

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ
SÖZCÜKLERİN ARAP ÖĞRENCİLERE
SÖZCÜK ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI**

**Hazırlayan
Nimet CEYLAN**

**Danışman
Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI**

Doktora Tezi

Mart 2023, KAYSERİ

**T.C.
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI**

**ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ SÖZCÜKLERİN
ARAP ÖĞRENCİLERE SÖZCÜK ÖĞRETİMİNDE
KULLANIMI**

(Doktora Tezi)

**Hazırlayan
Nimet CEYLAN**

**Danışman
Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI**

Mart 2023, KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Nimet CEYLAN

T.C.

ERCIYES ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Anabilim Dalı : Türk Dili ve Edebiyatı

Program Adı : Doktora

Tez Başlığı : Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Sözcük Öğretiminde Kullanımı

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 239 sayfalık kısmına ilişkin **14/02/2023** tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: **% 18'dir.**

Filtrelemeye **alıntılar dahil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimedenden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. **15/02/2023**

Danışman: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Öğrenci: Nimet CEYLAN

KILAVUZA UYGUNLUK

“Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Sözcük Öğretiminde Kullanımı” başlıklı Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Nimet CEYLAN

Danışman

Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Türk Dili ve Edebiyatı ABD Başkanı

Prof. Dr. Turgut KOÇOĞLU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI danışmanlığında **Nimet CEYLAN** tarafından hazırlanan “**Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Sözcük Öğretiminde Kullanımı**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında **Doktora** tezi olarak kabul edilmiştir.

...../...../2023

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

Üye : Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Üye : Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN

Üye : Prof. Dr. Sezer ÖZYAŞAMIŞ ŞAKAR

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ebru GÜVENEN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /

Prof. Dr. Atabey KILIÇ

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Dil, insanların birbirleriyle iletişim sırasında en çok kullandıkları araçtır. Bilindiği gibi dünya ve toplumlar şu anda bilgi çağını yaşamaktadır. Bilgi çağına özgü yeni güç türleri ortaya çıkmakta ve tanımlanmaktadır. Dil öğretimi de bu güçlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Ülkeler, kendi dillerini hem başka ülkeler ve toplumlar üzerinde sempati oluşturmak hem de yayın yapıp satmak yoluyla bu işi ekonomik bir pazara dönüştürdüklerinden desteklemekte ve bu konuda politikalar geliştirmektedirler. Bunun için dil öğretimine önem vermektedirler. Türkiye de dil öğretiminin önemini fark etmiş ve bu yönde politikalar geliştirerek bölgede eğitim açısından bir çekim merkezi haline gelmiştir.

Türkiye’de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen ve öğretenlere yardımcı kaynak olarak hazırlanan bu çalışma sırasında belirlediğim çalışma konularından hangisinin olacağına birlikte karar verdiğimiz, çalışmanın çerçevesi ve nasıl olması gerektiğiyle ilgili değerli önerileri için hocam sayın Prof. Dr. Ümit TOKATLI’ya; değerli zamanını ve fikirlerini benden esirgemeyen rehberim ve hocam sayın Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI’ya; değerli katkılarından ötürü hocalarım sayın Prof. Dr. Hasan Ali ŞAHİN ve sayın Prof. Dr. Atabey KILIÇ’a; doktora programı için Erciyes Üniversitesine başvurmam konusunda beni cesaretlendiren sayın hocam Prof. Dr. Faruk Yıldırım’a; çalışmanın içeriği ve başlığına birlikte karar verdiğimiz; çalışmanın kuramsal bölümünde okuma, katkı ve yönlendirmeleri için değerli arkadaşım Dr. Öğretim Görevlisi Esra GÜVEN’e; çalışma sürecinde görüş ve düşünceleriyle her zaman yanımda olduğunu hissettiren değerli arkadaşım Dr. Öğretim Üyesi Zahide PARLAR’a; ihtiyaç duyduğum her an manevi desteklerini sınırsızca sunmuş olan değerli arkadaşlarım Öğretim Görevlisi Didem NAKİPLER ve Araştırma Görevlisi Dr. Muhammet KAYA’ya sonsuz teşekkür ederim.

Adını burada yazamadığım ancak üzerimde emeği olan tüm hocalarıma da ayrıca teşekkür etmeyi bir borç kabul ederim.

Nimet CEYLAN, Adana, 2023

ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ SÖZCÜKLERİN ARAP ÖĞRENCİLERE SÖZCÜK ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

Nimet CEYLAN

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora Tezi, Mart 2023
Danışman: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Türkçe Sözlük'teki Arapça sözcüklerin bir listesini çıkarıp elde edilen sözcüklerin günümüz Türkçesinde en sık kullanılanlarını belirlemek ve ardından bu sözcüklerin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arap öğrencilere öğretilmesini kolaylaştırmak için bunları Avrupa Dil Portfolyosuna uygun olarak seviyelere göre ayırmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı da bu sözcüklerin Türkiye'de öğrenim gören Arap öğrencilere Türkçe öğretimi sırasında kolaylık sağlaması için etkinlikler hazırlamaktır.

Çalışması kapsamında Türkçe Sözlük 1998 baştan sona taranmış ve sözcüklerin listesi yapılmıştır. Bunlar arasında Türkçede hâlâ yaygın olarak kullanılan sözcükler belirlenmiş, kullanımdan neredeyse düşmüş olanlar çalışmanın dışında tutulmuştur.

Çalışmaya, sözcük öğretimi yöntemleri hakkında bilgi verilerek başlanmıştır. Ana dilde ve yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan mevcut sözcük öğretimi yöntemlerine yer verilmiştir.

Ardından Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcükler anlam, yapı ve ses açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın etkinlikler bölümünde sözcük öğretimi yöntemlerinden ikisi kullanılmıştır. Alıntılardan Türkçede herhangi bir değişime uğramamış sözcükler için örtük sözcük öğretimi, ses anlam ya da yapısal açıdan değişmiş olan sözcükler için de bilinçli sözcük öğretimi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki toplam etkinlik sayısı 100'dür. A1, A1, B1, B2 ve C1 seviyeleri için bilinçli ve örtük öğretim tekniklerine uygun 10'ar etkinlik hazırlanmıştır.

Çalışmada ayrıca Arapçadan alıntı sözcüklerin Türkçede en çok hangi alanlarda kullanılmakta olduğunu göstermesi açısından sözcüklerin tematik olarak sınıflaması yapılmıştır. Sözcüklerin bir de seviyelere göre sınıflaması yapılmıştır. Bu bağlamda tez çalışmasındaki etkinlikler yoluyla Arapça alıntıların Türkçe öğrenen Arap öğrencilere ve onlara rehberlik eden dil öğretmenlerine yardımcı kaynak olarak destek olabileceği söylenebilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi, Arapça Alıntılar, Türkçe, Arapça, Sözcük Sıklığı

THE USE OF ARABIC FROM TURKISH WORDS IN WORD TEACHING TO ARAB STUDENTS

Nibet CEYLAN

Erciyes University, Graduate School of Social Sciences

PhD Thesis, March 2023

Supervisor: Prof. Dr. Suzan Suzi TOKATLI

ABSTRACT

The aim of this study is to make a list of Arabic words in the Turkish Dictionary, determine the most frequently used words in modern Turkish and categorize these words by levels in accordance with the European Language Portfolio in order to facilitate the teaching of these words to Arab students learning Turkish as a foreign language. It is also aimed to prepare activities for these words to facilitate the teaching of Turkish to Arabic-speaking students studying in Turkey.

Within the scope of the study, the Turkish Dictionary 1998 was examined from beginning to end and a list of words was drawn up. Words that are still widely used in Turkish were determined among the list of the words, and those that have almost gone out of use were excluded from the study.

The study begins with information about vocabulary teaching methods. The current vocabulary teaching methods used in teaching Turkish to native speakers and foreigners were mentioned.

Subsequently, the words transferred from Arabic to Turkish were evaluated in terms of meaning, structure and phonetics. Two of the vocabulary teaching methods were used in the activities part of the study. Implicit word teaching method was used for the words from the quotations that have not undergone any change in Turkish, and conscious vocabulary teaching method was used for the words that have changed in phonetics, meaning or structure. The total number of activities in the study is 100. Ten activities were prepared for each of the A1, A2, B1, B2 and C1 levels in accordance with conscious and implicit teaching techniques.

In the study, the words were also thematically classified in order to reveal in which areas the words borrowed from Arabic are used most in Turkish. The words were also classified according to levels. In this regard, it can be suggested that through the activities in the study, Arabic quotations can be a helpful resource for Arabic-speaking students learning Turkish and the language teachers who guide them.

Keywords: Teaching Turkish as a Foreign Language, Arabic Quotations, Turkish, Arabic, Word Frequency

İÇİNDEKİLER

ARAPÇADAN TÜRKÇEYE GEÇMİŞ SÖZCÜKLERİN ARAP ÖĞRENCİLERE SÖZCÜK ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI.....	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xviii
TABLolar LİSTESİ	xiv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ ve İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

1.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi.....	12
1.1.1. Dil Öğretimi.....	12
1.1.1.1. Ana Dili Öğretimi.....	15
1.1.1.2. Yabancı Dil Öğretimi	17
1.1.1.2.1. Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi	25
1.1.1.2.2. Düzvarım Yöntemi	28
1.1.1.2.3. İşitsel-Dilsel Yöntem.....	30
1.1.1.2.4. Bilişsel-Kod Öğrenme Yaklaşımı.....	33
1.1.1.2.5. Grup ile Dil Öğrenme Yöntemi (Danışmanlı Öğrenme)	34
1.1.1.2.6. Sessiz Yol Yöntemi	38
1.1.1.2.7. Telkin Yöntemi.....	43
1.1.1.2.8. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi.....	46
1.1.1.2.9. Doğal Yaklaşım	50
1.1.1.2.10. İletişimsel Dil Öğretim Yöntemi	56

1.1.2. Sözcük Öğretimi	61
1.1.2.1. Ana Dili Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi	64
1.1.2.1.1. Ana Dilinde Sözcük Öğretimi Yaklaşımları.....	70
1.1.2.1.1.1. Geleneksel Yaklaşımlar	71
1.1.2.1.1.1.1. Dil Bilgisi Yaklaşımı	71
1.1.2.1.1.1.2. Sözcük Yaklaşımı	72
1.1.2.1.1.1.3. Kültür Yaklaşımı	72
1.1.2.1.1.2. Davranışçı Yaklaşım ve Yöntemler.....	72
1.1.2.1.1.2.1. İşitsel-Sözel Yöntem.....	73
1.1.2.1.1.2.2. Görsel-İşitsel Yöntem.....	73
1.1.2.1.1.3. Bilişsel ve İletişimsel Yaklaşım	73
1.1.2.1.1.4. Yapılandırıcı ve Etkinlik Yaklaşımı	73
1.1.2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi.....	74
1.1.2.2.1. Yabancı Dil Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi Yaklaşımıla	78
1.1.2.2.1.1. Tanımsal Yaklaşım (Definitional Approach)	79
1.1.2.2.1.2. Bağlamsal Yaklaşım (Contextual Approach)	80
1.1.2.2.1.3. Kavramsal (Conceptual) Yaklaşım.....	82
1.1.2.2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi Yöntemleri	83
1.1.2.2.2.1. Bilinçli Öğretim	84
1.1.2.2.2.2. Örtük Öğretim.....	85
1.1.2.2.2.3. Çoklu Ortam Yöntemi	90
1.1.2.2.2.4. Yeterlik Yöntemi	91
1.1.2.2.2.5. Çağrışım Yöntemi.....	92
1.1.2.2.2.6. Zenginleştirilmiş Öğretim.....	93
1.1.2.2.3. Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretme-Öğrenme Stratejileri.....	95
1.1.2.2.3.1. Tespit Etme Stratejileri.....	100
1.1.2.2.3.2. Sosyal Stratejiler.....	103
1.1.2.2.3.3. Hafıza Stratejileri.....	103
1.1.2.2.3.4. Bilişsel Stratejiler	106
1.1.2.2.3.5. Bilişüstü Stratejiler	106
1.1.2.2.4. Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretimi Teknikleri.....	107
1.2. İlgili Araştırmalar	118

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli	122
2.2. Evren ve Örneklem.....	122
2.3. Veri Toplama Araçları.....	123
2.4. Verilerin Toplanması.....	123

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

3.1. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Anlamı	125
3.1.1. Anlamı Daralan Sözcükler.....	127
3.1.2. Anlamı Genişleyen Sözcükler	133
3.1.3. Anlamı Kayan Sözcükler.....	155
3.2. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Yapısı.....	186
3.2.1. Arapçadan Doğrudan Alınan Sözcükler	188
3.2.2. Türkçe ve Arapçadan Oluşanlar	210
3.2.3. Arapça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler	210
3.2.3.1. Arapça Bir Sözcük ve Türkçe Eklerden Oluşan Sözcükler.....	211
3.2.3.2. Bir Arapça ve Bir Türkçe Sözcükten Oluşan Yapılar	235
3.2.3.3. Bir Arapça Bir Türkçe ve Bir Arapça Sözcükten Oluşan Yapılar.....	240
3.2.3.4. Arapça İki Sözcük ve Türkçe Eklerden Oluşanlar	240
3.2.4. Arapça ve Farsçadan Oluşan Sözcükler	242
3.2.5. Farsça ve Arapçadan Oluşan Sözcükler	244
3.2.6. Arapça ve Fransızcadan Oluşan Sözcükler	245
3.2.7. Fransızca ve Arapçadan Oluşan Sözcükler	245
3.2.8. Arapça ve İngilizceden Oluşan Sözcükler.....	245
3.2.9. Arapça ve Rumcadan Oluşan Sözcük Sözcükler.....	246
3.2.10. Arapça ve İtalyancadan Oluşan Sözcükler	246
3.2.11. Arapça Farsça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler	246
3.2.12. Arapça Türkçe ve Farsçadan Oluşan Sözcükler	247
3.2.13. Farsça Arapça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler	248
3.2.14. Arapça Türkçe ve Fransızcadan Oluşan Sözcükler	248

3.2.15. Arapça İtalyanca ve Türkçeden Oluşan Sözcükler	248
3.2.16. Arapça Türkçe ve İtalyancadan Oluşan Sözcükler	249
3.2.17. Arapça Rumca Türkçeden Oluşan Sözcükler	249
3.2.18. Arapça Türkçe ve Rumcadan Oluşan Sözcükler	249
3.2.19. Arapça Türkçe ve Sırpçadan Oluşan Sözcükler	249
3.2.20. Arapça Fransızca ve Türkçeden Oluşan Sözcükler	249
3.3. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Diğer Yapıları	250
3.3.1. Arapça Olmayıp Arapça Kurallara Göre Türkçede Türetilmiş Sözcükler	251
3.3.2.1. Çoğul Biçimi Kullanılan Tekil Biçimin Kullanılmayanlar	261
3.3.2.2. Çoğul Biçimi ve Tekil Biçimi Kullanılanlar	262
3.3.2.2.1. Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olanlar	262
3.3.2.2.2. Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olmayanlar	267
3.4. Arapça Alıntı Özel Adlar	270
3.5. Arapça Yoluyla Gelen Alıntı Sözcükler	276
3.6. Türkçedeki Arapça Sözcüklerde Görülen Ses Değişimleri	280
3.6.1. Ünsüzler	282
3.6.1.1. Ayın ve Hemze Ünsüzlerinin Durumu	284
3.6.1.1.1. Ayın Sesinin Durumu	285
3.6.1.1.1.1. Sözcük Başında Bulunan Ayın Harfi	285
3.6.1.1.1.2. İkinci ve Üçüncü Hecelerin Başındaki Ayın Harfi	286
3.6.1.1.1.3. Hece Sonunda Bulunan Ayın Harfi	288
3.6.1.1.1.4. Söz Sonunda Bulunan Ayın Harfi	290
3.6.1.1.1.5. Söz Sonunda Kendinden Önce Uzun Ünlü Bulunan Ayın Harfi ..	290
3.6.1.1.1.6. Tek Heceli Sözcüklerde Kendinden Sonra Ünsüz Bulunan Ayın Harfi	291
3.6.1.1.2. Hemze Sesinin Durumu	292
3.6.1.1.2.1. Hece Başında Bulunan Hemze	292
3.6.1.1.2.2. İlk Hece Sonunda Bulunan Hemze	293
3.6.1.1.2.3. Söz Sonunda Bulunan Hemze	293
3.6.1.1.3. Ayın ve Hemze Seslerinin Birlikte Bulunduğu Sözcükler	294
3.6.1.2. Ha Hı Zel Zı Dat Tı Sad ve Peltek Se Ünsüzlerinin Durumu	295
3.6.1.2.1. Ha ve Hı Ünsüzlerinin Durumu	295

3.6.1.2.2. Zel Ze Zı ve Dat Ünsüzlerinin Durumu	297
3.6.1.2.3. Tı Ünsüzünün Durumu	300
3.6.1.2.4. Peltek S, Sad ve Sin Ünsüzlerinin Durumu	300
3.6.1.3. Ünsüzü Düşen Sözcükler	302
3.6.1.3.1 Söz Başındaki Ünsüzü Düşen Sözcükler	302
3.6.1.3.2. Orta Ünsüzü Düşen Sözcükler	302
3.6.1.3.3. Son Ünsüzü Düşen Sözcükler	303
3.6.1.3.4. Çift Ünsüzlerden Biri Düşen Örnekler	304
3.6.1.3.4.1. Ünlü İle Başlayan Ek Aldığında Aslına Dönen Sözcükler	305
3.6.1.3.4.2. Ünlü İle Başlayan Ek Aldığında Aslına Dönmeyen Sözcükler	306
3.6.1.4. Ünsüz Türemesi Olan Sözcükler	307
3.6.1.5. Son Ünlüsü İnce Olduğundan İnce Sıradan Ek Alan Sözcükler	308
3.6.1.6. Ünsüzü Değişen Sözcükler	310
3.6.1.6.1. Söz Başındaki Ünsüzü Değişen Örnekler	310
3.6.1.6.2. Söz Ortasındaki Ünsüzü Değişen Örnekler	312
3.6.1.6.3. Söz Sonundaki Ünsüzü Değişen Örnekler	315
3.6.2. Ünlüler	318
3.6.2.1. Ünlüsü Değişen Sözcükler	318
3.6.2.1.1. Dar Ünlünün Geniş Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler	319
3.6.2.1.2. Geniş Ünlünün Dar Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler	320
3.6.2.1.3. Yuvarlak Ünlünün Düz Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler	320
3.6.2.1.4. Düz Ünlünün Yuvarlak Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler	321
3.6.2.1.5. Kalın Ünlünün İnce Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler	321
3.6.2.1.6. İnce Ünlünün Kalın Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler	325
3.6.2.2. Ünlü Türemesi Görülen Sözcükler	327
3.6.2.3. Ünlüsü Kısalan Sözcükler	329
3.6.2.4. Ünlüsü Uzayan Sözcükler	334
3.6.2.5. Ünlüsü Düşen Sözcükler	338
3.7. Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Öğretimi	339
3.7.1. Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Tematik Olarak Sınıflanması	343
3.7.2. Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Düzeylere Göre Sınıflanması	364
3.7.3. Etkinliklerle Sözcük Öğretimi	372

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. Anlam Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler	464
4.2. Yapı Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler.....	465
4.3. Ses Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler	469
4.4. Tematik Sınıflama Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler	475
KAYNAKÇA.....	478

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1:	Yabancı Öğrencilerin Türkiye’yi Seçme Nedenleri.....	23
Tablo 1.2:	Grup İle Dil Öğrenmede Öğrenci Öğretmen İlişkisi	35
Tablo 1.3:	Sözcük Bilgisinin Kapsamı: A: Alıcı Bilgi; Ü: Üretici Bilgi (NATION, 2013, 40-41)	76
Tablo 1.4:	Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde Belirtilen Söz Varlığı Ögeleri (2021, 105)	77
Tablo 1.5:	Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metnine Göre Sözcük Bilgisi Ve Bu Bilgiyi Kontrol Etme Yeteneğinin Boyutunu Gösterir Ölçek (2021, 106).....	77
Tablo 1.6:	Nation (2013, 50)’ın Biçim-Anlam-Kullanım Tablosu.....	87
Tablo 1.7:	Schmitt’in Sözcük Öğrenme Stratejileri Sınıflaması (1997).....	97
Tablo 1.8:	Schmitt (2000, s. 145)’in Sözcük Öğreniminde Kullanılan Strateji Gruplarına Örnekler	98
Tablo 1.9:	Nation (2013, s. 353)’ın Sözcük Öğrenimi Sınıflaması	99
Tablo 1.10:	Gu (2003)’Nun Sözcük Öğretiminde Görev-Bağlam-Strateji Tablosu...	100
Tablo 3.1:	Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Düzeylere Göre Sınıflanması	364
Tablo 3.2:	Çoğul Ekinin Öğretimi Etkinlik Örneği	374
Tablo 3.3:	“Aile” Sözcüğünün Kullanımları Etkinliği	390
Tablo 3.4:	Ünsüzü Düşen Sözcükler Listesi.....	391
Tablo 3.5:	“ayın” ve “hemze”nin Durumu	393
Tablo 3.6:	Yiyecek İçecek Adları Kavram Haritası	396
Tablo 3.7:	Akıl Sözcüğü İle İlgili Deyimler	400
Tablo 3.8:	Ünsüz Türemesi Görülen Sözcükler	405
Tablo 3.9:	"hayır" Sözcüğü İle İlgili Etkinlik Örneği.....	406
Tablo 3.10:	Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olmayanlar	408
Tablo 3.11:	Ünsüzü Değişen Sözcükler.....	412
Tablo 3.12:	Ünlü Türemesi Görülen Sözcükler.....	412
Tablo 3.13:	Tekil ve Çoğul Sözcükler	420
Tablo 3.14:	“akıl” Sözcüğünün Düzeyini Gösteren Tablo	424
Tablo 3.15:	Neden ve Sonuç Tablosu.....	444

Tablo 3.16: Kalıp İfadeler ve Açıklamaları	451
Tablo 3.17: Kurum ve Kuruluşlar	452
Tablo 3.18: Protokol Örneği	457
Tablo 3.19: Deyimler ve Anlamları	459

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1:	Krashen'in Non-Interface Position (Bağımsız Pozisyon) Şeması.....	88
Şekil 1.2:	Krashen'in interface position (Bağımsız pozisyon) Şeması	89
Şekil 1.3:	“faithfulness” Sözcüğünün Anlam Haritası (Sökmen, 2006, s. 156).....	104
Şekil 3.1:	“Sevdiğim Renk” Etkinliği.....	383
Şekil 3.2:	“aile” Sözcüğünün Kullanımları	390
Şekil 3.3:	“millet” Sözcüğünün Kullanımları.....	394
Şekil 3.4:	“millî” Sözcüğünün Kullanımları.....	395
Şekil 3.5:	Yiyecek İçecek Adları Kavram Haritası	397
Şekil 3.6:	“hatır” Sözcüğü İle Deyimler ve Birleşik Eylemler.....	401
Şekil 3.7:	“hazır” Sözcüğünün Türkçedeki Türetmeleri ve Kullanımları	402
Şekil 3.8:	“hazır” Sözcüğü İle Kurulmuş Birleşik Sözcükler.....	402
Şekil 3.9:	“hayır” Sözcüğünün Kullanımları.....	404
Şekil 3.10:	“dikkat” Sözcüğünün Kullanımları	409
Şekil 3.11:	Kavram Haritası	413
Şekil 3.12:	Üç Boyutlu Dil Bilgisi Şeması.....	424
Şekil 3.13:	Evimiz Etkinliği	427
Şekil 3.14:	Tabu Oyunu.....	436
Şekil 3.15:	“davet” Sözcüğünün Çağrışımları.....	437
Şekil 3.16:	“gibi” İle Kullanılan Sözcükler	442
Şekil 3.17:	“Sonu Nedir?” Etkinliği	443
Şekil 3.18:	Çağrışımsal Basamaklar Dizisi	450
Şekil 3.19:	Dinler ve İnançlar İle İlgili Konuşma	456
Şekil 3.20:	İkilemeler	460
Şekil 3.21:	“zarar” Sözcüğünün Kullanımları	461

RESİMLER LİSTESİ

Resim 3.1:	Dat Ünsüzü Ekinlik Örneği	389
Resim 3.2:	Tekil ve Çoğul Sözcükler	408
Resim 3.3:	Resimdekileri Tahmin Etme Etkinliği.....	421
Resim 3.4:	Baharatlar Sebzeler Meyveler	426
Resim 3.5:	Resimler Hakkında Konuş	436
Resim 3.6:	Hava Alanı ve Hava Sahası	441
Resim 3.7:	Sözcükler İle Öykü Yapma	446
Resim 3.8:	Otantik Metin Oluşturma	462

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Ar.	: Arapça
bk.	: bakınız
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
İng.	: İngilizce
İt.	: İtalyanca
NICHHD	: National Institute of Child Health and Human Development
s.	: sayfa
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
t.	: tekil
T.	: Türkçe
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÖMER	: Türkçe Öğretimi Merkezi
vb.	: ve benzeri
vd.	: ve diğerleri
yy.	: yüzyıl

Çeviri Yazı İşaretleri

:	: Kendinden önceki ünlünün uzun olduğunu gösterir.
‘	: ع(ayın) harfini gösterir.
,	: hemze harfini gösterir.
ه	: ح (ha) harfini gösterir.
ه	: ح (hı) harfini gösterir.
ğ	: غ (gayın) harfini gösterir.
ک	: ق (kaf) harfini gösterir.
ت	: ط (tı) harfini gösterir.

z	: ذ (zel) harfini gösterir.
ž	: ض (dat) ¹ harfini gösterir.
đ	: ض (dat) harfini gösterir.
ẓ	: ظ (zı) harfini gösterir.
ş	: ص (sad) harfini gösterir.
ṣ	: ث (peltek se) harfini gösterir.

¹ Dad (ض) sesinin Türkçede /z/ olarak yer aldığı sözcükler çevriyazı alfabesinde ž, /d/ olarak yer aldığı sözcükler ê olarak geçmektedir. Bu çalışmada da bu fark gözetilmiştir. “Türk Dil Kurumu”. (Erişim Tarihi 16.02.2023), <https://sozluk.gov.tr/>

GİRİŞ

Toplumlar yaşam koşullarının kendilerine sunduğu olanaklara göre yaşarlar, kültür ve medeniyet geliştirirler. Geliştirilen bu kültür ve medeniyet, onların düşünce dünyasını dolayısıyla dilini şekillendirir. Bu çerçevede her dilin dış dünyayı anlama ve adlandırma yöntemleri bulunur. Dilde yeni kavramları karşılama yolları şunlardır:

1. Yabancı sözcük almak
2. Söz grubu yapmak
3. Sözcük diriltmek veya derlemek
4. Sözcük yapmak (Ergin, 2005, s. 203-206)

Söz grubu yapmak dilde var olan sözcüklerle *demiryolu*, *gökdelen* gibi yeni birleşik yapılar oluşturmaktır. Türkçede sözcük yapma yollarından biri olarak hâlâ etkin bir biçimde kullanılmakla birlikte her nesne ve kavramın bu şekilde bir söz grubuyla karşılanması pek mümkün değildir. Sözcük diriltmek, dilin tarihi dönemlerinden *kamu*, *savcı* gibi sözcükleri bulup çıkarmak ve kullanılmasını sağlamak; derlemek ise ağızlarda yaşayan *kuzey*, *güney* gibi sözcükleri yazı diline geçirmek demektir. Sözcük yapma yolu ise Türkçenin en çok başvurduğu, en işlek olarak kullandığı sözcük türetme yoludur. Dilin kendi kök ve eklerini kullanarak gövdeler yapmak hem en kolay hem de en doğal yoldur ve hâlâ gerekli olduğunda başvurulacak bir yoldur. Örneğin son dönemlerde türetilen *verim* ve *durum* sözcükleri Türkçede hiç yadırganmadan kullanıma girmiş ve sanki yüzyıllardır kullanıldığı duygusunu uyandırmıştır. Bunlar dışında dilde yeni kavramları karşılama yollarından biri de ödünçlemedir. Yabancı sözcük almak dilde olmayan bir nesne veya kavram için başka dilden sözcük devşirmektir. Bu devşirme işi de çeşitli biçimlerde olmaktadır. Alınan sözcüğün dilde hiç karşılığı yoksa *namaz*, *telefon*, *lüfer* gibi doğrudan almak ya da karşılığı varsa bile bu sözcüklerin karşı dildeki eş anlamlılarını almak: *Tanrı-Allah*, *kişi-insan*, *siyaset-politika* gibi. Bunlar dışında kavram, dil için yeni ama yabancı sözcüğün

dile girmesi istenmiyorsa kavrama dilin kendi imkânlarını kullanarak karşılık türetmek de başka bir yoldur: *e-mail* için *e-posta*nın türetilmesi gibi. Yine dünyada ortaya çıkan yeni kavramlara dilde ihtiyaç duyulmakta ve bunun için 19. yüzyılda bu ihtiyacı karşılamak için Arapçanın dil kuralları kullanılarak yeni sözcükler türetilmiştir, *mefkure*, *cumhuriyet* gibi sözcükler bu duruma örnektir.

Türkler tarih boyunca çeşitli sebeplerle coğrafya değiştirmiş, bunun sonucu olarak da farklı milletlerle karşılaşmış, birlikte yaşamış, savaşmış, ticaret yapmış, etkilemiş ve etkilenmiştir. Farklı kültürlerle ve dillerle yaşanan etkileşim sonucu Türk diline yeni kavramlar ve sözcükler girdiği gibi Türkçe de karşı kültüre yeni kavramlar ve sözcükler vermiştir. Yeryüzünde bir başka toplumla karşılaşp da o toplumun dilinden sözcük almayan bir dil yoktur. Diller, yeni bir kavramı veya nesneyi karşılayacak bir sözcüğe ihtiyaç duyulması durumunda ya kendi olanaklarını, dildeki kök ve ekleri değerlendirerek sözcüğü türetmiş ya da kendi bünyelerinde bulunmayan sözcükleri bir başka dilden almışlardır². Bir dilin başka bir dilden sözcük almasına ödünçleme/ödünç sözcük/alıntı/alınma sözcük/alıntı sözcük/misafir sözcük/yabancı kökenli sözcük³, kod kaydırımı, dönüşümlü kod kullanımı, girişim, kopyalama⁴ denmektedir. Bu, dilin ihtiyacına göre terim, deyim, bir kavramı karşılayan sözcüğün doğrudan çevirisi (yani anlamının kopyalanması) şeklinde olabilmektedir. Teknolojik ve bilimsel gelişmelerin etkisiyle diller arasındaki etkileşim dolayısıyla sözcük alıntılması da devam etmektedir.

Bu duruma Türkçe açısından bakıldığında Türkler de ihtiyaçları ölçüsünde diğer dillerden sözcük almıştır. Sözcüğün ne olduğu, ilişki kurulan toplumla hangi açıdan ilişkilendiği ile doğrudan ilgilidir. Örneğin, Fransızcadan moda, giyim, dekorasyon ve çeşitli bilimsel terminoloji, İtalyancadan denizcilik, Rumcadan deniz ürünleri, çeşitli yemek ve meze adları, Arapçadan dini terimler, Farsçadan din ve edebiyat terimleri alınmıştır. Alıntı sözcüklerin ne kadar zamanda ve ne oranda dile girdiği dil ve toplum ilişkilerine, dönemin koşullarına göre değişmektedir. Örneğin, İstanbul'un fethi ile

² Osmanlı aydınları yeni kavramları karşılamak üzere bu iki yol dışında üçüncü bir seçeneği değerlendirerek Arapça köklerden yararlanarak Arapçada bile bulunmayan sözcükler türetmişlerdir. Örneğin Türkçü düşüncenin liderlerinden Ziya Gökalp Türkçe sözcüklerden terim yapmayı düşünmemiş mefkûre “ülkü”, hars “kültür” gibi terimleri türetilip kullanmıştır. Süer Eker, *Çağdaş Türk Dili*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2011), 198.

³ Eker, *Çağdaş Türk Dili*, 181.

⁴ Nurettin Demir ve Emine Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2010), 256.

başlayan imparatorluk döneminde yazan şair ve yazarların eserlerindeki yabancı ögelerin -o dönemde Arapça ve Farsça ögeler- oranı zaman zaman % 100'e yükselmişken, XIX'uncu yüzyılda Fransızca sözcüklerle başlayan Batı dillerine ilişkin yabancı ögelerin oranında yükselme eğilimi görülmüştür. Eker (2011)'in bildirdiği Arapça ve Farsçadan 1000 yılda alınan sözcüklerin toplam sayısına yakın Fransızca sözcük Türkçeye, 100 yıldan daha az bir sürede girmiştir bilgisi dikkate değerdir.

Türk Dil Kurumunun verilerine göre Türkçedeki yabancı dillerden alıntı sayısı şöyledir:

Arapça 6455	Fransızca 4702
Farsça 1361	İngilizce 470
Osmanlıca 43	İtalyanca 621
İbranice 6	İspanyolca 38
Moğolca 15	Almanca 99
Macarca 18	Norveççe 1
Slavca 21	Portekizce 3
Yunanca 382	Rusça 37
Japonca 2	Latince 91
Arnavutça 2	Ermenice 14 (Türk Dil Kurumu, 2021) (TDK,

2021)

Ermiş (2014)'in aktardığına göre ⁵ Türk Dili Kurumunun 2007 yılında Türkçedeki yabancı sözcük oranları şöyledir:

Arapça 6463	Fransızca 4974
Farsça 1374	İngilizce 538
Osmanlıca 43	İtalyanca 632
İbranice 9	İspanyolca 36
Moğolca 13	Almanca 85
Macarca 19	Norveççe 2
Slavca 24	Portekizce 4
Yunanca 399	Rusça 40
Japonca 7	Latince 147
Arnavutça 1	Ermenice 23

⁵ Ermiş bu sayıları 30.03.2007 tarihinde www.tdk.gov.tr adresinden almıştır. Kitapta verilen adrese 17.02.2002 tarihinde erişim sağlanamamıştır.

Rumca 14	Bulgarca 8
Fince 2	Korece 1
Sogdca 1	Toplam 14.816

Türkler çok farklı coğrafyalarda dilleri ve kültürleri birbirinden farklı olan, çok sayıda milletle bir arada yaşamıştır. Örneğin Arapça ve Farsça, dil olarak Türkçeden çok farklı ailelere bağlı iki farklı dildir. Fakat uzun yıllar birlikte yaşama, aynı kültür çevresine bağlı olma, aynı dinin gereklerini yapma gibi nedenlerle bu 3 milletin dilleri birbirini etkilemiş ve bu diller birbirinden sözcük ve kavram alıp vermiştir. Bu dillerden Arapça Sami dil ailesinde, Farsça Hint-Avrupa dil ailesinde, Türkçe ise Ural-Altay dil ailesinde yer alan bir dildir. Ancak ilginçtir ki Türkçenin kullanıcıları bu dillerden sözcük alıp iki dilde de bulunmayan yeni birleşik sözcükleri bambaşka bir kavramı karşılaması için oluşturup Türkçenin sözvarlığına katmışlardır. Örneğin, Arapça *kimar* isminden ve Farsça *baziden* eyleminin *baz* yapısından türetilmiş *kumarbaz*, günümüzde de kullanılan bir sözcüktür⁶. Bu tür yapıların oluşması ve yaygınlaşmasında aydınların kendi dillerine karşı duyarsızlığı ve yabancı dillerden alınan sözcüklere eğilimli olmaları da etkili olmuştur. Örneğin Osmanlı Devleti döneminde ilk denizaltı gemisinin donanmaya katılması sırasında bunun Avrupa dillerindeki karşılıkları gibi (Alm. *Unterseeboot*, Fr. *sous-marin*, İng. *sub-marine*) denizaltı biçiminde bir adla adlandırılması düşünülmemiş, Arapça *taht* “alt, aşağı”, *bahr* “deniz” sözcüklerinden Arapça dil kurallarına göre *tahtelbahir* tamlaması türetilmiş ve kullanılmıştır. Burada daha ilginç olansa bu yeni türetilen sözün Arapçada olmayışı, bu dilde ilgili kavramın *gavvase* “dalgiç” şeklinde başka bir terimle karşılanıyor olmasıdır⁷. Birbirinden bu kadar farklı topluluklara ait olan bu dillerden alınan sözcükler Türkçeye girdiğinde bazı anlam ve ses farklılıklarına da uğramışlardır. Başka bir deyişle bu sözcüklerin Türkçeleştiklerinden söz edilebilir.

Dillerdeki alıntı sözcüklerin alıntılıandığı dil, ilgili dil topluluğunun ilişki içinde bulunduğu toplumlara, etkisi altında olduğu kültüre ve bir anlamda dönemin prestijli dil ve kültürünün hangisi olduğuna bağlı olarak değişmektedir. Dünya siyaseti, toplumsal

⁶ Hamza Zülfikar, *Söz Varlığı Yazım ve Anlatım Açısından Türkçedeki Gelişmeler* (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2018), 80.

⁷ Doğan Aksan, *Türkçenin Sözvarlığı* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 2015), 141.

olaylar, kültürel değişimler gibi etkenlere bağlı olarak dillerin etkisi altında olduğu kültür ve dil ile etkilediği kültür ve diller değişmektedir. Konuya Türkçe açısından bakıldığında Türkçenin de etkilediği ve etkilendiği dil ve kültürler tarihin farklı dönemlerinde farklılık göstermiştir. Türkçeye Köktürkçe döneminde Çince, Uygurca döneminde Çince, Sogdca ve Sanskritçeden, Orta Türkçe döneminde İslam kültürünün benimsenmesiyle birlikte Arapça ve Farsçadan, XIX'uncu yüzyıldan itibaren Fransızcadan, 2. Dünya Savaşı'ndan sonra da İngilizceden farklı oranlarda sözcük girdiği bilinmektedir. Köktürkçe döneminde Türkçedeki yabancı sözcüklerin oranı % 1'in altındadır (Aksan, 2009, s. 45-46). Uygurca döneminde Türklerin Budizm, Maniheizm ve Hristiyanlığı kabul ettikleri görülmekte, bu nedenle Çince, Sogdca ve Sanskritçeden ilgili dillerin sözvarlığından sözcük ve kavram alıntalandığı bilinmektedir. Bu dillerden yapılan alıntıların oranı ise % 2 ile % 5 arasında değişmekte, kimi yerlerde % 12'ye kadar çıkmaktadır. Türklerin kitleler halinde Müslümanlığı kabulünden sonra yazılan eserlerde çeşitli dönemlerde değişen oranlarda yabancı sözcükler görülmüştür. Örneğin 11. yüzyıla ait Karahanlı dönemi eserlerinden Kutadgu Bilig'deki Arapça, Farsça ve diğer dillerden alıntıların oranı % 1.9 dolayındadır. Aynı dönemde, bu eserden kısa bir süre sonra yazılmış olan Atebetü'l-Hakâyık'taki yabancı sözcük oranı % 20 oranındadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde eser vermiş olan şair ve yazarların eserlerinde görülen yabancı sözcük oranlarının da kişiden kişiye değiştiği görülmektedir. Şöyle ki Sultan Veled'in dilinde % 13, Yunus Emre'nin dilinde % 13 ile % 20 arasında değişen oranlarda, Aşık Paşa'nın eserlerinde % 20, Ahmet Fakih'in dilinde % 28 ve Kul Mes'ut'un Kelile ve Dimne çevirisinde % 16 oranında yabancı sözcük tespit edilmiştir. Bu oranlar ilerleyen dönemlerde giderek artmıştır. 15. yüzyılın sonları ile 16. yüzyılın başlarında Türkçe eserlerdeki Arapça ve Farsça sözcük oranları sürekli bir artış göstermiştir. Örneğin Süleyman Çelebi'nin Mevlid'indeki sözcük oranı % 26 iken Baki'de bu oran % 65'e çıkmakta, Nef'i'de % 60, Nabi'de % 54, Nedim'de % 41 ve % 47 arasında değişmektedir. Bir dil için oldukça yüksek olan bu yabancı sözcük oranı Tanzimat döneminde daha da artarak Ahmet Mithat'ta % 57'yi, Namık Kemal'de % 62, Şemsettin Sami'de % 64'ü bulmuştur. Yabancı sözcüklerin Türkçedeki artışı Dil Devrimi ile sona ermiş, devrimden sonra bu oranlar oldukça aşağı düşmüştür. Dil Devrimi'nin başlangıcında gazete dilindeki yabancı öğelerin oranı % 60 dolayında

iken 1965'te bu oran % 43'e ve daha sonraları giderek % 25 seviyelerine düşmüştür (İmer, 1973, s. 175-190'dan aktaran Aksan, 2015, s. 129-130).

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte devlet politikası haline gelen dil meselesi modernleşmenin bir ön koşulu olarak görülmüş ve Dil Devriminden sonra Arapça ve Farsçadan artık alıntı yapılmadığı gibi mevcut olanlar da hem kullanım sıklığının düşmesi hem de yerlerine Türkçelerinin türetilmesi ile gittikçe unutulmuştur. Zülfikar'a göre dili sadeleştirme çalışmalarının başlatıldığı yıllarda Arapça sözcük köklerine Farsça veya Arapça ekler getirilerek sözcük türetmenin kapıları Cumhuriyet döneminde kapanmış, Türkçe köklerden Türkçe eklerle sözcük ve terim üretmenin yolu açılmıştır. Türk kültür tarihinde bir dönüm noktası olan bu gelişmede doğal olarak Arapça köklere dayanan sözcükler hedef alınmış, özellikle terim düzeyinde Türkçe köklerden ve Türkçe eklerden birçok terim türetilmeye başlanmıştır: sindirmek (hazmetmek), uygun (münasip), büyüteç (pertavsız), güney (şimal), eğitim (talim), önlem (tedbir), yüzey (satıh) gibi yaklaşık 8000 sözcük önerilmiştir (Zülfikar, 2018, s. 90)

Kullanım sıklığı bakımından dillerin söz varlığı etkin ve edilgen sözler şeklinde ayrılır. Etkin sözler, şu anda aktif olarak kullanılan, kullanım sıklığı yüksek olan sözler; edilgen sözler, eskimiş olan, az kullanılan veya kullanımdan düşen ve kullanım sıklığı çok az olan sözlerdir. Dillerdeki sözlerin kullanım sıklığına bağlı olarak yapılan bu ayırım alıntı sözcükler için de geçerlidir. Dil Devrimiyle birlikte Doğu kökenli dillerden artık alıntı yapılmaması ve Türkçeleştirmeye önem verilmesi ile zamanla bunların yerine Türkçelerinin tercih edilmesi ile Doğu kökenli sözcüklerin sayısında azalma görülmüştür. Arapçadan alınan sözcükler özelinde konuya bakılacak olursa bu alıntıların günümüzde kullanılan kısmı dile iyice yerleşmiş olan ve her gün kullanılan, artık Türkçe olduğunu düşünebileceğimiz sözcükler ile bazı alanlarda kullanılan terimler olduğunu söylemek mümkündür.

Bu bilgiden hareketle Arapçadan Türkçeye geçmiş olan alıntı sözcüklerin Türkiye'de Türkçe öğrenen Arap öğrencilere etkinlikler yoluyla nasıl öğretilebileceğinin araştırıldığı ve bunu kolaylaştıracağı düşünülen etkinlik örneklerinin hazırlandığı bu çalışmanın kuramsal çerçevesinde dil öğretimi ve onun iki bileşeni olan ana dili öğretimi ile yabancı dil öğretiminden bahsedilmiş, ardından sözcük öğretimine geçilmiştir. Sözcük öğretimi konusu da ana dili olarak sözcük öğretimi ile yabancı dil

olarak sözcük öğretimi başlıklarında ele alınmakla birlikte özellikle yabancı dil olarak Türkçede sözcük öğretimi üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmanın birinci amacı, Türkçe Sözlük'teki Arapça sözcüklerin bir listesini çıkarıp elde edilen sözcüklerin günümüz Türkçesinde en sık kullanılanlarını belirlemektir. Bunun yanı sıra bu sözcüklerin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arap öğrencilere öğretilmesini kolaylaştırmak için bunları “Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni”ne uygun olarak düzeylere göre ayırmaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise bu sözcüklerin Türkiye’de öğrenim gören Arap öğrencilere Türkçe öğretimi sırasında kolaylık sağlayacak etkinlikler hazırlamaktır.

Çalışma kapsamında Türkçe Sözlük 1998 baştan sona taranmış ve sözcüklerin listesi yapılmıştır. Bunlar arasında Türkçede hâlâ yaygın olarak kullanılan sözcükler belirlenmiş, kullanımdan neredeyse düşmüş olanlar çalışmanın dışında tutulmuştur.

Çalışmaya, sözcük öğretim yöntemleri hakkında bilgi verilerek başlanmıştır. Ana dilde ve yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılan mevcut sözcük öğretimi yöntemlerine yer verilmiştir.

Ardından Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcükler anlam, yapı ve ses açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın etkinlikler bölümünde sözcük öğretim yöntemlerinden ikisi kullanılmıştır: Alıntılardan Türkçede herhangi bir değişime uğramamış sözcükler için örtük sözcük öğretimi, ses anlam ya da yapısal açıdan değişmiş olan sözcükler için de bilinçli sözcük öğretimi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmadaki toplam etkinlik sayısı 100’dür. A1, A2, B1, B2 ve C1 düzeyleri için bilinçli ve örtük öğretim tekniklerine uygun 10’ar etkinlik hazırlanmıştır.

Çalışmada ayrıca Arapçadan alıntı sözcüklerin Türkçede en çok hangi alanlarda kullanılmakta olduğunu göstermesi açısından sözcüklerin tematik olarak sınıflaması yapılmıştır. Ayrıca sözcüklerin düzeylere göre sınıflaması yapılmıştır. Bu bağlamda çalışmadaki etkinlikler yoluyla Arapça alıntıların Türkçe öğrenen Arap öğrencilere ve onlara rehberlik eden dil öğretmenlerine yardımcı kaynak olarak destek olabileceği söylenebilmektedir.

Alanyazın taramasının ardından tez çalışmasının yöntemi belirtilmiştir.

Ardından Arapçadan alıntılanmış sözcüklerin Türkçedeki durumu anlam, yapı ve ses açısından değerlendirilmiştir. Sözcüklerin yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde hangi düzeyde, hangisinin öğretileceği konusunda yol göstermesi açısından listeler halinde verilmiştir. Ayrıca Arapçadan alıntı sözcüklerin bir de tematik olarak sınıflaması yapılmış ve çalışmaya eklenmiştir. Bu listelerin özellikle bu alanda materyal hazırlanması sırasında yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Çalışmanın sonuç ve öneriler bölümünde ise problem ve alt problemlere yönelik sonuçlar belirtilmiş, araştırmanın sonuçlarına ve başka araştırmalara yol göstermesi açısından öneriler sunulmuştur.

Tüm bunlar ışığında son yıllarda Türkçenin yabancı dil olarak sistemli bir şekilde öğretimi ile ilgili araştırmaların sayısının arttığını belirtmek gerekmektedir. Bu araştırmalarda Türkçe öğretiminin kuramsal ve uygulamalı yönlerine dair çeşitli sorunlar tartışılmaktadır. Bunların yanı sıra modeller, projeler, sempozyumlar, kitap setlerinin sayısı da artmaktadır. Bununla birlikte bu alanın yeni çalışmalarla ele alınması, araştırma sonuçlarının uygulamaya koyulması gerekmektedir. Buradan hareketle Arapçadan Türkçeye geçmiş olan alıntı sözcüklerin Türkiye’de Türkçe öğrenen Arap öğrencilere etkinlikler yoluyla nasıl öğretilebileceğine yönelik olan bu tez çalışmasının, Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi alanına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

1.1. Problem

Bütün dillerde başka dillerden alınmış olan sözcükler ve sözcük grupları vardır. Bu sözcüklerin kendi içinde kullanım sıklığı bakımından öne çıkan ve daha az kullanılanlar şeklinde bir hiyerarşisi bulunmaktadır. Bu nedenle sözcüklerin tamamını çalışmaya almanın belli oranda bir güçlüğü de beraberinde getireceği düşünülmüştür.

Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi düşünüldüğünde esas olan, söz varlığının en sık kullanılan sözcük ve sözcük gruplarının öğretilmesidir. Bu durum, Türkçedeki Arapça alıntı sözcükler için de geçerlidir. Türkçede en sık kullanılan Arapça sözcüklerin hangisi olduğuna karar vermek için bu çalışmada şu yol izlenmiştir:

Türkçedeki Arapça alıntılarının sayısı Türkçe Sözlük’ün 1998 baskısına göre 6463’tür. Bu sayının tamamı bu çalışmaya dâhil edilmemiş, kullanım sıklığı ve bu sözcüklerin yabancılara Türkçe öğretiminde kullanılacağı dikkate alınarak sözcük sayısı

sınırlandırılarak 2512 olarak belirlenmiştir. Derleme sonucu elde edilen ilk veri olan 6463 sayısında yer alan sözcükler çeşitli kriterler göz önünde bulundurularak elenmiştir. Elemede sözcüğün kullanım sıklığı, günümüzde konuşma dilinde kullanılıp kullanılmadığı, sözlükteki madde başı olarak eksiz biçiminin tercih edilmesi gibi nedenler etkili olmuştur.

Arapça alıntı sözcüklerin Türkçede ne gibi değişimler geçirdiği, hangi sözcüklerin günlük dilde ne sıklıkta kullanıldığı, hangi disiplinlerde ne oranda Arapça sözcüklerin olduğu vb. konular, hem Türkçe öğrenen Arap öğrencilerin hem de Arapça öğrenen Türk öğrencilerin ve bu öğrencilere ders veren öğretmenlerin ihtiyaç duyduğu noktalardır.

Ayrıca yabancı dil olarak Türkçe öğretim setlerinde ortalama olarak hangi düzeyde hangi Arapça kökenli sözcüklerin yer alması gereğinden hareketle düzeylere uygun Arapça kökenli sözcükler listesinin hazırlanması alan açısından bir ihtiyaçtır.

Sıralanan bu ihtiyaçlar doğrultusunda tez çalışmasının problem cümlesini şu soru oluşturmaktadır: “Arapçadan Türkçeye geçmiş olan alıntı sözcükler, Türkiye’de Türkçe öğrenen Arap öğrencilere etkinlikler yoluyla nasıl öğretilbilir?”

1.2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Sözcük öğretimi doğru ve sağlıklı iletişimin temelidir. Sözcük öğretiminin yabancı dil öğretiminde önemli bir yeri vardır. Bu tezin amacı *Türkçe Sözlük*’teki Arapça sözcüklerin bir listesini çıkarıp elde edilen sözcüklerin günümüz Türkçesindeki sıklığını belirlemek ve ardından bu sözcüklerin yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arap öğrencilere öğretilmesini kolaylaştırmak için bunları “Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni”ne uygun olarak düzeylere göre ayırmaktır.

Bilindiği gibi Arapçadan alıntı birçok sözcükte ses ve anlam değişimi olmuştur. Biz eğitimciler Arapça konuşan öğrencilerin olduğu sınıflarda sözcük öğretirken eğer öğretilecek sözcük Arapça ise bunun zaten ortak olduğunu düşünerek üzerinde fazla durmamayı tercih ederiz. Fakat deneyimlerimizden anladığımız kadarıyla bu yaklaşım son derece yanlıştır. Öğrenciler için bunlar yeni bir sözcük kadar yabancıdır.

Arapçadan Türkçeye girmiş sözcüklerin, Türkçede ne şekilde olduğu ya da hangi değişimlerden geçtiğini bilmek ve aynı örnek olaya girebilecek diğer sözcüklerin tespiti;

dil öğretiminde eğitimciye, dil öğreniminde de öğrencilere faydalı olacaktır. Buradan hareketle, bu çalışmanın bir diğer amacı ise Arapçadan Türkçeye geçmiş olan alıntı sözcüklerin Türkiye’de öğrenim gören Arap öğrencilere Türkçe öğretimi sırasında kolaylık sağlaması için etkinlikler hazırlamaktır.

Bu çalışma, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında çalışmalar yapan eğitimcilere yol göstermek ve bu alandaki çalışmalara bir katkı sunmak amacıyla hazırlanmıştır. Öte yandan, Arapçadan yapılan alıntı sözcüklerle ilgili çalışmaların genellikle İlahiyat Fakültelerinde yapıldığı, tezin bu açıdan bakıldığında dil bölümünde yapılmış olan birkaç çalışmadan biri olduğu söylenebilir.

1.3. Sınırlılıklar

1. Türkçe Sözlük’ün verilerine göre Türkçedeki Arapça sözcüklerin sayısı 6463’tür. Ancak kullanım sıklığı ve güncelliği göz önünde bulundurularak bu çalışmadaki sözcükler 2512 ile sınırlandırılmıştır.

2. Araştırma, “Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni”nde verilen kazanımlarla sınırlıdır.

3. Araştırma, çalışmanın tamamlanması için tanınan yasal süre ile sınırlıdır.

4. Çalışmanın etkinlikler bölümü A1, A2, B1, B2, C1 düzeyleri için hazırlanmış bilinçli öğretim için her düzeyi kapsayacak şekilde onar etkinlik; örtük öğretim için de yine her düzeyi kapsayacak biçimde onar etkinlik ile sınırlıdır.

1.4. Tanımlar

Ana dili: “İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum içerisinde ilk öğrendiği dildir” (Vardar, 2002, s. 17). “Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil” (Türk Dil Kurumu, 2021).

Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni: “Avrupa ülkelerinde dil öğretim programlarını, program yönergelerini, sınav ve ders kitapları vb. konulardaki çalışmaları yönlendirmek için ortak bir çerçeve sunması amacıyla Avrupa Konseyi Modern Diller Bölümü tarafından geliştirilmiş çerçeve metindir” (Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni [DİOBM] , 2021).

Dil: “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban; düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı” (Türk Dil Kurumu, 2021). “Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir” (Aksan, 2009, s. 55).

Dil öğretimi: “Bir dili öğretme işi” (Türk Dil Kurumu, 2021).

Yabancı dil: “Ana dilin dışında olan dillerden her biri, ana dilin dışında öğrenilen uzmanlık dilidir” (Türk Dil Kurumu, 2021). “Bir ülkede yaşayan halk tarafından geleneksel olarak konuşulmayan ve farklı amaçlarla sonradan öğrenilen dile denmektedir” (Yağmur, 2013, s. 183).

Alıntı sözcükler: “Bir dilin başka bir dilden sözcük almasına ödünçleme/ödünç sözcük/alıntı/alınma sözcük/alıntı sözcük/misafir sözcük/yabancı kökenli sözcük (Eker, 2011, s. 181), kod kaydırımı, dönüşümlü kod kullanımı, girişim, kopyalama” (Demir & Yılmaz, 2010, s. 256) denmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ

ARAŞTIRMALAR

1.1. Araştırmanın Kuramsal Çerçevesi

1.1.1. Dil Öğretimi

Dil, insanların birbirleriyle iletişim sırasında en çok kullandıkları araçtır. Dilin çeşitli tanımları yapılmıştır. Türkçe Sözlük'te dilin tanımı “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban; düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı” şeklindedir (Türk Dil Kurumu, 2021). Aksan dili “Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir” (Aksan, 2009, s. 55) şeklinde tanımlar. Başka bir tanıma göre dil, “Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi” (Vardar, 2002, s. 71). Dilin bir dizge olarak değerlendirilmesi dile zamanla bilimsel bir bakış açısı kazandırmış ve bu da dilin kendisinin bir inceleme alanı hâline gelmesini sağlamıştır. Onan'a göre dilin bir dizge olması, aynı zamanda sistem olduğunun da göstergesidir. Dilin sahip olduğu bu özellik aynı zamanda öğretilme gerekçesini de oluşturmaktadır. Dil, bir dizge yani sistem olduğu için öğretilmektedir (Onan, 2013, s. 235). Dil biliminde dilin sistemli bir biçimde incelenmesi sonucu dilin ne olduğu, dil türleri, dilin başka insanlara öğretilmesi ve dil edinimi gibi kavramlar ortaya çıkmıştır.

Dil öğretimi kısaca bir dili bir başkasına öğretme işidir. Merak edilen, ihtiyaç duyulan ya da öğrenilmek istenen bir dilin belirli koşullarda öğretilmesidir. Öğretim bilindiği üzere planlı yapılan bir iştir. Belli yaklaşım, yöntem ve ilke gibi konulardan yararlanılarak dilin sistemli bir biçimde öğretilmesine çalışılır. Bundan dolayı gereken

bilgiler, belli bir amaç doğrultusunda öğrenmek isteyenlere verilir. Bunun için öğrenmeyi kolaylaştıracak etkinlikler düzenlenir, araçlar sağlanır ve öğrenme bir öğretmen eşliğinde gerçekleştirilir.

Bilindiği gibi dünya ve toplumlar şu anda bilgi çağını yaşamaktadır. Bilgi çağına özgü yeni güç türleri ortaya çıkmakta ve tanımlanmaktadır. Bilinen güç türü olan ve askerî gücü temsil eden sert güç dışında bilgi çağında akıllı güç ve yumuşak güç türleri ortaya çıkmıştır. Bilgi çağını yaşayan dünyada yumuşak gücün kapsamında değerlendirilen eğitim de bir güçtür. Dil, bu güce ulaşmanın en önemli anahtarıdır. Eğitim iki temel ögeden oluşmaktadır. Birincisi öğrenme, diğeri de öğretmedir. Öğretme, bir alana özgü bilgi ve becerilerin öğrencilere kazandırılması demektir. Dil öğretiminde, dille ilgili bilgi ve becerilerin öğrencilere kazandırılması amaçlanmaktadır (Güneş, 2013, s. 37). Buna göre dil öğretiminin bir de amacı bulunmaktadır. Bu amaç dil öğretiminde kullanılan yaklaşımlara göre değişmektedir. Dil öğretiminde kullanılan ya da takip edilen yaklaşımlar dönemden döneme değişmektedir. Richards, “İletişimsel Dil Öğretiminin Bugünü” adlı eserinde dil öğretimini üç tarihsel döneme göre incelemiştir (Richards 2006, 6’dan aktaran Bekleyen, 2015, 14).

1. Dönem: Geleneksel Yaklaşımlar (1960’ların sonuna kadar)
2. Dönem: Klasik İletişimsel Dil Öğretimi (1970’lerden 1990’lara kadar)
3. Dönem: Güncel İletişimsel Dil Öğretimi (1990’ların sonundan günümüze)

Yukarıda bahsedilen yaklaşımlara göre dil öğretimi kavramının kendi içeriği ile birlikte dil öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler de değişmiştir. Dil öğretimi kavramsal olarak öğretme ve öğretme işine konu olan öğrencinin aktif olarak yaptığı öğrenme eylemlerine dayanmaktadır. Krashen’in dil öğrenme süreci ile ilgili fikirlerinden ilham alan “Doğal Yaklaşım” dil öğretimi kavramı yerini dil edinimine bırakmıştır. Bu yaklaşıma göre *dil edinimi* ile *dil öğrenme* birbirinden farklı kavramlardır. Krashen’e göre çocuklar anadillerini edinirler, yetişkinler de koşullara göre dili edinirler ya da öğrenirler. Buna göre dil edinimi resmî bir eğitim olmadan, kendiliğinden, kişi farkına varmadan ve doğal bir biçimde gerçekleşirken, dil öğrenme bunun tersi yönde başka/ikinci bir dilin resmî ve bilinçli bir biçimde öğrenilmesidir (Krashen, 1982, s. 10).

Araştırmacıların ideal dil öğretim yöntemi arayışları; onları, yöntemlerin yararlılığı, çokluğu ve gerekli olup olmadığı tartışmaları sonucuna götürmüştür. Günümüzde çeşitli tartışmalar sonrasında tek bir yöntemin sorunları çözeceği gibi bir beklentinin gerçekçi olmadığı kabul edilmiştir (Bekleyen, 2015, s. 19). Dolayısıyla artık her öğretmenin ihtiyaç, istek ve şartlar doğrultusunda kendi yöntemini belirlediği bir yöntem sonrası dönemin yaşandığı söylenebilir. İsteyen her bireyin istediği ya da ihtiyaç duyduğu bilgiyi, yaşamının her döneminde öğrenebilmesine olanak sağlayan yaşam boyu öğrenme kolaylığı sayesinde öğrenim sürecinin aktif bir ögesi olarak öğrenen birey ön plana çıkmıştır. Buna göre öğrenme sürecinde öğrenci özerktir ve öğretmenden çok öğrencinin rolü önemlidir.

Dil öğretiminde kullanılan çeşitli yaklaşım, yöntem ve teknikler bulunmaktadır. Öğretmenin seçeceği yaklaşıma göre yöntem ve öğretme sırasında uygulanacak teknikler de belirlenmektedir. Araştırmacılar yaklaşım, yöntem ve teknik kavramlarını şu şekilde tanımlamaktadırlar:

Yaklaşım, dilin ve dil öğreniminin doğasına dair kuramları oluşturur. Bir başka deyişle insanların dili nasıl edindikleri ve nasıl başarıyla öğrendikleri yaklaşımın içeriğini oluşturur, (Harmer (2007), Richards ve Rodgers (2001)den aktaran (Yaylı & Yaylı, 2011, s. 8). Yaklaşım terimi, dilin ve dil öğreniminin doğasına ilişkin görüşler ve inanışları karşılar (Durmuş, 2013, s. 32). **Yöntem**, belirlenen dil bilimsel ve eğitsel amaçları gerçekleştirmeye yönelik sınıf içi uygulamalar ve bu uygulamaları açıklayan kuramsal görüşleri birlikte karşılayan bir şemsiye terimdir (Durmuş, 2013, s. 32). Harmer (2007)'e göre yöntem, bir yaklaşımın uygulamaya dökülmesidir ve yöntemi geliştiren kuramcılar etkinlik türleri, öğretmen ve öğrenci rolleri, kullanılacak malzeme ve izlenice oluşturma konularında bir model oluştururlar (Aktaran (Yaylı & Yaylı, 2011, s. 9). **Teknik** ise, uygulama sürecinin altında yer almaktadır ve sınıf ortamında yapılan herhangi bir etkinlik ya da öğretme yoludur (Harmer, 2007; Richards ve Rodgers, 2001'den aktaran (Yaylı & Yaylı, 2011, s. 9). Teknik, dil öğretiminin yapıldığı sınıflarda dersin belirlediği hedefleri hayata geçirmek için uygulanan çok sayıda alıştırmaya, etkinlik ve görevdir (Durmuş, 2013, s. 32). **Yöntem**, bilimde belli bir sonuca erişmek için bir plana göre izlenen yol, metot; **yaklaşım**, bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi; **teknik**, bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi; yol, beceri, yöntem (Türk Dil Kurumu, 2021).

1.1.1.1. Ana Dili Öğretimi

Dilin bir sistemler bütünü olduğundan yukarıda bahsedilmiştir. Dil çalışmaları, bu sistemi unsurlarına ayırarak tanımlamaya çalışır. Buna göre dil denen sistem alt alanlara ayrılmıştır. İlk olarak dil, bireyin bilişsel gelişiminin bir göstergesi aynı zamanda toplumsal bir varlık olan bireyin çevresine uyum sağlamasında önemli yer tutan bir araçtır. Türkçe Sözlük'te dilin tanımı “İnsanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimelerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban; düşünce ve duyguları bildirmeye yarayan herhangi bir anlatım aracı” şeklindedir (Türk Dil Kurumu, 2021). Aksan dili “Düşünce, duygu ve isteklerin, bir toplumda ses ve anlam yönünden ortak olan öğeler ve kurallardan yararlanılarak başkalarına aktarılmasını sağlayan, çok yönlü, çok gelişmiş bir dizgedir” (Aksan, 2009, s. 55) şeklinde tanımlar. Başka bir tanıma göre dil, “Belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi” (Vardar, 2002, s.71).

Dil; ana dili, yabancı dil, ikinci dil gibi alt başlıklara ayrılmaktadır. Birçok araştırmacı ana dili kavramını farklı şekillerde açıklamıştır. Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde ana dili, “İnsanın içinde doğup büyüdüğü aile ya da toplum içerisinde ilk öğrendiği dil” şeklinde bir tanım kullanmıştır (Vardar, 2002, s. 17). Aksan'ın ana dili tanımı ise şöyledir: Ana dili⁸, başlangıçta anneden ve yakın aile çevresinden, daha sonra da ilişkili bulunulan çevreden öğrenilen, insanın bilinçaltına inen ve bireyin bir toplumla en güçlü bağlarını oluşturan dildir (Aksan, 1975, s. 423). Türk Dil Kurumu'nun Güncel Türkçe Sözlük'ünde ise ana dili tanımı şu şekilde yer almaktadır: Çocuğun ailesinden ve içinde yaşadığı topluluktan edindiği dil (Türk Dil Kurumu, 2021).

Oruç, ana dili ve ana dil kavramlarının ne olduğunu tartıştığı “Türkçede Ana Dil ve Ana Dili” adlı makalesinde iki kavramın tanımını yapmış, bu iki kavramın neden birbirine karıştırıldığını belirlemiş ve bu kavramların birbirinden farklı olduğu sonucuna varmıştır (Oruç, 2016, s. 311-322). Oruç'a göre “ana dil” kavramındaki ana sözcüğü anne anlamında değil, kaynak, temel, esas, hatta ortak anlamında kullanılmaktadır. Dolayısıyla “ana dil” kavramı, içinde başka diller barındıran kaynak dil, birkaç dile temel oluşturan dil, birden çok dilin aslını, kökenini oluşturan dil şeklinde

⁸ Aksan, makalesinde sözcüğü bitişik yazmıştır. Doğan Aksan, “Anadili”, *Türk Dili*, XXXI/423 (1975): 423.

tanımlanabilirken “ana dili” kavramındaki ana sözcüğü doğrudan anne ile ilgilidir ve en kısa tanımıyla da kişinin annesinden öğrendiği dil anlamına gelmektedir (Oruç, 2016, s. 313).

Yapılan araştırmada ana dili tanımlarına bakıldığında “anne”ye vurgu yapıldığı görülmektedir. Oysa bazı durumlarda konu anne ile ilişkili olmaktan çıkıp “çevre” ya da “dile maruz kalma” ile ilgili olmaktadır. Yağmur’a göre özellikle göç alan ülkelerde ve tarihsel olarak farklı dillerin aynı toplum içinde konuşulduğu ülkelerde birden çok dilin aile ortamında edinilmesi yaygın bir durumdur. Dolayısıyla ana dili nitelemesi sadece anneden öğrenilen ilk dili nitelemeyebilir (Yağmur, 2013, s. 182). Dilin edinildiği ortama yani çevre koşullarına ve ülkeye göre ana dili birden fazla olabilir. Örneğin karma evliliklerde anne kendi ana dilini, baba da kendi ana dilini düzenli ve tutarlı bir şekilde çocuğuyla iletişim sırasında kullanırsa böyle bir ortamda çocuk iki dile birden maruz kalacak ve sonuçta kullanılan iki dil de onun ana dili olacaktır.

Ana dili dersinin, ana dili öğretimi ve ediniminin önemiyle ilgili şunlar söylenebilir:

Öğretimin en önemli aracıdır.

Tüm derslerin temelidir.

İnsanların bireysel ve toplumsal gelişimlerinde önemli bir yeri vardır.

Bireyin öğrenim yaşantısında ve evrensel bir kimlik oluşturmada, oldukça önemli bir yere sahiptir (Açık Önkaş, 2010, s. 122)

Ana dili dersinin amaçları şöyledir:

Okuduğunu eksiksizce, yazarın iletisini yitime uğratmadan anlayabilme.

Düşüncelerini, duygu, izlenim ve tasarılarını belirli bir amaç doğrultusunda yazılaştırabilme.

Değişik konularda yapılan konuşmaları dinleyip ileti ve bilgi yitimine yol açmadan eksiksizce, doğru bir biçimde anlayabilme.

Düşünce, duygu, tasarım ve izlenimlerini güzel, doğru, etkili bir biçimde söze dönüştürme (Özdemir, 1983, s. 26).

Ana dili dersinin etkinlik alanları, anlama ve anlatma becerileri olarak ayrılır. Anlama becerileri okuma ve dinleme; anlatma becerileri ise yazma ve konuşma etkinlikleri olarak kendi içinde ayrılır (Açık Önkaş, 2010, s. 122)

Ana dili dersi bilgi dersi olmaktan çok beceri ve alışkanlık dersidir. Beceri ve alışkanlık da uygulamayı gerektirir. Uygulayabilmek yetisi söz varlığının zengin olmasıyla ilgilidir. Bireyin sahip olduğu sözvarlığı zenginliği anlama ve anlatma becerisini doğrudan etkilemektedir.

1.1.1.2. Yabancı Dil Öğretimi

Dilin alt alanlarından biri de bireyin yakın çevresinde edindiği ilk dil olan ana dilinin dışındaki dillerdir. Ana dilinin dışında öğrenilen bütün diller yabancı dil kapsamına girmektedir. Yabancı dil⁹, ana dilin dışında olan dillerden her biri, ana dilin dışında öğrenilen uzmanlık dilidir (Türk Dil Kurumu, 2021). Yağmur'un belirttiğine göre ise yabancı dil, bir ülkede yaşayan halk tarafından geleneksel olarak konuşulmayan ve farklı amaçlarla sonradan öğrenilen dile denmektedir (Yağmur, 2013, s. 183). Konuyla ilgili çalışma ve tartışmalarda *yabancı dil* ve *ikinci dil* karşılığında söz edilmektedir. Bu karşılık öğretilen dilin öğretildiği yer ile ilişkilendirilmektedir. Ayırıcı ölçüt, öğretilen dilin ana dili olarak konuşulduğu bir ülkede mi bu faaliyetin yürütüldüğü yoksa öğretilen dilin ana dili olarak konuşulmadığı yerlerde mi acaba bu faaliyetin yürütüldüğüdür. Richards ve Schmidt'e göre yabancı dilin 4 farklı anlamı vardır. Bunlar: 1. Belirli bir ülkedeki veya bölgedeki halkın ana dili olmayan, 2. Okullarda eğitim aracı olarak kullanılmayan, 3. Yönetimde, medyada, iletişim aracı olarak geniş bir biçimde kullanılmayan, 4. Genellikle yabancılarla iletişim kurmak veya basılı materyalleri okumak amacıyla okul dersi olarak öğretilen dildir (Mustafa Durmuş, Kişisel Görüşme, 24 Nisan 2020). Demircan yabancı dili; insanlar, toplumlar, uluslar arasında bireysel, kurumsal, ulusal düzeyde ticaret, ekonomi, siyaset, askerlik, bilim, çalışma, turizm, eğitim, kültür, sanat, haberleşme alanlarında türlü yoğunlukta ilişkilerin kurulup yürütülebilmesi için öğrenilen uluslararası diller olarak tanımlamakta ve yabancı dili, hedef dilin ana dili olarak konuşulmadığı ülkelerde öğrenilme durumuyla ilişkilendirmektedir (Demircan, 2005, s. 17). Buna karşıt bir terim olarak kullanılan *ikinci dil* ise hedef dilin ana dili olarak konuşulduğu yerde edinme fırsatlarıyla birlikte

⁹ Dil öğretimi konusunda alt başlık oluştururken ana dili öğretimine koşut olarak genellikle yabancı dil öğretimi terimi kullanıldığından bu çalışmada da yabancı dil terimi tercih edilmiştir.

öğrenildiği bağlamları ifade etmek için kullanılmaktadır. İngilizce literatürde ikinci dil, yabancı dili de içine alacak şekilde bir çatı kavram olarak kullanılmaktadır. İkinci dil teriminin bir geniş bir de dar anlamı vardır. Geniş anlamda bir kişinin ana dilinin dışında öğrendiği/edindiği ikinci, üçüncü, dördüncü, beşinci bütün diller ikinci dil tanımı içinde yer alırken dar anlamda bir dilin ana dili olarak konuşulduğu yerde öğrenilmesi veya edinilmesi durumu için kullanılmaktadır dildir (Mustafa Durmuş, Kişisel Görüşme, 24 Nisan 2020); (Aslı Fişekçi, Kişisel görüşme, 14 Ekim 2020).

Yabancı bir dil okullarda müfredatta yer alan dersler ya da özel kurslar yoluyla öğretilmektedir. Öğretilecek yabancı dilin hangisi olacağı dönemin sosyal ve ekonomik koşullarına göre değişmektedir. Örneğin 19. yüzyıldan başlayarak 20. yüzyılın ortalarına kadar ya da 2. Dünya Savaşı'nın sonuna kadar uluslararası ilişkiler dili Fransızca iken 2. Dünya Savaşı sonrasında bu dil yerini İngilizceye bırakmıştır.

Yabancı dil öğretimi 20. yüzyılın son çeyreğinde hız kazanmış ve ülkeler yabancı dil öğretimini hem ülkenin tanıtımına katkı hem de ekonomik bir girdi sağladığı için önemsemeye başlamıştır. Örneğin İngilizcenin yaygınlaşması için İngiliz ve Amerika Birleşik Devletleri çok ciddi kaynaklar ayırmakta, dünyanın her yerinde İngilizce kursları açmaktadırlar (Yağmur, 2013, s. 183). Öte yandan dil bilme konusu istihdam ile ilişkilendirilmekte ve dilin iş arayanlar açısından işe girmede bir kolaylık ya da üstünlük sağladığı, iş ve firma sahipleri açısından ise kâr etme ve başarılı olma açısından önemli olduğuna vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda düşünüldüğünde dünya siyaseti ve ülke ekonomilerindeki değişimler ve teknolojik gelişmelerle eş zamanlı olarak tercih edilen yabancı dil de değişmektedir. Çok uluslu şirketlerde çalışmak isteyen kişiler, uluslararası geçerliliği olan İngilizce ile çalışmak istedikleri şirketin ait olduğu ülkenin dili olmak üzere artık iki yabancı dil öğrenmeye çalışmaktadır. Eskiden İngilizcenin dışında ikinci yabancı dil olarak tercih edilen diller Almanca ve Fransızca iken günümüzde bu diller arasına Rusça, İtalyanca, Çince, Arapça, Korece ve Japonca da eklenmiştir. Bu çeşitlenmedeki en etkili hususlar bu ülkelerin gelişen teknolojileri ve dünya siyasetindeki belirleyici rolleridir.

Ülkeler, kendi dillerini hem başka ülkeler ve toplumlar üzerinde sempati oluşturmak hem de yayın yapıp satmak yoluyla bu işi ekonomik bir pazara dönüştürdüklerinden desteklemekte ve bu konuda politikalar geliştirmektedirler. Bu

noktada konu biraz toplumların değişen uluslararası ilişkiler politikaları ile de ilişkilenebilmektedir. Şöyle ki 1980 sonrası küreselleşmenin hız kazandığı yıllarla birlikte özellikle de 2000 sonrasında yaşanan değişim ve dönüşümler sonucunda toplumların birbiriyle iletişimde daha pozitif bakış açılarının çok daha etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu konu, Kamu diplomasisi disiplininin kapsamına girmektedir. Fişekçi'ye göre kamu diplomasisine göre devletler arası diplomaside sert güç ve yumuşak güç kavramları vardır. Sert güç, askeri müdahale, baskıcı diplomasi ve ekonomik yaptırımlara dayanırken yumuşak güç bir ülkenin istediklerini kendi cazibesini kullanarak elde etmesi demektir. Bu bir çeşit halkla ilişkiler çalışmasıdır. Örneğin Nobel ödülü almış olmak, önemli ve bilinen markalar, ülkeye gelen yabancı uyruklu öğrenciler ve kendi dilini diğer milletlere yabancı dil olarak öğretmek ülkelerin en önemli yumuşak güç öğeleridir (Aslı Fişekçi, Kişisel görüşme, 14 Ekim 2020). Yumuşak gücü kullanmak isteyen toplumlar kendi dillerini ve kültürlerini başka toplumlara öğretmek için politikalar üretme yoluna gitmişlerdir. Örneğin çoğu devlet başka ülkelerde okul ve eğitim kurumları açarak kendi kültürünü eğitim yoluyla diğer toplumlara aşılama veya kendi ülkesinin avantajını kullanarak yurt dışından yabancı öğrencilerin kendi ülkesine gelmesi için teşvik edici ortamlar ve olanaklar sağlamaktadır.

İşte tam da bu noktada dil öğretimi devreye girmektedir ki dil öğretimi hem kültürün aktarılması için aracı olmakta hem de en az 1 yıllık bir eğitim sürecini de içerdiğinden devletler açısından bir ekonomik kaynağa da dönüşmektedir. Bazı araştırmacılar dil öğretiminin ekonomik boyutundan söz ederken bu alanın bir sektöre dönüştüğünden de bahsetmektedirler. Örneğin Erdem vd. ana dili dışındaki dillerin ilk çağlarda siyaset, ticaret, kültür vb. sebepler ile seçkin topluluklar tarafından öğrenilirken, 20 ve 21. yüzyılda küçük bir köy haline gelen dünya ile son derece geniş kitlelerle buluşmuş olduğunu ve yabancı dil öğreniminin önemli bir ekonomik sektör haline geldiğini düşünmektedir (Erdem vd., 2015, s. 460). Bu sektörün çapının ne kadar büyük olduğunun farkında olan ülkeler pastadan daha büyük pay alabilmek için eğitim ve dil politikaları geliştirmektedir. Örneğin Fransızca, Fransa'nın eski sömürgesi olan Afrika ülkelerinin çoğunda resmi dil olarak kullanılmaktadır. Bu ülkelerde Fransızca o kadar prestijli bir durumdadır ki birçok Afrikalı devlet adamı eğitimini Fransa'da tamamlamaktadır. Fransızcanın bu ülkelerdeki gücü onu Fransa'dan daha çok Afrika'da konuşuru olan bir dil konumuna getirmiştir. Afrika Araştırmaları Derneği'nin 23 Ocak

2020 tarihli haberine göre Fransızca, eski Fransız sömürgesi olan Afrika ülkelerinde ilk ya da ikinci resmi dil statüsündedir. Fransızların kolonyal dönemde büyük bir önemle yürüttükleri dil ve din asimilasyonu politikalarının bir sonucu olarak Afrika kıtasında Fransızca en çok konuşulan diller arasında ilk sıradadır. Bu nedenle, bugün, Fransızca konuşan Fransızların sayısı, Fransızca konuşan Afrikalıların sayısından azdır. Fransa zamanında yürüttüğü asimilasyon politikalarını, günümüzde Fransızcanın kıtada eğitim/öğretim dili olarak kullanılmasıyla devam ettirmektedir (Doğan, 2020). Dil eğitiminin ekonomik getiri gücünün farkında olan Fransa'nın bu konuya dikkatle eğildiği, sermaye ayırdığı ve sonuç olarak da Frankofon ülkelere kitap satışından önemli ölçüde ekonomik gelir elde ettiği bilinmektedir. Son yıllarda kültür ve dil politikalarına ağırlık veren ülkelerden biri de Çin'dir. Çin, "kültürel diplomasi"yi imajını ve ülkeye yönelik olumsuz algıyı değiştirmek için kullanmakta ve böylece dış politikasını yürütebilecek daha elverişli bir ortam yaratma amacı gütmektedir. Çin bu doğrultuda özellikle 2000'li yıllardan itibaren diplomasisinde "kültür" politikalarına daha çok yer vermektedir (Önal, 2020, s. 218). Bu doğrultuda Çin 2004 yılında Konfüçyüs Enstitülerini açmaya başlamıştır. Şu anda 154 ülkede mevcut 548 Konfüçyüs Enstitüsü vardır ve yaklaşık 2 milyon 700 bin kişi bu kurumlardan Çin dili ve kültürünü öğrenmektedir. Dünyanın en tanınmış ve en çok ciro yapan Microsoft, McDonald's, Coca Cola, Mobil, Protector&Gamble gibi şirketlerine sahip olan ABD'nin, sahip olduğu ekonomik, demografik, kültürel, teknolojik ve politik güç ile beslenen yumuşak gücü, kamu diplomasisi faaliyetlerinde de kendisine kolaylık sağlamaktadır. Evrenselleşmiş Amerikan kültürü, bu kültürün en önemli dağıtıcısı olan Hollywood, dünyaca tanınan Amerikalı futbolcular ve sanatçılar, öğrenci değişim programları, dünyaca ünlü Amerikan üniversiteleri ve basın kuruluşları Amerika'nın kamu diplomasisi çalışmalarında elini güçlendiren en önemli unsurlardır (Akçadağ, Kamu Diplomasisi Enstitüsü, 2021). Öte yandan 2001 yılında Dışişleri Bakanlığına getirilen Amerikan Dışişleri bakanı Colin Powell'in "Ülkemiz için, burada eğitim gören, geleceğin dünya liderlerinin dostluğunu kazanmaktan daha iyi bir servet göremiyorum." sözleri Amerika'nın bu konuya verdiği önemi gösterirken, bugün kendi ülkesinin dışındaki üniversitelere kaydolan 1.6 milyon öğrencinin % 28'inin ABD'de okuyor olması da Amerika'nın bu konudaki cazibesinin göstergesi olmaktadır (Akçadağ, 2021).

Japonya, teknoloji ve ekonomisini geliştirirken batılılaşmamış tek ülke olmasıyla dikkat çekmektedir. Bugün Japonya dünyanın ikinci büyük ekonomik gücüdür. En tanınmış 25 uluslararası markanın üçü Toyota, Honda ve Sony, Japon markasıdır. Batınınkinden oldukça farklı bir kültüre sahip olmasıyla dikkat çekmekte ve ilgi uyandırmaktadır. Bu ilgiden yararlanmak isteyen Japonya, kültürünü yurtdışında tanıtmak amacıyla kültürel değişim programları düzenlemektedir. Ayrıca her yıl, farklı ülkelerden 3000 genç Japonya'ya iki yıl boyunca liselerde İngilizce, Fransızca veya başka dil dersleri vermeye davet edilmektedir. Bunun yanı sıra dünya gençliğinin ilgiyle izlediği animasyonlar, filmler ve gençleri Japonca öğrenmeye iten mangalar bulunmaktadır. Japonya'nın kendine özgü sanat anlayışı, geleneksel dövüş sanatları ve inançları Japonya'yı kültürel diplomaside bir süper güç konumuna yükseltmektedir (Akçadağ, 2021).

Avrupa Birliği ülkelerinin kültürel diplomasi faaliyetlerinden tek tek bahsetmek bu çalışmanın başlıca amacı değildir. Bu yüzden, burada sadece genel olarak birliğin ya da Avrupalılığın çekici yönlerinden bahsedilecektir. Akçadağ'a göre AB kamu diplomasisi hem kültürel hem de politik alanda oldukça aktiftir. AB turizm potansiyeli, sporu, sahip olduğu dünyaca tanınmış markaları, yürüttüğü barışçıl politikalar ile hiçbir şey yapmasa bile bir cazibe merkezidir. Fakat buna rağmen, Erasmus gibi öğrenci değişimi programları, uluslararası yayın yapan radyolar ile dil ve kültür öğretmek amacıyla kurulmuş kültür merkezleri gibi araçlar ile kültürel diplomasi faaliyetleri yürütmektedirler. Kültürel diplomasi konusunda en çok harcama yapan ülke Fransa, ikinci Kanada, üçüncü İngiltere'dir (Akçadağ, 2021).

Türkiye'nin kültürel diplomasi ve yumuşak gücü kullanma uygulamalarına geçmeden önce uluslararası öğrenci hareketliliğinin dünya genelindeki öğrenci sayılarına bakılabilir. Hürriyet Gazetesi'nin 8 Mayıs 2021 tarihli haberine göre dünya genelindeki öğrenci hareketliliğine bakıldığında, 1970'li yıllarda yaklaşık 800 bin olan uluslararası öğrenci sayısının 2012 yılında 4,5 milyona, 2019'da 5,6 milyona ulaştığı görülmektedir (Hürriyet, 2021).

Türkiye'nin kamu diplomasisi faaliyetlerine değinilecek olursa, Türkiye'nin son 10 yıl içerisinde kültürel diplomasi ve yumuşak gücünü arttırma konusunda önemli adımlar atmış olduğu görülür. Yunus Emre Enstitüsü, Yurtdışı Türkler ve Akraba

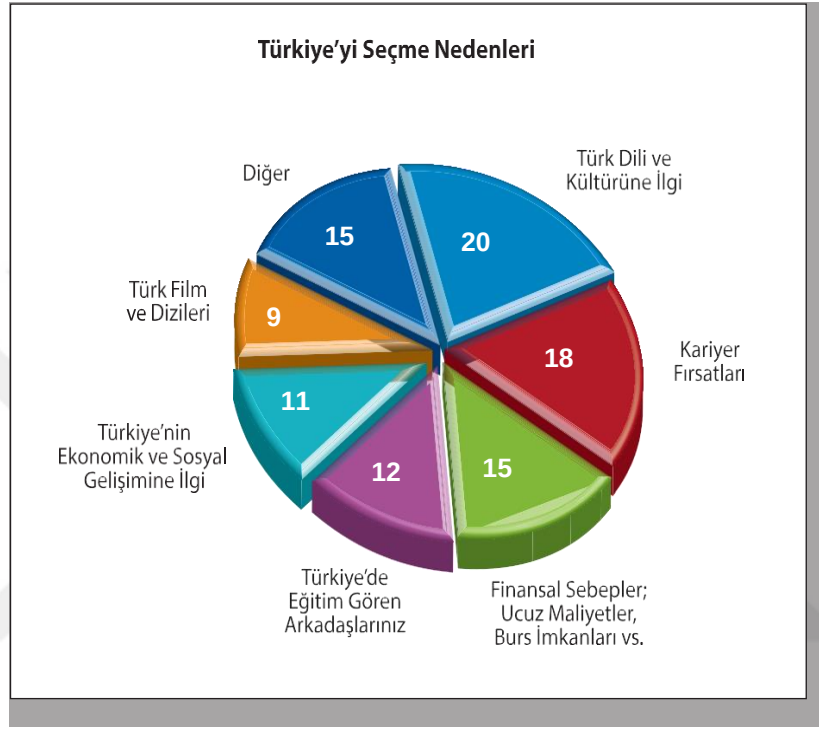
Topluluklar Başkanlığı, Maarif Vakfı, TİKA ve çeşitli STK'ların yürüttüğü faaliyetler Türkiye'nin tanınırlığını arttırmış ve uluslararası arenada kendisine bir yer edinmesini sağlamıştır. Akçadağ'a göre Türkiye hiçbir desteği olmadan 200'den fazla televizyon kanalına, 1000'den fazla radyoya, çok başarılı bağımsız prodüksiyon şirketlerine sahiptir. Türkiye'den çıkan yayınlar dil engeline rağmen etrafındaki ülkelerde ilgiyle izlenmektedir. El Cezire gibi bir kanalın Washington'dan sonra en çok haber yaptığı başkent Ankara'dır. Dünyanın birçok ülkesinde Türk okulları bulunmaktadır. Bütün bunlar Türkiye'nin kamu diplomasisini ve yumuşak gücü destekleyen unsurlardır (Akçadağ, Kamu Diplomasisi Enstitüsü, 2021). Ayrıca Türkiye'nin gelişmiş ülkeler içinde en ucuz ülke olması, Türk dili ve kültürüne ilgi, kariyer fırsatları, Türk dizi ve filmleri ile Türkiye Cumhuriyeti devletinin sağlamış olduğu burs imkanları Türkiye'nin öğrenciler için bir cazibe merkezi olmasına katkı sağlamaktadır (Türk, 2018).

Türkiye İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Müdürlüğü'nün hazırladığı 2016 Türkiye Göç Raporunun verilerine göre Türkiye'de öğrenim gören yabancı öğrencilerin toplam sayısı 795 bin 962'dir. Bunların 232 bin 714'ünü Türkiye Cumhuriyeti MEB'de okuyan öğrenciler oluşturmakta; 103 bin 727'sini üniversitelerde okuyan öğrenciler oluşturmakta; 459 bin 521'ini de Geçici Eğitim Merkezleri'nde okuyan öğrenciler oluşturmaktadır (Göç İdaresi, 2017). Hürriyet Gazetesi'nin yukarıda belirtilen haberinde Yükseköğretim Kurulu başkanı Yekta Saraç'tan alınan bilgilere göre 2000-2001 öğretim yılında ülkemizdeki uluslararası öğrenci sayısı 16 bin 656 iken bu sayı 2013-2014 öğretim yılında 48 bin 183'e, 2016-2017 öğretim yılında 103 bin 727'ye 2020-2021 öğretim yılında 200 binli rakamlara ulaşmıştır. Saraç, haberin devamında Türkiye'nin yükseköğretimde bir bölgesel güç olma iddiasını desteklemek ve geliştirmek için, ilgili kurumlardan biri olan Yükseköğretim Kurulu'nun, uluslararasılaşma kavramını aynı zamanda bir kamu politikası olarak ele aldığını bildirerek başkanı olduğu kurumun kamu diplomasisinde önemli bir yeri olduğunu da belirtmiştir (Hürriyet, 2021).

Türkiye İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Müdürlüğü'nün hazırladığı "2016 Türkiye Göç Raporu"nun verileri incelendiğinde Türkiye'ye nerelerden öğrenci gelmekte olduğu da görülebilmektedir. Buna göre Türkiye'ye en fazla öğrenci Azerbaycan'dan gelmekte, onu Suriye, ardından Türkmenistan izlemektedir. Bu ülkeler dışında Türkiye'ye İran, Irak, Afganistan, Kırgızistan, Yunanistan, Kazakistan, Libya, Fiji, Ekvator, Surinam,

Honduras, Gana, Gine, Fildişi Sahili, Nijer, Nijerya, Cezayir, Somali, Tanzanya gibi ülkelerden öğrenciler gelmektedir (Göç İdaresi, 2017), (Türk, 2018). Yabancı öğrencilerin Türkiye'yi seçme nedenlerine bakacak olursak durum şöyledir (Türk, 2018):

Tablo 1.1: Yabancı Öğrencilerin Türkiye'yi Seçme Nedenleri

Bu tabloda Türk dili ve kültürüne ilgi ile Türk film ve dizilerinin uluslararası öğrenci çekme konusundaki oranı dikkat çekicidir. Bu oranların yüksekliği Türkiye'nin kültür politikasının başarısını göstermekte ve yumuşak güce katkı sağlamaktadır.

Türkiye'nin yumuşak güç uygulamaları yapan kurumlarının adları aşağıda sıralanmıştır. Bu kurumları tanıtmak ve uygulamalarından bahsetmek bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Burada sadece Türkçeyi yabancı dil/ikinci dil olarak öğreten kurumların adları belirtilmiştir.

1. Yunus Emre Enstitüsü: Dünya genelinde 58 merkeze sahiptir.
2. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA)
3. Türkiye Diyanet Vakfı
4. Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)
5. Türkiye Bursları

6. Maarif Vakfı: Dünyanın çeşitli şehirlerinde 42 kuruma sahiptir.
7. TÖMER kurumları: Bazı yerlerde adı DİLMER de olabilen Türkçe Öğetimi merkezleridir ve Türkiye genelinde 101 merkezde 625 öğretim elemanı ile Türkçe öğretimi etkinliğini yürütmektedir.
8. STK oluşumları
9. Bunlar dışında Türkiye Türkçesini öğreten 2 önemli kurum daha vardır ki adları Türkçe öğretimi söz konusu olduğunda pek geçmemektedir. Bu 2 kurum Türkçeyi 1 yıllık sürede hazırlık eğitimi vererek öğrencilerin derslerini Türkçe olarak takip edebilecekleri düzeylerde öğreten üniversite kurumlarıdır. Bu kurumlardan biri Kırgızistan, Bişkek şehrinde yer alan özel statülü devlet üniversitesi olan Kırgızistan Türkiye Manas Üniversitesi, diğer Kazakistan'ın Türkistan bölgesinde yer alan Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesidir. Her iki kurumun Türkçe öğretimi faaliyetleri sonucunda hem bölgedeki Türkçe konuşan sayısı hem de Türkiye'nin bölgedeki etki gücü artmıştır.

Dilin yabancılara öğretimi konusu, kamu diplomasisinin uygulama alanlarından biridir. Yabancı dil öğretimi uygulamalı dilbilimin bir alt alanı olarak kabul edilmektedir. Yabancı dil öğretimi dünyadaki gelişmelerin bir sonucu ya da gerekliliği olarak son yıllarda hızlı bir gelişim ve dönüşüm içine girmiştir. 1920'li yıllarda soyut ve kuramsal konular üzerinde araştırmalar yapan dilbilimciler özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında yoğunlaşan uluslararası ilişkiler nedeniyle ilgilerini yabancı dil öğretimine kaydırmışlardır ve bunun sonucunda birçok yabancı dil öğretim yöntemi ortaya çıkmıştır. İkinci dil edinimi konusu özellikle 70'li yıllarda hız kazanmış ve bu alanda sayısız çalışma ortaya konulmuştur (Zengin, 2005, s. 360-368). Dil öğreticileri ikinci bir dili bireylere kısa sürede edindirebilmek ve yabancı dil öğretimini başarılı bir hale getirmek için yeni kuramlar üretmişler, yöntemler geliştirmişlerdir ve sonuç olarak ortaya kırktan fazla dil öğretim yöntemi çıkmıştır.

Yabancı dil öğretimi ruh bilimi, toplum bilimi ve eğitim bilimi gibi çeşitli disiplinlerle etkileşim halindedir. Hatta yöntem olarak bu disiplinlerden yararlanmaktadır. Örneğin yaygın olarak kullanılan bir yabancı dil öğretimi yöntemi olan dilsel-işitsel yöntem, dilbilimi kuramı olarak yapısalcılık, öğrenme kuramı olarak davranışçılık akımını temel almıştır. Bunun gibi bilişsel yaklaşım dilbilimsel olarak üretimsel dönüşümlü dilbilimi kuramı ile birlikte ruhbilimsel açıdan akılcı yaklaşımı

temel ilke olarak benimsemiştir (Zengin, 2005, s. 360-368). Bu nedenle bazı araştırmacılar yabancı dil öğretimi yaklaşımlarını açıklarken bu yaklaşımları etkilendikleri eğitim bilimsel yaklaşıma göre sınıflandırmıştır. Örneğin Güneş, dil öğretim yaklaşımlarını geleneksel, davranışçı, bilişsel ve yapılandırıcı olarak sınıflamıştır (Güneş, 2014, s. 43-62).

Dil öğretim yöntemlerinin hepsi de şüphesiz zamanında daha iyi bir öğretim yöntemi geliştirme kaygısıyla denenmiş yöntemlerdir. Fakat bunların bazıları alanda başarılı olup yaygınlık kazanırken bazıları kısa süreli kullanılmıştır. Çalışmaya, yaygınlık kazanmış olan yöntemlerden özellikle yabancı dil olarak Türkçe alanında yaygın olarak kullanılan yöntemler alınmıştır.

1.1.1.2.1. Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi

Türkiye’de de yıllarca yaygın bir şekilde kullanılmış ve hâlâ bazı yabancı dil öğretmenleri tarafından tercih edilen ve oldukça eski bir geçmişe sahip olan bir yöntemdir. Avrupa’da 16. Yüzyılda görülen siyasi değişimler sonrasında Latince artık konuşulmayan bir dil olmaya ve buna karşın Fransızca, İtalyanca ve İngilizce Latinceye karşı üstünlük sağlamaya başlamıştır. Dolayısıyla derslerde Latincenin öğretilmesi yerine metin incelenmesi dil bilgisi ile dilbilim çözümlemeleri yapılması yoluna gidilmiştir. Böylece yabancı dil öğretimini etkisi altına alacak bir modelin temelleri de atılmış olur. Zamanla kutsal metinlerin anlaşılması ve değişik dillere çevrilmesi için kapsamlı bir dilbilgisi öğretimi yapmayı öngören ve dil yapılarının tümevarım yöntemiyle öğretilmesine dayanan bu uygulama 19. yüzyılın başlarında sadece klasik Latincenin değil, bunun yanında modern dillerin öğretimine de uygulanan bir yöntem haline gelmiştir. Döneminin yabancı dil öğretimine damgasını vurmuş olan bu yöntemin adı “Dilbilgisi Çeviri Yöntemi”dir (Şenel, 2015, s. 25).

“Dilbilgisi Çeviri Yöntemi”nde kullanılan bazı ilkeler şöyle sıralanabilir:

Bu yöntemde dilbilgisi yapıları ve gerekli açıklamalar öğrencilerin ana dilinde yapılır.

Sözcükler listeler halinde, çevirileriyle birlikte sunulur.

Cümleler yeni öğretilen dil bilgisi yapıları ve hedeflenen yeni sözcükleri içerecek biçimde kurulur ve hem ana dilde hem de hedef dilde yazılarak verilir.

Amaç, hedeflenen dilde yazılmış olan metinleri okumak, anlamak; dilin kurallarını öğretmek bu kurallar aracılığıyla doğru çeviri yapabilmektir.

Yazma ve okuma becerisine ağırlık verilir, dinleme ve konuşma becerilerinin geliştirilmesine önem verilmez.

Konuşma dilini eksik ve hatalı bulmuş, yazılı dili daha üstün tutmuş bir yöntemdir.

Bu yöntemde öğretmen sınıfta otoritedir ve aktif bir rolü vardır, öğrenciler çoğunlukla pasiftirler.

Öğrenciler arasında etkileşim yoktur, yüzleri tahtaya ve öğretmene dönük şekilde otururlar.

Sınıfta kullanılan malzemeler yazı tahtası, tebeşir, defter, kalem, silgi, sözlük, kitap gibi geleneksel malzemelerdir (Şenel, 2015).

“Dilbilgisi Çeviri Yöntemi”nde kullanılan teknikler şöyle sıralanabilir:

Edebi metin çevirisi: Öğrencilerden hedef dildeki bir metni kendi dillerine çevirmeleri istenir. Okuma metinleri sonraki dersler için de hazırlık yapmak anlamına gelir. Örneğin metindeki yeni" sözcükler ve dilbilgisi yapıları bir sonraki derste metni anlamak için kolaylık sağlayacaktır. Metinler hedef dilin edebiyatından seçilir ya da öğretmen öğretmek istediği yeni dil bilgisi yapılarını ve yeni sözcükleri içeren bir metin yazabilir. Çeviri yazılı ya da sözlü olarak yapılabilir. Deyimler kelimesi kelimesine çevrilmemeli, anlamı tam karşılanacak şekilde bir çeviri yapılmalıdır.

Okuma metni ve metinle ilgili soruların cevaplandırılması: Öğrenciler okudukları metinle ilgili hedef dilde sorular sorarlar. Sorular birbiri ardından sorulur ve genellikle ilk gruptaki sorular okunan metinle ilgili bilgi sorularıdır. İkinci gruptaki sorular için öğrencilerin metinden çıkarım yapmaları gerekmektedir. Bu nedenle öğrenciler metinde doğrudan cevabı olmayan sorularla da karşılaşabilmektedirler. Üçüncü grup sorularda ise öğrencilerden metin ile kendi deneyimleri arasında ilişki kurmaları beklenmektedir.

Eş ve karşıt anlamlı sözcüklerin öğretimi: Öğrencilere bir takım sözcükler verilir ve metinden bunların karşıt anlamlılarını bulmaları istenir. Bu etkinliğin bir

benzeri de eş anlamlılar için yaptırılabilir. Ayrıca metinde yer alan sözcükleri anlayıp anlamadıkları da sorulabilir.

Hedef dille ana dilinde benzer sözcük seçimi (cognate): Ana dili ile hedef dilde varsa eşsesli sözcüklerin seçimi hedef dilin seslerini tanıtmak için kolaylık sağlayacaktır.

Dilbilgisi yapılarının tümdengelim yöntemi ile öğretimi: Dilbilgisi yapıları örnekler ile açıklanır. Her kuralın istisnaları da kural ile birlikte öğretilir. Önce öğrenci kuralı öğrenir, ardından örnekler ile kuralın kavranması beklenir.

Boşluk doldurma alıştırmaları: Öğrencilere bir kısmı boş bırakılmış cümleler verilir. Öğrencilerden yeni öğrendikleri sözcükleri veya edatlar ya da farklı zamanlarda çekimlenmiş eylemler gibi yeni dil bilgisi yapılarını o boşluklara yazmaları istenir.

Ezberleme tekniği: Öğrencilere ezberlemeleri için hedef dilde ve ana dilinde karşılıkları yazılmış sözcük listeleri verilir. Bunun yanı sıra eylem çekimleri gibi dil bilgisi yapılarının da ezberlenmesi beklenmektedir.

Yeni sözcüklerle cümle oluşturma: Öğrencilerden yeni öğrendikleri sözcüklerin anlamını pekiştirmek ve kullanımını öğrenmek amacıyla bu sözcükleri cümle içinde kullanmaları beklenmektedir.

Yeni öğrenilen konu ile yazılı anlatım becerisini pekiştirme: Öğretmen öğrencilere hedef dilde bir yazı yazmaları için konu verir. Konu derste işlenmiş olan okuma metni ile bağlantılı olmalıdır. Bazen kompozisyon yazmak yerine öğrencilerden okudukları okuma metni özetlemeleri de istenebilir (Larsen-Freeman, 2011, s. 22).

“Dil Bilgisi Çeviri Yöntemi” öğrencinin konuşma ve dinleme becerisini geliştirmede, ana diline hakim değilse hedef dili öğrenmede sorunlar yaşayacağı, konuşma becerisine yer verilmediği için öğrencinin hedef dilde etkileşim kurmada, o dili sesletimde sorunlar yaşayacağı, öğretmen merkezli tutum, yaygın olan öğrenci ve öğrenme merkezli öğrenme ortamlarına uygun olmadığı, derslerde kullanılan edebi metinlerin içeriğinin her öğrenciye uygun olmadığı, sözcük öğretiminin seçilen metinlerin sözcük dağarcığıyla sınırlı olması ve çoğunlukla öğrencinin gerçek hayattaki ihtiyaçlarına cevap verecek nitelikte olmaması gibi sebeplerle eleştirilmiştir.

1.1.1.2.2. Düzvarım Yöntemi

1880’ler ve sonrasında dilbilim alanındaki gelişmeler dil öğretimini de etkilemiş, Almanya ve Fransa’da reform hareketleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Dilbilimciler konuşma dilinin yazılı dilden daha üstün olduğunu ve bu nedenle konuşma ve sesletim becerisine daha fazla önem vermek gerektiğini düşünmüşlerdir. Bu amaçla 1886’da dillerdeki sesleri tanımlamak ve nasıl sesletildiklerini göstermek için “Uluslararası Sesletim Birliği” (The International Phonetic Association) kurulmuştur. Birliğin çalışmaları sonucunda elde edilen ses verileri tanımlanmış, sınıflandırılmış ve hem uluslararası alanda doğru sesletimi yakalamak hem de konuyla ilgilenen herkesin bunları anlayabilmesi için sesletim alfabesi (phonetic alphabet) oluşturulmuştur. “Uluslararası Sesletim Birliği”nin amaçlarından bazıları şu şekildedir:

Konuşma dili üzerine çalışmak,

Sesletim eğitimi vererek bu konuda alışkanlıklar kazandırmak,

Konuşmayı öğretmek için metin ve diyaloglar kullanmak,

Dilbilgisi öğretimine tümevarımsal bir yaklaşım getirmek,

Yeni anlam ve kavramları ana dili yerine hedeflenen dille ilişkilendirme (Richards & Rodgers, 1986, s. 9).

Dilbilimcilerin çalışmaları ve “Uluslararası Sesletim Birliği”nin yukarıda sıralanan amaçları doğrultusunda adı “Düzvarım Yöntemi” olan yeni bir dil öğretim yaklaşımı doğmuştur. Bu yaklaşımda dil öğretimi sınıflarında konuşma ve sesletim odaklı bir eğitim öngörülmüştür/uygulanmıştır. Düzvarım Yöntemine göre dil önce işitilecek, konuşarak pekiştirilecek ve fiziksel etkinlikler kullanılarak öğrencilerin yaparak öğrenmeleri sağlanacaktır. Öte yandan bu yaklaşımda sınıf içinde dilin daha etkin kullanılması, çağdaş ders kitaplarının kullanılması, hedef dilin kültürünün göz önünde bulundurulması gibi konular önem taşımaktadır.

Dersin ve derste her türlü iletişimin dili hedef dildir. Ana dili kullanılmamaktadır.

Konuşma becerisi ön plandadır. Sözcüklerin doğru sesletimi önemlidir.

Konuşma becerisi kolaydan zora göre hazırlanmış metinler ile ve soru cevap tekniği kullanılarak kazandırılır.

Çeviriye yer yoktur.

Günlük sözcükler ve cümleler öğretilir.

Anlam oluşturmak için mimik, vücut dili, gösteri tekniği ve resimler kullanılır.

Bilinmeyen sözcüklerin anlamı ana dilinde verilmez, öğrencilerin bunu bağlamdan çıkarmaları beklenir.

Dilbilgisi kuralları doğal olarak, öğretmenin aktif dil kullanımıyla öğretilir.

Dilbilgisi tümevarım yoluyla öğretilir, kurallar verilmez.

Dersler kalabalık olmayan sınıflarda yapılır.

Öğrenciler birbirini görececek biçimde oturur.

Öğrencilere hatalarını kendi kendilerine düzeltme olanağı sağlanır.

Dil öğrenmek aynı zamanda o dilin kültürünü de öğrenmek demektir (Larsen-Freeman, 2011, s. 28-30).

Ders içerikleri dilbilgisi yapılarına göre değil konu ve durumlara göre düzenlenir.

Ders materyalleri para çekme, para yatırma, alışveriş yapma, hava durumu, yolculuk yapma vb. gerçek hayat kesitlerinden oluşturulur.

Okuma, yazma, konuşma ve dinleme becerileri aynı anda öğretilse de konuşma becerisi temeldir. Bunların yanında sözcük öğretimi de çok önemsenir.

Öğrenciler sınıf içinde aktiftir, öğretmen aktiviteleri yönetir. Öğretmen ve öğrenciler takım olarak çalışırlar.

Düzvarım Yönteminde Kullanılan Teknikler

Sesli okuma yapma,

Soru cevap alıştırmaları yapma,

Öğrencilerin kendi hatalarını fark ettirme ve düzeltmelerine olanak sağlama,

Konuşma etkinliği yaptırma,

Boşluk doldurma alıştırmaları düzenleme,

Düzvarım Yöntemi özel okullarda başarıyla uygulanırken, devlet okullarında aynı başarıyı yakalayamamış ve hedef dili ana dili olarak kullanan ya da ana dili gibi konuşabilen öğretmenler gerektirdiğinden eleştiri almıştır. Ayrıca konuşma diline odaklanmış olması zayıf noktası olarak görülmüştür. Öğretmenin anlamı anadile başvurmaksızın pandomim, jest mimik kullanımı ve vücut dili ile anlatması istenmektedir. Her öğretmenin bunu sağlamada başarılı olması beklenemeyeceğinden yöntem bu açıdan da eleştirilmiştir. Sınıfta ana dili kullanılmadığı için öğrencilerin bazı konuları yanlış anlayabileceği varsayımı yöntemin eleştirildiği bir başka yönüdür. Öte yandan yöntem, öğrencilerin çok kısa bir sürede yetersiz dilbilgisi ile kendilerini ifadeye zorlandıkları gerekçesiyle de eksik görülmüştür.

1.1.1.2.3. İşitsel-Dilsel Yöntem

2. Dünya Savaşı sırasında orduya kısa zamanda çeşitli dilleri öğretme ihtiyacı doğunca sözel beceriye önem veren Ordu Yöntemi ortaya çıkmıştır. Yöntem askerler üzerinde başarıya ulaştıncı sonraki yıllarda Amerika'daki yabancı dil eğitimi veren tüm kurumlarda kullanılmaya başlanmıştır. 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Amerika'nın uluslararası bir güç olarak ortaya çıkması ile İngilizcenin yabancı dil olarak öğretimi çalışmaları da hız kazanmıştır. Dünyanın her yerinden öğrenim görmek üzere Amerika'ya gelen öğrencilere öncelikle İngilizce öğretmek gerekmiştir. Bu gereklilik 1950'lerde İngilizcenin ikinci dil olarak öğretilmesinde yeni bir Amerikan yönteminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yöntemin adı İşitsel-Dilsel Yöntemdir. Yöntem davranışçı psikologlarla yapısalcı dilbilimcilerin görüşlerine dayanmaktadır. Davranışçı psikologlardan Skinner, Pavlov'un köpeklerle yaptığı klasik koşullanma ile öğrenme/öğretme deneylerinden yola çıkarak geliştirdiği edimsel koşullanmayı biraz daha ileri götüren çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalar sonunda Skinner geliştirilmiş olan edimsel koşullanmaya pekiştireçleri eklemiştir. İşitsel-Dilsel Yöntemi geliştiren dilbilimciler insanlardaki edimsel davranışların da benzer şekilde geliştiğini düşünmüşlerdir. Skinner'ın öğrenme yaklaşımına göre bireyin davranışları, aldığı tepkiye göre değişmektedir. Olumlu tepkiler öğrencinin o davranışını güçlendirmekte ve devamını sağlamakta, olumsuz tepkiler ise olma olasılığını azaltmakta, belki de o davranışın tekrar etmemesine neden olmaktadır. Skinner'ın ortaya koyduğu bu öğrenme

yaklaşımı yabancı dil öğrenme sürecinde İşitsel-Dilsel Yöntemin temellerini oluşturmuştur. Beklenen davranışlara gösterilen olumlu pekiştireçler davranışın tekrarlanmasını sağlar ve böylece tepkiler alışkanlığa dönüşür. Yabancı dil öğrenme sürecinde de alışkanlıkların oluşabilmesi için tekrara, alıştırmalara ve pekiştireçlere yer verilmesi gerekmektedir. Bunun için öğrenciler yabancı bir dil öğrenirken bireyin alışkanlık kazanabilmek için söylenenleri tekrar etmesi, tekrar yoluyla ezberlenen cümlelere benzer cümleler üretmesi gerekir. Böylece birey, dili hızlı ve akıcı bir şekilde kullanabilir hale gelebilir.

“İşitsel-Dilsel Yöntem”de dil becerilerinin sırası dinleme, konuşma, okuma ve en son yazma becerisi şeklindedir.

Bireyin yabancı bir dili, tıpkı bir çocuğun ana dilini alışkanlıklar kazanarak öğrenmesi gibi öğrenmesi beklenir.

Öğrencilerin hataları, davranışa dönüşme ihtimaline karşı, hemen düzeltilir.

Öğretmenin öğrenme sürecinde olumlu pekiştireçler kullanması doğru alışkanlıkların geliştirilmesine yardımcı olur.

Sınıf içinde ana dilinin kullanılması doğru değildir.

Dil hakkında bilgi vermek, kurallar öğretmek yerine dilin kendisi öğretilmelidir.

Dilbilgisi yapıları doğrudan öğretilmez, diyaloglarda geçen yapılar yoluyla kuralları öğrencinin kendisinin sezmesi beklenir.

Dilin, yazılı değil sözlü olduğu düşünülür ve günlük hayatta kullanılan konuşma dili öğretilir.

Öğrencilerin sorulan sorulara düşünmeden cevap vermeleri beklenir. Bunun için öğrenciler uzun bir öğrenme sürecinden geçer (overlearning=aşırı öğrenme).

Öğretmen model konumundadır, öğrenciler bu modeli taklit ederler. Öğretmen, öğrenme sürecini kontrol eder, çalışmalarını gözlemler ve hataları düzeltir.

Öğrenci pasif bir rol üstlenir. Öğretmeni taklit etmesi ve uygun tepkileri vermesi beklenir.

Sözcük öğretimi sınırlıdır, bunlar da bağlam içinde sunulur.

Dil öğretiminin amacı öğrencinin iletişim kurmasını sağlamaktır.

Dil, aynı zamanda o dilin kültürünü öğretmeyi de hedeflemelidir.

Sözcükler ve yeni yapılar diyaloglar aracılığıyla taklit ve tekrar yoluyla öğretilmelidir.

Sınıf içinde ders kitapları, kasetler, CD'ler, film, resim, gerçek nesneler ve dil laboratuvarları kullanılır.

İşitsel-Dilsel Yöntemde Kullanılan Teknikler

Tekrar alıştırması

Parçalara ayırma alıştırması

Diyalog ezberleme

Zincirleme alıştırma

Tek sözcük yerleştirme

Farklı yere aynı türden bir sözcük yerleştirme

Dönüşüm alıştırması

Soru cevap alıştırması

Dilbilgisi oyunları

Tek ses ayrımlı sözcüklerle (minimal pairs) çalışma

Diyalog tamamlama

Özellikle Chomsky'nin bir sunumda yaptığı ağır eleştirilerden sonra yöntemin kuramsal temelleri sarsılmıştır. Chomsky, dil öğrenmenin sadece basit bir etki tepki ilişkisine indirgenemeyeceğini ve daha karmaşık bir sistemi olduğunu belirtmiştir. Uygulama aşamasında ise yöntem, öğrenmeyi tekrara dayandırdığı, öğrenmede kavramanın önemini göz ardı ettiği için öğrencilerin iletişim becerilerini geliştiremediği yönünde eleştiri almıştır. Yötem, aynı zamanda, bu yöntemle dil öğrenen tüm bireylerin dili tekrar ve alıştırmalarla aynı şekilde öğrendiği varsayımı ile de eleştirilmiştir. Başka bir eleştiri noktası kullanılan mekanik alıştırmaların öğrencileri sıkması olmuştur. Ayrıca öğrencilerin tekrar yoluyla belli kalıpları öğreniyor olmalarının onların yaratıcılıklarını azaltıyor olması da eleştirilmiştir.

1.1.1.2.4. Bilişsel-Kod Öğrenme Yaklaşımı

Bu yaklaşım 1960'lı yıllarda İşitsel-Dilsel Yönteme bir tepki olarak doğmuştur. O yıllarda yaygın olarak kullanılan İşitsel-Dilsel Yöntem, Chomsky'nin davranışçı dil öğrenimi uygulamalarını eleştirmesi ile değer kaybetmiş ve zamanla onun yerine geçmiştir. Celce-Murcia'ya göre Bilişsel-Kod öğrenme yaklaşımının prensipleri şöyledir:

Dil öğrenimi alışkanlık oluşturma değil, kural edinme olarak görülür.

Öğrenme çoğunlukla bireyseldir, öğrenci kendi öğrenme sürecinden kendisi sorumludur.

Dilbilgisi tümdengelim yöntemiyle (önce kural sonra alıştırma) ya da tümevarım yöntemiyle (alıştırmalardan sonra kurallar açıklanır) öğretilir ya da bunlar yapılmayıp kuralları öğrencilerin bulması sağlanabilir.

Sesletim önemsizdir; mükemmellik, gerçek dışı ve erişilmez olarak görülür.

Okuma ve yazma becerileri, dinleme ve konuşma becerileri kadar önemlidir.

Sözcük öğretimi, özellikle orta ve yüksek düzeylerde önemlidir.

Hatalar öğrenme sürecinde yardımcı olmaları açısından kaçınılmaz olarak görülür ve bu nedenle önemli oldukları düşünülür

Öğretmenin hedef dilde yeterliliğinin iyi olması ve hedef dili analiz edebilme yeteneğine sahip olması beklenir (Celce-Murcia, 2001, s. 7)

Öte yandan Bilişsel-Kod Öğrenme Yönteminin genel özellikleri ve uygulamaları şöyledir:

Bilişsel-Kod öğrenmede öğretim sunum-alıştırma-üretim aşamalarıyla gerçekleştirilir.

Bilgi girdisinin (input) anlaşılması için dinleme ve konuşma becerileri, okuma ve yazma becerilerinden biraz daha ön planda tutulur.

Öğretmen bir otorite değil, kolaylaştırıcıdır.

Öğrenci öğrenmenin merkezi durumundadır.

Ana dili çok vurgulanmamakla birlikte hedef dili öğrenmek için bir araçtır.

Temel materyal sayılan ders kitapları dışında kaset, CD, görseller kullanılır (Demircan, 2005, s. 197), (Deneme, 2015, s. 87).

Bilişsel-Kod Öğrenme Yönteminde Kullanılan Teknikler

Tekrara ve ezbere çok az yer verilen bu yöntemde konular küçük parçalar halinde ve basitten karmaşığa doğru olacak şekilde sunulur. Yöntemde kullanılan teknikler Deneme'nin Rashtchi&Keyvanfar (2007)dan aktardığına göre şöyle sıralanabilir:

Günlük hayat konuları hakkında bir okuma metni veya diyalog tanıtmak,

Yeni tanıtılan dilin anlamının netleştirilmesi için resimler, açıklamalar, sunumlar ve çeviriler gibi gerekli ve mümkün olan bütün araçları kullanmak,

Dilbilgisini tümdengelimli olarak öğretmek,

Öğrencinin anlama düzeyini kontrol etmek için soru ve alıştırmalar kullanmak (Deneme, 2015, s. 87).

Daha önce geliştirilmiş olan yöntemlere göre çok daha çağdaş olan bu yöntem ezber tekniğine fazla önem vermemesi ve öğrenci hatalarına gereğinden fazla yer vermesi açılarından eleştirilmiş ve eksik görülmüştür (Memiş & Erdem, 2013, s. 306).

1.1.1.2.5. Grup ile Dil Öğrenme Yöntemi (Danışmanlı Öğrenme)

Psikoterapinin dil öğretiminde kullanılmasıyla ortaya çıkmış bir yöntemdir. Yöntemin geliştiricisi olan kişinin kendisi de bir psikologdur. Psikoloji profesörü Charles A. Curran yetişkinlerin dil öğrenme durumlarında yaşadıkları kaygı ve korkuları fark etmiş ve bunların yok edildiği öğrenme ortamlarında dil öğretimini tasarlamak istemiştir. Carl Roger ve Paul La Forge tarafından desteklenen yöneme göre dil öğreniminde yaşanan kaygı ve korkuların ortadan kalkması için öğrencilerin kendilerini güvende hissedebilmeleri gerekmektedir. Bu da ancak öğreticilerin dil danışmanı gibi sorumluluk üstlenmeleriyle mümkün olabilir. Curran'a göre dil öğrencisi bir danışandır (counselor). Buradaki danışan psikolojideki danışandan farklı olarak başka bir dili öğrenirken zorluklar yaşayan dil danışanıdır. Bu yöntemde öğretmen ise danışanlarının korkularını anlayan, onlara duyarlı davranan, olumsuz duygularının üstesinden gelmeleri için yardımcı olan, onlara pozitif enerji veren ve

öğrenmelerini destekleyen bir danışman ya da kılavuz durumundadır (Larsen-Freeman, 2011, s. 85).

Psikoloji alanındaki danışan-danışman ilişkisi ile Grup İle Dil Öğrenme Yöntemindeki öğretmen-öğrenci (danışan) ilişkisi karşılaştırılarak bu yöntemin temelleri daha iyi anlaşılabilir (Richards & Rodgers, 1986, s. 90)

Tablo 1.2: Grup İle Dil Öğrenmede Öğrenci Öğretmen İlişkisi

PSİKOLOJİ	GRUP İLE DİL ÖĞRENME
DANIŞAN-DANIŞMAN	ÖĞRENCİ-ÖĞRETMEN
Danışan ve terapist (danışman), danışmanlık hizmeti verilmesi konusunda uzlaşmıştır. Danışan problemini dile getirirken duygularını gizlemez. Terapist, danışanı dikkatlice dinler. Terapist, danışanın anlattıklarını başka ifadelerle yeniden dile getirir. Danışan, terapistin ifadelerinin doğruluğunu kontrol eder. Danışan, seansta gerçekleşen etkileşimi yorumlar.	Öğrenci ve öğretmen dil öğrenme konusunda uzlaşmıştır. Öğrenci sorunu ya da dilediği mesajı ana dilini (L1) kullanarak öğretmene aktarır. Öğretmen dinler, diğer öğrenciler konuşulanlara kulak misafiri olur. Öğretmen öğrencinin ana dilinde anlattıklarını hedef dilde tekrarlar. Öğrenci öğretmenin hedef dilde söylediklerini tekrarlar. Öğrenci, (kaydedilmiş olan ya da hafızasına kaydettiği) bilgileri değerlendirir ve bunlar hakkında yorum yapar.

Dil öğrenimi ve öğretimi sürecini danışan-danışman ilişkisi üzerine yapılandıran bu yöntemde, grup ile terapi tekniğini kullanan bir psikiyatristin seanslarında kullandığına benzer bir teknik dil öğretimine uygulanmıştır. Yetişkin bireylerin yabancı bir dili öğrenirken hata yapma korkusu ve kaygı yüzünden kendilerini iyi ifade edemedikleri gözlenmiştir. Öğrencilerin üzerindeki baskıyı azaltmak için dili grup içinde ve daha az baskı hissedecekleri ya da hiçbir baskı hissetmeyecekleri kendi içlerinden bir danışan eşliğinde öğrenebilecekleri bir ortam oluşturulmuştur. Buna göre öğrenciler daire şeklinde 3 ya da 4 kişilik gruplar halinde oturur ve içlerinden hedef dili biraz daha iyi bilen bir öğrenci grup danışmanı seçilir. Öğretmen tamamen grubun dışında kalır ve öğrencileri dışarıdan gözlemler.

Öğrenme sürecinin merkezinde öğrencilerin bulunduğu Grup İle Dil Öğrenme Yönteminin temel ilkeleri şöyledir:

Öğretmen ve öğrenci arasında iyi ilişkiler kurmak önemlidir.

Yeni öğrenme deneyimleri korkutucu olabilir. Öğrenciler yeni aktivitelerle ilgili fikir sahibi olursa kendilerini daha güvende hissederler. Öğrenciler güvende hissettiklerinde daha önyargısız öğrenirler.

Dil iletişim içindir. Bu nedenle öğrenciler sık sık iletişim kurmaya yönlendirilirler.

Öğretmenin bilgisi ve otoritesi öğrenciler açısından korkutucu olabilir. Öğretmen öğrencilerin önünde durmazsa öğrencilerin hissettiği korku azalabilir ve öğrenme kolaylaşır. Bu şekilde öğrenciler arasındaki etkileşim de artmış olur.

Öğretmen öğrencilerin kendilerine olan güvenlerine saygı duyar ve onlara başarılı olmaları için gereken rehberliği yapar.

Öğrenciler etkinliğin ne zaman başlayıp biteceğini ve ilgili etkinlikte kendilerinden ne beklediğini bildiklerinde daha güvende hissederler. Bu nedenle öğretmenbu konularda onlara gereken bilgileri vermelidir.

Öğretmen ve öğrenciler bütün insan (whole persons) olarak kabul edilirler. Duygularını ve öğrenme deneyimlerini paylaşarak birbirlerini daha iyi tanırlar ve bir topluluk olurlar.

Her öğrenci özeldir. Öğretmen, öğrencilerin söylediklerini kabul eder. Böylece özgür bir atmosfer oluşur. Bu atmosferde öğrenciler kendilerini daha rahat hissederler ve dil engellerini ortadan kaldırır. Öğrenme daha az korkutucu hale gelir.

Öğretmen öğrencileri dinler ve dinlediğini onlara gösterir. Öğretmen bir danışman gibi öğüt değil fikir verir. Onların nasıl hissettiklerini anlayarak öğrenme süreçlerinde onlara yardımcı olur.

Öğrencilerin ana dili anlamı netleştirme ve bilinenlerle bilinmeyenler arasında köprü kurmada kullanılır. Öğrenciler her şeyi anladıklarında kendilerini daha güvende hissederler. Bu nedenle ana dilini kullanmak önemlidir.

Öğrencilerden bir seferde sadece bir etkilğe odaklanmaları istenir.

Öğrencilere öğrenebilmeleri, içinden tekrar etmeleri için zaman ve fırsat verilmelidir. Öğretmen metni tekrarlamalı ve öğrenciler rahat bir şekilde onu dinlemelidir.

Öğrenciler neyi tekrar edeceklerine kendileri karar verdiğinde en iyi şekilde öğrenebilirler. Süreci kendileri kontrol ettiğinde öğrenirken daha çok sorumluluk alacaklardır. Bu nedenle insan bilgisayar (human computer) etkinliği yaptırılır ve öğrenci anlamadığı bir ifadeyi istediği kadar öğretmene tekrar ettirebilir.

Öğrenciler hedef dilin, dil yapıları arasındaki farkları ve benzerlikleri fark etmek isterler. Bunun için kayıt cihazına kaydettikleri kendi sesleri ile öğreticinin söylediklerinin örtüşüp örtüşmediğini dikkatle dinleyerek ayırt etmek isterler.

Öğrenciler üçlü gruplar halinde çalışırlar. Bu sayede topluluğun bir parçası olma duygusunu hissederler ve hem birbirlerinden hem de öğretmenden öğrenirler. Birlikte çalışmak yarışmak değil birlikte öğrenmektir.

Öğretmen, öğrencilerin hatalarını onları korkutmadan düzeltmelidir.

Topluluk bilinci oluşturmak güven duygusu yaratacaktır. Bu da yeni öğrenme durumlarına karşı korkuyu azaltacaktır.

Konu yeni ya da öğrencilerin çok iyi bildiği bir konu ise orada öğrenme gerçekleşemez. Öğrenme bilinen ile bilinmeyen birleştiğinde gerçekleşir.

Öğrenciler sadece dil hakkında değil kendileriyle ilgili başka konularda da paylaşım yaparlar ve öğrenme deneyimlerini ve birbirlerinden ne öğrendiklerini birbirlerine aktarırlar.

Başlangıçta ders programı öğrenciler tarafından belirlenir. Bunun sebebi öğrencilerin ne öğreneceklerini kendileri belirlediğinde öğrenmeye daha istekli olmalarıdır (Larsen-Freeman, 2011, s. 88-90).

Grup İle Dil Öğrenme Yönteminde sıklıkla kullanılan belli başlı teknikler ise şöyle sıralanabilir:

Öğrenci konuşmalarının kaydedilmesi: Grup İle Dil Öğrenme Yöntemi öğrenci merkezli bir yöntem olduğundan öğrenciler ne öğreneceklerine, hangi konularda ve ne zaman konuşmak istediklerine kendileri karar verirler. Ana dilinde bu seçim yapıldıktan sonra öğretmen seçilen cümleleri hedef dile çevirir. Hedef dile çevirilen cümleler öğrenciler tarafından seslendirilir. Öğrenciler kolaylık olması açısından bu cümleleri öbekler halinde bölerek seslendirebilirler. Bu şekilde öğrencilerin istedikleri zaman dinleyebilecekleri bir ses kaydı olmuş olur.

Öğrenci konuşmalarının çözümlenmesi: Öğretmen öğrencilerin hedef dildeki ses kayıtlarını yine hedef dilde yazar. Öğrencilere kendi ifadelerini çevirme fırsatı verilir. Öğretmen de bu sırada hedef dildeki ifadelerin anadildeki karşılıklarını yazar. Öğrenciler bu çözümlemeleri ya defterlerine yazar ya da öğretmen kendilerine bunun bir kopyasını verir. Bu çözümlemeler başka etkinliklere de temel oluşturur.

Yansıtıcı dinleme (reflective listening): Öğrenciler hedef dilde kaydetmiş oldukları kendi seslerini dinlerler. Diğer bir olası teknikte öğretici hedef dile çevrilmiş olan cümleleri okur, öğrenciler onu dinlerler. Üçüncü olasılıkta öğretmen cümleleri okurken öğrenciler dudaklarını oynatarak onu taklit ederler.

İnsan bilgisayar (Human computer): Öğrenci sesletmekte etmekte zorlandığı herhangi bir sözcüğü ya da ifadeyi seçer ve öğretmeninden onu istediği kadar tekrar etmesini ister. Bunu yaparken kontrol tamamen öğrencidedir. Öğretmenini yönlendirir ve sesletimde kendisi ile öğretmenininki aynı olana kadar tekrar eder.

Küçük grup çalışmaları: Öğrenciler yeni sözcüklerle cümle yapmak için küçük gruplar halinde çalışırlar. Gruplar daha sonra oluşturdukları cümleleri diğer gruplarla paylaşır. Bu şekilde çalışmak öğrencilerin birbirlerini daha iyi tanımalarını da sağlar (Larsen-Freeman, 2011, s. 91-93).

1.1.1.2.6. Sessiz Yol Yöntemi

Yöntem 70’li yıllarda Calep Gattegno tarafından geliştirilmiştir. Öğrencinin yaratıcılığını geliştirmek için öğretmenin sessiz kalması öngörüldüğünden yönteme bu ad verilmiştir. Bu yöntemde öğretmen öğretmek istediği yeni yapıları ait yalnızca bir örnek verip sessiz kalarak öğrencilerden benzer yapılar üretmelerini bekler. Bu yöntemde öğrenci aktiftir, öğrenme sürecine doğrudan katılır, hatalarını kendisi bulur ve düzeltir. Öğrencilere yüklenen bu sorumluluk bilinci ve duygusundan hareketle Sessiz Yol yönteminde öğretimden çok öğrenim ön plana çıkarılmıştır (Durmuş, 2013, s. 68). Öğrenciler bu yöntemle dil öğrendiklerinde onlardan bağımsız, özerk ve sorumlu olmaları bir diğer deyişle dilde iyi bir problem çözücü olmaları beklenir (Richards & Rodgers, 1986, s. 81).

Bu yöntemde öğretmen bir mühendis ya da teknisyen rolündedir. Öğrenciler sadece yaparak öğrenebilirler. Gattegno’ya göre kimse bir başkası yerine öğrenemez, dolayısıyla öğrenmek kişinin kendi sorumluluğundadır. Öte yandan öğretmen

öğrencilerle birlikte çalışır; öğrencilerse dil üzerinde çalışırlar (Larsen-Freeman, 2011, s. 52). Richards ve Rodgers'in Stevick'ten aktardığına göre öğretmenin görevi (a) öğretmek, (b) ölçmek, (c) öğrencilerin yolundan çekilmektir (Richards & Rodgers, 1986, s. 85).

Sessiz Yol Yöntemi diğer öğrenme yöntemlerinden ve eğitim felsefelerinden yararlanır. Bu bağlamda Gattegno'nun bu yöntemde altını çizdiği özellikler genel hatlarıyla aşağıdaki gibi özetlenebilir:

Öğrenci öğrenilecek malzemeyi hatırlamak ve tekrarlamaktansa kendisi keşfeder ya da öğrenirse öğrenme daha kolay olur.

Öğrenme, ona eşlik eden ya da ortam sunan fiziksel nesnelerle daha kolay gerçekleşir.

Öğrenme, öğrenilecek materyallerin sunacağı problem çözme yolu ile kolaylaşacaktır (Richards & Rodgers, 1986, s. 81).

Gattegno (1963)'ya göre bu yöntemin önceki yöntemlerden en önemli farkı, onlar gibi “öğretim”e ağırlık vermek yerine “öğrenim”e öncelik tanınmasıdır (Demircan, 2005, s. 208).

Sessiz Yol Yönteminin temel ilkeleri şöyle sıralanabilir:

Öğretmen derse öğrencilerin önceden bildiği bir konu ile başlamalıdır. Daha sonra bilinenden bilinmeyene geçmelidir. Dillerin birçok özelliği vardır, sesler bu özelliklerden en temel olanıdır. Dolayısıyla dil öğrenimine seslerle başlanması uygundur.

Öğrenciler zeki varlıklardır. Bu nedenle önceki dil öğrenme deneyimlerini yeni öğrendikleri dilde de kullanacaklardır. Dolayısıyla öğretmenlerin onlara neye ihtiyaçları varsa onu vermeleri yeterlidir.

Dil bir modeli tekrar ederek öğrenilemez. Öğrencilerin hedef dilde öğrenme süreçlerinde sorumluluk almak ve kendilerine güven duymak için öz değerlendirme ölçütlerini geliştirmeleri gerekmektedir.

Öğrenciler birbirlerinden ve kendi yaptıklarından öğrenebilirler. Öğretmenin sessiz oluşu, grubu işbirliği yapmaları için cesaretlendirir.

Öğretmen, öğrenciler dil üzerinde çalışırken öğrencilerle birlikte çalışır.

Öğretmen öğrencilerin halihazırda bildiklerinden öğretim sürecinde yararlanmalıdır. Çünkü öğretmen öğrencilerin bilgilerini kullanılabilir hale getirir. Onların kendi kendilerine yapacaklarından daha fazlasını yapmalarını sağlayabilir.

Sessizlik bir araçtır. Öğrencilerin bağımsızlık kazanmalarına ve pratiğe başlamalarına teşvik eder. Sessizlik aynı zamanda öğretmeni odak olmaktan çıkarır ve öğretmen öğrencileri dinleme fırsatı bulur ve onlarla birlikte çalışır. Öğretmen sadece gerekli olduğunda konuşur. Böylece öğrenciler dili kullanma şansı da yakalamış olurlar.

Anlama, çeviri yoluyla değil öğrencilerin algılarına odaklanılarak netleşebilir. Öğrenciler büyük oranda tekrar yerine anlamlı pratiklerle meşgul olmalıdırlar.

Öğretmen öğrencileri över ya da eleştirirse öğrenciler kendilerine daha az güveneceklerdir. Öğretmenin hareketleri öğrencilerin kendi gelişimlerine müdahale etmek olacaktır.

Hatalar öğrenme için önemli ve gereklidir. Öğrencilere kendi yanlışlarını düzeltmektense kolay bir şekilde cevap verilirse bu akılda kalıcı olmayacaktır.

Başlangıçta öğretmen mükemmelliği değil gelişmeyi beklemelidir. Öğrenme zaman alır ve herkes farklı ölçülerde öğrenebilir.

Öğrenciler hedef dili keşfederek ve seçimler yaparak o dili kendi kendilerine kullanabilir hale gelirler.

Dil kendini ifade etmek içindir.

Öğretmen, öğrencilerin dönütlerinden çok değerli bilgiler edinebilir. Örneğin diğer derste ne öğreteceğine bu şekilde karar verebilir. Öğrenciler de kendi öğrenmeleri için sorumluluk almayı öğrenir.

Ders programı dilin kendi doğal yapısıdır. Dolayısıyla özel bir ders programı hazırlamaya gerek yoktur.

Konuşma, okuma ve yazma becerileri eşit derecede önemlidir. Öğrenciler kendi ürettikleri cümleler üzerinde çalışırlar (Larsen-Freeman, 2011, s. 58-61).

Sessiz Yol Yönteminde sıklıkla kullanılan belli başlı teknikler ise şöyle sıralanabilir:

Yöntemin en önemli ve onu diğer yöntemlerden farklı kılan özelliği öğretmenin sessiz kalarak öğrencilerin dilsel üretimde bulunmalarına rehberlik etmesidir. Bu yöntemi iyi anlamak için kullanılan tekniklere göz atmakta fayda olduğu düşünülmektedir:

Sesletim tablolarını kullanmak: Sesletim tablolarının diğer adı Fidel tablolarıdır (Fidel charts). Fidel tabloları hedef dildeki farklı seslerin sesletimlerini içeren bir tablodur. Sesletim tablosunda her biri hedef dildeki bir sesi temsil eden renk blokları vardır. Önce öğretmen sonra da öğrenciler bu renk bloklarını bir araya getirerek hedef dildeki heceleri, sözcükleri ve cümleleri üretir ve onların sesletimini öğrenirler. Sesletim tabloları öğrencilere tekrar etmeden hedef dilde ses birleşimleri yapma imkanı verir. Bu çalışma aynı zamanda öğrencilerin, öğretmene değil dilin kendisine odaklanmalarını sağlar.

Öğretmenin sessizliği: Öğretmen sadece gerekli olduğunda yardım eder ya da belirli bir durumu içeren bir ders materyali hazırlar. İçine bir dil yapısı yerleştirir (örneğin boşluk doldurma sorusu). Sonra sessiz kalır. Hatta hata düzeltmede bile son çare olarak konuşmaya başvurur.

Akran düzeltmesi: Öğrenciler bir başka öğrencinin zorlandığı durumda ona yardım etme konusunda desteklenir. İşbirliği içinde olmaları beklenir. Öğretmen bu yardımlaşmayı gözlemler. Onun gözlemciliği müdahale şeklinde değil yardımcı olacak şekildedir.

Çubuklar: Çubuklar dil yapılarıyla ilgili somut durumlar yaratmak için kullanılır. Bu çubuklar öğrencilerin dil yapıları ile durumlar arasında bağlantı kurmalarını, hatırlamalarını ve gerektiğinde onları kullanmalarını kolaylaştırır. Çubuklar anlamı tetikler: Çubukların kullanıldığı durumlar anlamın netleşmesini ve daha sonra kolay hatırlanmasını sağlar. Bunlar başlangıçta sayılar ve renklerin öğretilmesinde kullanılabilecekken daha sonraki düzeylerde daha karmaşık yapıların öğretilmesinde de kullanılabilirler (örneğin edatların ve şartlı durumların öğretilmesi). Daha sonra soyut durumlarda bile kullanılabilir. Çubuklar son derece kullanışlıdır. Çubuk olarak kullanılmalarının dışında diğer soyut gerçeklikleri açıklamak için de kullanılabilirler. Öğrencilere yaratıcılık kazandırır ve onlara hayallerini harekete geçirme fırsatı verir (Larsen-Freeman, 2011, s. 66); (Demircan, 2005, s. 209).

Kendini düzeltme jestleri: Ders içerisinde öğretmen parmaklarını birbirine kenetler ve öğrenciler sesler üzerine çalışırken parmaklarından birini dışarı doğru hareket ettirirse bu öğrencilerden çalıştıkları bir ünlüyü uzatmaları gerektiği anlamına gelir. Başka bir örnekte ise bir cümle çalışmasında öğretmenin her parmağı bir sözcüğü temsil etmektedir. Öğrenciler çalışma sırasında bir yerde sorun yaşıyorlarsa öğrenmen ilgili yerde ilgili parmağını oynatarak öğrencilere yardımcı olur.

Sözcük tabloları: Öğretmen ve ardından öğrenciler duvarda asılı olan sözcük tablolarından sesli olarak sözcük seçer ve cümle kurarlar. Harflerin renkli olması doğru sesletim için yardımcı olur (Buradaki renkli harfler daha önce bahsedilen sesletim tablosundaki harflerdir). Sözcük tablolarında farklı dillere ait çok sayıda sözcük yer almaktadır. Bu sözcükler en çok kullanılanlardır (Larsen-Freeman, 2011, s. 66-67); Sözcükler aralarında değişim yapılabilenler (bir anlamda içeriksel sözcükler) ve aralarında böyle bir değişim yapılamayanlar (işlevsel sözcükler) diye iki genel kümeye ayrılırlar. İşlevsel sözcükler dilin ruhunu vermek için kullanılırlar. Öbür sözcükler ise “*lüks*” sözcükler olarak nitelendirilirler. Bunlardan da genel dil kullanımı için gerekli olanlar (yiyecek, giyecek, yolculuk, aile yaşamı, çevre ile ilgili ve buna benzer) “*yarı lüks*” sözcükler sayılır. Felsefe tartışmaları, siyasi tartışmalar bilgi kaynakları, meslekler ve küçük el sanatları ile ilgili sözcükler ise “*asıl lüks*” sözcüklerdir (Demircan, 2005, s. 209).

Fidel tabloları: Öğretmen ve ardından öğrenciler heceleme çalışmalarında dilin seslerini hatırlamak için renkli kodlanmış Fidel tablolarını kullanırlar. Örneğin İngilizcedeki /ei/ sesi içeren bütün sözcükleri (“say”, “steak”, “veil”, “weigh”) aynı renklerden oluşan fidel tabloları ve çubukları bir araya getirerek çalışırlar. İngilizce için 8 Fidel tablosu vardır. Diğer diller için de çok sayıda tablolar vardır.

Geri dönüt planlaması: Öğrenciler dersin sonunda ne öğrendikleriyle ilgili gözlem yapmak için toplanırlar. Öğretmen öğrencilerin yorumlarını savunmaya geçmeden dinler. Bunları duymak diğer derste ne yapması gerektiğiyle ilgili öğretmene fikir vermesi açısından da önemlidir. Öğrenciler derste öğrenme stratejilerini kullanarak kendi öğrenme süreçlerinin sorumluluğunu almayı öğrenirler. Dönüt oturumlarının sıklığı ve süresi öğrenci ve öğretmenlere bağlıdır.

1.1.1.2.7. Telkin Yöntemi

Telkin Yöntemi, Bulgar ruh doktoru ve eğitimcisi Lazanov'un, Sovyetler Birliği ruhsal bilimi ile yoga ve Zen Budizmi tekniklerinden yararlanarak 1960 sonrasında geliştirdiği çok hızlı bir öğretim yöntemidir (Demircan, 2005, s. 216); (Richards & Rodgers, 1986, s. 101). Bu yöntemde öğrencilerin öğrenmeye karşı geliştirdiği başaramama korkusu gibi ruhsal engeller ortadan kaldırılırsa yetişkinler çok daha kısa sürede ve beklenmedik bir hızla yabancı bir dili öğrenebilirler. Bu engellerin ortadan kaldırılabilmesi için öğrencileri öğrenme ile ilgili toplumsal koşullandırmalardan bağımsız duruma getirmek gerekmektedir. Bu ise insan yeteneklerinin sınırlı olduğuna ilişkin bir sürü geçersiz düşünceden onu arıtmakla başarılabilir. İşte bu nedenle bu yöntemde telkinler kullanılmaktadır. Telkinin gerçekleşebilmesi için dil öğrenen kişilerin *çocuksulaşması* ve *sözde edilgenlik* durumunun sağlanmış olması gerekmektedir. Çocuksulaşma, dil öğrencisinin öğretmenin otoritesine güvenmesi (Öğretmenin otoritesi ebeveyn-çocuk ilişkisinde olduğu gibi bu yöntemde önerilen bir ilişki biçimidir. Yetişkinler şarkılar, danslar ve oyunlar yoluyla özgüven kazanırlar (Richards & Rodgers, 1986, s. 104); *sözde edilgenlik* ise özel olarak hazırlanmış ders ortamında öğrencilerin şezlong gibi koltuklara uzanarak klasik müzik eşliğinde ruhsal olarak gevşemeleri ile birlikte dikkatlerini toplamalarıdır (Demircan, 2005, s. 219). Bu yöntemde duvarların posterlerle süslendiği renkli sınıflarda ders yapılmakta, öğrenciler hedef dilde yeni adlar almakta ve yeni bir kimliğe bürünmektedirler (pilot, şarkıcı, marangoz, oyuncu vb.) (Larsen-Freeman, 2011, s. 72). Yöntemin en belirgin özellikleri dekorasyon, mobilyalar, sınıf düzenlemesi, müziğin kullanılıyor olması ve öğretmenlerin otoritesidir (Richards & Rodgers, 1986, s. 100).

Telkin Yöntemine göre dil öğretimi yapılan bir sınıfta yarısı kadın yarısı erkek olmak üzere 12 öğrenci bulunur. İlk dönem her biri 1200 sözcükten oluşan ve içinde 150 yeni sözcük sunulan “insan ve doğa”, “insanlararası iletişim”, “dünya uygarlıklarına katkılar” konularında 10 diyalog yer alır. Günde 4 saat, haftada 6 gün öğretim yapılarak 25 gün sürer. Öğrenciler yarım daire biçiminde otururlar ve öğretmenin masası öğrencilerin karşısında yer alır. Çalışmalara amaca göre seçilmiş müzik eşlik eder (Demircan, 2005, s. 216).

Telkin Yöntemine göre dil dersinin 3 aşaması bulunur:

1. **Ön oturum:** 15-20 dakika sürer. Öğrenciler yeni dersin ana konularını tanırlar. Bu sırada dersin büyük bölümü ezberlenir.

2. **Oturum:** 45 dakika sürer. Öğretmen dersi kısaca açıklar, diyalogu çözümler. Bu sırada davranışlarıyla her şeyin hoş ve kolay olacağını da telkin etmelidir. Bu aşamada bağlanma, yeniden üretim ve yeni yaratıcı üretim evreleri de bulunur.

3. **Art oturum:** Dersin özümlemesini sağlamak için şu aşamada metin okuması, çevirisi, şarkılar, oyunlar, tekli söyleşi, yeniden anlatım, verilen konularda karşılıklı söyleşi vb. türlü etkinlikler yer alır. Bütün bunlara öğrenciler kendileri istediği zaman katılır (Demircan, 2005, s. 220).

Larsen-Freeman Telkin Yönteminin ortaya koyduğu ilkeleri şöyle sıralamaktadır:

Psikolojik ve fiziksel olarak rahat ortamlarda (renkli, neşeli vb.) öğrenme kolaylaşır.

Öğrenci özel olarak dikkat etmese bile çevresinde bulunan nesneler yoluyla da dil öğrenebilir. Bu nedenle duvardaki posterler ve onlar üzerinde yer alacak dilbilgisi yapıları öğreticidir.

Öğrenci öğretmenin otoritesine ve bilgisine güvenirse daha iyi ve kalıcı şekilde öğrenebilir.

Öğretmen, öğrencilerin dil bariyerleriyle geldiğini unutmamalı ve bunları gidermek için telkinlerde bulunmalıdır.

Yeni kimliklerin öğrencilerin kendilerini güvende hissetmelerini ve öğrenmeye daha açık olmalarını sağladığı varsayılmaktadır.

Şarkılar konuşma pratikleri için yardımcı olur ve olumlu duyguları esinler. Aynı şekilde diğer güzel sanatlar da öğrenciler için olumlu telkinler sağlar.

Öğretmen dersle ilgili dilbilgisi yapılarını ve sözcükleri kısaca anlatır. Metinde dikkat çekilecek noktaların büyük punto ile yazılması yararlıdır.

Ders materyalinin sağında ana dili, solunda hedef dil yer alır. Ana dilin varlığı anlamı netleştirmekte yardımcı olmaktadır.

Öğretmen diyalogları müzik eşliğinde okur. Sesinin ritmini ve vurgusunu müziğe uydurmaya özen gösterir. Bu öğrenme ve iletişim açısından yararlı olur. Çünkü

öğrenme iki düzeyde gerçekleşir: bilimsel iletişimin kodlanması ve dilbilimsel iletiyi etkileyen etmenlerle. Bilinç düzeyinde, öğrenci dikkatini vererek öğrenmeye katılır; bilinçaltı düzeyde ise müzik ona öğrenmenin hoş ve eğlenceli olduğunu telkin eder.

Ödev olarak öğrencilerden diyalogları sabah ve akşam okumaları istenir. Bu süreç içerisinde bilinç ve bilinçaltı arasındaki fark bulanıklaşır ve böylece öğrenme gerçekleşir.

Öğretmen ve öğrenciler soru cevap oyunu oynarlar. Oyun atmosferinde öğrencilerin dikkati dilde değil dilin kullanımında olur. Böylece öğrenme eğlenceli hale gelmiş olur. Öğrencilerin hataları yumuşak bir dille düzeltilir (Larsen-Freeman, 2011, s. 75-78).

Telkin Yönteminde kullanılan teknikler şöyledir:

Sınıf tasarımı: Öğretmenlerden sınıfı ferah ve neşeli bir ortam haline getirmeleri beklenir. Aynı şekilde sınıf hedef dilin konuşulduğu ülkeden manzaralar ile süslenmelidir. Öğretmen elinden geldiğince pozitif bir öğrenme ortamı yaratmaya çalışmalıdır.

Çevresel öğrenme: Bu teknik bilinçli bir şekilde öğrenmeden çok çevreden farkında olmadan öğrenmeye dayanır. Buna göre öğrenciler sınıfa asılacak, üzerinde dilbilgisi yapılarının olduğu poster ve afişlerden hiç çaba harcamadan bunları öğrenebilirler.

Olumlu telkin: Öğrencileri olumlu yönde telkin etmek ve öğrenmeye karşı beraberlerinde getirdikleri öğrenme engellerini aşmalarını sağlamak öğretmenlerin sorumluluğudur. Öğretmenler bunu doğrudan ve dolaylı yollarla yapabilirler. Doğrudan telkinde öğrencilerin bilincine başvurulur: Örneğin öğretmen öğrencilere başarılı olacaklarını söyler. Dolaylı telkinde ise onların bilinçaltına başvurulur ve bu yol diğerinden daha etkilidir. Örneğin derste diyalogda “İstemek yapabilmektir!” cümlesinin geçmesi bir dolaylı telkindir.

Yeni kimlik edinme: Öğrenciler hedef dilin kültürüne ait bir ad alırlar ve yeni bir meslek seçerler. Kurs süresince öğrenciler bu yeni kimliklerindeki kurgusal kimliğe uygun hareket ederler. Örneğin bu kimliğe ait kurgusal yaşam alanı, çocukluk ve aile hakkında konuşur ve yazarlar. Bu kimlik ve ad onların kaygılarını azaltır.

Rol yapma: Öğrencilerden geçici olarak başkası olması ve hedef dili kullanarak onu canlandırması istenir. Onlardan duruma uygun hikâyeler üretmeleri ve onu oynamaları beklenir. Bu sayede deneyerek ve yaşayarak öğrenme imkânı yakalamış olurlar.

Birinci konser: Bu yöntemde ilerici bir teknik olarak iki konserden ders sırasında yararlanılır. Öğretmen diyalogdaki hikâyeyi anlattıktan sonra öğrencilerin dikkatini ilgili dilbilgisi yapısına çeker ve diyalogu hedef dilde okur. Öğrenciler diyalogu hedef dilde ve anadilde yazarlar ve öğretmenin işaret ettiği yerlere de dikkat ederler. Müzik başlar. Birkaç dakika sonra öğretmen yavaşça metni canlandırmaya başlar. Bunu müzikle eşzamanlı ve vurguya dikkat ederek yapar. Müziğin klasik ve erken romantik döneme ait olması önerilir. Öğretmenin sesi müzikle beraber yükselir ve alçalır.

İkinci konser: İkinci aşamada öğrencilerden metni bir kenara bırakmaları istenir. Sadece öğretmenin normal hızda okumasını dinlerler. Öğretmen oturur ve metni müzik eşliğinde okur. Fakat bu kez okumayı müzik değil metnin içeriği yönlendirir. İkinci aşamadaki müzik klasik öncesi ya da barok müzik olmalıdır. Bu konserin sonunda ders biter.

Temel aktivite: Bu etkinlik öğrencilerin aktif olduğu bir etkinliktir. Bu bölümde öğrencilerden metni sesli bir şekilde tek başına ya da grup halinde okumaları istenir. Farklı gruplar farklı duygu durumlarını sergileyebilir. Örneğin bir grup üzgün, diğer grup kızgın, bir diğeri neşeli vb.

Yaratıcı adaptasyon: Öğrenciler farklı etkinliklere katılıp hedef dilde doğal bir şekilde iletişim kurarlar. Şarkı söylerler, dans ederler, tiyatro yaparlar ve oyunlar oynarlar. Tüm bunları yaparken dilin kedisine değil iletişim kurmaya odaklanırlar (Larsen-Freeman, 2011, s. 81-83).

1.1.1.2.8. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi

Sözlü emirleri yerine getiren fiziksel (motor) etkinlikler aracılığıyla ilk önce duyduğunu anlama becerisini, ondan sonra da herhangi bir zorlama olmaksızın sözlü anlatımı başlangıç düzeyinde geliştirmeyi amaçlayan bir yöntemdir (Demircan, 2005, s. 221). Yöntemi ruhbilimci James Asher, ruhbilimi, öğrenme kuramları, insancıl eğitim

daha önceki dil öğretimi uygulamalarından yararlanarak geliştirmiştir. Yöntem kısaca öğrenilenler ile eylem arasında ilişki kurarak öğrenilen dil biriminin daha kolay hatırlanmasını sağlama çabasına dayanmaktadır. Bir başka deyişle eylemle söz arasındaki koordinasyona dayanmaktadır.

Bilindiği gibi çocuklar ana dilini öğrenirken anne-baba ve yakınlarının emir-sözlerini anlayıp onları yerine getirirler. Bu yöntemle dil öğrenen yetişkinler de tıpkı çocuklar gibi dil öğrenirken duyduklarını uygulayarak öğrendiklerini kalıcılaştırabilirler. Bu yönüyle anlama temelli yaklaşımlara benzeyen Tüm Fiziksel Tepki Yönteminin yine o yaklaşımlarla ortaklaşan şu inanışları vardır: (a) anlama yeteneği üretme yeteneğinden üstündür, (b) konuşma becerisi anlama yeteneği tamamlanana kadar ertelenmelidir, (c) diğer beceriler dinleme becerisi aracılığıyla gelişir, (d) öğretim biçiminden çok anlama önem vermelidir, (e) öğretim öğrenme stresini azaltmalıdır (Richards & Rodgers, 1986, s. 74).

Tüm Fiziksel Tepki Yönteminin temel ilkeleri Larsen-Freeman'a göre şu şekilde sıralanabilir:

Hedef dilde anlam eylemler yoluyla iletilir. Hafıza, öğrenci cevapları ile harekete geçirilir. Basit dil yönergeleri beynin sözsüz davranışları kontrol eden sağ yarım küresine hitap eder. Bu nedenle hedef dil sözcük sözcük değil bölümler halinde sunulmalıdır.

Öğrenciler bir süre konuşmazlar, sadece dinlerler. Öğrencilerin hedef dili anlamaları konuşma becerisinden önce gelişmelidir.

Öğretmen yönergeleri oldukça hızlı söylemelidir. Öğrenciler vücut hareketleri ile ilk önce dilin bir bölümünü anlarlar.

Öğretmenin, öğrencileri yönlendirirken kullandığı buyruklar güçlü birer dilsel araçtır.

Öğrenciler yaparak öğrendikleri gibi başkalarının yaptıklarını gözlemleyerek de öğrenebilirler.

Başarıyı hissetme duygusu çok önemlidir. Kaygı öğrenmeyi kolaylaştırır.

Öğretmen yönergeleri değiştirir. Çünkü öğrenciler, sabit şekilde aynı kalıpları ezberlememelidir.

Öğrenciler hata yaptıklarında öğretmen düzeltene kadar yönergeyi tekrarlamaya devam eder. Düzeltmeler hoşgörölü bir şekilde yapılmalıdır.

Öğretim sırasında öğretmen “Masaya zıpla!” gibi yönergeler de kullanabilmelidir. Çünkü dil öğrenimi eğlenceli olduğunda daha etkili olur.

Konuşma dili yazılı dilden daha çok ön plana çıkarılmalıdır.

Öğrenciler hazır olduklarında konuşmalıdır. Dolayısıyla öğretmen onları konuşmaya zorlamamalıdır (Larsen-Freeman, 2011, s. 107-108).

Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi, davranışçı dil öğrenme kuramlarından biri sayılmaktadır. Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi ile ilgili olarak Asher (1977) etkili üç varsayım geliştirmiştir:

1. Dil öğrenimi için doğuştan gelen özel bir biyo-program vardır. Bu program, birinci ve ikinci dil gelişmesi için en uygun olan yolu belirler. Öyleyse ikinci dil öğrenimi ana dili öğreniminde izlenen yoldan gitmelidir. Bu öğrenimde: a) çocuk konuşma yeteneğinden önce duyduğunu anlama edincini geliştirir, b) duyduğunu anlama yeteneği anne-babanın sözlü emirlerine fiziksel tepki göstermek yoluyla edinilir, c) duyduğunu anlama temeli kurulunca, konuşma doğal olarak kendiliğinden, aşırı çaba harcamaya gerek kalmadan gelişir.

2. Beyindeki iş bölümü sol ve sağ beynin yarım kürelerinde değişik öğrenme işlevlerini belirlemektedir. Öteki yabancı dil öğretim yöntemleri sol beyin öğrenmesine bağımlı iken Tüm Fiziksel Tepki Yöntemi sağ beyin öğrenmesine yönelmiştir. Bu da Piage’nin çalışmalarıyla ortaya çıkan çocuğun ana dilini bir sağ beyin etkinliği olan fiziksel (motor) eylemlerle edinilmesi gerçeğidir. Yetişkin de ikinci dili böyle sağ beyine bağılı etkinliklerle edinmelidir. Yöntemin başarısı bu sözel, görsel ve eylemsel belleği çalıştırmamasından gelmektedir.

3. Öğrenme edimi ile öğrenilecek şey arasına ruhsal gerginlik girerse, öğrenme engellenir. Başarılı dil edinimi için bu gerginliği azaltmak zorunludur. Bu da eylemler aracılığıyla anlam çözümü sağlanarak gerçekleşir. Böylece doğal dil edinimi için *biyo-program* kullanıma açılır (Demircan, 2005, s. 222).

Tüm Fiziksel Tepki Yöntemiyle ders yapılan bir sınıfta ilk başta biçimden çok anlam üzerinde durulur. Dil bilgisi tümevarım yoluyla öğretilir. Sözcükler, kullanım sıklığına ve sınıfta kullanılabilirliğine göre seçilir. Konuşma diyalogları 120 saatlik bir öğretimden sonra başlar. İçerik, öğretmen tarafından belirlenir; bunda öğrencinin bir payı olmaz. Ders süresinin % 20'si rol paylaşımı (öğrencinin emir vermesi, öğretmenin yapması) ile geçmelidir. Öğretim için belli bir metin yoktur. İlerledikçe, resim, nesne, duvar levhaları ve slaty gibi destekleyici araçlara gereksinim duyulur. Öğrenciler ev, mutfak, gıda pazarı, vb. gibi oyuncak takımlarını kullanabilirler (Demircan, 2005, s. 222-223). Asher yetişkin göçmenler için 159 saatlik bir sınıf öğretimi belirler. Buna göre örneğin 6. Derste şu tür bir yapılanma bulunmaktadır:

Emirler:

Ellerini yıka!

Havlu bul!

Saçını tara!

Yüzünü yıka!

Bardağı bul!

Gül'ün saçını tara!

Saçını yıka!

Sabun bul!

Orhan'ın saçını tara!

Başka sözcükler:

yavaşça: Yavaşça pencereye yürü ve zıpla.

çabucak: Çabucak yerine otur ve gül.

üçgen: Masadan üçgeni al ve bana ver.

dikdörtgen: Tahtaya bir dikdörtgen çiz.

diş macunu: Diş macununu bul.

diş fırçası: Diş fırçasını al.

sabun: Sabunu Gül'e ver.

havlu: Havluyu Orhan'ın omuzuna koy (Demircan, 2005, s. 223).

Tüm Fiziksel Tepki Yöntemde kullanılan belli başlı teknikler şöyle sıralanabilir:

Davranışları yönlendirmek için komut verme: Komutlar Tüm Fiziksel Tepki Yönteminin en önemli tekniğidir. Öğrencilere canlandırmaları için komutlar verilir. Canlandırmalar anlamı netleştirmede yararlı olur. Komutlar özellikle yabancı dili başlangıç düzeyinde öğretirken çok önemlidir. Öğretmen anlamı açıklamak için öncelikle öğrencilerle birlikte komutları canlandırır. Sonrasında öğrencileri yalnız

bırakır. Öğrencilerin sergiledikleri performans onların komutları anlayıp anlamadıkları konusunda bilgi verir. Öğrenciler bu etkinlikler sırasında sadece hareketleri ezberlemezler, hareketler ile komutlar arasında anlam ilişkisi kurarlar. Öğrencilerin başardıklarını hissetmeleri önemlidir. Bu nedenle öğretmen komutları çok hızlı öğretmez. Öğretmenin bir kerede en fazla üç komut öğretmesi önerilir. Öğrenciler bunları başardıklarında ardından daha fazlası öğretilir.

Rol değişimi: Öğrenciler öğretmenlerine ya da sınıf arkadaşlarına komut verirler. Bu yöntemde öğrenciler 15-20 saatlik dersin ardından konuşabilecek düzeye gelmektedirler. Bazı öğrencilerde bu süre uzayabilir. Bu nedenle öğrencinin kendini hazır hissettiği zamana kadar beklemek gerekmektedir.

Eylem dizisi: Öğretmen birbirine bağlı üç komut verir. Örneğin öğretmen öğrencilere kapıyı işaret ederek kapıya yönelmelerini, oraya doğru yürümelerini ve kapıya dokunmalarını söyler. Öğrenciler hedef dili öğrendikçe daha fazla eylem dizisi verilebilir. İlk başlarda uzun komutlar olmaz, fakat biraz ilerleyince daha uzun komutlar verilebilir (Larsen-Freeman, 2011, s. 111-112).

1.1.1.2.9. Doğal Yaklaşım

Yaklaşım, Amerika’da İspanyolca öğretmeni olan Tracy Terrell’in 1977 yılında ana hatlarını çizdiği yeni bir dil öğretim felsefesi önerisiyle ortaya çıkmıştır ve büyük oranda onun İspanyolca öğretimi deneyimi üzerine gelişmiştir (Durmuş, 2013, s. 84). Yöntem, ünlü ikinci dil edinimi kuramcısı Stephen Krashen tarafından da desteklenince daha geniş kitlelerce tanınır hale gelmiştir (Richards & Rodgers, 1986, s. 180). Akademik bir ortamda yetişkinlere: (1) sınıfta yalnızca doğal iletişim etkinliklerinden yararlanılarak, (2) katılımı engellediği için konuşma yanlışlıklarını doğrudan düzeltmeksizin, (3) gereken sürece anadil, yabancı dil veya her ikisinin de kullanılmasına izin verilerek yapılan dil öğretimine “doğal yaklaşım” denmiştir Terrell 1981’den aktaran (Demircan, 2005, s. 239).

Bu kurama göre dilin başlıca işlevi etkileşimi sağlamaktır. O nedenle Doğal Yaklaşım iletişim becerilerini öğretmeyi amaçlar. Dil kullanımı bir anlamda anlam iletimi olduğu için bu yöntemde en önemli yükü sözcükler taşımaktadır.

Doğal Yaklaşım 5 hipotez üzerine kurgulanmıştır. Bu 5 hipotez şöyledir:

1. **Edinim-Öğrenme Hipotezi:** Bu hipoteze Edinim-Öğrenme Ayrımı Hipotezi de denmektedir. Krashen'e göre çocuklar anadillerini edinirler, yetişkinler de koşullara göre dili edinirler ya da öğrenirler. Buna göre dil edinimi resmî bir eğitim olmadan, kendiliğinden, kişi farkına varmadan ve doğal bir biçimde gerçekleşirken; dil öğrenme bunun tersi yönde başka/ikinci bir dilin resmî ve bilinçli bir biçimde öğrenilmesidir (Salı, 2015, s. 172), (Richards & Rodgers, 1986, s. 180), (Krashen, 1982, s. 10). Bu yaklaşıma göre dil edinimi bilinçaltı bir süreçtir, dolayısıyla dili edinenler, dili edindiklerinin farkına varmazlar. İletişim kurduklarında kendiliğinden edinmiş olduklarını fark ederler. Dil ediniminin sonunda dilsel yeterlilik de bilinçsiz bir şekilde kazanılmış olur. Edinim sırasında dilin kuralları da farkında olmadan kazanılır. Edinimin bir başka tanımı da dolaylı öğrenme, resmi olmayan öğrenme, doğal öğrenmedir. İkinci bir dilde yeterlilik kazanmanın diğer bir yolu da öğrenmedir. Öğrenme edinmeden farklı olarak bilinçli bir sürecin sonucunda gelişir. Öğrenme bilindiği gibi öğrenilen dilin dilbilgisini ve kurallarını öğrenmek ile olur. Dolayısıyla öğrenme doğrudan bir öğretim ile resmi kurumlar aracılığıyla bilinçli yapılan bir etkinliktir (Krashen S. , 1987).
2. **Doğal Sıra Hipotezi:** Bu hipoteze göre ikinci dil ediniminde dil yapıları öngörülebilir ve doğal bir sıra izlenerek kazanılabilir. İkinci dil edinimindeki düzen ana dili ediniminden farklıdır ama bazı benzerlikler de yok değildir. Örneğin ana dili edinimi sırasında çocukların belli yapıları ve görevli sözcükleri diğerlerinden önce öğrendikleri gözlenmiştir. Söz gelimi şimdiki zaman eki ve çoğul eki, eylem çekimi ve iyelik ekinden daha kolay edinilen yapılar olmuştur. Dil yapılarındaki zorluk derecesi ile dili edinme arasında benzerlik vardır. Bunun gibi ikinci dil ediniminde de dil yapılarında doğal bir sıra vardır (Krashen, 1982, s. 10).
3. **Düzelti Hipotezi (The Monitor Hypothesis):** Bu hipoteze göre ikinci bir dilde iletişim kurarken edinilmiş olan dil yapıları başka sözler üretmeye de yardımcı olur. Edinilmiş dil yapıları aynı zamanda üretilen başka yapıları denetlemeye ya da düzeltmeye de yarar. Düzelti Hipotezine göre kişi öğrendiği bilgilerle kendini düzeltebilir ya da henüz konuşmaya başlamadan kurguladığı ifadeyi değiştirebilir. Düzelti mekanizmasının çalışabilmesi için üç koşul vardır. *Zaman:*

Öğrenici için kuralları seçip uygulayabilmek için yeterli zamana ihtiyaç vardır. *Biçime odaklanma*: Dili kullanan kişinin dil üretiminin biçimine ve doğruluğuna odaklanması gerekmektedir. *Kuralların bilinmesi*: Dili kullanan kişinin dilin kurallarını iyi bilmesi gerekmektedir (Richards & Rodgers, 1986, s. 181-182).

4. **Girdi Hipotezi**: Bu hipotez, “edinim” ile “ikinci dile maruz kalma derecesi” arasında bir ilişki olduğunu ileri sürmektedir. Dil edinimi “söz üretimi” sayesinde değil, “girdi” sayesinde gerçekleşir. Yani dili öğrenebilmek için kişinin dille ilgili sözlü ya da yazılı girdi alması gerekir. Edininin etkili bir şekilde gerçekleşebilmesi için, bu girdinin (input), öğrencinin mevcut dil düzeyinin biraz üstünde olan yapıları içermesi gerekmektedir. Krashen bunu tanımlamak için “i+1” formülünü kullanmaktadır. Bu formüldeki “i” öğrencinin dil düzeyini, “+1” ise öğrencinin mevcut düzeyinin üstündeki dil yapılarını temsil etmektedir. Öğrenciye yeteri kadar anlaşılabilir girdinin sunulması durumunda “i+1” otomatik olarak devreye girecektir (Salı, 2015, s. 172), (Richards & Rodgers, 1986, s. 180).
5. **Duygusal Süzgeç Hipotezi**: Bu hipotez öğrencilerin duygusal durumlarının ikinci diledinimi sürecinde önemli olduğunu öne sürmektedir. Üç değişkenin bu hipotezde etkili olduğu saptanmıştır. *Motivasyon*: Yüksek motivasyona sahip öğrenciler daha iyi öğrenmektedir. *Kendine güven*: Kendine güven duyan ve iyi imajı olan öğrenciler daha iyi öğrenme eğilimindedir. *Kaygı*: Düşük kişisel kaygı ve düşük sınıf içi kaygısı yabancı dil öğrenmede yardımcıdır (Richards & Rodgers, 1986, s. 183).

Doğal Yaklaşımın temel ilkelerini şöyle sıralayabiliriz:

Dili anlamak, söz üretiminden önce gelmelidir.

Söz üretiminin herhangi bir zorlama olmaksızın kendiliğinden ortaya çıkması beklenmelidir.

İkinci dil öğretim programları iletişimsel amaçlar çerçevesinde düzenlenmelidir.

Öğrencilerin girdiye ulaşmalarını, girdiyi anlamalarına engel olan olumsuz duyular ortadan kaldırılmalıdır ve etkinlikler buna göre düzenlenmelidir (Richard-Amato, 1995’ten aktaran (Salı, 2015, s. 174).

Doğal Yaklaşımda kullanılan teknikler ya da etkinlikler ise şöyle sıralanabilir:

Krashen ve Terrell, The Natural Approach adlı çalışmalarında dil edinimini sağlayacak teknikleri ilk aşamalarda kullanılacak teknikler ve daha ileride kullanılmak üzere edinimi hızlandıracak etkinlikler olarak sınıflandırmışlardır. Buna göre ilk gruba giren etkinlikler: Dinleme etkinliği, erken söz üretimi, uzatmalı/genişlemeli üretim, öğrenci cevapları, ilk aşamalardaki öğrenci hataları, ilk aşamalardaki okuma ve yazma alıştırmaları, sesletimdir. Bu yöntemle göre öğrenciler uzun bir süre dinleme etkinlikleri yaparlar. Bu etkinlikteki amaç yeterli dil girdisini sağlamaktır. Dinleme etkinliklerinde öğretmen, öğrencilerin anlamını bilmediği sözcükleri de kullanır. Öğrenciler anlamını bilmedikleri sözcükleri bağlamsal sezdirim yoluyla anlayabilirler. Bu aşamada öğrencilerden basit düzeyde kişisel ihtiyaçlarını giderecek kadar hem yazılı hem sözlü iletişim kurabilmeleri beklenir. Sözlü etkileşim için öğrencilere durumlar, görevler ve konular verilir ve bu çerçevede iletişim kurmaları beklenir. Söz gelimi “otelde” konusu verilip öğrenciden hedef dilde bu duruma uygun iletişim kurması beklenebilir. Bir öğrenci soru sorar, diğeri cevap verir. Böylece kısa soru cevaplarla etkinlik tamamlanır. Böyle bir etkinlik için neredeyse tek sözcükten oluşan cevaplar gerektiren sorular sorulur.

Örneğin: Konu: ad, aile, renkler, sınıftaki nesneler, sayılar
Durum: selamlaşma, sınıf için komutlar

Tıpkı Tüm Fiziksel Tepki Yönteminde kullanılan komuta dayalı teknikler burada da dilsel girdiyi sağlamak için kullanılır. Örneğin öğretmen saç, kahverengi, uzun, kısa vb. anahtar sözcükler verir. Sonra sınıftan bir öğrenci seçer ve “Adın ne?” diye sorar. Öğrenci cevap verir. Öğretmen sınıfa döner ve “Onun saçları uzun ve kahverengi.”, “Onun saçları kısa değil, uzun.” gibi cümleler kurar ve gittikçe bu cümleleri uzatır ve çeşitlendirir. Sonrasında bu konu ve durumlar sarmal bir ilişki içinde giderek arttırılarak kullanılır. İlerleyen derslerde kullanılabilecek bazı konular da şöyledir:

Öğrenciler sınıfta: Kimlik bilgileri, okul çevresinin betimlenmesi, sınıflar, saatler

Boş zaman etkinlikleri: en sevdiğin etkinlik, spor türleri ve oyunlar, iklim ve mevsimler, hava, tatil, parti, yetenekler, ilgi alanları

Aile, arkadaşlar ve günlük aktiviteler: aile ve akrabalar, duygusal durumlar, günlük aktiviteler, tatil ve seyahat aktiviteleri, evcil hayvanlar

Planlar, zorunluluklar, kariyer: yakın gelecek planları, uzak gelecek planları, zorunluluklar, hayaller, kariyer ve meslek, iş, işyeri, maaş ve para

Sağlık, hastalık ve acil durum: vücudun kısımları, akıl sağlığı, sağlık meslekleri, ilaçlar ve hastalıklar

Bu konulara uygun, öğrencilerin konuşurken yararlanabilecekleri bazı durumlar da şöyledir:

Sınıf içindeki öğrenciler ve yakın nesneler hakkında soru sorma, cevap verme

Oyun oynama, spor yapma

İnsanlarla tanışma, akraba ziyareti

İş görüşmesi, iş hakkında konuşma

Doktor ile görüşme, hastaneler, ilaç alma, kaza yapma ve acil durum

Doğal Yaklaşım, anlaşılır girdi (i+1) oluşturmak için diğer yaklaşımlardan etkinlik ve teknikleri adapte edip kullanmıştır. Bu etkinliklere aşağıdakiler örnek olarak verilebilir:

Duyuşsal-insancıl etkinlikler: Erken üretim aşamasında olduğu gibi boşluk bırakılarak hazırlanmış *diyaloglar* öğrencilerin yaratıcılığını arttıracaktır. Bu diyaloglar kısa, ilginç ve günlük rutinleri içermelidir. Yukarıda olduğu gibi öğrencilere önceden belirlenmiş durumlar verilir. Eşleşmiş olan öğrenciler bu durumlara uygun olarak *mülakatlar* yaparlar. *Tercih sıralama:* Öğretmen kendi tercihlerini örnek olarak sıralar, ardından öğrenciler de benzer şekilde kendi tercihlerini sıralar. Örneğin

Benim en sevdiğim yaz aktivitesi şudur:

yüzme

kitap okuma

tenis oynama

yemek pişirme

Bunlar dışında *kişisel bilgiler ile tablo doldurma* aktivitesinde öğrencilere başlangıçta kolay, gittikçe zorlaşan sorular sorulur. İlerleyen düzeylerde öğrenciler çok karmaşık cevaplar da verebilme olanağı bulacaklardır. Öğrenciler eşleştirme, açık uçlu sorular ve sıklık zarflarını kullanarak alışkanlıklarını anlatma gibi etkinliklerle *kendini*

tanıtma aktivitesi yaparlar. *Hayal kurma* aktivitesinde öğrencilerden gözlerini kapatıp güzel bir yerde ya da korkutucu bir yerde olduklarını hayal ederek ne hissettiklerini ve neler olduğunu anlatmaları istenir.

Problem çözme etkinlikleri: Bu aktivitelerin temel amacı öğrencileri doğru cevabı bulmaya ve problem çözmeye yöneltmektir. Ders içerikleri bu amaca hizmet edecek şekilde düzenlenir. Bunun için *görev odaklı* etkinlikler hazırlanır. Örneğin öğretmen bir problem ortaya atar, öğrenciler gruplara ayrılarak hedef dilde o probleme çözüm önerirler. Ya da “Araba Yıkama” gibi bir başlık seçilir ve çeşitli aşamalar halinde onun nasıl yapılacağı açıklanır. Bir başka etkinlikte öğretmen sınıfa olabildiğince çok materyal getirir ve öğrenciler onları kullanarak verilen görevi tamamlarlar. Bunlar dışında *tablo, grafik ve haritaların* kullanıldığı etkinlikler ile *gazete, reklam, broşür* gibi materyallerin kullanıldığı konuşma etkinlikleri bu yöntemde kullanılır. Bu grupta ayrıca *çeşitli durumlara uygun konuşmayı geliştirici* etkinlikler de yer alır.

Oyunlar: Oyunlar hem eğlenceli olmaları hem de dil yapılarını kalıcı hale getirmede yararlı olmaları açısından tercih edilen etkinliklerdir. Oyunlar anlaşılır girdiyi sağlama konusunda da çok yararlıdır. Çünkü öğrenciler oyun oynarken dile değil oyunun kendisine odaklanırlar. Bu nedenle deneyimli bir öğretmen bu yararlı aracı işinin bir parçası haline getirmeyi de bilmelidir. Örneğin öğrencilerin derse ilgisi dağılınca oyunları bir dinlendirici olarak kullanabilirler.

İçerik etkinlikleri: İçerikten kasıt dil dışında öğretilebilecek her türlü yeni şeydir. Örneğin hedef dilde matematik, bilim, sosyal çalışmalar, sanat ve müzik vb. kısacası öğrencinin ilgisini çekecek ve anlaşılır girdiyi arttıracak her şey. Slayt gösterileri, paneller, özel rapor ve sunumlar, göster ve söyle etkinlikleri, televizyon programları, haberler, ana dili konuşurunu misafir etme, okuma ve tartışma vb. hedef dil ve kültürde olabilecek her türlü araç kullanılabilir.

Grup etkinlikleri: Daha önce de belirtildiği gibi anlaşılır girdi bu yöntemin en önemli özelliğidir. Bunu sağlamak için yukarıda açıklanan etkinlikler dışında şunlar da yapılır: *Yeniden yapılandırma* etkinliğinde öğrenciler serbest bırakılır. Birbirini iyi tanımayan öğrenciler birbirine sorular sorarak tanışır. *Tek merkezli* etkinlikte bir öğrenci gönüllü olur, diğer bütün öğrenciler ona soru sorarlar. *Birleştirilmiş grup*

etkinliğinde, sınıftan bir grup gönüllü olur ya da sınıfın tamamı çeşitli gruplara bölünür. Her grup yazılı olarak ya da konuşacaklarsa seslerini kaydederek hedef dilde bir etkinlik hazırlar. Onu sınıfla paylaşırlar. *Çift* etkinliğinde ise öğrenciler ikişer kişilik etkinlikler yapar. Örneğin bir çift kart çeker ve onun üzerindeki nesneyi ana dili kullanmadan tarif ederler. Bunun dışında küçük ve büyük grup etkinliklerinde de benzer etkinlikler yapılır (Krashen & Terrel, *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*, 1988, s. 95-129).

1.1.1.2.10. İletişimsel Dil Öğretim Yöntemi

1970'lerden sonra uygulamalı dil bilimi alanındaki verilerden kaynağını alan İletişimsel Dil Öğretimi, ilkesel olarak öğrencilerin ihtiyaçları, istekleri ve içinde bulundukları koşulları önceleyen yöntemlerdendir; bu yönüyle “öğrenci merkezli” yöntemlerden biri kabul edilmektedir (Durmuş, 2013, s. 89). Dil öğretimi sürecinde öncelikle dilbilgisi yapılarının hatasız öğrenilmesini hedefleyen İşitsel-Dilsel Yöntem ve diğer tüm yapısalci odaklı yöntemlerin aksine İletişimsel Dil Öğretim Yöntemi önceliği iletişime vermekte ve iletişim odaklı etkinliklerle dil öğretmeyi ve öğrenmeyi amaçlamaktadır (Paker, 2015, s. 188). İletişimsel Yöntemin dayandığı ilkeler bir yandan dilin yapısı (dil-beyin ilişkisi), öte yandan dilin kullanımı (dil ile toplum ilişkisi) üzerinde yapılan çalışmalardan doğmuştur (Demircan, 2005, s. 249-250), (Gün, 2013, s. 111).

Bu yöntemin çıkışı Dell Hymes'in 1972 yılında ortaya attığı “iletişimsel yeti” (communicative competence) kavramına dayanır. Bu kavram daha sonra dört yeti şeklinde yeniden tanımlanmıştır: 1) dilbilimsel yeti: sözcükler ve dilbilgisi kuralları, 2) toplum dilbilimsel yeti: dilin uygun kullanımı, 3) stratejik yeti: iletişim stratejilerinin uygun kullanımı, 4) söylem yetisi: uyum ve tutarlılık (Paker, 2015, s. 188).

Dilin öğrenilmesi dilin değişik türlerdeki işlevlerinin de öğrenilmesi olarak görülmektedir. Halliday (1975)'a göre ana dilini öğrenen bir çocuk için dil, yedi temel işlevi yerine getirir:

1. Araç işlevi: Bir şey almak için dili kullanma.
2. Düzenleme işlevi: Başkalarının davranışlarını etkilemek için dili kullanma.
3. Etkileşim işlevi: Başkalarıyla etkileşimde bulunmak için dili kullanma.
4. Bireysel işlev: Kişisel duygu ve düşünceleri anlatmak için dili kullanma.

5. Anlayıp çözme işlevi: Bireysel öğrenme ve keşfetmek için dili kullanma.
6. Düşleme işlevi: Düşsel bir dünya yaratmak için dili kullanma.
7. Anlatım işlevi: Bilgi alışverişi için dili kullanma (Demircan, 2005, s. 250).

Ana dilini edinirken öğrenilen bu işlevlerin, yabancı bir dili öğrenirken yeniden öğrenilmesi yerine, dil öğretiminin belirlenen bu işlevlere uygun olarak söze dökülmesi yeterli olur. Kültürel ayrılıklar, kuşkusuz ilk kez öğrenilecektir (Demircan, 2005, s. 251). İletişimsel Yöntemin diğerlerinden en önemli farklarından birinin anlama ve kavramaya iletişim alıştırmalarıyla ağırlık vermesidir. İletişime dayalı çalışmalarda öğrenilen dilin kültürü de şüphesiz öğrenilmekte, öğrenci kendi kültür dünyası dışındaki kültürel değerleri yabancı dil öğrenimi yanında edinmektedir (Gün, 2013, s. 111).

İletişimsel Yöntemin ilkeleri şöyle sıralanabilir:

Otantik dil olabildiğince her ortamda dilin gerçek bağlamda kullanıldığı gibi kullanılmalıdır.

Konuşan ve yazan kimsenin niyetini anlamak iletişimsel yeterliliğin bir göstergesidir.

Hedef dil sadece bir çalışma konusu değil aynı zamanda sınıf içinde iletişim aracıdır.

Dilde, bir işleve karşılık birden çok biçim olabilir. Hedeflenen şey gerçek dil kullanımı olduğundan farklı dil yapıları birlikte sunulabilir. Önemli olan dil biçimleri değil iletişim sürecinin kendisidir.

Öğrenciler düzeylerinin üstündeki dil yapılarını anlamaya çalışmalıdır. Cümleleri bir arada tutan tutarlılık ve bağlılık konularını öğrenmelidirler.

Oyunlar önemlidir, çünkü gerçek dil kullanımına fırsat verirler. Aynı zamanda konuşan kişi oyun içinde konuşmanın başarılı olup olmadığıyla ilgili dinleyenden hemen dönüt alabilir. Küçük gruplar halinde oynanan oyunlar öğrencilere konuşma pratiği için büyük fırsatlar sunar.

Öğrencilere fikir ve düşüncelerini ifade etmeleri için fırsat verilmelidir.

Hatalar hoşg r l r ve konuşma becerisinin doğal bir çıktısı olarak görülür. Akıcılığı bozmamak için  ğretmen hataya müdahale etmez, fakat hataları daha sonra düzeltmek için not eder.

Öğretmenin temel sorumluluklarından biri de iletişimi destekleyecek ortamlar yaratmasıdır.

İletişime dayalı etkinlikler öğrenciler arasındaki ilişkiyi destekler. Bu,  ğrencilerin birlikte çalışması için onlara fırsat verir.

Öğrenciler rol yaparak öğrenirler. Örneğin hepsi aynı şirkette çalışan olduklarını hayal ederek konuşma yaparlar. Bu, onlara sosyal içerik sağlamış olur. Sosyal içerikler öğrencilerin anlamı yaratmasında da kavramasında da yararlıdır.

Öğrencilerden birinin patron rolüne uygun olarak konuşması beklenir. Dil yapılarını uygun bir şekilde kullanmak iletişimsel yetinin önemli bir parçasıdır.

Öğretmen grup çalışması sırasında her grubu dolaşır, sorulara cevap verir ve onlara  onerilerde bulunur. Etkinlik sırasında  ğretmen bir danışan gibidir.

İletişim sırasında konuşan kişi sadece ne söyleyeceği değil neyi nasıl söyleyeceği konusunda da seçeneğe sahiptir.

Rolünü oynama sonrasında öğrenciler konuyla ilgili sözcükleri edinirler. Verilen role uygun dilbilgisi yapılarını ve ilgili sözcükleri görev sırasında öğrenirler.

Öğrencilere dili gerçek ortamlarda kullanıldığı şekilde dinleme imk nı sağlanmalıdır (Larsen-Freeman, 2011, s. 119-121).

İletişimsel Yöntemde kullanılan teknikleri şöyle sıralamak mümkündür:

Otantik materyaller: Öğrenciler sınıfta öğrendiklerini dışarıdaki gerçek dünyaya aktaramazlar. Bu nedenle İletişimsel Yöntem,  ğrencileri doğal dilin kullanıldığı çeşitli durumlara maruz bırakır. Bunun için  ğretmen sınıfa gazete köşe yazıları getirebilir ya da öğrencilere seçime gidecek iki aday hakkında bilgi edinmelerini  dev olarak verebilir. Bu tür etkinlik ve ödevler ileri düzeydeki öğrenciler için uygundur. Daha düşük düzeydekiler için de otantik materyaller kullanılabilir. Örneğin tahmin cümleleri öğretilirken hava durumu haberleri

kullanılabilir. Bunun dışında menüler ve tren, otobüs, uçak tarifelerinin kullanılması da uygundur.

Karışık cümleler: Bir metnin bazı parçaları karıştırılmış düzende materyal olarak kullanılır. Bu parçalar öğrencilerin daha önce gördükleri bir parça ya da ilk kez karşılaşacakları bir parça olabilir. Öğrencilere cümlelerin karışık olduğu söylenir ve bunları düzenlemeleri istenir. Bu etkinlik onlara metin düzenlemede tutarlılık ve uygunluk konusunda deneyim kazandırır. Bu sayede cümlelerin birbirine nasıl bağlandığını, örneğin bir zamirin cümle bağlamada nasıl kullanıldığını öğrenirler. Bunun dışında öğrencilerden karışık düzende verilmiş diyalog parçalarını birleştirmeleri ya da resimli hikâye alıştırmasında boş bırakılan yere uygun resmin yerleştirilmesi de istenebilir.

Oyunlar: İletişimsel Yöntemde oyunlar sıklıkla kullanılır. Çünkü öğrenciler oyunları eğlenceli bulurlar ve oyunlar eğer iyi düzenlenmişse öğrencilere çok değerli iletişim imkânı sunarlar. Marrow'a göre oyunlar iletişimin 3 özelliğini kullanır: bilgi, seçim yapma ve dönüt verme. Örneğin iki resim kullanılarak o resimlerdeki farkların bulunması istenebilir ya da öğrencilere resimle ilgili birbirlerine soru sormaları istenebilir.

Resimli hikâye: Resimli hikâyeler ile birçok etkinlik yaptırılabilir. Bir öğrenci hikâyedeki ilk resim hakkında bir hikâye anlatabilir/oluşturabilir, sonra elindeki diğer resimleri kapatır ve sınıftan sıradaki resim ve hikâyenin ne olabileceğini tahmin etmelerini ister.

Öğrenciler uygun bir hikâye anlatır, ardından resme bakarlar ve anlattıkları hikâye ile uygun olup olmadığını tartışırlar. Bu bir problem çözme etkinliğidir. İletişim tekniği olarak problem çözme önemli bir tekniktir. Çünkü öğrenciler bu sayede bilgilerini paylaşırlar ve birlikte çalışarak çözüme ulaşırlar.

Rol yapma: Rol yapma etkinlikleri İletişimsel Yöntemde çok önemlidir. Çünkü rol yapma öğrencilere farklı sosyal bağlamlarda farklı rollere girme ve bu durumlara uygun iletişim kurma imkânı verirler. Roller öğretmen tarafından belirlenir. Öğretmen öğrenciye kim olduğunu ve ne yapması gerektiğini söylemelidir. Bu sayede öğrenciler

deneyerek ve yaşayarak öğrenme imkânı yakalamış olurlar (Larsen-Freeman, 2011, s. 126-128).

İnce'ye göre yabancı dil öğretiminin söz konusu olduğu yerde şüphesiz yaklaşım ve yöntem kavramları devreye girecektir; fakat aynı araştırmacıya göre bunlardan daha önce bilinmesi gereken, dil öğretiminin hangi ilkeler çerçevesinde yapılacağı konusudur. Ölçünlü bir dil eğitiminin ve öğretimde devamlılığın sağlanması dil öğretiminde belirli ilkelerin saptanmış olmasına bağlıdır (İnce, 2013, s. 143).

Güzel ve Barın; Demircan; İnce'nin eserlerinden yola çıkarak yabancı dil öğretiminin ilkeleri temel ve genel ilkeler olmak üzere iki başlıkta sıralanmıştır:

Yabancı Dil Öğretiminde Temel İlkeler

1. Dil öğretiminin planlanması
2. Dört temel beceriyi geliştirme
3. Öğretim etkinliklerini önceden planlama
4. Basitten karmaşığa, soyuttan somuta doğru öğrenme
5. Görsel ve işitsel araçları kullanma (Teknoloji ilkesi)
6. Ana dili gerekli durumlarda kullanma
7. Bir seferde bir tek yapıyı verme
8. Verilen bilgilerin günlük yaşama aktarılmasını sağlama
9. Öğrencilerin derse daha etkin katılmalarını sağlama
10. Bireysel farklılıkları dikkate alma
11. Öğrencileri güdüleme ve cesaretlendirme
12. Ölçme ve değerlendirmede birlik ilkesi

Yabancı Dil Öğretiminde Genel İlkeler

1. Güncel/Kullanılan dilin öğretilmesi (Kullanılabilirlik ilkesi)
2. Söyleyişe önem verme (Gerçekçilik ilkesi)
3. Öğrencilere öğrendiklerini uygulama imkânının verilmesi (Uygulama ilkesi)
4. Öğrencilerin bildiği sözcüklere dayanarak yeni cümleler kurma (Girdi ilkesi)
5. Öğrencilerin yaptıkları yanlışların anında düzeltilmesi (Dönüt ilkesi)
6. Herkese eşit söz hakkı verme (Eşitlik ilkesi)

7. Dil ile birlikte kültürün öğretilmesi
8. Bireysel çalışma ve grup çalışmalarına gereken ölçüde yer verilmesi
9. Dersi tekdüze olmaktan kurtaracak farklı uygulamalara yer verilmesi
10. Öğretilmeyenlerin sorulmaması
11. Öğrencinin öğrenebileceği kadar bilgi verilmesi
12. Yöntemin belirlenmesi
13. İdeal öğretim hızının belirlenmesi
14. Tekrara dayalı eğitim (Sarmal eğitim ilkesi)
15. Sözcük öğretimi
16. Öğrencinin kendini yazılı ve sözlü ifade edebilmesi
17. Materyal hazırlama ve ölçütleri
18. Sınav sorusu hazırlama ve değerlendirme
19. Ders işleme tekniği ve dil bilgisi sıralamasının önemi
20. Dil öğrenimini destekleyici hikâye kitapları (Demircan, 2005, s. 179), (Güzel & Barın, 2013, s. 227-265), (İnce, 2013, s. 143-156).

1.1.2. Sözcük Öğretimi

Sözcük, “Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da -bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği”dir (Vardar, 2002, s. 181). Türkçe Sözlük (2008)’te “kelime” yani “anamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük” şeklindedir.

Sözcük öğretimi, dil öğretiminin önemli bir parçasıdır. Sözcükler hem ana dili öğretiminde hem de yabancı dil ya da ikinci dil öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki sadece sözcük öğretimini temel alan dil öğretimi yaklaşımları bile geliştirilmiştir¹⁰. Doğan’a göre sözcükler bir dilin yapı taşlarıdır. En basit bir istekten karmaşık yapıdaki duygu ve düşünceler sözcükler yardımıyla anlatılır. Bu yüzden sözcük öğretimi, dil öğretiminin temeli sayılmaktadır (Doğan, 2014, s. 89).

Bilindiği üzere dil öğretimi dil bilgisi kurallarının, o dildeki sözcük dağarcığının ve dile ait becerilerin kazandırılması yoluyla yapılmaktadır. Dil öğretiminde verilmesi

¹⁰ Eser Ördem vd., Dil Öğretimi (Ankara: Pegem Akademi, 2015), 247.

ve kazandırılması amaçlanan bilgi ve becerilerden farklı olarak sözcük bilgisinin ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü bahsedilen diğer beceri ve kurallar sözcükler aracılığıyla verilebilmektedir. Diğer bir deyişle sözcüksel beceri, dilin kurallarına ulaşmak için adeta bir köprü görevi üstlenmektedir.

Sözcüklerin anlamını bilen öğrencilerin anlama süreci daha kolay olacağından öğretmenler sözcük bilgisinin okuduğunu anlamının önemli bir parçası olduğunu düşünmektedirler. Yapılan araştırmalar sözcük bilgisi ile okuduğunu anlama arasında güçlü bir bağlantı olduğunu ortaya koymuştur Davis 1944, 1968 ve Thorndyke 1973'ten aktaran (Herman & Dole, 1988, s. 44).

Söz varlığının geliştirilmesi çok yönlü bir süreçtir ve bu alanda öğretmenlerin, öğrencilerin, materyal tasarımcılarının, araştırmacıların birlikte çalışmaları başarı sağlanabilmesi için önem taşımaktadır. Bu konuda öncelikle şu maddeler göz önünde bulundurularak öğretilecek sözcükler seçilmelidir: Sıklık, yaygınlık, işe yararlık, öğrenmeye uygunluk (Adıgüzel, 2001, s. 10). Bu kriterlere göre seçim yapıldıktan sonra öğrenci kitlesinin yaş, dil düzeyi, amacı gibi durumlarına göre ve dilin yapısını anlamak için gerekli olan temel sözcükler, türetmek için gerekli olan sözcükler, okunanı ve dinlenenini anlamak için gerekli olan sözcükler, özel alanlar için gerekli olan sözcükler (Adıgüzel, 2001, s. 10) gibi gereklilik alanlarına göre bir öğretim planı oluşturulur ve sözcük öğretimi bu plan çerçevesinde gerçekleştirilir. Bütün bunlar belirlendikten sonra neyin, ne kadar, ne zaman ve nasıl öğretileceği konusu üzerinde durulmalıdır. Tıpkı dil bilgisi yapıları gibi sözcükler ve sözvarlığı da düzeylere göre bölünerek öğretilmelidir. A1 ve A2 düzeylerinde daha çok okuma ve dinleme anlama becerileri yoluyla sözcük öğretilebilir. Bu düzeyde öğrenciler henüz konuşma ve yazma becerilerinde yeterince gelişmedikleri için öğrencilerin okuma ve dinleme becerilerinde öğrendikleri sözcükleri yazma ve konuşmada doğru ve yerinde kullanabilmeleri başarılı sayılmaları için yeterli sayılacaktır. Okuma ve dinleme becerileri daha önce de belirtildiği üzere öğrencinin edilgen olduğu becerilerdir. Temel düzeyde bu becerilerde yeni sözcükler öğretilir, öğrencilerden öğretilen sözcükleri yazma ve konuşma becerilerinde doğru ve yerinde kullanmaları beklenir. Bu düzeyde bu yolla öğrenilen sözcükler ilerleyen düzeylerde rahatlıkla kullanılıyor hale gelecektir.

Sözcük öğretimi, öğretimde aşamalılık ilkesine göre öğretim sürecinde belirli aşamalarla, belirli yönlelere doğru yürütülmelidir:

öğretimde aşamalılık

somut	>	soyut
basit	>	karmaşık
bilinen	>	bilinmeyen
yakın	>	uzak

Buna göre, öncelikle sözcüğün ilk anlamı, ilerleyen zamanlarda farklı anlamları (eş, karşıt, yan anlam) cümle ve metin içinde kullanımı öğretilmelidir.

Hangi sözcüklerin ne zaman öğretileceği ya da başka bir ifadeyle neyin, ne kadar ve ne zaman öğretileceği sözcük öğretimi yöntem ve yaklaşımlarına göre değişmektedir. Bazı yaklaşımlarda öğrenciye günlük hayatta gerekli olan sözcükler öğretilirken bazılarında sözlüklerdeki ya da sadece ders materyalindeki sözcükler öğretilmektedir. Bazı yaklaşımlarda öğrencinin mevcut durumu, dil gelişimi hiç dikkate alınmamakta, bazılarında ise öğrencilerin ihtiyaçları, öncelikleri, zihinsel ve sosyal gelişimi, ilgi alanları, düzeyleri, mevcut meslekleri ya da meslek seçimi ile amaçlarına göre sözcükler seçilmektedir.

Hangi sözcüklerin ne zaman öğretileceğinin dışında diğer bir konu da bir derste kaç sözcüğün öğretilceğidir. Bir derste öğretilcek ideal sözcük sayısı ile ilgili Demirezen çok sayıda sözcük öğretiminin birçok sorun oluşturabileceğini, az sayıda sözcük öğretmenin ve çok yinleme yapmanın ise süre ve güç yitimi olacağını belirtmiştir. Ona göre bu sayıyı kararlaştırmak için sınıftaki öğrencilerin sayısını, düzeylerini ve yaş durumlarını iyi bilmek gerekmektedir. Araştırmacı, Amerikalıların bir lise sınıfında 5, kolej ve yetişkinlerin gittiği dil okullarında 7 sözcüğün aynı derste öğretilmesini önerdiklerini belirtmekte ve bizde de aynısının uygulanabileceğini, ortaokullarda bir derste 6, lise ve kolejlerde 8, 9 sözcük öğretilbileceğini söylemektedir (Demirezen, 1983, s. 160-166).

Belirli aralıklarla yapılan tekrarlar sözcük öğretiminin başarılı olmasını sağlayacak diğer bir etkinlik türüdür. Firdevs Güneş'in Cellier, (2008); Vancomelbeke, (2004)'ten aktardığına göre beyin araştırmaları bir sözcüğün ortalama olarak 12 kez duyulması veya okunması gerektiğini, bu işlemler yapıldıktan sonra sözcüğün zihnimize

yerleştirildiğini göstermektedir (Güneş, 2013, s. 4). “Öğrencinin yeni bir sözcüğü öğrenme sürecinde, o sözcükle karşılaşma sıklığı, sözcüğün öğrenilmesinde belirleyici bir etkiye sahiptir” (Ülper & Karagül, 2012, s. 270).

Sözcük öğretimi, iki alan birbirinden uygulama olarak farklılık gösterdiği için, Ana Dili Olarak ve Yabancı Dil Olarak Sözcük Öğretimi olmak üzere iki alt başlığa ayrılmaktadır.

1.1.2.1. Ana Dili Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi

Ana Dili Öğretimi başlığında dil, ana dili ve ana dil kavramlarının tanımları ve ana dili ile ana dil kavramları hakkındaki tartışmalı durum üzerinde durulmuştur. Bu bölümde ana dili dersinin amaçları ile ana dili derslerinde yapılan sözcük öğretimi konularına değinilmiştir.

Ana dili olarak sözcük öğretimi, ana dili eğitimi ve öğretimi sürecinde önemli bir alandır. Sözcük öğretimi ilköğretimde başlar, çeşitli aşamalardan geçerek üniversite eğitimini de içine alan geniş bir yelpazeye yayılır. Burada *sözcük* ile *sözcük öğretimi* ifadesinde geçen sözcüğün içerdiği anlamlara değinilmiştir.

Sözcük, “Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da -bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği” (Vardar, 2002, s. 181). Vardar, bu tanımın ardından çağdaş dilbilimcilerin çoğunun sözcüğün kesin nitelikli bir dil birimi olmadığını savunduklarını ve onun yerine, duruma göre, anlambirim, dizim, birleşkebirim kavramlarını kullandıklarını söylemektedir. Türkçe Sözlük (2021)’te “kelime” olarak geçmektedir. Aynı sözlükte “kelime” sözcüğüne baktığımızda tanım “anamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük” şeklindedir.

Bir başka araştırmacı sözcüğün ¹¹, dili doğru, etkili ve güzel kullanma, okuduğunu, dinlediğini, gördüğünü, doğru, tam ve hızlı olarak anlama, duygu, düşünce, hayal ve isteklerini açık ve anlaşılır bir şekilde eksiksiz ifade etme, dilin kurallarına uygun cümleler kurma, zengin bir zihinsel sözlüğe sahip olma ve estetik bir bakış açısı kazanma gibi becerileri geliştirmeye katkı sağladığını belirtmiştir (Güneş, 2013, s. 22).

¹¹ Yazarın kullandığı sözcük olan “kelime” çalışmada bir bütünlük sağlamak için “sözcük” terimi ile değiştirilmiştir.

Başlıkta *sözcük öğretimi* şeklinde seçilen ifadede geçen sözcük teriminin kullanım ve kapsamı ise sözcükten farklıdır. Bu terim kullanım yaygınlığı dolayısıyla seçilmiştir. *Sözcük öğretimi*ndeki sözcük tek başına *kelime* değildir. Bu nedenle *sözcük öğretimi* sadece *kelimenin* öğretimi değil bütün *sözvarlığının* öğretimini içerecek şekilde anlaşılmalıdır. Bu terimin kapsamının, yerine kullanılan diğer terimlerle ifade edilmesi mümkündür. Bu terimle ilgili diğer kullanımlar şöyle sıralanabilir: *kelime hazinesi*, *kelime serveti*, *söz dağarcığı*, *sözcük dağarcığı*, *söz dağarı*. Bunların dışında Firdevs Güneş'in kullandığı *zihinsel sözlük* terimi vardır. Araştırmacı bu terimle, bireyin günlük yaşamını sürdürmek için kullandığı ve kendini ifade ettiği sözcükleri kastetmektedir. “Dinleme ve okumayla öğrenilen bütün sözcükler bu sözlüğe kaydedilmekte, konuşma ve yazma sırasında ise bu sözlüğe kaydedilen sözcükler ve bilgiler kullanılmaktadır. Kısaca zihinsel sözlük her bireyin öğrendiği, zihnine yerleştirdiği ve kullandığı bütün sözcüklere denmektedir” (Güneş, 2013, s. 14).

Söz varlığı, Türkçe Sözlük'te “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, söz kadrosu, vokabüler” (Türk Dil Kurumu, 2021) şeklinde açıklanmıştır. Sözcük dağarcığı, “bir bireyin kullandığı ya da bir bütüncede yer alan sözcüklerin tümü” (Vardar, 2002, s. 182). Bu tanımlara göre söz varlığının çok kapsamlı bir terim olduğu ve “sözcük”ü kapsadığı anlaşılmaktadır. Söz varlığı, bir dildeki sözcükler ve kalıplaşmış dil birimlerinin toplamı olmakla birlikte, o dili konuşan toplumun kültürünün görünümü, gereksinim duyduğu ve önem verdiği kavramların yansıması ve dünya görüşünün bir kesiti olarak da anlaşılabilir (Gökdayı, 2016, s. 383)

Sözcük dağarcığı üzerine yapılan araştırmalara göre insanın aktif ve pasif olmak üzere iki tür sözcük dağarcığı vardır: Aktif ya da etkin sözcük dağarcığı, insanın günlük hayatta kullandığı (yazdığı ve okuduğu), pasif ya da edilgin sözcük dağarcığı ise insanın okuduğunda ya da duyduğunda anladığı fakat kullanmadığı sözcüklerden oluşmaktadır (Karatay, 2007, s. 145), (Demir C. , 2006), (Özbay & Melanlıoğlu, 2008, s. 34), (Arı, 2010, s. 327).

Sözcük öğretimi, alan uzmanlarınca Türkçe öğretimini tümleyen bir süreç olarak görülmektedir. Aynı zamanda önemli bir alan olduğu düşünülmeyle birlikte bu alanda

hem kuramsal yapıda hem de uygulamada eksiklikler olduğu belirtilmektedir (Mert, 2010, s. 5).

Sözcük öğretimi, ders sırasında çeşitli etkinlikler ve materyaller aracılığıyla gerçekleştirilir. Ana dili olarak sözcük öğretiminde materyaller öğrencilerin bilişsel gelişim aşamaları da dikkate alınarak hazırlanır ve öğretim buna göre yapılır. Ana dili olarak sözcük öğretiminde sözvarlığı ögeleri sözcükler, atasözü, bilmece, deyim, ikileme ve diğer sözvarlığı ögeleri (yansıma sözcük, yerel sözvarlığı ögeleri, sesleniş bildiren sözvarlığı ögeleri, kalıp söz, vedalaşma bildiren sözvarlığı ögeleri, vedalaşma-karşılama bildiren sözvarlığı ögeleri, hayır dua, tekerleme) şeklinde sınıflandırılarak öğretilmektedir.

Göçer'e göre Türkçe derslerinde sözcük çalışması öncesinde şu sorulara cevap aranmalıdır:

Hangi sözcüklerin öğretilmesi gerekmektedir?

Bir ders saatinde, bir okuma parçasında kaç sözcük öğretilmelidir?

Bu sözcüklerin öğretimi için ne kadar zaman ayrılmalıdır?

Bu sözcükler ne kadar sıklıkla tekrarlanacak ya da ne kadar sıklıkla tekrarlanırsa öğrenciler bunları öğrenebilecek?

Kitapta öncelikli olarak hangi sözcükler yer alacak? Bunların öğretilmesinde görsel materyallerden nasıl yararlanılacak?

Öğretmenler bu sözcükleri öğretirken kitabın içinde veya dışında ne çeşitlilikte ve ne miktarda beklenmeyen sözcük vermek zordunda kalabilir? (McCullough, 1974; Pehlivan, 2003'ten aktaran) (Göçer, 2015, s. 19).

Bireyin kendini ve çevresinde olup bitenleri ifade etme ve dinlediklerini doğru ve eksiksiz anlayabilmesinde sahip olduğu sözcük bilgisinin çok büyük önemi vardır. Birey eğer sözcük dağarcığı genişse fikirlerini akıcı ve tutarlı bir biçimde ortaya koyma kolaylığına da sahip olacaktır. Göçer'e göre bulunduğu yaş ve sınıf düzeyine uygun sözcük dağarcığına sahip olan öğrenciler anlama ve anlatma öğrenme alanlarına yönelik dil becerilerini (okuma, dinleme, konuşma ve yazma) geliştirmede temel dil bilgisi konu, kavram ve kurallarını kavramada büyük avantaja sahip olacaktır (Göçer, Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı,

2009). Göçer, Öztürk ve Otluoğlu (2001, s. 47)'ndan sözcük dağarcığını geliştirme ile ilgili üç teknik aktarır (Göçer, 2009, s. 1035-1039):

1. Bağlam ipuçlarından faydalanma
2. Sözlük kullanma
3. Yapısal analiz yapma

Sözcük öğretimi öğrencilerin aktif ve pasif sözcük dağarcığına göre aşamalar göstermektedir (Arı, 2010, s. 324-325). Bu aşamalar:

1. Anlam aşaması (yan anlam, terim anlam, mecaz anlam)
2. Sözcüklerin anlam ilişkileri (eş / yakın anlam, karşıt anlam, soyut-somut ilişkisi, sesteşlik)
3. Terimler, edebî ve kültürel değer taşıyan sözcüklerin kullanımına ve öğretimine önem verme
4. Doğru seslendirme, doğru yazma ve doğru kullanım
5. Dil bilgisi konuları, sözlük kullanımı ve bilmeceler
6. Yinelemeler

Buradaki “yineleme”den kasıt sözcüklerin unutulmaması, yanlış kullanımın engellenmesi için sınıf içi tekrarlardır. Konunun önemiyle ilgili Senemoğlu da bilginin kısa süreli bellekte saklanma süresinin en fazla 20 saniye olduğunu belirttikten sonra bu sürenin, bilginin zihinsel ya da sesli olarak sürekli tekrar etme yoluyla uzatılabileceğini, özellikle kodlanıp uzun süreli belleğe gönderilmemiş bilgilerin, kullanıldıktan sonra kısa süreli bellekten atılacağını söylemektedir (Senemoğlu, 2011, s. 271).

Aynı araştırmacının verdiği bilgilere göre bu aşamaları yerine getirirken iki strateji kullanılabilir. Bunlar: *Buluş yoluyla* ve *sunuş yoluyla öğretim* stratejileridir. Buluş yoluyla öğrenme, öğrencilerin deney ve çıkarım yaparak ilkeleri, kavramları bulmaya çalıştıkları bir öğrenme stratejisidir. Sunuş yoluyla öğrenme, ön organize ediciler denilen derste sunulacak bilginin öğretmen tarafından genel bir çerçevesinin çizildiği ve hemen ardından öğrencilerin fikirlerini, örneklerini, tepkilerini açıklayıp tartıştıkları bir öğrenme stratejisidir (Senemoğlu, 2011, s. 468-478). Buluş yoluyla öğretimde kendi kendine öğrenme söz konusuysa; sunuş yoluyla öğretimde

öğretmenin konuyu sunması esastır. Fakat burada da öğrenciyi etkin hale getirmek gerekmektedir.

Sözcük dağarcığını geliştirmek ve zenginleştirmek için çeşitli etkinliklerden yararlanılır. Etkinliklerin çeşitli olması farklı ilgi ve meraklara sahip; farklı dil geçmişinden gelen öğrencilere uygun olanın yakalanma olasılığını arttıracığı için çok önemlidir. Göçer (2009, s. 1040-1041)'in Karakuş (2000, s. 129-134)'tan aktardığına göre sözcük dağarcığını zenginleştirme tekniklerinden bazıları şu şekildedir:

Okuma

Dinleme

Gözlem

Bulmaca

Otuz sözcük üzerine on artı oyunu

Resim ve şema çizerek sözcük kazanma

Sözcük defteri

Konuşma ve yazma tekniği Pehlivan, sözcük dağarcığını geliştirmede aşağıdaki alıştırma ve etkinliklerden yararlanılabileceğini belirtmektedir (Pehlivan, 2003)

1. Görsel materyallerden yararlanma,
2. Okuma, yazma, dinleme, konuşma, dil bilgisi çalışmalarından yararlanma,
3. Sözlük defteri oluşturma, bunu kullandırma,
4. Sözlük ve yazım kılavuzu kullandırma,
5. Gözlem ve yaşantılara yer verecek durumlar oluşturma,
6. Sözcüklerin değişik anlamlarını seçtirme alışırmaları,
7. Yabancı sözcüklerin aynı ekle bitenlerini buldurma,
8. Ayır ayrı verilmiş sözcüklerden birleşik sözcük oluşturma, bunları sözcüklerine ayırma,
9. Bazı deyimlerin bağlı olduğu hikâyeleri anlatma, araştırtma,
10. Anlam değiştirme çalışmaları,
11. Sözcüğün yapısını inceleme çalışmaları,

12. Sözcükleri, ilgili oldukları konulara, eş, yakın ve karşıt anlamlarına göre sınıflama, ayırma çalışmaları,

13. Sözün gelişinden bir sözcüğün anlamını çıkarabilme ile ilgili çalışmalar,

14. Sözcüğün anlamını buldurma ile ilgili çalışmalar,

15. Eş ve benzer sesli sözcüklerle ilgili alıştırmalar,

16. Çok anlamlı sözcüklerle, onların anlamlarını buldurma, birçok anlamı verilen sözcükten hangisinin cümledeki anlamı karşıladığını buldurma alıştırmaları,

17. Bir kavramla ilgili değişik sözcükler türetme, buldurma,

18. Bir sözcüğün hangi sözcüklerle birlikte bulunabileceğini, gösteren alıştırmalar,

19. Bağlantı sağlayan sözcüklerle ilgili alıştırmalar,

20. Uzun bir sözcük verip bunun içinden başka sözcükler çıkarma,

21. Bilinen bir sözcüğün baş harfini değiştirip yeni sözcükler oluşturma,

22. Basamak oluşturma; bilinen bir sözcükten başlayıp, her sözcüğün son harfinden yeni sözcük oluşturarak basamakları tamamlama,

23. Varlıkları karşılaştırarak benzetmelerden yararlanma,

24. Sözcük bilmecelelerinden yararlanma,

25. Bulmacalar,

26. Şarkılar, şiirler,

Sözcük öğretiminde yukarıda sıralananlar dışında diğer teknikler ve bütünleyici çalışmalar şöyledir:

Çağırışım haritası oluşturma

Görsellerden yararlanma

Anonim ürünlerden yararlanma

Seçkin edebi ürünlerden yararlanma

Sözcüklerin anlamını bilmek çok önemli olmakla birlikte tek başına bu yeterli değildir; bunun yanında sözcüklerin kullanımını da öğretmek gerekmektedir. Sözcüğün kullanımı sözcüğün geçtiği bağlam içinde kazandığı anlamı ifade etmektedir. Bu konuya (Özbay & Melanlıoğlu, 2008, s. 35-36), (Ülper & Karagül, 2012, s. 270) ve (Çetinkaya, 2002, s. 13) sözcük öğretimiyle ilgili çalışmalarında değinmişlerdir. (Ülper & Karagül, 2012, s. 270) ilköğretim 6., 7., ve 8. sınıf Türkçe öğrenci çalışma kitaplarındaki sözcük öğretimine ilişkin etkinliklerin büyük çoğunluğunun tanımsal bilgi kazandırmaya yönelik etkinlikler olduğunu, bağlamsal / kullanımsal bilgi kazandırmaya yönelik etkinliklere daha az yer verildiğini saptamışlardır. Aynı çalışmada etkinliklerin hiçbirinde bir sözcüğü diğer benzer sözcüklerle karşılaştırma, bir sözcükle ilgili önemli konular ya da yaşantılar çerçevesinde karşılıklı konuşmalar yapma ve yetkin kitapları okumaya özendirme uygulamalarını içeren herhangi bir etkinliğe yer verilmediği belirtilmiştir. Çetinkaya, çalışmasında Türkçe kitaplarında “Bu sözcüklerin anlamını sözlükten öğrenip, cümle içerisinde kullanınız.” ifadesine rastladığını, bir sözcüğün tam anlamıyla öğrenilmeden, kavranmadan, cümle içerisinde kullanılması boşuna zaman harcamak olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı öneri olarak bunu yapmak yerine aynı sözcüğün geçtiği farklı cümle kalıpları vererek bir bağlam içerisinde nasıl kullanılacağını farkına vardırılması gerektiğini ileri sürmekte ve bunun da alıştırma ile sağlanabileceğini söylemektedir (Çetinkaya, 2002, s. 174).

Yukarıdaki etkinlikler şüphesiz ki artırılabilir. Zamana, şartlara, öğrenme ve öğretim ortamlarına göre bu teknikler uyarlanabilir ve geliştirilebilir. Öğrenme ortamında yapılamayan birçok etkinlik ya da öğrenme biçimi öğrenciye *öğrenmeyi öğrenme* bilincinin kazandırılmasıyla gerçekleştirilebilir. Bu nedenle hem öğrenciye sorumluluk vermek hem de öğrenme sürecinde öğrenciyi aktif hale getirmek ve hatta öğrenciye yapabildiğini göstermek amacıyla ona sözcük öğrenme stratejilerinin de öğretilmesi çok faydalı olur.

1.1.2.1.1. Ana Dilinde Sözcük Öğretimi Yaklaşımları

Dilin bir sistem yani bir dizge olduğu yukarıdaki bölümlerde dile getirilmiştir. Bu sistemi öğretmek için de sistemli bir öğretim süreci oluşturma konusu gündeme gelmektedir. Öğretim işi belli bir sistem gerektirdiğinden, öğretme sırasında yöntem, yaklaşım ve tekniklerden yararlanma durumu ortaya çıkmaktadır. *Yöntem*, bilimde belli

bir sonuca erişmek için bir plana göre izlenen yol, metot; *yaklaşım*, bir sorunu ele alış, ona bakış biçimi; *teknik*, bir sanat, bir bilim, bir meslek dalında kullanılan yöntemlerin hepsi; yol, beceri, yöntem (Türk Dil Kurumu, 2021).

Dil öğretimi kurum ve programlarında farklı farklı yaklaşımlar ve bu farklı yaklaşımların getirdiği farklı uygulamalara paralel olarak da farklı sözcük öğretimi yöntem ve teknikleri kullanılmıştır.

Göçer, öğrencilerin sözcük dağarcıklarını geliştirmek amacıyla birçok stratejiye başvurulabileceğini belirterek tüm bu stratejilerin iki ana yaklaşım altında toplanabileceğini öne sürer: Doğrudan öğretim yaklaşımı ve dolaylı (rastlantısal) öğretim yaklaşımı. Buna göre **Dolaylı öğretim yaklaşımının** altında herhangi bir öğretim süreci planlamadan öğrencilerin okuma ve dinleme etkinlikleriyle yeni sözcüklerle karşılaşmaları ve bu yolla yeni sözcükleri öğrenmeleri yatar. **Doğrudan öğretim yaklaşımının** altında ise planlanmış öğretim etkinlikleri ile öğrencilere belirlenmiş sözcükleri öğretmek yatar (Göçer, 2009, s. 1029). Rastlantısal olarak sözcükleri öğrenmek sözcük dağarcığını geliştirmede yararlı olmakta fakat yetmemektedir. Bunun yanında bilinçli bir şekilde, belirli stratejiler çerçevesinde, bir amaca yönelik sözcük öğretimi çalışmalarının yapılması gerekmektedir.

Doğrudan ve dolaylı öğretim yaklaşımlarının dışında sözcük öğretimi yaklaşımlarından en çok kullanılanlarını aşağıdaki gibi sıralamak ve açıklamak mümkündür:

1.1.2.1.1.1. Geleneksel Yaklaşımlar

Dil öğretimi alanında kullanılan en eski yaklaşımlardır. Bunlar dil bilgisi, sözcük ve kültür yaklaşımı olmak üzere üç gruba ayrılmaktadır. Geleneksel yaklaşımların sözcük öğretim anlayışı iki başlık altında aşağıda verilmektedir:

1.1.2.1.1.1.1. Dil Bilgisi Yaklaşımı

Bu yaklaşımda dil bilgisi öğretimine öncelik verilir. Öğretim sürecinde dilin temel kuralları, kavramları, sözcük ve cümle yapıları üzerinde durulur. Sözcük öğretimi metin dışında listeler biçiminde verilir, öğrencinin bunları ezberleyerek öğrenmesi istenir. Sözcüklerin anlamı ise dil bilgisi ve çeviri alıştırmalarıyla öğretilir. Öğretmen

çoğu zaman kendi oluşturduğu veya seçtiği sözcükleri öğretir. Öğretilen sözcüklerin büyük çoğunluğu günlük dilde kullanılan sözcükler değildir (Güneş, 2011, s. 125).

1.1.2.1.1.1.2. Sözcük Yaklaşımı

Bu yaklaşımda dil bilgisi yerine sözcük öğretimine ağırlık verilir. Ders kitaplarındaki sözcüklerin öğrencilerin ilgilerine uygun ve yakın çevresinde kullanılanlardan seçilmesine dikkat edilir. Öğrenilen dil ile günlük yaşam arasında bağ kurulur, öğrencilere çok sayıda ve çeşitli sözcüklerle dil öğretilir. Öğretim sürecinde ise önce somut sözcükler verilir, bunların anlamları somut eşyalarla veya öğrencinin gözü önündeki öğelerle öğretilir. Ardından aşama aşama soyut sözcüklere geçilir (Güneş, 2011, s. 126).

1.1.2.1.1.1.3. Kültür Yaklaşımı

Bu yaklaşımda dille kültür ilişkisi kurulmuş, dil öğretimi ile hedef dilin kültürü de öğretilmek istenmiş ve “Öğretilen dilin kültürü ve mantığı da öğretilmelidir.” düşüncesinden hareket edilmiştir. Metinlerde kültür kavramı edebiyat, tarih ve coğrafya olarak üç alanda ele alınmış, verilen metinlerde bunların yanında atasözleri ve genel kültür gibi konuların da olmasına dikkat edilmiştir. Uygulamada gezi yazısı, roman gibi türler seçilmiş, romanlardan alınan diyaloglar ders kitaplarında öğretim materyali olarak kullanılmıştır (Güneş, 2014, s. 46).

1.1.2.1.1.2. Davranışçı Yaklaşım ve Yöntemler

Davranışçı¹² yaklaşımın amacı öğrencinin davranışlarını değiştirmek ve istenilen davranışları öğretmektir. Öğretim sürecinde iyi uyarıcılar kullanma, sürekli tekrar yapma, öğrencinin olumlu davranışlarını pekiştirme, alışkanlık oluşturma öngörülür. Bu yaklaşım işitsel-sözel yöntemle birlikte uygulanır. Yaklaşımın sözcük öğretimi anlayışı şu başlıklarda toplanır (Güneş, 2014, s. 123-148):

¹² Dil becerileri yerine davranış geliştirmeyi önceleyen bu yaklaşım öğrencilerin Türkçeyi bilinçli olarak öğrenmelerine ve dil becerilerini geliştirmelerine fazla katkı sağlamamıştır. Türkçeyi doğru güzel ve etkili kullanma gibi becerilerin geliştirilmesinde de etkili olamamıştır. PISA (2000-2003-2006) sonuçlarına göre okuma becerilerinde en yüksek başarıya Finlandiya, Güney Kore öğrencileri ulaşmıştır. Bunu Kanada, Avustralya takip etmiştir. En alt sırada Tunus yer almıştır. Türkiye Tunus’un biraz üzerinde sonuç almıştır. Yani öğrencilerimizin okuma, anlama, düşünme, sorun çözme, akıl yürütme, iletişim kurma gibi becerileri oldukça düşük çıkmıştır. Firdevs Güneş, “Dil Öğretimi Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* (Güneş, Dil Öğretimi Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar, 2011). 8/15 (2011): 145, chromeextension://efaidnbmninnbpcjpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/183308.

1.1.2.1.1.2.1. İşitsel-Sözel Yöntem

Sözcükler uyarıcı-tepki ve pekiştirme bağlamında öğretilir. Dil laboratuvarlarında yoğun tekrarlar yapılır. Çeşitli tekrarlarla öğrencilerin dil yapılarını ve sözcükleri ezberlemeleri kolaylaştırılır. sözcükler metin içinde verilir. Metinler tümevarım yoluyla işlenir. Önce öğretmen tarafından örnek bir okuma yapılır ardından sınıfça koro halinde okunur. Daha sonra metinler öğrencilere tek tek veya gruplar halinde defalarca okutulur. Sözcüklerde vurgu, telâffuz ve dil bilgisi hatalarına dikkat edilir. Metin sonunda metnin ilgili sözcükler ve anlamları öğretilir. Sözcük öğretiminde sözlük önemli bir araç olarak kabul edilir, resimli sözlüklere önem verilir.

1.1.2.1.1.2.2. Görsel-İşitsel Yöntem

Bu yöntem işitsel-sözel yönetime görsel boyutun eklenmesiyle oluşturulmuştur. Bu yöntemde sözcük öğretmek için sesler kasetlere kaydedilmiş, resimler de sabit görsellerle verilmiştir. Ayrıca jestler, mimikler, heyecan, duygusal beden dili gibi öğelerden de yararlanılmıştır. Böylece öğrencilerin temel ve orta düzeyde ortalama 3000 sözcük öğrenmesine çalışılmıştır. Bu yöntemde sözcük öğretiminde zihne değil mekanik süreçlere ağırlık verilmiş, tekrar, ezber ve taklit çalışmaları yoğun biçimde yapılmıştır.

1.1.2.1.1.3. Bilişsel ve İletişimsel Yaklaşım

Bu yaklaşımlarda öğrenenin dili işlevsel kullanması amaçlanmıştır. İletişimsel yaklaşım, dil bilgisi, sözcük ve kültür yaklaşımlarına iletişim boyutunun eklenmesiyle oluşmuştur. Bu yaklaşıma göre dil bir iletişim aracıdır. Dilin kuralları değil dilin kullanımı esas alınır. Öğretim sürecinde gerçek iletişim alıştırmalarına ağırlık verilir. Serbest ifadeleri içeren değişik, çeşitli ve çok sayıda iletişim alıştırmaları kullanılır. Bu alıştırmalarda günlük yaşamda sık kullanılan sözcüklere ağırlık verilir. Sözcükler televizyon, radyo, gazete gibi yaşayan dildeki sözcüklerden seçilir. Öğrenciler sözcükleri anlama ve kavramaya yönlendirilir. Çeşitli işitsel ve görsel araçlardan yararlanır.

1.1.2.1.1.4. Yapılandırıcı ve Etkinlik Yaklaşımı

Yapılandırıcı yaklaşımda öğrenme, bireyin aktif çabalarıyla oluşmakta ve zihninde yapılandırılmaktadır. Sözcük öğrenme de bireyin aktif çabalarıyla

gerçekleşmektedir. Yapılandırıcı yaklaşım sözcük öğretimine gelişimsel ve etkileşimsel olarak yaklaşmaktadır. Sözcük öğretim sürecine okul öncesi dönemden başlanmakta ve üst öğrenimlere kadar sürdürülmektedir. İlkokul düzeyinde öğrenciye önce okuma yazma ile sözcükler öğretilmeye başlanmakta ardından öğrenilen sözcüklerle basit ve karmaşık metinleri anlama, bilgiyi seçme ve zihinde yapılandırma becerileri geliştirilmektedir. Sözcükler araç olarak ele alınmakta öğrencinin hayat boyu her alanda kullanabileceği sözcüklere ağırlık verilmektedir. Etkinlik yaklaşımına göre ise “Dil, sosyal etkileşim aracıdır.” Bu anlayışa göre bireyler toplumda çeşitli rol ve görevleri yerine getiren “sosyal aktörler”dir. Sosyal aktörler görevlerini yerine getirirken dili çeşitli alanlarda kullanırlar. Bu nedenle eğitim sürecinde dil becerileri yanında zihinsel, duygusal ve sosyal becerilerin geliştirilmesine de önem verilmekte, çeşitli etkinlik, görev ve projelerle sözcük öğretimi yapılmaktadır (Güneş, 2014, s. 123-148).

1.1.2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi

Sözcükler, dil öğretiminin vazgeçilmez unsurlarıdır. Sözcük öğretimi hem ana dili öğretiminde hem de yabancı dil öğretiminde önemli bir yer tutmaktadır. Sözcük öğretimi bir yanıyla sözcüklerin / kelimelerin öğretimini kapsarken bir yanıyla da dildeki tüm söz varlığının öğretilmesini kapsamaktadır. Sözcük, “Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez anlamsal bir birim oluşturan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, çeşitli dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da -bükünlerde olduğu gibi- bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği” (Vardar, 2002, s. 181). Türkçe Sözlük (2008)’te “kelime” tanımıyla geçmektedir. Aynı sözlükte “kelime” sözcüğüne baktığımızda tanım “anamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük” şeklindedir.

Bir başka araştırmacı sözcüğün, dili doğru, etkili ve güzel kullanma, okuduğunu, dinlediğini, gördüğünü, doğru, tam ve hızlı olarak anlama, duygu, düşünce, hayal ve isteklerini açık ve anlaşılır bir şekilde eksiksiz ifade etme, dilin kurallarına uygun cümleler kurma, zengin bir zihinsel sözlüğe sahip olma ve estetik bir bakış açısı kazanma gibi becerileri geliştirmeye katkı sağladığını belirtmiştir (Güneş, 2013, s. 22).

Sözcük öğretimi, sözcüklerin öğretiminin dışında dildeki bütün söz varlığını da kapsamaktadır. Söz varlığı, Türkçe Sözlük’te “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, söz kadrosu, vokabüler” (Türk Dil

Kurumu, 2021) şeklinde açıklanmıştır. Sözcük dağarcığı, “bir bireyin kullandığı ya da bir bütüncede yer alan sözcüklerin tümü” (Vardar, 2002, s. 182). Bu tanımlara göre söz varlığının çok kapsamlı bir terim olduğu ve “sözcük”ü kapsadığı anlaşılmaktadır. Söz varlığı, bir dildeki sözcükler ve kalıplaşmış dil birimlerinin toplamı olmakla birlikte, o dili konuşan toplumun kültürünün görünümü, gereksinim duyduğu ve önem verdiği kavramların yansımaları ve dünya görüşünün bir kesiti olarak da anlaşılabilir (Gökdayı, 2016, s. 383). Dolayısıyla sözcük öğretimi, dildeki sözcükler, deyimler, birleşik sözcükler ve atasözleri gibi söz varlığında yer alan bütün malzemelerin öğretilmesi anlamına gelmektedir.

Yabancı dil öğretiminde başarılı olmak sözcüklerin anlamını bilmeye, doğru sesletimi yapabilmeye, duyulan sözcüğü doğru bir şekilde yazmaya doğrudan bağlı olduğu halde tek başına yeterli değildir. Sözcük bilgisinin yanında öğrencilerin sözcük hazinesinin zengin olması beklenmektedir. Sözcük hazinesinden söz varlığı anlaşılmalıdır. Sözcüklerin en az dilbilgisi ve dil yapıları kadar önemli olduğunu belirten Nation’a göre sözcük bilgisi, yabancı dil öğrenenler için tamamlayıcı bir unsur ve sağlıklı iletişimin de ön koşuludur (Nation, 2013, s. 36). İnsanın kendini etkin bir biçimde ifade edebilmesi sözcük dağarcığıyla yakından ilgilidir. Sözcük dağarcığını oluşturan evren öğrencinin / üreticinin anlama sırasında ve üretme sırasında kullanımına göre *alıcı sözcük hazinesi* ve *üretici sözcük hazinesi* olarak iki kategori altında ele alınmaktadır. Alıcı sözcük hazinesi birey tarafından bilinen ya da duyduğunda veya gördüğünde anlaşılabilen bütün sözcükleri kapsar. Üretici sözcük hazinesi ise bireyin kendisinin ifade etmede kullanabildiği sözcükleri içerir (Memiş, 2018, s. 1277). Burada geçen “alıcı” ve “üretici” sözcükleri öğrencinin edilgen konumda olduğu dinleme ve okuma becerileri yoluyla öğrenilen sözcükler ve öğrencinin daha etkin konumda olduğu ve dili kullandığı konuşma ve yazma becerileri aracılığıyla öğrendiği sözcükler ile kendisinin ifade etmede ilişkili olarak tercih edilmiştir. Memiş, Corson, 1995, s. 44-45’ten alıntılanarak alıcı ve üretici sözcük hazinesi kavramına eşdeğer olarak kaynaklarda *pasif* ve *aktif sözcük hazinesi* kavramlarının da kullanıldığını bildirmiştir (Memiş, 2018, s. 1278).

Nation kişinin sahip olduğu üretici ve alıcı sözcük hazinesinde yer alan sözcüklerin biçim, anlam ve kullanım olmak üzere üç boyutundan bahsetmiş ve bunları

da kendi içinde alıcı ve üretici bilgi şeklinde sınıflandırmıştır. Bu alt bilgilerin yer aldığı bir sözcük bilgisi tablosu hazırlamıştır (What is involved in knowing a Word):

Tablo 1.3: Sözcük Bilgisinin Kapsamı: A: Alıcı Bilgi; Ü: Üretici Bilgi (NATİON, 2013, 40-41)

Biçim	Konuşmada Yazmada Sözcüğü Oluşturan Parçalar	A Ü A Ü A Ü	Sözcük sesletildiğinde nasıl duyuluyor? Sözcük nasıl sesletiliyor? Sözcük yazıldığında nasıl görülüyor? Sözcük nasıl yazılıyor ve heceleniyor? Bu sözcükte hangi parçalar ayırt edilebilir? Anlamı açıklamak için sözcüğün hangi parçalarına ihtiyaç vardır?
Anlam	Biçim ve Anlam Kavram ve Göndergeler Çağrışımlar	A Ü A Ü A Ü	Bu sözcüğün biçimi hangi anlamı işaret ediyor? Anlamı açıklamak için hangi sözcük biçimi kullanılabilir? Kavramın bünyesinde neler bulunuyor? Kavram hangi ögelere gönderme yapıyor? Bu sözcüğün bize hatırlattığı diğer sözcükler nelerdir? Bu sözcüğün yerine hangi sözcükleri kullanabiliriz?
Kullanım	Dilbilgisi ve İşlevler Eşdizimlilikler Kullanım ve Sınırlılıkları (kesit, sıklık vb.)	A Ü A Ü A Ü	Sözcük hangi biçimlerde ortaya çıkıyor? Bu sözcüğü hangi biçimlerde kullanmalıyız? Bu sözcük ile birlikte hangi sözcük ya da sözcük türleri kullanılıyor? Bu sözcük ile birlikte hangi sözcük ya da sözcük türlerini kullanmalıyız? Nerede, ne zaman ve ne kadar sıklıkla bu sözcükle karşılaşabiliriz? Nerede, ne zaman ve ne kadar sıklıkla bu sözcüğü kullanırız?

Yabancılar Türkçe öğretiminde söz varlığının öğrencilere kazandırılması oldukça önemsenmektedir. Adıgüzel, yabancı dil öğretmede ihtiyaç duyulan dil bilgisi kurallarının en fazla birkaç yüzü, buna karşılık sözcüklerin sayısının en az birkaç bini bulduğuna dikkat çekerek dil öğretiminin büyük ölçüde sözcük öğretimi olduğunu belirtmiştir (Adıgüzel, 2001, s. 9).

Söz varlığı ögeleri, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde şu şekilde yer almaktadır (DİAOBM, 2021, s. 105):

Tablo 1.4: Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde Belirtilen Söz Varlığı Ögeleri
(2021, 105)

Sabit anlatımlar, bütün olarak kullanılan ve öğrenilen birkaç sözcükten oluşan anlatımlardır: <i>Tümce kalıpları</i>, selamlaşma gibi dilsel işlevler: Nasılsınız?, Günaydın! vb. atasözleri, deyimler. <i>Öbeksi deyimler</i>, anlaması güç, kalıp eğretilmeler: Tahtalı köye gitt (öldü); pekiştiriciler. Kullanımları bağlam ve tarz bakımından sınırlıdır, örneğin; pamuk kadar beyaz (saf). <i>Sabit yapılar</i>, bütün olarak öğrenilir ve anlamlı tümceler oluşturmak için bileşen sözcük ya da söz öbeklerine ayrılmadan kullanılır: ana dili, sanatsever gibi. <i>Diğer sabit öbekler</i>, örneğin öbeksi eylemler; ile konuşmak, ilgeçli yapılar; In önünde, In arkasında gibi. <i>Sabit eşdizimlikler</i>, Çoğu zaman birlikte kullanılan sözcükleri içeren sabir eşdizimlikler; hata yapmak, konuşma yapmak gibi.
Basit sözcük biçimleri, isim, eylem, sıfat, zarf gibi açık sözcük sınıflarını içerir. Bu sınıflar da kapalı sözcüksel sınıflar içerebilir (örneğin haftanın günleri, yılın ayları, ağırlık ve uzunluk vb.). Dilbilgisel ve anlamsal amaçlarla başka sözcüksel sınıflar da oluşturulabilir.

Tablo 1.5: Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metnine Göre Sözcük Bilgisi Ve Bu Bilgiyi Kontrol Etme Yeteneğinin Boyutunu Gösterir Ölçek (2021, 106)

SÖZCÜK DÜZEYLERİ	DEĞERLENDİRME ÖLÇÜTÜ
C2	Deyimler ve günlük dildeki ifadeleri de içeren oldukça geniş bir sözcük dağarcığına sahiptir; sözcükleri yan anlamları ile birlikte bilmektedir.
C1	Konumdaki duraksamaları ifadeyi farklılaştırarak giderecek oldukça geniş sözcük bilgisine sahiptir; ifade güclüğü ya da kaçınma stratejisi fark edilmeyecek boyuttadır. Deyimler ve günlük ifadelerde yetkindir.
B2	Kendi alanı ve genel konularla ilgili geniş bir sözcük dağarcığına sahiptir. Sık tekrarlardan kaçınacak ifadeler kullanabilir, ancak konuşmada duraksamalara ve çapraşık ifadelerle yol açabilecek sözcüksel boşluklar vardır.
B1	Aile, hobiler, ilgi alanları, iş, seyahat ve günlük olaylar gibi günlük yaşamıyla ilgili çoğu konuda kimi zaman dolambaçlı ifadelerle de olsa kendini ifade edebilecek yeterli sözcük dağarcığına sahiptir.
A2	Temel iletişimsel gereksinimleri ifade edecek yeterli sözcük dağarcığına sahiptir. Basit günlük gereksinimler için yeterli sözcük dağarcığına sahiptir.
A1	Belirli somut durumlar için tek sözcük ve söz öbeklerinden oluşan temel sözcük bilgisine sahiptir.

Sözcük öğretiminin yukarıda değinilen önemine DİAOBM’nde (2021) de ayrıca yer verilmektedir. Sözcük yeteneği, İletişimsel dil yetenekleri başlığının altında yer alan dilsel yeteneklerin ilk adımını oluşturur.

Buna göre sözcük yeteneği (lexical competence) bir dilin söz varlığı ve dil bilgisi öğelerini içeren sözcük bilgisi ve kullanma yeteneğidir. Ayrıca aynı metinde sözcük bilgisi düzeyini gösterir ölçek şöyle yer almaktadır (DİAOBM, 2021, S. 105):

Sözcük öğretimi belirli sınırlılıklar içinde yapılmalıdır. Bundan kasıt, hangi sözcüklerin ne kadarının nasıl öğretileceği, zaman zaman da öğrencinin amacına göre ne kadar zamanda öğretilceğidir. Yıldız, sözcük öğretiminin sınırları içinde neyin, ne kadar ve nasıl öğretilceğini tartıştığı çalışmasında “Neyi öğreteceğiz?” başlığında dil öğretiminde en çok gereksinim duyulan konunun sözcükler olduğunu vurgulamıştır. Ardından öğrencilere öğretilmesi gereken öncelikli sözcüklerin Türkçenin temel söz varlığı¹³ olduğunu; bunun ardından daha büyük dilsel yapılar olan deyimler, kalıplaşmış yapılar, birleşik sözcükler gibi başka yapıların öğretimi konusunun geldiğini belirtmiştir. “Ne kadar öğreteceğiz?” başlığında araştırmacı, bir derste ya da bir kurda öğretilcek sözcüklerin miktarının yer aldığını belirtmekte ve sözvarlığı öğelerinin sayısını belirleyen etmenleri Nation, 2001’den alıntılararak sıralamaktadır. Bunlar dildeki sözcük sayısı, anadil konuşucusunun bildiği sözcük sayısı ve dil kullanımı için gereken sözcük sayısıdır. Araştırmacı aynı çalışmada en zor sorunun “Nasıl Öğreteceğiz?” sorusunun olduğunu belirterek şunları söylemiştir: İster bağlamsal etkinliklerle düzenlenmiş olsun ister bağlamdan bağımsız listelerle öğrenciye sunulsun sözcüklerin kalıcılığının artırılması için yapılması gereken tekrar etkinliklerinin olduğu unutulmamalıdır. Aynı sözcüğü farklı zamanlarda farklı bağlamlarda gördüğünde hatırlayabileceği şekilde sözcükler de sarmal olarak ünitelere dağıtılmalı öğrencinin öğrendiği sözcüklerle karşılaşması ve bu sözcükleri dilsel becerilerinin içinde aktif olarak kullanabilmesi için gerekli etkinlikler düzenlenmelidir (Yıldız, 2013, s. 362).

1.1.2.2.1. Yabancı Dil Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi Yaklaşımları

Dil öğretiminde olduğu gibi sözcük öğretiminde de benimsenen yaklaşımlar vardır. En genel tanımıyla yaklaşım, dilin ve dil öğreniminin doğasına dair kuramları oluşturur. Yani insanların dili nasıl edindikleri ve nasıl başarıyla öğrendikleri yaklaşımın içeriğini oluşturur (Yaylı & Yaylı, 2011, s. 8). Yaklaşım terimi, dilin ve dil öğreniminin doğasına ilişkin görüşler ve inanışları karşılar (Durmuş, 2013, s. 32). Sözcük öğretimi yaklaşımları da sözcüklerin öğrencilere sunulmasında benimsenen en genel anlayışın ne olduğunu açıklamaya çalışır. Herman ve Dole sözcük öğretimi

¹³ Yıldız’ın sözünü ettiği temel söz varlığı için çekirdek sözcükler, kalıt sözcükler (kalıt=miras) terimleri de kullanılmaktadır. Her dilde kuşaktan kuşağa aktarılarak yaşayan bu öğeler, insan yaşamında birinci derecede önemli olan, insana ve çevresine ilişkin önemli kavramları yansıtan sözcüklerdir. Organ adları, ana besin maddeleri (su, ekmek, buğday, et, balık vb), insanın yakın ilişkide olduğu hayvanlar, somut eylemleri anlatan hareket fiilleri, sayı adları bunlara örnektir. Eker, Çağdaş Türk Dili, 17.

yaklaşımlarını, birçok farklı yaklaşım olduğunu birdirmekle birlikte bunlar içinden önemli olduğunu düşündükleri 3 ana gruba ayırmaktadır: Tanımsal (Definitional) Yaklaşım, Bağlamsal (Contextual) Yaklaşım ve Kavramsal (Conceptual) Yaklaşım (Herman & Dole, 1988, s. 45).

1.1.2.2.1.1. Tanımsal Yaklaşım (Definitional Approach)

Tanımsal yaklaşım, ana hatlarıyla sözcüklerin anlamını, dili bilen birinden doğrudan öğrenmek ya da öğrenilecek sözcüklere sözlükten bakmaya dayanan geleneksel bir yaklaşımdır. Herman ve Dole (1988)'ye göre sözcük öğretimi konusundaki geleneksel yaklaşım, öğrencilerin sözcüklerin tanımlarını ya tekrara dayanan alıştırma yoluyla ya da sözlükten sözcüklerin anlamlarını öğrenmelerini gerektirmektedir (Herman & Dole, 1988, s. 45). Tülü (2014)'de belirtildiğine göre sözcüğün tanımına sözcüklerin tümce içindeki kullanımlarından ulaşmak mümkündür. Sözcüğün kullanımları ile ilgili özel durumlar, özel anlamlar geliştirilebilir ya da bazı karşıt anlamlar oluşturularak anlama gidilebilir. Ancak en önemli şey tanımlanacak olan sözcük hakkında yeterli ve gerekli bilgilerin verilmesidir. Sözcüğün anlamı ile ilgili yapılan çözümlemeler bir bakıma gösteren ile gösterilen arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya yöneliktir. Burada sözcüğün göndergesi göz önünde bulundurulmaz. Tanımı ortaya koyarken sözcüğün anlamı, diğer sözcüklerle olan ilişkiye göre incelenir. Sözcüğün tanımı yapılırken gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki ortaya koyulur (Tülü, 2014, s. 92).

Araştırma sonuçlarına göre bu yaklaşımın iki belirgin avatajlı yanı vardır: Çok sayıda sözcük kısa sürede ele alınabilir. Sözcüğün tanımını öğrenmek ve en azından sözcüğün tanımına maruz kalmak çok zaman alıcı bir durum değildir. Bu yaklaşım çok sayıda sözcüğün kısa sürede öğretimi açısından pratik olsa da aynı zamanda kendi içinde birtakım sınırlılıkları vardır. Örneğin öğrencilerin tanımı yapılan sözcükleri öğrendiklerinin ve sözlükten sözcüklerin tanımına bakmış olmalarının onların sözcük bilgisini geliştireceğinin bir garantisi yoktur (Herman & Dole, 1988, s. 45).

Tanımsal yaklaşımın etkili olup olmadığı, okuyucunun okuduğunu ne kadar anladığıyla ölçülebilir. Öğrenciler okudukları bir metindeki temel kavramları ve yakından ilişkili kavramları zaten biliyorsa o zaman bu yaklaşım çok etkili olabilir. Örneğin, öğrenci “taşıyıcı” ve “götüren” sözcüklerini biliyorsa bu sözcüklerin

kavramsal alanına giren ve bu sözcüklerle yakın anlamlı olan mesela “bir şeyleri taşıma yolları” ya da “meslekler” ve bununla bağlantılı olarak “hamal” gibi başka sözcükleri de kolayca anlayacaktır. Öte yandan daha karmaşık ve kavram olarak daha az anlaşılır örneğin *dönüştürücü* gibi bir sözcük öğretilceği zaman daha fazla açıklamaya ihtiyaç olacaktır:

dönüştürücü: isim, fizik, Aynı frekansta fakat yoğunluğu, gerilimi genellikle farklı olan bir veya birçok değişik akım dizgesini, değişik bir akım dizgesine dönüştüren elektromanyetik indükleçli duruk araç, trafo, transformatör.

Yukarıdaki gibi bir örnekte sadece tanımsal yaklaşımı kullanmak yeterli olmayacaktır. Öğrencilerin anlatılanı kavraması için daha çok ayrıntının verilmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle bazı durumlarda sadece tanımsal yaklaşımı kullanmak çoğu öğrencinin anlamı yakalamada başarısız olmasıyla sonuçlanacaktır, çünkü öğrenciler vurgulanmak istenen bağlamı ve birbiriyle ilgili olan sözcük ve içerikleri anlamayacaklardır (Herman & Dole, 1988, s. 48).

1.1.2.2.1.2. Bağlamsal Yaklaşım (Contextual Approach)

Bağlam sözcüğü *Türkçe Sözlük*'te bir dil birimini çevreleyen, ondan önce veya sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim veya birimler bütünü, kontekst (TDK, 2011) şeklinde tanımlanmıştır. Aynı sözcük Berke Vardar'ın Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde bir dil birimini çevreleyen, ondan önce ya da sonra gelen, birçok durumda söz konusu birimi etkileyen, onun anlamını, değerini belirleyen birim ya da birimler bütünü şeklinde tanımlanmıştır (Vardar, 2002, s. 31). Sözcük öğretimi ile ilgili olarak *bağlamsal yaklaşım*, sözcüklerin metindeki diğer sözcüklerle oluşturduğu bağlamı inceleyerek yeni sözcüklerin bulundukları çevreye göre kazandıkları anlamı öğrencilere öğretmek için tasarlanmıştır (Herman & Dole, 1988, s. 46-47). Üçok'a göre her sözcüğün iki türlü manası vardır. Biri cümle içinde, öteki cümle dışında başlı başına olduğu zamanlardaki anlamıdır. Sözcüklerin esas anlamları cümle içinde aldıkları ve yanlarındaki sözcüklere göre değişen anlamlardır Üçok (1947, S. 85)'tan aktaran (Göçer, 2015, s. 49)

Bağlam temelli öğrenme adıyla da anılan bağlamsal yaklaşımın savunucularından Finkelstein (2001)'a göre; öğrenciler kavramı bağlam içerisinde anlamakta ve bağlam öğrencilerin konuyu anlamalarına yardımcı olmaktadır.

Finkelstein'a göre "bağlam, öğrenmenin merkezinde yer almaktadır ve zamanla öğrenme sürecinin bütünleştirici bir parçası haline gelmektedir (Gür, 2014, s. 246).

Bağlamsal yaklaşımda iki tip bağlamdan söz edilmektedir. Birinci tip, biçimbilimsel, anlambilimsel ve sözdizimsel yapıları da içeren özel metinlerin olduğu *metin bağlamsal* diyebileceğimiz bir bağlam türüdür. Bu türe *pedagojik öğretici bağlam* türü de denebilir. Bu tür bağlamda metinler, öğretilmek istenen sözcükleri öğretmek için özel olarak oluşturulmuştur. İkinci tip bağlam türüne gelince, bu tip bağlama *doğal bağlam* ya da *metinsiz bağlam* da denebilir. Bu bağlam türünde ise metin cümleleri doğal konuşma dilinden alınarak yazılmış ve sözcüklerin anlamlarını özel olarak öğretmeyi amaçlamayan bağlamlardır (Herman & Dole, 1988, s. 47); (Alqantani, 2015, s. 29). Herman ve Dole bu yaklaşımları özel olarak adlandırmışlardır:

Öğretimsel bağlam yaklaşımı (instructional context approach): Birçok okuma programı ve deneyimli öğretmenlerin kullandığı bu yaklaşımda öğrencilerin ipuçlarından yola çıkarak sözcüğün anlamını anlayabilmeleri için cümleler özel olarak hazırlanmıştır. Fakat bu yaklaşımı kullanan öğretmenlerin dikkatli olmaları gerekmektedir. Çünkü bütün cümleler her zaman öğrencilerin verilen sözcüklerin anlamını çıkarabilecekleri yeterli bağlam ipuçlarını vermeyebilir (Herman & Dole, 1988, s. 47).

Doğal bağlam yaklaşımı (natural context approach): Bu yaklaşımda bağımsız sözcük öğrencisi olmak ve sözcüklerin anlamlarını metinden kendi kendilerine bulmak için öğrenciler cesaretlendirilir. Bu yaklaşıma göre metinlerin çoğu zor sözcüklerin anlamını öğrenciye öğretmek için değil iletişim kurulmasını sağlamak için yazılmıştır. Bazen yeterli bilgiler metinde yer alsa da bazı öğrencilerin sözcüğün anlamına ulaşmak için bu bilgileri kullanamadığı bilinmektedir. Araştırmalar daha az yetenekli öğrencilerin sıklıkla bu zorluğu yaşadığını göstermiştir. Fakat doğal bağlam yaklaşımında sözcüklerin anlamlarını, basit bir cümleyi ya da cümle gruplarını okuyarak anlamak garanti edilmektedir (Herman & Dole, 1988, s. 48).

Bağlamsal yaklaşımın sözcük öğretiminde bir teknik olarak kullanılmasında; sözcüklerin oluşturulan bağlamlar içinde algılanması, anlaşılması, kullanılması ve hatırlanmasını sağlayarak öğretilmesi amaçlanır. Bu tekniğin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için, önceden belirlenmiş sözcük listeleri ve bağlamların belirlenmiş

olması tercih edilir. Örneğin, bahar teması altında öğretilecek isimler (kır, çiçek, gonca, tomurcuk, vb.), eylemler (çiçek açmak, tomurcuklanmak, uyanmak, vb.) gibi sözcükler listelenir. Bunların öğretimi için bir bağlam planlanır. Bu bağlam görsellerle ya da hikâyelerle oluşturulabileceği gibi her ikisi de kullanılarak da oluşturulabilir. Bundan sonra sözcükler gerçek yaşamla ve bağlamla ilişkilendirilerek öğrenciye öğretilir (Gür, 2014, s. 246).

Öğretmenlerin bu yaklaşım ile öğrencilere bağlamdan hareketle sözcük öğretebilmeleri için en önemli yollar şöyle sıralanabilir:

1. Uygun zorluklarda hazırlanmış okuma ve dinleme materyali bulma ve seçme konusunda yardımcı olma
2. Daha çok okumaları ve anlaşılır konuşma girdisi elde etmeleri konusunda onları teşvik etme
3. Akıcı ve daha iyi anlayarak okumaları için öğrencilerin okuma becerilerini geliştirme
4. Bağlamdan sözcüğü tahmin etmeleri, bunun için uygun stratejiyi seçmeleri, ipuçlarını yakalamaları ve değerlendirmeleri için öğrencilere çalışma fırsatı sunma (Nation, 2013, s. 99-100).

1.1.2.2.1.3. Kavramsal (Conceptual) Yaklaşım

Kavram sözcüğü Türkçe Sözlük'te nesnelerin veya olayların ortak özelliklerini kapsayan ve bir ortak ad altında toplayan genel tasarım, mefhum, konsept, nosyon olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu, 2021).

Merril'e (1983) göre *kavramlar*, insan düşüncesinin yapı taşlarıdır. Nesne ve/ya olayların gözlenebilen özelliklerinin toplamından oluşurlar. Kavramlar ortak özellikleri paylaşan ve aynı isimle tanımlanan simgeler, olaylar ve varlıklardan oluşan bir gruptur. Dolayısıyla kavramlar, eşyayı, olayları, insanları ve/ya düşünceleri benzerliklerine göre sınıflandırıldığında bu sınıflara verilen adlandırmadır. Böylelikle kavramlar somut eşya, olaylar veya varlıklar olmaktan çok, belirli sınıflar altında toplandığında ulaşılan soyut düşünce birimleridir Merrill (1983)'ten aktaran (Bozkurt, 2012, s. 11).

Metin okurken öğrenciler, temel konuyla ilgili sözcükleri bilmiyorsa o zaman sözcük öğretimiyle ilgili tanımsal yaklaşım ile bağlamsal yaklaşım yetersiz kalabilir (Herman & Dole, 1988, s. 49). Bu nedenle öğretmen öğrencilere kavramsal yaklaşımla

sözcük öğretirken şu adımları izlemelidir: 1. Öğrencilerin hâlihazırda bildikleri ile başlamalıdır. 2. Öğrencilerin önceden bildikleri ile yeni öğretilecekler arasında ilgi kurmalıdır. 3. Yeni kavramların eskilerle benzerlikleri ve farklılıkları konulu bir tartışma yürütmelidir. 4. Öğrencilerle birlikte görsel malzemeler kullanarak yeni bir tartışma yaratır ve bu yolla tecrübe oluşturlar, Johnson ve Pearson, 1978'den aktaran (Herman & Dole, 1988, s. 50-51).

Sözcük öğretiminde *kavramsal yaklaşımın* amacı, sözcükle ilgili bilgiyi artırmak, sözcüğün ilişkili olduğu kavramlarla ne ölçüde benzer olduğu ve onlardan ne kadar farklı olduğu bilgisi ile çeşitli durumlarda sözcüğün nasıl kullanıldığının tam olarak anlaşılmasını sağlamaktır (Herman & Dole, 1988, s. 50). Sözcük öğretiminde *kavramsal yaklaşımın* uygulanma biçimini 5 aşamaya ayırmak mümkündür: 1. Sözcüğün gerekli özelliklerini vererek onları yeni kavramla tanımlama, 2. Kavramların konuyla ilgili ve ilgili olmayan özelliklerini ayırt etme, 3. Kavramla ilgili örnekler verme, 4. Kavram dışı örnekler verme, 5. Öğretilecek kavramı, kavramın farklı anlamlarıyla ilişkilendirme (Graves, 1986, s. 71).

Sözcük öğretiminde çok yararlı olan kavramsal yaklaşımın materyal hazırlama ve sınıfta sunumunun uzun zaman gerektirmesi gibi dezavantajları olduğu da belirtilmiştir. Bu yöntemde bazı sözcüklerin kavranması tek başına 30 dakika gerektirmektedir. Sözcük üzerine düşünmek ve tartışmak çok zaman aldığı için hem öğrenciler hem de öğretmenler açısından zahmetli bir yöntem olduğu söylenebilir (Graves & Prenn, 1986, s. 601).

Sözcük öğretimi yaşlaştımının ardından, sınıf içinde kullanılacak materyallerin hangi tekniğe göre hazırlanacağını, sözcük öğretiminin hangi etkinlikler aracılığıyla yapılacağını belirleyecek olan uygun yöntemin seçimine sıra gelecektir.

1.1.2.2.2. Yabancı Dil Olarak Türkçede Sözcük Öğretimi Yöntemleri

Sözcük öğretiminde seçilen yaklaşıma uygun olarak bir de sözcük öğretimi yöntemi belirlenmelidir. Öğretmen, öğretim sürecinde benimsenen sözcük öğretimi yöntemine uygun olarak kullanacağı teknik ve stratejilere karar vermeli ve bunlara uygun materyaller geliştirmelidir. Alanyazında belli başlı sözcük öğretimi yöntemlerinden bahsedilmektedir.

National Reading Panel (2000)'de 5 ana sözcük öğretimi yöntemi belirlenmiştir. Bunlar: Bilinçli öğretim, örtük öğretim, çoklu ortam yöntemi, yeterlik yöntemi ve çağrışım yöntemidir (National Institute of Child Health and Human Development [NICHD], 2000, s. 4-3). Bunların dışında Nation (2013)'ün kitabında ele aldığı zenginleştirilmiş öğretim yöntemi vardır.

1.1.2.2.1. Bilinçli Öğretim

Bilinçli öğretim¹⁴ yönteminde öğretilmek istenen sözcükler bilinçli bir şekilde seçilir ve belli kurallara göre öğretilir. Bu yöntem için başka adlar da kullanılmaktadır. Er Doğan (2016, s. 20)'ın belirttiğine göre bilinçli öğretim için kullanılan diğer terimler *maksatlı sözcük öğretimi* (intentional vocabulary instruction), *doğrudan öğretim* (direct instruction) ve *geleneksel öğretim* (traditional instruction) terimleridir (Göçen, 2019, s. 255).

Bilinçli öğretim, sözcüklerin önceden tanımının verildiği, sözcüklerin anlamlarını belirleyebilmek için öğrencilere ipuçlarının verildiği bir sözcük öğretme yöntemidir (NICHD, 2000, s. 4-17). Göçen'e göre doğrudan sözcük öğretimi bir öğrenme ortamında, planlanan ders sürecinde öğretilmesi hedeflenen sözcüklerin belirlenen etkinlikler yoluyla öğretilmesidir (Göçen, 2016, s. 50). Bu yöntemde öğrencilere, öğretilecek sözcüklerin anlamları ve diğer özellikleri önceden verilmektedir. Sözcükler ile anlamlarını eşleştirme alıştırmaları yapılmaktadır. Yaygın bir teknik olarak sözcük kökleri ve ekleri analiz edilmektedir (NICHD, 2000, s. 4-17).

Sökmen (1997) ve Shmitt (2021)'e göre Bilinçli öğretimin bazı temel ilkeleri şöyledir:

- En sık kullanılan sözcüklerden geniş bir sözcük dağarcığı oluşturmak
- Yeni sözcüklerle eski sözcükler arasında bağlantı kurmak
- Bir sözcükle tekrar tekrar karşılaşma fırsatı yaratmak
- Sözcüklerin derin anlamsal süreçleri üzerine çalışmak
- Sözcükleri öğrencilerin anlayabileceği şekilde somutlaştırmak
- Akılda canlandırmaya uygun fırsatlar sunmak
- Çeşitli teknikler kullanmak

¹⁴ Alanyazında tercihen başka adlarla da anılıyor olsa da bizim çalışmamızda seçilen ve öğretilmek istenen sözcüklerin bilinçli bir öğretiminin söz konusu olduğu sözcük öğretimi yöntemi için “bilinçli” terimi kullanılmıştır.

Bağımsız öğrenme stratejilerini desteklemek
En sık kullanılan sözcükleri belirlemek
Sözcük bilgisini geliştirmek için fırsatlar sunmak
Bilinen sözcükler yoluyla akıcılık kazandırmak için fırsat sunmak
Farklı sözlükleri incelemek ve öğrencilere bunları nasıl kullanacaklarını öğretmek (Sökmen, 2006, s. 153-160), (Schmitt, 2021).

Schmitt'e göre bunlar dışında belirtilmesi gereken birkaç nokta daha vardır. Ona göre benzer sözcükler ilk defa öğretilirken birlikte öğretilirse öğrenilmeleri zor olabilir. Çünkü öğrenciler sözcükleri biçimsel ve anlamsal olarak öğrenebilirler ama hangi biçimin hangi anlamla kullanıldığı konusunu karıştırabilirler. Buna *cross-association* (çapraz birlik) denir. *Cross-association* birlikte kullanılan sözcük çiftleridir. Zıt anlamlı sözcükler, eş anlamlı sözcükler, aynı anlam alanına giren yakın sözcükler çapraz birlik olabilirler. Bu sözcükleri aynı anda öğretmek sakıncalı olabilir. Çünkü sözcük çiftlerini aynı anda öğretmekte, anlamın ters ya da iki anlamın tek sözcüğe kodlanması riski vardır. Örneğin *sağ* ve *sol* sözcüklerinin aynı anda öğretildiği varsayıldığında öğrencilerin *sağı sol* olarak öğrenme riski ve *sağ* ve *sol* denince aynı anlamın zihinde oluşması riski vardır. Bu nedenle sözcüklerden birini ilki öğretildikten sonra öğretmek daha doğru bir adım olacaktır (Schmitt, 2021).

Bilinçli öğretimde en sık kullanılan sözcüklerden geniş bir sözcük dağarcığı oluşturmanın temel ilkelerden biri olduğu bilinmektedir. Erdoğan'a göre kısa zamanda geniş bir sözcük hazinesi oluşturabilmek için en iyi yöntem, öğrenenlerin ihtiyaçlarına uygun olarak hazırlanan amaçlı sözcük öğrenimidir. Özellikle kalıp ifadelerin ve sözcük gruplarının anlam ilişkilerinin vurgulanması açısından amaçlı sözcük öğretimi, sözcük dağarcığının gelişimine önemli katkı sağlar (Özdemir, 2017, s. 58).

1.1.2.2.2. Örtük Öğretim

Örtük öğretim, bilinçli öğretime koşut olarak kendiliğinden ya da doğal olarak gerçekleşen sözcük öğretimi biçimidir. Er Doğan (2016, S. 22)'a göre örtük öğretim için kullanılan diğer terimler *rastlantısal* (incidental), *bağlamsal* (contextual) ve *dolaylı* (indirect) öğretimdir (Göçen, 2019, s. 257). Örtük sözcük öğretimi dil becerileri ya da metinler yoluyla dersin işlenmesi sürecinde yapılan sözcük öğretimini kapsamaktadır (Göçen, 2016, s. 50). Kolukısa ve Kulamshaeva (2015) farkında olmadan meydana

gelen öğrenme biçimi için örtük teriminin kullanıldığını, ayrıca örtük öğrenmenin her ne kadar çocuk yaşlarda daha net bir şekilde tespit edilebilir bir öğrenme şekli olsa da uygun ortam ya da öğrenim teknikleri kullanıldığı takdirde ileri yaşlarda da faydalanılabilen bir öğrenim şekli olduğunun düşünülebileceğini belirtmişlerdir (Kolukısa & Kulamshaeva, 2015, s. 169). Bu yöntemde öğrenciler sözcüklere maruz bırakılmakta ya da onlara daha fazla okuma fırsatları yaratılmaktadır. Yine bu yöntemde öğrencilerin bilmedikleri tanımları çıkarım yoluyla kendilerinin bulabilecekleri varsayılmaktadır. Örtük yöntem en azından çok okuma yoluyla öğrencilerin sözcük dağarcığını geliştirmeyi önermektedir (NICHHD, 2000, s. 4-26). Yelbay’a göre ise örtük öğretimde sözcükler okuma ya da dinleme gibi diğer etkinliklerin içerisinde öğrenilir. Okuma ve dinleme etkinlikleri sözcüğün daha iyi anlaşılması için gerekli olan bağlamı sağlamaktadır (Yelbay, 2015, s. 354).

Yabancı dil olarak sözcük öğretimi ile ilgili bazı araştırmalarda bu iki öğretim yönteminin öğretme sürecinde birlikte kullanılmasının yararlı olacağı savunulmuştur. Bu fikre göre sözcük öğretimi rastlantısal bir şekilde yapılırken aynı zamanda bilinçli hazırlanmış materyallerle desteklenerek dengeli bir biçimde yürütülürse daha verimli bir sürece dönüşebilir. Örneğin Schmitt, çok sayıda araştırmanın rastlantısal ve bilinçli öğrenme yaklaşımlarının birlikte kullanılmasının sadece rastlantısal yaklaşımın kullanılmasından daha iyi sonuçlar doğurduğunu gösterdiğini belirtmiştir. Araştırmacı buradan hareketle iki öğrenme yönteminin karma olarak kullanılmasının çok daha etkili olacağı sonucuna ulaşılabilirliğini belirtmektedir (Schmitt, 2021). Decarrico ise sözcüğün anlamını daha iyi anlamak için şimdilerde bir sözcüğe daha çok maruz kalmanın son derece önemli olduğu düşüncesi kabul görse de çoğu araştırmacının sözcük ile rastlantısal olarak karşılaşmanın sözcük edinimini sağlamada tek metot olduğunun ve aynı zamanda iyi yapılandırılmış bir sözcük öğretimi programının, bilinçli öğretim ile birlikte uygun rastlantısal öğrenme bağlamları sunan aktiviteleri içeren dengeli bir yönteme ihtiyaç duyduğunun farkına vardıklarını belirtmiştir (DeCarrico, 2001, s. 4).

Öte yandan bazı araştırmalarda sözcük öğretiminde tıpkı Doğal Yaklaşımın girdi hipotezine benzer bir “girdi” işleminden söz edilmiştir. Bu araştırmalardaki “girdi” sözcük öğretiminin bilinçli ve örtük oluşuna göre değişmektedir. Hulstijn’e göre bilinçli öğrenme, kuralları içeren bilgi girdilerinin olup olmadığını bulmak için bilinçli

bir niyetle yapılan girdi işlemidir. Eğer bilgi girdisi varsa o zaman bilinçli öğrenme içerik, kurallar ve bu kuralların takip edilip edilmemesiyle ilgili çalışmayı içerir. Örtük öğrenme, böyle bir niyetin olmadığı bilinçsiz bir girdi işlemidir. Öğrenmenin sıklıkla bilgiyi öğrenme doğasıyla ilgili olarak tanımlandığı unutulmamalıdır. Bilinçli ve örtük öğrenme de sırasıyla bilinçli ve örtük bilgidir. Eğitim literatüründe bilinçli ve örtük ikinci dil öğrenme, bazen dil bilgisi kurallarının yardımının olmadığı yönünde tanımlanmaktadır (Hulstijn, 2005, s. 131).

Dil öğretiminde, tüm bunların dışında iki yönteme öğrencilerin odaklanma ve dikkatleri açısından bakıldığında şunlara ulaşılmıştır: Biçime örtük olarak odaklanma, öğrencilerin biçime dikkatini bilinçsizce vermesi demekken; bilinçli öğrenmede ise öğrenciler biçime bilinçli olarak, bilerek ve farkında olarak dikkat kesilirler. Dil kazanımlarını sağlamada ve yerleştirmede her iki yaklaşımın etkili olduğu taraflar vardır. Örneğin örtük öğrenmede öğrenciler, biçim ve anlam ile ilgilenirken aynı zamanda işlevini de fark ederler. Böylece biçim-anlam-işlev üçgeni kendiliğinden kurulmuş olur. Muranoi (2006) bilinçli öğretimin etkili taraflarından bahsetmiştir. Ona göre bilinçli bir öğretim ilk olarak, dilbilimsel bilgiyi sağlayarak öğrencilere başka dilleri öğrenmede hız kazanma fırsatı sunar. İkincisi, öğrenciler, bilinçli öğretim sayesinde girdinin dilbilimsel biçimlerine dikkat etmeyi öğreneceklerdir. Dahası bilinçli öğretim öğrencilere kendi hatalarına karşı dikkatli olma ve bunları düzeltme duyarlılığı kazandıracaktır (Maeda, 2022, s. 437). Araştırmacı, Muranoi'nin bu düşüncelerinden hareketle, bilinçli ve örtük öğretme yaklaşımlarının dil edinimi süreçlerinde ve hedef dilin kazanımında etkili olduğu sonucuna varmıştır (Maeda, 2022, s. 442).

Nation, sözcük öğretiminde biçim-anlam-kullanım üçgeni için en uygun öğretim yöntemi ve bunu sağlayacak en uygun etkinlikleri şu şekilde tabloşturmıştır (Nation, 2013, s. 50):

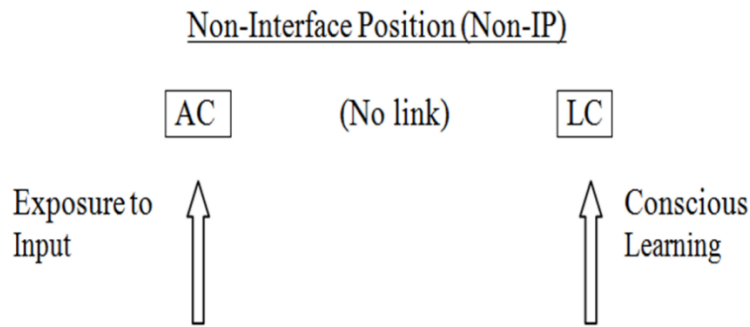
Tablo 1.6: Nation (2013, 50)'ın Biçim-Anlam-Kullanım Tanblosu

Bilgi Çeşidi		Öğrenme Çeşidi	Etkinlik
Biçim		Dikkat içeren örtük öğrenme	Tekrarlı toplanmalar ve tekrarlı okumalar
Anlam		Güçlü bilinçli öğrenme	Resimler, ayrıntılar, planlı çıkarımlar yoluyla bol bol etkinlik
Kullanım	Dilbilgisel eşdizimlilik	Örtük öğrenme	Tekrarlar
	Kullanım koşulları	Bilinçli öğrenme	Bilinçli kılavuzluk ve geri dönütler

Bilinçli ve örtük sözcük öğretimi yöntemleri konusunda ayrıca bilinçli ve örtük bilgidenden de söz edilir. Bu iki bilgi türü arasındaki ilişkiye göre yabancı dil öğretiminde 3 ana kavramsal pozisyon bulunmaktadır (Kristina, 2015, s. 12). Bunlardan biri olan *non-interface position* (Bağımsız pozisyon)’a göre bilinçli ve örtük bilgi arasındaki ayrım farklı süreçleri içermektedir: Öğrenilmiş yeterlik kazanılmış olana dönüşmez. Bilinçli bilgi uygulama ve alıştırmalar yoluyla örtük bilgi haline gelemmez ama örtük bir yapıya sahip ayrı bir ağ ile yeniden yapılanabilir. İki bilgi türü birbiriyle bağlantısı olmayan ve ikisi de birbirine dönüşemeyen farklı hafıza kaynaklarına sahiptir. Örtük dil yetisi ile dil dışı bilgi birbirlerinin anlam ve yapısını etkileyemez. Bunun tersine, *the strong interface position* (güçlü bağlantılı pozisyon) sadece bilinçli bilginin örtük bilgiye dönüşebileceği bilgisiyyle kalmayıp aynı zamanda, öğrencilerin örtük bilginin altı çizilen kurallarının farkına vardıklarında, örtük bilginin bilinçli bilgiye dönüşebileceğini bildirir. Bunun sonucunda bilinçli olarak öğrenilen bilgi işlevsel ve doğal olarak örtük yollardan edinilen bilgiye eşittir. *Weak interface position* (zayıf bağlantılı pozisyon) örnekleri de bilinçli bilginin örtük bilgiye dönüşme ihtimalini ortadan kaldırmaz ama bu dönüşme ihtimalinin üzerindeki belirli kriterleri tespit eder.

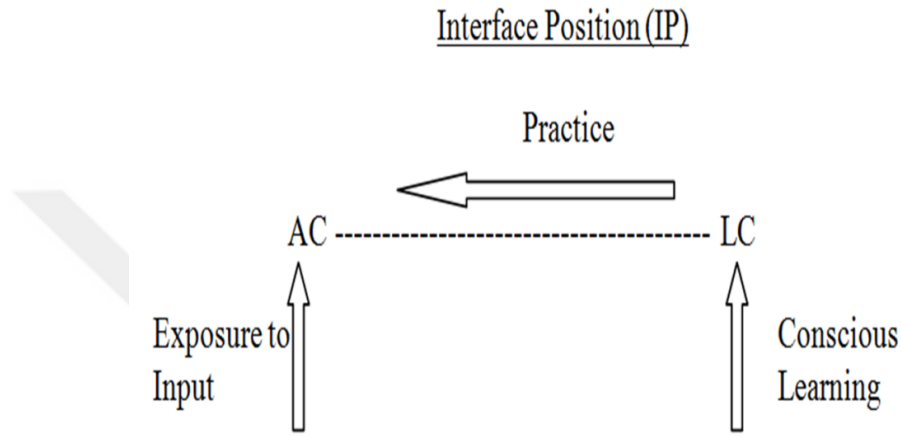
Kristina (2015, s. 12)’te 3 ana kavramsal pozisyon olarak geçen iki bilgi türü arasındaki ilişki esasında dil öğretimi yaklaşımlarından Doğal Yaklaşımın temel karşıtlıklarından biri olan *dil edinimi-dil kazanımı* tartışması ile ilişkili bir durumdur. Krashen (1985)’in iddiasına göre yabancı dilin bilinçli olarak öğrenilen kuralları (Learned Competence=LC) alıştırma yaptırılarak kişinin bilinçaltı belleğine giremez. Kazanılmış yeterlik (Acquired Competence=AC) ile öğrenilmiş yeterlik, aralarında bağlantı olmayan iki ayrı bilgi sistemini temsil eder (Ellidokuzoğlu, 2017, s. 29). Krashen’in non-interface position (Bağımsız pozisyon) şeması şöyledir:

Şekil 1.1: Krashen’in Non-Interface Position (Bağımsız Pozisyon) Şeması

Öte yandan bilişsel teorisyenler, bunun tam tersine bilinçli öğrenilen kuralların alıştırımlar ile farkında olmaksızın kazanılabileceğine inanmaktadırlar. Bu da interface position (bağlantılı pozisyon) olarak adlandırılmaktadır (Ellidokuzoğlu, 2017, s. 30). Şeması aşağıdaki gibidir:

Şekil 1.2: Krashen'in interface position (Bağımsız pozisyon) Şeması

Yukarıdaki ilk şemada görüldüğü üzere kazanılmış yeterlikte öğrencilerin dil girdilerine maruz kalması söz konusu iken öğrenilmiş yeterlikte bilinçli bir dil ya da sözcük öğretimi ve öğrenme durumu söz konusu olmaktadır. Bu iki öğrenme türü arasında herhangi bir bağlantı yoktur. İkinci şemada ise yine kazanılmış yeterlikte öğrencilerin dil girdilerine maruz kalması söz konusudur; öte yandan yine öğrenilmiş yeterlikte bilinçli bir dil ya da sözcük öğretimi ve öğrenme durumu söz konusudur. Fakat bu iki öğrenme türü arasında alıştırımlar aracılığıyla bir ilişki kurmak dolayısıyla geçiş yapmak mümkün olmaktadır.

Örtük ve Bilinçli dil öğrenme yöntemleri ve bu iki bilgi türüyle ilgili yapılan araştırmalarda birtakım karşılaştırmalar da bulunmaktadır. Örneğin birçok araştırma, bilinçli öğrenmenin, rastlantısal öğrenmeden daha etkili olduğunu göstermiştir. Hiçbir çalışma sonucu örtük öğrenmenin daha iyi olduğunu göstermemiştir. Bir başka çalışmanın sonucuna göre de iki öğrenme türü arasında herhangi bir fark görülmemiştir (Ellis, 2009, s. 6). Araştırmacıya göre bilinçli ve örtük bilgiyi birbirinden ayırabilecek kriterler şöyle sıralanabilir:

Örtük bilgi belirsiz ve sezgiseldir; buna karşın bilinçli bilgi farkında olarak ve bilerek yapılır.

Örtük bilgi, süreç içerisinde birtakım görev ve alıştırmalarla öğrenilen bir bilgiyken bilinçli bilgi tanımlayıcı ve betimleyici bir bilgidir.

İkinci dil öğrencilerinin süreçte alıştırmalarla öğrendiği kurallar hedeflenmiş ya da hedeflenmemiş olabilirken tanımlayıcı kurallar sıklıkla özensiz ve yanlış olabilir.

Örtük bilgiye süreçte kendiliğinden ulaşılabilirken bilinçli bilgiye kontrol edilen bir süreç sonrasında ulaşılabilir.

Örtük bilgi, sadece açık bir sözel davranış iken bilinçli bilgi sözlü olarak ifade etmedir.

Çoğu öğrencinin örtük bilgiyi edinebilme yeteneğinin sınırlılıkları olmasına karşın çoğu bilinçli bilgi öğrenilebilir.

İkinci dil öğrencilerinin örtük ve bilinçli bilgi sistemleri birbirinden farklıdır.

İkinci dil uygulamaları, örtük ve bilinçli bilgiyi birlikte kullanır (Ellis, 2009, s. 10-15).

1.1.2.2.3. Çoklu Ortam Yöntemi

Çoklu ortam, öğretimde alışılmış olan yöntem, materyal ve imkânların çok katmanlı hale gelmesi olarak açıklanabilir. Barın (2007)'a göre eğitimde çağdaş teknoloji imkânlarından yararlanılması sebebiyle öğretmen-ders kitabı ikilisinin yanı sıra değişik kaynaklar sınıf içinde çok ortamlı öğretimin sağlanmasına yardımcı olmaktadır (Barın, 2007, s. 191-195). Çoklu ortam, kısaca bilgisayar tabanlı öğretim ortamını ifade etmektedir. Bir başka deyişle çoklu ortam, bilgisayar ekranlarında metin, grafik ve animasyonların bir arada kullanılması ve belki de bunların işitsel bir boyut ile tamamlanması anlamını taşımaktadır (Carol Dwyer 1993, s. 193-197)'den aktaran (Çeliköz, 2021, s. 3). Çoklu ortam “metin, ses, grafik, animasyon ve video gibi sayısal medya ortamlarının bir sentezi olarak tanımlanmaktadır (Dinç, 2000, s. 56).

Sözcük öğretiminde kullanılan çoklu ortam yönteminde, klasik metin dışında *hiper metin*¹⁵ denilen çoklu ortam metinleri diyebileceğimiz yeni tarzda metinler, bilinen metin ortamlarının dışına çıkmaktadır. Çoklu ortam yönteminde diğer medya ortamları da öğretime katılmakta ve sözcükler metin ötesine geçilerek öğretilmektedir. Anlam haritaları, sözcüklerin grafik sunumları yöntemin kullandığı teknikler arasındadır. Bilgisayar teknolojisi sözcük öğretiminde etkili bir biçimde kullanılabilir. Ayrıca bilgisayar destekli sözcük öğretimi, geleneksel sözcük öğretimi yöntemlerine göre daha olumlu öğrenme kazanımları sunmaktadır (NICHHD, 2000, s. 4-19). Bilgisayar destekli dil öğretimi (CALL) sözcük öğretiminin giderek önemli bir hale geleceğinin işaretini vermeye başlamıştır. Günümüzde çoğu bilgisayar, ses, görüntü gibi çoklu ortam özelliğine sahiptir. Ayrıca bilgisayarlar çok çeşitli yazı ve konuşma içerikleri bulundurdıkları için dil pratikleri yapma konusunda idealdir. Aynı zamanda tekrar yapma ve tekrar kullanım açısından da bilgisayarlar oldukça sabırlıdır. Bu özellikler dil öğreniminin gereklerine çok uygundur (Schmitt, 2000, s. 132).

Bilgisayarlar dışında teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan cep telefonlarının sunduğu olanaklar ve cep telefonu uygulamaları da sözcük öğretimini olumlu yönde etkilemektedir. Saran ve Seferoğlu'na göre çoklu ortam mesajları (MMS) sayesinde artık cep telefonlarında sunulacak eğitim materyallerine ses, görüntü, animasyon ve benzeri çoklu ortam özellikleri eklenebilmektedir. Bu sayede cep telefonları ile daha zengin içerikler hazırlanabilir ve öğrencilere sunulabilir (Saran & Seferoğlu, 2010, s. 254).

1.1.2.2.4. Yeterlik Yöntemi

Yeterlik yöntemi, sözcük öğretiminde öğrencilerin okuma süreçlerini otomatikleştirmek için yeterli bilişsel kapasiteye sahip olmaları gerekliliğini varsaymaktadır, (NICHHD, 2000, s. 4-8). Okumayı otomatik hale getirme yoluyla öğrencilerin sözcük yeterliliğini artırmak için alıştırma yapması gerekliliği bu yöntemde öne çıkmaktadır. Bu metotlar öğrencilere otomatik ve akıcı öğrenme

¹⁵ Hiper metin (İngilizce hypertext), bilgisayar ekranı ya da diğer elektronik cihazlarda gösterilen ve sadece yazıdan ibaret olmayan gelişmiş özelliklere sahip belgelerdir. Hiper metinler standart metinlerden (İngilizce text) farklı olarak imaj, fotoğraf, video, tablo, matematik formülleri vb. içerikler sunabilir. Günümüz web sitelerinin çoğunluğu Hiper Metin işaretleme Dili (HTML) kullanmaktadır. "Hiper Metin" (17.02.2023), https://tr.wikipedia.org/wiki/Hiper_metin

konusunda yol göstermekte ve bu nedenle yeni sözcükleri anlamak, sesletmek ve anlamlarını anlamak zor olmamaktadır.

Sözcük öğretiminde kullanılan birkaç yöntem diğer okuma etkinlikleri için ayrılan bilişsel kapasiteyi öğrencilere pratik yaptırarak azaltmaya çalışmaktadır. Bunu yapmaktaki amaç okuma etkinliklerinin otomatik olarak yapılabilir duruma gelmesini sağlamaktır. Yeterlik yöntemi, diğer yöntemlerden arta kalan / boşa çıkan kapasitenin sözcük öğretimi için kullanılabileceğini önermektedir. Yine yeterlik yöntemi öğrencilerin, sözcüklerin yazılış biçimleri ve sesletiminden çok anlamlarına odaklanmalarına imkân verir (NICHHD, 2000, s. 4-18). Bu yöntemle göre öğrenenlerin sözcük öğrenme yeterliliğini artırmak için sözcük alıştırmalarına başvurulmalı, öğrencilerin sözcük öğrenme stratejileri geliştirmelerine ve kullanmalarına yardımcı olunmalıdır (Göçen, 2019, s. 258).

1.1.2.2.5. Çağrışım Yöntemi

Türkçe Sözlük'e göre çağrışım bir düşünce, görüntü vb.nin bir başkasını hatırlatması; davranışlar, düşünceler ve kavramlar arasında yer ve zaman birliğinin etkisiyle kurulan bağlantılar sonucu bilinç alanına bunlardan birisi girdiğinde ötekini de bilince çekmesi olayıdır (Türk Dil Kurumu, 2021). Ayrancı ve Karahan'a (2017) göre çağrışım iki unsur arasında zihinsel bağlantı kurmaktır (Bağcı Ayrancı & Karahan, 2017, s. 1150). Bir sözcüğün başka bir sözcüğü hatırlatması olayına çağrışım denir (İnce, 2006, s. 61).

Öztürk'e (2004) göre çağrışım *yakınlık*, *benzerlik* ve *karşıtlık* olmak üzere üç temel kural bulunmaktadır. Yakınlık, bir nesnenin bize neyi hatırlattığı ile ilgilidir. Örneğin, “kalem” denildiği zaman akla “okul”un gelmesi gibi. Benzerlik ise, bir nesnenin başka hangi nesneye benzediği ile ilgilidir. Örneğin, mecaz ve analogi teknikleri bu tür benzetmelerdir. Karşıtlık ise o nesnenin veya kavramın tam zıddı olandır. Örneğin, siyah-beyaz gibi (Öztürk Ş. , 2004). Aynı araştırmacı çağrışımın *serbest* ve *kurallı* olmak üzere iki biçimde görüldüğünü belirtmektedir. Serbest çağrışım, belirlediğimiz kelime, kavram ve objenin bize hatırlattığı tüm kelime veya kelime grupları yazılırken; kurallı çağrışım çağrışan kelimeler birbiriyle ilgili olmak durumundadır (Öztürk Ş. , 2004). Demircan'a göre çağrışım “doğal” ve “dolaysız/çevirisiz” yabancı dil öğretim yöntemlerinin temel ilkesini oluşturmuş,

çağrışımın benzerlik ve karşıtlık yoluyla oluşması dil öğretiminin sözcük öğretimi olarak yorumlandığı dönemlerde sözcük ve anlam öğretimine a) yakın anlamlı sözcüklerle öğretim, b) karşıt anlamlı sözcüklerle öğretim, c) bilinenlerle anlatım biçimlerine yansımıştır (Demircan, 2005, s. 108).

Çağrışım yöntemi ile sözcükler hem kolay öğrenilmekte hem de öğrenilen sözcükler çabuk unutulmamaktadır. O sözcükle ilgili somut şeylerin düşünülüp tasarlanması, ön bilgilerin harekete geçirilmesi etkili bir yöntemdir. Bu yöntemde öğrencilere daha önce verilen sözcüklerden biri rastgele seçilip tahtaya yazılır ve verilen sözcük etrafında beyin fırtınası yoluyla o sözcüğü çağrıştıran sözcükler buldurulabilir. Yine bu kelimelerle bir öykü oluşturmaları istenebilir (İnce, 2006, s. 64). Ayrancı konu ile ilgili hazırladığı doktora tezinde çağrışım tekniği kapsamında kullanılabilecek 26 etkinlik sıralamaktadır: 1. Sözcükler arası çağrışım kurma, 2. Sözcük çağrışım testi, 3. Kurallı çağrışım, 4. Olumlu mu olumsuz mu?, 5. Olumlu ve olumsuz çağrışımlar, 6. Somut ve soyut çağrışımlar, 7. Olumlu ve olumsuz betimlemeler, 8. Benzetme, 9. Fiziksel harita, 10. Kahramanım, 11. Karşılaştırma/ Fiziklev ve ruhsal portre, 12. Karakter, 13. Manzara betimlemeleri, 14. Nesne, 15. Aklımda, 16. İfade farkları, 17. Sihirli sözcükler, 18. Sözcük ağı, 19. Sınıflandırma, 20. Beyin fırtınası, 21. Baloncuk, 22. Görsel, 23. Olasılık, 24. Empati, 25. Fotoğraflar, 26. Masalın öğüdü (Ayrancı, 2013, s. 117-150).

Bu yöntemde öğrenciler bildikleri sözcüklerle bilmedikleri arasında bağlantı kurmaya yönlendirilirler. Bu bağlantılar bazen anlamsal ya da bağlamsal bağlantılar olabilir. Bazen de bağlantılar sözcük öğrenme sürecinde görüntülere dayanır (NICHHD, 2000, s. 4-18).

1.1.2.2.2.6. Zenginleştirilmiş Öğretim

Zenginleştirilmiş öğretimin dayandığı fikir, metni anlamak için gerekli olan şeyin sözcüğün basit tanımının ötesindeki bilgiye dayandırılıyor olmasıdır (Brydon, 2010, s. 19). Genel olarak zenginleştirilmiş öğretim, öğrencilerin sözcüklerin anlamını, bilgiyi derinlemesine kullanarak çeşitli bağlamlardan çıkarma becerisini geliştirmektir. Özel olarak ise zenginleştirilmiş öğretim, öğrencilerin sözcüklerin anlamları, farklı durumlardaki kullanımları ve birbirleri ile ilişkileri hakkında yoğun bir biçimde uğraşmalarını gerektirir (Brydon, 2010, s. 19).

Öğrenciler sözcükler arasındaki ilişkiyi belirler, sözcüklere bilişsel açıdan etkili bir biçimde yaklaşır, sözcüklerin çeşitli bağlamlardaki haline başvururlar. Zenginleştirilmiş öğretim ile öğrencilerin önceki bilgileri ortaya çıkarılırken yeni öğrenilen sözcükler ile söz hazinesi de geliştirilmiş olur.

Zenginleştirilmiş öğretim, olayın belirli bağlamlarındaki acil gereksinimin ötesine geçerek sözcüğe yoğun bir dikkat vermeyi içerir. Ayrıca bu öğretim yöntemi genel olarak kullanım sıklığı yüksek olan sözcükler ve öğrencilerin özel olarak ihtiyaç duyduğu sözcükler için uygundur. Zenginleştirilmiş öğretimi uygulamak için en uygun zaman öğrencilerin önceden ilgili sözcükle birkaç kez karşılaşmış olduğu ve bu sözcükleri söz hazinesine almaya hazır olduğu zamandır. Bu öğretim yönteminin amacı öğretilecek sözcüğü, sözcük dağarcığının bir parçası yapmaktır. Bu yöntem 1. Sözcüğe zaman ayırmak, 2. Bir sözcüğü bilmenin ne demek olduğunu fark etmek, 3. Öğrencileri sözcük öğrenme sürecine bilinçli, etkin bir biçimde dâhil etmek konularını içermektedir (Nation, 2013, s. 589).

Zenginleştirilmiş öğretim için birkaç yol vardır:

Öğrenciler bir dizi bağlam ve kullanımı inceler. Örneğin bağlamlar, sözcük tanımı ya da sözcüğün çevirisini yapmak için analiz edilir. Öğrenciler sözcüklerin eşdizimleri için sözlüğe ya da dizine bakarlar.

Öğrenciler metne dayalı ya da bir tema etrafında anlam haritaları çıkarırlar. Anlam haritası çeşitleri öğretilecek sözcük ile diğer sözcükler arasındaki sebep sonuç ilişkisini anlamaya yönelik ya da genel bir sözcüğün belirli örneklerini düşündürüyor olabilir.

Öğrenciler sözcükleri parçalayarak sözcüklerin anlam ve biçimini analiz ederler. Sözcüklerin etimolojisi yapılabilir.

Öğrencilerin sözcüğün bağlamsal tanımını duyduğu ve ilgili sözcüğün hedef dildeki eş anlamlısı ya da karşılığını bulmaya çalıştığı çeşitli tanımlar “Bu nedir?” (What is it?) etkinliği gibi bir araya getirilir.

Bir sözcüğü bilmekle ilgili heceleme, sesletim, söz grupları, anlam, dilbilgisel kullanım ve eşdizim gibi çeşitli konular ele alınır (Nation, 2013, s. 95).

1.1.2.2.3. Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretme-Öğrenme Stratejileri

Sözcük öğrenme, yabancı dil öğrenimi sürecinin başlangıcından sonuna kadar her aşamasında gerçekleşen ve sürecin sonunda da devam eden bir durumdur. Doğan'ın belirttiğine göre sözcükler, en basit bir istekten karmaşık yapıdaki duygu ve düşüncelerin anlatılmasına kadar her duruma yardım ettiklerinden sözcük öğretimi, dil öğretiminin temeli sayılmaktadır (Doğan, 2014, s. 89). Bu nedenle süreç devam ederken öğrencilere yeni sözcükler öğrenmeleri ve onları kullanmaları telkin edilir. Bunun için de dil öğretimi deneyimlerinden yararlanarak geliştirilen çeşitli sözcük öğretimi stratejileri kullanılmaktadır. Nation (2013)'a göre özellikle kullanım sıklığı yüksek olan sözcüklerin öğretiminde strateji kullanmak yararlıdır. Kullanım sıklığı orta dereceli ve düşük olan sözcüklerle öğrencilerin örtük bir şekilde örneğin okuma ve dinleme etkinlikleri sırasında ya da günlük hayatta rastlantısal olarak karşılaşmaları veya bağlamdan anlamı tahmin etmeye çalışmaları için ortam sağlanmalı, fırsatlar yaratılmalıdır (Nation, 2013, s. 359).

Bir yabancı dildeki sözcükleri öğrenirken öğrencilerin kendi başlarına mı yoksa belli bir öğretim sürecine maruz kalarak mı daha iyi öğrenecekleri, sözcük öğrenme stratejilerinin çıkış noktası olmuştur (Başutku, 2018, s. 64). Sözcük öğrenme ve öğretme stratejileri genel olarak dil öğretimi stratejilerinin bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Öğrenciler kendi öğrenme geçmişlerinden ve süreç içerisindeki gözlemlerinden yola çıkarak neye ihtiyaç duyduklarını, nasıl daha iyi öğrendiklerini keşfederler ve buna göre strateji belirlerler. Aynı durum öğretme süreci için de geçerlidir. Öğretmenler öğretim sırasında öğrencilerin öğrenme durumlarını gözlemler, daha kolay ve daha etkili olacağını düşündükleri stratejileri tespit ederler. Nation (2013)'a göre stratejinin ne olduğunu açıklamak kolay değildir ama öğretmenin onu dikkate değer bulması için bir stratejinin şu özellikleri taşıması beklenir:

1. Seçim içermesi: Seçilebilecek bir çok strateji vardır. Bunlardan biri herhangi bir strateji seçmemek de olabilir.
2. Karmaşık olması: Öğrenmenin birden çok adımı vardır.
3. Bilgi gerektirmesi ve eğitimden yararlanması

4. Sözcük öğrenme ve kullanımıyla ilgili etkiyi ve verimi artırma (Nation, 2013, s. 352).

Strateji eğitimi ile ilgili bazı yaklaşımlar vardır. Öğrenme stratejileri eğitimi öğrencilerin verimini artırmak içindir. Birçok yaklaşım olmakla birlikte genel olarak aşağıdakilerden söz edilebilir:

Açık veya doğrudan eğitim: Öğrencilere belli stratejilerin değeri ve amacı ile ilgili bilgi verilir, bunları nasıl kullanacakları ve kendi strateji kullanımlarını nasıl yönetecekleri öğretilir.

Tümleşik / İç içe geçmiş strateji eğitimi: Öğretilecek stratejiler açık bir biçimde öğretilmeyip okuma, matematik veya başka bir bilim dalı ile ilgili bir akademik konu alanının içeriğiyle bütünleştirilerek öğretilir.

Birleştirilmiş strateji eğitimi: Bu strateji türünde de yukarıdaki iki strateji birleştirilerek öğretilir (Richards & Schmidt, 2010, s. 635).

Sözcük öğretimi stratejileri öğrencilere öğrenmek istedikleri hedef dildeki yeni sözcükleri kolay yoldan kalıcı olarak öğretmeyi amaçlamaktadır. Çeşitli araştırmacıların ortaya koyduğu sözcük öğretimi sınıflandırmalarında da görüldüğü gibi çok fazla sayıda sözcük öğretimi stratejisi bulunmaktadır (Nation, 2013, s. 352; Gu, 2003, s. 1-31; Schmitt, 2000, s. 132). Araştırmalarda çok çeşitli sözcük öğretimi stratejileri belirtilmiş olsa da tüm bunların esin kaynağı olan çalışmada Schmitt (1997, s. 201) sözcük öğretimi stratejilerini *keşfetme stratejileri* ve *pekiştirme stratejileri* olarak iki ana gruba ayırmaktadır (Asgari-Mustapha, 2011, s. 84-90; Başutku, 2018, s. 66). İki ana grubun dışında sözcük öğretimi stratejileri beş alt gruba ayrılmaktadır:

1. *Belirleme stratejileri:* Bunlar bireysel öğrenme stratejileridir.
2. *Sosyal stratejiler:* Öğrencilerin birbirleri ile iletişim kurarak birbirlerinden öğrendikleri stratejilerdir.
3. *Hafıza stratejileri:* Bu stratejiler, mental süreçte öğrencinin zihninde yeni sözcükle ilgili var olan bilgilerle sözcüğün anlamı arasında bağlantı kurma stratejileridir.
4. *Bilişsel stratejiler:* Öğrencinin mental sürecindeki teşvikten ziyade mekanik anlam önem kazanır.

5. *Biliş üstü /üst bilişsel stratejiler*: Gözleme sürecini işe dahil eden, aynı zamanda karar verme ve süreci değerlendirme ile ilgili bir stratejidir (Asgari & Mustapha, 2011, s. 84-90).

Bu sınıflandırmada keşfetme stratejilerinin altında belirleme ve sosyal stratejiler yer alırken, pekiştirme stratejileri altında da bilişsel, üst bilişsel, hafıza ve sosyal stratejiler bulunmaktadır. (Başutku, 2018, s. 66). Sosyal stratejilerin her iki strateji türünde de yer aldığı görülmektedir. Tüm bu bilgileri tablo ile de göstermek mümkündür:

Tablo 1.7. Schmitt'in Sözcük Öğrenme Stratejileri Sınıflaması (1997)

Sözcük Öğrenme Stratejileri		
Keşfetme Stratejileri - belirleme - sosyal		Pekiştirme Stratejileri - sosyal - bilişsel - biliş üstü - hafıza

Yukarıda ana hatlarıyla anlatılan ve tablo halinde özetlenen Shmitt'in sınıflamasında 58 farklı strateji bulunduğu bildirilmektedir (Schmitt, 2000, s. 145). Olası seçenekler için bazı örnekler verilebilir:

Tablo 1.8. Schmitt (2000, s. 145)’in Sözcük Öğreniminde Kullanılan Strateji Gruplarına Örnekler

Strateji	
<i>Keşfetme Stratejileri:</i> Yeni sözcüğün anlamını keşfetmeye dönük stratejiler	
Belirleme	Konuşmanın bir bölümünü analiz etmek
Belirleme	Ek ve kökleri analiz etmek
Belirleme	Ana dildeki kökteşlerini belirleme
Belirleme	Ulaşılabilen resim ve mimikleri analiz etme
Belirleme	Bağlamdan sözcüğün anlamını tahmin etme
Belirleme	Sözlük kullanma (çift dilli ya da tek dilli)
Sosyal	Öğretmene sözcüğün eş, zıt anlamlısının olup olmadığını ya da ana dildeki karşılığını sorma
Sosyal	Sözcüğün anlamını sınıf arkadaşlarına sorma
<i>Pekiştirme Stratejileri:</i> Karşılaşılan sözcüğün kalıcılığını artırmak için kullanılan stratejiler	
Sosyal	Sınıf arkadaşları ile anlam üzerine grupça çalışma
Sosyal	Ana dili konuşurları ile etkileşim kurma
Hafıza	Kişisel deneyimler ile sözcük arasında bağlantı kurma
Hafıza	Sözcüğü eşiti ile birleştirme
Hafıza	Eş ve zıt anlamlıları ilişkilendirme
Hafıza	Anlam haritaları kullanma
Hafıza	Sözcüğün biçimini hayal etme
Hafıza	Sözcüğün anlamını hayal etme
Hafıza	Anahtar sözcük yöntemini kullanma
Hafıza	Ortak sözcük grupları oluşturarak çalışma
Hafıza	Sözcüğün hecelenişini çalışma
Hafıza	Sözcüğü sesli okuyarak çalışma
Hafıza	Sözcüğü canlandırarak öğrenme
Bilişsel	Sesli tekrar etme
Bilişsel	Yazılı tekrar etme
Bilişsel	Sözcük listeleri oluşturma
Bilişsel	Nesnelerin üzerine hedef dilde etiketler yapıştırma
Bilişsel	Sözcük defteri tutma
Üst bilişsel	Hedef dilde medya takibi (şarkı, film, haber, vb.)
Üst bilişsel	Aralıklarla sözcük tekrarı yapma
Üst bilişsel	Kendini sözcük testlerine tabi tutma
Üst bilişsel	Yeni sözcüklere göz atma
Üst bilişsel	Zaman geçtikçe sözcük çalışmaya devam etme

Stratejiler sözcüğü öğretmeye ve kalıcılığını sağlamaya yönelik adımlar ve yollardır. Sözcük öğretimi stratejileri sözcüğün nasıl öğretileceği ve öğretildikten sonra uzun süreli belleğe nasıl aktarılacağına dair önerilerde bulunmasının dışında bir sözcüğü bilmenin ne demek olduğu ve neleri kapsadığı konularını da içerir. Nation (2013)'ın sözcük öğretimi stratejileri sınıflaması sözcük bilgisi bakış açıları (bir sözcüğü bilmek ne demektir) ile sözcük bilgisi kaynaklarını ve öğrenme süreçlerini birbirinden ayırmaya çalışmaktadır (Nation, 2013, s. 353). Araştırmacının sözcük öğrenimi ile ilgili genel stratejiler ve strateji türlerine yönelik tablosu şöyledir:

Tablo 1.9. Nation (2013, s. 353)'ın Sözcük Öğrenimi Sınıflaması

Sözcük öğrenme strateji türleri sınıflaması

Genel strateji sınıflaması	Strateji türü
<i>Plan:</i> neye, ne zaman odaklanacağını seçme	Sözcüğü seçme Sözcük bilgisi bakış açısını seçme Strateji seçme Tekrar için plan yapma ve zaman ayırma
<i>Kaynaklar:</i> sözcük hakkında bilgi toplama	Sözcükleri analiz etme Bağlam kullanma D1 veya D2'de referans kaynaklara danışma
<i>Süreç:</i> Bilgiyi belirleme	D1 ve D2'de eş anlamlılarını kullanma Fark etme Düzenleme Üretme (yaratıcı kullanım)
<i>Kullanım becerisi:</i> Bilgiyi zenginleştirme	Dinleme ve konuşma yoluyla gelen girdileri anlama becerisi kazanma Okuma ve yazmanın dışındaki girdileri anlama becerisi kazanma Dört beceri yoluyla akıcılık kazanma

Gu (2003), ikinci dilde sözcük öğretimini incelediği çalışmasında konuyu insan, görev, bağlam ve stratejiler açısından ele almış ve sözcük öğretimi sınıflamasını diğer sınıflamalardan farklı olarak görev temelli ve insan temelli olarak ikiye ayırmıştır (Gu, 2003, s. 1-31).

Tablo 1.10: Gu (2003)'Nun Sözcük Öğretiminde Görev-Bağlam-Strateji Tablosu
Görev temelli sözcük öğretimi stratejileri

Tahmin etme

Sözlük kullanımı

Not alma

Tekrar alıştırmaları

Kodlayarak öğrenme

- Anımsatıcılar: Hafızaya odaklanma
- Söz dizimi: Biçime odaklanma
- Anlam alanı: Anlama odaklanma
- Kullanımdaki sözcükler: Bağlama odaklanma

İnsan temelli sözcük öğretimi stratejileri

İyi öğrenci, zayıf öğrenci ve strateji kullanımı

Kişisel farklar ve strateji kullanımı

Sözcük öğrenme ve öğretme stratejilerinin sınıflaması söz konusu olduğunda akla ilk gelen çalışma Schmitt (1997, s. 201)'in çalışmasıdır. Diğer sözcük öğretimi sınıflama çalışmaları da esasen bu sınıflamaya dayanmaktadır. Schmitt'in sınıflamasının diğer çalışmaları da kapsadığı düşünüldüğünden sözcük öğrenme stratejilerinden genel olarak şöyle söz edilebilir:

1.1.2.2.3.1. Tespit Etme Stratejileri

Sözcük öğrenme stratejilerinden biri olan tespit etme stratejilerinin diğer bir adı belirleme stratejileridir. Bu strateji türünde kişinin başkasına başvurmadan sözcüğün anlamını kendi öğrenme geçmişi ve keşfetme yetisiyle kendisinin bulması beklenmektedir. Buna göre tespit etme stratejilerini sözcük öğrenme sürecinde kullanırken “Konuşmanın bir bölümünü analiz etmek” stratejisi gereğince öğrenciler metin ya da cümlede bilmedikleri sözcüklerin anlamını tespit ederler. Yine “Ek ve kökleri analiz etmek” stratejisi ile bilmedikleri sözcüğün ek ve köklerini ayırıp

inceleyerek anlama ulaşmaya çalışırlar. Öğrenciler Türkçedeki bazı eklerin görevlerini öğrenip aynı eklerle farklı ortamlarda karşılaştıklarında kendileri çıkarım yaparak sözcüğün anlamını keşfedebilirler. Örneğin +CI ve -IcI ekleri öğretilirken hem bu eklerin fonksiyonları hem de oluşum biçimleri konusunda öğrenciye bilgi verilirse sonraki aşamalarda öğrencilerin bu yapıları analiz ederek kendi kendilerine anlamı bulabilecekleri görülür. Örneğin isim + CI = meslek adı: futbol + CI= futbolcu; fiil + IcI = nesne adı, meslek adı: yaz+IcI= yazıcı; sat+IcI= satıcı gibi yapıları formülle anlatmak öğrencilere dilin yapısıyla ilgili bir fikir vermekte ve bu yapılarla kurulmuş sözcükleri gördüklerinde parçalara ayırmaları ve sözcüğün anlamını bu yolla biçimden yola çıkarak bulmalarını sağlama konusunda kolaylık sağlamaktadır.

Tespit etme stratejilerinden bir diğeri olan “Ana dildeki kökteşlerini belirleme” stratejisi ile öğrenciler hedef dil ile ana dillerindeki sözcüklerin anlamsal ve yapısal olarak kökteş sözcükler aracılığıyla anlamını belirlemeye çalışırlar. Bu strateji iki dil arasında akrabalık söz konusu olduğunda geçerli olacak bir stratejidir. Bunun dışında öğrenciler sözcüğün anlamını belirlemede çeşitli görseller ve beden dilinden de yararlanabilirler. Bunun için “Ulaşılabilen resim ve mimikleri analiz etme” stratejisini kullanırlar. Bu stratejiye göre resimler ve mimikler aracılığıyla sözcüğün anlamı çıkarılmaya ya da bunlar ile sözcüklerin anlamı arasında ilişki kurulmaya çalışılır. Bir diğer sözcük öğretimi stratejisi de “Bağlamdan sözcüğün anlamını tahmin etme” stratejisidir. Bu stratejide öğrencilerden sözcüğün anlamını cümle ya da metinde kullanıldığı bağlamdan tespit etmesi beklenmektedir. Nation’a göre bağlam içinden rastlantısal olarak anlama ulaşmak diğer bütün sözcük öğrenme kaynakları içinde en önemli olanıdır (Nation, 2013, s. 368). Decarrico’ya göre bağlamdan anlamı çıkarma ipuçları konusunda öğrencilere yardım edilirse bu yeti öğrencileri bağımsız öğrenciler haline getirecektir ve bu hem daha kolay hem de daha etkili bir stratejidir (DeCarrico, 2001, s. 5). Clarke ve Nation (1980) bağlamdan anlamı tahmin etmekle ilgili bazı ipuçları önermişlerdir. Bunlar:

1. İlk önce bilinmeyen sözcük ile yakından ilgilenilir.
2. Ardından mevcut bağlama bakılır.
3. Sonra daha geniş bağlama bakılır.

Bu aşamaya kadar basitçe bilinmeyen sözcüğün türü (isim, sıfat, eylem, zarf) belirlenir. Bilinmeyen sözcük isim ise onu hangi sıfatın nitelediğine, yakınında hangi eylemin olduğuna, eğer bilinmeyen sözcük eylem ise hangi isimle birlikte kullanıldığına, yakınında bir zarf olup olmadığına, bilinmeyen sözcük sıfat ise hangi isimle kullanıldığına, sonra da tüm bu sözcüklerin birbiriyle, içinde yer aldıkları cümle ile ve cümlelerin hem diğer cümlelerle hem de paragraf ile ilişkisine bakılır.

4. Ardından bu ipuçları ile sözcüğün anlamı tahmin edilir.
5. Son olarak da tahminin doğru olup olmadığı kontrol edilir (DeCarrico, 2001, s. 5).

Sözcük öğrenme sürecinde kullanılabilecek bir diğer tespit etme stratejisi de “Sözlük kullanma (çift dilli ya da tek dilli)” stratejisidir. Çok fazla kullanım amacı olan sözlükleri kullanma konusunda öğrencilere bilgi verilmelidir. Sözlüklerin nasıl kullanılacağı ve hangi sözlüklerin öğrenciler için yararlı olacağı öğrencilere öğretilmelidir. Nation’a göre sözlükler kavrama (okuma ve dinleme) ve üretme (konuşma ve yazma) becerilerinde kullanılmalıdır. Ona göre sözlük kullanmanın birçok amacı olmakla birlikte bir kısmı şöyledir:

Kavrama (kodlama)

- Dinleme, okuma veya çeviri sırasında karşılaşılan bilinmeyen sözcükleri bulma
- Biraz bilinen sözcüklerin anlamını netleştirme
- Bağlamdan yapılan tahinleri doğrulama

Üretme

- Konuşma, yazma veya çeviride gerekli olan bilinmeyen sözcükleri bulma
- Konuşma, yazma veya çeviride gerekli olan biraz bilinen sözcüklerin yazımına, sesletimine, anlamına, dil bilgisine, kullanım sınırlılıklarına, eş dizimlerine, çekim ve türetimlerine bakma
- Bilinen sözcüğün yazımına ve nasıl hecelendiğine bakma
- Sözcüğün var olup olmadığını kontrol etme
- Bilinen bir sözcük yerine kullanılabilecek başka bir sözcük bulma
- Hata varsa düzeltme

Öğrenme

- Öğrenilecek bilinmeyen sözcükleri seçme

- Biraz bilinen sözcükler hakkındaki bilgileri kökeni dâhil olmak üzere artırma (Nation, 2013, s. 246-247).

Öğrencilere elde kolayca taşınabilen sözlükler (Zimmerman, 2014, s. 299) ile günümüzün teknolojik koşullarında bilgisayar, tablet ve cep telefonlarıyla uyumlu elektronik sözlükleri kullanmaları önerilmektedir (Hunt & Beglar, 1998).

1.1.2.2.3.2. Sosyal Stratejiler

Sözcük öğrenmede sosyal strateji kullanımı bilinmeyen bir sözcüğün bilen birine sorularak öğrenilmesi şeklinde gerçekleşmektedir. Bilen kişi öğretmen, sınıf arkadaşı ya da hedef dilin ana dili konuşuru olan herhangi biri olabilir. Bunun için kullanılacak stratejilerden biri “Öğretmene sözcüğün eş, zıt anlamlısının olup olmadığını ya da ana dildeki karşılığını sorma”dır. Sözcüğün anlamını öğretmene sormak yerine başka bir strateji olan “Sözcüğün anlamını sınıf arkadaşlarına sorma” stratejisi de kullanılabilir. Bu stratejiler öğrencilerin öğretmen ile ya da öğrencilerin başka öğrencilerle iletişimini artıracak, aynı zamanda birlikte öğrenme fırsatı ve kolaylığı da sağlayacaktır. Öğrencilerin kullanabileceği başka bir sosyal strateji “Sınıf arkadaşları ile anlam üzerine grupça çalışma” stratejisidir. Bu strateji işbirlikçi öğrenme biçiminin en önemli stratejilerinden olup öğrencilere hem eğlenceli bir çalışma ortamı sunacak hem de zaman kazandıracaktır. Bir araştırmaya göre öğrencilerin gruplar halinde çalışmaları onlara topluluğun bir parçası olma duygusunu hissettirir ve bu sayede öğrenciler hem birbirlerinden hem de öğretmenlerden öğrenirler. Birlikte çalışmak yarışmak değil birlikte öğrenmektir (Larsen-Freeman, 2011, s. 185). “Ana dili konuşurları ile etkileşim kurma” stratejisi de sosyal stratejilerden biridir ve bu strateji de sözcük öğretimi sürecinde kullanılabilir. Ana dili konuşuru olan kişilerle konuşmak öğrencilere öğrendikleri dili, dilin doğal kullanıcılarından duyma fırsatı sağlayacaktır. Bu da öğrencileri onlar gibi konuşma isteği konusunda motive edecektir. Ana dili konuşuru ile etkileşim öğrencilere doğal dil girdisi sağlayacağı için ayrıca dil öğretimi için de yararlı bir stratejidir.

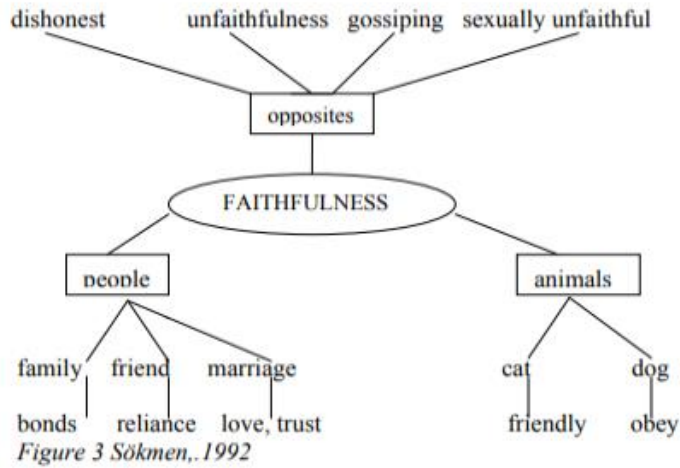
1.1.2.2.3.3. Hafıza Stratejileri

Hafıza stratejileri sözcük öğrenmede önceki bilgilerle yeni bilgileri birleştirmede ve yenileri öğrenirken önceki bilgilerden yararlanmada kullanılmaktadır. Önceki bilgileri çağırma, canlandırma ve yenilerle bunlar arasında ilişki kurma stratejisi yeni sözcükleri öğrenmede ve kalıcı belleğe yerleştirmede yararlı olmaktadır. Sözcük

öğretiminde kullanılan stratejilerden “Kişisel deneyimler ile sözcük arasında bağlantı kurma” stratejisi dil öğrencisinin kişisel bir yaşam tecrübesini yeni öğrendiği bir sözcükle ilişkilendirerek öğrenmesi, daha sonra o sözcüğü gördüğünde bu tecrübesini anımsaması ya da tam tersinin olması yoluyla sözcüğün anlamını hatırlaması şeklinde kullanılan bir stratejidir. Sözcük öğretiminde sözcüklerin farklı anlamlarını düşünmek de sözcüğün hafızaya kazınması için etkili olan yollardan biridir. Örneğin bir sözcüğü öğrenirken onun eş ve zıt anlamlarını, birden çok anlam taşıyorsa diğer anlamlarını da öğrenmek tek bir sözcükle birden çok sözcüğün anlamını ve birden çok sözcüğü de öğrenmeye kapı aralayacaktır. Bu açıdan “Eş ve zıt anlamlıları ilişkilendirme” stratejisi sözcüklerin hatırlanması sırasında öğrencilere faydalı olacak bir stratejidir. Hafıza stratejilerinden biri olan “Anlam haritaları kullanma” da sözcük öğretiminde kullanılan bir yoldur. Bu stratejide öğrenciler metne dayalı ya da bir tema etrafında anlam haritaları çıkarırlar. Anlam haritası çeşitleri öğretilecek sözcük ile diğer sözcükler arasındaki sebep sonuç ilişkisini anlamaya yönelik ya da genel bir sözcüğün belirli örneklerini düşündürüyor olabilir (Nation, 2013, s. 325).

Sökmen’in belirttiği gibi anlam haritaları bir sözcüğün sahip olduğu beyin fırtınası çağrışımlarını ve bu çağrışımların sonuçlarını şemalandırmayı ifade eder. Örneğin İngilizce öğrenen B1 öğrencilerine “faithfulness” sözcüğü verildiğinde öğrenciler beyin fırtınası yoluyla bu sözcükle ilgili 16 sözcük ve yapı üretmişler, ardından bu sözcüklerden birlikte kullanılanları sınıflandırmışlar, sonra da şu şekilde bir anlam haritası oluşturmuşlardır (Sökmen, 2006, s. 156):

Şekil 1.3: “faithfulness” Sözcüğünün Anlam Haritası (Sökmen, 2006, s. 156)

Bu stratejide öğrenciler bireysel ya da gruplar halinde çalışabilirler. Yukarıdaki örnekte de olduğu gibi çalışılacak bir sözcük seçilir. Öğrenciler o sözcükle ilgili olduğunu düşündükleri bütün sözcükleri listeler. Oluşan listeler sözcüklerin birbiriyle ilişkilerine ve birlikte kullanılıp kullanılamamalarına göre sınıflandırılır. Daha sonra da bu ilişkiler üzerine tartışılır. Bu listeler ve oluşan anlam haritası sözcük öğrenmenin yanı sıra yazma ve konuşma becerileri olarak da kullanılabilir.

Hafıza stratejilerinden biri de “Sözcüğün biçimini hayal etme”dir. Bu stratejide öğrenciler yeni öğrendikleri sözcüğün biçimi ve yapısından anlamı çıkarmaya çalışırlar. Buna benzer diğer bir stratejiye göre öğrencilerin aynı şeyi anlam ile ilgili yapmaları beklenir: “Sözcüğün anlamını hayal etme” stratejisi. Bu iki stratejide öğrenciler biçim ve anlamı hayal ederek sözcüğün anlamını hafızalarında anımsamaya, geri çağırmaya çalışırlar. Anahtar sözcük kullanmak da sözcüklerin anlamını hatırlamada kullanılan hazıfa stratejilerindendir. “Anahtar sözcük yöntemini kullanma” stratejisine göre öğrenci belli bir kavram için hatırlatıcı ipucu niteliğinde bir anahtar sözcük belirler. Bu anahtar sözcüğü bir görsel ya da bir cümle ile ilişkilendirir ve bu yolla sözcüğün anlamını hatırlamaya çalışır. Hulstijn, anahtar sözcük stratejisinin 3 aşamadan oluştuğunu belirtmiştir:

1. Yazım ve ses benzerliğine göre D1 ve/ya D2 sözcüğü seçilir.
2. Hedef sözcükle anahtar sözcük arasında güçlü bir ilişki kurulmalıdır. Böylece öğrenci hedef sözcüğü gördüğünde ya da duyduğunda hemen anahtar sözcüğü hatırlayacaktır.
3. Akılda kalıcılığı artırmak için öğretilmesi hedeflenen sözcük ile anahtar sözcüğün birlikte olduğu, tercihen dikkat çekici ve şaşırtıcı bir şekilde hazırlanmış olan bir görsel imge oluşturulmalıdır (Hulstijn, 1997, s. 203-224).

Sözcük öğretiminde kullanılan hazıfa stratejilerinden “Ortak sözcük grupları oluşturarak çalışma”, “Sözcüğün hecelenişini çalışma” ve “Sözcüğü sesli okuyarak çalışma” stratejileri de sözcüğün anlamını hatırlamada etkili olmaktadır. Sözcükleri gruplayarak çalışmanın, bir sözcüğü görünce diğer tüm grubu hatırlamak gibi bir kolaylığı bulunmaktadır. Hecemeleme çalışması, sözcüğü okuma ve yazma çalışmasıdır ve bu çalışmaların kendileri uygulama aşamasında bile öğrenmeyi sağlayabilir. Seibert (1927) sesli okuyarak çalışmadan elde edilen sonucun her durumda yazılı anımsatma ve

sessiz çalışmadan daha iyi sonuçlar verdiğini tespit etmiştir (Nation, 2013, s. 480). Hafıza stratejilerinden bir diğeri olan “Sözcüğü canlandırarak öğrenme” stratejisi de yaparak öğrenmenin bir parçası olarak sözcüğün akılda kalıcı olması konusunda yararlı bir stratejidir. Sözcüğü canlandırarak hafızaya kaydetmek daha sonra ilgili sözcük ile karşılaşıldığında bu canlandırma anını anımsama yoluyla sözcüğün anlamına tekrar ulaşma imkânı sunacaktır.

1.1.2.2.3.4. Bilişsel Stratejiler

Sözcük öğrenmede bilişsel stratejiler de kullanılmaktadır. Bu stratejilerden “Sesli tekrar etme” ve “Yazılı tekrar etme” sözcük öğrenmede kalıcılığı sağlamaları açısından önemli stratejilerdir. Zimmerman (2014) sözcük öğrenmenin, sözcüğün bağlam içinde defalarca tekrara maruz kalınmasına dayandığını, dolayısıyla tekrarın önemini ve bir sözcüğün öğrenilmesi için gereken maruz kalma sıklığının 7, 10 hatta 20 olduğunu belirtmiştir (Zimmerman, 2014, s. 291). Bilişsel stratejilerden bir diğeri olan “Sözcük listeleri oluşturma” stratejisine göre öğretilmesi planlanan sözcükler listeler halinde öğrencilere sunulur ve bunların ezberlenmesi beklenir. Bu strateji, sözcük bağlamları içermediğinden kısa sürede unutma riski taşımaktadır. “Nesnelerin üzerine hedef dilde etiketler yapıştırma” stratejisi ile zihin, gerçek hayattaki nesnelerin üzerine yapıştırılan etiketlerde yazan sözcükler ile gerçek nesne arasında ilişki kurar. Bir diğer bilişsel strateji olan “Sözcük defteri tutma” ile öğrenci sınıftan bağımsız olarak kendi kişisel sözcüğünü oluşturur. Her öğrencinin ihtiyaç duyduğu ve bilmediği sözcük farklı olduğundan bu strateji öğrencilerin bağımsızlığını da desteklemiş olur. Bir araştırmaya göre sözcük defterlerinde hedef sözcük, örnek cümle, sözlük açıklaması, sözcüğün çevirisi, sözcük türü, sesletimi, sözcüğün eşdizimi gibi bilgilerin olması gerekmektedir (Zimmerman, 2014, s. 298).

1.1.2.2.3.5. Bilişüstü Stratejiler

Bu stratejiler ile öğrenci kendi öğrenme süreci ile doğrudan kendisi ilgilenmektedir. Buna göre öğrenciler süreçle ilgili tüm yetkiye sahiptirler, neye ihtiyaçları olduğunu kendileri belirlemekte ve tamamen bilinçli bir konumdadırlar. Bilişüstü stratejilerden “Hedef dilde medya takibi (şarkı, film, haber, vb.)” stratejisine göre öğrenciler öğrendikleri dili sürekli duymak, bu dilde yazılı materyalleri görmek, kısacası bu dile maruz kalmak için sürekli olarak bu dilde şarkı dinlerler, film izlerler ve

haber programlarını takip ederler. “Aralıklarla sözcük tekrarı yapma” stratejisini kullanarak sözcük ve dil öğretiminin sarmal bir şekilde yapılması esasına dayanır. Bu stratejide önceki öğrenmeler farklı zamanlarda farklı etkinliklerle tekrar gündeme getirilir. Böylece sözcük eğer öğrenilmişse pekiştirilmiş, öğrenilmemişse öğrenilmesi için bir fırsat daha verilmiş olur. Sözcükler belirli aralıklarla tekrar edillirse öğrenme kalıcı hale gelir. Bu stratejinin ardından öğrenmenin gerçekleşip gerçekleşmediğinin kontrolü yapılır. “Kendini sözcük testlerine tabi tutma” stratejisi ile öğrenciler kendilerini bir öz değerlendirmeye tabi tutarlar. Bu sayede öğrenciler kendi öğrenme süreçlerinin sonucunu da görme fırsatı yakalarlar. “Yeni sözcüklere göz atma” stratejisi sözcük dağarcığını geliştirme yollarından biri olarak kullanılmaktadır. Bilişüstü stratejiler yukarıda da belirtildiği gibi öğrencilerin tamamen bilinçli oldukları ve süreçte çok etkin oldukları stratejilerdir. Bu stratejiler yaşam boyu sözcük öğrenme sürecinde kullanılabilecek stratejilerdir. Bunlardan biri de “Zaman geçtikçe sözcük çalışmaya devam etme” stratejisidir ve hedef dil ile ilişki devam ettiği sürece kullanılacak bir stratejidir.

1.1.2.2.4. Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretimi Teknikleri

Dil öğretiminde sözcük öğretimi belirli teknikler kullanılarak yapılmaktadır. Teknik, dil öğretiminin yapıldığı sınıflarda dersin belirlediği hedefleri hayata geçirmek için uygulanan çok sayıda alıştırma, etkinlik ve görevdir (Durmuş, 2013, s. 32). Kullanılan teknikler sayesinde öğrenciler öğrendikleri dil yapılarını, yeni sözcükleri ve kavramları uygulama ve pekiştirme fırsatı bulurlar. Örneğin “kitap” sözcüğü öğretilmek istendiğinde, bunun için gerçek bir kitap gösterilebilir, kitap resmi kullanılabilir, tahtaya kitap şekli çizilebilir, sözcüğün çevirisi yapılabilir ya da bağlam içinde kullanılarak anlamı sezdirilebilir. Örnekten de anlaşılacağı gibi sözcük öğretiminin birçok farklı tekniği mevcuttur. Araştırmacıların da bu konuda farklı önerileri bulunmaktadır. Örneğin Zimmerman (2014) sözcük öğrenmenin, sözcüğün bağlam içinde defalarca tekrara maruz kalınmasına dayandığını düşünmektedir. Araştırmacı aynı çalışmada bir sözcüğün öğrenilmesi için gereken maruz kalma sıklığının 7, 10 hatta 20 olduğunu belirtmiştir (Zimmerman, 2014, s. 921). Tüm bunlar ilgili sözcüğü öğretmek için tercih edilebilecek tekniklerden birkaçıdır. Sözcük öğretiminin bütün becerilerle ilişkili olması (Özdemir, 2017, s. 60) bu konuya zaman ayrılması açısından hem kolaylık sağlamakta hem de planlanması konusunda gerekçe oluşturmaktadır. Sözcük öğretiminde

kullanılacak teknikler her dil öğretimi yaklaşımının öğretim felsefesine göre değişmektedir. Dil öğretimi yaklaşımları çeşitlilik gösterdiği gibi teknikler de farklı farklıdır. Bu açıdan birçok teknik olduğunu söylemek gerekmektedir. Tek bir tekniğin en iyi olduğunu söylemek doğru olmamakla birlikte öğrenciler için en iyi tekniği bulmanın öğretmenin görevi olduğunu söylemek mümkündür. Her teknik her öğrenciye uygun değildir. Bu nedenle sınıfta farklı teknikleri uygulamak öğrenci için hangisinin doğru ve uygun olduğunu anlamak için fırsat sunacaktır. Öğrencilerin dil öğrenim geçmişi, yaşı, dil öğrenmeye açık ya da kapalı oluşu ve hazır bulunuşluğu vb. gibi sebeplerle her öğrenci farklı hızlarda ve farklı düzeylerde öğrenir. Uygun tekniği bulmak öğrencinin öğrenme hızını da etkileyeceği için ayrıca önemlidir. Dil öğretiminde yaygın olarak kullanılan bazı teknikler şöyledir:

Çeviri: Çeviriler çeşitli düzeylerde cümle, diyalog ve edebi metin çevirisi olabilir. Öğrencilerden hedef dildeki bir metni kendi dillerine çevirmeleri istenir. Okuma metinleri sonraki dersleri için de hazırlık yapmak anlamına gelir. Örneğin metindeki yeni sözcükler ve dilbilgisi yapıları bir sonraki derste metni anlamak için kolaylık sağlayacaktır. Metinler hedef dilin edebiyatından seçilir ya da öğretmen öğretmek istediği yeni dil bilgisi yapılarını ve yeni sözcükleri içeren bir metin yazabilir. Çeviri yazılı ya da sözlü olarak yapılabilir.

Görseller: Bütün duyular sözcük öğretiminde (esasinda dil öğretiminde) önemlidir. Görme duyusu dış dünyayı ve yakın çevreyi algılamada çok önemli olduğundan sözcük öğretiminde de bu duyudan yararlanmak öğretimi hızlandırmaktadır. Bilgisayar teknolojilerinin ve cep telefonlarının sunduğu imkânlar ile anlam haritaları, sözcüklerin grafik sunumları vb. gibi çok kullanışlı materyaller hazırlanabilmektedir (Saran & Seferoğlu, 2010, s. 254). Ayrıca sözcük öğretiminde kullanılacak gerçek nesneler, resimler, maketler, sözcük kartları, kartpostallar, listeler, grafikler, tablolar, ders kitapları, televizyon, resimli kitaplar, film, video, yazı tahtasının kullanılması gibi görsel teknikler öğrenmeyi kolaylaştıracak gibi kalıcı olmasına da yardım edecektir. Sarıgül (2017)'e göre özellikle görsel zekâsı üstün olan öğrencilere sözcük öğretiminde görsel tekniklerin kullanılması çok yararlı olacaktır (Sarıgül, 2017, s. 100).

Ezberleme: Sözcük, diyalog ve bazı durumlarda kısa metin ezberleme gibi biçimlerde kullanılabilir. Çeşitli tekrarlarla öğrencilerin dil yapılarını ve sözcükleri ezberlemeleri kolaylaştırılır. Önce öğretmen tarafından örnek bir okuma yapılır ardından sınıfça koro halinde okunur. Daha sonra metinler öğrencilere tek tek veya gruplar halinde defalarca okutulur. Öğrencilere ezberlemeleri için hedef dilde ve anadilde karşılıkları yazılmış sözcük listeleri verilir. Bunun yanı sıra eylem çekimleri gibi dilbilgisi yapılarının da ezberlenmesi beklenmektedir. Öğrencilerden ezberledikleri yapıları daha sonra kendi oluşturacakları diyalog ve metinlerde kullanmaları beklenir.

Eş ve karşıt anlamlı sözcüklerin öğretimi: Öğrencilere bir takım sözcükler verilir ve metinden bunların karşıt anlamlılarını bulmaları istenir. Bu etkinliğin bir benzeri de eş anlamlılar için yaptırılabilir. Ayrıca metinde yer alan sözcükleri anlayıp anlamadıkları da sorulabilir.

Eşdizim kullanımı: Eşdizimlilik, iki muhtemel sözcüğün bir araya gelme olasılığıdır (Ördem, 2015, s. 247). Örneğin “kafası ağrı-” değil de “başı ağrı-” sözcükleri birlikte kullanılabilir. Sözcük öğretiminde *baş*, *kafa* ve *ağrı*- sözcükleri ayrı ayrı bilinse bile doğru cümle kurabilmek için sözcüklerin hangilerinin birbiri ile birlikte kullanılabildiği bilgisinin de ayrıca öğretilmesi gerekmektedir. Hoey (2005)’e göre her sözcük dilbilgiseldir ve sözcüklerin eşdizimliliği yabancı dil öğretiminde akıcılığı ve doğruluğu sağlar. Buna göre bazı sözcükler ile bazı dilbilgisi yapıları birlikte kullanılabilir. Buradan hareketle, A1 düzeyi için şarkı söyle, müzik dinle-, film izle-/seyret-, yemek pişir-/yap- gibi yapıları; ayrıca zaman dilimlerine göre öğünleri öğretirken (sabah) kahvaltı yap-, (öğlen) öğle yemeği ye-, (akşam) akşam yemeği ye- gibi eş dizimlerden yararlanmak faydalıdır.

Süreç: A1 düzeyinde */Bir gününü anlat./* etkinliğinde zaman ifade eden sözcükler ve saatler konusu kullanılarak yaptırılan etkinlik ve benzeri etkinliklerin kullanıldığı bir tekniktir. *Araba sürme* (araba sürmenin başından sonuna nasıl yapıldığının adım adım komutlarla anlatıldığı bir etkinlik) ve *hastanede doktorla görüşme* gibi etkinlikler de bu amaçla kullanılabilir.

Biçimden sözcüğün anlamını tahmin etme: Türkçe dil bilgisi konularından biri olan isim + II = sıfat, isim + sIz = sıfat yapısı ile isim + CI = meslek adı, fiil + IcI = nesne adı, meslek adı gibi yapıları formülle anlatmak öğrencilere dilin yapısıyla ilgili

bir fikir vermekte ve bu yapılarla kurulmuş sözcükleri gördüklerinde parçalara ayırmaları ve sözcüğün anlamını bu yolla biçimden yola çıkarak bulmalarını sağlama konusunda kolaylık sağlamaktadır.

Bağlamsal ipuçlarını kullanma: Bu teknikte sözcüklerin oluşturulan bağlamlar içinde algılanması, anlaşılması, kullanılması ve hatırlanmasını sağlayarak öğretilmesi amaçlanır. Bu tekniğin sağlıklı bir şekilde uygulanabilmesi için, önceden belirlenmiş sözcük listeleri ve bağlamların belirlenmiş olması tercih edilir. Öğrenğin, bahar teması altında öğretilecek isimler (kır, çiçek, gonca, tomurcuk, vb.), eylemler (çiçek açmak, tomurcuklanmak, uyanmak, vb.) gibi sözcükler listelenir. Bunların öğretimi için bir bağlam planlanır. Bu bağlam görsellerle ya da hikâyelerle oluşturulabileceği gibi, her ikisi de kullanılarak oluşturulabilir. Bundan sonra sözcükler gerçek yaşamla ve bağlamla ilişkilendirilerek öğrenciye öğretilir (Gür, 2014, s. 246).

Öğretmenlerin bu teknik ile öğrencilere bağlamdan hareketle sözcük öğretebilmeleri için en önemli yollar şöyle sıralanabilir:

1. Uygun zorluklarda hazırlanmış okuma ve dinleme materyali bulma ve seçme konusunda yardımcı olma
2. Daha çok okumaları ve anlaşılır konuşma girdisi elde etmeleri konusunda onları teşvik etme
3. Akıcı ve daha iyi anlayarak okumaları için öğrencilerin okuma becerilerini geliştirme
4. Bağlamdan sözcüğü tahmin etmeleri, bunun için uygun stratejiyi seçmeleri, ipuçlarını yakalamaları ve değerlendirmeleri için öğrencilere çalışma fırsatı sunma (Nation, 2013, s. 388).

Otantik metin kullanma: Öğrenciler sınıfta öğrendiklerini dışarıdaki gerçek dünyaya aktaramazlar. Bu nedenle öğrencilerin doğal dilin kullanıldığı çeşitli durumlara maruz bırakılması yararlı olacaktır. Bunun için öğretmen sınıfa gazete köşe yazıları getirebilir ya da öğrencilere örneğin seçime gidecek iki aday hakkında bilgi edinmelerini ödev olarak verebilir. Bu tür etkinlik ve ödevler ileri düzeydeki öğrenciler için uygundur. Daha düşük düzeydekiler için de otantik materyaller kullanılabilir. Örneğin tahmin cümleleri öğretilirken hava durumu haberleri kullanılabilir. Bunun dışında menüler ve tren, otobüs, uçak tarifelerinin kullanılması da uygundur.

Gösterme ve canlandırma / Rol yapma / Taklit etme: Öğrencilerden geçici olarak başkası olması ve hedef dili kullanarak onu canlandırması istenir. Onlardan duruma uygun hikâyeler üretmeleri ve onu oynamaları beklenir. Bu sayede deneyerek ve yaşayarak öğrenme imkânı yakalamış olurlar (Larsen-Freeman, 2011, s. 82). Ayrıca öğrenciler dil öğrenimi sırasında çoğunlukla pasif bir rol üstlendiklerinden öğretmeni taklit etmeleri ve uygun tepkileri göstermeleri onları daha aktif duruma geçirecektir. Barın (2007)'a göre Yabancılar Türkçe öğretimi sırasında sözcük öğretiminde kullanılabilecek rol yapma, drama ve gösteri teknikleri, zekâ türlerinin özelliklerine hitap eden öğretim teknikleridir. Çünkü, değişik zekâ alanlarına sahip olan öğrenciler, belli sözcüklerin öğretilmesini amaçlayarak hazırlanmış küçük piyesleri veya skeçleri izlemekten hoşlanırlar (Barın, 2007, s. 191-195).

Oyun ve bulmaca kullanma: Oyunlar hem eğlenceli olmaları hem de dil yapılarını kalıcı hale getirmede yararlı olmaları açısından tercih edilen etkinliklerdir. Oyunlar anlaşılır girdiyi sağlama konusunda da çok yararlıdır. Çünkü öğrenciler oyun oynarken dile değil oyunun kendisine odaklanırlar. Bu nedenle deneyimli bir öğretmen bu yararlı aracı işinin bir parçası haline getirmeyi de bilmelidir. Örneğin öğrencilerin derse ilgisi dağılınca oyunları bir dinlendirici olarak kullanabilirler. (Krashen & Terrel, 1988, s. 121). Oyunlar gibi bulmacalar da hem dinlendirici hem de söz dağarcığını güçlendirici etkinliklerdir.

Yüz ifadeleri ve beden dili: Jestler, mimikler, heyecan, beden dili gibi öğelerden yararlanmak sözcük öğretiminde göstererek yapma etkinlikleridir. Dil öğretiminin temel döneminde oldukça işe yarayan tekniklerdir. Göstererek yapmak hem eğlendirici hem de kolaydır.

Komut kullanma: Öğrencilere canlandırmaları için komutlar verilir. Canlandırmalar anlamı netleştirmede yararlı olur. Komutlar özellikle yabancı dili başlangıç düzeyinde öğretirken çok önemlidir. Öğretmen anlamı açıklamak için öncelikle öğrencilerle birlikte komutları canlandırır. Sonrasında öğrencileri yalnız bırakır. Öğrencilerin sergiledikleri performans onların komutları anlayıp anlamadıkları konusunda bilgi verir. Öğrenciler bu etkinlikler sırasında sadece hareketleri ezberlemezler, hareketler ile komutlar arasında anlam ilişkisi kurarlar. Öğrencilerin başardıklarını hissetmeleri önemlidir. Bu nedenle öğretmen komutları çok hızlı

öğretmez. Öğretmenin bir kerede en fazla üç komut öğretmesi önerilir. Öğrenciler bunları başardıklarında ardından daha fazlası öğretilir (Larsen-Freeman, 2011, s. 111).

Gerçek nesneler: Sözcük öğretiminde kullanılabilecek en kolay teknik sınıfta/öğretim ortamında bulunan gerçek nesneleri kullanmaktır. Bulunmuyorsa ilgili sözcüğün öğretileceği sırada sınıfa o nesneleri getirmek de yapılabilecek başka bir iştir. Gerçek nesneleri kullanmak sözcüğün çevirisini yapmaktan daha yararlı bir tekniktir. Nesneyi göstererek sözcüğü öğretmek anlamın doğrudan oluşması ve kalıcı olması açısından önemli ve kullanışlı bir tekniktir. Bu açıdan özellikle temel düzeylerde sıkça kullanılır ve kullanılması önerilir.

Sözlük kullanma: Özellikle temel düzeyde kullanılacak tekniklerden biri de sözlük kullanmadır. Bu teknik bilinmeyen bir sözcüğün anlamını öğretmek için önerilecek bir uygulamadır. Bu, öğrenciler sınıfta değil de kendi kendilerine dil öğrendiklerinde doğru teknikle sözlük kullandıklarında sözcük dağarcıklarının genişlemesine oldukça katkı sağlayacak bir tekniktir. Bu nedenle öğrencilere sözlüğü nasıl kullanacakları konusunda rehberlik edilmesi önemlidir. Özellikle birden çok anlamı olan sözcüklerde sözcüğün kullanıldığı yere göre o anlamı kazandığı konusunda öğrenci bilgilendirilmelidir. Aksi takdirde öğrenci sözcüğün kullanılması gereken yeri değil de yanlış bir kullanımı öğrenebilir. Örneğin A1 düzeyinde “çık-” eylemini cümlede kullanmaya çalışan bir öğrenci sözlüğe bakarak “Sen şimdi sınıftan defoluyorsun.” biçiminde bir cümle kurabilir. Dil öğretiminde farklı sözlükler kullanılabilir. Öğrenciler iki dilli, resimli, tek dilli ya da sözcükleri gruplar halinde açıklayan sözlükleri kullanabilirler (Sarıgül, 2017, s. 102). Teknolojinin gelişmesiyle bu sözlüklere erişim de kolaylaşmıştır. Bunlara ek olarak çevrimiçi sözlükler ve cep telefonuna uygulama olarak indirilebilen sözlükler de öğrencilerin kullanımına sunulmuş durumdadır.

Üst anlam ve alt anlam çalışmaları: Üst anlam ve alt anlam kapsayıcı anlamı olan bir sözcük ile onun kapsamına giren alt anlamlı sözcüklerdir. Üst anlam ve alt anlam konusu aslında bir çeşit tasarım ve çağrışım konusudur ve sözcük öğretiminde kullanılabilecek tekniklerden biridir. Örneğin *askerlik* sözcüğü söz konusu olduğunda üniforma, silah, bot, nöbet, komutan, savaş, kışla vb. çağrışımlar ortaya çıkar. Böyle bir

örnekte askerlik üst anlam ise diğer sözcükler onun kapsamına giren alt anlam ile ilgilidir (Eker, 2011, s. 465).

Derlem kullanımı: Hangi sözcüğün hangi sözcüklerle sıklıkla kullanıldığını gösteren derlem çalışmaları sözcüğün kullanımını öğretmede son derece faydalı olmaktadır. Sarıgül (2017)'e göre özellikle ileri düzey öğrencilere sözcük öğretiminde sözcüğün hangi bağlamlarda ve hangi sözcüklerle nasıl kullanıldığını göstermek için derlemlerden yararlanılabilir (Sarıgül, 2017, s. 101).

Sözlü çalışmalar: Sınıfta etkinliklerle sözcük öğreten öğretmenin, öğrencilerin farklı zekâ türlerine sahip olduğunu düşünerek etkinlik hazırlaması gerekmektedir. Dilsel-sözel zekâsı güçlü olan öğrencilerin daha başarılı ve aktif olmaya daha eğilimli olduğu sözlü çalışmalarda öğrenciler dili etkin bir biçimde kullanma fırsatı bulurlar. Öğrenciler bu çalışmalarda şiir okuma ve hikâye anlatma gibi etkinliklerle sözcüklerin farklı anlamlarını fark etme/öğrenme, soyut ve simgesel düşünme gibi yetileri kazanırlar. Örneğin sınıf iki gruba ayrılıp bir grup dışarı çıkarılı, içeride kalan gruba bir hikâye anlatılır. Sonra içeri alınan öğrencilerin her biri kalanlardan biriyle eşleştirilir. Hikâyeyi dinleyen dinlemeyene anlatır. Sonra hikâyede özel olarak öğretilmesi hedeflenen sözcükler üzerinde durulur. Metindeki eş ve zıt anlamlılar bulunur vb.

Sözcük alıştırmaları: Alıştırmalar sözcük öğretiminde kalıcılığı sağlayan temel unsurlardır. Yeni öğretilen bir sözcüğün alıştırmayla desteklenmesi ve kontrolünün yapılması sözcük öğretiminde önemlidir. Sözcüklerin alıştırma yoluyla pekiştirilmemesi unutulma riskini de ortaya çıkarmaktadır. Çetinkaya (2005)'ya göre alıştırma destekli tekrarlar, bilgiyi anlamlı hale getirerek uzun süreli belleğe aktarmada daha etkili olmaktadır. Alıştırmalar, öğrenilen bilgilerin farklı durumlardaki kullanımını görme olanağı sağlar. Bu kullanımlar, görsel öğelerle, diyaloglarla vb. değişik şekillerle desteklenebilir. Ayrıca alıştırmalar, öğrencilerin hem öğrendiklerini tekrar etmelerini hem de yaptıkları denemelerde yanlış ve doğrularını görmelerini sağlar (Çetinkaya, 2005, s. 70). Bu açıdan boşluk doldurma, cümle içinde kullanma, sıralama, eşleştirme, soru cevap, birleştirme gibi alıştırmalar sözcük öğretiminde yararlanılabilecek alıştırmalardır.

Reklam, film ve videolardan yararlanma: Görüntü ve sesin birlikte olduğu film, reklam ve videoları sözcük öğretiminde kullanmak öğretmene kolaylık öğrencilere

pratik kazanma imkânı sağlaması açısından önemlidir. Titizlikle seçilmiş olan reklam, film ve videolar, hem öğrencilerin ilgisini çekecek hem de doğal dil kullanımının örneğini sergileyeceği için çok yararlı olacaktır. Barın (2007, s. 191)’a göre kısa filmler eğitim amaçlı kullanıldığında, yabancılara Türkçe öğretiminde çok önemli olan soyut ve somut sözcük öğretimi ile özellikle dilin iyi kavranılması için öğrenilmesi gereken deyimlerin duruma dayalı olarak verilmesini sağlamaktadır. Bunların ötesinde filmler, öğrencilere öğrendikleri dilin kültürünü yansıtması açısından da ayrıca önem taşımaktadır. Reklam, film ve video gibi materyaller aynı zamanda öğrenilen dilin sesini duyma imânı da verdiklerinden dinleme alıştırmaları için de zemin hazırlamaktadırlar.

Zıt anlamlılar ve eş anlamlılar: Dil öğretiminde sözcüklerin eş ve zıt anlamlarının öğretilmesi zaman kazandırması ve kolaylık sağlaması açısından yararlı tekniklerdir. Örneğin temel düzeyde “uzak” sözcüğü öğretilmek istendiğinde öğrenciye daha önce “yakın” sözcüğü öğretilmişse, bu sözcük hatırlatılır ve “yakın X uzak” biçiminde¹⁶ yeni sözcüğün öncekinin zıt anlamlısı olduğu belirtilerek anlam kolayca aktarılmış olur. Okur ve Göçen (2019)’e göre yabancı dil öğretiminde zıt ve eş anlamlılara yer vermek, başlangıç düzeylerinde sözcüklerin tanımlanmasını kolaylaştırırken ileri düzeylerde öğrencilerin sözcük dağarcıklarını zenginleştirmekte ve öğrencilerin sözcük bilgisi düzeyini arttırmaktadır (Okur & Göçen, 2019, s. 282-283).

Tanım ve açıklama: Sözcük öğretiminde kullanılan tekniklerden biri de öğretilecek sözcüğün tanımını yapmak ya da sözcüğü açıklamaktır. Tanım yapmak, sözcüklerin anlamını, dili bilen birinden doğrudan öğrenmek ya da öğrenilecek sözcüklere sözlükten bakmaktır. Açıklama ise sözcüğün karşıladığı kavramın ne olduğu, neye benzediği, başka hangi sözcüklerle kullanılabildiği vb. konularda bilgi vermektir. Herman ve Dole (1988)’ye göre sözcüklerin tanım ve açıklamasını yapmanın çok sayıda sözcüğü kısa sürede öğretmesi açısından pratik olsa da aynı zamanda kendi içinde birtakım sınırlılıkları vardır. Örneğin öğrencilerin tanım yapılan sözcükleri öğrendiklerinin ve sözlükten sözcüklerin tanımına bakmış olmalarının onların sözcük bilgisini geliştireceğinin bir garantisi yoktur (Herman & Dole, 1988, s. 45).

¹⁶ Dil öğretiminde öğrencilerle yapılacak bazı anlaşmalar sınıfta işi kolaylaştırmaktadır. Sözcük öğretiminde X işaretinin zıt anlamı karşıladığı, = işaretinin eş anlamı karşıladığı öğretilirse bu anlaşma tüm dil öğretimi boyunca taraflara kolaylık sağlayacaktır.

Örnek cümleler: Örnek cümle tekniği, bağlamsal sözcük öğretimi ile doğrudan ilgili bir tekniktir. Sözcüğün tanımını ya da açıklamasını yapmak sözcüğün karşıladığı kavramı tam olarak açıklamada yeterli olsa bile sözcüğün doğru kullanımı konusunda her zaman yeterli olmayabilir. Bu nedenle açıklama ya da tanımdan sonra öğrencilerden cümle kurmaları istenip varsa yanlışlar düzeltilmeli ya da öğrencilerle birlikte cümle kurma çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmayı yaparken birden çok anlam taşıyan sözcükler için her anlamı verecek cümle alıştırması yapılmalıdır. Eğer sözcüğün yan ve mecaz anlamları varsa bu durumda uygun dil düzeyi beklenmelidir.

Neden ve sonuçlar: Ortaya çıkan bir olay ya da gerçekleşen bir durumun öncesi ve sonrasında ilgili çeşitli bağlamlar sunan neden ve sonuçlar da sözcük öğretiminde kullanılan tekniklerden biridir. Örneğin bir öğrencilere *kaza* olayını verelim ve onlardan neden ve sonuç çıkarmalarını isteyelim. Ortaya şöyle bir sonuç çıkması mümkündür:

dikkatsizlik		yaralanma
kötü hava koşulları	kaza	sakatlık
alkol		ölüm

Deyim ve atasözü: Deyim ve atasözü gibi birden çok sözcükten oluşan, çoğunlukla sözcüklerin kendi anlamını taşımadığı, dolayısıyla anlamın görülen sözcüklerden çıkarılamayacağı söz gruplarının sözcük öğretiminde kullanılması önemlidir. Kullanılan, yaşayan dilin öğretilmesi gerekliliği ve öğretilen dilin kültürünün de öğretilmesi gerekliliği gibi dil öğretimi ilkelerini gerçekleştirmek üzere deyim ve atasözleri önümüzde durmaktadır. Doğal dil kullanımlarını içeren kısa film ve videolar, modern drama diyalogları ve gazete karikatürlerinden alınacak örneklerle deyim ve atasözü öğretimi yapılabilir. Deyim ve atasözleri, taşıdıkları anlam yoğunluğu ve bu söz gruplarını oluşturan sözcüklerin gerçek anlamı mı mecaz anlamı mı yansıttığına göre yabancı dil olarak sözcük öğretiminde kullanılırken bu yapıların ne zaman ve ne kadarının öğretileceği iyi planlanmalıdır. Akpınar ve Açık (2010) deyimlerin anlamsal olarak 3 basamakta sunulmasını önermişlerdir: 1. Basamakta görünüşteki anlamıyla bir mesaj taşıyan, göndergenin açık olarak ifade edildiği deyimler yer almakta ve bu deyimlerin A1, A2 düzeylerinde kullanılması önerilmektedir: dostu düşmana karşı, çoğu gitti azı kaldı vb. 2. Basamakta gösterge olarak belli bir anlamı olmakla birlikte asıl anlamı açık olarak ifade etmeyen mecazlı deyimler yer almakta ve bunların A2, B1 ve B2 düzeylerinde kullanılması

önerilmektedir: diken üstünde oturmak, çorbada tuzu bulunmak vb. 3. Basamakta ise Türk toplumuna özgü değerleri ve kültür unsurlarını baandıran anlayışların, kavram ve ifadelerin bulunduğu deyimler yerl almakta ve bunların C1 ve C2 düzeylerinde kullanılması önerilmektedir: başına devlet kuşu konmak, vebal boynuna vb. (Akpınar & Açık, 2010). Akpınar ve Açık deyimlerle ilgili bu anlamsal sıralamayı Çeçen'in atasözleri ile ilgili sınıflamasına dayandırmışlardır. Çeçen'in söz konusu sınıflaması şöyledir: 1. Basamakta görünüşteki anlamıyla bir mesaj taşıyan, göndergelerin açık olarak ifade edildiği atasözleri: İyi dost kötü günde belli olur vb. gibi. 2. Basamakta gösterge olarak belli bir anlamı ve mesajı olmakla birlikte asıl anlamı açık olarak ifade etmeyen mecazlı mesajların da olduğu atasözleri: Damlaya damlaya göl olur. vb. gibi. 3. Basamakta benzetme gibi söz sanatlarıyla, somut ve mecaz ifadeler taşıyan, derin yapıdak atasözlerine yer verilmiştir: Üzüm üzüme baka baka kararır vb. gibi (Çeçen, 2007).

Bilmece ve tekerleme kullanma: Bilmece ve tekerleme kullanmak da eğlenceli ve yararlı tekniklerdendir. Tekerlemeler temel düzeyde sesletim çalışması sırasında kullanılabilir. Kolay söylenebilen ve bilinen sözcükleri içeren tekerlemeler ders sonu etkinliği olarak sınıfta uygulanabilir. Bilmece, çoğunlukla kültürel olduğundan, öğrenilen dilin kültürüne biraz aşına olunduktan sonra yer verilmesi uygun olan bir tekniktir.

Gerçek dünya durumlarını kullanma: Sınıf ortamında öğretilen dilin gerçek hayatta da kullanılması gerekmektedir. Öğrenciler bazen sınıfta öğrenme sırasında hedef dili rahatlıkla kullanırken gerçek hayatta bunu uygulama sırasında güçlük çekebilmektedir. Bunun önüne geçebilmek için sınıfta, ders sırasında hazırlanacak etkinliklerle öğrencilerin gerçek dünya durumlarıyla karşılaşmaları ve eğer karşılaşılırsa kullanabilecekleri muhtemel yapılarla donanmaları sağlanabilir. Örneğin, hastanede, postanede, markette, süt ürünleri reyonunda, pazarda, telefonda vb. durumları onlar henüz gerçekte bu durumla karşılaşmadan sınıf ortamında bu durumu hayal etmeleri ve kullanabilecekleri dil yapılarını öğrenmeleri sağlanabilir.

Anlamsal olarak ilişkili sözcük gruplarını kullanma: İlişkili olan sözcük gruplarını ayırma ya da birleştirme de sözcük öğretiminde sıklıkla kullanılan bir tekniktir. Örneğin ne ve kim ayrımı öğretirken karışık olarak verilen sözcüklerin bu

başlıklarda sınıflanması istenebilir. Ayrıca sebzeler, meyveler; yiyecekler, içecekler, yazlık/kışlık kıyafetler; sayılabilen/sayılamayan nesneler vb. konularda sözcük öğretirken ilgili sözcükleri aynı grupta toplama ve ve ilgisiz olanı bulma gibi etkinlikler uygulanabilir.

Sosyal medyayı kullanma: Kullanıcıların genel ağ üzerinde birbirleriyle bilgi alışverişi yaptıkları, sohbet ettikleri ve özel yaşamlarını paylaştıkları sanal etkileşim alanları olan sosyal medya ortamları teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkmış olan yeni bir kavramdır. Günümüz koşullarında her insanın sosyal medya ortamlarından en az birini kullandığı düşünülürse, bu ortamların dil ve sözcük öğretiminde kullanılmasının çok yararlı olacağı ortadadır. WeAreSocial'in 2022 verilerine göre dünyada sosyal medya kullanıcılarında çift haneli büyüme görülmüştür. 2022 Ocak ayı raporuna göre dünya nüfusu 7.91 milyar, cep telefonu kullanan kişi sayısı 5.31 milyar, 4.95 milyar internet kullanıcı sayısı ve 4.62 milyar kişi aktif sosyal medya kullanıcısıdır. Aktif sosyal medya kullanıcı sayısı geçen yıla göre % 10.1 artmıştır. Ocak 2022 verilerine göre dünyada en çok kullanılan ilk 3 sosyal medya ortamı Facebook, Youtube ve WhatsApp'tır (WeAreSocial, 2022). Dünyada en çok kullanılan bu 3 sosyal medya ortamı ve diğerleri sözcük öğretiminde de aktif olarak kullanılabilir. Bu ortamları öğrenciler de kullandığı için bunların kullanımı hem öğrencilerin ilgisini çekecek hem de dil öğretimi çağın gerektirdiği koşullarda yapılmış olacaktır. Buna göre Facebook ve WhatsApp üzerinden öğrencilerin de yer aldığı gruplar kurulabilir, bu gruplarda öğrenciler birbiri ile hedef dilde sohbet edip birbirlerinin yanlışlarını düzeltebilir, duyuru ve bilgi, belge paylaşımları yapılabilir vb. Youtube'dan hedef dilde uygun video, film ve şarkılar bulunup sınıfa getirilebilir. İzleme öncesi ve sonrasında çeşitli etkinlikler yapılabilir.

Şarkı ve kayıt kullanma: Şarkı ve diğer müzik kayıtları genel olarak dil öğretiminde özel olarak da sözcük öğretiminde kullanılabilir. Şarkılar yetişkin ve küçük yaş gruplarına dil öğretirken dağılan ilgiyi yeniden derse çekmek ve yorgun zihinleri dinlendirmek için kullanılabilecek etkin bir yoldur. Müziğin sınıfta kullanılması dinleme becerisini de geliştirir. İnâl'a göre şarkıların dil öğretiminde kullanılmasını gerektiren bir neden de şarkıların, toplumun gerçek dilini ve duygularını içeriyor olmasıdır. Ona göre öğrenciler böylece hedef dilin kültürünü ve dilbilgisi kitaplarında her zaman rastlayamayacakları dil yapılarını ve deyimleri de şarkılarla öğrenmiş olurlar

(İnal, 2013, s. 423). Şevik, şarkıların dil öğretiminde duyuşsal nedenler, bilişsel nedenler ve dilbilimsel nedenlerle öğretilmesi gerektiğini belirtmiştir (2012). Şarkılar sözcük öğretiminde dinleme öncesi ve dinleme sonrası yaptırılacak etkinliklerle kullanılabilir. Şarkı sözü karışık olarak verilebilir. Şarkı ile ilgili sorular hazırlanabilir. Dinlemeden önce kaç kez dinleyecekleri ve dinlerken neler yapmaları gerektiği vb. konular öğrencilere öncede söylenmelidir. Dinledikten sonra ne anladığını anlatma ya da yazma, şarkıda geçen yeni sözcükler ya da kalıp ifadeler üzerine konuşma, sözcüklerin eş ve zıt anlamlılarını bulma vb. etkinlikler yapılabilir.

Şiirlerden yararlanma: Şiirler de diğer teknikler gibi sözcük öğretiminde kullanılan yararlı tekniklerden biridir. Özellikle basit içerikli, kafiyeli çocuk şiirleri somut sözcükler içerdiğinden yabancı dil olarak sözcük öğretiminde kullanılması önerilen tekniklerdendir. Örneğin karşılıklı okunan bir çocuk şiiri olan “- Komşu Komşu!, - Hu hu!- Oğlun geldi mi?...” diye devam eden şiir A2 düzeyinde geçmiş zaman /-DI/ yapısı öğretildikten sonra kullanılabilir, ikili çalışmaya uygun, eğlenceli bir etkinliktir. İleri düzeylerde ya da alanla ilgili özel bir dil öğretimi söz konusu olduğunda edebi şiirlerden de yararlanılabilir.

1.2. İlgili Araştırmalar

Bu bölümde konu ile ilgili araştırmalar sırasında karşılaştığımız benzer çalışmalardan kısaca bahsedilecektir.

Hasekioğlu (2009), “Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Bilgisi Öğretimi -Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe 1 Serisinde Sözcük Öğretiminin Değerlendirilmesi ve Sözcük Öğretimi İçin Uygulama Örnekleri- adlı yüksek lisans tezinde yeni bir alan olan Yabancı Dil Olarak Türkçe alanı içinde sözcük öğretiminde belirli yöntem ve yaklaşımların kullanılması gerektiğinin; sözcük öğretimi konusunda kullanılabilir tekniklerin, stratejilerin ve etkinliklerin öğrenme sürecini hızlandıracağının altını çizmiştir. Tezin sonuç kısmında şu ifadeler yer almaktadır:

“Yabancı Dil Olarak Türkçe öğretiminde, her yabancıdil öğretiminde olduğu gibi, belirli yöntem ve yaklaşımların kullanılması gerektiğinin; sözcük öğretimi konusunda yararlanılabilir tekniklerin, stratejilerin ve etkinliklerin öğrenme sürecini hızlandıracağının bir kez daha altı çizilmiştir.” (Hasekioğlu, 2009, s. 288).

Işık (2014), “Kelime ve Cümle Yapıları Bakımından Arapça ile Türkçenin Karşılaştırılması” adlı doktora tezinde karşılaştırmalı bir yöntemle Arapça ve Türkçeyi, sözcük ve cümleler açısından değerlendirmiştir. Araştırmacı tezin sonuç bölümünde, uzun bir süredir birbirini etkileyen bu dilleri karşılaştırmalı yöntemle ele alan çalışmalar az ve yetersiz olduğundan bu çalışmayı hazırlamaya değer bulduğunu ifade etmiştir. Çalışmada iki dilin benzer ve farklı yönleri ortaya konulmuştur. Bunların tespitinden maksadın var olan dilbilim konularının işlenmesinin ötesinde dil eğitim ve öğretimine esas teşkil edecek verileri hazırlamak, anlaşılması zor olan meseleleri anlaşılır hale getirmek, hem eğitimcilere hem de öğrencilere kolaylık sağlamak olarak dile getirilmiş ve çalışma “Arapçayı daha hızlı öğrenebilmek için bu iki dildeki farklı ve benzer yönleri dikkate almanın zorunlu olduğu kanaatindeyiz.” (Işık, 2014, s. 250) ifadesiyle bitirilmiştir.

Apaydın (2007), “Türkçenin yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sözcük Öğretimi Üzerine Bir Yöntem Denemesi” adlı yüksek lisans tezinde genelde, sözcük öğretimi ve özelde de yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözcük öğretimi üzerinde durarak Ulamsal Sözcük Öğretimi adlı bir yöntem denemesi yapmıştır. Kuramsal olarak dilbilimsel ve nörolinguistik veriler ile psikolojinin getirdiği yöntemlere dayanan bu çalışmada geleneksel ve çağdaş sözcük öğretim yöntemleriyle birlikte, sözcüklerin birbirinden kopuk değil de kavramsal ve çağrışımsal ilişkilendirmeler eşliğinde bellekte daha kalıcı olacağı öngörüsüyle “Ulamsal Sözcük Öğretimi”ne yönelik bir deneme de içermektedir. Çalışmada bu yöntemin hem kodlamayı hem de geri çağırmayı olumlu yönde etkilediği ve kolaylaştırdığı sonucuna varılmıştır (Apaydın, 2007, s. 112).

Mert (2010), “Etkinliklerle Sözcük Öğretimi” adlı kitabında sözcük öğretimi alanının temel amacı olan sözcük kazandırma becerisine, geliştirilen etkinlikler aracılığıyla katkı sağlamayı amaçlamıştır. Kitapta, sözcük öğretimi süreci anadili eğitimi ve öğretimi sürecinde olması gerektiği gibi çocuğun bilişsel gelişimi ile ilişkilendirilmiş ve hazırlanacak izlencelerde bireysel farklılıkların, beyin gelişim süreçleri, bilişsel, duyuşsal, devinişsel gelişim evreleri göz önünde tutularak yapılandırmacı yaklaşıma uygun 61 etkinlik örneği sunulmuştur (Mert, 2010, s. 4).

İşler (2014), “Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü” adlı kitabında Türkçe Sözlük’te yer alan bütün Arapça kökenli sözcükleri derlemiş, sözcüklerin

sözcük türü, Arapça kök sesleri, Türkçede kazandığı anlamları ve türetmeleri, birlikte kullanıldığı sözcükleri tek tek belirtmiştir. Yazar sözlüğün sunuş kısmında şunları ifade etmektedir:

“Bu çalışmamız net bir şekilde göstermiştir ki, anadili Türkçe olan insanlar, çok sayıda Arapça kelimeyi dil hazinelerinde bulundurmaktadırlar. Bu durumun farkında ve bilincinde olmak, anadili Türkçe olan insanların Arapça öğrenmesinde cesaret verici ve başarıyı artırıcı bir unsur olarak kullanılabilir, potansiyel bir güç olarak değerlendirilebilir. Dilimizde bulunan bu malzeme, kalıplarına göre tasnif edilerek, Arapça öğrenen yabancılar için büyük bir önem taşıyan sarf öğretiminde kullanılabilir. Aynı durum Türkçe öğrenmek isteyen Arapça anadilliler için de geçerlidir. Onlar da; bazı ses, yapı ve mana değişimine uğramış olsa da, pek çok bildikleri kökten türemiş kelime kalıplarını Türkçede bulacaklardır. Dolayısıyla onlar için de Türkçe öğrenmek, başka bir yabancı dili öğrenmekten daha kolay olacaktır.” (İşler, 2014, s. 7).

İşler (1997), “Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları” adlı çalışmasında Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelimeler ile Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime Gruplarını ele almıştır. *Türkçe Sözlük*’ün 1988 baskısı esas alınarak yapılan çalışmada 536 sözcükte anlam kayması olduğu tespit edilmiştir. Bu sayının 452’si sözcük, 84’ü ise sözcük grubundan oluşmaktadır. Araştırmacı sözcük gruplarındaki anlam kaymasını incelediği 2. bölümde Arapça sözcük gruplarının büyük bir bölümünün Farsça isim veya sıfat tamlaması ya da Farsça atıf şeklinde kullanıldığını tespit etmiş ve buradan bu biçimlerin Türkçeye Farsça kanalıyla geçtiği sonucuna ulaşmıştır (İşler, 1997, s. 169).

Özçakmak (2019) tarafından yapılan “Arapça Kökenli Sözcüklerin Türkçe Öğrenmeye Etkisine Dair Öğrenci Görüşleri” adlı çalışmada Türkçe öğrenen Suriyeli öğrencilerin Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerin Türkçe öğretiminde kullanımıyla ilgili görüşlerini değerlendirmek amacı güdülmüştür. Veriler analiz edildikten sonra öğrencilerin, Türkçede bulunan Arapça kökenli sözcüklerin anlamsal benzerliği konusuna olumlu baktıkları, bu durumun dil öğrenmede kendilerine avantaj sağladığını düşünmekte oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçtan hareketle araştırmacı bu kapsamda kültürel yakınlık sonucu Türkçe ve Arapça arasında alınıp verilen binlerce ortak sözcükten yararlanılabileceğini önermektedir (Özçakmak, 2019, s. 1489).

Mohammad (2020) “Türkçe ve Hintçe-Urduca Ortak kelimeler Yardımıyla Hindistanlı Öğrencilere Türkçe Öğretimi” başlıklı doktora çalışmasında iki dildeki ortak sözcüklerin dil öğretimine etkisini araştırmış ve araştırma sorusuna olumlu bir yanıt bulmuştur. Araştırmacı tez çalışmasının sonuç ve öneriler bölümünde bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“Elde edilen sonuçlara göre Türkçe ve Hintçe-Urduca ortak kelimeler yardımıyla Hindistan’da yabancı dil olarak Türkçe öğretimi amacıyla hazırlanmış araştırmaların öğrenci başarılarına etkili ve faydalı olduğu sonucuna varılmıştır.” (Mohammad, 2020, s. 129).

İltar (2014) “Yabancılar Türkçe Öğretiminde Arapça-Türkçe Ortak Kelimeler Yardımıyla Etkinlik Geliştirme ve Uygulama: Mısır Örneği” başlıklı yüksek lisans tezinde ortak sözcüklerin dil öğretiminde kolaylık sağlayıp sağlamadığını tespit etmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın sonuç kısmında araştırmacı şu sözlere yer vermiştir:

“Arap coğrafyasında yabancılar Türkçe öğretiminde kültürümüzün en önemli unsuru olan dilimizin her iki dilde de yer alan ortak kelimelerinden yararlanmak oldukça önemlidir. Öğrenci öğretilen kelimelerle ilgili olarak zihninde bir geçmişe sahip olduğundan bu kelimeleri çok rahat bir şekilde öğrenebilmektedir. Öğrenci öğrenmeye başladığı ilk günden itibaren çok hızlı bir şekilde bu kelime hazinesini geliştirmektedir.” (İltar, 2014, s. 115)

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

Bu bölüm dört bölümden oluşmaktadır. Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama yöntemi, veri toplama araçlarına dair bilgiler verilmiştir. İlk ve ikinci bölümde çalışmanın modeli, araştırmada kullanılan evren ve örneklem hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmada kullanılan verileri toplama araçları tanıtılmıştır.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler tespit edilerek bunların Türkçede anlamsal ve ses bilimsel açıdan ne gibi değişimler geçirdiğini belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla tez çalışmasında doküman analizi (belgesel tarama) modeli kullanılmıştır. “Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama denir. Belgesel tarama, belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar.” (Karasar, 2012, s. 183). Araştırmalarda belge incelemesi, belgeler, arşiv kayıtları ve çeşitli materyalin araştırma konusu veriyi toplama ve çözümleme işlemidir.

2.2. Evren ve Örneklem

Tez çalışmasının evrenini Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler oluşturmaktadır. Bu sözcükler içinden yaygın olarak kullanılan sözcükler tez çalışmasının örneklemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın, sözcüklerin düzeylere göre sınıflanması bölümündeki sınıflamada kullanılan sözcüklerin belirlenmesinde Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti (A1, A2, B1, B2, C1); Gazi Tömer Yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti (A1, A2, B1, B2, C1), Yedi İklim yabancılar İçin Türkçe Öğretim Seti ve İstanbul Yabancılar İçin

Türkçe Öğretim Seti düzeylere göre taranarak her bir düzeyde yer alan Arapça sözcükler belirlenmiştir. Bu kitaplarda yer almayan sözcükler için yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında görev yapmakta olan uzman öğretmenlerin görüş ve önerilerine başvurulmuştur.

2.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın asıl malzemesi olan Arapçadan alıntı sözcükler belgesel tarama yoluyla Türkçe Sözlükten derlenmiştir. Derlemede Arapça alıntı sözcük sayısı sözlüklerin baskı sayısına göre değişmediğinden hâlihazırda elde bulunan Türkçe Sözlük'ün 1998 baskısı kullanılmıştır. “Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Sözcük Öğretiminde Kullanımı” başlığı altında öğrencilere ve öğretim elemanlarına yardımcı olmak, derslerde kullanılmak amacıyla Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metnindeki kazanımlara uygun olarak dört beceri olan okuma, dinleme, konuşma, yazma ve genel olarak sözcük öğretimine yönelik beş farklı alanda toplam 100 etkinlik hazırlanmıştır. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni ve programdaki amaçlar da dikkate alınmıştır. Araştırma, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde yer alan kazanımlar ve tüm dil öğretimi düzeylerini (A1, A2, B1, B2 ve C1) içerecek şekilde biçimlendirilmiştir.

İnceleme sırasında belirlenen sözcüklerin Yeni Hitit, İstanbul, Yedi İklim ve Gazi ders kitaplarında hangi düzeyde kullanıldıkları araştırılarak sözcükler A1, A2, B1, B2 ve C1 düzeylerine göre sınıflandırılmış ve ayrı ayrı listeler halinde sunulmuştur.

Çalışmadaki etkinlikler Sözcük Öğretimi Yöntemlerinden Bilinçli Sözcük Öğretimi Yöntemi ve Örtük Sözcük Öğretimi Yönteminin tekniklerine göre oluşturulmuştur.

2.4. Verilerin Toplanması

Çalışmada verileri toplamak amacıyla doküman analizi (belgesel tarama) yöntemi kullanılmıştır. “Var olan kayıt ve belgeleri inceleyerek veri toplamaya belgesel tarama denir. Belgesel tarama, belli bir amaca dönük olarak, kaynakları bulma, okuma, not alma ve değerlendirme işlemlerini kapsar.” (Karasar, 2012, s. 183).

Çalışmada alıntı sözcüklerin belirlenmesi ve belirlenmiş olan sözcüklerin düzeylere ayrılması için ders kitaplarının incelenmesinde tarama modellerinden genel tarama modeli kullanılmıştır.

İlk olarak, çalışmanın verilerini elde etmek için TDK'nun hazırlamış olduğu Türkçe Sözlük'ün 9. baskısı baştan sona taranmıştır. Sözlükte yer alan bütün Arapça kökenli sözcükler tek tek belirlenmiş ve sözcükler bir Word dosyasında sıralanmıştır. Sözcüklerin tespiti ve sıralanması yapıldıktan sonra bunlar içinde günlük hayatta yaygın olarak kullanılanları tespit edilmiştir.

İkinci olarak, belirlenen sözcüklerin düzeylere ayrılması amacıyla Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni'nde sözcüklerin hangi düzeyde, nasıl verildiği ve diğer taraftan yabancılar için hazırlanmış olan Yeni Hitit, İstanbul, Yedi İklim ve Gazi ders kitaplarında nasıl kullanıldıkları araştırılmıştır. Bunlara dayanarak sözcükler A1, A2, B1, B2 ve C1 düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Bahsedilen bu ders kitaplarında geçmeyen sözcükler için uzman görüşleri alınarak ilgili sözcükler de düzeylere göre sınıflandırılmıştır. Düzeylere ayrılmış sözcükler ayrı ayrı listeler halinde sunulmuştur.

Üçüncü olarak çalışmada Arapçadan alıntılanan sözcüklerin en çok hangi alanlarda olduğunu tespit etmek için tematik olarak ayrıca bir sınıflaması yapılmıştır.

Tespit edilen sözcüklerin Türkçede anlam, yapı ve ses bakımından nasıl değişimler gösterdiği araştırılmıştır.

Çalışmada son olarak, düzeylere ayrılmış, tematik olarak sınıflandırılmış ve ses, anlam ve yapısal değişimleri belirlenmiş olan sözcüklerle ilgili sözcük öğretimini kolaylaştırmak amacıyla düzeylere uygun olarak etkinlikler hazırlanmıştır. Etkinlikler okuma, dinleme, yazma, konuşma ve dilbilgisi şeklinde becerilere yönelik olarak hazırlanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İNCELEME

3.1. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Anlamı

Anlam genel olarak akıllı bir yaratık olan insanın kendini, çevresini ve kavramları tanıma isteğinin bir ürünüdür. Mantık açısından bir önermenin, tasarının, düşüncenin ya da bir eserin anlatmak istediği şey olan anlamın bu çalışmadaki kapsamı sözcükte anlam olacaktır. Anlam, *Türkçe Sözlük*'e göre, “Bir sözcükten, bir sözden, bir davranış veya olgudan anlaşılan şey, bunların hatırlattığı düşünce veya nesne, mana, meal”dir (TDK, 2011). Anlam, gerçekten dilin temel ögesidir. İnsanlar bir anlam iletmek, bir anlam aktarmak için konuşurlar. Anlambilimin alanı ve tanımıyla ilgili farklı görüşler vardır. Örneğin Irène Tamba-Mecz (1998)'e göre üç türden anlambilim vardır: 1. Anlambilim, anlamın incelenmesidir. 2. Anlambilim, sözcüklerin anlamının incelenmesidir. 3. Anlambilim, sözcüklerin, tümceler ve sözceler anlamının incelenmesidir (Tamba-Mecz 1998, s. 9'dan aktaran Aksan, 2007, s. 56). Anlambilim doğal dillerdeki anlam evrenini inceler. Kuramsal olarak, bir dilde anlamla ilgili her şey anlambilimin alanına girer. Kısacası anlambilim, dil göstergesinin gösterilen bölümünü inceler (Kıran & Kıran, 2013, s. 292). Anlambilim, sözcüklerin anlamlarıyla, anlamların değerlendirilmesi ve yorumlanmasıyla ilgilenen dilbilgisi dalıdır (Erkman Akerson, 2007, s. 108). Anlambilimin, eşadlılık, çokanlamlılık; altanlamlılık, üstanlamlılık; karşıtanlamlılık; sözlüksel alan, anlamsal alan gibi alt alanları bulunmaktadır.

Sözcükte anlam ise anlambilimde tek tek sözcüklerin anlamlarının incelenmesidir. Sözcüklerin anlamları artzamanlı ve eşzamanlı bir biçimde incelenebilir. Sözcüğün anlam olarak tarihî dönemlerden bugüne gelinceye dek geçirdiği anlamsal değişimler artzamanlı bir çalışma ile sözcüğün bugünkü anlam durumu ve çeşitli bağlamlardaki kullanımına bağlı olarak ortaya çıkan anlamsal durumlar eşzamalı bir

çalışmanın alanıdır. Sözcüklerin anlamlarını konu alan dilbilim alanı *Sözcük Anlambilimidir*. Aksan (1994)'a göre bu alan bugün geleneksel dil çalışmalarından çok farklı bir biçimde sözcükleri ele almakta, onları dil dizgesi, bütünlüğü içinde, bütünün bir parçası olarak incelemektedir. Her bir göstergenin gerek yapısal, gerek yorumlayıcı, gerekse üretimsel anlambilimde birtakım anlam özelliği taşıdığı kabul edilmektedir (Aksan, 1994, s. 121)

Sözcüklerin anlamları zamana bağlı olarak çeşitli sebeplerle değişmektedir. Sözcüklerin kullanımına, kullanıcıların gereksinimlerine, sözcüklerin diğer sözcüklerle ilişkilerine göre sözcüğün anlamı zamanla farklılaşmaktadır. Bu farklılaşmada toplumsal, tarihsel, dilbilimsel ve ruhsal nedenler (Aksan, 2009, s. 216), (Kıran & Kıran, 2013, s. 291) etkili olabilmektedir. Sözcüklerin anlam açısından değişmesinde bunlardan başka etkenler de vardır: ruh bilimsel etkenler, yabancı dillerin etkisi ve yeni bir gösterene (sözcük) duyulan ihtiyaç bunlardandır (Eker, 2011, s. 472). Ergin 2005)'e göre alıntı sözcükler yalnız ses değişikliğine tabi tutulmakla kalmamış, birçok defa anlam ve kullanım değişikliğine uğramıştır. Örneğin Arapça *şafak* sözcüğü “güneşin batışı” iken Türkçede “güneşin doğuşu” anlamına gelmiştir (Ergin, Üniversiteler İçin Türk Dili, 2005). Bu değişim ve farklılaşmalara bağlı olarak çeşitli anlam sınıflamaları ortaya çıkmaktadır. Bunlar dilin kendi öz sözcüklerinde olabildiği gibi, dile başka dillerden giren alıntılarda da olmaktadır. Türkçeye Arapçadan giren sözcüklerde de çeşitli anlam değişimleri olduğu görülmüştür. Bunlar anlam daralması, anlam genişlemesi ve anlam kayması şeklinde sınıflandırılmıştır. Arapçadan Türkçeye giren alıntı sözcüklerin Türkçede sıklıkla kullanılan büyük bir bölümünde herhangi bir anlam değişimi olmamıştır. Bu nedenle herhangi bir değişime uğramadan, Arapçadaki ile aynı anlamı taşıyan bu sözcükler bu bölümde değerlendirme dışında bırakılmıştır. Bu bölümde Türkçede çeşitli açılardan anlam farkları olduğu belirlenen sözcükler yer almıştır.

Arapçadan alıntılanan bazı sözcüklerdeki anlam değişiminden öğretim elemanlarının haberdar olması ve dil öğretimi sırasında buna göre hareket etmeleri önem taşımaktadır. Sayıları çok olmamakla birlikte Arapça asıllı her sözcüğün anlamının aynı olmayabileceği dikkate alınmalıdır.

3.1.1. Anlamı Daralan Sözcükler

Alıntı sözcükler kendi orijinal dillerinden çeşitli şekillerde ve oranlarda farklılaşarak alıntılıandıkları dilde kullanım alanı bulurlar. Bu farklılaşmalardan biri sözcüğün anlam alanının alıntılıandığı dilde sınırlandırılmasıdır. Aksan (2009)’a göre anlam daralması, sözcüğün, eskiden anlattığı nesnenin bir bölümünü, bir türünü anlatır duruma gelmesi ya da eskiden çok anlamlı bir göstergenin kimi anlamlarını ya da bunlardan birini yitirmesidir (Aksan, 2009, s. 213). Başka bir ifadeyle, geniş kavramları olan bir sözcüğün, bu kavramlar içinden tek bir anlam bildirmesi durumu, genel bir anlamdan özel bir anlama geçiştir (Eker, 2011, s. 472). Eski Türkçede ve bugünkü lehçelerde hem anlamca geniş, hem de çok anlamlı olan konmak “yerleşmek, yer tutmak, geceleme” eylemi de bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde uçan şeylerin bir yere inmesini anlatır. Yine eskiden uzun bir süre hem kız hem erkek çocuk için kullanılan oğlan bugün yalnız erkek çocuk için kullanılmaktadır. (Aksan, 2009, s. 213). Anlam daralması, anlamlı bir göstergenin daha sınırlı bir kapsam içermeye başlaması, genel bir anlamdan dar bir anlama geçerek değişmesidir (Kıran & Kıran, 2013, s. 308). Aksan’ın açıklamada kullandığı örneklerden konmak eylemi Eski Türkçede ve bugünkü lehçelerde sahip olduğu “yer tutmak, geceleme” anlamlarını yitirmiş ve “yerleşmek” anlamı bir miktar anlam değişikliği ile kullanılmaya devam ediyor görünmektedir. Aynı şekilde oğlan sözcüğünün de ifade alanının artık daha sınırlı olduğu bilinmektedir. Bu örneklerde olduğu gibi bir sözcüğün sahip olduğu anlam genişliği, anlam derinliği ve çok anlamlılığı yitirmesi durumuna dilde anlamın daralması denmektedir. Anlam daralması durumu Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklerde de görülmektedir. Bir sözcük Arapçada çok daha fazla anlamı karşılarken Türkçeye bunlardan sadece birini ya da ikisini anlatacak biçimde geçmiş olabilmektedir. Örneğin *ceza* sözcüğü Arapçada “bir şeye verilen mükâfat ya da ceza, karşılık” şeklinde hem olumlu hem de olumsuz anlamlarda kullanılırken Türkçede “kabahatin, suçun, hatanın, kötülüğün karşılığı” şeklinde sadece olumsuz bir anlam taşımaktadır. Bu örnekte sözcüğün Arapça aslındaki anlamın, alıntılıandığı Türkçede sınırlandırıldığı görülmektedir.

Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklere anlamın daralması açısından bakarsak, örnekler aşağıdaki gibidir:

ameliyat Ar. ‘ameliyyât Arapçada sözcüğün tekil biçimi olan *ameliyenin* anlamı “İş, görev; faaliyet, eylem, aktivite, hareket, iş; imalat, üretim; teknik, metot, usul; (askeriyede) operasyon, (tıpta) ameliyat; işlem” şeklindedir. Ayrıca sözlükte sözcüğün çoğul biçiminin /-āt = آت-/ eki ile yapıldığı belirtilmiştir. Burada anlaşıldığına göre sözcüğün tekil biçimi de Arapça Tıp dilinde ameliyat anlamına gelmektedir. Sözcüğün Türkçede tekil biçimi bulunmamaktadır. Türkçe Sözlük’te, yukarıdaki madde başından hemen sonraki /ç.a./ kısaltmasından da anlaşılabileceği gibi sözcüğün çoğul bir sözcük olduğu belirtilmektedir. Fakat Türkçede sözcüğün dil bilgisi kurallarına göre çoğul olduğu unutulmuştur, yani sözcük kullanımda artık tekildir. Türkçe Sözlük’te sözcüğün anlamı şöyledir “1. Operatörün, hasta üzerinde kesme ve dikme yoluyla yaptığı müdahale, operasyon. 2. *a. esk. ç.* İşler, faaliyetler.” Görüldüğü gibi Türkçede sözcüğün Arapçadaki anlamlarından sadece biri kullanılmaktadır. Türkçedeki 2. anlamın da sözlükte *eskimiş* olduğu belirtilmiştir.

ar Ar. Arapçada “ayıplama ve kınama gerektiren her şey” anlamında kullanılan sözcük Türkçede “utanma, utanç, hayâ, hicap, ayıp” anlamlarına gelir.

bazı Ar ba‘z Arapçada hem sayılabilen hem de sayılamayan nesnelerle birlikte kullanılabilen sözcük Türkçede sadece sayılabilen sözcüklere sıfat olabilmektedir. Türkçede tam olarak “Birtakım, kimi” anlamlarına gelmektedir.

avrat Ar. ‘avret “Kusur, özür, edep yeri” anlamlarına gelen sözcük Türkçede muhtemelen Eski Türkçedeki uragut “kadın” sözcüğü ile birleştirilerek farklı bir anlamda kullanılmaya başlamıştır. Türkçedeki anlamlar: “1. Kadın. 2. hlk. Karı, eş”.

cemre Ar. cemre “1. Kor, köz, 2. Şubat ayında artan sıcaklık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede sadece “Şubat ayında birer hafta aralıklarla önce havada, sonra suda ve en sonra toprakta olduğu sanılan sıcaklık yükselişi” anlamında kullanılmaktadır.

cetvel Ar. cedvel Arapçada “tablo, grafik, şema; liste, isim listesi; indeks, dizin; çay, dere; kanal” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Doğru çizgileri çizmeye yarayan, dereceli veya derecesiz, tahtadan, plastikten veya madenden yapılmış araç, çizgilik. 2. Liste, çizelge” anlamlarında kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçedeki ikinci anlamı Arapçadaki anlamlardan biriyle örtüştüğü fakat diğer anlamlar Türkçede

kullanılmadığı için sözcük bu bölüme alınmıştır. Türkçedeki birinci anlam Arapçada yoktur. Sözcük, Türkçede kazandığı bu yeni anlam nedeniyle aynı zamanda anlam kayması bölümüne de alınmıştır.

ceza Arapça cezā’ “Bir şeye verilen mükâfat ya da ceza, karşılık” şeklinde hem olumlu hem de olumsuz anlamlardadır. Sözcük Türkçede “Kabahatin, suçun, hatanın, kötülüğün karşılığı” şeklinde sadece olumsuz anlam taşımaktadır.

çeyiz Ar. cahāz “1. Donanım, 2. Nikâhta kız tarafınca verilen hediyeler” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede anlamı daralmıştır: “Gelin için hazırlanan her türlü eşya”.

elbise Ar. elbise Sözcük giysi (Arapçada hem erkek hem de kadın giysisi) anlamına gelmektedir. Türkçede ise sadece kadın giysisi anlamında anlamı biraz daralmış olarak kullanılır.

erkân Ar. erkân “Direkler, destekler, prensipler, usuller” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir topluluğun ileri gelenleri, büyükler, üstler” anlamında kullanılan bir sözcüktür.

erzak Ar. erzāk “rızkılar, Allah tarafından herkese takdir edilen nimet” < rizk sözcüğünün çoğuludur. Türkçede “uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı” anlamında kullanılmaktadır.

fesih Ar fesh “Kol ve bacağına çıkarma, sakatlama, 2. Hukuken bozma, bir borcu veya yükümlülüğü ortadan kaldırma” anlamlarına gelmektedir. Sözcük Türkçede ilk anlamıyla kullanılmayıp ikinci anlamını devam ettirmenin dışında Arapça aslında olmayan bir başka anlam da kazanmıştır: “1. (verilmiş bir yargıyı) Kaldırma, bozma. 2. Dağıtma, dağıtılma”. Sözcük bu haliyle hem anlam daralmasına hem de anlam genişlemesine uğramıştır denilebilir.

fuhuş Ar. fuḥş “Ahlaki sınırları aşma, taşkınlık, rezalet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. İçinde bulunulan toplumun kurallarına uymayan cinsel ilişkide bulunma; bir veya birkaç kişiyle para karşılığında cinsel ilişkide bulunma” anlamlarını karşılamaktadır.

haciz Ar. hacz “Engel, bariyer, ayıraç, birinin bir hakkı kullanmasına engel olma” anlamına gelen sözcük Türkçede “*huk*. Bir alacağın ödenmesi için borçlunun parasına, aylığına veya malına icra dairesince el konulması” anlamını kazanmıştır.

hava Arapçada “1. Hava, 2. Atmosfer, 3. Rüzgar, 4. İklim, 5. Boşluk, 6. Delik, 7. Korkak, 8. Bomboş” anlamlarına gelen sözcüğün anlamı Türkçede hem değişmiş hem de daralmıştır. Türkçede sözcüğün Arapçadaki “delik, korkak ve bomboş” anlamları kullanılmamaktadır. Bununla birlikte sözcüğe Türkçede “müzik ritmi ve nağmesi; keyif, alem; görünüş, bir kimsenin durumunu belirten özellik” anlamları eklenmiştir. Sözcük bu nedenle hem “Anlamı Genişleyenler” hem de “Anlamı Daralanlar” listesine alınabilir.

hekim Ar. ḥakīm “Bilge, bilim adamı, filozof, tabip” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “İnsanlardaki hastalıkları teşhis ve onları ilaçlarla veya bazı araçlarla tedavi eden kimse, doktor, tabip” anlamını kazanmıştır.

helva Ar. ḥalvā “her türlü tatlı, şekerleme” anlamını taşıyan sözcük, Türkçede “Şeker, yağ, un veya irmikle yapılan tatlı” anlamını taşıyacak şekilde anlam daralmasına uğramıştır.

icap Ar. icāb “Borç sayma, ödev kılma, gerektirme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Gerek, gereklik, ister, lüzum” anlamlarına gelmektedir.

istihdam Ar. istiḥdām Arapçada sözcük genel bir anlam taşıırken Türkçede daha özel ve sınırlı bir alanı karşılamaktadır. Arapçada “kullanmak” anlamına gelirken Türkçede “Bir görevde, bir işte kullanma” anlamında kullanılmaktadır. Örneğin “istihdam etmek”, “bir işte, bir görevde kullanmak” anlamına gelmektedir.

itimat Ar. ‘amd “desteklemek”ten i’timād “güvenme, (bir şeye veya birine) dayanma” anlamına gelen sözcüğün Türkçede “güven, güvenç, emniyet” şeklinde anlamının sınırlandığı görülmektedir.

kara Ar. qārā “Sabit olan şey, kalıcı yer” anlamına gelen sözcük Türkçede “yeryüzünün denizle örtülü olmayan bölümü, toprak” anlamını kazanmıştır.

maaş Ar. “Yaşam, geçim, birine geçinmesi için ödenen para” anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlam daralmasına uğrayarak Arapçadaki anlamlarından sonuncusunu karşılayacak şekilde “Aylık” şeklinde sınırlandırılmıştır.

mahrem Ar. “ḥarām “yasaklamak, haram olmak”tan > mahrem “1. Yasak, tabu, 2. Yasak alana giriş izni olan, sırdaş” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Nikah düşmeyen kimse, gizli, sırdaş” anlamlarını kazanmıştır.

mecal Ar. mecāl “1. Dolaşım alanı, oyun sahası, arena, 2. Kapsam, güç, takat” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Güçlük, dinçlik, derman, takat” anlamında kullanılmaktadır.

merasim Ar. marāsim “Formaliteler, törenler” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Tören” anlamında, tekil kullanılmaktadır.

mevduat Ar. mevdū‘āt “Gönderilmiş, bırakılmış, teslim ve emanet edilmiş” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Belli bir süre sonunda veya istenildiğinde çekilmek üzere bankalara faizle yatırılan para, tevdiat. 2. Yatırım” anlamına gelmektedir.

mühimmat Ar. “gereçler, gerekli şeyler” anlamına gelen sözcük Türkçede “Savaş gereçleri” anlamını kazanmıştır.

mütevelli Ar. mutevellī “Sorumluluk yüklenen, veli” anlamına gelen sözcük Türkçede “*huk.* Bir vakfın yönetimi kendisine verilmiş olan kimse” anlamını kazanmıştır.

nafaka Ar. nafaқа “Gider, harcama, 2. İslam hukukunda eşin geçimine tahsis edilen varlık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Geçinmek için gerekli olan şeylerin bütünü, geçimlik 2. *huk.* Birinin geçindirmekle yükümlü bulunduğu kimselere, mahkeme kararıyla bağlanan aylık” şeklinde sözlükte geçmektedir. Fakat günümüzde Türkçedeki 1. anlam kullanılmamaktadır.

safha Ar. şafḥa “Düzlem, düzey, tabaka, kitap sayfası” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Evre. 1. fiz. Faz” anlamlarıyla kullanılmaktadır.

sanayi Ar. şanāyi‘ Arapçada “iş, meslek; el sanatı; zanaat; maharet, hüner; sanat; sanayi, endüstri” şeklinde çok çeşitli anlamları olan sözcük Türkçede bunlardan biri olan “endüstri”ye indirilmiş olarak kullanılmaktadır. Fakat ilginç bir biçimde sözcüğün Arapçadaki anlamlarından “el sanatı” Türkçede birazcık ses değişimi ile *zanaat* biçiminde yaşamaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere Arapça şanāyi‘ < şinā‘ at sözcüğü Türkçede 2 sözcük şeklinde yaşamaktadır. 1. Sanayi, 2. zanaat.

sefahat Ar. sefāhet “Akılsızlık, utanmazlık, zevk ve eğlence” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Zevk ve eğlenceye düşkünlük, uçarılık. 2. Eğlence” anlamlarıyla kullanılmaktadır.

şarap Sözcük Arapçada “Her türlü içecek, içki” anlamlarına gelirken Türkçede anlamının biraz daraldığı gözlenmiştir: “Üzüm veya başka meyve sularını türlü yöntemlerle mayalandırarak elde edilen alkollü içki”.

şemsiye Ar. şemsiyye sözcüğü Arapçada “güneşlik, güneş şemsiyesi; şemsiye; perde” anlamlarını taşımaktadır. Türkçede ise “Bir sapın üzerinde esnek tellere gerilmiş, açılıp kapanabilen, yağmur ve güneşten korunmak için kullanılan, su geçirmez kumaştan yapılmış taşınabilir eşya, güncek” anlamına gelmektedir. İki dilde taşıdığı anlamlara bakılacak olursa sözcüğün Türkçede hem anlam genişlemesine hem de anlam daralmasına uğradığı görülür. Sözcüğün Türkçede Arapçadaki “perde” anlamını yitirdiği görülmektedir. Bu nedenle sözcük, anlamı genişleyen sözcükler dışında bir de bu bölüme alınmıştır.

şerbet Ar. “1. Bir defada içilen miktar, içim, 2. İçecek şey, şurup” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Meyve suyu ile şekerli su karıştırılarak yapılan içecek, 2. Belli törenlerde konuklara sunulan şekerli içecek” anlamlarını kazanmıştır.

şeriat Sözcük Arapça şer‘ “yol açmak, kanun koymak”tan türetilmiş olup “Hukuki ilkeler sistemi, hukuksallık” anlamlarını taşımaktadır. Medeni kanundan sonra sözcüğün anlamı medeni olmayanı, dinî olanı anlatmak için daralmıştır. Sözlükteki anlamı şu şekildedir: Kur’an’daki ayetlerden, peygamberin sözlerinden çıkanlar, dini temellere dayanan Müslümanlık kanunları, İslam hukuku.

şevket Sözcüğün Arapçadaki anlamı “1. Diken, 2. Mecazen ruhsal güç, heybet, savaş azmi”dir. Sözcük Türkçede Arapçadaki 2. anlamını devam ettirecek şekilde kullanılmaktadır: (genellikle padişahlar için) Büyüklük, ululuk, yücelik, heybet.

şık Ar. şıkk Sözcüğün Arapçadaki anlamları “Yarım, gövdenin sağ ve sol yanı, iki olasılıktan biri” şeklinde olup Türkçede biraz daralarak “Seçenek” olmuştur.

şükür Ar. şukr Sözcüğün Arapçadaki anlamının ve kullanım alanının Türkçede biraz sınırlandığı görülmüştür. Arapçada “Teşekkür etme, minnet duyma, övme, yüceltme” şeklindeki anlam Türkçede “1. Tanrıya duyulan minneti dile getirme 2. Mutlu bir olay veya durumdan, yapılan bir iyilikten duyulan hoşnutluğu bildirme”dir.

tahkim Ar. “1. Yargıç atama, egemen kılma, 2. Güçlendirme, pekiştirme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Kuvvetlendirme, pekiştirme” anlamlarında kullanılmaktadır.

terhis Ar. terhhîş “İzin vermek, fiyatını düşürmek, kolaylaştırmak” anlamına gelen sözcük Türkçede “Askerlik ödevini bitirenleri ordudan bırakma” anlamını kazanmıştır.

vasat Ar. vasaṭ “orta; merkez, göbek; çevre, muhit; vasıta” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bunlardan “orta, merkez” anlamını sürdürecekt biçimde anlam daralması ile kullanılmaktadır. Fakat sözcüğün Türkçede henüz sözlüklerde yer almamış olan “alelade, aşağılık” anlamları da kullanımda yer almaktadır. Sözcüğün gelecekte anlam kötüleşmesi ile olumsuz bir anlamı sürdüreceği düşünülebilir.

ziynet Ar. zīnet “Süs, ziynet; elbise, kıyafet; süslü elbise” anlamlarına gelen sözcük Türkçede sadece “süs, bezek” anlamlarına gelecek şekilde anlamı sınırlandırılmış biçimde kullanılmaktadır.

3.1.2. Anlamı Genişleyen Sözcükler

Alıntı sözcüklerde anlam daralması görülebildiği gibi anlam genişlemesine de rastlanabilmektedir. Arapçadan Türkçeye giren bazı sözcüklerin anlamı Türkçede

genişlemiştir. Anlam genişlemesi, “Anamlı bir dil göstergesinin daha geniş bir kapsam içermesi, dar bir anlamdan geniş bir anlama geçiş sonucu gerçekleşen değişimdir” (Kıran & Kıran, 2013, s. 309). Bir göstergenin temel anlam olarak bir nesnenin, bir işin bir bölümünü, ya da bir türünü gösterirken zamanla o nesnenin bütünü, bütün türlerini anlatır duruma gelmesine anlam genişlemesi denmektedir. Örneğin “ödül” sözcüğünün eskiden güreşlerde verilen “mükâfat” anlamını karşılar iken bugün bu anlamıyla birlikte “bir başarı karşılığında verilen armağan, mükâfat” ve ayrıca “yarışma, müsabaka” anlamını da kazanması anlam genişlemesine örnektir (Aksan, 2009, s. 214). Dar bir alanda kullanılan sözcüğün anlamı zamanla ilgili başka kavramlara da yayılabilir. Örneğin baş sözcüğü “kafa” anlamından anlam genişlemesiyle her meslek ve kuruluştaki üst ya da amiri ifade eder (Eker, 2011, s. 473). Anlam genişlemesi bütün bunların dışında bilim terimlerinde de aynı doğrultuda görülebilmektedir. Türkçede *dalga* sözcüğü önceleri yalnızca sudaki belli devinimler için kullanılırken başka dillerin etkisiyle fizikteki “dalga” kavramını da yansıtan bir fizik terimi durumuna gelmiştir (Aksan, 2009, s. 214). Özel adların anlam ve kullanım alanının genişlemesiyle tür adı olması da genelleşme yoluyla bir tür anlam genişlemesi örneğidir (Eker, 2011, s. 473; Aksan, 2009, s. 214).

Arapçadan Türkçeye geçerken anlamı değişen ve genişleyen sözcükler vardır. Mesela *etraf*, “taraf” sözcüğünün çoğuludur. “kenarlar, uçlar, kıyılar, gruplar, akit yapanlar” gibi anlamlara gelmektedir. Türkçede bu sözcüğün hem tekil hem de çoğul biçimi birlikte bulunmakta ve ikisi de yaygın olarak kullanılmaktadır. /*etraf*/ sözcüğü Türkçede Arapçadakinden farklı olarak “çevre” anlamı kazanmış, dolayısıyla anlam genişlemesine uğramıştır. Sözcüğün Arapçada böyle bir kullanımı ve anlamı yoktur.

adam Ar. *ādem* Arapça “ilk insan, Allah tarafından gönderilen ilk peygamber” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. İnsan, 2. Erkek kişi, 3. Birinin yanında bulunan ve işini yapan kimse, 4. Birinin yararlandığı, kullandığı kimse, 5. Daima birinin yanında olan, onu destekleyen, isteklerini yerine getiren kimse, 6. Görevli kimse, 7. İyi huylu, güvenilir kimse, 8. Bir alanı benimseyen kimse, 9. Eş, koca” anlamlarını kazanmıştır.

af Ar ‘*afv* > ‘*aff* “(günah veya kusuru) silme, affetme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir suçu, bir kusuru veya bir hatayı bağışlama” anlamının dışında “2.

Görevden çıkarılma, 3. Huk. Suçlunun cezasını indirme veya tamamını bağışlama” anlamlarını kazanmıştır.

afet Ar. āfet Arapçada “Hastalık, bir yere uğrayıp orayı harap eden salgın, felaket” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Doğanın sebep olduğu yıkım. 2. Kıran. 3. Çok kötü, insanın başına gelen felaket, kötülük, bela 4. Mec. Güzelliği ile insanı şaşkına çeviren, aklını başından alan kadın, çok güzel kadın” anlamlarını kazanmıştır.

ahbab Ar. aḥbāb Arapça “sevgili, dost” anlamındaki ḥabīb sözcüğünün çoğul biçimidir ve anlamı “sevgililer, sevenler, dostlar, sevilenler”dir. Sözcüğün Türkçe Sözlükteki anlamı “1. Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse. 2. tkz. Seslenme sözü olarak da kullanılır”dır. Sözcüğün bu anlamları dışında Türkçede “bildik, tanıdık” anlamı da vardır. Sözcük Türkçede tekil kategorisine geçmenin yanında hem anlam genişlemesine uğramış hem de seslenme işlevi ile kullanım alanı genişlemiştir.

aksi Ar. ‘aks + Tr. -i “zıt, hilaf, karşıt”. Sözcük Türkçede de bu anlamlara gelmekle birlikte Türkçede başka anlamlar da kazanmıştır. Sözcüğün Türkçede kazandığı diğer anlamlar “1. Ters, zıt, karşıt, olumsuz, menfi. 2. Uygun olmayan. 3. İnatçı, hırçın, huysuz” şeklindedir.

âlem Ar. ‘alem Sözcük Arapçada “dünya, kainat, evren” demektir. Bu anlamlarıyla Türkçede de kullanılmakta olsa da Türkçede ayrıca “eğlence; kendine özgü birçok niteliği bulunan şey veya farklı davranış içinde bulunan kimse” anlamlarına da gelmektedir.

amel Arapçadaki “Yapılan iş, edim, fiil; Bir kimsenin dinin buyruklarını yerine getirmek için yaptığı iş, eylem, hareket” anlamları Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat sözcüğe Türkçede bir üçüncü anlam daha kazandırılmıştır: ishal. Nişanyan’a göre sözcüğün ishal anlamı “bağırsak boşaltma işlemi” anlamında bir hüsnü tabirden doğmuştur. (Nişanyan, 2018).

Arap Ar. ‘arab Sözcüğün Arapçadaki anlamları “Arap nesli, Arap soyundan gelenler”dir. Sözcük Türkçede bu anlamların dışında “1. Arap halkına özgü olan şey. 2. Zenci, fellah. 3. Koyu esmer veya kara” anlamlarında da kullanılmaktadır.

arefe Arapçada “Kurban Bayramından önceki gün” anlamında kullanılan sözcük Türkçede “Dini bayramlardan önceki gün” anlamını kazanmıştır. Hatta Türkçede tatil arifesi, düğün arifesi gibi özel olmayan günler için kullanımı da vardır.

avrat Ar. ‘avret Arapçada “1. İnsanın vücudunda bulunan ve utanılması gereken yer, edep yeri. 2. Kusur, eksiklik ve noksanlık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Ut yeri, insanın vücudunda örtmek zorunda olduğu yer, edep yeri; kadın, eş, esk. Cariye” anlamlarını kazanmıştır.

aynı Ar. ‘ayn + T. -ı Sözcüğün Arapçadaki anlamı “bir şeyin kendisi, zatı”dır. Bu anlamıyla Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat Türkçede bir de “1. Başkası değil, yine o. 2. Ayırt edilemeyecek kadar benzeri özdeşi, tıpkısı. 3. Değişmeyen, aralarında ayırım olmayan” anlamlarını kazanmıştır.

azap Ar. ‘azāb Arapçada “Acı, elem, eziyet, işkence” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. İşkence, keder, cehennem azabı, büyük sıkıntı, eziyet, ezinç, 2. İslam inanişına göre dünyada günah işlemiş olanlara ahirette verilecek ceza 3. (Anadolu'nun birçok bölgesinde) Çiftlik uşağı. 4. Anadolu beyliklerinde donanmadaki görevlerde kullanılan asker” anlamlarını kazanmıştır.

bahis Arapça “1. Konu, mevzu, rapor. 2. Bir şeyi bir yerde ya da toprakta aramak, araştırma, inceleme, müzakere, bir şeyi bir kimseden sormak, keşif” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Konuşulan şey, konu, söz, iddialaşma, bir iddiada haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma” anlamlarını kazanmıştır.

beden Ar. beden 1. Canlı varlıkların maddi bölümü, vücut. 2. Vücudun, baş, kol ve bacak dışında kalan bölümü, gövde. 3. Kale duvarı. Arapçada sözcüğün 3. Anlamı yoktur. Sözcük bu anlamını Türkçede kazanmıştır

bekâret Arapçada bakārat “genç kızlık” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Kız oğlan kız olma durumu, kızlık” anlamının dışında “2. Sıflık, temizlik, masumluk, el değmemiş olma durumu, 3. Sanat ve düşüncede özgünlük, 4. Doğallık, tazelik” anlamlarını da kazanmıştır.

belediye Ar. belediyye < balad “şehir, devlet, ülke”den baladī “kente ait olan, kentsel”. Sözcüğün Türkçedeki “kent idaresi” anlamı Fransızca municipalitéyi kaşılamak üzere Arapça beled sözcüğünden türetilmiştir. Sözcüğün Türkçedeki tam anlamı “1. İl, ilçe, bucak gibi yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan teşkilat. 2. Bu teşkilatın bulunduğu bina” şeklindedir.

billur Ar. billūr Arapçada “Beyaz, temiz, şeffaf cam, tertemiz” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Duru ve temiz kesme cam, kristal, bazı cisimlerin aldıkları geometrik biçim, çok beyaz ve pürüzsüz, (ses için) pürüzsüz, bulanık olmayan” anlamlarını kazanmıştır.

buhran Ar. buḫrān sözcük, Arapça sözlükte (sıtma vb. hastalık halinde] kriz, nöbet, atak; bunalım anlamlarına gelmektedir. Sözcük Türkçede “bunalım, bunluk, kriz” anlamlarında kullanılmaktadır. Nişanyan sözcüğe Osmanlıcada Fransızca *crise* sözcüğünün tercümesi olacak şekilde ekonomik kriz anlamının yüklendiğini bildirmektedir¹⁷.

cemiyet Ar. cem‘ “toplanmak”tan yapma mastar eki -iyyet ile cem‘iyyet “toplanma, topluluk, dernek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Dernek. 2. Topluluk, toplum” anlamlarının dışında “3. Düşün, 4. Yüksek sosyete” anlamlarını da kazanmıştır.

cetvel Ar. cedvel Arapça “1. Çizelge, program, çizgili liste veya tablo, 2. Küçük nehir, dere, ırmak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Liste, çizelge, tablo, içine yapılması gereken şeyler yazılan liste; Doğru çizgileri çizmeye yarayan, dereceli veya derecesiz, tahtadan, plastikten veya madenden yapılmış araç, çizgilik” anlamlarını kazanmıştır.

ceza Ar. cezā’ Arapçada “Mükâfat, ödül; (hayır ve şer için) ödül ve ceza” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Uygun görülmeeyen tepki ve davranışları önlemek için üzüntü, sıkıntı, acı veren uygulama. 2. Suç işleyen bir kimsenin

¹⁷ Sevan Nişanyan, “Nişanyan Sözlük” (Erişim tarihi 26.05.2022), <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/buhran>

yaşantısına özgürlüğüne, malına karşı devletin koyduğu sınırlama” anlamlarını kazanmıştır. Sözcük Türkçede sadece kötü işler için kullanılır, Arapçada ise hem ceza, hem de iyi işler yapanlar için mükâfat ve ödül anlamını taşır.

cin Ar. cinn “Göze görünmeyen ancak varlığı Kuran’da bildirilen yaratık”. Sözcük bu anlamıyla Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat Türkçede sözcüğün bunun dışında bir anlamı daha vardır: “Akıllı, zeki”.

cinayet Ar. cinayet sözcük Arapçada “suç işleme” anlamına gelirken Türkçede başka bir anlam daha kazanarak anlam genişlemesi olayı geçirmiştir. Sözcüğün Türkçede kazandığı anlamlar “1. Adam öldürme. 2. mec. Adam öldürme derecesinde ağır suç” şeklindedir.

cüret Ar. cur’et “cesaret” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Yüreklilik, ataklık, cesaret. 2. Düşüncesizce, saygıyı aşan davranış, 3. Kendini bilmezlik, küstahlık” anlamlarını kazanmıştır.

daire Ar. dā’ire Sözcük Arapçada “Çember, daire, bela, musibet, bölüm, ofis, devlet kuruluşu” anlamlarına gelmektedir. Bunlardan “Çember, daire, bölüm ve devlet kuruluşu” anlamlarıyla sözcük Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat sözcük Türkçede bir de “Bir yapının konut olarak kullanılan bölümlerinden her biri, kat” anlamında kullanımı vardır.

darbe Ar. darbe Arapçada “hareket, damar ve kalp atışı, vuruş, çarpış” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede “vuruş ve çarpış” anlamlarının devam ettiği, bunun yanı sıra “Bir ülkede baskı kurarak, zor kullanarak veya demokratik yollardan yararlanarak hükümeti istifa ettirmek veya rejimi değiştirecek biçimde yönetimi devirmek işi; Birini kötü duruma düşüren sarsan olay” anlamlarına da geldiği görülmektedir.

devir Ar. devr Arapçada “kat, nöbet, rol, sıra, dönme, dönüş” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede “dönme ve dönüş” anlamlarının devam ettiği, sözcüğün ayrıca “Kendine özgü bir özellik taşıyan zaman parçası, dönem, periyot; bir malı mülkiyetini veya bir mal üzerindeki hakkı başkasına geçirme ve aktarma” anlamlarına geldiği görülmektedir.

efkâr Ar. efkâr Arapçada “Düşünme, fikir, kafa yorma, bir şeyde kafayı çalıştırma, görüş, rey” anlamlarına gelen fikr sözcüğünün çoğuludur. Sözcük Türkçede “Tasa, kaygı, sıkıntı, üzüntü” anlamlarını kazanmıştır.

ehliyet Ar. ehliyyet Arapçada “Yeterlilik, uygunluk, kabiliyet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Yeterlik, uzluk, bir kimseye ilgililerce belirli bir konuda yeterli olduğunu belirtmek için verilen belge” anlamlarını kazanmıştır.

eser Ar. eşer Arapçada “1. Bir şeyden kalan iz, netice, sonuç. 2. esk. Kalan antika yer, anıt, heykel” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Yapı, birinin meydana getirdiği şey, iz, işaret, alamet. 2. Yok olmuş bir nesneden kalan parça, 3. Emek sonucu ortaya konan ürün, yapıt, yayın, yazılmış bir kitap” anlamlarını kazanmıştır.

etraf Ar. eṭrāf < ṭaraf’ın çoğul şeklidir. Sözcük Arapçada “kenarlar, uçlar, kıyılar, gruplar, akit yapanlar” gibi anlamlara gelmektedir. Türkçede sözcüğün hem tekil hem de çoğul biçimi bulunmakta ve yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Sözcüğün anlamı “1. Yanlar, taraflar. 2. Çevre. 3. Bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu kimseler, yakınlar, muhit”tir. Görüldüğü gibi sözcük Türkçede Arapçadakinden farklı olarak “çevre” anlamı kazanmış, dolayısıyla anlam genişlemesine uğramıştır. Sözcüğün Arapçada böyle bir kullanımı ve anlamı yoktur.

eziyet Ar. eziyyet “Rahatsız eden şey, zahmet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Aşırı güçlük ve sıkıntı, üzü, zulüm, can yakma, işkence” anlamlarını da kazanmıştır.

faiz Ar. feyz “çoğalmak”tan fā’iz Arapçada “artık, artan, taşıp dökülen, fazla” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Kazanç, kâr. 2. İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan ürem, nema. 3. ekon. Kapitalist ekonomide artık değer in değişikliğe uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli” anlamlarını kazanmıştır.

fark Ar fark “1. Ayrılma, ayrışma, ayırt etme, 2. Ayrım” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede de benzer anlamları bulunmaktadır. Örneğin “1. Benzer şeyleri birbirinden ayıran özellik, başkalık, ayırım, nüans” anlamı Arapçayla aynıdır. Fakat

Türkçede Matematik terimi olan “2. Çıkarma işleminin sonucu” ile “3. Anlamak, sezmek, inceliğini kavramak” anlamı Türkçeye özgü olup Arapçada yoktur.

felek Ar. felek Arapçada “1. Çark, 2. Yıldız, yörünge, astronom. 3. Deniz dalgası. 3. Bir şeyin dolanması, 4. Denizin dolanıp çarpışan dalgaları, 5. Talih, baht” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “esk. 1. Gök, gökyüzü, yıldızlar. 2. Talih, baht, şans, dünya, âlem. 3. Askeri mızıkada zilli bir müzik aracı” anlamlarını kazanmıştır.**fena** Ar. fenā’ Arapçada “1. Ölüm, yok olma, bitme, tükenme, son bulma, imha olma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede önceleri “esk. Ölümlü olma durumu, ölümlülük, yok olmak” anlamlarında iken 14. yüzyılda sıfat işlevi üstlenerek “1. İyi nitelikte olmayan, kötü. 2. Üzücü. 3. (Kişiler için) İstenilen ve gereken nitelikte olmayan. 4. Davranışları toplumun ahlâk anlayışına uymayan” anlamlarını kazanmıştır.

fena Ar. fenā “yok olma, zail olma, kararma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede sıfat anlamı türetmiştir “ 1. Kötü, 2. Üzücü, 3. Hoşa gitmeyen, rahatsız edici, 4. Çok”.

ferah Ar. feraḥ Arapçada “Gönül açıklığı, rahat, huzur, sevinç, mutluluk, üzüntünün zıttı, neşe, düğün töreni” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Kalp, gönül vb. sıkıntısız, tasasız, sevinçli olma durumu, sevinme, sevinç, iç rahatlığı, gönül açıklığı” anlamlarını kazanmıştır.

Bunun dışında sözcük Türkçede Farsçadan alınan ve ḥ ile yazılan ferāḥ “1. Bol, geniş. 2. (yer için) havadar, aydınlık, iç açıcı” sözcüğünün anlamlarını da üstlenmiştir. Yani Arapça feraḥ ile Farsça ferāḥ sözcüğü Türkçede karıştırılmış ve birlikte kullanılmıştır.

fesih Ar. fesh “Kol ve bacağı çıkarma, sakatlama, 2. Hukuken bozma, bir borcu veya yükümlülüğü ortadan kaldırma” anlamlarına gelmektedir. Sözcük Türkçede ilk anlamıyla kullanılmayıp ikinci anlamını devam ettirmenin dışında Arapça aslında olmayan bir başka anlam da kazanmıştır: “1. (verilmiş bir yargıyı) Kaldırma, bozma. 2. Dağıtma, dağıtılma”. Sözcük bu haliyle hem anlam daralmasına hem de anlam genişlemesine uğramıştır denilebilir.

fıkra Ar. fıkrā Arapçada “Düşünme, kafa yorma, bir şeyde kafayı çalıştırma, maksat, intiba, izlenim” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Düşünce, mülahaza, fikir, zihin” şeklindeki Arapçadaki anlama yakın anlamlarının dışında “1. Kısa ve özlü anlatımı olan nükteli, güldürücü hikâye. 2. Gazetelerin veya dergilerin belirli sütunlarında, genel başlık altında gündelik konuları bir görüş ve düşünceye bağlayarak yorumlayan eğlendirici yazı türü” anlamlarını kazanmıştır.

fikir Ar. fıkır “düşünce” sözcüğü Türkçede “1. Düşünce, 2. Hüküm, görüş, kanaat, 3. Düşünme, tefekkür, 4. Kuruntu” anlamlarını kazanmıştır.

fukara Ar. fuḳarā, fakir'in çokluk biçimi ve anlamı “Yoksul, fakir, derviş, muhtaç” şeklindedir. Türkçede sözcüğün bu anlamları olmakla birlikte bir de “Zavallı, biçare” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

fuzuli Ar. fuḫūlī Arapçada “1. Yersiz, gereksiz, haddini aşan, fazlalık, gereği olmayan fazla para” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Yersiz, gereksiz, fazla, artan” anlamlarının dışında “Meraklı, her şeye burnunu sokan, başkalarının işine karışan” anlamlarını da kazanmıştır.

gariban Ar. ġarīb + Far. -ān tkz. Arapçada “1. Yabancı, 2. Tuhaf, garip, alışılmadık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Kimsesiz, zavallı, garip” anlamlarını kazanmıştır. Türkçede halk ağzındaki “fakir kişi” anlamı 1950’lerde köylü edebiyatı akımı etkisiyle genel kullanıma girmiş olmalıdır.

garip Ar. ġarīb < ġurbet, ġarābet “vatanından uzak olmak; yabancı olmak”tan gelen sözcük Türkçede “1. Kimsesiz, zavallı. 2. Yabancı, gurbette yaşayan, elgin 3. Yadırganan, anlaşılmamış, gizli yönleri olan, yabansı, tuhaf, 4. İç dokunan, dokunaklı, müessir” anlamlarını kazanır.

gayret Ar. ġayrat “kıskanma, kıskançlık, hırs” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Olağanüstü çalışma, çaba, çalışma isteği. 2. Koruma, esirgeme, kayırına duygusu, 3. Tahammül etme, dayanma gücü, sabır, 4. ünl. Dayan, gayret et” anlamlarını kazanmıştır.

gurur Ar. ğurūr Arapçada “1. Gurur, kibir, kendini beğenmişlik, mağrur” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1.Kendini beğenme, kibir, büyüklenme. 2. Övünme, kurum, çalım” anlamlarının dışında “Onur, şeref, ihtişam” anlamlarını da kazanmıştır.

hafız Ar. ḥāfiẓ “1. Koruyan, saklayan (Allah’ın sıfatlarından biri), 2. Kur'an'ı ezberleyen” anlamına gelen sözcük Türkçede bu anlamlarının dışında mecazen “Bir şeyi anlamadan ezberleyen” anlamını kazanmıştır. Fakat bu anlam yaygın kullanılmamaktadır.

hâkim Ar. ḥâkim Sözcük Arapçada “Hükmeden, yönetici, yargıç, vali” anlamlarına gelmektedir. Türkçede “Yönetici ve yargıç” anlamlarıyla kullanılmakla birlikte ayrıca “1. Duygu, davranış vb.yi iradesiyle denetleyebilen (kimse), 2. Yüksekten bir yeri bütün olarak gören, 3. Başta olan, başta gelen, baskın çıkan, 4. baskın” anlamlarını da kazanmıştır.

hâl Ar. ḥāl “1. Evre, 2. Durum, 3. Şimdiki zaman” anlamlarına gelen sözcük Türkçede Arapça aslındaki bazı anlamlarının dışında “1. Bir şeyin içinde bulunduğu şartlar veya taşıdığı niteliklerin bütünü, durum, vaziyet. 2. Davranış, tutum, tavır, 3. Şimdiki zaman, içinde yaşanan zaman, 4. Güç, kuvvet, takat, 5. Kötü durum, sıkıntı, dert, 6. dil bilgisi Durum” anlamlarını da kazanmıştır.

halk Ar halk Sözcük Arapçada “Yaratılmışlar, yaratılış, çok sayıda insan” anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki anlamı “Çok sayıda insan” anlamını sürdürecektir. şekilde genişlemiştir. “1. Aynı ülkede yaşayan, aynı uyrukta olan insan topluluğu. 2. Aynı soydan gelen, aynı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu. 3. Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri. 4. Yöneticilere göre vatandaşların tamamı” gibi farklı anlamlara da gelmektedir.

hamle Ar. ḥamle “Yüklenme, atılım, saldırı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. İleri atılma, atılım. 2. Saldırı, 3. Satrançta ve damada taş sürme işi, 4. spor Atak” anlamlarını kazanmıştır.

harbi Ar. ḥarbī Arapçada “Savaşla ilgili, barışın zıttı, harp, savaşçı, savaşan, çok savaşan adam, mücadele eden, iyi savaşan yiğit” anlamlarına gelen sözcük Türkçede

“Savaşla ilgili, orduyla ilgili, askeri, savaşçı” anlamlarının dışında “mec. Doğru, hilesiz, temiz, mert, gerçeği gizlemeden konuşmak” anlamlarını da kazanmıştır.

hariç Ar. ḥāric Sözcüğün Arapçadaki anlamı “”Dış, dışarı, yabancı ülke”dir. Sözcük Türkçede de bu anlamlarıyla kullanılmaktadır. Fakat Türkçede bir de “Dışta kalmak üzere, dışında sayılmak üzere” anlamına gelmektedir.

has Ar. ḥāṣṣ 1. Özgü, mahsus, ilgili, tahsis etmek” anlamlarına gelen sözcüğün bu anlamları Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat Türkçede “Katışıksız, en iyi cinsten; İyi nitelikleri kendinde toplamış olan (kişi); Hükümdara özgü olan” anlamlarına da gelmektedir.

hasret Ar. ḥasret Arapçada “Üzüntü, keder, pişmanlık, bir şeyi elden geçirerek pişman olmak, çok pişmanlık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “İhtiyaç duyduğu halde o şeyi elde edememenin üzüntüsü içinde bulunmak, pişmanlık” anlamlarının dışında “Özlem, çok özlemek, özlemini çektiği, sevdiği bir yere veya kimseye kavuşmamak” anlamlarını kazanmıştır.

hatır Ar. ḥāṭir “gönül, bilinç” 1. Düşünme, akılda tutma, hafıza, zihin, akıl. 2. Gönül, kalp. 3. Birine karşı duyulan saygı, sevgi. 4. Durum, keyif, hal. Sözcüğün 3. ve 4. anlamları Arapçada yoktur. Sözcük bu anlamını Türkçede kazanmıştır.

hava Arapçada “1. Hava, 2. Atmosfer, 3. Rüzgâr, 4. İklim, 5. Boşluk, 6. Delik, 7. Korkak, 8. Bomboş” anlamlarına gelen sözcüğün anlamı Türkçede hem değişmiş hem de daralmıştır. Türkçede sözcüğün Arapçadaki “delik, korkak ve bomboş” anlamları kullanılmamaktadır. Bununla birlikte sözcüğe Türkçede “müzik ritmi ve nağmesi; keyif, alem; görünüş, bir kimsenin durumunu belirten özellik” anlamları eklenmiştir. Sözcük bu nedenle hem Anlamı Genişleyenler hem de Anlamı Daralanlar listesine alınabilir.

hayalet Ar. ḥayāl + āt Arapçada “Hayal mahsuller, hayali varlıklar; insana gerçekte varmış gibi görünen şey, hayal; bir şeyin bir yerde görünen gölgesi, gölge; rüya, rüyada görünen şahıs” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Gerçekte var olmadığı halde varmış gibi görünen şey, görüntü. 2. Belli belirsiz görülen şey, gölge,

hayal, hayal etme, bir şeyi varmış gibi düşünmek” anlamlarının dışında “Gerçekte var olmadığı halde bazen görüldüğü sanılan hortlak, peri, cin, gibi görüntüler” anlamlarını kazanmıştır.

hayır Ar. ḥayr Arapçada “En iyi, iyilik, kötülüğün zıttı, fayda, yarar, mutluluk, sağlık, refah ve bolluk içinde yaşamak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “İyilik, karşılık beklenmeden yapılan yardım, iyi, yararlı, faydalı” anlamlarının dışında “Yok, öyle değil, olmaz anlamında, onamama, inkâr sözcüğü, olumsuz cümlelerdeki olumsuz anlamı pekiştiren sözcük” anlamlarını kazanmıştır. Nişanyan, Türkçedeki olumsuz cevap anlamında kullanımının olumsuzluğu direkt ifadeden kaçınan bir hüsnü tabir olduğunu ve 17. Yüzyıldan itibaren yaygınlaştığını belirtmektedir (Nişanyan, 2018).

hazım Ar. haẓm “sindirim” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bu anlamının dışında “2. Benimsenme, kabul etme” anlamını kazanmıştır.

hırs Ar. ḥırs “Aşırı istek, şefkatli olmak, yararlı olmak, başkasının malına tamah etmek” anlamlarına gelen sözcük, bu anlamlardan “Aşırı istek” anlamını Türkçede de taşımakla birlikte başka anlamlar da kazandığı görülmektedir: “Öfke, kızgınlık”

hile Ar. ḥīle “1. dönüş, döndürme, 2. çare, yöntem, tedbir” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, desise, entrika. 2. Çıkar sağlamak için bir şeye değersiz bir şey katma” anlamlarını kazanmıştır.

hisse a. Ar. ḥiṣṣe “Nasip, pay, zaman dilimi” anlamlarına gelmektedir. “Pay ve nasip “ anlamları Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat Türkçede sözcüğün bir de “Bir olaydan çıkarılan ders” anlamını kazandığı görülmektedir.

hortum Ar. ḥorṭūm Fil burnu, plastikten yapılan su hortumu” anlamlarına gelen sözcük Türkçede son iki anlamıyla kullanılmakla birlikte şu anlamı da karşılamaktadır: “Hava veya suyun hızla dönüp sütun biçiminde yükselmesiyle oluşan, alanı dar bir siklon çeşidi”.

huzur Ar. ḥuẓūr Arapçada “Hazır bulunmak, mevcut bulunmak, gelmek, bir şeyin vakti gelmek, önünde, yanında, mecliste hazır olmak (görmek)” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Bir yerde bulunma, hazır olma, var olma, etrafta bulunma”

anlamlarının dışında “1. Dirlik, baş dinçliği, gönül rahatlığı, rahatlık, dinlenmek. 2. esk. Padişah katı, makam” anlamlarını da kazanmıştır.

hücre Ar. hücre Arapçada “Oda, ağıl” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Küçük oda” anlamıyla kullanılmaktadır. Ayrıca “1. İnce bir zar içindeki protoplazma ve çekirdekten oluşmuş, bu organizmanın yapı ve görev bakımlarından en küçük birliği, göze. 2. Tutukluların veya hükümlülerin yalnız olarak kapatıldıkları küçük oda” anlamlarına da gelmektedir.

icra Ar. cereyān “akmak, vaki olmak, yürümek”ten icrā “akıtma, cereyan ettirme, uygulama” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Yapma, yerine getirme, (bir işi) yürütme” anlamının dışında “2. *müz*. Bir müzik eserini oluşturan notaları sese çevirme. 3. *huk*. Borçlunun alacaklıya karşı yapmak veya ödemekle yükümlü bulunduğu bir şeyi adli bir kuruluş aracılığıyla yerine getirme, 4. Adliyenin bu işle görevli dairesi” anlamlarını da kazanarak kullanım alanını genişletmiştir.

idam Ar. i‘dām “yok etme, imha etme” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede “1. Ölüm cezası. 2. *huk*. Ölüm cezası verilen kimseye uygulanan infaz işlemi” şeklinde anlamı genişlemiştir.

ihraç Ar. iḥrāc Sözcük Arapçada “Çıkarma, dışarıya atma.” anlamlarına gelmektedir. Türkçede de bu anlamlarda kullanılmaktadır. Fakat Türkçede ayrıca “Üretim fazlasını yurt dışına satma” anlamıyla da kullanılmaktadır.

ihtiyar Ar. ḥiyer “tercih etmek, seçip ayırmak”tan ihtiyār Arapçada “Seçmek, seçim yapmak, bir şeyde karar kılmak, bir şeyi tercih etmek, en iyisini seçmek, seçenек, alternatif” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. esk. Seçmek, üstün tutmak, tercih etmek” anlamlarının dışında “1. Yaşlı, kocamış olan kimse, yaşta ilerlemiş. 2. Mec. Baba veya anne” anlamlarını da kazanmıştır.

iltifat Ar. left “sağa veya sola çevirmek”ten iltifāt Arapçada “Dikkat ve ilgi gösterme, ilgilenme, kayırma; yüz çevirmek, başını çevirerek bir şeye bakmak, yönelme, etrafa bakma, bükme, kıvrımak, çevirmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “esk. Yüz çevirme, yüzünü çevirerek bakma” anlamlarının dışında “1. Birine

güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma, ilgilenme, ilgi gösterme, rağbet etme, beğenme, gönül verme. 2. Saygı göstermek, iyi davranmak” anlamlarını da kazanmıştır.

iktidar Ar. kudret “gücü yetmek”ten iktidār Arapçada “Güç, kuvvet, kudret, bir işi yapabilecek durumda olma, güç yetirme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir işi yapabilme gücü, kudret. 2. Bir işi başarabilme yetki ve yeteneği” anlamlarının dışında “Devlet yönetimini elinde bulundurma ve devlet gücünü kullanma yetkisi; bu yetkiyi elinde bulunduran kişi ve kuruluşlar” anlamlarını da kazanmıştır.

imza Ar. imzā’ Sözcük Arapçada “Yerine getirmek, geçerli kılmak, imzalamak” anlamlarına gelmektedir. “İmzalamak” anlamıyla Türkçede de kullanılmakla birlikte Türkçede ayrıca mecaz bir anlam üstlenerek “3. mec. Herhangi bir dalda ün yapmış yazar, sanatçı” anlamını da karşılamaktadır.

irfan Ar. ‘irfān “Bilme, bilgi, özellikle pratik bilgi, usul ve örf bilgisi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede 1. Bilme, anlama, sezme, kültür. 2. Gerçeğe ulaştırıcı güçlü sezgi” anlamını kazanmıştır.

istihkām Ar. istihkām “Sağlam olmak, muhkem olmak, 2. Karışık olmak, 3. Zarardan uzak olmak” anlamlarına gelen bir fiil iken sözcük Türkçede tür değiştirerek sağlamlaştırılmış yer anlamında “Siper” anlamını kazanmıştır.

istiklāl Ar. istiklāl “rey sahibi olup keyfi iş görme, başkalarının fikrine ve emrine tabi olmaktan uzak kalma” anlamlarına gelen sözcük 1789 Fransız ihtilalinden sonra “bağımsızlık” anlamına gelecek şekilde Osmanlı aydınları tarafından yeniden anlamlandırılmıştır. Daha sonra Araplar da sözcüğü böyle kullanmaya başlamıştır.

işaret Arapçada “1. İşaret etmek, 2. Yol göstermek, 3. Öğüt vermek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bu anlamların dışında “alamet, iz, im” anlamını da kazanmıştır.

işgal Ar. şağl “Meşgul etmek, işinden alıkoymak” > işgāl “uğraştırma, oyalama” anlamına gelir. Türkçede “1. Bir yeri ele geçirme, 2. Bir kimseyi işten alıkoyma, engelleme, oyalama, 3. Uğraştırma” anlamlarını kazanmıştır. Sözlükte bu şekilde

anlamlandırılan sözcüğün günümüzde ikinci ve üçüncü anlamı kullanılmamaktadır. Nişanyan sözcüğün “askeri kontrol” anlamının Fransızca occupation sözcüğünden çeviri olduğunu bildirmektedir (Nişanyan, 2018).

ithal Ar. idhāl Arapçada “İçine almak, dahil etmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede de bu anlamlarıyla kullanılmaktadır. Türkçede bu anlamarı dışında sözcüğün bir de “ Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma” anlamı bulunmaktadır.

kâbus Ar. kâbūs “Gece gelen sıkıntı” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Karabasan. 2. sf. Acı, sıkıntı, korku veren” anlamlarını kazanmıştır.

kadir Ar. qadr < kudret’ten “kadir sahibi, onur itibar, rütbe, derece” anlamlarına gelirken Türkçede “1. Güçlü, gücü yeter, erkli 2. “Her şeye gücü yeter” anlamında Tanrı'nın sıfatlarından biri gibi manaların dışında “kıymet, değer” anlamlarda da kullanılmaktadır.

kalabalık Ar. ğalebe + T. -lık Sözcük Arapça ğalebe “yendi, üstün geldi, daha çok oldu” sözcüğünden türetilmiştir. Türkçedeki anlamı Arapçadaki “daha çok oldu” anlamını çağrıştıracak biçimdedir. Sözcüğün Türkçedeki anlamları şöyledir: “Çok sayıda insan topluluğu. 2. Gereksiz, karışık şeyler topluluğu. 3. Sayıca çok”.

kandil Ar. kindīl < Lat. candela “mum” Arapçada “1. Kandil, lamba” anlamındaki sözcük Türkçede “İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı, 2. Kandil gecesi, 3. Çok sarhoş” anlamlarını taşımaktadır.

keyif Ar. “Durum, ruh hali” anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlam açısından biraz genişlemiş ve “1. Sağlık, 2. İç rahatlığı, 3. Huzur, afiyet, 4. İstek, arzu, heves, 5. Alkol ve başka uyuşturucu madde alındığında insanda görülen durum, 6. Esrar” anlamlarını kazanmıştır.

kıta Ar. qita Arapçada “Tane, parça, bölüm, birlik” anlamlarına gelen sözcük aynı anlamlarla Türkçede de kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçede bu anlamların yanı

sıra “ Yeryüzündeki beş büyük kara parçasından her biri, ana kara” anlamını karşılayacak biçimde de kullanıldığı görülmüştür.

kurban Ar. *qurbān* “Allah’a yaklaşılan adak vb. hayvan” anlamına gelen sözcük Türkçede de bu anlamını sürdürmekle birlikte başka anlamlara da gelecek şekilde kullanılmaktadır: “1. Bir ülkü uğrunda feda edilen veya kendini feda eden kimse, 2. Bir kazada veya felakette ölen kimse, 3. bazı bölgelerde seslenme sözü olarak kullanılır”.

kusur Ar. *kuşūr* “1. El çekmek, terk etmek, 2. Artmak, bereketlenmek, 3. Eksilmek, 4. Ucuz olma, 5. Pahalı olmak” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede anlamının genişlediği ve türünün değiştiği görülmektedir: “1. Eksiklik, noksan, 2. Özür, 3. Elverişsiz durum”.

küfür Ar. *kufr* “örtmek; inkâr etmek, inanmamak; dini inkâr ve reddetme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “2. Tanrı’nın varlığı ve birliği gibi dinin temellerinden sayılan inançları inkâr etme ve bu yolda söylenen söz” anlamının dışında “1. Sövme, sövmek için söylenen söz, sövgü” anlamını da kazanmıştır.

kürsü Ar. *kursī* “sandalye, taht” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “3. hlk. Sandalye” anlamının dışında “1. Kalabalığa karşı söz söyleyenlerin üzerine çıktıkları yükseğe yer. 2. esk. Bir fakültede araştırma ve öğretim birimi” anlamını da kazanmıştır.

macera Ar. *mā* “şey” ve *cerā* “vaki oldu” ile *mācerā* “olup biten şey” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Baştan geçen ilginç olay veya olaylar zinciri, serüven, sergüzeşt, avantür. 2. Sonu belirsiz tehlikeli ve heyecanlı yaşayış, 3. Alışılmışın dışında cereyan eden, ilgi çekici olay, 4. *mec.* Hiç olmayacak gibi görünen iş” anlamlarını kazanmıştır.

maden Ar. “Topraktan çıkan cevher, cevher çıkarılan yer” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bu anlamının dışında “Çok değerli şeyleri kapsayan kaynak, Uyuşturucu, esrar, eroin, Kolay ve iyi kazanç sağlayan iş veya parası elinden kolay alınan kimse” anlamlarını kazanmıştır.

mahkûm Ar. *maḥkûm* Arapçada “Herhangi bir cezaya çarptırılan” anlamına gelmektedir. Sözcüğün bu anlamı Türkçede de bulunmaktadır. Fakat Türkçede iki farklı

anlam daha kazanmıştır: “2. *mec.* Zorunda olan, mecbur. 3. Kötü bir sonuca varması kaçınılmaz olan”.

mahmur Ar. maḥmūr “İçkili, sarhoş” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Sarhoşluğun sebep olduğu sersemlik içinde olan. 2. Uykudan sonra üzerinde sersemlik, ağırlık bulunan, 3. Süzgün, dalgın bakışlı (göz)” anlamını kazanmıştır.

mahsus Ar. maḥṣūş “Özgü, Biri veya bir şey için ayrılmış, münhasır” anlamlarına gelmekte olan sözcük Türkçede de bu anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçede ayrıca “Özel olarak, bilhassa, bilerek, isteyerek, şaka olarak, şakadan” anlamları da bulunmaktadır.

mal Ar. māl Arapçada “Mülk, servet, zenginlik, gayri menkul gibi taşınır veya taşınmaz varlıkların tamamı” anlamına gelen sözcük Türkçede de bu anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçede ayrıca “Birinin mülkiyeti altında bulunan büyükbaş hayvanların bütünü; *mec.* Bayağı, aşağılık, kötü kimse; *argo* Esrar” anlamları da bulunmaktadır.

masal Ar. meṣel Arapçada “Örnek, misal, ibret, ders, atasözü, darbı mesel, benzerlik, hüccet, delil” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Öğüt verici, ahlak dersi veren alegorik eser, atasözü, ibret içeren deyim” anlamlarının dışında “Genellikle halkın yarattığı, ağızdan ağıza, kuşaktan kuşağa sürüp gelen, çoğunlukla insanların veya tanrıların başından geçen, olağan üstü olayları anlatan hikâye” anlamlarını da kazanmıştır.

maskara Ar. maṣḥara < meṣhare “alay konusu” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Eğlendirici, sevimli, güldürücü, hoş. 2. (küfür olarak söylendiğinde) Şerefsiz, haysiyetsiz, rezil. 3. a. Karnaval maskesi” anlamını da kazanmıştır.

masum Ar. iṣmet “günahsız olmak”tan ma’ṣūm Arapçada “1. Yanılmaz, hata yapmaz günah işlemez, suçsuz. 2. Koruma altında, korunmuş” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Suçsuz, temiz, saf” anlamlarının dışında “Küçük çocuk, bir kötülük yapmamış, suçlu olduğu ispatlanana kadar her şüpheli insan” anlamlarını da kazanmıştır.

mektep Ar. ketb “yazmak”tan mekteb “yazılacak yer” Arapçada “Yazıcıların yeri, ofis, herhangi bir iş yeri, şube, bölüm, yazı işleri bölümü” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Yazı yazılan yer, yazıhane, büro, ofis, iş yeri, ajans (haber ajansı)” anlamlarının dışında “esk. Okul, öğretim kurumu, bu öğretimin yapıldığı yer; Felsefe, bilim ve sanat kollarında bir kişiye bağlı olarak başlayan ve aynı anlayışta olanlar tarafından devam ettirilen, belli özellikleriyle benzer olanlarından ayrılan tarz, usul, yol, ekol” anlamlarını da kazanmıştır.

mermi Ar. remy “atmak, fırlatmak”tan mermī Arapçada “Atılmış, fırlatılmış şey, yönelmiş” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Atılmış şey, atılan şey, fırlatılan” anlamlarının dışında “Ateşli silâhlar tarafından atılan delici, patlayıcı madde, kurşun” anlamlarını da kazanmıştır.

meslek Ar. sülük “yola veya bir yere gitmek”ten meslek Arapçada “Yol, geçit, patika, yöntem, izlenen yol, davranış” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Tutulan yol, izlenen yol” anlamlarının dışında “Bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş” anlamını da kazanmıştır.

mısır Ar. mışr Arapçada ülke adı olan sözcük Türkçede ülke adı olmasının dışında “Mısır buğdayı ve Mısır darısı’ndan kısaltma yoluyla 1. Buğdaygillerden, gövdesi kalın, yaprakları büyük, boyu yaklaşık 2 m. olabilen, erkek çiçekleri tepede salkım durumunda, dişi çiçekleri yaprakla gövde arasında ve koçan biçiminde olan bir kültür bitkisi. 2. Bu bitkinin koçan üzerindeki taneli ürünü” anlamını da kazanmıştır. 16. Yüzyılda Amerika’dan getirilen bu ürün Mısır’a mal edilerek bu şekilde adlandırılmış olmalıdır.

misil Arapçada “Benzer, eş, denk, benzerlik, gibi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “esk. Eş, benzer, aynı, gibi, onun kadar” anlamlarının dışında “Miktar, kat, defa, kez, onun kadar” anlamlarını da kazanmıştır.

müthiş Ar. mudhiş “Dehşet veren” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Korkuya düşüren, korkunç, dehşetli, 2. Çok rahatsız eden, dayanılmaz. 3. Şaşılacak kadar değişik. 4. ünl. "Ne şaşılacak şey" anlamında kullanılır.

nafile Ar. nefl “karşılıksız vermek”ten nāfile Arapçada 1. Fazladan yapılan ibadet, farz veya vacip olmayan işi yapmak. 2. Hibe, bağış. 3. Ganimet. 4. Torun, oğulun oğlu” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Fazladan kılınan (namaz veya tutulan oruç), fazladan yapılan ibadetler” anlamının dışında “1. Yararsız, boşa giden, boş, işe yaramayan. 2. Boşuna, boş yere” anlamlarını da kazanmıştır.

nazar Ar. nazār Arapçada “1. Göz duyusu, gözle ve kalple görmek, bakma, bakış, görünüş, görüntü. 2. Görüş, nazariye, teori, düşünce. 3. Beklemek, sabır, mühlet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “esk. 1. Bakış, bakma, göz atma. 2. Bir konu hakkında düşünme, görüş” anlamlarının dışında “Belli kimselerde bulunduğu inanılan; insanlara, özellikle çocuklara, evcil hayvanlara, eve, mala mülke, hatta cansız nesnelere de zarar veren, bakıştaki çarpıcı ve öldürücü güç” anlamlarını da kazanmıştır.

nefret Arapçada “Ürküp kaçma, uyum göstermeme, bir şeyden korkarak kaçıp gitmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Tiksinme, tiksinti, hoşlanmamak” anlamlarının dışında “1. Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu. 2. Birine veya bir şeye karşı nefret duygusuyla dolu olmak, sevmemek” anlamlarını da kazanmıştır.

nispet Ar. nisbet Arapçada “1. Miktar, oran, bazı şeylerin arasındaki oran farkı, yüzde yüzlük oran, bir şeye göre oranı. 2. Akrabalık bağı, hısımlık, bağ, ilişki, alaka” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Oran” anlamının dışında “Birini üzme için veya inat olsun diye yapılan iş, kıskandırmak için yapılan davranış” anlamlarını da kazanmıştır.

sakin Ar. sākin Sözcük Arapçada “Hareketsiz, durgun, akmayan, oturan, ikamet eden” anlamlarına gelirken Türkçede bu anlamlarının yanı sıra bir de “1. Sessiz. 3. Kimseyi rahatsız etmeyen, kızgınlık göstermeyen 4. Huysuzluğu, rahatsızlığı azalmış veya geçmiş” anlamlarında kullanılmaktadır.

sefer Ar. sefer “Yolculuk, seyahat” anlamlarına gelen sözcük Türkçede de bu anlamıyla kullanılmaktadır. Ayrıca Türkçede “1. Genellikle yurt dışına yapılan askeri lurekât. sevaşa gitme, savaş. 2. Kez, yol, defa” anlamlarını da kazanmıştır.

sekte Ar. sekt “durmak, susmak”tan sekte anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Durma, kesintiye uğrama, kesilme, durgu” anlamının dışında “2. esk. Bozukluk 3. esk. İnme. Felç” anlamını da kazanmıştır.

seyir Ar. seyr “bir yol izleme, gezi, yolculuk, rota” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Gidiş, yürüyüş, ilerleyiş. 2. Bir yerden başka bir yere gitmek için yola çıkma, 3. Eğlenmek için bakma, hoşlanarak bakma, 4. Bakıp eğlenecek şey, eğlendirici durum, 5. Kara taşıtlarının belli bir güzergâhta ilerlemesi, 6. Gemilerin belli bir rotayı takip ederek yolculuk etmesi” anlamlarını kazanmıştır.

seyyar Ar. seyyār “Çok yürüyen, gezgin, sık sık yolculuk yapan, devri daim yapan” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “gezgin” anlamıyla kullanılmasının ötesinde “Kolay taşınabilen, katlanarak taşınabilir duruma getirilebilen, portatif” anlamına da gelmektedir.

sınıf Ar. Arapçada “Grup, bir şeyin çeşidi, cins, tür, kategori” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir toplumda aynı görevi yapan, aynı menfaati sağlayan, aynı şartlarda yaşayan insan gurubu, klas. 2. Takımlardan oluşan birlik, dalların alt bölümü. 3. Belli ortak olan nesneler” şeklindeki Arapça orijinaline benzer anlamlarının dışında “1. Öğrencilerin yıllık öğrenimine göre ayrıldıkları bölümlerden her biri. 2. Ders okutulan yer, derslik” anlamlarını da kazanmıştır.

şan Sözcük Arapçada “Hâl, durum; rütbe; tabiat; bir kişinin ününü oluşturan eylemler” anlamına gelirken Türkçede “1. Ün, san, şöhret. 2. Gösteriş, gösterişlilik” anlamına gelmektedir.

şebeke Ar. şebeke Arapçada “1. Sistem, iletişim sistemi. 2. Avcıların suda ve karada avlanmak için kullandıkları ağ, 3. Birbiriyle bağlantılı ve gizli çalışan kimselerin tümü: (hırsız şebekesi)” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Ülke çapında yaygınlaştırılmış ulaşım ve iletişim örgüsü, ağ, 2. Birbiriyle bağlantılı ve gizli çalışan kimselerin tümü: (hırsız şebekesi)” anlamının dışında “3. Üniversite öğrencilerinin kimlik kartı” anlamlarını da kazanmıştır.

şecere Ar. şecere Sözcük Arapça şecer “ağaç” sözcüğünün şeceretü’l a’ile “soyağacı” tamlamasındaki kullanımından kısaltılmıştır. Anlamı, tamlamanın anlamıyla

aynıdır. Şecere sözcüğü Arapçada tek başına bu anlamda kullanılmamaktadır. Bu kullanım Türkçeye özgüdür. Sözlükteki anlamı şöyledir: 1. Bir kişinin veya bir ailenin en uzak atasından başlayarak bütün kollarını belirten çizelge, soyağacı, soy kütüğü, hayat ağacı. 2. Atların soyunun yazılı olduğu çizelge.

şemsiye Ar. şemsiyye sözcüğü Arapçada “güneşlik, güneş şemsiyesi; şemsiye; perde” anlamlarını taşımaktadır. Türkçede ise “Bir sapın üzerinde esnek tellere gerilmiş, açılıp kapanabilen, yağmur ve güneşten korunmak için kullanılan, su geçirmez kumaştan yapılmış taşınabilir eşya, güncek” anlamına gelmektedir. İki dilde taşıdığı anlamlara bakılacak olursa sözcüğün Türkçede hem anlam genişlemesine hem de anlam daralmasına uğradığı görülür. Sözcüğün Türkçede Arapçada olmayan “yağmurdan korunmak için kullanılan nesne” anlamı kazandığı için anlamı genişleyen sözcükler bölümüne alınması uygundur. Arapçada “yağmurdan koruyan nesne” *mizalle* şeklinde başka bir sözcükle karşılanmaktadır.

şerit Ar. şerīṭ Sözcüğün Arapçada anlamı “Hurma lifinden bükülmüş ip, urgan, yassı ip”tir. Türkçedeki anlamı yakın olmakla birlikte sözcük artık ip değil dar, düz, ince olan başka şeyleri anlatır olmuştur. Sözcüğün Türkçede kazandığı anlam tam olarak şöyledir: “1. Dar, uzun parça ve özellikle dokuma veya kumaş parçası. 3. Herhangi bir maddenin dar, düz, ince ve uzun parçası. 4. Bir kara yolunda trafik çizgileri ile ayrılmış bölümlerden her biri”.

şeyh Sözcük Arapçada “yaşlı kişi, pir, dede, koca” anlamlarına gelmektedir. Sözcük Türkçede anlamı biraz genişletilerek şöyle kullanılmaktadır: 1. Tarikat kurucusuna, bir tarikatta en yüksek dereceye ulaşmış olan kimseye, tarikat büyüklerine veya tarikat kollarından birinin başında bulunan kimseye verilen ad. 2. Arap kabile ve aşireti başkanı.

tahlil Ar. “Çözme, çözümleme, çözüm bulma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bun anlamının dışında mecazen “Bir fikri ince ayrıntılarıyla düşünme, sözü öğelerine ayırarak inceleme” anlamlarını kazanmıştır.

talim Arapçada ta‘līm “öğretme, ilim sağlama” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “esk. 1. Öğretim” anlamının dışında “2. Yetiştirme. 3. Alıştırma. 4. Uygulamalı olarak yapılan askerlik öğrenimi, eğitimi” anlamlarını da kazanmıştır.

tarife Ar ta‘ rīfe “Fiyat, ücret listesi, taşıma harcı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede de “Ücret listesi” olarak kullanılmakla birlikte Türkçede sözcüğün farklı anlamlarda da kullanıldığı görülmektedir. Farklı anlamları: “1. Taşıtların gidiş geliş zamanlarını gösteren çizelge. 3. İlaç, alet vb. şeylerin nasıl kullanılacağını açıklayan kâğıt, tanıtım, prospektüs”.

tasarruf Ar. taşarruf “İdare etme, kullanma, harcama, istediği gibi davranma, serbest hareket etme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. (bir şeyi) İsteddiği gibi kullanma yetkisi, kullanım. 2. Para veya herhangi bir şeyi dikkatli kullanma, idareli tüketme” şeklinde Arapça aslına uygun anlamlar dışında bir de “3. Para biriktirme, artırım” anlamını kazanmıştır.

telef Ar. telef “Ziyan olma, boşa gitme” anlamına gelen sözcük Türkçede “Yok etme, öldürme, Boş yere harcama, yıpratma” anlamlarını kazanmıştır.

temas Ar. temāss “Karşılıklı dokunma, temas, ilişki” anlamlarına gelen sözcük Türkçede de bu anlamlarda kullanılmaktadır. Fakat sözcüğün Türkçede bunların dışında başka anlamları da bulunmaktadır: “1. Değınme, sözünü etme, bahsetme. 2. Gıdıp gelme, ulaşım, bağlantı. 3. *psikol.* Dokunma”.

teneffüs a. Ar. teneffus “Solumak, teneffüs etmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede de bu anlamlarıyla kullanılmaktadır. Sözcük Türkçede bir de “1. Solunum. 2. Temiz hava almak, dinlenmek için verilen ara” anlamlarında kullanılmaktadır.

teşhir Ar teşhīr Sözcüğün Arapçadaki anlamı “Meşhur etmek, ayıbını yaymak, itibarını zedelemek”tir. İlki dışında diğer anlamlar Türkçede de kullanılmaktadır. Sözcük Türkçede ayrıca “1. Gösterme. 2. Sergileme” anlamlarıyla da kullanılmaktadır.

teşvik Ar. şevk “arzu etmek; heyecanlandırmak”tan teşvīk “istetme, arzularına neden olma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. İsteklendirme, özendirme” anlamının dışında “2. *mec.* Bir kimseyi kötü bir iş yapması için kışkırtma” anlamını da kazanmıştır.

tevkif Ar. tevķīf “Durdurma, kanun metni, bileziklerin bilekte oluşturduğu beyazlık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Durdurma” anlamıyla kullanılmakla

birlikte “2. (bir suç dolayısıyla birini) Tutuklama” anlamını da üstlenerek anlam genişlemesine uğramıştır.

tıfıl Ar. tıf1 “Çocuk, parça, kısım” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede “Çocuk” anlamı kullanılmakla birlikte bir de “Zayıf, ufak tefek” anlamı oluşmuştur.

vahim Ar. vaḥīm “Ağır (yiyecek), hazmı güç, mide fesadına yol açan” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Ağır, korkulu, çok tehlikeli” anlamlarını kazanmıştır.

vaka Ar. “Olay” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Olay, hadise, 2. Tıp. Hastalık” Türkçede anlamlarını kazanmıştır.

velet Ar. veled Sözcüğün Arapçadaki anlamı “Çocuk, oğul, soy sop , çoluk çocuk”tur. Sözcük “Oğul, çocuk” anlamıyla Türkçede de kullanılmaktadır. Fakat Türkçede “Piç, hin oğlu hin, fitne, afacan” anlamlarında ve ayrıca “Çocukları paylarken” de kullanılmaktadır.

vukuat Ar. vuḳū‘āt, vuḳū‘un çokluk biçimi. Arapçada sözcüğün anlamı “Düşme, devrilme, vuku bulma, meydana gelme, olma” şeklindedir. Bunlarda “Vuku bulma ve olma” anlamları Türkçede kullanılmakla birlikte başka anlamlar kazandığı da görülmektedir. “1. Kavga, katgaşa, öldürme, yaralama gibi polisi ilgilendiren olaylar”.

vücut Ar. “Varoluş, mevcudiyet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “İnsan veya hayvan gödesi, beden, 2. Var olma, varlık” anlamlarını kazanmıştır.

zevk Ar. zevk “Tat alma duyusu, tat, keyif” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “4. Tat, lezzet” anlamının dışında “1. Hoşa giden veya çekici bir şeyin elde edilmemesinden, düşünülmesinden doğan hoş duygu, haz. 2. Güzeli çirkinden ayırt etme yetisi, beğeni. 3. Hoşa giden ve eğlendiren şey. 5. mec. Eğlence” anlamlarını da kazanmıştır.

3.1.3. Anlamı Kayan Sözcükler

Arapçadan Türkçeye giren sözcüklerin bazılarının anlamı tamamen değişmiştir. Anlamın tamamen değişmesi konusu bir başka deyişle anlamın kayması anlamına geldiğinden bölüm başlığı olarak anlam kayması tercih edilmiştir. Kıran ve Kıran

(2013)'e göre anlam kayması, yeni bir anlam oluşturmak için sözcüklerin gerçek anlamlarından kayarak kalıplaşması olgusudur (Kıran & Kıran, 2013). (kitap 309. Sayfa). Aynı sayfadaki Ankasana bakılacak). Anlam kayması durumu bazı araştırmalarda başka anlama geçiş olarak adlandırılmıştır. Bu anlam olayı türünde, göstergenin eskisinden bambaşka, yeni bir kavramı yansıtmaması söz konusudur (Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim, 2009). Anlamın kayması kaynak dildeki anlamın alıntı yapılan dilde farklı bir anlam taşıyor hale gelmesi şeklinde sadece anlamla sınırlı kalabileceği gibi bazı durumlarda sözcüğün tür değiştirmesi şeklinde de görülebilir. Bunlar dışında bu iki durumun aynı sözcükte, birlikte görüldüğü örnekler de olabilir. Bu son duruma “âbide” sözcüğü örnek verilebilir. “âbide” sözcüğü Arapçada “harika; görülmemiş, alışılmamış şey, acayip, garip” anlamlarına gelmektedir. Sözcük, anlamdan da anlaşılacağı gibi tür olarak bir sıfattır. Bu sözcük Türkçede “simge durumundaki yapı, anıt, heykel” anlamlarına gelmektedir. Bir nesneyi karşılayan addır. Bu durumda sözcük orijinal dilde harika olmayı anlatan bir özellik iken alıntılı olduğu dilde harika olan nesne olma özelliğine bürünmüştür. Yani sözcük hem tür değiştirmiştir hem de orijinal dildeki anlamdan çok farklı bir anlamı ifade eder hale gelmiştir.

abdāl Ar. abdāl (bedīl sözcüğünün iki çoğulundan biri, diğeri budāla’dır). Sözcüğün Arapçadaki anlamı “yedekler, karşılıklar; şampiyonlar”dır. Türkçede anlam “1. Eskiden bazı gezgin dervişlere verilen ad. 2. Dilenci kılıklı, üstü başı perişan kimse” şeklindedir. Türkçede sözcük farklı bir sesletim ile farklı bir anlam da kazanmış olup o da şu şekildedir: **aptal** Tr. 1. Zekâsı pek gelişmemiş zekâ yoksunu, 2. Küçümseme belirten seslenme, azarlama (Aptal, senin yerini açıkça söyledim ben), anlamaz, bilmez. Türkçede tek kişiye söylenen bir sözcük ve sıfattır.

abide Arapçada. ebed “sonu olmayan gelecek zaman”dan âbide “akılda kalan şey, tekerleme, büyük olay, facia” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Anıt, 2. Bir düşünce, duygu veya halin bütün özelliklerini kendinde toplamış olan; o düşünce, duygu veya halin sembolü durumunda bulunan şey veya kimse, 3. Yüzyıllar ötesine kalacak değerde olan, abideleşmiş” anlamlarını kazanmıştır.

ablak Ar. eblāk (rengi alaca olandan) Arapçada sıfat olan sözcük “siyah ile beyaz arası bir renk” anlamına gelir. Sözcük Türkçede “yayvan ve dolgun yüz veya yüzü böyle olan (kimse)” anlamına gelmektedir. Sözcük türü olarak Türkçede de sıfattır.

acayip Ar. acā'ib sözcüğünün çoğulu olan ‘acā’ib sözcüğü “şaşılacak, hayret edilecek şeyler” demektir ve tür olarak da isimdir. Bu sözcük Türkçede hem anlam hem de tür değiştirmiştir. Türkçedeki anlamı “Sağduyuya, göreneğe, olağana aykırı, garip, tuhaf, yadırganan, yabansı. 2. ünl. Şaşma anlatan bir söz”dür.

acemi Ar. ‘acemī Arapçadaki Acem sözcüğüyle aynı kökten gelen *ucme* sözcüğünün sözlük anlamı “konuşurken dil kurallarına uymamak, dili bozuk olmak, düzgün ve fasihin zıddı” şeklindedir. *Acem* ise açık seçik konuşmak anlamına gelen *arab* sözcüğünün karşıtıdır. Yani Arap açık seçik konuşan, Acem ise bu özelliğe sahip olmayan kimse demektir. Cahiliye döneminden itibaren kullanılan Acemî ise açık seçik konuşsun veya konuşmasın Arap olmayan kimse anlamında kullanılmıştır. Sözcük, Türkçede “1. Bir işin yabancısı olan, eli işe alışmamış, bir işi beceremeyen. 2. İşinde, mesleğinde yeni olan” anlamını kazanmıştır (Özkan N. , Tat Sözü Üzerine, 2012).

âdeta Ar. âdetā Arapçada sözcüğün anlamı “adet olduğu üzere, her zamanki gibi, genellikle”dir. Sözcüğün Türkçede anlamının değişerek “basbayağı, hemem hemen, sanki” olduğu görülmektedir.

adi Ar. ādī Arapçada “normal veya basit (olumsuz anlam taşımaz)” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Değersiz, kötü, sıradan, hiçbir özelliği olmayan 2. mec. Aşağılık, alçak 3. mec. Bayağı” anlamlarını kazanmıştır.

ahize Ar. āhize. Arapçada sözcük “almak, elde etmek, kabul etmek” anlamlarına gelen ahaze fiilinin dişil özne biçimidir. Türkçede bir nesne adını karşılayacak biçimde “telefonda seslerin duyulduğu ve iletildiği parça” anlamına gelmektedir.

ait Ar. ‘ā'id Sözcük Arapçada “dönen, gelir, kar, kesenek” anlamlarına gelmekteyken Türkçede anlamı değişerek “ilgilendiren, ilişkin, ilişik, ilgili, için” olmuştur.

âlâ Arapça i'lâ' "yükseltmek, üzerine çıkmak" fiilinden Türkçede ism-i tafdil yapılarak "iyi, güzel, pekiyi, pek güzel, pek yüce, daha iyi, daha mükemmel" şeklinde hem pekiştirilmiş hem de pekiştirilmemiş anlamlarıyla kullanılır. Sözcük Türkçenin tarihi dönemlerinde "peki, kabul, iyi, hoş" anlamlarına gelecek şekilde ünlem olarak da kullanılmıştır. Fakat günümüz Türkçesinde sözcük Türkçe pek + Ar. âlâ yapısında sıfat, edat ve zarf görevlerinde kullanılmaktadır. Sözcüğün sıfat olarak kullanımı "benzerlerinde aşağı olmayan", zarf kullanımı "kesinlikle; elbette; çok iyi", edat olarak kullanımı "dediğin gibi olsun, öyle kabul edelim, peki" anlamlarına gelmektedir.

aman Ar. emân "İnce okunur ve bir mastardır, güvenlik ve emniyet" demek olup korkunun zıddıdır. Sözcük Türkçede "1.Yardım istendiğini anlatır: Aman Allah'ım!, 2. Bir suçun bağışlanmasının istendiğini anlatır: Aman bir daha yapmam, 3. Rica anlatır: Aman öyle söylemeyin, 4. Dikkat uyandırmak için kullanılır: Aman çocuğa iyi bakın, 5. Şaşma anlatır". gibi anlam ve kullanımlara sahiptir.

ambar Arapçada "1. Meşhur bir koku türü, 2. Erkek isimi olarak da kullanılmaktadır. 3. Safran otu, 4. Denizden çıkartılan bir tür balığın derisinden yapılan kalkan" anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlam değiştirerek şu anlamları kazanmıştır: "1. Genellikle tahıl saklanan yer, 2.Yiyecek ve bazı eşyanın saklandığı yer, 3. Geminin yük koymaya ayrılmış yeri, 4. Genellikle tahılın çok üretildiği yer".

anane Sözcük Arapça 'an- "-dAn" ekinin tekrarından yapılmıştır. Nişanyan'a göre sözcüğün Arapça anlamı hadis anlatma geleneğindeki "filan filandan, o da filandan, o da filandan rivayet etti" cümlesinden yapılmıştır. Sözcük Türkçede Gelenek, âdet, örf ve geçmiş vakalar" anlamlarında kullanılır (Nişanyan, 2018).

ani Ar. ānī Sözcük Arapçada "zamanı gelmek, yorulmak, bitkin hale gelmek" anlamlarına gelirken Türkçede anlamının değiştiği görülmektedir. Sözcüğün Türkçede yüklendiği anlamlar "1. Bir anda oluveren, apansız. 2. zf. Ansızın, birdenbire"dir.

aptal Ar abdāl Arapçada "kahramanlar" anlamına gelen sözcük Türkçede farklı bir anlam kazanmıştır: "1. Zekâsı pek gelişmemiş, zekâ yoksunu, alık, ahmak. 2. ünl. tkz. Küçümseme belirten seslenme; azarlama".

aşure Arapçada "Muharrem ayının onuncu günü, Hz. Hüseyin'in şehit edildiği gün" anlamına gelen sözcük Türkçede "Buğday, nohut gibi taneleri, kuru yemişleri

şekerle kaynatarak yapılan bir tür tatlı, özellikle Muharrem'in onuncu günü yapılan bir tatlı" anlamını kazanmıştır.

aynen Ar. 'aynen Arapçada "bir şeyin zatı, kendisi" anlamlarında kullanılan sözcük Türkçede değişerek "Olduğu gibi, değiştirmeden, aynıyla" anlamlarında kullanılmaktadır.

ayyaş Ar. Ayyaşın masdarı (ayş)dir "hayat, geçinme, maaş, yaşama" anlamlarını taşır; ayyaş kendi rızkının arkasında çabalayan" anlamına gelen bir abartılı ismi fâil. Sözcük Türkçede "içkiye düşkün, içkici, keş, bekri" anlamlarını kazanmıştır.

badire Ar. bādire Arapçada "fikir" anlamına gelen sözcük (tehlikeli olmak zorunda değil) Türkçede "birdenbire ortaya çıkan tehlikeli durum" anlamını kazanmıştır.

baharat Ar. bahārat Sözcük Arapçada bir çiçek adyken Türkçede bir tür adı haline gelmiştir. Arapçada sözcüğün anlamı "sarı papatya, anthemis, chrysanthemum"dur. Türkçede yüklendiği anlam ise "Tarçın, karanfil, zencefil, karabiber gibi maddelerin toplu adı"dır.

bahis Ar. haşş "1. Soruşturma, bir konuyu etraflıca tartışma, münazara, söz yarıştırmak, 2. Tartışılan konu" anlamlarına gelen sözcük Türkçede "1. Konuşulan şey, konu. 2. Görüşünde veya iddiasında haklı çıkacak tarafa bir şey verilmesini kabul eden sözlü anlaşma 3. Söz" anlamlarını kazanmıştır.

bakir Ar. bākir Sözcüğün Arapçadaki anlamı "günün başlangıcı, erken vakit, vaktinden önce olan, yarın"dır. Sözcük Türkçede tamamen değişerek "1. Cinsel ilişkide bulunmamış (erkek). 2. El değmemiş, kullanılmamış, 3. (toprak için) İşlenmemiş" anlamlarını yüklenmiştir.

bakire Ar. bākir sözcüğünün dişil biçimidir. Her iki sözcük de eril dişil ayrımı gözetmeksizin "ilk mahsul" anlamındadır. "evlenmemiş (kız veya erkek) ve el değmemiş, dokunulmamış, temiz, pak, saf" anlamları Türkçeye özgüdür. Şemseddin Sami bākire sözcüğünü "kız oğlan kız" şeklinde anlamlandırıp sözcüğün yapma bir sözcük ve aslının da bıkır olduğunu belirtmiştir.

bakkal Sözcük alındığı dilde “Yalnızca sebze satan esnaf” anlamına gelirken alıntılandığı dilde “Yiyecek ve içecek maddeleri satan kimse” anlamını kazanmıştır.

bela Ar. belā Sözcüğün anlamı Arapçada “İmtihan, sıkıntı”dır. Türkçede ise değişerek “1. İçinden çıkılması güç, sakıncalı durum. 2. Büyük zarar ve sıkıntıya yol açan olay veya kimse” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

budala Ar. bedil’içoğul şekli olan budelā’dan Arapçada “yedekler, karşılıklar” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Aklının azlığından dolayı yeterince düşünemeyen ve akıllıca hareket edemeyen (kimse), aptal, ahmak, bön, alık. 2. Bir şeye düşüncesizce düşkünlük gösteren kimse: Gösteriş budalası.” anlamını kazanmıştır.

cefa Ar. cefā “Kabalık, zorluk, zahmet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Büyük sıkıntı, üzü, eziyet, zulüm, cevr” anlamlarını kazanmıştır.

celal Ar. celāl “Ulu ve heybetli olma, azamet, ululuk, yücelik” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Büyüklük, ululuk. 2. esk. öfke, kızgınlık” anlamlarını kazanmıştır.

Fakat günümüzde sözcüğün celallenmek şeklindeki eylem hali dışında neredeyse kullanımı yoktur.

cenap Arapçada “yön” anlamına gelen sözcük alıntılandığı Türkçede “hazret” anlamında kullanılmaktadır.

ceset Ar. cesed “gövde” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Ölü vücut, naaş, 2. Ruhun içine girmiş olduğu cisim kalıbı, beden” anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki anlamlardan birincisi son dönemde ortaya çıkmıştır.

cetvel Ar. cedvel Arapçada “tablo, grafik, şema; liste, isim listesi; indeks, dizin; çay, dere; kanal” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Doğru çizgileri çizmeye yarayan, dereceli veya derecesiz, tahtadan, plastikten veya madenden yapılmış araç, çizgilik. 2. Liste, çizelge” anlamlarında kullanılmaktadır. Sözcük, Türkçede, Arapçada hiç olmayan birinci anlamı nedeniyle bu bölüme alınmıştır.

cevval Arapçada “Çok gezen, çok seyahat eden, gezgin, yerinde duramayan, seyyar (seyyar satıcı)” anlamına gelen sözcük son dönemde cep telefonu için de kullanılmaya başlamıştır. Sözcük Türkçede “davranışları çabuk ve kesin olan, hareketli, kıvrak, dinamik” anlamlarını kazanmıştır.

ceza Arapçada “Hem iyi hem de kötü işlere karşı verilen şey” anlamına gelen sözcük alıntılı olduğu Türkçede “Yalnızca kötü işler karşılığında verilen şey” anlamında kullanılmaktadır.

cezve Arapçada “Köz, kor, meşale, ateş, bir tarafı ateşli olan büyük kalın sopa” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Kahve pişirmeye yarayan, saplı, silindire benzer küçük kap” anlamına dönüşmüştür.

cidden Ar. cidden “Çok” anlamına gelen sözcük Türkçede “Şakasız olarak, gerçekten” anlamlarını kazanmıştır.

cilve Ar. cilve “1. açma, gelinin duvağını açarak yüzünü göstermesi, 2. parlaklık, allık, cila” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Hoşa gitmek için yapılan davranış kırıltma, naz, 2. Hesapta bulunmayan olay, oyun” anlamlarını kazanmıştır.

cinsiyet Ar. cinsiyyet Arapçada “uyruk, vatandaşlık, tabiiyet” anlamına gelen sözcüğün Türkçede anlamı tamamen değişmiştir “biy. Bireye, üreme işinde ayrı bir rol veren ve erkekle dişiye ayırt ettiren özel bir yaratılış, eşey, cinslik, seks”.

dair Ar. dā’ir Sözcük Arapçada “dönmek, dolaşmak, dare etmek, başına gelmek, sarmak” anlamlarına gelen bir etken ortaaktır. Türkçedeki anlamı ise “Bir konu üzerine olan, üzerine, konusunda. ... ile ilgili, üstüne” şeklindedir.

debdebe Ar. debdebe “gürültü, patırtı, sert ayak sesi, at nalı sesi, davul sesi” anlamlarına gelmektedir. Sözcük Türkçede “göz alıcı gösteriş, şatafat, tantana, haşmet, ihtişam” anlamlarını kazanmıştır. Aynı sözcük Farsçada “şevket ve haşmet” anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün anlamlandırılmasında Türkçe ve Farsça arasında bir etkileşimin olduğu görülmektedir.

devran Ar. devrān esk. Arapçada “Dönme, dolanma, tur atma, bir şeyin etrafında dolanmak; mec. çağ, felek; bu sözcük daha sonra genişlemesine uğrayarak "kandırmak, aldatmak" anlamlarına da gelmeye başlamıştır. Türkçede kazandığı anlam “1. Dünya, 2. Kader, talih, zaman”dır.

dikkat Ar. diḳḳat “kapalılık, küçüklük, incelik, detaylı olma, kılı kırk yarma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede farklı anlam ve kullanımlar kazanmıştır. Sözcük Türkçede “1. Duygularla düşünceyi bir şey üzerinde toplama, uyanıklık, 2. “Dikkat

edin!” anlamında bir uyarma sözcü, 3. İlgi, özen” anlamlarına gelmektedir. Sözcük iki dilde farklı anlamlara gelmekle birlikte örneğin “Ona dikkatle baktım.” şeklindeki bir kullanım Arapçada da vardır.

ecza Ar. ecza’, cüz’ün çokluk biçimi. Sözcük Arapçada “parçalar” anlamında kullanılmaktayken “ilaç” anlamını Osmanlıcada kazanmıştır. Günümüzde Türkçede “Kimyasal yollarla elde edilen, ilaç yapmaya yarayan veya sanayide türlü işlerde kullanılan maddelerin genel adı” anlamına gelmektedir.

ecnebi Ar. ecneb “garip, yabancı” + nisbet eki ĩ’ birleşmesinden oluşmuş sözcük “Müslüman olmayan” anlamına gelir iken Türkçede “1. Yabancı, 2. Başka bir millettten veya yabancı bir devlet tebaasından olan kimse” anlamlarını kazanmıştır.

eda Ar. edā’ Sözcük Arapçada “yerine getirmek, sunmak, ödemek, performans” anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki anlamın değişerek “1. Davranış, tavır. 2. Naz, işve, 3. Anlatış yolu” haline geldiği görülmektedir.

esnaf Ar. eşnāf “1. Sınıflar, 2. Türler, çeşitler, 3. Kenarlar, yanlar, 4. Parçalar, cüzler, 5. Nitelikler” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Küçük sermaye ve zanaat sahibi, 2. Kötü yola sapmış kadın” anlamlarını kazanmıştır. Günümüzde sözcüğün ikinci anlamı kullanılmamaktadır. Arapça aslında çoğul olan sözcük Türkçede tekil olarak kabul edilmiş olup gerektiğinde çokluk ekiyle birlikte de kullanılmaktadır.

eşkiya Arapçada eşkiyā “bedbahtlar, garipler, zavallılar” anlamlarına gelir. Sözcük, Türkçede “1. Dağda, kırdan yol kesen hırsızlar, haydutlar. 2. (tekil olarak) Haydut, soyguncu” anlamlarını kazanmıştır.

fahişe Ar. fāhişe Anlamı “Azgınlık, kepazelik, fahiş eylem” olan sözcük Türkçede “Hayat kadını” anlamını kazanmıştır.

faiz Ar. feyz “çoğalmak”tan > fā’iz sözcüğü “artık, artan, taşıp dökülen, fazla” anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki faiz sözcüğünün anlamı için Arapçada fā’ide sözcüğü kullanılmaktadır. Sözcük Türkçede “1. İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kar, getiri, ürem, nema, 2. Kiralanan paranın kira bedeli” anlamlarını kazanmıştır.

fakat Ar. faḳaṭ Arapçada sözcük türü olarak bir zarf olan ve cümle sonunda kullanılan sözcüğün anlamı “sadece, yalnız”dır. Sözcüğün Türkçede türünün ve anlamının değiştiği anlaşılmaktadır. İki cümleyi bağlayan bağlaç kategorisine geçmiş bulunan sözcüğün Türkçedeki anlamı “ancak, ama, lakin”dir.

felaket Ar. felaket Sözcüğün Arapçadaki anlamı “Fakirlik”tir. Bu anlamın Türkçede tamamen farklılaştığı görülmektedir. Sözcüğün Türkçedeki anlamı “1. Büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum yıkım, belâ. 2. sf. Çok kötü. 3. Şaşkınlık, hayret, aşırılık bildirir”dir.

fen Ar. fenn “sanat, hüner, teknik” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Fizik, kimya, biyoloji ve matematik bilimlerinin genel adı” anlamını kazanmıştır.

feragat Ar. ferāḡat Sözcüğün Arapçadaki anlamı “Boşluklar, açıklıklar” şeklindedir. Türkçedeki anlamı ise “Hakkından kendi isteğiyle vazgeçme” biçimine dönüşmüştür.

fiskiye Arapçada “Fesat yeri” anlamına gelen sözcük Türkçede “Havuzda yukarıya doğru su fışkırtan alet” anlamını kazanmıştır.

gaddar Ar. ḡaddār “Çok hıyanet eden, ahdini bozan, sözünde durmayan” demektir. Sözcük Türkçede başka bir anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır “Acıması olmayan, başkalarına haksızlık eden, merhametsiz, katı yürekli, insafsız davranan, kıyıcı”.

galiba Arapçada “Çoğu kez, çoğu zaman, genellikle, büyük olasılıkla, çoğunlukla” anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlam değiştirerek “Görünüşe göre, sanılır ki, anlaşılan, belki” anlamlarını kazanmıştır.

gayret Arapça “Kıskanma, kıskançlık, hırs” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Olağanüstü çalışma, çaba, çalışma isteği. 2. Koruma, esirgeme, kayırma duygusu, çabalama” anlamlarını kazanmıştır.

gına Ar. ḡinā “Doyma, doygunluk” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Usanma, bıkmak” anlamlarını kazanmıştır.

hala Ar. hāle “Annenin kız kardeşi” anlamındaki sözcük ses değişimiyle birlikte anlam değişimine de uğrayarak “Babanın kız kardeşi” anlamını karşılamaya başlamıştır.

hâlâ Ar. hālā “İçinde bulunulan an, şimdi”. Türkçedeki anlamın değişerek “Şimdiye kadar veya o zamana kadar, henüz” olduğu görülmektedir.

halt Ar. ḥalt Arapçada “Karıştırmak, iki şeyi karıştırıp birbirinden ayırt etmemek, iki şeyi birleştirmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Uygunsuz söz söyleme, uygunsuz iş yapma. 2. Uygun olmayan beğenilmeyen şey” anlamlarını kazanmıştır.

hamur Ar. ḥamīr Sözcük Arapçada “örtmek, gizlemek, mayalamak” anlamındaki ḥamere kökünden türetilmiştir. Türkçedeki anlamları bunlardan farklıdır. “1. Unun su veya başka sıvılarla yoğrulmuş durumu. 2. (kâğıt için) Nitelik, tür. 3. sf. (ekmek ve hamur işleri için) İyi pişmemiş”.

haşarı Arapçada “1. Böcek, haşere, 2. Böcekbilimciye verilen isim (entomolojist), böcekbilimle ilgili, böcekçil, böcek yiyen. 3. Yeni dönemlerde ve halk dilinde: (haşarı) meraklı, her şeye burnunu sokan, her şeye karışan kimse” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Çok yaramaz, ele avuca sığmayan (çocuk), 2. Huysuz, azgın (hayvan)” anlamlarına gelmektedir.

hatıra Ar. ḥātira Arapçada “Akla gelen görüş, anlam” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Geçmişte yaşanmış çeşitli olaylardan belleğin saklandığı her türlü iz, anı. 2. Andaç, anmalık, yadigâr” anlamlarına gelmektedir.

havadis Ar ḥavādiş “Olaylar, hadiseler” anlamına gelen sözcük Türkçede “İlgi ile karşılanabilecek haber” anlamını kazanmıştır. Sözcük Türkçede aynı zamanda tekil kategoriye geçmiştir.

ihale Ar. ihāle “Havale etmek, nakletmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede teknik bir anlamda kullanılmaktadır: “Bir işi veya bir malı birçok istekli arasından en uygun şartlarla kabul edene bırakma, eksiltme veya artırma” anlamındadır.

havuz Ar. ḥavz “havuz, tekne, yalak, küvet” anlamlarına gelen sözcük Türkçede içinde yüzülen yer anlamında kullanılmaktadır. Türkçedeki anlamı karşılamak için Arapçada *mesbah* şeklinde başka bir sözcük kullanılmaktadır.

hayır Ar. ḥayr “1. İyi, daha iyi, 2. İyilik” anlamlarına gelen sözcük Türkçe Sözlük’te iki farklı maddede iki farklı sözcük olarak ele alınmıştır. Sözcüklerden biri Arapça aslına yakın anlamda kullanılan “İyilik, karşılık beklemeden yapılan yardım” anlamına gelecek şekilde kullanılır. Diğeri ise olumsuz cevap olacak şekilde “1. Yok, öyle değil, olmaz anlamında onamama, inkâr kelimesi. 2. Olumsuz cümlelerdeki olumsuz anlamı pekiştirir” anlamına gelir. Türkçedeki bu kullanım aslında bir hüsni tabirdir. Yani olumsuzluğu, iyi dilekle dolaylı olarak ifade etmek istemekten doğan bir kullanımdır. Sözcük, bu iki farklı anlamdan dolayı hem bu bölümde hem de anlamı genişleyenler bölümünde geçmektedir. Sözcüklerin vurgusu da farklı hecelerde bulunmaktadır. “iyilik, yardım” anlamında olan sözcükte /ha/ hecesi uzamaz, vurgu ikinci hecededir. “olmaz” anlamına gelen sözcükte /ha/ hecesi uzamaz, vurgu birinci hecededir.¹⁸

hayran Arapçada “Sıfat: şaşkın veya kafası karışık kimse, kararsız, yolunu kaybetmiş; Mastar: Hayret etmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede hem anlam değiştirmiş hem de Arapçadaki mastar kullanımını yitirmiştir. Sözcük Türkçede “1. Çok beğenen, hayranlık duyan, 2. Birini beğenen, hayranlık duyan kimse” anlamlarını kazanmıştır. Türkçede sözcüğün “Çok beğenen, teveccüh eden” anlamı ilk anlamından sonra belirmiştir.

haz Ar. ḥazz Arapçada “nasip, kismet” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Hoşa giden duygulanma, hoşlanma, zevk. 2. *fel*. Bir şeyden duygusal veya manevî sevinç duyma. 3. *psikol*. Sürdürülmesi istenen ılımlı ve doygunluk veren coşku.” anlamlarını kazanmıştır.

herif Ar ḥarīf Arapçada “Meslek sahibi, zanaatkar, esnaf, işini iyi yapan kimse” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Adam 2. Güven vermeyen, aşağı görülen, bayağı kimse” anlamlarını kazanmıştır.

¹⁸ Can Gürzap, *Söz Söyleme ve Diksiyon*, (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2005), 148.

heves Sözcük Arapçada “1. Gelip geçici ruh hali, fantezi, cinnet, 2. Bir tür delilik veya çılgınlık, 3. Boş şeylerle oyalanma” anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki anlamları ise şöyledir: “1. İstek, arzu, meyil, 2. Gelip geçici arzu, devamlı olmayan istek”

hırka Arapçada “Yırtık elbisenin parçası, çaput, bez parçası, silgi bezi, yırtık bir şey, kırpıntı, kâğıt parçası” anlamına gelen sözcük Türkçede “Önden açık kollu genellikle yünden, soğuktan korunmak için giyilen üst giysi” anlamını kazanmıştır.

hile Ar. ħīle “Dönüş, döndürme, 2. Çare, tedbir” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere” anlamını kazanmıştır.

hindi Ar. hindī Sözcük Arapçada “Hindistanlı, Hindistan’la ilgili” demektir. Fakat sözcük Türkçede bir kuşun adını karşılamaktadır. Türkçede “1. Tavukgillerden. XV. yüzyılda evcilleştirilerek Amerika'dan bütün dünyaya yayılan kümes hayvanlarının en büyüğü (Meleagris gallopavo). 2. hlk. Aptal, şaşkın” anlamlarında kullanılır. Arapçada kuş türü olan hindi için dīk sözcüğü kullanılır. Dīk Rumi, dīk Habeşi.

hiza Ar. ħizā “Karşı karşıya, yüz yüze; ayakkabı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Doğru bir çizgi üzerinde bulunma durumu; davranışını düzeltmek, yola gelmek” anlamlarını kazanmıştır.

huzur Arapçada ħuzūr “1. Hazırlar, 2. Yerleşikler, bir yerde yaşayanlar, 3. Mahalleler, 4. Su kenarında yaşayanlar” anlamlarına gelen sözcük Türkçede değişikliğe uğrayarak “1. Dirlik, gönül rahatlığı, erinç, 2. Ön, yan, kat, makam, 3. Padişah katı, 4. Rahat ve güven” anlamlarını kazanmıştır.

ibaret Ar. ibāre “1. İzah, açıklama, 2. Tabir, terim, 3. Diksiyon, 4. Gözyaşı, 5. Cümlecik” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Oluşan, meydana gelen, Sadece -den meydana gelmiş, -den oluşmuş, başka bir şey değil, ancak bu” şeklinde tamamen farklı bir anlamda kullanılmaktadır.

ibne Ar. ubne “Oğul, evlat¹⁹” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Eş cinsel ilişkide pasif erkek. 2. sf. Kırgınlıkla hakaret yollu söylenen söz” anlamlarını kazanmıştır.

idman Arapçada demn “bir şeye devam etmek”ten Fransızcadaki exercice karşılığı olarak türetilmiş olup “Vücudun gücünü artırmak için yapılan alıştırma, spor, jimnastik” anlamlarını taşımaktadır.

idrar Arapçada “dişi devenin süt vermesi” anlamına gelen sözcük Türkçede “Böbreklerde kandan süzülerek idrar yollarıyla dışarıya atılan sıvı, sidik” anlamlarını kazanmıştır.

ifade Ar. ifāde “1. Kazanmak, 2. Kazandırmak, 3. Yok etmek, öldürmek, 4. Mal vermek, 5. Elde etmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Anlatım, 2. Anlatış, anlatma yolu ve tarzı, 3. Deyiş, söyleyiş, 4. Tanık ve sanıkların olay hakkında yargı organlarına yaptıkları sözlü açıklama” anlamlarını kazanmıştır.

ihānet Ar. iḥānet “Aşağılama, horlama, küçük düşürme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Hıyanet, hainlik. 2. Sevgide aldatma, sadakatsizlik. 3. Gerektiğinde yardımda bulunmama, bir kimsenin güvenini yok etme” anlamlarını kazanmıştır.

ihtilāl Ar. iḥtilāl “Arapçada “Bir yere yerleşmek, işgal etmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir devletin siyasî, sosyal ve İktisadî yapısını veya yönetim düzenim değiştirmek amacıyla hukuk kurallarına ve kanunlara uymaksızın cebir ve kuvvet kullanarak yapılan geniş halk hareketi, devrim. 2. Kargaşalık, düzensizlik, karışıklık. 3. Köklü değişim” şeklinde farklı anlamlarda kullanılmaktadır.

ihtişām Arapçada “Utangaçlık, çekingenlik, mahcupluk” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Büyüklik, göz alıcılık, gösteriş, görkem” anlamlarını yüklenmiştir.

ikbal Arapçada “Gelmek, geliş, gidişin zıttı, yaklaşmak, ilgi göstermek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Baht açıklığı veya yüksek bir makama, duruma

¹⁹ Sözcüğün Arapçadaki anlamı için “ayıp, kusur” kaydı vardır. Emrullah İşler, *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Kelime ve Kelime Grupları*, (İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1997), 64.

erişmiş olma durumu. 2. İstek, arzu. 3. Tarihte: padişah veya şehzadeye eş olmaya aday gözde cariye” anlamlarını kazanmıştır.

ikrah Arapçada “bir işi zorla yaptırmak” anlamına gelen sözcük Türkçede “tiksinme, nefret etme” anlamlarını kazanmıştır.

iltifat Ar. iltifāt “1. Dönmek, yüzünü çevirmek, 2. Dikkat etmek, 3. Yüz çevirmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Birine güler yüz gösterme, hatırını sorma, tatlı davranma, 2. İlgi gösterme, rağbet etme” ve günümüzde daha çok “övme” anlamlarıyla kullanılmaktadır.

imal Ar. i‘māl “Bir aleti kullanmak, birini çalıştırmak, bir konu üzerinde yoğunlaşmak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Ham maddeyi işleyip mal üretme. 2. Yapım” anlamlarına kullanılmaktadır.

infilak Arapçada “Yarılmak, çatlamak, ikiye bölünmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Güçlü bir biçimde patlamak, 2. Mec. Birdenbire şiddetle ortaya çıkmak” anlamını üstlenmiştir. Sözcüğün “patlama” anlamını kazanması 20. yüzyıldan sonradır.

irsî Ar. irşî “Varis olma, miras edinme, miras olan şey” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Kalıtımla geçen, soydan kalma, soydan geçme, kalıtsal” anlamlarını kazanmıştır.

istifa Ar. isti‘fā “Af dileme” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Kendi isteğiyle görevden ayrılma. 2. İşten ayrılma isteğini bildiren dilekçe” anlamlarını kazanmıştır.

istikamet Ar. istikāmet Arapçada “Kalkmak, dik durmak, bir şeyin düzgün hale gelmesi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Doğrultu, yön” anlamına gelmektedir.

istismar Ar. istiṣmār “Malını çoğaltmak, meyve bulmak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Birinin iyi niyetini kötüye kullanma 2. Sömürme” anlamlarını kazanmıştır.

işret Ar. ‘işret “birlikte yiyip içme” anlamına gelen sözcük Türkçede anlam değiştirerek “İçki içme, içki”yi anlatır olmuştur.

işve Ar. ‘aşve, ‘işve, ‘uşve şeklinde üç farklı biçimde harekelendirilen sözcük “1. Karanlık, alev, şule, 2. Düşüncesizce, hedefsizce, körü körüne yapılan iş” anlamına gelir. Türkçede anlamı değişerek “Nazlanma, kur yapma, işve, cilve” anlamlarını kazanmıştır.

itibar Arapçada “nasihat, ibret almak; bir yerden geçmek” anlamına gelen sözcük Türkçede “saygınlık, prestij” anlamlarını kazanmıştır.

izan Arapçada iz’ân “itaat etmek, ikrar etme” anlamına gelen sözcük Türkçede “anlayış, anlama yeteneği” anlamlarını kazanmıştır.

kabahat Arapçada “kabāḥa okunur, çirkinlik, iğrençlik, rezalet, çok kötü anlamlarına gelir”. Sözcük Türkçede “1. Uygunsuz hareket, çirkin davranış; 2. Huk. hafif hapis, para cezası veya meslek ve sanattan alıkonulma ile cezalandırılan hafif suç” anlamlarını kazanmıştır.

kadar Ar. kadar Sözcüğün Arapçadaki anlamları “değer, kıymet, derece, mertebe, bir şeyin parçası, kader”dir. Türkçede bu anlamların bulunmadığı şu anlamlara geldiği görülmüştür: “1. Ölçüsünde, derecesinde. 2. Büyüklüğünde, genişliğinde. 3. Dek, değin”.

kademe Ar. kademe Sözcüğün Arapçadaki anlamı “1Uzunluk ölçmekte kullanılan bir tarafı sabit diğer tarafı hareketli bir ölçü aleti”dir. Fakat sözcük Türkçede “Aşama, basamak 2. Motorlu araçların bakım ve onarım işlerinin yapıldığı birim, 3. Devlet memurlarının olumlu sicil almak şartıyla bir yıllık terfi” anlamlarına gelmektedir.

kafa Arapçada “ense” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Baş (özellikle insan başı), ser. 2. Hayvanlarda genellikle ağız, göz, burun, kulak gibi organların bulunduğu vücudun en ön bölümü. 3. mec. Görüş ve inançların etkisi altında beliren düşünme ve yargılama yolu, zihniyet” anlamlarını kazanmıştır.

kalfa Ar. ḥalīfe “Birinin yerine geçen, vekil, halife” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Aşaması çırakla usta arasında bulunan zanaatçı. 2. Ustalıktan yetişme mimar yardımcısı, 3. Saraylarda ve büyük konaklarda halayıkların başında bulunan kadın” anlamlarını kazanmıştır.

kasaba a. Ar. asaba Sözcük Arapçada “parçalamak, kırmak” anlamlarına gelen “kasabe” fiilinden “kamış; ince boru, tüp; pipo sapı, kamış kalem; nefes borusu” anlamlarında kullanılan bir addır. Sözcük Türkçede “Şehirden küçük, köyden büyük, henüz kırsal özelliklerini yitirmemiş olan yerleşim merkezi” şeklinde tamamen farklı bir anlamda kullanılmaktadır.

kasım Ar. asım “Bölen, taksim eden” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Yılın 30 gün çeken on birinci ayı, son teşrin, teşrinisani” anlamlarını kazanmıştır.

kasvet Ar. asvet “Kalp katılığı, acımasızlık, gaddarlık” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Sıkıntı, iç sıkıntısı; bunalma, tasa, karanlık” anlamlarını kazanmıştır.

kayıt Ar. ayd “Baqlamak, sınırlamak, deftere geçirmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede Arapçadaki son anlamını devam ettirerek ve şu anlamalara da gelecek şekilde kullanılmaktadır: “1. Bir yazma bir hesabın tarih, numara vb.nin veya kopyasının bir yerde yazılı bulunması. 2. Önem verme, gözetme, 3. Şart, 4. Resmi belge, 45 Ses veya resmi manyetik bant üzerine geçirme işlem”.

kaza Ar. azā’ “1. Yargılama, yargı, 2. Özellikle tanrısal yargı, kader” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Can veya mal kaybına veya zararına sebep olan kötü olay. 2. Vaktinde kılınmayan namazı veya tutulmayan orucu sonradan dini kurallara uygun olarak yerine getirme, 3. İlçe, kaymakamlık” anlamlarını kazanmıştır.

kıdem Ar. Çidem “Eski zaman, eskilik, ezeli olma” anlamlarına gelen sözcüğün Türkçede “eskilik” anlamı “görevde eski olma”yı anlatır bir biçimde değışmekle birlikte şu anlamı da kazandığı görölmektedir: “1. Bir görevde rütbece eskilik. 2. Bir görevde geçirilen süre”.

kıvam Arapçada “1. Adalet, orta yol, dayanak, 2. Boyu güzel insan” anlamlarına gelen sözcük Türkçede tamamen anlam değıştirerek “1. Sınırlar için koyuluk, koyuluk derecesi, 2. Mec. Bir şeyin en uygun zaman veya durumu, 3. Spor çalışmalarında başarılı olabilmek için, fizik ve moral yönünden istenilen iyi durum” anlamlarını kazanmıştır.

kıyafet Arapçada “Bir kimsenin ardından gitme” anlamına gelen sözcük Türkçede “endam, kılık kıyafet, üstbaş” anlamlarını kazanmıştır.

kibar Ar. kibār “büyükler, ulular” anlamına gelen sözcük Türkçede anlam değişikliğine uğrayarak “1. Davranış, düşünce, duygu bakımından ince, nazik olan (kimse). 2. Şık, seçkin değerli” anlamlarını kazanmıştır. Sözcük Türkçede aynı zamanda tür değişikliğine de uğramıştır. Alındığı dilde isim olan sözcük Türkçede sıfat olarak kullanılmaktadır.

kule Ar. қulle Sözcük Arapçada “Su testisi, bir şeyin en üst noktası” anlamlarına gelirken Türkçedeki anlamın değişmiş olduğu görülmektedir: “1. Çoğunlukla kare veya silindirik biçimindeki yüksek yapı”.

laubali Arapçada lā’ubālī “Aldırmam” anlamına gelen sözcük Türkçede “Aldırmaz, vurdum duymaz” anlamlarını kazanmıştır.

lütfe Ar. luṭfe Sözcük Arapçada “şefkat, cana yakınlık, sevecenlik, kibarlık, nezaket, iyilik” anlamlarına gelmektedir. Örneğin “Bunu yapmış olmanız büyük bir nezaket.” Gibi bir cümlede “lütfe” sözcüğü kullanılabilir. Fakat Türkçedeki kullanımı Arapçada olmamakla birlikte kullanılırsa anlaşılabilir. Sözcüğün Türkçedeki anlamları şöyledir: “1. Birinden bir şey isterken "dilerim, rica ederim" anlamlarında kullanılır. 2. *mec.* Bir işin, bir davranışın istenmeyerek, gönülsüz yapıldığını sitem yolu anlatır”.

mahcup Arapçada “1. Kör, gözü görmeyen, 2. Gizli, örtülü, yasaklanmış, hicap, baş örtüsü, perde” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Utangaç, sıkılgan” anlamlarını kazanmıştır.

maliye Ar. māliyye Arapçada māl sözcüğü “mal, mülk, servet, tüccar eşyası, dünyalık, para” anlamlarına gelmektedir. “maliye” sözcüğü de “malla ilgili, parayla ilgili” gibi anlamlara gelir. Sözcüğün bugünkü “Devlet gelir ve giderlerini yöneten kuruluş” anlamı Osmanlı zamanına denk gelmektedir. Bugün de aynı anlamda kullanılmaktadır.

makat Ar. maḳ’ad “Oturma yeri, oturak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Kıç. 2. Anüs” anlamlarını kazanmıştır.

makbuz Ar. maḵbūz Arapçada “Tutuklu, teslim alınmış” anlamlara gelen sözcük Türkçede “Alındı, bir şeyin teslim alındığını gösterir belge” anlamında kullanılmaktadır.

mantık Ar. “Konuşma, söz söyleme (sanatı)” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Doğru düşünme sanatı ve bilimi, 2. Doğru düşünmenin yolu ve yöntemi” anlamlarını kazanmıştır.

matah Ar. meṭā‘ “ticari eşya, satılacak mal” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “İnsan, mal, eşya vb. için küçümseme yollu bir söz” anlamını kazanmıştır.

matem Ar. mā’tam “Cenaze töreni, cenazede ağıt yakan kadınlar topluluğu” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Yas” anlamını kazanmıştır.

matrak Ar. miṭraḵ “Davul tokmağı, hallaç değneği” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Kalın sopa, değnek. 2. sf. argo Eğlenceli, gülünç, hoş” anlamlarını kazanmıştır. Sözcüğün Türkçedeki 1. anlamı günümüzde kullanılmadığı için sözcük bu bölüme alınmıştır.

mavi Ar. mā’ī “su ile ilgili, su rengi” anlamlarına gelen sözcük eskiden Türkçede de bu anlamıyla kullanılmış olsa da şuanda bu anlamının dışında “1. Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk; bulutsuz gökyüzünün rengi. 2. sf. Bu renkte olan” anlamlarıyla kullanılmaktadır.

maymun Ar. meymūn < Yun. “Hayvan, 2. Mutlu, mesut” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. İnsandan başka bütün primatlara verilen genel ad, 2. sf. mec. Çirkin ve gülünç, 3. sf. Taklitçi” anlamlarını kazanmıştır. Sözcüğün iki dilde de malum hayvanı anlatmasının dışındaki anlamları birbirinden farklıdır.

mektep Arapçada “Yazı odası, yazıhane” anlamına gelen sözcük Türkçede “Okul, medrese” anlamlarını kazanmıştır.

memleket Ar. memleket Arapçada “krallık” anlamına gelen sözcük Türkçede hem anlam değiştirmiş hem de anlamı genişlemiştir. Sözcüğün Türkçede kazandığı anlamlar şöyledir “1. Bir devletin egemenliği altında bulunan toprakların bütünü, ülke.

2. Bir kimsenin doğup büyüdüğü yer, yurt. 3. İklim ve üretim bakımından ele alınan bölge. 4. Bir ülkede yaşayan bireylerin bütünü”.

mesai Ar. mesā‘ī Sözcük “Çalışmak, istemek, yönelmek” anlamlarına gelen *sa’y* kökünden gelmekte olup “Arabuluculuk etmek” anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçedeki anlamı *sa’y* kökünün anlamı ile ilişkili olsa da ondan türetilen *mesai* sözcüğü ile anlamsal açıdan örtümediği ve “Çalışma, emek” anlamlarında kullanıldığı görülmektedir.

meslek Ar. meslek Sözcük Arapçada “Yol, tutulan yol, metot, prosedür” anlamlarına gelmektedir. Türkçede bu anlamlarda kullanılmayan sözcük “Bir kimsenin geçimini sağlamak için yaptığı sürekli iş. 2. Uğraş 3. *esk.* Çığır, okul, ekol. 4. *fel.* Birbirine bağlı bilimsel veya felsefi düşünceler birliği, bir fikir çevresinde toplanmış çeşitli bilgiler” anlamlarındadır.

meşrep Ar. meşreb “1. İçme, 2. İçme yeri, çeşme başı, 3. Bir görüş veya eğilimde olanların toplandığı yer, 4. Eğilim, mezhep, fikir akımı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Yaradılış, huy, karakter, mizaç” anlamlarını kazanmıştır.

mevzuat Ar. mevzū‘āt, mevzū‘ “Konular, meseleler” sözcüğünün çokluk biçimidir. Sözcüğün Türkçedeki anlamı ise “1. Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb.nin bütünü”dür.

mezun Ar. me’zūn Sözcüğün Arapçadaki anlamları “İzinli, yetkili, nikah memuru”dur. Türkçe Sözlük’te eskimiş ifadesiyle ikinci ve üçüncü anlam olarak “2. İzin almış, izinli, 3. Bir iş için yetki verilmiş, yetkili” Arapçadaki anlamların kullanıldığı görülüyor. Fakat sözcüğün bu iki anlamı Türkçede artık terk edilmiştir. Sadece sözlükte ilk anlam olarak geçen “1. Bir okulu bitirerek diploma almış (kimse)” anlamı kullanılmaktadır.

mezuniyet Ar. me’zūniyyet Sözcük Arapçada “izin vermek, müsaade etmek” anlamlarına gelirken Türkçede bambaşka bir anlam yüklenmiştir. Sözcüğün Türkçedeki anlamı “(okulu) Bitirme”dir.

mısır Ar. mişr “1. Buğdaygillerden gövdesi kalın, yaprakları büyük, boyu yaklaşık 2 m. olabilen, erkek çiçekleri tepede salkım durumunda, dişi çiçekleri yaprakla gövde arasında koçan biçiminde olan bir kültür bitkisi (*Zea mays*). 2. Bu bitkinin koçan üzerindeki taneli ürünü”.

mızrap Ar. miẓrāb Arapçadaki anlamı “raket” olan sözcük Türkçede “mızrap, tezene, pena” anlamlarında kullanılmaktadır.

millet Ar. millet “din, töre, bir din ve töreye bağlı” anlamındaki sözcük 19 yüzyılın sonuna dek bu anlamda kullanılmıştır. Fransızca “nation” karşılığı olan modern anlamı 1860’lardan itibaren ağırlık kazanmıştır. Sözcük dini çağrışımını 1920’den sonra kısmen yitirmiş²⁰ ve “1. Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan; aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus. 2. *halk*. Benzer özellikleri olan topluluk. 3. Bir yerde bulunan kimselerin bütünü, herkes” anlamlarını kazanmıştır. Aksan (2009)’a göre Arapçada “şeriata ilişkin, şer’i” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “ulusal” anlamında kullanılmıştır²¹.

minnet a. Ar. minnet sözcüğü Arapçada “İyilik, başa kakma” anlamlarına gelirken Türkçede 1. Yapılan bir iyiliğe karşı kendini borçlu sayma, gönül borcu, 2. Bir iyiliğe karşı teşekkür etme, memnuniyet duyma” anlamlarında kullanılmaktadır.

misafir Ar. sefer > musāferet “bir yerden bir yere gitmek, yolculuk etmek”ten musāfir Arapçada “Yolcu, yola çıkan, seyahat eden, yolculuk yapan” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Konuk, bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse” anlamını kazanmıştır.

muhteşem Ar muhteşem “Maiyet ve erkân sahibi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Görkemli, gösterişli, büyük ve göz alıcı” anlamlarını kazanmıştır. Sözcük 20. yüzyıl başına kadar sadece insan için sıfat olarak kullanılmıştır.

muska Arapçada “1. Kopya, nüsha, suret, bir adet. 2. Kopyalanmış kitap, bir şeyin aslını aynen nakletmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede (nüsha), İçinde dinî ve büyüleyici bir gücün saklı olduğu sanılan, sahip olanı zararlı etkilerden koruyup

²⁰ “Nişanyan Sözlük”

²¹ Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, (Ankara, TDK, 2009), 33.

iyilik getirdiğine inanılan nesne. 2. Üçgen biçiminde katlanmış olan şey” anlamlarına gelmektedir.

musluk Ar. maslūk Sözcüğün Arapça kökü ve anlamı muğlaktır. Türkçe suluk sözcüğüne yakıştırma yoluyla türetilmiş olabileceği gibi masluk “Gidilen ya da takip edilen yol” sözcüğü ile de ilişkili olabilir. Türkçede “1. Takılmış bulunduğu boru veya kabın içindeki akışkanı, istenildiğinde akıtılabilecek bir düzende yapılmış açılır kapanır alet. 2. El yıkamaya yarayan yer” anlamlarına gelmektedir.

mühimmat Ar. muhimme “önemli şey”den çoğul mühimmat “gereçler, gerekli şeyler” Arapçada “1. Önemli olan şey. 2. Bir kişiye, yerine getirilmesi için verilen görev” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Savaş gereçleri, harp malzemesi, cephane” anlamlarını da kazanmıştır.

mülakat Ar mulākat Sözcük Arapçada “Karşılaşma, buluşma, görüşme” anlamlarına gelmektedir. Türkçe Sözlük’te eskimiş kaydıyla geçmesinden bu anlamın Türkçede eskiden kullanılmakta olduğu anlaşıyor. Fakat sözcüğün hem bu anlamının hem de yine Türkçede kazandığı ve sözlükte yine eskimiş ifadesiyle geçen “2. esk. Röportaj” anlamlarının Türkçede artık kullanılmadığı sadece sonuncu olan “3. Bir işe alınacak kişiler arasından seçim yapabilmek amacıyla kendileriyle karşılıklı konuşma, görüşme” anlamında kullanıldığı görülmektedir.

mürettebat Ar. murettebāt “Tertip edilmiş, düzenlenik, sıralı” anlamına gelen sözcük Türkçede “Gemi, uçak gibi taşıtlarda iş başındaki görevli olan kişiler” anlamını kazanmıştır.

mürüvvet Ar. Arapçada “İnsanlık, erkeklik, mertlik, yiğitlik, iffet, kötülükten uzak durmak, güzel ahlak, soylu ve seçkin davranış” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Bir ailede çocukların doğumu, sünneti, evliliği, iyi bir göreve geçmeleri gibi olaylardan duyulan mutluluk, sevinç” anlamını da kazanmıştır.

mütemadiyen Ar. mutemādiyen sözcüğü Arapçada “haddini aşmak” anlamına gelmektedir. Sözcüğün Türkçede kazandığı anlam “ara vermeden, sürekli olarak, biteviye” şeklindedir.

müsaade Ar. musā'ade “Yardım, el verme, kolay kılma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede tamamen anlam değiştirerek “İzin, icazet, ruhsat”ı anlatır hale gelmiştir.

müsait Ar. musā'id Arapçada “Yardımcı, yardım eden, katkıda bulunan, asistan, (üstâz müsâid) yardımcı doçent” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Uygun, elverişli. 2. tkz. Flört etmeye hazır olan, kolayca flört edebilen (kadın)” anlamlarını kazanmıştır.

naaş Ar. na'ş Sözcük Arapçada “Ölünün üzerinde taşındığı şey, tabut” anlamlarına gelirken Türkçede anlamını değiştirmiş olduğu görülmektedir. Sözcük Türkçede “Ölen kimsenin vücudu, ceset” anlamına gelmektedir.

nakarat Ar. naḳarāt “Çalgı eşliği, perküsyon, davul veya her türlü çalgı darbesi” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. müz Bir şarkıda her kıtadan sonra tekrarlanan ve bestesi değişmeyen parça. 2. mec. Çok sık tekrarlanan, bundan dolayı bıkkınlık vererek önemim yitiren söz. 3. ed. Bir şiirin içinde iki veya daha çok kez tekrarlanan bölüm” anlamlarını kazanmıştır.

namus Ar nāmūs < Yun. nómos Arapçada “töre, yasa; sırdaş; avcının saklandığı yer” ve Arapçaya da kaynaklık etmiş olan Yunancada “töre, yasa” anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlamını değiştirerek “1. Bir toplum içinde ahlâk kurallarına karşı beslenen bağlılık. 2. Dürüstlük, doğruluk. 3. Sililik, iffet” anlamlarını kazanmıştır.

nasır Ar. nāsūr “Ülser, iyileşmeyen yara” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “En çok el ve ayağın sürekli sürtünmelere uğrayan noktalarında üst derinin kalınlaşması ve sertleşmesiyle oluşmuş deri” anlamlarını kazanmıştır.

nesil Ar. nesl sözcüğün Arapçadaki anlamı “uçkur, bel bağı, kuşak” sözcüklerinden yola çıkarak “soy, döl” biçimine evrilmiştir. Türkçedeki “göbek, kuşak” anlamı Dil Devriminden sonra ortaya çıkmıştır²².

²² “genç kuşaklar, kuşak çatışması” deyişlerindeki anlamı sözcük, Dil Devrimiyle birlikte kazanmıştır. Bahattin Sav, “Anlam Değişimleri Üzerine Artzamanlı bir İnceleme”, *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23/1 (2003): 160, chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/77391.

neşe Ar. neşāṭ “sevinç, neşe”, neşve “güzel koku veya alkolle başı dönme, sarhoşluk, coşku” sözcükleri Türkçede uzun bir süre neş’e şeklinde kullanılmış, son dönemde hemze bırakılarak neşe şeklinde söylenir olmuştur. Anlamı “1. Mutlu olmaktan doğan ve dışa vurulan sevinç, 2. Hafif sarhoşluk, çakırkeyif olma²³”dır. Türkçede Arapça aslındaki iki sözcüğün anlamı birleştirilmiş gözükmeyle birlikte Türkiye Türkçesinde ikinci anlam da kullanımdan düşmüştür. Yani çakırkeyif olmayı artık neşe sözcüğü karşılamamaktadır.

nevresim Far. nev “yeni” + Ar. resm “usûl, âdet” Torba biçiminde dikilmiş yorgan çarşafı. Sözcük bu anlamını Türkçede kazanmıştır.

nüfus Ar. nufûs Arapça *nefs* “ruh, zat, öz” sözcüğünün çoğuludur. Sözcük Türkçede “Kişi. 2. Bir ülkede, bir bölgede, bir evde belirli bir anda yaşayanların oluşturduğu toplam sayı. 3. Ortak bir özellik gösteren kimselerin bütünü” anlamlarına gelmektedir.

nihayet Ar. nihāyet Arapçada “son” anlamına gelen ve sözcük türü olarak bir isim olan sözcük Türkçede hem isim hem de daha yaygın olarak zarf olarak kullanılmakta ve “1. Son. 2. zf. (ni’ha:yet) Sonunda, 3. zf. -den başka bir şey değil” anlamlarına gelmektedir.

radde Ar. rādde “Dönüş, kâr, getiri, araba oku” anlamlarına gelen sözcük “Derece, kerte” anlamlarını Türkçede kazanmıştır.

rakı Ar. ‘arāḳī “1. Ter, 2. Damıtılarak elde edilen alkol, 3. Her türlü damıtılmış alkollü içki” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Üzüm, incir, erik gibi meyvelerin alkolle mayalanarak damıtılmasıyla elde edilen içki” anlamına gelmektedir.

rakım Ar. rāḳim Arapçada “Yazan, işaretleyen” anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlam değiştirerek “Yükselti”yi karşılar hale gelmiştir.

²³ İşler, sözcüğü “yeniden vücut bulma, doğma, yetişme” anlamlarındaki neş’e sözcüğüne bağlamaktadır. Emrullah İşler, *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Kelime ve Kelime Grupları*, (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1997), 110; Öte yandan Kubbealtı Lugatında da sözcüğün 4. Anlamı olarak “4. Yeniden doğma, yeniden meydana gelme” ifadesi yer almaktadır. “Kubbealtı Lugatı” (Erişim tarihi: 31.08.2022), <http://lugatim.com/s/ne%C5%9Fe>.

rakip Arapça “Koruyan, gözetleyen, denetçi, kontrol eden” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Herhangi bir işte, bir yarışta, birbirini geçmeye çalışan, aynı şeyi elde etmeye çalışan kimse” anlamını kazanmıştır.

ramak Ar. ramak “Ölümden önceki son yaşam belirtisi, bakış” anlamına gelen sözcük Türkçede “Bir şeyin olmasına çok az kalmak” anlamını kazanmıştır.

rehin Ar. rehn Arapçada rahn, rahîn ve rahîne şeklinde 3 sözcük vardır. Rahn/rehn isim olup “rehin; depozit; güvence” anlamlarına gelmektedir. rahîn/rehin “kefil, mesul” anlamlarında insan için sıfat ve “depozit olarak verilen (şey)” anlamında nesnenin kendisini karşılayacak bir isimdurumunda kullanılmaktadır. rahîne ise rehin sözcüğünün dişil (müennes) biçimidir ve tıpkı onun gibi hem insan hem de nesne için kullanılabilir. Bu sözcüklerden ilk ikisi Türkçede anlam ve kullanım olarak birbirine karışmış durumdadır. Arapça rahn ve rahîn > Türkçe rehin biçiminde ve “Bir borcun ödeneceğine teminat olarak, ödenince, geri alınmak şartıyla borçlunun alacaklıya verdiği değerli şey, tutu, ipotek” anlamına gelmektedir. rahîne ise Türkçede rehine biçimine dönüşmüştür. Türkçede erillik ve dişillik kategorisi olmadığından bu sözcükler aralarında anlam farkı oluşmuş biçimde Türkçede kullanılmaktadır. Rehine sözcüğü Türkçede “Bir anlaşma, sözleşme veya isteğin yerine getirilmesini sağlamak için teminat olarak ele geçirilen kimse, tutak” anlamına gelmektedir. Yani Türkçede rehin “teminat olarak verilen/alınan nesne” rehine “teminat olarak verilen/alınan kimse” anlamlarında kullanılmaktadır²⁴.

rehine Ar. rehine bkz: rehin maddesi.

rekabet Ar. rekâbet Sözcüğün Arapçadaki anlamı “Gözetleme, denetim, sansür”dür. Sözcüğün Türkçede bu anlamlarda kullanılmadığı tamamen değiştiği görülmektedir: “Aynı amacı güden kimseler arasındaki çekişme, yarışma, yarış. rekabet etmek yarışmak”

resim Ar. resm “1. İşaretleme, 2. İz, işaret, simge, damga, 3. Suret, 4. Formalite, ayin” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Varlıkların, doğadaki

²⁴ rehin (eşya) ve rehine (kişi) arasındaki anlam ayrımı 20. yy.’dan önce görülmez. “Nişanyan Sözlük”.

görünümlerinin kalem, fırça gibi araçlarla kâğıt, bez vb. üzerinde yapılan biçimleri. 2. Bunu yapmak için gerekli yöntemleri öğreten sanat. 3. Fotoğraf. 4. Tören” anlamlarını kazanmıştır.

safsata Ar. safsata “aldatıcı, gerçeğe götürmeyen mantık silsilesi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede değişerek “boş, temelsiz, asılsız söz” haline gelmiştir.

sahne Ar. şahn Arapçada “1. Düz yer, tarla, avlu, evin ortasında bulunan geniş saha, boşluk. 2. Ne küçük ne de büyük bardak. İçinde yemek pişirilen ve derinliği az olan metal kap” anlamlarını taşıyan sözcük Türkçede “1. İzleyicilerin kolayca görebilmeleri için genellikle yerden belli bir ölçüde yüksek yapılan, oyun, müzik gibi her tür gösteri yapmaya uygun yer. 2. Görünüm, görüntü. 3. Mec. Tanık olan. 4. Gösteri sergilenen eğlence yeri veya tiyatro. 5. Mec. Bir konu veya çalışma çevresi, çalışma dalı, bir yerde bir olay geçmek” anlamlarını kazanmıştır. Türkçede Ar. şahn sözcüğünden aynı zamanda sahan “Derinliği az olan kap” sözcüğü de alınıp kullanılmaktadır. Dolayısıyla Ar. şahn’dan Türkçeye hem sahne hem de sahan sözcüğü girmiştir. Sözcüğün Türkçedeki anlamları Fransızca *scène* karşılığı olarak Ar. şahn kökünden türetilmiştir.

sakat Ar. saḳat Arapça “Adi, alçak, faydasız” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Vücudunda hasta veya eksik bir yanı olan (canlı). 2. mec. Bozuk veya eksik (şey)” şeklinde farklı anlamda kullanılmaya başlanmıştır.

sakatat Ar. saḳatāt, sakta'nın çokluk biçimi olan sözcük Arapçada “Bir defa düşmek, ayağı dolaşmak” anlamlarına gelmektedir. Türkçede ise tamamen farklı bir anlamda kullanılmaktadır: “Kesilmiş hayvanın ciğer, işkembe gibi iç organlarıyla baş ve ayakları, hayvanların etin dışında kalan kısımları, iç organları (yürek, karaciğer, böbrek, işkembe, beyin, dil, baş ve paça)”.

sefa Ar. şafā 1. Arapçada “Berrak, temiz, saf ve duru olmak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Gönül rahatlığı, rahatlık, kaygısız ve sakin olma, safa, eğlence, zevk, neşe” anlamlarında kullanılmaktadır.

sefalet Ar. sefālet Arapça “Düşkünlük, mec. Bir kavmin fakirleri, aşağı görülen zümre, miskinler” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Yoksulluk, sıkıntı, fakirlik” anlamını kazanmıştır.

semah a. Ar. semā ‘ “Dinleme, dinleti” anlamına gelen sözcük Türkçede “Alevi, ve Bektaşi topluluklarında yaygın olan ve müzik eşliğinde oynanan, tören niteliği taşıyan oyun” anlamını kazanmıştır.

sevda Ar. sevdā Arapçada “1. Siyah, kara, rengi siyah olan, beyazın zıttı, 2. İçinde hurma ağacı olan tarla” anlamlarına gelen sözcüğü anlamı Türkçede “1. Güçlü sevgi, aşk. 2. Aşırı ve güçlü tutku, birine aşırı derecede tutunmak, aşk tutkusu” değişmiştir.

sırf Arapçada “1. Saf, arı, katıksız, çok temiz, 2. Kırmızı boya” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Salt, ancak, yalnız. 2. Tümüyle, bütün olarak, büsbütün, başkasından ayrı” anlamlarını yüklenmiştir.

simit Ar. semid “İnce öğütülmüş un veya ırmık” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Halka biçiminde, genellikle üzerine susam konmuş çörek. 2. Denizde kullanılan halka biçiminde cankurtaran. 3. *hlk*. İnce bulgur, düğürcük” anlamlarını kazanmıştır.

sohbet Arapça “arkadaşlık, dostluk, eşlik, refakat, beraberlik; peygamberin sahabesi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Dostça, arkadaşça konuşarak hoş bir vakit geçirme, söyleyiş, hasbihal” anlamlarını kazanmıştır.

surat Ar. şüret “Şekil, görüntü, resim” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Yüz. Çehre. 2. Somurtkanlık, asık yüzlülük. 3. Soğuk davranma” anlamlarını kazanmıştır.

şafak Arapçada “Güneşin batışından sonraki alaca karanlık, günbatımı kıızıllığı” anlamına gelen sözcük Türkçede “Güneşin doğuşundan önceki alaca karanlık” anlamına gelmektedir.

şamata Arapçada bu sözcük “Düşmanın veya başka birinin başına gelen kötü olaya sevinmek, kötü bir duruma sevinme, düşmanın şamatası; başına gelen bir belaya

düşmanın sevinmesi” anlamlarını taşımaktadır. Türkçede kazandığı anlamlar ise şöyledir: “Boş gürültü, patırtı, yüksek sesle boş konuşmak”.

şarkı Arapçada “Doğu, doğuya ait, doğu ile ilgili, doğulu olan, güneşin doğduğu yer, batının zıttı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Türk müziğinde aşk üzerine söylenen, nakaratı ve ara nağmesi olan parça. 2. Ezgi, müzik parçası, melodi3. Divan edebiyatında bestelenmek için, dörtlükler biçiminde ve uyaklı olarak yazılmış olan şiir biçimi” anlamlarını kazanmıştır.

şaşaa Ar. şa‘ş’a Sözcük Arapçada “Parlama, parıltı” anlamlarındadır. Türkçede anlamının “görmek” şeklinde değiştiğini görmekteyiz.

şebeke Ar. şebeke Arapçada “1. Sistem, iletişim sistemi. 2. Avcıların suda ve karada avlanmak için kullandıkları ağ, 3. Örgü, 4. Izgara” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Ülke çapında yaygınlaştırılmış ulaşım ve iletişim örgüsü, ağ” anlamının dışında “Birbiriyle bağlantılı ve gizli çalışan kimselerin tümü: (hırsız şebekesi)” anlamlarını da kazanmıştır.

şevk Arapçada “Özlem, hasret, gönlün bir kişiyi ya da bir şeyi istemesi ve arzulaması, cinsel istek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede hem “şevk” hem de “şavk” şeklinde ikili biçimde kullanılmaktadır. şevk “istek, heves, şiddetli arzu, aşırı heves” anlamlarına gelirken şavk “Halk dilinde; ılık” anlamına gelmekte olup şavkı vurmak “bir şeyin ışığı yansımak”, şavkılamak; “ılık saçmak, parlamak” anlamlarına gelmektedir. Nişanyan şavk sözcüğüyle ilgili “Halen Anadolu’da “ılık” anlamında kullanılır. Arapçada bu anlamda bir şavk mevcut değildir. Türkçede ılık sözüyle ilişkisi muğlaktır” notunu düşmüştür (Nişanyan, 2018). İkinci anlamını esas alır ve sözcüğün Arapça olduğunu kabul edersek sözcüğün anlamının kaydığını söyleyebiliriz.

şık Ar. şikk Sözcük Arapçada “yarı, yan, kısım, taraf” anlamlarına gelmektedir. Türkçede ise “seçenek” anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün Türkçede anlamının tamamen değiştiği görülmektedir.

şirret Ar. şirret Sözcük Arapçada *şerr* kökünden türetilmiştir ve “Kötülük etme, kötülük, bela” anlamlarına gelmektedir. Görüldüğü gibi sözcük Arapçada addır. Türkçede sözcüğün anlamıyla birlikte türü de değişmiştir. Sıfat görevinde kullanılan

sözcüğün anlamı “Geçimsiz, huysuz, kavga çıkarmaktan hoşlanan, edepsiz, yaygaracı”dır.

şurup Ar. şurb “içmek”ten şurüb Sözcüğün Arapçadaki anlamı “içiş, içki”dir. Türkçede anlamı değişmiştir: 1. Çok kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet. 2. İçinde çok miktarda şeker bulunan koyu sıvı kıvamda olan ilaç, 3. Bazı maddelerin suda eritilmiş anlamlarına gelmektedir.

taarruz Ar. ‘arz “arz etmek, isabet etmek, vurmak, arız olmak”tan te‘arruz Arapçada “Karşı gelmek, direnmek, savunmak, yolunu kesme, el atma, müdahale etme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Saldırı, müdafaa, korunma, cephe alma, saldırı için hazırlık yapmak” anlamlarını da kazanmıştır.

tabak Ar. “Tava, tepsi, tencere kapağı; üzerinde yemek yenen masa” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Yiyecek koymaya yarar, az derin ve yayvan kap, 2. Bu kabın alacağı miktarda olan” anlamlarını kazanmıştır.

tabla Arapça tabl “davul, trampet, darbuka” < Yun. tabla < Lat. tabula “tablet, levha, yazı tahtası, oyun tahtası” Sözcük Türkçede “1. Satıcı vb.nin kullandığı tahtadan tepsi. 2. Soba, mangal gibi şeylerin altına konulan metalden veya tahtadan yapılan tepsiye benzer altlık. 3. Bir şeyin düz ve geniş bölümü. 4. Sigara külü silkelenen, sigara söndürülen cam, metal vb. kap. 5. Ağaçtan veya ağaç ürünlerinden hazırlanmış büyük yüzeyli düzgün parça” anlamlarına gelmektedir.

taciz Ar. “1. Bir şey yapmasına engel olma, 2. Aşağılama, 3. Gücsüz kılma, 4. Rencide etme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Rahatsız etme, tedirgin etme” anlamlarına gelmektedir.

tafra Arapçada “Zıplama, sıçrama, duvara çıkma, yukarıya doğru yükselme, zıplama, bir sıçrayış, atılım, başarı, çıkış” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Kendisini olduğundan büyük gösterip böbürlenme, yüksekte atma” anlamlarını kazanmış olup tafra satmak “böbürlenmek, büyüklenmek, büyüklük taslamak” anlamıyla da kullanılmaktadır.

tahrik Ar. hareket “kımıldatmak” ve hareke’den tahrik Arapçada “Harekete geçirme, hareket ettirme, çalıştırma, harf veya sözcük harekeleme, buğdayı tahrik etme;

çevirip döndürme, bozulmaması için altını üstüne getirmek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Cinsel isteği, duyguları artırma. 2. Bir kimseyi kötü bir iş yapması için ileri sürme, kışkırtma, hata yapmaya zorlamak” anlamlarını kazanmıştır.

taklit Ar. taḳlīd “Aynısını yapma, kopyalama, bir modeli aynen izleme” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bu anlamının dışında “Biriyle alay ederek onun davranışlarını ve konuşmasını tekrarlama; sahte mal, imitasyon” anlamlarına gelecek şekilde de kullanılmaktadır.

tamir Ar. ta‘mīr Sözcüğün Arapçada anlamı “Ömrünü uzatmak, evi mesken kılma, imar etmek”tir. Türkçede sözcük bu anlamda değil “1. Onarma, onarım 2. Yapılan bir yanlış, kusuru düzeltmeye çalışma” anlamıyla kullanılmaktadır.

taviz Ar. ta‘vīz esk. “Tazminat veya bedel ödeme, adak adama” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Ödün, ödünleme” anlamlarını kazanmıştır.

tavır Ar. ṭavr Arapça “Defa, kere, devre, derece, ölçü, sınır” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Durum, davranış, vaziyet, hal. 2. Bir olay, bir durum karşısında kişinin takındığı davranış, 3. Kişiden beklenen davranış biçimi” anlamlarını kazanmıştır.

tecavüz Ar. tecavüz Sözcüğün Arapçadaki anlamları “Göz yummak, affetmek, haddi aşmak, öne geçmek” şeklindedir. Sözcüğün “Haddi aşmak” anlamı Türkçe Sözlükte *eskimiş* kaydıyla yer almaktadır. Sözcüğün Türkçede bu anlamlardan farklı anlamlar yüklendiği görülmektedir. “1. Hücum etme, saldırma, saldırı, saldırış. 2. Başkasının hakkına el uzatma. 3. Namusuna saldırma, sarkıntılık”.

teessüf Ar. te‘essuf “Üzülme, eseflenme, pişman olma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Acınma, yazıklanma, yerinme” anlamını kazanmıştır.

teklif Ar. teklif “Üzerine gerekli kılmak, zor bir iş yüklemek, vekil kılmak, mal olmak” anlamlarına gelmektedir. Sözcüğün Türkçedeki anlamları bunlardan farklıdır: “1. İncelenmek veya kabul edilmek için bir şey sunma önerme, öneri. 2. İncelenmek için ilen sürülen şey, öneri. 3. Yapması için birinden bir iş isteme, 4. İçten olmayan, resmi davranış”.

telaş Ar. telāṣī Arapça “Yok olmak, bitmek, tükenmek, dağılarak yok olmak, ıstırapla karışık acele, gürültü patırtı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Herhangi bir sebeple acelecilik. 2. Kaygı, tasa, sıkıntı, endişe. 3. Şaşkınlıktan doğan karışıklık, kargaşa. 4. Herhangi bir sebeple heyecanlanmak, endişelenmek, acele etmek, endişelenmek” anlamlarını kazanmıştır.

temiz sf. Ar. temyīz “Ayırmak, uzaklaştırmak, gidermek, üstün tutmak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Kirli, lekeli, pis, bulaşık olmayan, pak. 2. Özenle yapılmış, yanlıssız. 3. Çok az kullanılmış veya hiç kullanılmamış olan, özürü olmayan. 4. Ahlakça lekesiz, necip, nezih. 5. zf. İyi, düzgün, yoluna yöntemine uygun biçimde” anlamlarında kullanılmaktadır.

temkin Ar. temkīn Sözcük Arapçada “Muktedir kılmak, imkân vermek, makine ile dikmek” anlamlarına gelmektedir. Türkçedeki anlamı bunlardan farklıdır. Sözcüğün Türkçedeki anlamı “Bir işin sonunu düşünerek ölçülü, tedbirli davranma”dır. Fakat Türkçede bu sözcükten türetilen sıfat biçimi kullanılmakta, sözcüğün ad hali sadece sözlükte bulunmaktadır.

teşebbüs a. Ar. teşebbuş “Dişiyle tırnağıyla tutunma, yapışma” anlamına gelen sözcük Türkçede “Girişim, girişme” anlamını kazanmıştır.

tezkere Ar. zıkr > tezkire Arapça “1. Hatırlatıcı, hatırlatan, not defteri. 2. Nasihat, ibret, öğüt, 3. Uçaklarda, trenlerde veya başka araçlarda gidiş dönüş bileti” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir iş için izin verildiğini bildiren resmi kağıt. 2. Askerlik görevinin bittiğini bildiren belge” anlamlarını kazanmıştır.

tuhaf Ar. tuḥaf tuḥfe'nin çokluk biçimi Arapçada anlamı “hediyeler, peşkeşler”dir. Sözcük Türkçeye hem çoğul kategorisini hem de anlamını yitirerek girmiştir. Türkçede tuhaf sözcüğü “1. Alışılmamış, yabansı. 2. Şaşılacak, garip. 3. Güldürücü. 4. Gülünç” anlamlarına gelmektedir.

türbe Ar. turbe “Toprak, kabir” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan ve içinde o kimsenin mezarı bulunan yapı” anlamını kazanmıştır.

ukala Ar. ‘ākīl “akıllı”nın çoğulu ‘uḳalā sözcüğü Türkçede “Kendini akıllı ve bilgili sanan, bilgiçlik taslayan kimse, akli ermediği halde her konuda fikir yürüten” anlamlarını kazanmıştır.

umur Ar. umūr; emr’in çokluk biçimi Sözcüğün Arapçadaki anlamı “İşler, ilgi alanları, durumlar, hâller”dir. *Türkçe Sözlük*’te ikinci anlam olarak “eski” kaydıyla geçmektedir. Sözcük bu anlamıyla günümüzde neredeyse kullanılmamaktadır. Sözcüğün günümüzde kullanılan yaygın anlamı “Aldırış etme, önem verme”dir. Sözcük başka bir anlama geçiş yapmıştır.

unvan Ar. ‘unvān “Adres; başlık; kenar yazısı, etiket, belirteç, simge, lakap” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Bir kimsenin işi, mesleği veya toplum içindeki durumu ile ilgili olarak kullanılan ad, san” anlamlarını kazanmıştır.

ümme Ar. ummet “Bir anadan doğanlar (Ar. umm “anne”), soy, aşiret, ulus, kavim” anlamındaki sözcük Türkçede “Hz. Muhammed’e inanarak, onun yaptıklarını ve söylediklerini uygulayarak çevresinde toplanan Müslümanların tümü” anlamına gelmektedir.

vade Ar. va‘de Sözcük Arapçada “Söz vermek” anlamındadır. Bu anlamıyla Türkçede bu sözcükle aynı kökten gelen *vaat* sözcüğü kullanılmaktadır. Fakat sözcüğün kendisi Türkçede “Bir işin yapılması veya bir borcun ödenmesi için gösterilen süre, mühlet, mehil” anlamlarına gelmektedir.

vasat Ar. vasaṭ “orta; merkez, göbek; çevre, muhit; vasıta” anlamlarına gelen sözcük Türkçede bunlardan “orta, merkez” anlamını sürdürecekt biçimde anlam daralması ile kullanılmaktadır. Fakat sözcüğün Türkçede henüz sözlüklerde yer almamış olan “alelade, aşağılık” anlamları da kullanımda yer almaktadır. Sözcüğün gelecekte anlam kötüleşmesi ile olumsuz bir anlamı sürdüreceği düşünülebilir. Bu son anlamı yüklenmeye başlaması dolayısıyla sözcüğün anlam değiştirdiğini kabul ederek bu sözcüğü anlamı kayan sözcükler başlığına da almanın uygun olacağı düşünülmüştür.

vebal Ar. vebāl Arapçada “Kötü son” anlamına gelen sözcük Türkçede “Günah” anlamını kazanmıştır.

verem Ar. verem “şişmek, kabarmak” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Herhangi bir organa ve en çok akciğerlere yerleşen *Koch* basilinin yol açtığı ateşli ve bulaşıcı bir hastalık, tüberküloz” anlamında kullanılmaktadır.

vezne Ar. vezn “tartmak, ölçmek”ten vezne Arapçada “1. Ağırlık, tartı, terazi” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Banka, büro vb. kuruluşlarda para alınıp verilen yer, kasa” anlamlarını kazanmıştır.

vücut Ar. vucūd Arapçada “Var olmak, var olan her şey, hazır bulunma, yokun zıttı” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “İnsan veya hayvan gövdesi, beden” anlamlarını kazanmıştır.

yekûn Ar. kevn > yekūnu “olur, eder”den Türkçede “Toplam, toplama işleminin sonucu, bütün” anlamlarını kazanmıştır.

zahmet Ar. zaḥmet Arapçada “Darlık, sıkışma, sancı, sıkışıklık, kalabalık, izdiham, topluluk” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “Sıkıntı, güçlük, yorgunluk, eziyet, meşakkat” anlamlarını kazanmıştır.

zam Ar. zamm “Almak, toplamak, eklemek” anlamlarına gelen sözcük Türkçede anlam değiştirmiştir. Sözcüğün Türkçedeki anlamı “Bir şeyin fiyatını artırma, bir fiyat üstüne yeni bir fiyat katma”dır.

zevk Arapçada “bir şeyin lezzetini anlamak için dille tatma” anlamına gelen sözcük Türkçede “eğlenme” anlamını kazanmıştır.

ziyafet Arapçada “misafir olmak” anlamına gelen sözcük Türkçede “şölen, toy” anlamını kazanmıştır.

3.2. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Yapısı

Sözcüklerin yapısı, biçimbilgisinin kapsamına giren bir konudur. Yapı, sözcüklerin biçim açısından nasıl olduğuyla ilgili bir alandır. Sözcükler biçimsel olarak basit, türemiş ve birleşik olabilmekte; ayrıca çekim ekleriyle kalıplaşmış olarak da kullanılabilmektedir. Aynı durum alıntı sözcüklerde de görülmekte, alıntı sözcükler

Türkçe sözcüklerle ve Türkçedeki başka dillerden alıntılarla çeşitli şekillerde birleşmekte ya da birlikte kullanılmaktadır. Ediskun (2004)'a göre biçimbilgisi, bir dilin sözcüklerini, sözcük yapılarını, türeme yollarını, çekim biçimlerini inceleyen dilbilgisi koludur (Ediskun, 2004, s. 99). Sözcüklerin bir ses yapısı bir de biçim yapısı vardır. Ses yapısı hecelerle, sözcüğü oluşturan seslerle; biçim yapısı anlamlı ve görevli ögelerle ilgilidir. Bu çalışmada sözcükleri oluşturan anlamlı ve görevli egeler yani sözcüğün biçim yapısı ele alınmıştır. Sözcüklerin biçim yapısını oluşturan anlamlı egeler için *kök*, görevli ögeler için *anlamsız ögeler* ve *ekler* terimleri de kullanılmıştır. Bu çalışmada da yaygın olarak kullanılan ek ve kök terimleri kullanılacaktır.

Sözcüklerin biçim yapısını *kökler* (anlamlı ögeler) ve *ekler* (anlamsız öge ya da bağımlı öge) oluşturmaktadır. Ergin (2003) bunlar için *anlamlı biçimler* ve *görevli biçimler*²⁵ terimlerini kullanmaktadır. Ona göre, sözcük yapısında görülen morfolojik şekillerin tek başına anlamlı olanlarına *kök* adı verilir. Tek başına anlamı olmayan ve kullanılmayan, ancak köklerle birleşerek anlamla ilgili bir görev üstlenen şekillere ise *ek* denir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 2003). Geleneksel dil bilgisinin *kök* ve *ek* biçimindeki adlandırmasının dışında modern dilbilimde daha çok tercih edilen *biçim birim* terimi de kullanılmaktadır. Biçim bilgisinde temel birim, biçim birimidir. Biçim birimler şu şekilde ayrılmaktadır:

İlişkileri bakımından;

Bağımlı biçim birimler (ekler)

Bağımsız biçim birimler (sözcükler)

İşlevleri bakımından;

Anlamsal (sözcüksel) biçim birimler

Görevsel biçim birimler (Eker, 2011, s. 323).

Biçim bilimin ana ögeleri olan kök ve eklerin bazı özellikleri ve görevleri söz konusudur. Kökler, bir dilde:

²⁵ Ergin'in tercih ettiği asıl terimler mânâlı şekiller ve vazifeli şekillerdir. Çalışmada bir bütünlük olması açısından terimler değiştirilmiştir. Muharrem Ergin, Türk Dil Bilgisi (İstanbul: Bayrak Basım yayım Tanıtım, 2003), 105.

1. Önceden var olan, sonradan uydurulmayan dil birlikleridir.
2. Sözcüklerin atomlarıdır.
3. Yeni sözcükler üretmeye yarayan tohumlardır, hammaddelerdir.
4. Anlamları bakımından ad kökleri ve eylem kökleri olarak ikiye ayrılır.

Bir dilde ekler:

1. Görevleri bakımından çekim ekleri ve yapım ekleri olarak ayrılır.
2. Dünya dillerinde ön ek, iç ek, son ek olmak üzere üç türlü ek vardır.

Türkçede son ek vardır.

3. Çok işlek öğelerdir.
4. Anlamları olmadığından sözcükler dışında tek başına bulunamazlar.
5. Sesçe, köklere uyarlar.
6. Genellikle türemiş ve bileşik olamazlar (Ediskun, 2004, s. 99-100).

Biçim bilim açısından kök ve ek dışında *gövdeden* de bahsetmek gerekmektedir. Yapım eki almış sözcüğe *gövde* denmektedir. Dilde nesne ve hareketlerin hepsini karşılamak için ayrı ayrı kökler bulunmamaktadır. Bu nedenle onları karşılamak için köklerden geliştirilen gövdelerden yararlanılmaktadır. *Gövdeler* yapı açısından ad gövdeleri ve eylem gövdeleri diye ayrılmaktadır.

Türkçede, alıntı Arapça sözcüklerin yapısının incelendiği bu bölümde hiçbir ek almamış ve başka bir sözcükle birleşmemiş basit sözcükler, doğrudan alınan sözcükler olarak değerlendirilmiş; Arapçadan Türkçeye giren sözcükler, Türkçe ya da Türkçedeki başka dillerden alıntı diğer sözcükler ya da eklerle birlikte yeni bir sözcük oluşturmuşsa bu yapılar ilgili dillerin adı ile ayrı bir başlık altında sınıflandırılarak incelenmiştir.

3.2.1. Arapçadan Doğrudan Alınan Sözcükler

Bir dilden başka bir dile yapılan sözcüksel alıntının çeşitli biçimleri bulunmaktadır. Sözcükler ya olduğu gibi alınmış ya alıntılı olduğu dilde bulunan başka bir sözcükle birleşerek yeni bir sözcük oluşturmuş ya da girdiği yeni dilin ekleriyle yeni bir sözcük türeterek varlık göstermiştir. Bu bölümde Arapçadan doğrudan alınmış olan, hiçbir ek almamış ve başka bir sözcükle birleşmemiş basit sözcükler yer almaktadır.

devren, hassasiyet, şahsen, salavat, selamünaleyküm gibi Arapçanın dilbilgisini ilgilendiren yapılar Türkçede basit sözcük olarak değerlendirilmiştir. Basit sözcükler için kökler terimi de kullanılmaktadır (Ediskun, 2004, s. 124), (Eker, 2011, s. 325). Kökler, yapısı ve anlamı bozulmadan parçalanamayan sözcüklerdir (Eker, 2011, s. 373). Ediskun (2004)'e göre kök isimler, anlamı ve yapısı bozulmadan parçalanamayan bir ya da birkaç heceli isimlerdir (Ediskun, 2004, s. 124).

Aşağıda, çalışmamız sonucunda oluşturulan sözcüklerin listesi yer almaktadır:

aba Ar. 'abā	ahit Ar. 'ahd	âmin Ar. āmin < İbr.
abdāl Ar. abdāl	ahize Ar. āhize	amir Ar. āmir
abes Ar. 'abeş	ahkām ç.a. Ar. aḥkām	amma Ar. ama
abide Ar. ābide	ahlak Ar. aḥlāk	amme Ar. 'āme
acaba Ar. 'acebā	ahmak Ar. aḥmaḳ	an Ar. ān
acar Ar. 'acar	ahraz Ar. aḥres	anane Ar. 'an'ane
acayıp Ar. 'acā'ib	ahret Ar. āhiret	ani Ar. ānī
acele Ar. 'acele	ahşap Ar. aḥşāb	aptal Ar. abdāl
acemi Ar. 'acemī	ahval Ar. aḥvāl	ar Ar. 'ār
aciz Ar. 'aciz	aidat Ar. 'a'idāt	arak Ar. 'araḳ
âciz Ar. 'âciz	aidiyet Ar. 'a'idiiyet	ardıye Ar. 'ardiiye
adalet Ar. 'adālet	aile Ar. 'a'ile	arıza Ar. 'āriza
adam Ar. ādem	ait Ar. 'ā'id	arif Ar. 'arif
adap Ar. ādāb	akıbet Ar. 'ākıbet	arife Ar. 'arefe
âdem Ar. ādem	akıl Ar. 'aḳl	arsa Ar. 'arşa
adet Ar. ādet	akli Ar. 'aḳlī	arş Ar. 'arş
âdeta Ar. ādetā	akraba Ar. aḳribā	aruz Ar. 'arüz ed.
adi Ar. ādī	âlâ Ar. a'lā	arz Ar. 'arż
adil Ar. ādil	alamet Ar. 'alāmet	asa Ar. 'aşā
adliye Ar. 'adliyye	alet Ar. ālet	asap Ar. a'sāb
af Ar. 'afv	âli Ar. 'ālī	asgari Ar. aşğarī
afet Ar. āfet	âlim Ar. 'ālim	asıl Ar. aşl
afiyet Ar. āfiyet	ama Ar. amma	asır Ar. 'aşr
ahali Ar. ahālī	âmâ Ar. a'mā	asi Ar. 'āşī
ahbap Ar. aḥbāb	aman Ar. amān	
ahir Ar. āḥir	ameliyat Ar. 'ameliyyāt	
ahiren Ar. āḥiren		
ahiret Ar. āhiret		

asker Ar. ‘asker
askeri Ar. ‘askerī
askeriy Ar. ‘askeriyye
asla Ar. ‘aşlā
aslî Ar. aşlî
aslî nüsha a.
asri Ar. ‘aşrî esk.
Âşık Ar. ‘âşik
aşiret Ar. ‘aşîret
aşk Ar. ‘aşk
aşure Ar. ‘âşūrā
avrat Ar. ‘avret
ayan Ar. ‘iyān
ayar Ar. ‘iyār
ayıp Ar. ‘ayb
aynen zf. Ar. ‘aynen
ayyaş Ar. ‘ayyāş
aza Ar. a‘zā,
azami Ar. a‘zamī
azap Ar. ‘azāb
azil Ar. ‘azl
azim Ar. ‘azm
aziz Ar. ‘azîz
badire Ar. badire
bahar Ar. bahar
baharat Ar. baharat
bahis Ar. haşş
bakaya Ar. baķāyā
baki Ar. bākî esk.
bakir Ar. bakir
bakire Ar. bakire

bakiye Ar. baķiyye esk.
bakkal Ar. baķķāl
bakla Ar. bākîlā
bakliyat Ar. baķliyyāt
balgam Ar. balgam
bap Ar. bāb
bariz Ar. bariz
basit Ar. basîṭ
basiret Ar. basiret
basur Ar. bāsūr tıp.
batıl Ar. bātil
battal Ar. baṭṭāl
battaniye Ar. baṭṭāniyye
bazen Ar. ba‘zen
bazı Ar. ba‘z
beddua Far. bed + Ar. du‘a
bedel Ar. bedel
beden Ar. beden
bedevi Ar. bedevi
bekâr Ar. bekār
bekâret Ar. bekâret
bela Ar. belā
belde Ar. belde
belediye Ar. belediyye
beleş Ar. beleş
beraat Ar. berā‘at
bereket Ar. bereket
berrak Ar. berrak
besmele Ar.
beyan Ar. beyan
beyanat Ar. beyanat
beyaz Ar. beyāz
biat Ar. biy‘at

bilfiil Ar. bi‘l-fi‘l
billahi Ar. billahi
billûr Ar. billur
bina Ar. bina
bismillah Ar. bismillah
bizzat Ar. bi‘z-zāt
buhar Ar. buḥār
buhran Ar. buḥrān
bukalemun Ar. buķalemūn
burç Ar. burç
bünye Ar. bünye
cadde Ar. cadde
cahil Ar. cahil
cahiliye Ar. cāhiliyye
caiz Ar. cā‘iz
camız Ar. cāmūs
camî Ar. cāmî‘
camia Ar. cāmî‘a
canî Ar. cānî
cefa Ar. cefa
cehalet Ar. cehalet
cehennem Ar. cehennem
celâl Ar. celāl
cellât Ar. cellād
celse Ar. celse
cemaat Ar. cemā‘at
cemal Ar. cemāl
cemile Ar. cemîle
cemiyet a. Ar. cem‘iyyet
cemre Ar. cemre
cenaze Ar. cenaze
cenin Ar. cenîn
cennet Ar. cennet

cep Ar. ceyb
cephe Ar. cebhe
cerahat Ar. cerahat
cereyan Ar. cereyan
cerrah Ar. cerrah
cerrahî Ar. cerrâhî
cesaret Ar. cesaret
ceset Ar. cesed
cesur Ar. cesur
cetvel Ar. cedvel
cevaben Ar. cevaben
cevap Ar. cevâb
cevher Ar. cevher < Far. gevher
ceviz Ar. cevz
cevvâl Ar. cevval
ceza Ar. cezâ'
cezerye Ar.
cezve Ar. cezve
ciddî sAr. ciddi
cidden Ar. cidden
ciddiyet Ar. ciddiyyet
cihat Ar. cihād
cihaz Ar. cihaz
cila Ar. cilā'
cildiye Ar. cildiyye
cilt Ar. cild
cilve Ar. cilve
cin Ar. cinn
cinas Ar. cinās
cinayet Ar. cinayet
cins Ar. cins
cinsî Ar. cinsî
cinsiyet Ar. cinsiyyet
cismen Ar.
civar Ar. civar

coğrafya Ar. cuğrafiya < Yun.
cuma Ar. cum'a
cumhur Ar. cumhur
cumhuriyet Ar. cumhūriyyet
cübbe Ar. cübbe
cümle Ar. cumle
cünüp Ar. cunub
cüppe Ar.
cüret Ar. cur'et
çeyiz Ar. cihaz
çorap Ar. curāb < Far. gorāb
çul Ar. cül
dâhi Ar. dāhî
dahi, a. Ar. dahi
dâhil -hli a. Ar. dâhil
daim Ar. dā'im
daima Ar. dā'imā
daimî Ar. dā'imî
dair Ar. dā'ir
daire Ar. dā'ire
dakik Ar. daḳīḳ
dakika Ar. daḳīḳa
darbe Ar. darbe
dava Ar. da'vā
davet Ar. da'vet
davetiye Ar. da'vetiyye
davul Ar. ṭabl
defin Ar. defn
define Ar. defīne
defter Ar. defter
deha Ar. dehā

dehşet Ar. dehşet
delil Ar. delīl
derece Ar. derece
ders Ar. ders
defa Ar. def'a
devam Ar. devām
devir Ar. devr
devir Ar. devr
devlet Ar. devlet
devran Ar. devrān
devran Ar. devrān
devre Ar. devre
devren Ar. devren
deyyus Ar. deyyūs
dikkat Ar. diḳḳat
dirayet Ar. dirāyet
dirhem Ar. dirhem.
diyanet Ar. diyānet
diyar Ar. diyār
dua Ar. du'ā'
dumur Ar. dumūr
dükkân Ar. dukkān
dünya Ar. dunyā
ebat Ar. eb'ād
ebedî Ar. ebedî
ebediyet Ar. ebediyyet
ebeveyn Ar. ebeveyn
ecel Ar. eccl
eda Ar. edā'
edat Ar. edāt
edebî Ar. edebi
edebiyat Ar. edebiyyāt
edep Ar. edeb

efkâr Ar. efkâr;

eflâtun Ar. eflâtun

ehemmiyet Ar.

ehil Ar. ehl

ehlî Ar. ehli

ehlibeyt Ar. ehl-i beyt

ehliyet Ar. ehliyyet

elbet Ar. elbet

elem Ar. elem

elim Ar. elim

elvan Ar. elvân

elveda Ar el-vidâ'

elyaf Ar. elyâf

emanet Ar. emânet

emel Ar. emel

emin Ar. emîn

emir Ar. emr

emlâk Ar. emlâk,

emniyet Ar. emniyyet

emsal Ar. emşâl

enkaz Ar. enķâz

erkân Ar. erkân

erzak Ar. erzâķ

esaret a. Ar. esâret

esas Ar. esâs

eser Ar. eşer

esir Ar. esîr

esmer Ar. esmer

esna Ar. eşnâ'

esnaf Ar. esnâf

eşkâl Ar. eşkâl

eşkîya Ar. eşkıyâ

eşraf Ar. eşrâf

etraf Ar. etrâf

evham Ar. evhâm

evlât Ar. evlâd

evliya Ar. evliyâ

evrak Ar. evrâķ

evvel Ar. evvel

evvela Ar. evvelâ

eyalet Ar. eyâlet

ezan Ar. ezân

ezel Ar. ezel

ezelî Ar. ezeli

eziyet Ar. eziyyet

faal Ar. fa'al

faaliyet Ar. fa'aliyyet

facia Ar. fâci'a

fahrî Ar. faķrî

fail Ar. fâ'l

faiz Ar. fâ'iz

fakat Ar. faķaķ

fakir Ar faķir

fal Ar fâ'l

falaka Ar. falaķa

falanca fulân

fâni Ar. fânî

fare Ar. fâre

farz Ar. farz

fasıl Ar. faşl

fatih Ar fâtiķ

fatihâ Ar. fâtiķa

fayda Ar. fâ'ide

fazla Ar. fażla

fedâ Ar. fidâ'

fark Ar. farķ

felâket Ar. felâket

felç Ar. felc

felek Ar. felek

felsefe Ar. felsefe < Yun.

felsefî Ar. felsefî

fena Ar. fenâ'

ferahAr. feraķ

fert Ar. ferd

fesat Ar. fesâd

fesih Ar fesh

fetih Ar feth

fettan Ar. fettân

fetva Ar. fetvâ

fevri Ar fevrî

fıkıh Ar. fiķh

fıkra Ar. fiķra

fırsat Ar. furşat

fiskiye Ar. fişkiyye

fıstık Ar. fustuk < Far. piste

fıtık Ar. fatķ

fitrat Ar. fiķrat

fitraten Ar. fiķraten

fitri fiķrî

fidye Ar. fidyê

fiil Ar. fi'l

fikir Ar. fikr

fil Ar. fîl

filân Ar. fulân

fincan Ar. fincān

firar Ar. firār

firari Ar. firārī

firavun Ar. fir'avn

firuze Ar. firūze < Far.

firūze

fitil Ar. fetīl

fitne Ar. fitne

fitne fücür Ar.

fitre Ar. fıtra

fiyat Ar. fiāt

fodul Ar. fudūl

fuhuş Ar. fuḥş

fukara Ar. fuḳarā,

gaddar Ar. ğaddār

gafil Ar. ğāfil

gaflet Ar. gaflet

galeyan Ar. ğaleyān

galiba ğālibā

galibiyet Ar. ğālibiyyet

galip Ar. ğālib

gam Ar. ğamm

gammaz Ar. ğammāz

gamze Ar. gamze

ganimet Ar. ğanimet

garaz Ar. ğarāz

garip Ar. ğarīb

gasp Ar. ğaşb

gaye Ar. ğāye

gayet Ar. ğāyet

gayret Ar. ğayret

gayri Ar. ğayr ed.

gazap Ar. ğazab

gazi Ar. ğāzi

gina Ar. ğinā

gıpta Ar. ğibṭa

gıyaben Ar. ğiyāben

gıyabî Ar. ğiyābī

gıyap Ar. ğiyāb

gıybet Ar. ğiybet

gurbet Ar. ğurbet

gurur Ar. ğurūr

gusül Ar. ğusl

haber Ar. ḫaber

hac Ar. ḥacc

hacı Ar. ḥacc

hacim Ar. ḥacm

haciz Ar. ḥacz

had Ar. ḥadd esk.

hadım Ar. ḥādim

hâdis Ar. ḥādīş

hadise Ar. ḥādişe

hafız Ar. ḥāfiẓ

hafıza ḥāfiẓa

hafif Ar. ḥafīf

hafifmeşrep Ar. hafifmeşreb

hain Ar. ḫā'in

hak Ar. ḫaḳḳ

hakaret Ar. ḫaḳāret

hakem Ar. ḫakem

hakikat Ar. ḫaḳīḳat

hakikî Ar.

hâkim Ar. ḫâkim esk

hâkimiyet Ar. ḫâkimiyet

hal Ar. ḫall

hâl Ar. ḫāl

hala Ar. ḫāle

hâlâ Ar. ḫālā

hâlen Ar. ḫālen

haliç Ar. ḫalīc

halis Ar. ḫāliş

halk Ar. ḫalk

halka Ar. ḫalka

halt Ar. ḫalt

halûk Ar. ḫalûḳ esk.

hamal Ar. ḥammāl

hamam Ar. ḥammām

hamarat Ar. ḫımāre

hamaset Ar.

ḫamāset

hamasî Ar. ḫamāsī

hamile Ar. ḫāmile

hamle Ar. ḫamle

hamur Ar. ḫamīr

hap Ar. ḫabb

hapis Ar. habs

har Ar. harr

harabe Ar. ḫarāhe

haraç Ar. ḫarāc

haram Ar. ḫarām

harami Ar. ḫarāmī esk

harap Ar. ḥarāb
hararet Ar. ḥarāret
harbi Ar. ḥarbī
harbî Ar. ḥarbî
harç Ar. ḥarc
hardal Ar. ḥardāl
harekât Ar. ḥarekât.
hareket Ar. ḥareket
harf Ar. ḥarf
harfiyen Ar. ḥarfiyyen
haricen Ar. ḥāricen
haricî Ar. ḥārici
hariciye Ar. ḥāriciye
hariç Ar. ḥāric
harika Ar. ḥāriḳa
harikulade Ar. ḥāriku'l-'āde
harita Ar. ḥarīta < Yun.
harnup Ar. ḥarnūb
harp Ar. ḥarb
has Ar. ḥāṣṣ
hasar Ar. ḥasār
hasat Ar. ḥaṣād
hasbîhâl Ar. ḥasb-i ḥāl
haset Ar. ḥased
hâsıl Ar. ḥāṣıl
hâsıla Ar. ḥāṣıla
hâsılat Ar. ḥāṣılāt
hasım Ar. ḥaṣm
hasır Ar. ḥaṣır
haslet Ar. ḥaṣlet

hasret Ar. ḥasret
hassas Ar. ḥassās
hassasiyet Ar. ḥassāsiyyet
hâşâ Ar. ḥāṣā
haşarat Ar. ḥaṣerāt
haşhaş Ar. ḥaṣḥaṣ
haşere Ar. ḥaṣere
haşin Ar. ḥaṣīn
hat Ar. ḥatt
hata Ar. ḥaṭā'
hatır Ar. ḥātır
hatıra Ar. ḥātıra
hatırat Ar. ḥātrāt
hatip Ar. ḥaṭīb
hatta Ar. ḥattā
hattat Ar. ḥattāt
hava Ar. hevā
dis Ar. ḥavādiş
havai Ar. hevā'ı
havale Ar. ḥavāle
havuz Ar. ḥavz
havza Ar. ḥavza
hayal Ar. hayāl
hayalet Ar. ḥayālet
hayat Ar. ḥayāt
hayatî Ar. ḥayātî
haydari Ar. ḥaydarî
haydut Ar. ḥaydūd
hayır Ar. ḥayr
hayır Ar. ḥayr

hayret Ar. ḥayret
hayvan Ar. ḥayvān
hayvani Ar. ḥayvānî
haz Ar. ḥazz
hazım Ar. ḥazm
hazır Ar. ḥāzır
hazin Ar. ḥazīn
hazine Ar. ḥazīne
haziran Ar. haziran
hazne Ar. ḥazne
hazret Ar. ḥazret
heba Ar. hebā'
hece Ar. hicā'
hedef Ar. hedef
heder Ar. heder
hediye Ar. hediye
hekim Ar. ḥakīm
helâk Ar. helāk
helâl Ar. ḥalāl
helva Ar. ḥelvā
herif Ar. ḥarīf
hesap Ar. ḥisāb
heves Ar. heves
heybet Ar. heybet
heyeca Ar. heyecān
heyelan Ar. heyelān
heyet Ar. hey'et
heyhat Ar. heyhāt
heykel Ar. heykel
hezimet Ar. hezīmet
hinzır Ar. ḥinzır
hırka Ar. ḥırḳa

hırs Ar. hırs
hısım hısım
hiyanet Ar. hiyānet
hiddet Ar. ḥiddet
hikāye Ar. ḥikāye
hikmet Ar. ḥikmet
hilāl Ar. hilāl
hile Ar. ḥile
himaye Ar. ḥimāye
hindi Ar. hindī zool
hindiba Ar. hindibā' < Yun.
his, -ssi a. Ar. ḥiss
hisar Ar. ḥiṣār
hisse Ar. ḥiṣṣe
hissi Ar. ḥissī
hissiyat Ar. ḥissiyyāt
hitabet Ar. hitābet
hitap Ar. ḥitāb
hiza Ar. ḥizā'
hizmet Ar. ḥidmet
hortum Ar. ḥorṭūm
hukuk Ar. hukuk
hukuken Ar. hukuken
hukukî Ar. hukuki
hülya Ar. mālihōliyā < Yun.
 melankholia
humus Ar. ḥummuṣ
hurafe Ar. ḥurāfe
huri Ar. ḥūrī
hususî Ar. ḥuṣūṣī
hususiyet Ar. ḥuṣūṣiyyet

huzur Ar. ḥuẓūr
hücre Ar. ḥucra
hücum Ar. hucūm
hükmen Ar. hükmen
hükümet Ar. ḥukūmet
hüküm Ar. ḥukm
hür Ar. hurr
hürmet Ar. hürmet
hürmeten Ar. hürmeten
hürriyet Ar. hurriyyet
hüsran Ar. ḥusrān
hüzün Ar. huzn
ırk Ar. 'ırk
ırz Ar. 'ırz
ısrar Ar. işrār
iade Ar. i'āde
iaşe Ar. i'āşe
ibadet Ar. 'ibādet
ibare Ar. 'ibāre
ibaret Ar. 'ibāret
iblis Ar. iblīs
ibne Ar. ubne
ibraz Ar. ibrāz
ibre Ar. ibre
ibret Ar. 'ibret
ibreten Ar. 'ibreten
ibrik Ar. ibriḳ
icabet Ar. icābet
icap Ar. icāb
icar Ar. icār
icat Ar. icād

icra Ar. icrā'
icraat Ar. icrā'āt
idman Ar. idmān
idrak Ar. idrāk
idrar Ar. idrār
ifade Ar. ifāde
iffet Ar. 'iffet
iflah Ar. iflāḥ
iflâs Ar. iflās
iftar Ar. ifṭār
iftihar Ar. iftiḥār
iftira Ar. iftirā'
ihale Ar. ihāle
ihanet Ar. ihānet
ihbar Ar. iḥbār
ihlal Ar. iḥlāl
ihlas Ar. iḥlāṣ
ihmal Ar. ihmāl
ihracat Ar. iḥrācāt
ihraç Ar. iḥrāc
ihsan Ar. iḥsān
ihtilâl Ar. iḥtilāl
ihtimal Ar. ihtimāl
ihtiyaç Ar. ihtiyāç
ihtiyar Ar. ihtiyār
ihtiyaten Ar. ihtiyāten
ikamet Ar. ikāmet
ikaz Ar. ikāz
iklim Ar. iklīm < Yun.

ikna Ar. iḵnā‘

ikram Ar. ikram

ikramiye Ar. ikrāmiyye

ikrar Ar. iḵrār

iksir Ar. iksīr

iktidar Ar. iḵtidār

iktisadi Ar. iḵtişādī

iktisat Ar. iḵtişād

ilâ Ar. ilā

ilâç Ar. ilâç

ilâh Ar. ilāh

ilâhe Ar. ilāhe

Îlâhi Ar. Îlāhī

Îlâhî Ar. ilāhī

ilahiyat Ar. ilāhīyyāt

ilân Ar. i‘lân

ilânen Ar. i‘lânen

ilâve Ar. ‘ilâve

ilâveten Ar. ‘ilâveten

ilim Ar. ‘ilm

illâ Ar. illā

illallah Ar. illā allāh

ille Ar. illā

illet Ar. ‘illet

ilmi Ar. ‘ilmī

iltifat Ar. iltifāt

iltihap Ar. iltihāb

iltimas Ar. iltimās

ima Ar. īmā

imal Ar. i‘māl

imalat Ar. i‘mālāt

imam Ar. imām

iman Ar. īmān

imar Ar. i‘mār

imaret Ar. ‘imāret

imbik Ar. inbīḵ

imdat Ar. imdād

imha Ar. imḥā‘

imkân Ar. imkān

imla Ar. imlā‘

imsak Ar. imsāk

imsakiye Ar. imsākiyye

imtihan Ar. imtiḥān

imtina Ar. imtinā‘

imtiyaz Ar. imtiyāz

imza Ar. imzā‘

inat Ar. ‘inād

İncil Ar. incīl

infaz Ar. infāz

infial Ar. infi‘āl

infilâk Ar. infilāk

inkılâp Ar. inḵilāb

insaf Ar. inşāf

insan Ar. insān

insanî sf. Ar. insānī

inşaat Ar. inşā‘āt

inşallah Ar. inşā‘Allāh

intihar Ar. intihār

intikam Ar. intikām

intizar Ar. intizār

iptal Ar. ibṭāl

irade Ar. irāde

irfan Ar. ‘irfān

irsî Ar. irşī

irsiyet Ar. irşiyet

irşat Ar. irşād

irtibat Ar. irtibaṭ

irtica Ar. irticā‘

irticai Ar. irticā‘ī

irticalen Ar. irticālen

isabet Ar. işābet

iskân Ar. iskān

ispat Ar. işbāt

israf Ar. işrāf

istifa Ar. isti‘fā

istifade Ar. istifāde

istifham Ar. istifhām

istikamet Ar. istikāmet

istikbal Ar. istikbāl

istikrar Ar. istikrār

istila Ar. istilā‘

istirahat Ar.istirāḥat

istismar Ar. istişmār

istisna Ar. istişnā‘

istisnaî Ar. istişnā‘ī

istişare Ar. istişāre

isyan Ar. ‘işyān

itaat Ar. iṭā‘at

itfaiye Ar. itfā'iyye

ithaf Ar. ithāf

ithal Ar. idhāl

ithalât Ar. idhālât

itham Ar. ithām

itibar Ar. i'tibār

kabız Ar. kabẓ

kabile Ar. kabīle

kabiliyet Ar. kabiliyyet

kabir Ar. kabr

kabul Ar. kabūl

kâbus Ar. kâbūs

kadar Ar. kadar

kadayıf Ar. kaṭā'if

kadeh Ar. kadeh

kadem Ar. qadem

kademe Ar. qademe

kader Ar. qader

kadim Ar. qadīm

kadir Ar. qadr

kafa Ar. kafā

kafes Ar. kafes

kâfi Ar. kāfī

kafile Ar. qāfile

kâfir Ar. kāfir

kahır Ar. qahr

kâhin Ar. kāhin

kahkaha Ar. qahqaha

kahpe Ar. qahbe

kahve Ar. qahve

kaide Ar. kā'ide

kâinat Ar. kā'ināt

kakule Ar. qāqulle

kalbur Ar. gırbāl

kale Ar. qal'a

kalem Ar. qalem

kalfa Ar. ḥalife

kalıp Ar. qālīb

kalles Ar. qallāş

kalp Ar. qalp

kamer Ar. qamer

kâmil Ar. kāmīl

kanaat Ar. qanā'at.

kanun Ar. qānūn

kanun Ar. qānūn

kanunen Ar. qānūnen

kanunî Ar. qānūnī

kara Ar. qarra

karanfil Ar. qaranful

karar Ar. qarār

kasap Ar. qaşşāb

kasım Ar. qāsīm

kasıt Ar. qaşđ

kasten Ar. qaşden

kastî Ar. qaşđī

kasvet Ar. qasvet

kâşif Ar. kāşif

katil Ar. qātil

katil Ar. qatī

katliam Ar. qatl-i'āmm

katre Ar. qatre

kavim Ar. qavm

kavis Ar. qavs

kayıp Ar. qayb

kayıt Ar. qayd

kayyum Ar. qayyim

kaza Ar. qazā'

kebap Ar. kebāb

keder Ar. keder

kefalet Ar. kefālet

kefen Ar. kefen

kefil Ar. kefīl

kelime Ar. kelime

kemal Ar. kemāl

keramet Ar. kerāmet

kere Ar. kerre

kerem Ar. kerem

kerim Ar. kerīm

kerpeten Ar. kelbetān

keşif Ar. keşf

keten Ar. kettān

ketum Ar. ketūm

keyfî Ar. keyfī

keyif Ar. keyfi

kible Ar. qible

kıdem Ar. qidem

kılıf Ar. ḡilāf

kına Ar. ḥinnā

kırmızı Ar. qırmızī

kısım Ar. qısm

kısmen Ar. qısmen

kismet Ar. qismet

kıstas Ar. qıştās

kıt'a Ar. kıt'a
kıvām Ar. kıvām
kıyāfet Ar. kıyāfet
kıyamet Ar. kıyāmet
kıyas Ar kıyās
kıymet Ar. kıymet
kıbar Ar. kibār
kıbir Ar. kibr
kıbrit a. Ar. kibrit
kimya Ar. kimīyā' < Yun.
khimeia
kimyevi Ar. kimyevi
kimyon Ar. kemmūn < Yun.
kināye Ar. kināye
kira Ar. kirā
kitap Ar. kitāb
kitle Ar. kutle
kubbe Ar. qubbe
kudret Ar. kudret
kule Ar. qulle
kumar Ar. kımār
kumaş Ar. qumāş
kura Ar. qur'a
Kuran Ar. Qur'ān
Kuranıkerim Ar. Qur'ān-i
kerim
kurban Ar. qurbān
kutup Ar. qutb
kuvvet Ar. quvvat
küfür Ar. kufr
külfet Ar. kulfet
künye Ar. kunye

küre Ar. kure
kürsü Ar. kursī
küsür Ar. kusūr,
küsürat Ar. kusūrāt,
kütlev Ar. kutle
lahavle Ar. lā-havle
lahmacun O. T. < Ar. lahm
et, acın hamur
lahza Ar. lahza
lakap Ar. laqab
lakayt Ar. lā-qayd
lakin Ar. lākin
lallak Ar. laqlāq
lanet Ar. lā'net
latif Ar. laţif
latife Ar. laţife
laubali Ar. lā-'ubālī
lâyık Ar. lāyık
lâzım Ar. lâzim
leh Ar. leh
lehçe Ar. lehce
lehim Ar. lahm
letafet Ar. leţāfel
levha Ar. levha
leylak Ar. leylāq
lezzet Ar. lezzet
lif Ar. lif.
lisan Ar. lisān
liyakat Ar. liyāqat
lokma Ar. lukme

lokum Ar. rāḥatu'l-ḥulqūm
>lātilokum
lütfe Ar. luţfen
lütuf Ar. luţf
lüzum Ar. luzūm
maalesef Ar. ma'a-l-esef
maaş Ar. ma'aş
mabet Ar. ma'bed
macera Ar. mācerā
macun Ar. ma'cūn
madde Ar. mādde
maddiyat Ar. māddiyyāt
madem Ar. mā-dām
maden Ar. ma'den
madenî Ar. ma'deni
mağara Ar. mağāre
mağdur Ar. mağdūr
mağlûp Ar. mağlûb
mağrur Ar. mağrūr
mahal Ar. maḥall
mahalle Ar. maḥalle
mahallî Ar. maḥallī
maharet Ar. mehāret
mahcubiyet Ar. maḥcūbiyet
mahcup Ar. maḥcūb
mahkeme Ar. maḥkeme
mahkûm Ar. maḥkūm
mahluk Ar. maḥlūk
mahmur Ar. maḥmūr
mahmuz Ar. miḥmāz
mahpus Ar. maḥbūs
mahrem Ar. maḥrem
mahremiyet Ar.
maḥremiyyet

mahrûm Ar. maḥrûm

mahrûmiyet Ar.

maḥrûmiyyet

mahsul Ar. maḥşûl

mahsulat Ar. maḥşûlât

mahsur Ar. maḥşûr

mahsus Ar. maḥşûş

mahsus Ar. maḥşûs

maḥşer Ar. maḥşer

mahzen Ar. maḥzen

mahzun Ar. maḥzûn

mahzur Ar. maḥzûr

maiyyet Ar. ma'ıyyet

makale Ar. maḳâle

makam Ar. makâm

makara Ar. bekere/bekkâre

makas Ar. miḳaşş

makat Ar. maḳ'ad

makbul Ar. maḳbûl

makbuz Ar. maḳbûz

maksat Ar. maḳşad

maktul Ar. maḳtûl

makul Ar. ma'ḳûl

mal Ar. māl

malen Ar. mālên

malî Ar. mālî

malik Ar. mālîk

maliye Ar. mālîyye

maliyet Ar. mālîyyet

mal mülk

malûl Ar. ma'lûl

malûl gazi

malulen Ar. ma'lûlen

malûm Ar. ma'lûm

malûmat. Ar. ma'lûmât

mâni Ar. ma'nâ'dan

mâni Ar. mânî'

mantık Ar. manṭîk

mantiken

manzara Ar. manẓara

mapus Ar. maḥbûs hlk

marifet Ar. ma'rîfet

maruz Ar. ma'rûz

masal Ar. meşel

maskara Ar. maşhara

masraf Ar. maşraf

mastar Ar. maşdar

masum Ar. ma'sûm

maşallah Ar. mâ-şâ'a Allâh

maşrapa Ar. maşraba

matah Ar. meṭâ'

matbaa Ar. matba'a

matbu Ar. matbu'

matbua Ar. matbu'a

matem Ar. mâtem

matrak Ar. miṭrak

mavi Ar. mâ'î

maymun Ar. meymûn <

Yun.

mazeret Ar. ma'zeret

mazhar Ar. maẓhar

mazi Ar. mâzî

mazlum Ar. maẓlûm

mazur Ar. ma'zûr

mealen Ar. me'âlen

mebus Ar. meb'ûş

mecal Ar. mecâl

mecaz Ar. mecâz

mecazen Ar. mecâzen

mecazi Ar. mecâzî

mecbur Ar. mecbûr

meclis Ar. meclis

mecmua Ar. mecmû'a

mecnun Ar. mecnûn

meçhul Ar. meçhûl

medenî Ar. medenî

medet Ar. meded

mekân Ar. mekân

mektup Ar. mektûb

mekte Ar. mekteb

melek Ar. melek

melez Ar. meles

memleket Ar. memleket

memnun Ar. memnun

memur Ar. me'mûr

mendil Ar. mendil

mendirek

menfaat Ar. menfa'at

menkibe Ar. menkabe

menkul Ar. menkûl

mensup Ar. mensûb

menzil Ar. menzil esk

merak Ar. merâḳ

meral Ar.

merasim Ar. marâsim

merhaba Ar. merḥabâ

merhale Ar. merḥale

merhamet Ar. merḥamet

merhem Ar. merhem	mevcudiyet Ar.	milât Ar. mîlâd
merhum Ar. merhûm	mevcûdiyyet	millet Ar. millet
merhume Ar. merhûme	mevcut Ar. mevcûd	millî Ar. millî
merkez Ar. merkez	mevduat Ar. mevdû‘ât	milliyet Ar. milliyet
merkezî Ar. merkezi	mevhum Ar. mevhûm	mim Ar. mim.
merkezî idare	mevki Ar. mevki‘	mimar Ar. mi‘mâr
merkezî ülke	mevliit Ar. mevlid	mimari Ar. mi‘mârî
mermer Ar. mermer < Yun. marmaron	mevsim Ar. mevsim	minare Ar. menâre
mermi Ar. mermî	mevzi Ar. mevzi‘	minnet Ar. minnet
mesafe Ar. mesâfe	mevzu Ar. mevzû‘	minval Ar. minvâl
mesai Ar. mesâ‘î	mevzuat Ar. mevzû‘ât,	miraç Ar. mi‘râc
mertebe Ar. mertebe	meydan Ar. meydân	miras Ar. mîrâş
mesafe Ar. mesâfe	meyil Ar. meyl	mis Ar. misk
mesai Ar. mesâ‘î	mezar Ar. mezâr	misafir Ar. musâfir
mesane Ar. meşâne	mezbaha Ar. mezbaħa	misal Ar. mişâl
mescit, -di a. Ar. mescid	mezhep Ar. mezheb	misil Ar. mişl
mesela Ar. meşelâ	meziyet Ar. meziyyet	misk Ar. misk
mesele Ar. mes‘ele	mezraa Ar. mezra'a bk. mezra	miskin Ar. miskîn
meslek Ar. meslek	mezun Ar. me‘zûn	mizaç Ar. mizâc
mesut Ar. mes‘ûd	mezuniyet Ar. me‘zûniyyet	mizah Ar. mizâh
meşgul Ar. meşğûl	mıknatıs Ar. miḵnâṭis < Yun	muaf Ar. mu‘âf
meşhur Ar. meşhûr	mısır Ar. mişr	muafiyet Ar. mu‘âfiyyet
meşk Ar. meşk	mısra Ar. mişrâ‘	muallak Ar. mu‘allak
meşrep, -bi a. Ar. meşreb	mızrak Ar. mizrâk	muamele Ar. mu‘âmele
meşru Ar. meşrû‘	mızrap Ar. mizrâb	muamma Ar. mu‘ammâ
meşrubat Ar. meşrûbât.	miat Ar. mî‘âd	muavin Ar. mu‘âvin
meşruiyet Ar. meşrû‘iyyet	mide Ar. mi‘de	muayene Ar. mu‘âyene
metanet Ar. metânet	mihnet Ar. miḥnet	muayyen Ar. mu‘ayyen
methiye Ar. medḥiyye	mihrap Ar. miḥrâb	muazzam Ar. mu‘azzam
metin Ar. metn	miktar Ar. miḵdâr	mucit Ar. mücid
metin (Ar. metîn		mucize Ar. mu‘cize

muğlâk Ar. muğlak
muhabbet Ar. maḥabbet
muhabir Ar. muḥābir
muhacir Ar. muḥācir
muhafaza Ar. muḥāfaẓa
muhafız Ar. muḥāfız
muhakeme Ar. muḥākeme
muhakkak Ar. muḥakḳak
muhalefet Ar. muḥālefet
muhalik Ar. muḥālif
muhallebi O. T. muḥallebi
muhasebe Ar. muḥāsebe
muhatap Ar. muḥāṭab
muhit Ar. muḥīṭ
muhtaç Ar. muḥtāç
muhtemel Ar. muḥtemel
muhtemelen Ar. muḥtemelen
muhterem Ar. muḥterem
muhteşem Ar. muḥteşem
muhtıra Ar. muḥṭıra
mukabele Ar. muḳābele
mukabil Ar. muḳābil
mukaddes Ar. muḳaddes
mukavemet Ar. mukavemet
mukayese Ar. muḳāyese
muktedir Ar. muḳtedir
muntazam Ar. muntazam
murat Ar. murād

musallat Ar. musallaṭ
musibet Ar. muşibet
muska Ar. nuşḥa
musluk Ar. maslūk
muşamba Ar. muşamma^c
mütareke Ar. mutāreke
mutfak Ar. maṭbah
mutlaka Ar. muṭlaḳā
muz Ar. mūz
mübalağa Ar. mubālağa
mübarek Ar. mubārek
mücadele Ar. mücādele
müdafa Ar. mudāfa'a
müdahale Ar. mudāḥale
müdür Ar. mudīr
müdüriyet Ar. mudīriyyet
müfettiş Ar. mufettiş
müfredat Ar. mufredāt,
mühendis Ar. muhendis
mühim Ar. muhimm
mühlet Ar. muhlet
mükâfat Ar. mukāfāt
mükellef Ar. mukellef
mükemmel Ar. mukemmel
mükemmelen Ar. mukemmelen
mükemmeliyet Ar. mukemmeliyyet
mülâkat Ar. mulāḳat
mülayim Ar. mulāyim
mülk Ar. mulk
mülkî Ar. mulkî

mülkiye Ar. mulkiyye
mümin Ar. mu'min
mümkün mumkin
münasebet Ar. munāsebet
münasip Ar. munāsib
münazara Ar. munāzara
mürettebat Ar. murettebāt
müsaade Ar. musā'ade
müsait Ar. musā'id
müsrif Ar. musrif
müstakil Ar. mustakīl
müstehcen Ar. mustehcen
müstesna Ar. musteşnā
müştəşar Ar. musteşār
müsvedde Ar. musvedde
esk.
müşavir Ar. muşāvīr
müşterek Ar. muşterek
müşteri Ar. muştəri
müteahhit Ar. mute'ahhid
müteakiben Ar. mute'ākiben
müteakip Ar. mute'ākib
mütevazı Ar. mutevāzî^c
mütemadiyen Ar. mutemādiyen
mütercim a. Ar. mutercim
mütevelli a. Ar. mutevellî
müthiş sf. Ar. mudhiş
müttefik Ar. muttefik
müzakere Ar. muzākere
naaş Ar. na'ş esk
nabız Ar. nabẓ

nadir Ar. nādir
nadiren Ar. nādiren
nafaka Ar. nafaḳa
nafile Ar. nāfile
nağme Ar. nağme
nakarat Ar. naḳarāt
nakden Ar. naḳden
nakdî Ar. naḳdî
nakdî teminat
nakış Ar. naḳş
nakil Ar. naḳl
nakit Ar. naḳd
nakkaş Ar. naḳḳāş
naklen Ar. naḳlen
naklî Ar. naḳlî
naklî Ar. naḳlî
nakliyat Ar. naḳliyyāt
nakliye Ar. naḳliyye
nal Ar. na‘l
namus Ar. nāmūs
nane Ar. na‘na‘
nara Ar. na‘re
nasır Ar. nāsūr
nasihat Ar. naşīḥat
nasip Ar. naşīb
nazar Ar. nazar
nazaran Ar. nazaran
nebze Ar. nebze
nefes Ar. nefes
nefis Ar. nefis
nefis Ar. nefīs
nefret Ar. nefret
nehir Ar. nehr

nema Ar. nemā
nemrut Ar. nemrūd
nesil Ar. nesl
neşe Ar. neş‘e
nezahet Ar. nezāhet
nezaret Ar. nezāret
nezih Ar. nezīh
nezle Ar. nezle
nihayet Ar. nihāyet
nikâh Ar. nikāḥ
nimet Ar. ni‘met
nispet Ar. nisbet
nispeten Ar. nisbeten
niyet Ar. niyyet
noksan Ar. nuḳşān
nokta Ar. nuḳṭa
nöbet Ar. nevbet
nur Ar. nūr
nutuk Ar. nuṭṭ
nüfus Ar. nufūs
nüfuz Ar. nufūz
nükte Ar. nukte
nüşa Ar. nuşḥa
ömür Ar. ‘umr
ömür adam
ömrühayat Ar. ‘umr u ḥayāt
özür Ar. 'uzr
pelesenk Ar. belesān
Rab Ar. rabb
radde Ar. rādde
raf Ar. reff
rağbet Ar. rağbet

rağmen Ar. rağmen
rahat Ar. rāḥat
rahibe Ar. rāhibe
rahim Ar. raḥm
rahim Ar. raḥīm
rahip Ar. rāhib
rahle Ar. raḥle
rahman Ar. raḥmān
rahmet Ar. raḥmet
rakam Ar. raḳam
rakı a. Ar. ‘arāḳī
rakım Ar. rāḳım
rakip Ar. raḳīb
ramak Ar. ramaḳ
ramazan Ar. ramaẓān
Ramazan Bayramı
rayiç Ar. rāyic
rayiç fiyat
razı Ar. rāzī
recep Ar. receb
refah Ar. refāḥ
refakat Ar. refāḳat
regaip Ar. regā‘ib
rehavet Ar. reḥāvet
rehin Ar. rehn
rehine Ar. rehīne
reis Ar. re‘īs
rekabet Ar. rekābet
rekât Ar. rek‘at
resim Ar. resm
resmen Ar. resmen

resmî Ar. resmî

resmî elbise

resmî nikâh

resmiyet Ar. resmiyyet

ressam Ar. ressâm

resul Ar. resûl

reşit Ar. reşîd

ret Ar. redd

revaç Ar. revaç

reyhan Ar. reyḥân

reyhanî Ar. reyḥânî

rezalet Ar. rezâlet

rezil Ar. rezîl

rıza Ar. rizâ esk.

rica Ar. recâ

rivayet Ar. rivâyet

ruh Ar. rūḥ

ruhen Ar. rūḥen

ruhî Ar. rūḥî

ruhiyat Ar. rūḥiyyât

rumuz Ar. rumûz

rutubet Ar. ruṭûbet

rükû Ar. rukû‘

rüşet Ar. ruşd

rüşvet Ar. rişvet

rütbe Ar. rutbe

rüya Ar. ru’yâ

saadet. Ar. sa‘âdet

saat Ar. sâ‘at

saba Ar. sabâ

saba Ar. sabâ

sabah Ar. şabâḥ

sabahleyin

sabıka Ar. sâbika

sabır Ar. şabr

sabit Ar. şâbîṭ

sabun Ar. şâbûn

sada

sadaka Ar. şadaḳa

sadakat Ar. şadâkat

sadık Ar. şâdîḳ

saf Ar. şaff

saf Ar. şâf

safa Ar. şafâ‘

safha Ar. şafḥa

safsata a. Ar. safsata

saha a. Ar. sāḥa

sahaf Ar. şaḥḥâf

sahi Ar. şaḥîḥ

sahil Ar. şâḥîl

sahip Ar. şâḥîb

sahlep Ar. saḥleb

sahne Ar. şaḥne

sahra Ar. şaḥrâ‘

sahur Ar. sahur

sakat Ar. saḳat

sakatat Ar. saḳaṭât

sakin Ar. sâkin

sala Ar. şalâ‘

salavat Ar. şalavât

salep Ar. saḥleb

saltanat Ar. salṭanat

samimi Ar. şamîmî

samimiyet Ar. şamîmiyyet

samur Ar. sammûr

sanat Ar. şan‘at

sanayi Ar. şanâyi‘

sandal Ar. şandal

sandal

sandalye Ar. şandâliyye

sandık Ar. şandûḳ

saniye Ar. şâniye

sara Ar. şar‘a

sarf Ar. şarf

sarraf Ar. şarrâf

satır Ar. saṭr

satır Ar. sâṭur

sayfa Ar. şaḥîfe

sebat Ar. şebât

sebeb Ar. sebeb

sebil Ar. sebîl

seccade Ar. seccâde

secde Ar. secde

seda Ar. şadâ

sedef Ar. şadef

sedir Ar. şadr‘dan

sefa Ar. şafâ

sefahat Ar. sefâhet

sefalet Ar. sefâlet

sefer Ar. sefer

seher Ar. seher

sekte Ar. sekte
sel Ar. seyl
selam Ar. selâm
selamet Ar. selâmet
selam sabah
selamünaleyküm
Ar.
selâmün'aleykum
selim Ar. selim
sema Ar. semâ'
sem Ar. semâ'
semah Ar. semâ'
semt Ar. semt
sene Ar. sene
senet Ar. sened
set Ar. sedd
sevap Ar. şevâb
sevda Ar. sevdâ
sevk Ar. sevk
seviye Ar. seviyye
seyahat Ar. siyâhat
seyir Ar. seyr
seyran Ar. seyrân
seyyar Ar. seyyâr
sifat Ar. şifat
sıfır Ar. şifr
sihhat Ar. şihhat 1.
sihhî Ar. şihhî
sihhî tesisat
sınıf Ar. şinf
sır Ar. sirr
sırat Ar. şirât
sırf Ar. şirf

sicil Ar. sicil
siftah Ar. istiftâh
sihir Ar. sihr
silah Ar. silâh
simit Ar. semid
siyasa Ar. siyâset'den
siyaset Ar. siyâset
siyasi Ar. siyâsi
sofra Ar. sufre
sohbet Ar. şuhbet
sokak Ar. zuqâk
sultan Ar. sulţân
sunî Ar. şun'î
surat Ar. şûret
susam Ar. sîsâm
sülâle Ar. sulâle
sürahi Ar. şarâhî
sûrat Ar. sur'at
şaban Ar. şa'bân
şafak Ar. şefâk
şahıs Ar. şahş
şahit Ar. şâhid
şahsen Ar. şahşen
şahsî Ar. şahşî
şahsiyet Ar. şahşiyet
şaibe Ar. şâ'ibe
şair Ar. şâ'ir
şamata Ar. şemâte
şan Ar. şân
şap Ar. şabb

şarap Ar. şerâb
şark Ar. şark
şarkı Ar. şarkî
şarkî Ar. şarkî
şart Ar. şart
şaşaa Ar. şa'sa'a
şavk Ar. şevk
şebeke Ar. şebeke
şecere Ar. şecere
şefa'at Ar. şefa'at
şeffaf Ar. şeffaf
şefkat Ar. şefkat
şehadet Ar. şehâdet
şehit Ar. şehîd
şehriye Ar. şa'riyye
şehvet Ar. şehvet
şekil Ar. şekl
şeklen Ar. şeklen
şeklî Ar. şekli
şelale Ar. şelâle
şemsiye Ar. şemsiyye
şerbet Ar. şerbet
şeref Ar. şeref
şerh Ar. şerh
şerefe Ar. şerefe
şeri Ar. şer'î
şeriat Ar. şer'iat
şerit Ar. şerî
şevk Ar. şevk
şevket Ar. şevket
şevval Ar. şevvâl
şey Ar. şey'
şeyh Ar. şeyh
şeytan Ar. şeytân

şeytani Ar. şeytani	tabla Ar. tabla	tahriş Ar. tahriş
şık Ar. şık	tabut Ar. tábūt	tahsil Ar. tahşīl
şiddet Ar. şiddet	tabya Ar. ta‘biye	tahsilât Ar. tahşīlât
şifa a. Ar. şifā’	tacir Ar. təcir	tahvil Ar. tahvīl
şifahen a. Ar. şifahen	taciz Ar. ta‘ciz	tak Ar. tāk
şifahisf. şifahi	taç Ar. tāk	takas Ar. taḳâşş
şiir Ar. şî‘r	tadil Ar. ta‘dīl	takat Ar. taḳāt
şikâyet Ar. şikâyet	tadilat Ar. ta‘dīlât	takdir Ar. taḳdīr
şirk Ar. şirk	tafra Ar. taḳre	takdiriilahî Ar. taḳdīr -i ilāhī
şirket Ar. şirket	tahammül Ar. taḳammul	takibat Ar. ta‘ḳibāt
şirret Ar. şirret	tahin Ar. taḳhīn	takiben Ar. ta‘ḳiben
şöhret Ar. şuhret	tahkik Ar. taḳḳīk	takip Ar. ta‘ḳīb
şûra Ar. şura	tahkikat Ar. taḳḳīkât.	takke Ar. taḳḳīye
şurup Ar. şurūb	tahkim Ar. taḳkīm esk.	taklit Ar. taḳlīt
şuur Ar. şu‘ūr	tahkimat Ar. taḳkīmât	takma
şüheda Ar. şuheda’	tahkir Ar. taḳḳīr	takriben Ar. taḳriben
şükran Ar. şukrân	tahlil Ar. taḳlīl	taksim Ar. taḳşīm
şükür Ar. şukr	tahliye Ar. taḳliye	taksimât Ar. taḳşīmât
şüphe Ar. şubhe	tahmin Ar. taḳmīn	taksir
taammüden Ar. ta‘ammuden	tahminen Ar. taḳmīnen	taksirat Ar. taḳşīrât
taammüm Ar. ta‘ammum	tahmin Ar. taḳmīnī	takva Ar. taḳvā esk.
taammüt Ar. ta‘ammud esk.	tahribat Ar. taḳribāt	takvim Ar. taḳvīm
Taarruz Ar. ta‘arruz	tahrik Ar. taḳriḳ	takviye Ar. taḳviye
Taassup Ar. ta‘aşşub	sevkiyat Ar. sevḳiyyât	talebe Ar. talebe,
tabak Ar. tabaḳ	tahrip Ar. taḳrīb	talep Ar. taleb
tabak Ar. debbāğ	tahrir Ar. taḳrīr	tali Ar. tālī esk
tabaka Ar. tabaḳa	tahrirat Ar. taḳrīrât	talih Ar. tālī‘
tâbi Ar. tâbi‘	tahriren Ar. taḳrīren	talimat Ar. ta‘līmât
tabiat Ar. tabī‘at 1	tahrirî Ar. taḳrīrī	
tabîi Ar. tabī‘ī		
tâbiyyet Ar. tâbi‘iyyet		
tabip Ar. tabīb		
tabir Ar. ta‘bīr		

talip Ar. ʔālīb

taltif Ar. talʔīf

tam Ar. tāmm

tamah Ar. ʔamaʕ

tamam Ar. tamām

tamamen Ar. tamāmen

takdim Ar. taqđīm

taksit Ar. taq̣sīt

tambur Ar. ʔanbūr

tambura Ar. ʔanbūre

tamburi Ar. tanbūrī

tamim Ar. taʕ mīm

tamir Ar. taʕ mīr

tamirat Ar. taʕ mīrāt

tam kafiye

tam mesai

tam tarife

tandır Ar. tennūr

tantana Ar. ʔanʔana

tanzim Ar. tanzīm

taraf Ar. ʔaraf

tarif Ar. taʕ rīf

tarife Ar. taʕ rīfe

tarih Ar. tāriḥ

tarihî Ar. tāriḥī

tarihî coğrafya

tarihî eser

tarz Ar. ʔarz

tas Ar. ʔās

tasarruf Ar. ʔaşarruf

tasavvuf Ar. ʔaşavvuf

tasavvufi Ar. ʔaşavvufī

tasavvur Ar. ʔaşavvur

tasnif Ar. ʔaşnīf

tasvip Ar. ʔaşvīb

tasvir Ar. ʔaşvīr

tasviri Ar. tasviri

tatbik Ar. ʔaṭbīk

tatbikat Ar. ʔaṭbīkat

tarikat Ar. ʔarīkat

tatil Ar. taʕ ʔīl

tavaf Ar. ʔavāf

tavır Ar. ʔavr

taviz Ar. taʕ vīz

tavla Ar. ʔavīle

tavsiye Ar. ʔavṣiye

tavus Ar. ʔāvus

tayfa Ar. ʔāʕife

tayin Ar. taʕ yīn

taziye Ar. taʕ ziye

tazmin Ar. tazmīn

tazminat Ar. tazmīnāt

tazyik ʔaṣyīk

tebaa Ar. tebaʕ a esk.

tebdil Ar. tebdīl

tebellüğ Ar. tebelluğ

tebessüm Ar. tebessum

tebligat teblīğāt

tebliğ Ar. teblīğ

tebrik Ar. tebrīk

tecavüz Ar. tecāvuz

tecil Ar. teʕ cīl

tecrit Ar. tecrīd

tecrübe Ar. tecrībe

tecvit Ar. tecvīd

teçhiz Ar. teçḥīz esk

teçhizat Ar. teehīzāt

tedarik Ar. tedārūk

tedavi Ar. tedāvī

tedavül Ar. tedāvül

tedbir Ar. tedbīr

teessüf Ar. teʕ essuf

teessür Ar. teʕ şşur

tefsir Ar. tefsīr

teftiş Ar. teftīş

tehcir Ar. tehçīr

tehdit Ar. tehđīd

tehir a. Ar. teʕ ḥīr

tekabül a. Ar. teḳābul

tekke Ar. tekye

teklif Ar. teklif

tekmil Ar. tekmīl

tekrar Ar. tekrār

tekzip Ar. tekzīb

telaffuz Ar. telaffuz

telafi Ar. telāfī

telâkki Ar. telakḳī

telaş Ar. telāşī

telef Ar. telefī

telif Ar. teʕ līf

telkin Ar. telḳīn

tellâk Ar. dellāk

tellal Ar. dellāl

telmih Ar. telmîh

temas Ar. temâss

tembih Ar. tenbîh

temcit Ar. temcîd

temin Ar. te'mîn

teminat Ar. te'mînât

temiz Ar. temyîz

temkin Ar. temkîn

temmuz Ar. temmûz<

Süryanîce

temsîl Ar. temşîl

temsîlî Ar. temşîlî

temsîlî resim

temyiz Ar. temyîz

teneffüs Ar. teneffus

tenkit Ar. tenkîd

tenzih Ar. tenzîh

teravi Ar. terāvîh

teravîh Ar. terāvîh

terbiye Ar. terbiye

tercih Ar. tercih

tercüman Ar. tercemân

tercüme Ar. terceme

tereddüt Ar. tereddud

terennüm Ar. terennum

terfi Ar. terfî^c

terhis Ar. terhîş

terk Ar. terk

tertibat Ar. tertîbât

tertip Ar. tertîb

tesadüf Ar. teşâduf

tesadüfen Ar. teşâdufen

tesadüfî Ar. teşâdüfî

tescil Ar. tescîl

tesir Ar. te'sîr

tesis Ar. te'sîs

tesisat Ar. te'sîsât

teskin Ar. teskîn

teslim Ar. teslîm

teslimat. Ar. teslîmât

tespih Ar. teşbîh

tespit Ar. teşbît

tehlike Ar. tehluke

teklif tekellûf

temenni Ar. temennî

tesettür Ar. tesettur

teslimiyet Ar. teslîmiyyet

teselli Ar. tesellî

teşebbüs Ar. teşebbuş

teşekkür Ar. teşekkur

teşhir Ar. teşhîr

teşhis Ar. teşhîş

teşkil Ar. teşkîl

teşkilat Ar. teşkîlât,

teşrif Ar. teşrif

teşvik Ar. teşvîk

tetkik Ar. tedkîk

tevazu Ar. tevâzu^c

teveccüh Ar. teveccuh

tevekkül Ar. tevekkul

tevkif Ar. tevķîf

teyemmüm Ar. teyemmum

teyit Ar. te'yîd

tezahür Ar. teşâhur

tezahûrat Ar. teşâhurât

tezat Ar. tezâdd

tezhip Ar. teşhîb

tezkere Ar. tezkere

tezkire Ar. tezkire

tezyin Ar. tezyîn

tezyinî sanat

tıbben Ar. tıbben

tıbbî Ar. tıbbî

tıbbiye Ar. tıbbiye

tıfıl Ar. tıfıl

ticaret Ar. ticâret

ticari Ar. ticârî

ticari dava

ticarî unvan

tiftik Ar. teftîk

timsah Ar. tinsâh

timsal Ar. timşâl e

tiryaki Ar. tiryâķî

töhmet Ar. tuhmet

tövbe Ar. tevbe

tuhaf Ar. tuhaf

tuhafiye T. tuhâfiye Ar.

tuhaf

tüccar Ar. tuccâr,

türbe Ar. turbe

ucube Ar. ^cucûbe

udi Ar. ^cüdî

ufuk Ar. ufķ

uhrevî Ar. uķrevî

ukalâ Ar. ^cuķalâ

ukde Ar. ‘ukde
ulvi Ar. ‘ulvī
ulviyet Ar. ‘ulviyyet
umman Ar. ‘ummān
ümran Ar. ‘umrān
umre Ar. ‘umre
umum Ar. ‘umūm
umumî Ar. ‘umūmī
umumî af
umur Ar. umūr
unvan Ar. ‘unvān
usul Ar. uşûl
usul Ar. uşûl
ut Ar. ‘ūd
uzuv Ar. ‘użv
uzviyet Ar. ‘użviyyet
ücret Ar. ucret
ümme Ar. ummet
üs Ar. uss
üs Ar. uss
üslûp Ar. uslûb
vaat Ar. va‘d
vaaz Ar. va‘z
vacip Ar. vâcib
vade Ar. va‘de
vadi Ar. vadi
vah Ar. vāh
vaha Ar. vāha
vahdet Ar. vaḥdet
vahim Ar. vaḥīm
vahiy Ar. vaḥy
vahşet Ar. vaḥşet

vahşi Ar. vaḥşī
vaiz Ar. vā‘iz
vaka Ar. vaḳ‘a
vakar Ar. vaḳār
vakia Ar. vāḳi‘a
vakıf Ar. vaḳf
vâkıf Ar. vâḳif esk
vaki Ar. vāḳi‘
vakit Ar. vaḳt
vakur Ar. vaḳūr
valide Ar. vālide
valide sultan
vallahi Ar. vallahī
varak Ar. varāḳ
vâris Ar. vāriş
vasat Ar. vasaṭ
vasıf Ar. vaşf
vasıl Ar. vāşıl
vasıta Ar. vāşita
vasi Ar. vāşī
vasiyet Ar. vaşiiyyet
vatan Ar. vaṭan
vatandaş Ar. vaṭandaş
vatanî Ar. vatani
vazife Ar. vażīfe
vaziyet Ar. vaż‘iyyet
ve Ar.
veba Ar. vebā’
vebal Ar. vebāl
vecit Ar. vecd
veciz Ar. vecīz

vecize Ar. vecīze
veda Ar. vedā’
vefa Ar. vefā’
vefat Ar. vefāt
vekâlet Ar. vekâlet
vekâleten Ar. vekâleten
vekil Ar. vekīl
velâyet Ar. velâyet
velet Ar. veled.
velhâsıl Ar. ve'l-ḥâşıl
velhâsılkelâm Ar. ve'l-ḥâşıl-i kelâm
veli Ar. velī
velinimet Ar. veliyy-i ni‘met
velvele Ar. velvele
veraset Ar. verâşet
verem Ar. verem
verese Ar. vereşe,
vesaire Ar. ve + sâ‘ire
vesayet Ar. veşâyet e
vesika Ar. veşīka
vesile Ar. vesīle
vesselam Ar. ve's-selām
vesvese Ar. vesvese
vezin Ar. vezn
vezir Ar. vezīr
vezne Ar. vezne
vicdan Ar. vicdān
vicdanen Ar. vicdānen
vicdanî Ar. vicdānī
vuku Ar. vuḳū’

vukuat Ar. vuḵū'āt

vücut Ar. vucūd

ya Ar. yā

yahu Ar. yāhū

yakut Ar. ya'ḵūt

yallah Ar. yā Allah

yarabbi Ar. yā + Rabb + i

yekûn Ar. yekun

yemeni Ar. yemenī

yemin Ar. yemin

yemin billâh

yeşim Ar. yeşm min.

yevmiye Ar. yevmiyye

yezit Ar. yezīd

zaaf Ar. za' f

zabit Ar. zabṭ

zabıta Ar. zābiṭa

zabit Ar. zābiṭ

zafer Ar. zafer

zafiyet Ar. za' fiyyet

zahir Ar. zāhir

zahit Ar. zāhid

zahmet Ar. zaḥmet

zafiyet Ar. za' fiyyet

zahir Ar. zāhir

zahit Ar. zāhid

zahmet Ar. zaḥmet

zakkum Ar. zaḵḵūm

zalim Ar. zālīm

zam Ar. zamm

zaman Ar. zamān

zamane Ar. zamāne hlḵ.

zambak Ar. zanbaḵ

zamid Ar. zamīd esk.

zan Ar. zann

zanaat Ar. şinā' at

zapt Ar. zabṭ

zarafet Ar. zarafet

zarar Ar. zarar

zarf Ar. zarf

zarffiil Ar. zarf + fiil

zarif Ar. zarīf

zaruret Ar. zarūret

zarurî Ar. zarūrī

zat Ar. zāt

zaten Ar. zāten

zati Ar. zāti

zatürre Ar. zātu'r-ri'e

zayıf Ar. za' if

zayi Ar. zāyi'

zaiyat Ar. zāyi'āt

zebani Ar. zebānī

zekâ Ar. zekā'

zekât Ar. zekāt

zeki Ar. zekī

zelil Ar. zelīl

zelzele Ar. zelzele

zemzem Ar. zemzem

zencefil Ar. zencebīl

zenci Ar. zencī

zerre Ar. zerre

zeval Ar. zevāl

zevk Ar. zevḵ

zakkum

zeytin Ar. zeytūn

zıkkım Ar. zaḵḵūm

zılgıt Ar.

zımmen Ar. zimnen

zındık Ar. zindīḵ

zıt Ar. zidd

zıt kutup

ziya Ar. ziyā'

zifaf Ar. zifāf

zifirî Ar. zefīrī

zift Ar. zift

zihin Ar. zihn

zihnen Ar. zihnen

zihnî Ar. zihnī

zihniyet Ar. zihniyyet

zikir Ar. zikr

zimmet Ar. zimmet

zina Ar. zinā'

ziraat Ar. zirā' at

ziraatçı

ziraî Ar. zirā' i

zirve Ar. zirve

ziyade Ar. ziyāde

ziyafet Ar. ziyāfet

ziyaret Ar. ziyāret

zuhur Ar. zuhūr

zulüm Ar. zulm

Zühal Ar.

Zühre Ar. zuhre
zührevî Ar. zührevî
zül Ar. zull

zümre Ar. zumre
zümrüt Ar. zumurrud
zürâfa Ar. zerâfe, zerrâfe

zürriyet Ar. zurriyyet

3.2.2. Türkçe ve Arapçadan Oluşanlar

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler arasında sözcüğü oluşturan unsurlardan biri Türkçe iken diğeri Arapça olan örnekler vardır. Sözcük bu iki dile ait iki farklı parçanın birleşmesiyle oluşmuştur ve bu biçimiyle Türkçeye aittir. Bu bölümde Türkçe ve Arapça iki sözcüğün bir araya gelerek yeni bir kavramı karşıladığı sözcükler yer almaktadır. Bu tür sözcükler biçim bilgisi açısından birleşik sözcüklerdir. Birleşik sözcükler, en az iki sözcüğün, sesçe, biçimce ve/ya anlamca birleşip kaynaşmasıyla oluşur (Eker, 2011, s. 374). Bu şekilde kurulan ve günümüz Türkçesinde kullanılan 4 sözcük vardır. Örneklerden biri diğeri bir sözcüğün türevidir. Bu 4 sözcüğün birinci bölümünü Türkçe, ikinci bölümünü Arapça sözcük oluşturmıştır.

nasıl T. ne + Ar. aşl

nasılsa

pekâlâ T. pek + Ar. a‘lâ

topyekûn T. top Ar. yekûn

3.2.3. Arapça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler

“Türkçe Sözlük”ten yapılan derlemeye göre Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler arasında sözcüğü oluşturan unsurlardan biri Arapça iken diğeri Türkçe olan örnekler vardır. Sözcük bu iki dile ait iki farklı parçanın birleşmesiyle oluşmuştur ve bu biçimiyle Türkçeye aittir. Bu bölümde Türkçe ve Arapça iki sözcüğün bir araya gelerek yeni bir kavramı karşıladığı sözcükler yer almaktadır. Bu şekilde oluşan sözcükler birleşik sözcüklerdir. Birleşik sözcükler dışında bu bölümde ayrıca Arapça bir sözcüğe Türkçe eklerin eklenmesiyle oluşmuş türemiş sözcükler (gövdeler) de yer almaktadır. Türemiş sözcükler (gövdeler), bir kök ile yapım ekinin birleşmesinden oluşan sözcüklerdir (Eker, 2011, s. 373). Bu şekilde kurulan ve günümüz Türkçesinde kullanılan sözcükler farklı biçimlerde oluşmuşlardır. Örneğin *adliyecî* gibi bir Arapça

sözcük ile Türkçe +CI/+CU ekinden oluşmuş örnekler; *akıllı uslu* örneğinde olduğu gibi Arapça ve Türkçe sözcükler ile Türkçe +II/+IU eki ile oluşmuş yapılar; *mide fesadı* Arapça iki sözcüğün Türkçe dilbilgisi kurallarına göre bir araya geldiği ve kullanıldığı sözcükler ayrı ayrı sınıflandırılmıştır. Bunlar, çalışmanın bu bölümünde ayrı başlıklar altında toplanmışlardır.

3.2.3.1. Arapça Bir Sözcük ve Türkçe Eklerden Oluşan Sözcükler

Türkçede, Arapçadan kök halinde sözcük alınıp ona çeşitli ekler getirilerek yeni türevler elde edilmiştir. Örneğin Arapçadan *hazır* kökü alınıp *hazırlık, hazırlıklı, hazırlamak, hazırlanmak* biçiminde türetmeler yapılmış ve kullanılmıştır (Zülfikar, 2015). Sözcükler bu biçimleriyle yabancı olmaktan çıkıp dilin ses ve yapısına uygun hale getirilerek Türkçeleşmiş, yazı ve konuşma diline mal olmuş sözlerdir (Korkmaz, 2003, s. 620). Aşağıda, Arapça Bir Sözcük ve Türkçe Eklerden Oluşanlar başlığında Arapçadan kök halinde alınan bir örneğe Türkçe yapım ekinin eklendiği örnekler yer almaktadır.

adliyecî	ahretlik	aletli
ahiretlik	ahretlik	allahlık
ahitleşme	aile adı	allahsız
ahitleşmek	ailece	allahsızlık
ahlâkça	ailecek	amanın
ahlâkçı	ailelik	amansız
ahlâkçılık	aillesiz	amansızca
ahlâk dışı	akılcı	ameliyatlı
ahlâklı	akıllandırma	ananecî
ahlâklılık.	akıllandırmak	ananecilik
ahlâksız	akıllanma	ananesiz
ahlâksızca	akıllanmak	ardiyecî
ahlâksızlık	akıllı	arızalanma
ahlâk zabıtası	akıllıca	arızalanmak
ahmakça	akıllılık	arızalı
ahmakıslatan	akılsal	arızasız
ahmaklaşma	akılsallaştırma	asabîleşme
ahmaklaşmak	akılsallaştırmak	asabileşmek
ahmaklaştırma	akılsız	asabilik
ahmaklaştırmak	akılsızlık	asırlarca
ahmaklık	aksi	asırlık

asileşme	baharlı	berraklaşmak
asileşmek	bahisçi	berraklaştırma
asilik	bakirelik	berraklaştırmak
asillik	bakirlik	berraklık
askerce	balgamlı	besmelesiz
askerci	barizleşme	beyazımsı
askercilik	barizleşmek	beyazımtırak
askerileşme	basiretsiz	beyazlanma
askerileşmek	basitçe	beyazlanmak
askerileştirme	basitleşme	beyazlaşma
askerileştirmek	basitleşmek	beyazlaşmak
askerlik	basitleştirme	beyazlatıcı
asrileşme	basitleştirmek	beyazlatılmak
asrileşmek	basitlik	beyazlatma
asrilik	basurlu	beyazlatmak
âşıklık	battaniyeli	beyazlı
aşurelik	bedelci	beyazlık
ayarcı	bedelli	buharlaşma
ayarlama	bedelsiz	buharlaştırıcı
ayarlı	bedence	buharlaştırma
ayarsız	bedenci	buharlaştırmak
ayarsızlık	bedenen	buharlayıcı
ayartı	bedenli	buharlı
ayartıcı	bedensel	buhranlı
ayıplama	bedevîlik	bünyece
ayıplamak	bekârlık	cahilce
ayıplanma	belediyeci	cahillik
ayıplanmak	belediyecilik	canice
ayıplı	belediyelik	canilik
ayıpsız	beleşçi	cefalı
aynı	beleşçilik	celâllenme
ayyaşlık	beleştən	celâllenmek
azimli	bereketlenme	celâllice
azizlik	bereketlenmek	cellatlık
baharatçılık	bereketli	cemaatleşme
baharatlandırmak	bereketlilik	cemaatleşmek
baharatlı	bereketsiz	cemaatli
baharatsız	bereketsizlik	cemaatsiz
baharcı	berraklaşma	cemaatsizlik

cemiyetli	ciltçi	çorapçılık
cennetleşmek	ciltçilik	çulcu
cennetlik	ciltletme	dâhice
cephelenme	ciltletmek	dâhiliyeci
cephelenmek	ciltli	daireli
cephleşme	ciltlik	dairesel
cephleşmek	ciltsiz	dairesiz
cepheli	cilveli	dakikasında
cepleme	cilvesiz	darbeci
ceplemek	cinsel	darbecik
cerahatlanme	cinsellik	darbecilik
cerahatli	cinslik	darbeleme
cerahatsiz	cinsliksiz	darbelemek
cereyanlı	cisim	darbukacı
cerrahlık	cisimcik	darbukacılık
cesaretlendirilme	cisimlenme	davacı
cesaretlendirilmek	cisimlenmek	davalaşma
cesaretlendirme	cisimleşme	davalaşmak
cesaretlendirmek	cisimleşmek	davalı
cesaretlenme	coğrafyacı	davetçi
cesaretli	coğrafyacılık	davetli
cesaretlilik	cumhurca	davetsiz
cesaretsiz	cumhuriyetçi	davulcu
cesaretsizlik	cumhuriyetçilik	davulculuk
cesurca	cübbeci	defalarca
cesurluk	cübbeli	defineci
cevaplandırılma	cümlecik	definecilik
cevaplandırılmak	cüretlenme	defleme
cevaplı	cüretlenmek	deflemek
cevapsız	cüretli	defterci
cevizli	cüretsiz	deftercilik
cevizlik	çeyizli	dehşetlenme
cezalandırılma	çeyizlemek	dehşetli
cezalandırılmak	çeyizlenme	dereceleme
cezalandırma	çeyizlenmek	derecelemek
cezalandırmak	çeyizli	derecelendirilme
cezalanma	çeyizlik	derecelendirilmek
cezalanmak	çeyizsiz	derecelendirme
cezalı	çorapçı	derecelendirmek

dereceli	edeplenmek	ehlîleştirilme
derecesiz	edepli	esirci
devamlı	edepsiz	esircilik
devamlılık	edepsizce	esmerce
devamsız	edepsizleşme	esmerimsi
devamsızlık	edepsizleşmek	esmerleşme
devirli	edepsizlik	esmerleşmek
devletçilik	efkârlanış	esmerleştirme
devletleştirilme	efkârlanma	esmerleştirmek
devletleştirme	efkârlanmak	esmerlik
devletleştirmek	efkârlı	esnaflık
devletleştirilmek	ehemmiyetli	esnasında
devletleştirme a.	ehemmiyetsiz	eşkıyalık
devletleştirmek	ehlîleştirilmek	eşraflık
devletli	ehlîleştirme	etrafı
dirayetli	ehlîleştirmek	etrafıca
dirayetsiz	ehliyetli	evhamlanma
dirayetsizlik	ehliyetsiz	evhamlanmak
duacı	elbette	evhamlı
dükkâncı	elbiseli	evhamsız
dünyada	elbiselik	evlâtı
dünyalı	elbisesiz	evlâtlık
dünyalık	emanetçi	evlâtsiz
ebadında	emanetçilik	evvelleri
ebedîleşme	emsalsiz	evvelce
ebedîleşmek	emsalsizlik	evvelden
ebedîleştirme	esaslandırma	evvelki
ebedîleştirmek	esaslandırmak	evvelsi
ebedîlik	esaslanma	eziyetli
eczacı	esaslanmak	eziyetsiz
eczacılık	esaslı	facialaşma
eczalı	esassız	facialaşmak
edalı	emlakçıa	facialı
edatlı	emlakçılık	faizci
edebiyatça	emniyetli	faizcilik
edebiyatçı	emniyetsiz	faizlendirme
edebiyatçılık	emniyetsizlik	faizlendirmek
edepleniş	ehlîleşme	faizli
edeplenme	ehlîleşmek	faizsiz

fakirleştirmek
fakirce
fakirleştirmek
fakirlik
falanıncı
falcı
falcılık
fânilik
farklı
farklıca
farklılaşma
farklılaştırma
farklılaştırmak
farklılaşmak
farklılaştırma
farklılaştırmak
farklılık
farksız
farksızlaşma
farksızlaşmak
falanıncı sf.
falcı
falcılık
fânilik
farksızlık
faydalanma
faydalanmak
faydalı
faydasız
fazlaca
fazlalaşma
fazlalaşmak
fazlalık
felâketli
felçli
felsefeci
fenalaşma
fenalaşmak
fenalaştırma

fenalaştırmak
fenalık
ferahlama
ferahlamak
ferahlandırma
ferahlandırmak
ferahlanma
ferahlanmak
ferahlatıcı
ferahlatma
ferahlatmak
ferahlık
fesatçılık
fesatlık
fettanca
fetvacı
fevkalâdelik
fevrilik
fıkracı
fıkracılık
fırsatçılık
fıstıkçı
fıstıkçılık
fıstıklık
fikirli
fikirsiz
fikirsizlik
filânca
filânıncı
fincancı
fincanlık
firavunluk
fitilci
fitilleme
fitillemek
fitilli
fitilsiz
fitleme
fitlemek

fitlenmek
fitneci
fitnecilik
fitneleme
fitnelemek
fitnelik
fiyatlandırma
fiyatlandırmak
fiyatlanma
fiyatlanmak
fiyathı
fodulca
fodulluk
fukarahık
fütursuz
fütursuzca
gaddarca
gaddarlık
gafilik
galeyanlı
gamlı
gamlılık
gammazlama
gammazlamak
gammazlanma
gammazlanmak
gammazlık
gamsız
gamsızlık
garibanlık
garipleşme
garipleşmek
gariplik
garipseme
garipsemek
gayeli
gaysiz
gayetle
gayretlenme

gayretlenmek	hafifseme	hâlsizlik
gayretli	hafifsemek	hamilelik
gayretlilik	hafifseyiş	hamleci
gayretsiz	hafiften	hamurlama
gayretsizlik.	haince	hamurlamak
gazaplandırma	hainleşme	hamurlanma
gazaplandırmak	hainleşmek	hamurlanmak
gazaplanma	hainlik	hamurlaşma
gazaplanmak	hakemlik	hamurlaşmak
gazilik	hakikatli	hamursu
giyabında	hakikatsiz	hamurumsu
giybetçi	hakikatsizlik	hapçılık
gurbetçi	hâkimlik	hapislik
gurbetçilik	hakkında	harabelik
gurbetlik	haklı	haraççı
gururlanma	haklılık	haraççılık
gururlanmak	haksız	haraçlı
gururlu	haksızca	haramilik
gururluca	haksızlık	haramsız
haberci	halkacı	haraplık
habercilik	halkalama	hararetlendirme
hacimli	halkalamak	hararetlendirmek
hacimlice	halkalanış	hararetlenme
hacimsiz	halkalanma	hararetlenmek
hacizli	halkalanmak	hararetli
hadiseli	halkalayış	hardallı
hafızalı	halkalı	hardallık
hafızasız	halkçı	hardalsı
hafızlık	halkçılık	hardalsız
hafifçe	halkoyu	hareketlendirme
hafifleme	hallenme	hareketlendirmek
hafiflemek	hallenmek	hareketlenme
hafifleşme	halleşme	hareketlenmek
hafifleşmek	halleşmek	hareketli
hafifleştirme	hallice	hareketlilik
hafifleştirmek	hâlsiz	hareketsiz
hafifletici	halsizce	hareketsizlik
hafifleyiş	hâlsizleşme	hariciyecilik
hafiflik	hâlsizleşmek	harikuladelik

haritacı	hatırlatmak	hayvancağız
haritacılık	hatırlı	hayvancık
haritalık	hatırsız	hayvancılık
harlamak	hatiplik	hayvanlaşma
harlatma	hattatlık	hayvanlaşmak
harlatmak	havacı	hayvanlaştırma
harlı	havacılık	hayvanlaştırmak
hasarlı	havadan	hayvanlık
hasatçı	havaîlik	hayvansal
hasatçılık	havalandırıcı	hazcı
hasetçi	havalandırılma	hazcılık
hasetlenme	havalandırılmak	hazımlı
hasetlenmek	havalandırma	hazımsız
hasetli	havalandırmacı	hazımsızlık
hasetlik	havalandırmak	hazırcevaplık
hâsılatlı	havalandırmalı	hazırcı
hâsılı	havalanma	hazırcılık
basımca	havalanmak	hazırlama
hasımlık	havaleli	hazırlamak
hasıraltı	havalı	hazırlanış
hasırcı	havuzlu	hazırlanma a.
hasırcılık	havuzsuz	hazırlanmak
hasırlama	hayalci	hazırlatma a.
hasırlamak	hayalcilik	hazırlatmak
hasırlanma	hayalli	hazırlıklı
hasırlanmak	haydutluk	hazırlıksız
hasırlı	hayır dememek	heceleme
hasretli	hayırlaşma	hecelemek
hasretlik	hayırlaşmak	heceletme
hassashık	hayırlı	heceletmek
haşinleşme	hayır sahibi	heceli
haşinleşmek	hayırsever	hediyelik
haşinlik	hayırseverlik	hekimlik
hatalı	hayırsız	helalinden
hatasız	hayırsızlık	helâlleşme
hatırlamak	hayran	helâlleşmek
hatırlanma	hayranlık	helâlli
hatırlanmak	hayranlıkla	helâllik
hatırlatma	hayvanca	helvacı

helvalık	hınzırlık	hisseli
hesapça	hırkalı	hissiz
hesapçı	hırkasız	hissizlik
hesaplama	hırslandırma	hizalama
hesaplamak	hırslandırmak	hizmetçi
hesaplanış	hırslanış	hizmetçilik
hesaplanma	hırslanma a	hizmetli
hesaplanmak	hırslanmak	hortumlu
hesaplaşma	hırslı	hortumlular
hesaplaşmak	hırssız	hukukçu
hesaplatma	hısımlık	hukukçuluk
hesaplatmak	hiyanetlik	hukuklu
hesaplayış	hiddetlendirme	hukuksal
hesaplı	hiddetlendirmek	hukuksuzluk
hesaplıca	hiddetleniş	hülyalaşma
hesapsızlık	hiddetlenme	hülyalaşmak
heveslenme	hiddetlenmek	hülyalaştırma
heveslenmek	hiddetli	hülyalaştırmak
hevesli	hiddetsiz	hülyalı
hevessiz	hikâyecî	hususuyla
heybetli	hikâyecilik	huzurlu
heybetlice	hikâyeleme	huzursuz
heyecanlandırma	hikâyelemek	huzursuzca
heyecanlandırmak	hikâyeleştirme	huzursuzluk
heyecanlanış	hikmetli	hücumcu
heyecanlanma	hileci	hükümlü
heyecanlanmak	hilecilik	hükümlülük
heyecanlı	hileli	hükümsüz
heyecanlılık	hilesiz	hükümsüzlük
heyecansız	hilesiz	hürlük
heyecansızlık	himayeci	hürmetli
heyetiyle	himayecilik	hürmetsiz
heykelci	himayesiz	hürmetsizlik
heykelci kalemi	hindici	hürriyetçi
heykelcilik	hindigiller	hürriyetçilik
heykelleştirme	hisleniş	hürriyetsiz
heykelleştirmek	hislenme	hürriyetsizlik
heykelli	hislenmek	hüzünlendirme
hınzırca	hisli	hüzünlendirmek

hüzünleniş	idmanlı	iktidarsızlık
hüzünlenme	idmansız	iktisatçı
hüzünlenmek	idraksız	iktisatçılık
hüzünlü	idraksızlık	iktisatlı
hüzünsüz	ifadelendirme	iktisatsız
hüzünsüzlük	ifadelendirmek	ilaçlama
ırkçı	iffetli	ilaçlamak
ırkçılık	iffetsiz	ilaçlanma
ırktaş	iffetsizlik	ilaçlanmak
ısrarlı	iftarlık	ilaçlı
iadeli	iftiracı	ilaçlık
iblisçe	iftiracılık	ilâcsız
iblisçilik	ihbarcılık	ilaçsızlık
ibnelik	ihbarlama	ilâhiyatçı
ibretlik	ihbarlamak	ilâhlaşma
ibrikçi	ihbarlı	ilâhlaşmak
icabında	ihmalcilik	ilâhlaştırma
icapçı	ihlâslı	ilâhlaştırmak
icatçı	ihmalci	ilancılık
icraatçı	ihracatçı	ilaveli
icracı	ihracatçılık	illetli
idamlık	ihtilâlcı	iltifath
idareci	ihtilâlcilik	iltihaplanma
idarecilik	ihtiyarcık	iltihaplanmak
idareli	ihtiyarlama	iltihaplı
idaresiz	ihtiyarlamak	iltihapsiz
idaresizlik	ihtiyarlatma	iltimasçılık
iddiacı	ihtiyarlatmak	iltimaslı
idam	ihtiyarlayış	imalâtçı
idare	ihtiyarlık	imalâtçılık
idareten	ihtiyatlı	imalı
idari	ihtiyatsız	imanlı
iddia	ihtiyatsızlık	imansız
iddiacılık	iklimleme	imansızlık
iddialaşmak	ikramcı	iman sahibi
iddialı	ikramiyeli	imdatçı
iddiasız	iktidarsız	imkânsız
iddiasızlık	iktidarsızlaşma	imkânsızlaşma
idmancı	iktidarsızlaşmak	imkânsızlaşmak

imkânsızlık	iradeli	itibarsız
imtiyazlı	iradesiz	itibarsızlaşma
imtiyazsız sf.	iradesizlik	itibarsızlaşmak
imzalama a.	isabetli	itibarsızlık
imzalamak	isabetsiz	itikatl
imzalanış	ishal	itikatsız
imzalanma	isim	itikatsızlık
imzalanmak	isimlendirme	itinalı
imzalatma	isimlendirmek	itinasız
imzalatmak	isimlik	itinasızlık
imzalayış	isimsiz	itirafçı
imzalı	ispatlama	itirazcı
imzasız	ispatlamak	itirazsız
inadına	ispatlanış	ittifakla
inatçı	ispatlanma a	izahlı
inatçılık	ispatlanmak	itikat
inatlaşma	ispatlayış	itina
inatlaşmak	ispatlı	itiraf
inkılâpçı	istikrarlı	itiraz
inkılâpçılık	istikrarlılık	ittifak
insaflı	istikrarsız	izah
insafhlılık	istikrarsızlık	izdiham
insafsız	istilâcı	izdivaç
insafsızca	istilâcılık	izin
insafsızlık	istinaden	izzet
insancıl	istismarcı	kabahat
insancillaşma	istismarcılık	izinli
insancillaşmak	istisnasız	izinsiz
insangiller	isyancı	izinsizlik
insan hâli	isyancılık	kabahatli
insanımsılar	itaatli	kabahatlilik
insaniyetli	itaatsiz	kabahatsiz
insaniyetsiz	itaatsizlik	kabahatsizlik
insaniyetsizlik	itfaiye aracı	kabız olmak
insanlaşmak	itfaiyeci	kabızlık
insanlık	itfaiyecilik	kabiliyetli
inşaatçı	ithalâtçı	kabiliyetsiz
inşaatçılık	ithalâtçılık	kabiliyetsizlik
intikamcı	itibarıyla	kâbuslu

kadayıfçı	kahpeleşmek	kalıplaşmış
kadayıfçılık	kahpelik	kalıplatma
kadehçik	kahve ağası	kalıplatmak
kademeleme	kahveci	kalıplı
kademelemek	kahvecilik	kalıpsız
kademelendirme	kahve değirmeni	kalleşçe
kademelendirmek	kahve dibeği	kalleşlik
kademelenme	kahve ocağı	kalpçi
kademelenmek	kaideci	kalpli
kademeli	kaideli	kalpsiz
kademesiz	kaidesiz	kalpsizlik
kaderci	kakuleli	kanaatli
kadercilik	kalabalık	kanuncu
kadersiz	kalabalıkça	kanun dışı
kafaca	kalabalıklaşma	kanunlaşmak
kafadaş	kalabalıklaşmak	kanunlaştırılma
kafadaşlık	kalburabastı	kanunlaştırılmak
kafalı	kalburcu	kanunlaştırmak
kafasız	kalburculuk	kanunsuz
kafasızlık	kalburlama	kanunsuzluk
kafataşçı	kalburlamak	karanfilci
kafataşçılık	kalburlanma	karanfilgiller
kafatası	kalburlanmak	kararlama
kafesçi	kalburlatma	kararlamadan
kafesleme	kalburlatmak	kararlamak
kafeslemek	kalburüstü	kararlaşma
kafesli	kaleci	kararlaşmak
kâfirleşme	kalecilik	kararlaştırılma
kâfirleşmek	kale çizgisi	kararlaştırılmak
kâfirlik	kalemlik	kararlaştırma
kahırlanma	kalfalık	kararlaştırmak
kahırlanmak	kalıpcı	kararlı
kahırlı	kalıpcılık	kararlılık
kâhinlik	kalıplama	kararsız
kahpece	kalıplamak	kararsızlık
kahpecik	kalıplanma	kasaplık
kahpelenme	alıplanmak	kasıtlı
kahpelenmek	kalıplaşma	kasıtsız
kahpeleşme	kalıplaşmak	kasvetli

kasvetsiz	keyifsizlenmek	kıymetleştirmek
katillik	keyifsizlik	kıymetli
kavisli	kıdemce	kıymetlilik
kayıtlı	kıdemli	kıymetsiz
kayıtsız	kıdemsiz	kıymetsizlik
kayıtsızca	kılıfçı a	kibarca
kayıtsızlık	kılıflama a.	kibarlar âlemi
kayyumluk	kılıflamak	kibarlaşma
kazasız	kılıflı sf.	kibarlaşmak
kebabçı	kılıfsız sf.	kibarlık,
kebabçılık	kınalanma a.	kibirleniş
kebablı	kınalanmak	kibirlenme
kebablık	kınalı	kibirlenmek
kederlendirme	kırmızılaşma	kibirli
kederlendirmek	kırmızılaşmak	kibirsiz
kederleniş	kırmızılık	kibritçi
kederlenme	kırmızısı	kibritlik
kederlenmek	kırmızımtırak	kimyacı
kederli	kısmetli	kimyacılık
kedersiz	kısmetsiz	kimyasal
kefenleme	kısmetsizlik	kimyonlu
kefenlemek	kıvamlştırıcı	kinayeli
kefenleyiş	kıvamlştırma	kira arabası
kefenli	kıvamlştırmak	kiracı
kefenlik	kıvamlı	kiracılık
kefensiz	kıvamsız	kiralama a.
kefillik	kıyafetli	kiralamak
kelimecik	kıyafetsiz	kiralanma
kelimeleşmek	kıyafetsizlik	kiralanmak
kelimesiz	kıyaslama	kiralık
kerametli	kıyaslamak	kitapça
ketencik	kıyaslanma	kitapçı
ketengiller	kıyaslanmak	kitapçılık
ketumluk	kıymetlendirme	kitap evi
keyfilik	kıymetlendirmek	kitap kurdu
keyfince	kıymetlenme	kitaplaştırma
keyifli	kıymetlenmek	kitaplaştırmak
keyifsiz	kıymetleşmek	kitaplık
keyifsizlenme	kıymetleştirme	kitapsever

kitapseverlik	lâhzacık	liyakatsizlik
kitapsız	lâhzada	lokmacı
kubbeli	lâkaplı	lokmacık.
kubbesiz	lâkaytlık	lokmacılık
kudretli	lânetli	lüzumlu
kudretsiz	lâtifçe	lüzumlu lüzumsuz
kudretsizlik	lâtifeci	lüzumsuz
kumarcı	lâtiflik	lüzumsuzca
kumarcılık	lâubalice	lüzumsuzluk
kumaşçı	lâubalîleşme	maaşlı
kumaşçılık	lâubalîleşmek	maaşsız
kumaşlı	lâubalîlik	maceracı
kumaşsız	lâyıkıyla	maceracılık
kurban eti	lehçeci	maceralı
kurbanlık	lehimci	macerasız
kutuplanma	lehimcilik	macuncu
kutuplanmak	lehimleme	macunculuk
kutuplaşma	lehimlemek	macunlama
kutuplaşmak	lehimlenme	macunlamak
kuvvetlendirici	lehimlenmek	macunlanma
kuvvetlendiriş	lehimletme	macunlanmak
kuvvetlendirme	lehimletmek	macunlaşma
kuvvetlendirmek	lehimli	macunlaşmak
kuvvetleniş	lezzetlendirme	maddeci
kuvvetlenme	lezzetlendirmek	maddecilik
kuvvetlenmek	lezzetlenme	maddeleşme
kuvvetli	lezzetlenmek	maddeleşmek
kuvvetlice	lezzetli	maddîleşme
kuvvetsiz	lezzetlilik	maddîleşmek
kuvvetsizlik	lezzetsiz	maddîlik
küfretme	lezzetsizlik	madenci
külfetli	lifleme	madencilik
külfetsiz	liflemek	madensel
külfetsizce	liflenme	madenselleşmek
küsurlu	liflenmek	madensi
küsursuz	lifli	mağdurluk
küsülü	liyakatli	mağrurca
lâhmacuncu	liyakat sahibi	mağrurcasına
lâhmacunculuk	liyakatsiz	mağrurlanma

mağrurlanmak
mağrurluk
mahallece
mahalleli
mahallîleşmek
maharetli
maharetsiz
maharetsizlik
mahallîleşme
mahcupluk
mahkemeleşme
mahkemeleşmek
mahkemeli
mahkemelik
mahmurlaşma
mahmurlaşmak
mahmurluk
mahmuzlama
mahmuzlamak
mahmuzlanma
mahmuzlanmak
mahmuzlu
mahpusluk
mahremlik
mahzunlaşma
mahzunlaşmak
mahzunluk
mahzurlu
makaslamak
makasçı
makasçılık
makaslama
makaslamak
makaslanma
makaslanmak
makash
makas payı
maksatlı
maksatsız

malca
maliyeci
maliyecilik
maliyetli
maliyetsiz
malî yıl
malûllük
malûmathı
malûmatsız
mal varlığı
manaca
manalandırma
manalandırma
manalı
manalı manalı
manasız
manasızlık
mancınıkçı
mancınık işi
mandallama
mandallamak
mandallanma
mandallanmak
mandallı
mandalsız
manicilik
mantıkça
mantıkçı
mantıkçılık
mantıklı
mantıksal
mantıksız
mantıksızlık
manzaralı
manzarasız
marifetli
marifetsiz
masalcı
masahımsı

masallaştırmak
maskaraca
maskaralanma
maskaralanmak
maskaralaşma
maskaralaşmak
maskaralık
masraflı
masrafsız
masumluk
matbaacı
matbaacılık
matemli
matrakçı
mavileşme
mavileşmek
mavili
mavilik
mavimsi
mavimtırak
maviş
maymuncuk
maymunlar
maymunlaşma
maymunlaşmak
maymunlaştırma
maymunlaştırmak
maymunluk
maymunsu
mazeretli
mazeretsiz
mazlumluk
mebusluk
mecalsiz
mecalsizlik
mecazlı
mecmuacı
mecmuacılık
mecnunca

medenîleşme	meraklı	mesafeli
medenîleşmek	meraksız	mesafelik
medenileştirme	meraksızlık	mertçe
medenileştirmek	merasimli	mesafeli
medenîlik	merasimsiz	mesafelik
medenî nikâh	merhabalaşma	mesleksel
medeniyet	merhabalaşmak	mesleksiz
medeniyetçilik	merhametli	mesleksizlik
medeniyetsiz	merhametsiz	meslektaş
medmekâncı	merhametsiz	meslektaşlık
mektepli	merhametsizce	meşhurluk
mektupçu	merhametsizlik	eniyetsizlik
mektupçuluk	merhemleme	meşrubatçı
mektuplaşma	merhemlemek	meşrulaşma
mektuplaşmak	merkez aç	meşrulaşmak
melezleme	merkezce	meşrulaştırma
melezlemek	merkezci	meşrulaştırmak
melezleşme	merkezcil	metanetli
melezleşmek	merkezcilik	metanetsiz
melezleştirme	merkezî ısıtma	metanetsizlik
melezleştirmek	merkezîleşme	mevsimlik
melezlik	merkezîleştirme	mevsimsiz
memleketçi	merkezîleştirmek	mevzilenme
memleketçilik	merkeziyetçi	mevzilenmek
memnunca	merkeziyetçilik	meydancık
memnuniyetle	merkezleme	meydancı
memnuniyetsiz	merkezlemek	meydancılık
memnuniyetsizlik	merkezlenme	meydanda
memnunluk	merkezlenmek	meydanlık
memurluk	merkezleşme	meyilli
mendilli	merkezleşmek	meyilsiz
mendilsiz	merkezleştirme	mezarcı
menfaatçi	merkezleştirmek	mezarcılık
menzilci	mermerci	mezarlık
meraklandırma	mermercilik	mezar taşı
meraklandırmak	mermerleşme	mezhepçi
meraklanış	mermerleşmek	mezhepçilik
meraklanma	mermerli	meziyetli
meraklanmak	mermerlik	mıknatıslama

mıknatıslamak
mıknatıslanma
mıknatıslanmak
mıknatıslı
mıknatıslı iğne
mısırcı
mısır ekmeği
Mısırlı
mısırlık
mızraklı
memleketli
mızraksı
mızraksız
mide ağzı
mideci
midesiz
milâttan önce
milâttan sonra
milletçe
millettaş
millîleşme a.
millîleşmek
millîleştirme a.
millîleştirmek
millîlik
milliyetçi
milliyetçilik
milliyetsiz
mimarısiz
mimarlık
minareli
minaresiz
mirasçı
misafirlik
miskinleşme
miskince
miskinleşmek
miskinlik
mizaçlı

mizahçı
mizahçılık
muammalık
muayeneci
mucizeli
muhabirlik
muhacirlik
muhafazalı
muhafazasız
muhallebici
muhallecilik
muammalı
muavinlik
muhafızlı
muhasibeci
muhasibecilik
muhtaçlık
mukavemetçi
mukavemetli
mukavemetsiz
mukayeseli
muskacı
muskacılık
muslukçu
muslukçuluk
musluklu
musluksuz
muşambalaşma
muşambalaşmak
muzgiller
mübalâğacı
mübalâğacılık
mübalâğalı
mübalâğasız
mücadeleci
mücevherci
mücevhercilik
müdürlük
müfettişlik

mühendislik
mühimseme
mühimsemek
mühimsemezlik
mükâfatlandırma
mükâfatlandırmak
mülâyimlik
mülkiyeli
mülteci
müminlik
münasebetiyle
münasebetli
münasebetsiz
münasebetsizlik
müsriflik
müstehcenleşme
müstehcenleşmek
müstehcenlik
müsteşarlık
müsveddelik
müşavirlik
müteahhitlik
mütercimlik
müzakereci
nafakalanma
nafile yere
nağmeli
nağmesiz
nakaratlı
nakaratsız
nakışçı
nakışçılık
nakışlama
nakışlamak
nakışlı
nakışlık
nakışsız
nakkaşlık
nakliyatçı

nakliyatçılık
nakliyeci
nakliyecilik
nalınlı
nallama
nallamak
nallanış
nallanma
nallanmak
namusluluk
namussuz
namussuzca
namussuzluk
naneli
nanesiz
nane suyu
narenciyeci
nasırlanma
nasırlanmak
nasırlaşma
nasırlaşmak
nasihatçi
nasihatçilik
nasiplenme
nasiplenmek
nebzecik
nefesleme
nefeslemek
nefeslenme
nefeslenmek
nefesli
nefeslik
nemalandırma
nemalandırmak
nemalanma
nemalanmak
nemrutlaşma
nemrutlaşmak
nemrutluk

neşelendirme
neşelendirmek
neşeleniş
neşelenme
neşelenmek
neşeli
neşesiz
neşesizlik
nezaretli
nezaretsiz
nezdinde
nezleli
nihayetinde
nikâhlamak
nikâhlanış
nikâhlanma
nikâhlanmak
nikâhlayış
nikâhlı
nikâhlık
nikâhlılık
nikâhsız
nikâhsızlık
nispetçi
nispet eki
namahremlik
nispetsiz
nispetsizlik
niyetçi
niyetçilik
niyeti bozuk
niyetleniş
niyetlenme
niyetlenmek
niyetli
niyetsiz
noksanlık
noksansız
noktacı

noktacılık
noktalama
noktalamak
noktalanma
noktalanmak
noktalayış
noktalı
noktasız
nöbetçi
nöbetçilik
nöbetleşe
nöbetleşme
nöbetleşmek
nurlandırma
nurlandırmak
nurlanış
nurlanma
nurlanmak
nurlu
nursuz
nüfusçu
nüfuzlu
nüfuzsuz
nükteci
nüktecilik
nükteli
nüktesiz
ömrünce
ömürlü
ömürsüz
özürlü
özürsüz
rağbetli
rağbetsiz
rağbetsizlik
rahatça
rahatlama
rahatlamak
rahatlatma

rahatlatmak	rezilce	sabahtan
rahatlık	rezilleşmek	sabıkalı
rahatsız	rezillik	sabıkasız
rahatsızlanma	ricacı	sabırla
rahatsızlanmak	ruhiyatçı	sabırlı
rahatsızlaşma	ruhiyatçılık	sabırsız
rahatsızlaşmak	ruhsal	sabırsızlanış
rahatsızlık	ruhsat	sabırsızlanma
rahibelik	ruhsatlı	sabırsızlanmak
nüktedanlık	ruhsatsız	sabırsızlık
rahiplik	ruhsuz	sabitlik
rahmetli	ruhsuzlaşma	sabuncu
rahmetlik	ruhsuzlaşmak	sabunculuk
rakamlama	ruhsuzlaştırma	sabunlama
rakamlı	ruhsuzlaştırmak	sabunlamak
rakıcı	ruhlu	sabunlanış
rakıcılık	ruhsuzluk	sabunlanma
rakiplik	rumuzlu	sabunlanmak
rakipsiz	rutubetli	sabunlaşma
ramazanlık	rutubetsiz	sabunlaşmak
refahlı	rüşvetçi	sabunlaştırma
refakatçi	rüşvetçilik	sabunlaştırmak
reislik	rütbeli	sabunlu
rekabetçi	rütbesiz	sabunluk
resimci	saadetle	sabunsuz
resimleme	saadetle	sadakatli
resimlemek	saatçi	sadakatlilik
resimlendirme	saatçilik	sadakatsiz
resimlendirmek	saatlerce	sadakatsizlik
resimleşme	saatli	sağça
resimleşmek	saatlik	sağlaşma
resimli	sabahçı	sağlaşmak
resimlik	sabahlama	sağlaştırma
resmîleşme	sabahlamak	sağlaştırmak
resmîleşmek	sabahları	saflık
resmîleştirme	sabahlatma	safıralı
resmîleştirmek	sabahlatmak	safra yeşili
resmîlik	sabahlı	safsatacı
ressamlık	sabahlık	safsatacılık

sahaflık	samimiyetsiz	sebeplenme
sahiden	samimiyetsizlik	sebeplenmek
sahiplik	samur kaşlı	sebepli
sahipsiz	sanatçı	sebepsiz
sahipsizlik	sanatçılık	sebepsizce
sahneleme	sanatsal	seccadeci
sahnelemek	sanayici	sedefçi
sahnelenme	sanayicilik	sedefçilik
sahnelenmek	sanayileşme	sedefli
sahneleyiş	sanayileşmek	seferlik
sahurluk	sanayileştirme	sefer tası
sakatatçı	sanayileştirmek	selâmetleme
sakatatçılık	sandalcı	selâmetlemek
sakatçı	sandalcılık	selâmlama
sakatlama	sandalyeci	selâmlamak
sakatlamak	sandalyecilik	selâmlanma
sakatlanış	sandalyeli	selâmlanmak
sakatlanma	sandalyelik	selâmlaşma
sakatlanmak	sandalyesiz	selâmlaşmak
sakatlık	sandıkçı	selâmlayış
sakince	sandıkçılık	selâmsız
sakinleme	sandıklama	selcik
sakinlemek	sandıklamak	senetleşmek
sakinleşme	sandıklanma	senetli
sakinleşmek	sandıklanmak	senetsiz
sakinleştirme	sandıklı	sevdalanış
sakinleştirmek	sandık odası	sevdalanma
sakinlik	saniyelik	sevdalanmak
salepçi	sarraflık	sevdalı
salepçilik	satır başı	seviyeli
salepgiller	sayfalama	seviyesiz
saltanatçı	sayfalamak	seviyesizlik
saltanatlı	sayfalandırma	seyirci
saltanatsız	sayfalandırmak	seyislik
saltçılık	sayfalanmış	seyranlık
samimîleşme	sayfalık	sıfatlandırma
samimîleşmek	sebatlı	sıfatlandırmak
samimîlik	sebatsız	sıfatlaştırma
samimiyetle	sebatsızlık	sıfatlaştırmak

sıfırlama	simitçi	şartlamak
sıfırlamak	simitçilik	şartlandırma
sıhhatli	siyasetçi	şartlandırmak
sınıflama	siyasetçilik	şartlanma
sınıflamak	sofra başı	şartlanmak
sınıflandırma	sofracı	şartlaşma
sınıflandırmak	sofralık	şartlaşmak
sınıflanış	sofra örtüsü	şartlı
sınıflanma	sofrası açık	şartsız
sınıflanmak	suratlı	şaşaalı
sınıflaşma	suratsız	şavkıma
sınıflaşmak	suratsızlık	şavkımak
sınıflı	süratle	şecereci
sınıfsız	süratlendirme	şecereli
sırat köprüsü	süratlendirmek	şefaathçi
sırdaş	süratlenme a	şefaathçilik,
sırdaşça	süratlenmek	şeffaflaşma
sırdaşlık	süratli	şeffaflaşmak
sicilli	şahitli	şeffaflaştırma
siftahlama	şahitlik	şeffaflaştırmak
siftahlamak	şahitsiz	şeffaflık
sihirlenme	şahsiyetli	şefkatli
sihirlenmek	şahsiyetlilik	şefkatlilik
sihirli	şahsiyetsiz	şefkatsiz
silahaltı	şahsiyetsizlik	şefkatsizlik
silahçı	şaiBELİ	şehitlik
silahlama	şairlik	şehvetli
silahlamak	şamatacı	şekilci
silahlandırma	şamatalı	şekilcilik
silahlandırmak	şanlı	şekillendirme
silahlanma	şapcı	şekillendirmek
silahlanmak	şapçılık	şekillenme
silahlı	şarapçı	şekillenmek
silahlık	şarapçılık	şekilli
silahsız	şaraplı	şekilsiz
silahsızlandırma	şarkıcı	şekilsizlik
silahsızlandırmak	şarkıcılık	şemsiyecilik
silahsızlanma	şartınca	şemsiyelik
silahsızlanmak	şartlama	şerbetçi

şerbetçilik	şiirce	tabaklamak
şerbetleme	şiirleştirme	tabaklanma
şerbetlemek	şiirleştirmek	tabaklanmak
şerbetlenme	şiirli	tabaklık
şerbetlenmek	şiirsel	tabaklık
şerbetli	şikâyetçi	tabiatıyla
şerbetlik	şirketleşme	tabiatlı
şerbetsiz	şirketleşmek	tabiatsız
şereflendirme	şirretçe	tabiatsızlık
şereflendirmek	şirretleşme	tabîleşme
şereflenme	şirretleşmek	tabîleşmek
şereflenmek	şirretlik	tabîlik
şerefli	şöhretli	tabiiyetli
şereflilik	şöhretsiz	tabiiyetsiz
şerefsiz	şuurlu sf.	tabiiyetsizlik
şerefsizlik	şuurluluk	tâbilik
şeriatçı	şuursuz	tabiplik
şeriatçılık	şuursuzluk	tablalı
şeritçi	şükretme	tabutluk,
şeritçilik	şükretmek	tacizlik
şeritgiller	şükreyleme	taçlanma
şeritleme	şükreylemek	taçlanmak
şeritlemek	şüpheci	taçlı
şeritler	şüphecilik	taçsız
şeritli	şüphelendirme	taçsızlar
şeritsiz	şüphelendirmek	taç yaprağı
şevketli	şüpheleniş	taç yapraklı
şevkli	şüphelenme	tafracı
şevksiz	şüphelenmek	tafsilâtlı
şevksizlik	şüpheli	tatahammülsüz s
şeytanca	şüphesiz	tahammülsüzlük
şeytanlık	tabakalama	tahkimli
şiddetlendirme	tabakalamak	tahlili
şiddetlendirmek	tabakalanma	tahrikçi
şiddetlenme	tabakalanmak	tahrikçilik
şiddetlenmek	tabakalı	tahsisli
şiddetli	tabakasız	tahsisli yol
şifalı	tabakçı	takatsizlik
şifasız	tabaklama	takdimci

takdimcilik	tam sayı	tecelli
takipçi	tandır alevi	tecrübeli
takipçilik	tantanacı	tecrübelilik
takipsiz	tantanalı	tecrübesiz
takipsizlik	tantanasız	tecrübesizlik
takkeli	tarafli	tecvitli
takkesiz	tarafhlık	tedarikleme
taklitçi	tarafsız	tedariklemek
taklitçilik	tarafsızlaştırma	tedarikli
taksirli	tarafsızlaştırmak	tedariksiz
taksitlendirme	tarafsızlık	tedbirli
taksitlendirmek	araftarlık	tedbirsiz
talebelik	tarifeli	tedbirsizce
talih kuşu	tarifesiz	tedbirsizlik
talihli	tariflendirme	teftiş heyeti
talihsiz	tariflendirmek	tehditsiz
talihsizlik	tarifli	tehirli
talimli	tarifsiz	tehirsiz
talipli	tarihçi	tehlikeli
tam tamına	tarihçilik	tehlikesiz
tamahkârlık	tarihlendirme	teklifli
tamamıyla	tarihlendirmek	teklifsiz
tamamlama	tarihli	teklifsizce
tamamlamak	tarihsel	teklifsizlik
tamamlanış	tarihsiz	tekrarlama
tamamlanma	tarikatchı	tekrarlama
tamamlanmak	tarikatchılık	tekrarlanma
tamamlatma	tasarruflu	tekrarlanmak
tamamlatmak	tasnifleme	tekrarlatma
tamamlayıcı	tasniflemek	tekrarlatmak
tam bakım	tatbikatçı	tekrarlı
tamburacı	tavizci	telaşlandırma
tam gün	tavizcilik	telaşlandırmak
tamirci	tavsiyeli	telâşlanış
tamircilik	tavsiyesiz	telaşlanma
tamlama	tayinli	telaşlanmak
tamlanan	tayinsiz	telâşlı
tamlayan	tebessümlü	telaşlılık.
tamlık	tebessümsüz	telaşsız

telaşsızlık	tereddütlü	teşkilatsızlık
tellaklık	tereddütsüz	teşrifatçı
tellallık	tertemiz	teşrifatçılık
tembihleme	tertipçi	teşvikçi
tembihlemek	tertipleme	tevazulu
tembihlenme	tertiplemek	tezatlı
tembihlenmek	tertiplenme	tezhipçi
tembihli	tertiplenmek	tezkereci
teminatlı	tertipleyici	tezkireci
teminatsız	tertipli	tıbbiyeli
temiz kan	tertiplilik	tıpkı
temizleme	tertipsiz	ticarileşme
temizlemek	tertipsizlik	ticarileşmek
temizleniş	tescilli	tiftiklenme
temizlenme	tescilsiz	tiftiklenmek
temizlenmek	tesellisiz	timsahlar
temizletme	tesettürlü	tiryakilik
temizletmek	tesirli	töhmetlendirme
temizleyici	tesirsiz	töhmetlendirmek
temizlik	tesisatçı	töhmetli
temizlikçi	tesisatçılık	tövbeli
temizlikçilik	teslimatçı	tuhafiyeci
temkinli	teslimiyetçi	tuhafiyecilik.
temkinlice	tespihçi	tuhaflaşmak
temkinsiz	tespihçilik	tuhaflık
temkinsizlik	tespihli	tulûatçı
temsilci	tespih ağacı	tulûatçılık
temsilcilik	teşirci	tüccarlaşma
tenkitçi	teşircilik	tüccarlaşmak
tenkitçilik	teşkilatçı	tüccarlık
tenkitli	teşkilatçılık	ukalaca
terbiyeli	teşkilatlandırılma	ukalâhık
terbiyelilik	teşkilatlandırılmak	umursama
terbiyesiz	teşkilâtlandırma	umursamak
terbiyesizce	teşkilatlandırmak	umursamaz
terbiyesizleşme	teşkilatlanma	umursamazca
terbiyesizleşmek	teşkilatlanmak	umursamazlık
terbiyesizlik	teşkilatlı	umursanma
tercümanlık	teşkilatsız	umursanmak

unvanlı	varaklanma	vesikacı
utçu	varaklanmak	vesikacılık
ücretlendirme	varaklı	vesikalı
ücretlendirmek	vârisli	vesikalık
ücretli	varissiz	vesikasız
ücretlilik	vârissiz	vezinli
ücretsiz	vasıflandırma	vezinsiz
ümmeç	vasıflandırmak	vezirlik
ümmeçi	vasıflanma	vezneci
ümmeçilik	vasıflanmak	veznecilik
ümmîlik	vasıflı	vicdanlı
üslûpçu	vasıfsız	vicdansız
üslûpçuluk	vasıta hâli	vicdansızca
üslûplaştırma	vasıtalı	vicdansızlık
üslûplaştırmak	vasıtalık	vücutça
üslûplu	vasıtasıyla	vücutlu
üslupsuz	vasıtasız	yemenici
üslûpsuzluk	vasıtasızlık	yemenicilik
vadeli	vasilik	yemenili
vadesiz	vatandaşlık	yeminsiz
vadetme	vatanlaştırma	yevmiyeci
vahşice	vatanlaştırmak	yevmiyeli
vahşileşme	vatansız	yezitlik
vahşileşmek	vatansızlık	zabitlik
vahşilik	vazifelendirilme	zahitlik
vahvahlanma	vazifelendirilmek	zahmetsiz
vahvahlanma	vazifelendirme	zahitlik
vaizlik	vazifelendirmek	zahmetsiz
vakarlı	vazifeli	zahmetsizce
vakarsız	vebalı	zakkumgiller
vakfetme	vedalaşma	zakkumlu
vakitçe	vedalaşmak	zalimce
vakitli	vefalı	zalimlik
vakitsiz	vefasız	zamandaş
vaktiyle	vefasızlık	zamanında
valilik	vekillik	zamanla
varakçı	velilik	zamanlama
varaklama	velvelecî	zamanlamak
varaklamak	veremli	zamanlı

zamansız	zarflı	zıkkımlanma
zambakgiller	zarıfçe	zıkkımlanmak
zamklama	zarıflik	zılgıtlanma
zamklamak	zarsı	zılgıtlanmak
zamklanma	zavallılık	zındıklık
zamklanmak	zayıflama	zıtlanma
zamlı	zayıflamak	zıtlanmak
zamlanma	zayıflatma	zıtlaşma
zamlanmak	zayıflatma	zıtlaşmak
zanaatçı	zavallı	zıtlık
zanaatçılık	zayıflık	ziftinmek
zanaatkârlık	zekice	ziftleme
zanlı	zencefilgiller	ziftlemek
zararına	zevklenme	ziftlenme
zararlı	zevklenmek	ziftlenmek
zararsız	zevkli	zihince
zarıcı	zevksiz	zihinsel
zarfçı	zevksizlik	ziraatçılık
zarfçılık	zeytinci	ziyadeleşme
zarfında	zeytincilik	ziyadeleşmek
zarflama	zeytingiller	ziyadesiyle
zarflamak	zeytinli	ziyaretçi
zarflanma	zeytinlik	zürafagiller
zarflanmak	zeytinsi	

3.2.3.2. Bir Arapça ve Bir Türkçe Sözcükten Oluşan Yapılar

“Türkçe Sözlük”ten yapılan derleme sonucu elde edilen Arapça alıntılardan bir kısmı Türkçe sözcüklerle çeşitli biçimlerde bir araya gelerek yeni sözcükler, yeni kavramları karşılamaya olanak sağlayan yeni söz birlikleri oluşturmuşlardır. Bu bölümde genellikle Türkçe unsur olarak etmek, olmak gibi yardımcı eylemler kullanılmıştır. Ayrıca *akıl dışı* gibi isim tamlaması şeklinde kurulan birleşik sözcükler ve *akıllı uslu* örneğinde olduğu gibi Arapça ve Türkçe sözcükler ile Türkçe +II/+IU eki ile oluşmuş yapılar da bu bölümde yer almıştır.

addedilme	gaspetme	kaleci eldiveni
addedilmek	gaspetmek	kaybedilme
addetme	haczetme	kaybedilmek
addetmek	haczetmek	kaybetme
addolunma	halletme	kaybetmek
addolunmak	halletmek	kaybolma
ahlâk bilimi	hallolmak	kaybolmak
ahlâk dışıcılık	hallolunma	kayboluş
ahiret yolculuğu	hallolunmak	kaydedici
ahiret kardeşi	hamdetme	kaydedilme
aile ocağı	hamdetmek	kaydedilmek
akıl dışı	hapsedilme	kaydetme
akıl dışıcılık	hapsedilmek	kaydetmek
akıl dışı	hapsetme	kaydettirme
akıllı uslu	hapsetmek	kaydettirmek
akılsızlık etmek	hapsettirme	keşfedilme a.
Allaha ısmarladık	hapsettirmek	keşfedilmek
Allah vergisi	hatmetme	keşfetme
Allah yapısı	hedefleme	keşfetmek
arife günü	hedeflemek	keşfettirme
azledilme	hedeflenmek	keşfettirmek
azledilmek	hissetme	keyfetme
azletme	hissetmek	keyfetmek
azletmek	hissettirme	kibar düşkün
azlolunma	hissettirmek	kiralık kadın
azlolunmak	hükmetme	kiralık kız
azmetme	hükümet kapısı	kurbanlık koyun
azmetmek	hükümet konağı	Kurban Bayramı
azmettirme	insanoğlu	kuvvet komutanları
azmettirmek	insanüstü	kuvvetölçer
bahar bayramı	kabız olmak	küfretmek
basur memesi	kâbus basmak	küfür savurmak
beden eğitimi	kadeh kaldırmak	küfür yemek
cumartesi	kadeh tokuşturmak	küfürü basmak
daire kesmesi	kadirbilir	külfete katlanmak
defnedilme	kadirbilirlik	künyesi gelmek
defnedilmek	kadirbilmez	künyesi bozuk
defnetme	kadirbilmezlik	kürsü başkanı
edebiyatsever	kahve kaşığı	lanetleme

lanetlemek
lanetlenme
lanetlenmek
lokma başlığı
lokma göz
lokma gözlü
lokma tatlısı
lütfetme
lütfetmek
madde başı
maden bilimi
maden damarı
madenî yağ
madenî yün
maden kömürü
maden kuyusu
maden ocağı
maden suyu
maden yatağı
maden yünü
mağara bilimci
mağara bilimi
mağara sesi
mahalle arası
mahalle arkadaşı
mahalle bekçisi
mahalle çapkını
mahallî seçim
mahkeme duvarı
mahkeme kapısı
mahmur bakış
mahmur çiçeği
mahşer
mahvetme
mahvetmek
mahvolma
mahvolmak
makam odası
makam ödeneği

mal birliği
mal canlısı
malın gözü
malî belge
mangal kömürü
mangal yağı
mangal yürekli
mantık dışı
mantık öncesi
masraf kapısı
matem ayı
mavi boncuk
mavi küf
maymun balığı
meclis araştırması
mektepe çocuğu
mektepe kaçığı
menedilme
menedilmek
menetme
menetmek etmek
menfaat düşkünü
menolunma
menolunmak
merkezî yıkama
merkezî yönetim
merkezkaç
merkezkaçlama
meslek içi eğitim
methetme
methetmek
mevrit alayı
meydan dayağı
meydan korkusu
meydan savaşı
meyletmek
meyletme
mezar kaçını
mısır özü

mısır unu
mısır yağı
mide kapısı
milletler arası
milletler arası
milletler arası
milletsever
milletseverlik
millî güvenlik
millî eğitim
millî gelir
millî kimlik
millî savunma
milliyetsever
milliyetseverlik
mirasyedi
mirasyedilik
misafir odası
muafiyet sınavı
muhafız alayı
muhallebi çocuğu
mukavemet koşusu
muska böreği
mutfak dolabı
mutfak havlusu
mübarek ay
mübarek gün
müdür yardımcısı
nakdî vergi
nakdî yardım
nakış ipliği
nakledilme
nakledilmek
naklen yayın
nakletme
nakletmek
naklettirme
naklettirmek
nasihat yollu

nazar boncuğu
nefes borusu
nefes darlığı
nefes kesici
nefesli çalgı
noktalı delik
nur yüzlü
nüfus bilimci
nüfus bilimi
nüfus bilimsel
nüfus kütüğü
nüfus patlaması
nüfus sayımı
nüfus yoğunluğu
ömür boyu
ömür boyunca
ömür törpüsü
pelesenk ağacı
rahat döşeği
rahat duruş
rakı bardağı
ramazan topu
reddedilme
reddedilmek
reddediş
reddetme
reddetmek
reddeyleme
reddeylemek
reddolunma
reddolunmak
rehine koymak
reis bey
resim yazı
resmetme
resmetmek
resmî dil
resmigeçit
resmî giysi

ruh bilgini
ruh bilimci
ruh bilimcilik
ruh bilimi
ruh bilimsel
ruh çöküntüsü
ruh göçü
ruh karmaşası
ruh ölçümü
ruh ötesi
ruh sağlığı
rutubetlendirme
rutubetlendirmek
rutubetlenme
rutubetlenmek
saat açısı
saat ayarı
saat başı
saat çiçeği
saat dilimi
sabaha doğru
sabah koşusu
sabah yeli
sabun tozu
sabahyıldızı
sabır taşı
sabitleşme
sabitleşmek
sabitleştirme
sabitleştirmek
sabretme
sabretmek
sabreyleme
sabreylemek
sabun ağacı
sabun balığı
sabun otu
sabun taşı
saf dışı

sahil boyu
sahil çizgisi
sahur yemeği
samur kürk
sanat eri
sanat evi
sanatsever
sanayi bölgesi
sanayi kuruluşu
sanayi ülkesi
sanayi yatırımı
sandalye kavgası
sandık başkanı
sebeb bilimi
sedef otu
seher yeli
seyredilme
seyredilmek
seyretme
seyretmek
seyreyleme
seyreylemek
seyyar satıcı
sofra takımı
sokak çocuğu
sokak kadını
sokak kapısı
sokak kızı
sokak
siyaset bilimi
şarap bardağı
şarap çanağı
şark çıbanı
şart kipi
şehadet parmağı
şekil bilgisi
şekil değiştirme
şerbetçi otu
şeref konuğu

şeref sözü	tavus kuşu	veraset ve intikal vergisi
şeref üyesi	tavuskuyruğu	vezirparmağı
şeref yeri	tavus tüyü	zaman aşımı
şerit balığı	tavus yeşili	zaman
şeytan arabası	teftiş kurulu	zaman belirteci
şeytan çekici	temizlikçi kadın	zaman bilimi
şeytan elması	temizlik işleri	zaman bilimsel
şeytaniğnesi	temiz yürekli	zaman birimi
şeytaniğnesigiller	temiz yüreklilik	zaman dizini
şeytan kuşu	teslimiyetçi	zaman eki
şeytan otu	tespih ağacıgiller	zannetme
şeytan örümceği	tespih ağacıgiller	zannetmek
şeytansaçı	tespih böceği	zanneyleme
şeytan taşlama	tıpkıbasım	zanneylemek
şeytanti	tıpkıçekim	zannolunma
şeytantırnağı	ticaret gemisi	zannolunmak
şiddet olayı	ticaret işletmesi	zayıf sesli
şifa otu	ticaret odası	zekâ bölümü
şuuraltı	ticarî tüketim	zekâ geriliği
şüphe kurdu	tiftik keçisi	zekâ yaşı
tabiat bilgisi	tövbe ayları	zekâ yeteneği
tabiat bilimleri	türbe eriği	zemzem suyu
tabiatüstü	ufku dar	zeytin dalı
tabiatüstücülük	ufku geniş	zeytin ezmesi
taç giyme töreni	ufuk çizgisi	zeytin güvesi
takdir yetkisi	vade bitimi	zeytin kurdu
taksirli suç	vadeli satış	zeytin sineği
tam aç	vade sonu	zeytinyağı
tamlayan durumu	vadetmek	zeytinyağlı
tamir takımı	vahşi orman	zeytinyağlı dolma
tandır böreği	vakfетmek	zeytinyağlı sarma
tandır çöreği	vakıf geliri	zeytinyağlı yemek
tandır ekmeği	vakıf toprağı	zifiri karanlık
tarafsız bölge	vasıfsız işçi	zihin açıklığı
tanzim satışı	vasıflı işçi	zihin bulanıklığı
tarih öncesi	vasıtalı vergi	zihin karışıklığı
tarihsel özdekçi	vasıtasız vergi	zihin yorgunluğu
tarihsel özdekçilik	vatansever	zikredilme
tasvirî dil bilgisi	vatanseverlik	zikredilmek

zikretme
zikretmek
zikrolunma
zikrolunmak

zirâî işletme
zirve toplantısı
zulmetme
zulmetmek

zümre toplantısı
zümrüt yeşili

3.2.3.3. Bir Arapça Bir Türkçe ve Bir Arapça Sözcükten Oluşan Yapılar

Bunların dışında /şartlı birleşik cümle/ ve /şartlı birleşik zaman/ gibi bir Arapça, bir Türkçe ardından tekrar Arapça bir sözcükle oluşmuş üçlü birleşik yapılar da vardır. Bu tür birleşik sözcük grupları birer terimdir ve sayıları çok değildir.

şartlı birleşik cümle
şartlı birleşik zaman

3.2.3.4. Arapça İki Sözcük ve Türkçe Eklerden Oluşanlar

Arapçadan Türkçeye giren bazı sözcükler Türkçe ekler alarak belirtisiz ad tamlaması kurmuştur. Art arda gelen iki Arapça sözcükten ilki Türkçe tamlama kuralına göre ek almaz, ikinci sözcük olan tamlanan +I/+sI eklerinden uygun olanı alır.

Bu bölümde ayrıca çeşitli şekillerde oluşmuş tekrar grupları da yer almıştır. Bu yapılar +II/+IU...+sIz/sUz, +sIz/+sUz...+sIz/+sUz, +(s)I/+(s)U...+(s)InA/+(s)UnA ekleri ile oluşmuşlardır.

adliye teşkilatı	arzuhâlcilik	mağara resmi
ahret adamı	hükümet darbesi	vaktizamanında
ahret suali	hükümet erkânı	zaman zarfı
aile hayatı	idare amiri	kahve tabağı
aile hukuku	kahve cezvesi	kale bedeni
aile meclisi	kahve dolabı	kürsü şeyhi
aile reisi	kahve falı	mahalle imamı
aile saadeti	kanun maddesi	mahalle kahvesi
akıl defteri	kira bedeli	mahalle mektebi
akıl zayıflığı	kitap dolabı	mahalle muhtarı
amme davası	kitap ehli	mahkeme kararı
amme efkârı	kuvvet çifti	mahkeme masrafı
amme hukuku	maden cevheri	makam tazminatı
amme idaresi	maden devri	mal beyanı
arzuhâlcı	maden kirası	mal müdürlüğü
	maden mavisi	mal müdürü

mal sahibi	nüfus coğrafyası	tahrirat kâtibi
mal sandığı	nüfus kâğıdı a	tahrir heyeti
malûmat sahibi	nüfus kalemi	takdir hakkı
matem havası	nüfus kaydı	tandır kebabı
maymun iştahı	nüfus memurluğu	tarihî maddeci
mekân zarfı	rakı âlemi	tarihî maddecilik
memleket havası	rakı meclisi	tatbik imzası
mesai saati	ramazan davulu	tatbik mührü
mevduat defteri	ramazan keyfi	tavsiye mektubu
meydan muharebesi	ruh hekimi	tekml haberı
meydan saati	saadet asrı	telâffuz cihazı
Mısır baklası	saadet zinciri	telef hakkı
mısır kalburu	saat cebi	teminat senedi
mide fesadı	saat dairesi	teselli mükâfatı
millet meclisi	saat farkı	ticaret coğrafyası
milletvekili	saat kulesi	ticaret mahkemesi
milletvekilliği	sabah ezanı	ticaret merkezi
muhakeme usulü	sabah kahvaltısı	ticaret sicili
muhalefet şerhi	sabah keyfi	tuhafiye dükkânı
mutfak havalandırması	sabika kaydı	vakıf arazisi
mülkiye mektebi	sahil şeridi	vakıf malı
müsvedde defteri	sanat adamı	vakıf senedi
müşteri hizmeti	sanat dünyası	vatan haini
mütevelli heyeti	sandık eşyası	vatan hainliği
nakil vasıtası	sıhhî tesisatçı	vazife aşkı
namus belâsı	sıhhî tesisatçılık	vefat ilmühaberi
namus davası	siyaset meydanı	vekâlet ücreti
nane ruhu	sofra bezi	veraset ilâmı
nefes nefese	sofra duası	yevmiye defteri
nefis muhasebesi	şeref kıtası	zatiâlıleri
nefis mücadelesi	şeref misafiri	zatiâliniz
nefis müdafaası	şeytan bezi	zevk ehli
nefsi müdafa	şeytanminaresi	zihin berraklığı
nikâh memuru	şiir defteri	zihin hesabı
noktalama işareti	şiir kitabı	zümre edebiyatı
noktalama işaretleri	şöhret sahibi	
nöbet şekeri	tabiî âfetler	

Tamlamalardan bazılarında tamlayan kısmını oluşturan Arapça sözcükten sonra +çI/+çU, +II/+IU, +IIk/+IUk ekleri ile yeni bir sözcük türetilmektedir. Örneğin:

sabahçı kahvesi

silâhlı kuvvetler

takipsizlik kararı

temizlik malzemesi

Tekrar Gruplarıyla Oluşmuş Yapılar

Arapçadan Türkçeye giren bazı sözcükler +II/+IU...+sIz/sUz, +sIz/+sUz...+sIz/+sUz, +(s)I/(s)U...+(s)InA/(s)UnA yapılarında tekrar grupları oluşturabilmektedir. Örneğin:

1. +II/+IU...+sIz/+sUz ile oluşanlar

münasebetli münasebetsiz

sebepli sebepsiz

şanlı şöretli

vakitli vakitsiz

zamanlı zamansız

2. +sIz/+sUz ...+sIz/+sUz ile oluşanlar

selamsız sabahsız

şartsız şurtsuz

3. +(s)I/(s)U...+(s)InA/(s)UnA ile oluşanlar

noktası noktasına

saati saatine

tamamı tamamına

tamı tamına

3.2.4. Arapça ve Farsçadan Oluşan Sözcükler

Bu bölümde Arapça bir sözcük ve Farsça ek ile ya da bir Arapça bir Farsça sözcüğün birleşmesiyle oluşmuş birleşik sözcükler ve türemiş sözcükler yer almaktadır. Türk Dil Kurumu'nun "Türkçe Sözlük"üne göre bu şekilde kurulan ve günümüz Türkçesinde kullanılan 73 sözcük vardır. Arapça bir sözcük ve Farsça ek ile oluşan yapılar, Arapça sözcüğün ardına Farsça -dar, -gâh, -kâr, -hane, -name, -baz, -ger, -perest, -çe, -ber, -keş, -ane, -zede eklerinin eklenmesiyle oluşmuş yapılardır.

Tahripkâr, takdirname, talimatname, tavsiyename, tecavüzkâr, ticaretgâh, vakıfname, vasiyetname, vekâletname sözcükleri, günümüz Türkçesinde anlaşılabilir kullanımı sıklığını kaybettiği için yukarıdaki saymacanın dışında tutulmuştur. Bu sözcükler günümüzde Farsça ekler yerine daha çok Türkçe eklerle türetilmekte, Farsça sözcükler yerine Türkçe sözcüklerle yeni sözcük yapılmakta ya da sözcükteki Farsça bölüm düşürülerek Arapça kısmı tek başına yine sözcüğün eski anlamını taşıyacak şekilde kullanılmaktadır: tahripkâr: tahrip edici, takdirname: takdir, talimatname: talimat, tavsiyename: tavsiye mektubu, referans mektubu, tecavüzkâr: tecavüzcü, vasiyetname: vasiyet, vekâletname: vekâlet. Bazen de bileşik sözcüğün Farsça kısmı yine Farsça başka bir sözcükle ya da Arapça bir sözcükle de karşılanabilmektedir: ticaretgâh: ticarethane, vakıfname: vakfiye

ameliyathane Ar. ‘ameliyyât + Far hâne

belki Ar. bel + Far ki

cefakâr Ar. cefa + Far. -kâr

cefakeş Ar. cefâ + Far. -keş

cüzdan Ar. cuz’ + Far. -dân

eczahane Ar. ecza’ + Far. hâne

fedakâr Ar. fidâ’ + Far. -kâr

hapishane Ar. habs + Far hâne

hilebaz Ar. hîle + Far -bâz

hükümdar Ar. hukm + Far. -dâr

iddianame Ar. iddi‘â + Far. nâme huk.

illâki Ar. illâ + Far. ki

istifanname Ar. isti‘fâ + Far. nâme

kafadar Ar. kafa + Far. -dâr

kahvehane Ar kahve + Far. hâne

kimyager Ar. kimîyâ’ + Far. -ger

kumarbaz Ar. kimâr + Far. -bâz

kumarhane Ar. kimâr + Far. hâne

küfürbaz Ar. kufr + Far. -bâz

lütufkâr Ar. luţf + Far. -kâr

maceraperest Ar. mâcerâ + Far. -perest

mademki Ar. mâ-dâm + Far. ki

mahpushane Ar mahbûs + Far. hâne

malikâne Ar. mâlik + Far. -âne

manidar Ar. ma‘nî + Far. -dâr

masumane Ar ma‘şûm + Far -âne

minnettar Ar minnet + Far. -dâr

misafirhane Ar. musâfir + Far. hâne

muayenehane Ar. mu‘âyene + Far. hâne

muhafazakâr Ar. muhâfaza + Far. -kâr

nalbant Ar. na‘l + Far. bend

nalbur Ar. na‘l + Far. -ber

nasihatname Ar. nasihat + Far. nâme

nezarethane Ar. nezâret + Far. hâne

nüktedan Ar nukte + Far. -dân

sanatkâr Ar. şan‘at + Far. -kâr

safdil Ar. şâf + Far. dil

selzede Ar. seyl + Far. -zede

semahane Ar. semâ‘ + Far hâne

semazen Ar. semā' + Far. -zen

seferber Ar. sefer + Far. -ber

sihirbaz Ar. sihr + Far. -bāz

silāhhane Ar. silāh + Far. hāne

şairane Ar. şā'ir + Far. -āne

şamdan Ar. şem' + Far. -dān

şaraphane a. Ar. şerāb + Far. Hāne

şartname Ar şart + Far. Nāme

şehadetname Ar şehādet + Far nāme

şifahane Ar. şifā' + Far. Hāne

şikâyetname Ar şikāyet + Far. nāme

taahhütname Ar. ta'ahhud + Far. nāme

tabakhane Ar debbāğ + Far hāne

tahripkâr Ar. tahrib + Far. -kâr

tahsildar Ar. taḥşîl + Far. -dār

takdirname Ar. taqdîr + Far. nāme

talepname Ar. taleb + Far. nāme

talimatname Ar. ta'limāt + Far. nāme

talimgah Ar. ta'lim + Far. -gāh

talimhane Ar. ta'lim + Far. hāne

tamahkâr Ar. tama' + Far. -kâr

tamirhane Ar. ta'mîr + Far. hāne

tarafdar a. ve sf. Ar. taraf + Far. -dār

tarihçe Ar. târîḥ + Far -çe

tavsiyename Ar. tavṣiye + Far. nāme

tecavüzkâr Ar. tecāvuz + Far. -kâr

tehditkâr tehdîd + Far. -kâr

temiz pak Ar. temyîz + Far. pāk

temiz para Ar. temyîz + Far. pāre

ticaretgâh Ar. ticāret + Far. -gāh

ticarethane Ar. ticāret + Far. hāne

tövbekar Ar. tevbe + Far. -kâr

türbedar Ar. turbe + Far. -dār

vakıfname Ar. vakf + Far. nāme esk

vasiyetname Ar. vaṣiyyet + Far. nāme

vekâletname Ar. vekālet + Far. nāme

veya Ar ve + Far yā

veyahut Ar. ve + Far. yāhud

veznedar Ar. vezne + Far. -dar

zanaatkâr Ar. şinā'at + Far. -kâr

ziyaretgâh Ar. ziyāret + Far. -gāh

3.2.5. Farsça ve Arapçadan Oluşan Sözcükler

Türkçe Sözlük'ten yapılan derleme sonucu elde edilen alıntı sözcüklerden bir kısmı Farsça ve Arapçadan oluşmuş birleşik sözcüklerdir. Bu şekilde oluşan 12 birleşik yapı vardır. Bunlardan 3 tanesi der-, nâ-, ve ez- ön eki ile oluşmuştur. 2 tanesi sıfat ve 10 tanesi ise isimdir.

beddua Far. bed + Ar. du'a

çardak Far. çār “dört” + Ar. ṭāq

derhâl Far. der + Ar. ḥāl

ezkaza Far. ez + Ar. kazā

hemcins Far. hem + Ar. cins

hemfikir Far. hem + Ar. fikr

hoşsohbet Far. hoş + Ar. şuhhet

namahrem Far. nā + Ar. mahrem esk.

narenciye Far. nārenc + Ar. -iyye

nevresim Far. nev + Ar. resm

şaheser Far. şāh + Ar. eşer

şaphane Ar şabh + Far.ḥāne

3.2.6. Arapça ve Fransızcadan Oluşan Sözcükler

Türkçe Sözlük'ten yapılan derlemede yer alan sözcükler içinde Arapça ve Fransızcadan oluşan 17 yapı vardır. Bu yapıların 1 tanesi dışında hepsi sıfat tamlaması şeklinde kurulmuştur. Siyasal sözcüğü Arapça siyāset/siyāsa sözcüğüne Fransızca -l sıfat yapma ekinin eklenmesiyle oluşturulmuş bir sözcüktür.

askeri kaput

cep telefonu

millî marş

nehir roman

sayfa ekran

siyasal parti

siyasî ambargo

siyasî parti

şerit metre

tam bilet

tam gaz

tam otomatik

tam pansiyon

tarihî film

tarihî roman

temiz raporu

ticari ataşe

umumî kongre

3.2.7. Fransızca ve Arapçadan Oluşan Sözcükler

Türkçe Sözlük'ten yapılan derleme sonucu elde edilen alıntı sözcükler içinde Fransızca ve Arapçadan oluşan sadece 3 yapı vardır. Bunlar, Arapça sözcüğe Fransızca bir ön ek getirilmesiyle oluşmuş yapılardır. Kullanılan ön ekler: bio-, biyo-, elektro-.

biokütle Fr. bio + Ar. kutle

biyokimya Fr. bio + Ar. kīmyā kim.

elektrokimya Fr. électro + Ar. kīmyā

3.2.8. Arapça ve İngilizceden Oluşan Sözcükler

Türkçe Sözlük'ten yapılan derleme sonucu elde edilen alıntı sözcükler içinde Arapça İngilizceden oluşan sadece 1 yapı vardır. O da Arapça hucūm “üstüne yürüme, saldırma, saldırı” sözcüğüne İngilizce boat “bot” sözcüğünün ses bakımından Türkçeleşmiş halinin eklenmesi ile oluşmuştur.

hücumbot Ar. hucum + İng. boat

3.2.9. Arapça ve Rumcadan Oluşan Sözcük Sözcükler

Türkçe Sözlük'ten yapılan derleme sonucu elde edilen alıntı sözcükler içinde Arapça Rumcadan oluşan sadece 1 yapı vardır. Arapça lokma sözcüğüne Rumca anahtar sözcüğünün eklenmesi ile oluşmuş bir sıfat tamlamasıdır.

lokma anahtar

3.2.10. Arapça ve İtalyancadan Oluşan Sözcükler

Türkçe Sözlük'ten yapılan derleme sonucu elde edilen alıntı sözcükler içinde Arapça İtalyancadan oluşan 3 yapı vardır ve üçü de sıfat tamlamasıdır.

şerit makarna

taklit mobilya

tarihî tiyatro

3.2.11. Arapça Farsça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler

Bu bölümde Türkçe Sözlük'ten yapılan derleme sonucu elde edilen alıntı sözcükler içinden üç dil malzemesiyle oluşmuş yeni yapılar toplanmıştır. Bu yapılar, Arapça bir sözcüğün ardına Farsça ve Türkçe ekler eklenerek (kumar+baz+lık) ya da Arapça sözcüğün ardına Farsça bir sözcük, onun ardına da Türkçe bir ek eklenmesiyle oluşmuştur (akıl+hastane+si). /mermer kireci/ yapısındaki mermer sözcüğü Yunanca bir sözcük olup Türkçeye Arapça yoluyla girmiştir. Arapçadan alıntı olduğundan bu sözcüğün bu bölümde değerlendirilmesi uygun görülmüştür.

Bu bölümdeki yapıların bir bölümü (31 tanesi) isim tamlaması biçiminde, bir bölümü sıfat tamlaması biçiminde, bir bölümü isim (20 adet), bir bölümü de zarf biçimindedir.

Kahverengi sözcüğü isim tamlaması biçiminde oluşturulmuş bir renk adı olması yönüyle hem isim tamlaması içinde hem de isimler içinde sayılmıştır. Nursuz pirsiz ve senetsiz sepetsiz sıfatları Türkçe yokluk eki +sIz/+sUz...+sIz/+sUz yapısının Arapça ve Farsça sözcüklere eklenmesiyle yapılmıştır. Bu yapılardaki birinci sözcükler Arapça, ikinci sözcükler Farsçadır.

daire parçası	heykeltıraşlık	
mermer kireci	mısır püskülü	şamdancılık
mazeret kâğıdı	minnettarlık	şarap rengi
kimyagerlik	muhafazakârlık	şeytan şalgamı
amansız hastalık	mutfak merdiveni	taciz ateşi
kumarbazlık	nafile namazı	şehriye çorbası
kumarhaneci	nabantlık	tahin rengi
aile bahçesi	nalburluk	tahsildarlık
kumarhanecilik	nane şekeri	tatil köyü
akıl hastahanesi	nikâh şekeri	temiz kâğıdı
aile dostu	nursuz pirsiz	ukalâ dümbeleşti
akıl hastası	nüfus cüzdanı	vatan borcu
akıl hocası	ruh hastası	veznedarlık
fedakârca	saat camı	zeytin rengi
fedakârlık	sabah namazı	zührevî hastalık
hükümdarlık	saba rüzgârı	
iman tahtası	safra kesesi	
kafadarlık	sanatkârlık	
kahve fincanı	sedef hastalığı	
kahvehaneci	seferberlik	
kahverengi	semazen başı	
küfürbazlık	senetsiz sepetsiz	
kürsü hocası	seyyar hastahane	
kütüphaneci	sihirbazlık	
kütüphanecilik	sofra tahtası	
mavi hastalık	sohbet ustası	
mevrit şekeri	şairanelik	
meydan sazi	şamdancı	

3.2.12. Arapça Türkçe ve Farsçadan Oluşan Sözcükler

Bu başlıkta yer alan yapılar üç dilin dil malzemesiyle oluşmuştur. Birinci sözcük Arapça, üçüncü sözcük Farsça, ikisini birbirine bağlayan ve ikisi arasında ilişki kuran ek Türkçedir. Bu işlevde, bu bölümde +Ilk/+IUk, +sIz/+sUz, +II/+IU ekleri ile belirtisiz isim tamlaması ve sıfat tamlaması biçimindeki yapılar yer almaktadır.

kiralık adam	müsveddelik kâğıt
kiralık katil	sabah akşam
lüzumsuz adam	terbiyeli çorba
merkezkaç kuvvet	terbiyeli köfte

vadeli hesap
vadesiz hesap
vadeli mevduat
vadesiz mevduat
vesikalık resim
zekâ testi

zeytinsi meyve
zata mahsus

3.2.13. Farsça Arapça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler

Bu bölümde, çardak (Farsça çehâr “dört” + Arapça tāk “kemer, kubbe” > çār-tāk’tan) sözcüğünün +II/+IU ve +sIz/+sUz ekiyle oluşturulmuş iki biçimiyle Farsça na-ön eki, Arapça mahrem sözcüğü ve Türkçe +IIk/+IUk ekinin birleşmesiyle oluşmuş namahremlık sözcükleri yer almaktadır.

çardaklı
çardaksız
namahremlık

3.2.14. Arapça Türkçe ve Fransızcadan Oluşan Sözcükler

Bu bölümde yer alan 8 söz grubunun yapısı şöyledir: Birinci sözcük Arapça, ikinci sözcük Fransızcadır. Birinci sözcüğün ardına gelen çeşitli Türkçe ekler, farklı kökenli bu iki sözcüğü sıfat grubu biçimine getirmiştir. Burada kullanılan ve sıfat yapan bu ekler şöyledir: +II/+IU, +mIş/+mUş, +sAl, +IIk/+IUk.

noktalı virgül
aletli jimnastik
resimli roman
sayfalanmış program s

şartlı refleks
şartsız refleks
tarihsel roman
vesikalık fotoğraf

3.2.15. Arapça İtalyanca ve Türkçeden Oluşan Sözcükler

Bu bölümde yer alan 9 yapı, belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşturulmuş yapılardır. Birinci sözcük Arapça, ikinci sözcük İtalyancadır. Türkçe biçim ise belirtisiz isim tamlamasındaki +sI/+sU ekidir.

aile gazinosu
kahve makinesi
maden sodası
nakış makinesi
sevk pusulası

seyahat acentesi
tasarruf bonusu
ticaret borsası
ticaret filosu

3.2.16. Arapça Türkçe ve İtalyancadan Oluşan Sözcükler

Bu bölümde yer alan iki yapı, birinci tarafı Arapça, ikinci tarafı Türkçe olan iki adın Türkçe +IIk/+IUk ve +II/+IU ekleriyle sıfat yapılmasıyla oluşmuştur.

kiralık kasa

saatli bomba

3.2.17. Arapça Rumca Türkçeden Oluşan Sözcükler

Birinci kısmı Arapça, ikinci kısmı Rumca olan adlardan oluşmuş belirtisiz isim tamlaması yapılarından oluşan bu bölümdeki yapıların sadece tamlamanın sonunda yer alan +I /+U/ +sI/+sU ekleri Türkçedir.

ticaret limanı

akıl kutusu

ameliyat masası

mücevher kutusu

ramazan pidesi

şarap fıçısı

şeytan feneri

3.2.18. Arapça Türkçe ve Rumcadan Oluşan Sözcükler

Bu bölümdeki 3 yapı Türkçe sıfat yapma eki +II/+IU'nun Arapça ve Rumca sözcükleri birleştirilerek sıfat tamlaması yaptığı örneklerden oluşmaktadır.

kubbeli fırın

zeytinyağlı fasulye

kubbeli fırın

3.2.19. Arapça Türkçe ve Sırpçadan Oluşan Sözcükler

Bu bölümü oluşturan tek örnek Arapça taş sözcüğü ile Sırpça kral sözcüğünün Türkçe olumsuz sıfat yapma eki +sIz/+sUz ekiyle birleştirilerek elde edilmiş bir sıfat tamlamasıdır.

taçsız kral

3.2.20. Arapça Fransızca ve Türkçeden Oluşan Sözcükler

Bu bölümde yer alan 31 yapı belirtisiz isim tamlaması biçiminde, 1 yapı Arapça -î eki ile oluşmuş bir sıfat biçimindedir. Tamlamanın birinci ögesi olan tamlayan Arapça bir sözcükten, ikinci öge olan tamlanan Fransızca bir sözcükten oluşmuş olup, tamlama kuralına göre tamlanan ögede yer alan ek +I/+U / +sI/+sU ekleri de Türkçedir.

zaman tüneli

kira kontratı

aile bütçesi

aile planlaması

akıl doktoru

maaş bordrosu

makam otomobili

makam şoförü

malî analist

mekân akustiği

mekân grupları

merasim salonu

misafir salonu

muhalafet partisi

müfredat programı

nane likörü

nüfus planlaması

ruh doktoru

sahil kordonu

sanat enstitüsü

sanat filmi

sanat okulu

sanayi sitesi

şeref salonu

şeref tribünü

teftiş raporu

telâffuz organı

tesettür mağazası

ticaret ataşesi

vesika fotoğrafı

zam paketi

zarffil grubu

zihin jimnastiği

zirve konferansı

3.3. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Diğer Yapıları

“Türkçe Sözlük”ten derlenen Arapça alıntı sözcüklerin yukardakiler dışında Türkçede kullanılmakta olan başka yapıları da vardır. Alıntı, bütün dünya dillerinde olduğu gibi Türkçede de söz konusu bir dil olayıdır. Alıntı yapma konusunun kendisi gibi alıntı yapma yolları da bütün dillerde benzer şekillerde olmaktadır. Diğer dillerde olduğu gibi Türkçe de alıntı yaptığı dilden doğrudan sözcük alabildiği gibi yeni kavramı karşılamak için kendi imkânlarını kullanarak yeni bir sözcük oluşturma yoluna da gitmiştir. Türkçede bunlar dışında bir alıntı biçimi daha vardır ki bu, diğer ikisinden çok farklıdır. Türkçede, Arapça bilen aydınların Arapçanın dil kurallarına göre oluşturduğu ve sadece Türkçede kullanılan Arapça sözcükler de vardır. “Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Diğer Yapıları” başlığı altında işte bu yapılar yer almaktadır. Bu yapılar dışında bir de Arapçada çoğul durumda iken Türkçeye çoğul anlamını yitirmiş, tekil olarak girmiş olan sözcükler vardır. Bu tür sözcüklerin bazılarının sadece çoğul biçimi Türkçede kullanılırken bazıları çoğul anlamını yitirmiş olarak hem çoğul biçimde hem de tekil biçimde Türkçede kullanılmaktadır. Bunlar da yine kendi aralarında anlam farkı olanlar ve olmayanlar şeklinde ayrılmaktadır.

3.3.1. Arapça Olmayıp Arapça Kurallara Göre Türkçede Türetilmiş Sözcükler

Arapça alıntılarının bir kısmının Arapçanın kurallarını bilen aydınlar tarafından türetildiği bilinmektedir. Tanzimat dönemine kadar Türkçe ile Arapçanın ilişkisi ya doğrudan sözcük alınması (Allah, iman, cami vb.) ya da Arapçadaki bir kavramın Farsçasının alıntılanması (namaz, oruç, peygamber vb.) şeklinde olmuştur. Tanzimat dönemine gelindiğinde kültür ve siyasi hayattaki değişmelerle birlikte dile yeni kavramlar girmiştir. Bu yeni kavramları karşılamak için aydınların önünde iki seçenek vardır: Sözcüğü yaratan kültürden olduğu gibi almak, kavramı karşılayacak bir sözcük türetmek. Osmanlı aydını ikinci yolu tercih etmiş²⁶ ve bu dönemde etkileşim içinde oldukları Fransız kültüründen aldıkları yeni kavramları karşılamak için Arapçanın söz dağarcığına başvurmuşlardır. Tanzimat döneminde Fransızcadan giren kavramlara karşılık olarak Türk aydınları tarafından Arapça köklerden Arapçanın kurallarına göre sözcükler türetilmiştir. Bu sözcükler Arapçada hiçbir zaman kullanılmamış sadece Türkçede kullanılmıştır (Özkan N. , 2011, s. 1354). Örneğin *bakire*, *mefkure*, *nezaket* gibi sözcükler Arapçada hiç olmadığı halde taşıdıkları anlamı içeren kavrama karşılık olarak yeni türetilmiştir (Toparlı, 1996, s. 607-618). Yine aynı şekilde *point de view* = *nokta-i nazar* şeklinde Arapça sözcükler ve Farsça tamlama kuralıyla yeni kavramlara karşılıklar türetilmiştir. Bu dönemde kullanılan diplomasi dilinde de Batı ile uyum sağlama kaygısı vardır. Esasen Osmanlı diplomasisinin Batı diplomasisi ile bütünleşmesini Fransız ihtilalinin getirdiği koşullarda aramak gerekmektedir (Arıkan Z. , 1994, s. 1409). Osmanlı diplomasisi giderek Batı diplomasisinin diliyle uyumlu bir hale gelir. Bundan sonra Batının siyasal ve diplomatik kavramlarına, özellikle Fransız ihtilalinin getirdiği deyimlere, Türkçe deyimler bulunması yoluna gidilmektedir. Ya da bu deyimler olduğu gibi Türkçede kullanılmaktadır. Örneğin Fransa'ya gidip oradaki gelişmeleri padişaha raporla bildiren bir diplomatın notları arasında *müsavat*, *serbestiyet*, *hukuk-ı insan*, *cumhuriyet* gibi tamamen Fransız ihtilalinden kaynaklanan kavramlar yer almıştır. Atıf Efendi layihasında *cumhuriyet*, hem *muhtar-ı ahali* hem de *fetret* sözleriyle karşılanmaktadır (Arıkan Z. , 1994, s. 1411). Gazeteci Lisanı adlı

²⁶ Durum bugün de çok farklı değildir. Türkiye’de genel kopyalara, yani başka dillerden *e-mail*, *modem* gibi bütün özellikleriyle kopyalanmış öğelere karşı bir direnç vardır; sözcüğün kendisi değil anlamının alınması yönünde bir teşvik vardır. Sonuçta her ikisi de değişen dünyaya paralel olarak dile ortaya çıkan yeni ifade araçları ihtiyacını karşılamada başvuru olan iki yoldur. Her ikisi de sonuç olarak kopyadır. Demir ve Yılmaz, *Türk Dili El Kitabı*, 264.

makalede Sait Paşa *statusquo* sözünün dilimizde ilk kez 1787-1791 Osmanlı-Avusturya Savaşı'ndan sonra barış görüşmeleri sırasında komisyonda bulunan kazasker Tatarcık Abdullah Efendi tarafından kullanıldığını yazmaktadır. Bundan 50 yıl sonra *politika* ve *diplomasi* sözlerinin de Türkçeye girdiğini yazmaktadır (Arıkan Z. , 1994, s. 1411-1412). Görüldüğü gibi yeni kavramlar ya kaynak dilden olduğu gibi alınmış ya da onlara uygun Arapça karşılıklar ile dile girmiştir.

Bu bölümde Arapçada olmadığı halde Arapça kalıba uydurularak türetilmiş sözcükler ele alınacaktır. Bu sözcükler Arapça konuşulan ülkelerde anlaşılmamaktadır ya da sözcük bilinse bile Türkçede kazandığı anlamı taşımadığından anlaşılmamaktadır. Bölüm içinde ayrıca “nezaket” sözcüğünde olduğu gibi sözcüğün kök hali dışındaki türevleri varsa onlar da bu bölümde bulunmaktadır.

aciliyet Ar. ‘aciliyyet İvedi olma durumu. Arapça acil sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük tıpkı “emniyet, İslamiyet, zafiyet, aidiyet” sözcüklerinde olduğu gibi aslında mastarken ikinci kez mastar yapılan sözcüklerden biridir.

ahşap Kereste, ağaç anlamındaki “haşeb” sözcüğünün çokluğu olarak kullanılır. Bu çokluk Arapça değildir. “Haşeb” sözcüğünün çokluğu “huşub”dur.

aidiyet Ar. ‘a’idiyyet Ait olma durumu, ilişkinlik. Arapça aid sözcüğünden türetilmiştir. Bu sözcük tıpkı “emniyet, İslamiyet, zafiyet, aciliyet” sözcüklerinde olduğu gibi aslında mastarken ikinci kez mastar yapılan sözcüklerden biridir.

bakir Ar. bākir 1. Cinsel ilişkide bulunmamış (erkek). 2. El değmemiş, kullanılmamış, 3. (toprak için) İşlenmemiş. Sözcük Türkçede türetilmiştir.

bakire Ar. bākire Cinsel ilişkide bulunmamış dişi. Arapça bākire “kızlık” anlamına gelen bākir sözcüğünün dişili olarak Türkçede türetilmiş bir sözcüktür.

belediye Ar. belediyye < balad “şehir, devlet, ülke”den baladî “kente ait olan, kentsel”. Sözcüğün Türkçedeki “kent idaresi” anlamı Fransızca *municipalité*yi kaşılamak üzere Arapça *beled* sözcüğünden türetilmiştir. Sözcüğün Türkçedeki tam anlamı “1. İl, ilçe, bucak gibi yerleşim merkezlerinde temizlik, aydınlatma, su ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, üyeleri halk tarafından seçilen, tüzel kişiliği olan teşkilat. 2. Bu teşkilatın bulunduğu bina” şeklindedir.

cerahat Sözcük Türkçede yaranın içinde oluşan irin ve iltihap için kullanılır. Arapçada sözcüğün böyle bir kullanımı yoktur. Arapçada cirâhat sözcüğü vardır ve yara anlamına gelmektedir.

cumhuriyet Ar. cumhūriyyet < cumhūr “çokluk, halk” sözcüğü önceleri Osmanlıların İsviçre ve Hollanda gibi ülkelerin yönetim biçimini anlatmak için kullanılırken 19. yüzyılda sözcüğe + İya(t) ekinin eklenmesiyle oluşturulan cumhuriyet sözcüğü tercih edilmiştir. Fransızca république sözcüğünün çevirisidir (Nişanyan, 2018).

davetiye Ar. da‘vettiyye Arapçada “da‘va” şeklinde olan sözcük “Bir toplantıya, bir yere çağırmak üzere düzenlenen davet yazısı, çağrılık” anlamına gelmektedir. Bir toplantıya, bir yere çağırmak üzere düzenlenen davet yazısı, çağrılık.

davul a. Ar. ṭabl sözcüğünden Osmanlılarca türetilmiş bir enstrüman adıdır. Sözcüğün davul şekli Arapçada yoktur. Günümüz Türkçesinde “Büyük ve enlice bir kasnağın iki yanına deri geçirilerek yapılan, tokmak ve değneklerle çalınan çalgı” anlamına gelmektedir.

devran Devirler, çağlar. Bu sözcük Arapçada “dönme” anlamına gelir. Dünyanın dönmesini anlatır.

eczane Günümüz Türkçesinde “İlaçların yapıldığı ve satıldığı yer” anlamında kullanılan sözcük Arapça ecza’ < cüz’ün çokluk biçimi+ Far. hāne sözcüklerinin birleşmesiyle oluşmuştur. cüz’ “parçalar” anlamında kullanılmaktayken “ilaç” anlamını Osmanlıcada kazanmıştır. Arapçada ilaç yerine deva sözcüğü kullanılmaktadır. Eczane sözcüğü ilk kez Türkçede kullanılmıştır. Arapçada bu sözcük yerine saydaliyye sözcüğü kullanılmaktadır.

ecnebi Ar. ecneb “garip, yabancı” + nisbet eki ĩ’ birleşmesinden oluşmuş sözcük “Müslüman.

edebiyat Ar. edebiyât Olay, düşünce, duygu ve imajların dil aracılığı ile biçimlendirilmesi sanatı, yazın, literatür.

emniyet Arapça “emn” mastarının sonuna mastarlık ekinin getirilmesiyle oluşturulmuş bir sözcüktür. Türklerin Türettikleri bir sözcüktür. Emniyet, güven ve itimat anlamında kullanılır. Güven ve güvenlik kasteder.

fedai Kendisini tehlikeye atan, kahraman anlamındaki “müstaktil” sözcüğünün yerine kullanılır. Arapçada yoktur.

felaket Felek kökünden aldıkları, musibet ve afet anlamında kullandıkları bir sözcüktür. Arapçada böyle bir şey yoktur. İşin ilgi çekici tarafı, bazı Arap yazarları bu sözcüğü Türklerden aldılar ve kullanmaya başladılar. Başına bir musibet gelen kişiye de “meflûk” dediler.

feragat Bir şeyi elde ettikten sonra onu bırakmak anlamında kullanırlar ve “Ben bu işten feragat ettim.” derler. Aynı şekilde Müddei (iddia eden) davasından feragat etti derler. Arapça değildir. Evet, Arapçada “furâğa” sözcüğü de vardır; erlik suyu, meni anlamına gelir. Bu sözcüğü “ferâğ” şeklinde değiştirip kullansalardı doğru olabilirdi.

fiyat Ar. fî’ât “bir yerde veya bir şeyin içinde” anlamına gelen fî edatına -ât ekinin getirilmesiyle oluşmuş bir sözcüktür. Türkçedeki anlamı “1. Uygun görülen para karşılığı, değer, kıymet, baha, 2. Alım ve satımda bir şeyin para karşılığındaki değeri, eder, paha. 3. Bir mal veya iş gücü için uygun görülen para karşılığı”dır.

hürriyet a. Ar. ħurriyyet Özgürlük. Bu sözcük de Arapça sözlükte yer almamakla birlikte Arapça kökenli ama sadece Türkçede kullanılmış bir sözcüktür. Sözcük Ar. ħurr “köle veya bağımlı olmayan, asil, soylu” anlamına gelen sözcük ile +ġya(t) ekinin birleştirilmesiyle oluşmuş bir yapay masdardır. Nişanyan’a göre Fransızca lüberté karşılığı olan siyasi anlamı Sadık Rıfat Paşa tarafından 1830’larda popülerleştirilmiştir²⁷.

idman Ar. demn “bir şeye devam etmek, alışmak’tan idmān Fransızca exercice karşılığı olarak Türkçede türetilmiş olan sözcük “1. Vücudun gücünü artırmak için yapılan alıştırmalar, spor, jimnastik. 2. mec. Herhangi bir duruma veya şeye alışkanlık kazanma” anlamlarını karşılamaktadır.

²⁷ “Nişanyan Sözlük”.

idrār Ar. idrār Böbreklerde kandan süzülerek idrar yollarıyla dışarıya atılan sıvı, sidik.

ihracat Ar. iḥrācāt Sözcük Arapça iḥrāc sözcüğünden ilhamla Türkçede türetilmiştir. Türkçede 1600’lerde “harcamalar” anlamına gelirken 1800’lerin Yeni Osmanlıcasında bugünkü “dış satım” anlamını kazanmıştır. Sözcük günümüz Türkçesinde “ Bir ülkenin ürettiği malları başka bir ülkeye veya ülkelere satması, dış satım” anlamlarıyla kullanılmaktadır.

imalat Ar. i‘mālāt Sözcük Türkçede “Ham madde işlenerek yapılan her türlü mal, 2. İşlenerek yapılan üretim” anlamlarına gelmektedir. Ar. i‘māl “Bir aleti kullanmak, birini çalıştırmak, bir konu üzerinde yoğunlaşmak” anlamlarına gelen sözcüğün çoğul biçimidir. i‘mālāt biçimi Arapçada yoktu, Türkçede türetilmiştir.

imha Yok etmek anlamında kullanılır. Arapça değildir.

imla Doldurmak anlamında kullanılır. Arapça değildir.

inkılāp Ar. inḳilāb Osmanlıcada “Bir durumdan başka bir duruma geçiş, dönüşüm, devrim” anlamında kullanılmış olan sözcük Arapçada kalebe fiilinin infial kalıbından mastardır. “devir, dönüş” anlamlarına gelmektedir. Klasik Arapçada da aynı anlamda olan sözcük modern Arapçada “kötü değişim” anlamında kullanılmaktadır. Arapçada sözcüğün siyasi bir anlamı yoktur. Sözcük siyasi anlamda ilk kez 1870’te Osmanlı diplomasisinde kullanılmıştır.

islamiyet Ar. islāmiyyet Osmanlıların türettiği hürriyet, cumhuriyet gibi sözcüklerden biridir. “Müslümanlık” sözcüğünü karşılamak için türetilmiştir. Türetilme biçimi Arapça kurallara uygun değildir. Çünkü Arapçada islam sözcüğünün kendisi bir mastarken onun üzerine mastar yapma eki (cali mastar) olan -iyyet > -iyet ekini getirmek dil bilgisel açıdan doğru değildir.

istihbarat Ar. istiḥbārāt Osmanlıcada Arapça haber sözcüğünden istifal kalıbında türetilmiş bir sözcüktür. “tetkik, inceleme, araştırma” gibi anlamlara gelmektedir. Sözcük daha sonra istihbarat teşkilatının yani bir kurumun adını alacak

kadar geniş bir kullanım alanı bulmuştur. Sözcük dil bilgisel açıdan Arapça kurallara uysa da Arapçada olmayan Türkçede türetilmiş bir sözcüktür.

istimlak Ar. milk “malik olmak”tan, Zorla mülkiyet hakkını almak anlamında kullanılır. Arapça değildir. Sözcük Kubbealtı Sözlüğünde “binâ, arâzi, tesis vb.ni bir bedel karşılığı sahibinden alarak mâletme” anlamında geçmektedir (Kubbealtı Lügati, 2018). Türkçe Sözlük’te anlamı “kamulaştırma”dır.

kaymakam Ar. kâ'im + maḳâm sözcüğü Osmanlıcada “birinin yerine bakan, kaymakam” anlamlarında kullanılmıştır. Sözcük Fransızca “birinin yerine bakan kişi” anlamındaki *lieutenant* sözcüğünün bire bir çevirisi olarak Arapça sözcük yapma yolları kullanılarak türetilmiş bir sözcüktür. Daha sonra Arapçaya da geçmiş olan sözcük Arapçada “kaymakam, yarbay, binbaşı” anlamlarına gelmektedir.

mağdur Ar. ğadr'den mağdūr Türkçede “Gadre uğramış, haksızlık ve zulüm görmüş, hakkını alamamış” anlamlarına gelen sözcük Arapça sözlüklerde bulunmamaktadır.

mağduriyet Ar. mağduriyyet ğadere fiilini ismi mefulünden Osmanlılar tarafından türetilmiş ve “Mağdur olan kişinin hâli” anlamında kullanılmıştır. Sözcük Türkçede “Mağdurluk” anlamında hâlâ kullanılmaktadır.

malumat Ar. ma'lūmāt ma'lūm'un çokluk biçimi olup “Bilgi” anlamına gelmektedir. *alime* fiilinin ismi mefulü olan *malūm* sözcüğünün çoğulu olarak Osmanlıcada türetilmiştir. Arapçada *malūm*'un çoğulu olarak *melā'īm* sözcüğü kullanılır. *Ma'lūmāt* sözcüğü Arapçada yoktur.

medeniyet Ar. medeniyet Arapça köklerden türetilen bu sözcük sadece Türkçede kullanılmış ve hala da kullanılmakta olan bir sözcüktür. Arapçada aynı anlamı “hadara” sözcüğü karşılamaktadır.

meşgüliyet Ar. meşgüliyyet sözcük meşgul ismi mefulünden mastar yapılmıştır ve bu biçimiyle Arapçada kullanılmamaktadır. Osmanlıların türettiği bir sözcük olup

günümüz Türkçesinde “1. Meşgul olma, uğraşma durumu. 2. Uğraş” anlamlarında kullanılmaktadır.

milliyet a. Ar. milliyyet Sözcük “din ve şeriat” anlamına gelen *millet* sözcüğünden galat olarak türetilmiştir ve “1. Millete özgü olma durumu veya millî olma durumu, ulusallık. 2. Bağlı bulunan millet, tabiiyet.” Anlamlarına gelmektedir. Sözcük bu biçimiyle Arapçada mevcut değildir.

muaf mu‘af şeklindeki sesletimiyle “el-mu‘fâ” anlamında kullanılır. Örnek olarak Osmanlılar “Vergiden muafır”, “Kabahatı onun nezdinde muafır” derler. “el-mu‘fâ” sözcüğü Arapçada olan (ism-i mef‘ûl) olarak “bol olan” anlamına gelmektedir. (Bilmem kimi işten sorumlu tutmadı.) yani “Onu işten kurtardı.” demektir.

muafiyet Ar. mu‘âfiyyet Bu sözcük de “afâ” fiilinden türetilmiş ismi meful bir sözcük olup sonuna “te” getirilerek yapay mastara dönüştürülmüştür. Türklerin türettiği Arapça bir sözcüktür. Osmanlıcada “Ayrı tutulma, affedilmiş olma, bağışıklık” anlamlarına gelmektedir.

muhallebi O. T. muhallebi (Ar. haleb “süt” sözcüğünden) Süte, şeker ve pirinç unu katılarak yapılan bir tatlı.

müessese Ar. mu‘essese 1. Kuruluş, kurum (I). 2. *huk.* Kurum (I) 3. *mec.* Bir toplumda bazı sorunların çözümlenebilmesi için uygulanan yöntem.

müesseseseleşme Kurumlaşma.

müesseseseleşmek Kurumlaşmak.

nezaket Far. nezâket (Far. nâzuk’ten Arapça kalıbına yakıştırılmış bir sözcük) 1. Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma, incelik, naziklik. 2. a. *mec.* (bir iş veya durum için) Önemli olma, dikkatli davranmayı gerektirme, nezaket göstermek davranışlarda nazik olmak. Arapçası “zarîf”tir.

nezaketen Ar. nezâketen Nezaket olarak, nazik davranarak.

nezaketli İnce, nazik.

nezaketlilik Nezaketli olma durumu.

nezaketsiz Nazik olmayan.

nezaketsizlik İnce ve nazik olmama durumu, kabalık.

nezaret Manzara anlamına gelen “el-manzar” sözcüğünün yerine kullanılır. Örnek olarak “Bu evin güzel nezâreti vardır.” derler. Gözetleme, kontrol etme anlamına gelen “en-nazar” sözcüğünün yerine kullanılır. “Şu ameleye nezâret edecek bir adam lazım.” derler. Aynı zamanda bu sözcüğü her bir bakanlık makamı için de kullanırlar. “Dâhiliye Nezareti” derler. “Nezaret”, onların türettikleri bir sözcüktür. Aslında Arapçada böyle bir şey yoktur.

refah Ar. refâh Arapça Türkçe Sözlük’te yer almayan sözcük Nişanyan’a göre Arapça rafâh “dinlenme, huzur bulma” anlamlarına gelen sözcükten alınmıştır ve rafaha “dinlendi, huzurlu idi” fiilinin mastarıdır (Nişanyan, 2018). Günümüz Türkçesinde “Bolluk, varlık ve rahatlık içinde yaşama, gönenç” anlamlarına gelen sözcük Özkan (2011)’a göre Tanzimat döneminde Fransızcadan giren Batı kaynaklı sözcüklere karşılık olarak türetilen sözcüklerden biridir (Özkan, 2011, s. 1350). Toparlı (1996)’ya göre sözcük Arapça olmadığı halde Türkçede Arapça kurallara göre yapılan uydurma bir sözcüktür (Toparlı, 1996, s. 607-618).

sefalet Alçak olmak anlamına gelen “sefâl” ve “sufûl” sözcüklerinin yerine sefillik, geçim darlığı anlamlarında kullanılır. Arapça değildir. Evet, Arapların dilinde “sufale” vardır. Ama o kelime yükseklik anlamındaki “alâve” sözcüğünün zıt anlamlısıdır. “Sufâle” her şeyin en alt kısmıdır.

sükûnet “Huzur ve rahatlık anlamlarındaki” *sukûn* sözcüğünün yerine kullanılır. Osmanlıların türettiği sözcüklerden biridir. Sözcüğün oluşturuş biçimi Arapça kurallara uygun değildir. Çünkü Arapçada mastarlara tai mastariyye eklenmez. Günümüz Türkçesinde “Durgunluk, dinginlik, hareketsizlik, sessizlik” anlamlarına gelmektedir.

şahsiyet 1. Kişilik, belirgin özellik, 2. Kişi anlamlarına gelir. Sözcük Araşpa şahıs’tan yapma mastardır ve -iyyet ile Türkçede türetilmiştir (Kubbealtı Lügatı, 2018).

tahkim Ar. tahkīm Bu sözcük de Arapça sözlükte yer almamakla birlikte Arapça kökenli ama sadece Türkçede kullanılmış sözcüklerdendir. Yabancı Ağızlı Konuşma Bozuklukları adlı kitabında Rusafi tahkim sözcüğünü kitabın Arapça Olmadığı Halde

Arap Dil Bilgisi Kurallarına Göre Türettikleri Kelimeler başlığı altında sözcüklerle ilgili “Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma anlamında kullanırlar. Örnek olarak *Asker mevki ‘ini tahkîm etmekle meşgul derler*” açıklamasını yapmaktadır.

tatmin Bir şeyi rahat ettirmek anlamında kullanırlar. Aslında Arapçada böyle bir şey yoktur.

teessür Ar. te’sşur esk. 1. Üzülme, üzüntü. 2. Duygulanım. **teessür etmek** üzülme, acımak.

tenkit Osmanlılar *nekade* fiilinin tefil babından bu sözcüğü “tenkit etmek” anlamına *nakd* ve *intikâd* sözcüklerinin yerini tutacak şekilde kullanmışlardır. Arapçada bu sözcük yoktur. Sözcük günümüz Türkçesinde “Eleştirme, eleştiri” anlamlarında kullanılmaktadır. Fakat biraz eskimiş durumdadır.

tiryaki Ar. tiryākî Arapçada “panzehir” anlamına gelen tiryāk sözcüğünden türetilmiştir. Türkçedeki anlamları “1. Afyon, tütün, kahve, çay vb. keyif veren maddelere alışmış olan (kimse), 2. Bir şeye çok alışmış, kendine huy edinmiş, 3. Karagöz oyununda yaşlı ve afyon içmeye alışmış kimse” biçiminde çeşitlidir. Sözcüğün tiryaki şeklinde Arapçada kullanımı yoktur.

tuhafiye O.T. tuhāfiye Ar. tuhaf “Hediye, kıymetli eser”. “Çorap, mendil, kurdele, eldiven gibi giyim ve dantel gibi giysi süsüne yarar şeyler” anlamında Osmanlı Türkçesinde türetilmiş bir sözcüktür.

vade Vakit, zaman anlamında kullanırlar. “Bu senedin vadesi geçmiştir.” dedikleri gibi vaadin zamanı yerine de kullanılır. “İki ay vade verdi.” dedikleri gibi, bir şeyi geciktirmede verilen belirli bir zaman için de kullanılır. Bu Arapça bir sözcük değildir. Halk onlardan bu sözcüğü alarak “ecel” sözcüğünün yerine kullanır ve “Borcun vadesi doldu.” der.

vaziyet Bu sözcüğü birinin başkasına karşı iyi veya kötü olarak bakışı veya ittifak veya muhalefet etmesi için kullanılır. “Falan devletin bize karşı olan vaziyeti iyidir.” derler. “Vaziyet” Türklerin türettikleri bir sözcüktür. Aslında Arapçada böyle bir şey yoktur.

zabıta Polis anlamına gelen “şurta” ve “şihne” sözcüklerinin yerine kullanılır. Bu şekilde kullanılması Arapça değildir.

zaten Ar. zāten “Sahip, malik, bir şeyin kendisi” anlamlarına gelen *zāt* sözcüğünün tenvinli halidir. Sözcük dil bilgisel açıdan doğru olsa bile Arapçada böyle bir kullanım yoktur. İdlip ve Halep illerinde Osmanlı döneminden kalma bir alışkanlık olarak Türkçedeki gibi kullanılmakta olsa da resmi (fusha) Arapçada Türkçedeki zaten sözcüğü yerine aslen sözcüğü kullanılmaktadır. Sözcüğün günümüz Türkçesinde anlamı şöyledir: “Doğrusu, doğrusunu isterseniz, aslında, esasen”.

Mefkure, mefkûreci, mefkûrecilik, sadrazam, tababet, müstemleke, saadetlu, tayyare, tuluat, zuhurat sözcükleri günümüz Türkçesinde artık neredeyse hiç kullanılmadıklarından bu başlık altında değerlendirilseler bile listeye alınmadı. Buna karşılık imla, fedai ve nezaret sözcükleri az kullanılsalar bile yine de kullanımdan tamamen kalkmadıkları için listeye alınmıştır.

“şaheser” gibi Far. şāh + Ar. eşer şeklinde birleşik yapılar da vardır. Bu sözcük Fransızca chef d’oeuvre karşılığı olarak Türkçede türetilmiştir (Kubbealtı Lügatı, 2018).

3.3.2. Türkçedeki Arapça Sözcüklerin Tekil ve Çoğul Durumları

Türkçe Sözlük’ten yapılan derleme sonucu elde edilen Arapça alıntılardan bazıları Arapça asıllarında çoğul olup Türkçede tekil olarak algılanmıştır. Bu sözcükler tekil olarak algılandıklarından Türkçede sözcüğün çoğul biçimini kullanmak gerektiği durumda sözcüğe Türkçe çoğul eki getirilmiştir. Bir diğer söyleyişle çoğul kalıbında olmasına rağmen Türkçede tekil anlamda kullanılan sözcükler bulunmaktadır. Bu sözcüklerin birçoğunun tekil hâli alınmamış ve kullanılmamıştır (Avcı, 2006, s. 12); (Ermiş, 2007, s. 123). Örneğin Arapçadan Türkçeye geçen *velet* sözcüğü *çocuk* demektir. Bu sözcüğün Arapçadaki çoğulu *evlattır*. Sözcük Türkçede sesbilimsel ve anlamsal değişimler geçirdiğinden bugünkü Türkçede evlatlar gibi bir kullanım yanlış kabul edilmemekte ve yadırganmamaktadır. *Evlatlara* kullanımı gibi varak-evrak, mücevherat, eşya, faaliyet, istihbarat edebiyat, beyanat, haşarat, tatbikat sözcükleri de (-lar) biçimbirimini alabilmektedir (Günay, 2007, s. 47)

Bu bölümde çoğul biçimi kullanılıp tekil biçimi alınmamış ve kullanılmamış olan sözcüklerle, hem çoğul hem de tekil biçimleri birlikte alınmış ve iki biçimi de

Türkçede kullanılmakla birlikte tekil ve çoğul biçimler arasında ufak da olsa anlam farkı oluşmuş yapılar ele alınmıştır.

3.3.2.1. Çoğul Biçimi Kullanılan Tekil Biçimin Kullanılmayanlar

Bu bölümde yer alan sözcükler Arapçada çoğul iken Türkçeye tekil olarak geçmiş olan sözcüklerdir. Bunların tekil biçimi Türkçeye geçmemiştir. Çoğul biçimleri çoğunlukla çokluk ekini almadan kullanılsa da *akraba/lar* (ḳarīb'in ç. biçimi) sözcüğünde olduğu gibi çokluk ekini alarak kullanılanlar da vardır.

Arapçada bu sözcüklerin çoğul olduğu unutulup Türkçede çoğul biçimi yapılırken çokluk eki getirenler şöyledir: *abdāl*, *aidāt*, *akraba*, *akran*, *arazi*, *ebāt*, *edebiyāt*, *eşkıya*, *fiyāt*, *hademe*, *meşrubāt*, *nakarāt*, *neşriyāt*.

abdāl Ar. *abdāl*, t. *bedīl*

acayip ‘*acā’ib*, t. ‘*acībe*

aḥṣap *aḥṣāb*, t. *ḥaṣebe*

aḥlāk *aḥlāk*; t. *ḥulḳ’un*

aidāt ‘*ā’idāt*, t. ‘*ā’ide*

akraba *aḳribā’*, t. *ḳarīb*

akran *aḳrān*, t. *ḳarīn*

ameliyat ‘*ameliyyāt*; t. *ameliyye*

arazi *arāzī*, *arḟ*

budala Ar. *budelā*; t. *bedil*

ebāt *eb’ād*, t. *bu’d*

edebiyāt *edebiiyyāt*; t. *edebiiyye*

elvan *elvān*; t. *levn*

enkaz *enḳāz*; t. *naḳḟ*

erkān *erkān*; t. *rukn*

esna *eṣnā’*; t. *şiny*

eşkıya *eşḳiyā’*; t. *şakī*

fiyāt *fīāt*; t. *fī’*

hademe *ḥademe*; t. *ḥādim*

hafriyat *ḥafriyyāt*; t. *ḥafriyye*

hububat *ḥubūbāt*; t. *ḥubūb*

istiḥbarat *istiḥbārāt*; t. *istiḥbār*

kâinat *kā’ināt*; t. *kā’in*

kibar t. *kebīr*

kûsur *kûsûr*; t. *kesr*

maddiyat *māddiiyyāt*; t. *māddiiyyet*

merasim *merāsım*; t. *mersûm*

mesai *mesā’i*; t. *mes’ā ve sa’y*

meşrubat *meşrûbāt*; t. *meşrûbe*

mevduat *mevdu’āt*; t. *mevdû’*

mevta *mevtā*; t. *meyyit*

müfredat *mufradāt*; t. *mufrade*

mühimmat *muḥimmāt*; t. *muḥimme*

müktesebat *müktesebe*; t. *mukteseb*

mürettebat *muratṭebāt*; t. *muratṭeb*

nakarāt *naḳarāt*; t. *naḳra*

neşriyat *neşriyyāt*; t. *neşriyye*

ruhiyat *rūḥiiyyāt*; t. *rūḥiiyye*

rumuz *rumûz*; t. *Ramz*

sakatat Ar. sak̄ta + -āt; t. sak̄ta

sarfiyat sarfiyyāt; t. sarfiyye

sanayi šanāi‘; t. šinā‘at

sevkiyat sevkiyyāt; t. sevkiyye

tadilāt ta‘dīlāt; t. ta‘dīl

tafsilāt tafšīlāt; t. tafšīl

teferruat teferru‘āt; teferru‘

tazminat tazmīnāt; tazmīn

tuhaf Ar. tuḥaf, t. tuḥfe

tüccar Ar. tuccār t. tācir

3.3.2.2. Çoğul Biçimi ve Tekil Biçimi Kullanılanlar

Bu bölümde Türkçede hem tekil hem de çoğul biçimi kullanılan sözcükler sıralanmıştır. Bunlar arasında bazı sözcüklerde tekillik ve çoğulluk dışında Türkçede anlam farkı da olduğu görülmüştür. Fakat bazı sözcüklerde sadece tekillik çoğulluk ilişkisi olup anlam farkı gözlenmemiştir. Anlam farkını yansıtabilmesi açısından önce sözcüğün Arapçadaki çoğul biçimi, ardından da tekil biçiminin Türkçede kazandığı anlam verilmiştir.

3.3.2.2.1. Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olanlar

Bu bölümde yer alan sözcükler kullanım açısından değerlendirildiğinde hem aralarında anlam açısından bir fark hem de sözcüklerin birlikte kullanıldığı eylemler ve sözbirlikleri açısından bir fark olduğu gözlenmiştir.

ahali ehālī, ehl’in ç. biçimi, 1. Aralarında aynı yerde bulunmaktan başka hiçbir ortak özellik bulunmayan kişilerden oluşan topluluk, halk, 2. Bir yerde toplanan kalabalık. **ehil**: Ar. ehl 1. Bir işte yetkili olan, bir işi yapan, erbap, 2. Sahip, 3. Karı kocadan her biri, eş, 4. Topluluk, cemaat (ehil olmak; ehlibeyt, ehli dil, ehlikeyif, ehli kitap, ehli sünnet, ehli zevk, ırz ehli, keyif ehli, kitap ehli, söz ehli, sünnet ehli, zevk evli).

ahbap Ar. aḥbāb Arapça “sevgili, dost” anlamındaki ḥabīb sözcüğünün çoğul biçimidir. Sözcüğün Türkçe Sözlükteki anlamı “1. Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse. 2. tkz. Seslenme sözü olarak da kullanılır”dır. Sözcüğün birinci anlamına bakarak Türkçede artık tekil olarak kullanıldığı sonucuna varabiliriz. Sözcüğün tekil biçimi Türkçede artık sadece özel ad olarak kullanılmaktadır. Sözcük buraya anlam farkı açısından değil de kullanım farkı açısından alınmıştır. “ahbap” sözcüğü “dost” ve “ahbaplar” sözcüğü “dostlar, arkadaşlar” için seslenme işleviyle

kullanılırken “**habip**” sözcüğü bir kişiye seslenme işlevini yitirip özel ad olarak kullanılan bir sözcük olarak dilde kalmıştır. *habip*: Sevgili.

efkâr Ar. efkâr Arapçada “Düşünme, kafa yorma, bir şeyde kafayı çalıştırma” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Fikrin çoğulu, fikirler, düşünceler; 2. Tasa, kaygı, sıkıntı, üzüntü” anlamlarını kazanmıştır²⁸. Sözcüğün tekil biçimi **fikirdir** ve “düşünce, düşün, kuruntu” anlamlarında kullanılmaktadır.

erzak Ar. erzāk “Rızklar” < rızk sözcüğünün çoğuludur. Türkçede “Uzun süre saklanabilen yiyeceklerin genel adı” anlamında kullanılmaktadır. **rızık**: Ar. rızk “Yiyecek ve içecek şey, azık, 2. Tanrı’nın bütün yarattıklarına verdiği nimet” anlamında kullanılmaktadır.

esnaf Ar. eşnāf “1. Sınıflar, 2. Türler, çeşitler, 3. Kenarlar, yanlar, 4. Parçalar, cüzler, 5. Nitelikler” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Küçük sermaye ve zanaat sahibi, 2. Kötü yola sapmış kadın” anlamlarını kazanmıştır. Günümüzde sözcüğün ikinci anlamı kullanılmamaktadır. Arapça aslında çoğul olan sözcük Türkçede hem tekil olarak kabul edilmiş olup sözcük gerektiğinde çokluk ekiyle birlikte de kullanılmaktadır. **sınıf** Ar. Arapçada “Grup, bir şeyin çeşidi, cins, tür, kategori” anlamlarına gelen sözcük Türkçede “1. Bir toplumda aynı görevi yapan, aynı menfaati sağlayan, aynı şartlarda yaşayan insan gurubu, klas. 2. Takımlardan oluşan birlik, dalların alt bölümü. 3. Belli ortak olan nesneler” şeklindeki Arapça orijinaline benzer anlamlarının dışında “1. Öğrencilerin yıllık öğrenimine göre ayrıldıkları bölümlerden her biri. 2. Ders okutulan yer, derslik” anlamlarını da kazanmıştır.

etraf Ar. eṭrāf < ṭaraf’ın çoğul şeklidir. Sözcük Arapçada “kenarlar, uçlar, kıyılar, gruplar, akit yapanlar” gibi anlamlara gelmektedir. Türkçede bu sözcüğün hem tekil hem de çoğul biçimi bulunmakta ve yaygın bir biçimde kullanılmaktadır. Sözcüğün anlamı “1. Yanlar, taraflar. 2. Çevre. 3. Bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu kimseler, yakınlar, muhit”tir. **taraf** a. Ar. ṭaraf 1. Ön. arka, sağ, sol. üst, alt vb. yanların her biri. 2. Yön, yan, doğrultu. 3. Yöre, yer. 4. İstekleri, düşünceleri karşıt

²⁸ Sözcük, Türkçede fikir sözcüğünün çoğulu anlamında artık kullanılmamaktadır. Dolayısıyla sadece bu bölümde değerlendirilecektir.

olan iki kişiden veya iki topluluktan her biri. 5. Bir kişinin soyundan gelenlerin hepsi. 6. Bir şeyin belli bölümü, kısmı.

havadis Ar. ḥavādīş “Olaylar, hadiseler” anlamına gelen sözcük Türkçede “İlgi ile karşılanabilecek haber” anlamını kazanmıştır. Sözcük Türkçede tekil kategoriye geçmiştir. Sözcüğün Arapçada eril ve dişil iki biçimi vardır ve bunlar da Türkçede kullanılmakla birlikte anlamları hem birbirinden çok farklı hem de çoğul biçiminin anlamından farklıdır. Eril biçim olan **hadis** Arapçada ḥadīş “1. Olay, vaka, 2. Peygamber hakkında anlatılan anekdot” anlamına gelirken Türkçede “Hz. Muhammed’in söz ve davranışları” anlamında kullanılmaktadır. Sözcüğün dişil biçimi olan hadise Arapçada ḥadīse “Olmuş şey, yenilik, olay” anlamına gelirken Türkçede “Olay” anlamında kullanılır. Yani bu sözcüğün eril, dişil ve çoğul biçimi Türkçede üç farklı anlamda kullanılmaktadır.

hayalet Ar. ḥayāl + āt < ḥayāl’in ç. biçimi “1. Gerçekte var olmadığı halde varmış gibi görünen şey, görüntü. 2. Belli belirsiz görülen şey, gölge, hayal, hayal etme, bir şeyi varmış gibi düşünmek; gerçekte var olmadığı halde bazen görüldüğü sanılan hortlak, peri, cin, gibi görüntüler” anlamlarını taşır. hayal: Ar. ḥayāl 1. Zihinde tasarlanan, canlandırılan ve gerçekleşmesi özlenen şey, imge, hülya, 2. Belli belirsiz görülen şey, gölge, 3. fiz. görüntü, 4. ruh bil. İmge (hayal etmek, hayal olmak, hayalinden geçirmek, hayal gibi, hayale dalmak, hayal kurmak, hayale kapılmak; hayal gücü, hayal oyunu, hayal kırıklığı, hayal meyal).

hukuk Ar. hukuk, hakk’ın çokluk biçimi 1. Toplumu düzenleyen ve devletin yaptırım gücünü belirleyen yasaların bütünü, tüze. 2. Bu yasaları konu alan bilim. 3. Yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak verecek gibi davaları ilgilendiren bölümü. **hak**, - **kkı** a. Ar. ḥaqq 1. Adalet. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç. 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk doğruluk.

huzur Arapçada ḥuzūr “1. Hazırlar, 2. Yerleşikler, bir yerde yaşayanlar, 3. Mahalleler, 4. Su kenarında yaşayanlar” anlamlarına gelen sözcük Türkçede değişikliğe uğratarak “1. Dirlik, gönül rahatlığı, erinç, 2. Ön, yan, kat, makam, 3. Padişah katı, 4. Rahat ve güven” anlamlarını kazanmıştır. **hazır** ḥāzīr sözcüğü Türkçede “1. Bir işi

yapmak için gerekli her türlü şeyini tamamlamış olanlar, 2. Yapılmış halde satılan, 3. Bir yerde mevcut olan, 4. Emek harcamadan elde edilen” anlamlarına gelmektedir.

icraat Ar. icrā’āt Yapılan işler, çalışmalar, uygulamalar (icraata geçmek); **icra:**

Ar. icrā 1. Bir müzik eserini oluşturan notaları sese çevirme, 2. Borçlunun alacaklıya karşı yapmak veya ödemekle yükümlü bulunduğu bir şeyi adli bir kuruluş aracılığıyla yerine getirme, 3. Adliyenin bu işle görevli dairesi, 4. Yapma, yerine getirme, bir işi yürütme (icra etmek, icraya vermek; icra kuvveti, icra vekili, tehiriiicra).

malumat Ar. ma’lūmāt Bilgi (malumat almak, malumat edinmek, malumat vermek; malumat sahibi); **malum:** 1. Bilinen, belli, 2. Herkesçe bilinen ancak dile getirilmeyen, 3. Bilindiği üzere, bilindiği gibi, kuşkusuz, 4. Etken, meçhul karşısı, 5. Bilinen (malum değil, (birine) malum olmak, malum ya!, malumu ilam etmek).

maruzat Ar. ma’rūz + -āt yapısında olan sözcük “Mevki, makam veya yaş bakımından büyük birine sunulan, bildirilen dilek veya bilgi, sunuş” anlamlarına gelmektedir; **maruz** “Bir olayın, bir durumun etkisinde veya karşısında bulunan” anlamını taşımaktadır.

mevzuat Ar. mevzū’āt 1. Bir ülkede yürürlükte olan yasa, tüzük, yönetmelik vb.nin bütünü, 2. Sandık, çuval, teneke gibi içine ticaret malı konulan koyacaklar. **mevzu:** konu (mevzuya girmek, mevzubahis).

tarikāt Ar. tarīḫāt Aynı dinini içinde birtakım yorum ve uygulama farklılıklarına dayanan, bazı ilkelerde birbirinden ayrılan Tanrı’ya ulaşma ve onu tanıma yollarından her biri. **tarik:** Yol.

teminat Ar. te’mīnāt Güvence (teminat altına almak, teminat vermek; teminat mektubu, teminat senedi, geçici teminat, nakdî teminat). **temin:** 1. Korkusunu giderme, inanç verme, 2. Sağlama, elde etme, 3. Gerçekleştirme (temin etmek).

tesisat Ar. te’sīsāt Belli bir işin sağlanmasına yardım eden araçların uygun yerlere döşenmesi veya döşenen bu araçların tümü, döşem, donanım (sıhhi tesisat, pis su tesisatı). **tesis:** 1. Yapma, kurma, temelini atma, 2. Kuruluş (tesis etmek).

umur Ar. umūr; emr'in çokluk biçimi Aldırış etme, önem verme. **emir**: 1. Buyruk, komut. 2. Bir makamdan öbürüne geçerken görevliye verilen belge.

usul Ar. uşûl < aşl'ın çoğul biçimi 1. Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, yöntem, tarz. 2. Bilimde belli bir sonuca erişmek için, belli bir plana göre izlenen yol, metot 3. mec. Yol, yöntem. Sözcük Türkçede daha çok tekil gibi kullanılır. **asıl**: 1. Bir şeyin kendisi, örnek, kopya karşıtı, 2. Kök, köken, kaynak, 3. Gerçeklik, 4. Soy, nesep, 5. Bir şeyin temelini oluşturan, ana.

Bazı sözcüklerin tekili ve çoğulu arasında anlam farkı olmasa da tekil sözcüğün ikinci ya da başka bir anlamının sözcüğün ilk anlamı dışında başka bir anlam kazandığı da görülmüştür. Bunlar aşağıda yer almaktadır.

evlat Ar. evlād < veled'in çoğul şekli: 1. Bir kimsenin oğlu veya kızı, çocuk, 2. Soy, döl, 3. Yaşlı kimselerin çocukları yaşındakilere kullandıkları bir seslenme sözü, **velet**: 1. Çocuk, 2. Çocukları paylarken kullanılan bir söz, 3. Kötü çocuk, 4. Nikâhsız ana babadan doğan çocuk, piç (veledizina).

tahrirat Ar. taḥrīrāt Resmî bir daire tarafından yazılan yazılar ve mektuplar (tahrirat kâtibi). **tahrir**: Yazma, kitabet, kompozisyon (tahrir heyeti).

tahsilat Ar. taḥşīlāt Alacakların toplanması veya süresi içinde ödenmeyenlerin yasal yollarla alınması; **tahsil**: Ar. taḥşīl 1. Parayı alma, toplama, 2. Öğrenim (tahsil etmek, tahsil görmek; yüksek tahsil).

takibat Ar. taḳībāt Kovuşturma; takip: 1. Yetişmek, yakalamak veya bulmak amacıyla birinin arkasından gitme, izleme, 2. Ardından gitme veya gelme, 3. Kovuşturma, 4. İzinden gitme, uyma, izleme, 5. Geri çekilmekte olan düşmanı yok etmek için yapılan hareket (takip etmek, takibe vermek; yakın takip).

taksirat Ar. taḳṣīrāt Kusurlar, suçlar; taksir: 1. Kısaltma, kısma, 2. Kusurda bulunma, 3. Dikkatsizlik, tedbirsizlik, meslekte acemilik veya düzene, buyruklara ve talimata uymazlıktan doğan kusurlu olma durumu.

talimat a. ta‘līm ve -āt yapısındaki sözcüğün anlamı “1. Yönerge, 2. Görevin gerektirdiği hizmetlerin yürütülmesi için başkan tarafından verilen sorumluluk, düzen ve ilkeleri içine alan buyruklar”; **talim** “1. Öğretim, 2. Alıştırma, 3. Uygulamalı olarak yapılan askerlik eğitimi”.

tebligat teblīgāt Bildirim (tebligatta bulunmak). **tebliğ**:1. Bildirme, 2. Haber verme, 3. Bildiri (tebliğ olunmak, tebliğ etmek).

tertibat Ar. tertībāt 1. Düzen, düzenleniş, 2. Bir işin güçlüklerini karşılamak için yapılan ön hazırlıklar (tertibat almak). **tertip**: 1. Uygun bir sıraya, düzene koyma, sıralama, 2. Düzenleniş, sıralanış biçimi, kombinasyon, 3. Düzenleme, 4. Doktorun hastaya verdiği ilaç düzeni, 5. Dizgi, 6. Hile, düzen, komplo, 7. Askere alınma dönemi (tertip etmek, tertip olunmak, tertibe düşürmek; hafif tertip).

teslimat Ar. teslīmāt 1. Teslim edilen eşyalar veya yatırılan paralar, 2. Teslim etme işi. **teslim**: 1. Bir şeyi sahibine verme, 2. Emanet alınan bir şeyi sahibine geri verme, 3. Bırakma, devretme, terk etme, 4. Teslim ol veya teslim oluyorum sözü, 5. Gerek olduğunu kabul etme, doğrulama (teslim almak, teslim etmek, teslim olmak, teslim bayrağı çekmek; teslim taşı).

teşkilat Ar. teşkilāt Örgüt (adliye teşkilatı, belediye teşkilatı), **teşkil**: 1. Oluşturma, ortaya çıkarma, meydana getirme, 2. Oluşum, 3. Örgütlenme (teşkil etmek).

tezahürat Ar. tezāhur “belirme, belirti” sözcüğüne -āt eklenerek oluşmuş sözcüğün anlamı “1. Bağırıp çağırarak, alkışlayıp tempo tutarak yapılan gösteri”dir; **tezahür** “belirme, belirti” anlamına gelir.

vukuat Ar. vuḳū‘āt 1. Polisi ilgilendiren olay veya olaylar, 2. Olanlar, olan bitenler. **vuku**: Ar. vuḳū‘ Olma, meydana gelme (vuku bulmak).

3.3.2.2.2. Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olmayanlar

Arapçadan Türkçeye geçen alıntı sözcüklerden bazılarının hem çoğul biçimi hem de tekil biçimi Türkçeye geçmiş ve hâlâ kullanılmaktadır. Bu sözcüklerin çoğul

biçiminin çoğul olduğu bilgisi Türkçede unutulmuş olup gerektiği durumda çokluk eki getirilerek de kullanılmaktadır.

beyanat Ar. beyanat Demeç, bildiri (beyanat vermek, beyanatta bulunmak),
beyan Bildirme (beyan etmek; beyan değeri, beyanname, ayan beyan, irade beyanı, mal beyanı).

elbise ç.a. Ar. elbise giysi (Arapçada hem erkek hem de kadın giysisi) anlamına gelmektedir.

libas Ar. libas yine giysi anlamında kullanılır.

elyaf Ar. elyāf līf'in çokluk biçimi 1. Genellikle iplik durumuna getirilebilir lifli madde, 2. Bu maddeden yapılmış. **lif** a. Ar. līf. Çok ince ve uzun parça. 2. Yıkanmak için kullanılan bitki telleri demeti veya bu amaçla türlü ipliklerden yapılmış örgü. 3. biy. Tel.

evham Ar. evhām Kuruntular, kuşkular, vehimler. Sözcüğün kendisi artık tekil gibi algılanıp o şekilde kullanılmaktadır. **vehim**²⁹: Ar. vehm Kuruntu.

fukara Ar. fuḵarā, fakir'in çokluk biçimi 1. Yoksul, fakir. 2. Zavallı. 3. a. Derviş. Sözcük aynı zamanda tekili olan fakir sözcüğünün ardına gelerek ikileme şeklinde kullanılır ve pekiştirmeli bir anlam da sağlar. **fakir** a. Ar faḵir 1. Geçimini güçlkle sağlayan, yoksul, fukara. 2. sf. Zavallı. 3. sf. (nesneler için) Olması gerekenden az.

haşerat Ar. ḥaşerāt < ḥaşere'nin çoğul biçimi + āt eki eklenmiştir.1. Böcekler, 2. değersiz ve zararlı kimseler. **haşere**: Böcek.

hissiyat Ar. ḥissiyyāt. Duygular, sezişler. **his-ssi**: 1. Duygu, 2. Duyu, 3. Sezgi, sezme (hissine [veya hislerine] kapılmak, hissini vermek; hissedilmek, hissetmek, hissettirmek, hiss olunmak, altıncı his, acıma hissi, aşağılık hissi, görmüşlük hissi, suçluluk hissi, üstünlük hissi).

²⁹ Sözcük Türkçede artık neredeyse kullanılmamaktadır ve yerini *evhama* bırakmış durumdadır.

ithalat Ar. idhālāt 1. Başka bir ülkeden mal getirme veya satın alma, dış alım, 2. Bir ülke için başka bir ülkeden alınan malların bütünü (bedelsiz ithalat); **ithal**: 1. İçine alma, 2. Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma, 3. Başka ülkelere alınan mal (ithal etmek; ithal malı).

küsurat Ar. kusūrāt < kusūr + āt Artan, geriye kalan parçalar, kesirler. Çoğul şekil artık çok sık kullanılmamaktadır. Aynı anlama gelen sözcüğün tekil biçimi daha yaygındır; **küsur**: 1. Artan bölüm, geriye kalan bölüm, kesir, 2. Tam sayıdan sonra gelen kesirli sayı.

nakliyat Ar. nakliyyāt, nakliyye'nin çokluk biçimi. Taşıma işleri, taşımacılık, **nakliye**: Taşıma işi.

salavat Ar. şalavāt; šalāt'ın ç. biçimi: 1. Namazlar, 2. Hz. Muhammed'e saygı bildirmek için okunan dua, 3. Yağlı güreşte, yarışmalardan önce cazgırın okuduğu dua. **salat**: 1. Namaz, 2. Hz. Muhammed'in adı anıldığında saygı göstermek için okunan dua.

tafsilat Ar. tafsil + -āt yapısında olan sözcük “1. Ayrıntı, 2. Ayrıntılı açıklama” anlamlarına gelmektedir; **tafsil** “Bir şeyi ayrıntılarıyla anlatma, açıklama” anlamını taşımaktadır.

tahkikat Ar. taḥkīkāt Soruşturma (tahkikat komisyonu). **tahkik**: Soruşturma (tahkik etmek).

tahkimat Ar. taḥkīmāt 1. Bir yeri düşman saldırısına karşı koyabilecek duruma getirmek için yapılan türlü haberleşme, hendek, siper vb. savunma tesisleri, 2. Maden yatağında açılan bir kanalın çökmesini önlemek amacıyla sağlamlaştırma; **tahkim**: 1. Kuvvetlendirme, sağlamlaştırma, 2. Anlaşmazlıkların hakem yoluyla çözülmesi yöntemi (tahkim etmek, tahkime gitmek; tahkim kurulu).

tahribat Ar. taḥrībāt Yıkıp bozma, harap etme; **tahrip**: Yıkma, kırıp dökme, harap etme, bozma (tahrip etmek).

taksim Ar. taḫṣīm + -āt yapısında olan sözcük “1. Bölüntüler, 2. Bölme, bölüştürme işleri” anlamlarına gelir. **taksim** “Parçalara bölme, bölüştürme, bölme” anlamlarına gelir.

tamirat Ar. ta‘mirāt Onarım, **tamir**: 1. Onarma, onarım, 2. Yapılan bir yanlışı, kusuru düzeltmeye çalışma (tamir etmek, tamir görmek, tamire vermek; tamirhane, tamir takımı).

tatbikat Ar.taṭbīk + āt yapısındaki sözcük “1. Uygulama, 2. Savaş denemesi, manevra” anlamına gelmektedir. **tatbik** “uygulama” anlamına gelir.

tazminat Ar. tazmīnāt Zarar karşılığı ödenen para, ödence (tazminat davası, manevi tazminat, ihbar tazminatı, kıdem tazminatı, makam tazminatı, ölüm tazminatı). **tazmin**: Zararı ödeme (tazmin etmek).

teçhizat Ar. techīzāt Silah dışındaki savaş gereçleri, donatı. **teçhiz**: Donatma, donatı (teçhiz etmek).

zayiat Ar. zāyi‘āt < zāyi‘a “kaybolan şey” sözcüğüne -āt eki eklenmesiyle oluşmuş sözcük “Yitikler, kayıplar” anlamına gelir; **zayi** 1. Kaybolma, yitme, 2. Kayıp, 3. Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş, 4. İşe yaramayan, yararsız, boş.

3.4. Arapça Alıntı Özel Adlar

Özel ad, genel adın özel ad olarak kullanılışıdır. Özel ad, ses ve heceden cümleye kadar herhangi bir dil biriminin anlam boşalmasına uğratılarak kullanılmasıdır. Genel sözlük veya söz dizimi birimlerinden birini alıp, toplumun tanıdığı bu söz veya yapıyı, toplumun tanımadığı tek bir varlığa verme eylemidir (Karaağaç, 2012, s. 721). Tek bir kişiyi, belli bir canlı veya cansız varlığı, bir düşünce ya da belli bir yeri anlatan adlardır (Aksan, 2009, s. 92). Özel ad, yaradılıştaki bir tane olan varlıkları, kimi duygu ve düşünceleri karşılayan adlardır. Özel adlar, başka benzeri olmayan, verildikleri varlığa özgü nitelikler taşıyan adlardır. Kullanım yerleri: Kişi adları, hayvan adları, yer adları, dil, din, mezhep, tarikat adları, ulus adları, ülke adları, kitap, dergi, gazete adları; kurum, dernek, okul vb. adları (Atabay vd., 2003, s. 28).

Özel adların özellikleri:

1. Özel adlar genel ad kaynaklıdır.
2. Özel adların başka dillerde anlam karşılıkları yoktur, ikinci bir dile çevrilemezler.
3. Özel adların çoklukları yoktur.
4. Özel adlarda anlam olayları görülmez.
5. Özel ad-varlık ilişkisi nedenlidir.

Özel adların sınıflandırılması, söz konusu varlıkların doğanın hangi üyesine ait oluşlarıyla ilgilidir:

1. Kişi Adı: Kişi ve aile adı ile mahlas ve lakaplar bu bölümü oluşturur.
2. Halk Adı: Bütün boy ve ulusların adları
3. Yer Adı: Yerleşim adı, su adı, dağ adı yanında ülke ve bölge gibi her türden coğrafya adları
4. Gökyüzü Varlıkları Adları: Gökyüzü varlıklarının adları, her dilde, oldukça değişik kaynaklıdır. Bunlar, diğer dillerden ya olduğu gibi ya da anlam aktarması yoluyla alınmış adlardır.
5. Kurum Adı: Ger türlü dükkân, mağaza, kurum ve kuruluş, diğerlerinden ayrılmak için özel bir adlandırmaya ihtiyaç duyar.
6. Takma Adlar, Unvan ve Mahlaslar: Kara ve denizlerde yaşayan, her türlü evcil veya yaban hayvanlara veya insanlara taktığımız adlardır. (Karaağaç, 2012; 439-441).

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan özel adlar listesinde ırk adları, dinî kavram ve varlık adları, kişi adları ve bunlardan çeşitli ekler ve isim tamlaması yoluyla türetilmiş yeni sözcükler yer almaktadır. Bu bölümde toplam 40 sözcük bulunmaktadır. Bazı madde başı sözcüklerin altında o sözcüğün türevleri yer almaktadır. Böyle yapıların türevleri, ilgili maddenin altına yerleştirilip toplam sayıya dâhil edilmemiştir.

Bilindiği gibi Türkçede kullanılan kişi adlarının büyük çoğunluğu Arapça kökenlidir. 2014 yılında Ağrı ili özelinde yürütülen bir çalışmanın sonucuna göre Ağrı ilinde en çok kullanılan kadın adlarının % 45.5'i Arapça, % 19.1'i Türkçedir. En çok kullanılan erkek adlarının % 47.1'i Arapça, % 20'si Türkçedir (Calp, 2014, s. 41-43). Fakat kişi adları genel sözlüklerde madde başı olarak alınmadığı için bu listede yer almamıştır. Bu listede yer verilen **miraç**, **zafer**, **zühal** ve **zühre** adları sözcüğün gerçek

anlamından yola çıkılarak listeye alınmıştır. Bu sözcükler aynı zamanda kişi adı olarak da kullanıldığından açıklamada “kişi adı” olduğu ayrıca belirtilmiştir.

Acem Ar. ‘acem 1. İranlı, İran ülkesi.

Alevî Ar. Alevîliğe bağlı (kimse).

Alevîlik Halife Ali yanlısı olma durumu.

Allah Ar. Allāh 1. Kâinatta var olan her şeyin yaratıcısı koruyucusu olduğuna ve tek olduğuna inanılan yüce ve üstün varlık. Yaradan, Tanrı. Rab, Mevlâ. 2. *mec.* Allah adı bazı isim tamlamalarında tamlanan sözcüğü güçlendirir. 3. *sf. mec.* En büyük, en usta.

Araf Ar. a‘râf Cennet ile cehennem arasında bir yer.

Arafat Ar. ‘arafât Mekke'nin doğusunda, hacıların, kurban bayramının arife günü toplandıkları tepe.

Arap Ar. ‘arab 1. Orta Doğu ile Kuzey Afrika'nın büyük bir bölümünde yaşayan halk ve bu halkın soyundan olan (kimse). 2. Arap halkına özgü olan şey. 3. *hlk.* (küçük a ile) Zenci, fellâh. 4. *sf.* Koyu esmer veya kara.

Arapça 1. Sami dilleri ailesine giren ve Arap ülkelerinde kullanılan dil. 2. *sf.* Bu dile özgü olan.

Arapçalaştırma Arapçalaştırmak işi.

Arapçalaştırmak 1. Arapçaya çevirmek. 2. Arap dili özelliği kazandırmak.

Araplaşma Araplaşmak durumu.

Araplaşmak Arap olmak. Araplığı benimsemek.

Araplaştırma Araplaştırmak işi.

Araplaştırmak Arap kimliğini kazandırmak.

Araplık Arap olma durumu.

Arap rakamları Bugün kullandığımız sayılan gösteren rakamlar.

Arasat Ar. ‘araşât Müslüman inancına göre, kıyamet günü bütün ölülerin toplanacakları yer.

Azrail Ar. ‘azrā’îl Tanrı buyruğu ile insanların canını almakla görevli olduğuna inanılan melek.

Cenabıhak Ar. cenāb-ı ḥaqq Allah, Tanrı.

Deccal Ar. deccāl

Fars Ar. fārs İran'ın güneybatısında yaşayan halk veya bu halkın soyundan olan kimse.

Gayya Ar. ġayyā Cehennemde bulunduğu var sayılan bir kuyunun veya derenin adı.

Hak Ar. ḥaqq Tanrı'nın adlarından biri.

İncil Ar. incil < Yun Hz. İsa'ya indirildiğine inanılan kutsal kitap.

İslam Ar. islām 1. İslâmiyet. 2. Hz Muhammed'in yaydığı dinden olan (kimse), Müslüman

İslamcı Müslümanlığın esaslarını sadece dinî hayatta değil, hukukî, iktisadî ve siyasî düzenlemelerde de geçerli kılmak isteyen kimse.

İslamcılık İslâmcı olma durumu.

İslami Ar. islāmî İslâm diniyle ilgili olan.

İslamiyet Ar. islâmiyyet Hz. Muhammed'in yaydığı din. Müslümanlık.

İslamlaşma İslâmlaşmak işi.

İslamlaşmak Müslüman olmak.

İslamlaştırm Müslüman olmasını sağlama.

İslamlaştırmak Müslüman yapmak.

Kevser Ar. kevşer Cennette bulunduğu inanılan kutsal su.

Miraç Ar. mi'râc Kişi adı.

Miraç Gecesi Recep ayının yirmi yedinci gecesine rastlayan Hz. Muhammed'in göğe çıktığına inanılan gece.

Miraç Kandili Miraç Gecesi ile ilgili kandil.

Musevi Ar. müsevî Musa Peygamberin dininden olan kimse.

Musevilik Musa Peygamberin dini, Yahudilik.

Müslüman Ar. Far. muslimān < Ar. muslim + Far. -ān 1. İslâm dininden olan kimse. 2. *hlk.* Dine bağlı, dindar 3. *mec.* Doğru, haktan ayrılmaz kimse.

Müslümanlaştırma Müslümanlaştırmak işi, İslamlaştırma.

Müslümanlaştırmak Bir topluluğu veya bir kimseyi İslâm dinine sokmak. İslamlaştırmak.

Müslümanlık 1. Hz. Muhammed'in yaydığı İslâm dini. İslâmlık, İslâmiyet. 2. Müslüman olma durumu Müslüman topluluğu.

Nusayri Ar. nuşayrî

Regaip Gecesi Recep ayının ilk cuma gecesi.

Regaip Kandili Hz. Muhammed'in ana rahmine düştüğü kabul edilen gece

Rum Ar. rûm 1. Müslüman ülkelerde oturan Yunan asıllı kimse. 2. *sf.* Rumlara ilişkin, Rumlarla ilgili. 3. *tar.* Doğu Roma İmparatorluğu sınırları içinde yaşayan, Roma yurttaşı haklarına sahip olan halk. 4. *esk.* Anadolu.

Rumca Rumların kullandığı yeni Yunanca

Rumelili *tar.* Osmanlı İmparatorluğu zamanında Avrupa topraklarında yaşayan Türklerden olan kimse.

Rumi Ar. rûmî 1. Miladi takvimden 13 gün geri bir güneş takvimi olan Rumi takvim adında kullanılır 2. *tar.* Anadolu ile ilgili, Anadolu'ya bağlı, Anadolu'da yaşayan. 3. *sf. esk.* Bizans İmparatorluğuna ve bu imparatorluğun egemenliği altındaki kimselere ilişkin. 4. Anadolu Selçuklularının üslûplaştırdıkları filiz, yaprak ve hayvan motiflerinden oluşmuş dolaşık süsleme.

Rumlaşma Rumlaşmak işi veya durumu.

Rumlaşmak Rum dilini benimsemek.

Rumlaştırma Rumlaştırmak işi veya durumu.

Rumlaştırmak Rum dilini ve kültürünü benimsetmek.

Rumluk Rum olma durumu.

Sami Ar. sāmī 1. Hz. Nuh'un oğlu Şam'dan türediklerine inanılan beyaz ırkın Arapça, Asurca, İbranca ve Habeşçe konuşan çeşitli kavimlerinin toplandığı kol.

Süryani Ar. suryānī Samilerin. Aramî kolunun doğu bölümünde olan bir Hristiyan topluluğu.

Tanzimat Ar. tanzīmāt tar. 1. Sultan Abdülmecit zamanında. 1839'da Gülhane Hattihümayunu adıyla anılan bir fermanla ilân edilen, yönetimi iyileştirme tasarısı ve bu iyileştirmenin yapıldığı dönem.

Tanzimatçı 1. Tanzimat hareketinde görev alınış olan kimse. 2. Tanzimat yanlısı kimse.

Ticaret Hukuku Ticarete ilişkin işleri düzenleyen hukuk dalı.

Ticaret Kanunu Ticaret hukukuna ilişkin hükümleri kapsayan kanun.

Tuba Ar tūbā Cennette bulunduğu inanılan, kökü yukarıda, dalları aşağıda büyük bir ağaç.

Yahudi Ar. yehūdī (Yahuda özel adından) 1. Musa dinine bağlı olan (kimse), Musevî. mec. Korkak. 3. mec. Cimri.

Yahudi Almancası Almanya'dan çıkarılan Yahudi çocuklarının konuştuğu Almanca. Yiddiş.

Yahudi Arapçası Arap ülkelerinde yaşayan Yahudilerin konuşup yazdıkları bozuk Arapça.

Yahudice 1. Yahudi dili. 2. sf. Bu dile özgü olan.

Yahudilik 1. Yahudi olma durumu, Musevîlik 2. Yahudi dini, Musevîlik.

Yezidi Ar. yezidi 1. Musul, Halep ve Bağdat bölgelerinde yaygın bulunan, Tanrı'nın iyiliği, şeytanın kötülüğü temsil ettiğine, Tanrı ile şeytan arasında sürekli bir tartışma olduğuna inanan ve şeytanı yücelten bir İslâm mezhebi.

Yezidilik Yezidilerin bağlı olduğu din inancı.

Zafer Ar. zafer 1. Savaşta kazanılan başarı, utku; Kişi adı.

Zafer Bayramı 30 Ağustos 1922'de kazanılan büyük zaferi kutlamak üzere yasayla kabul edilmiş olan resmi bayram.

Zühal Ar. zuhal astr. Sekendiz, Satürn; Kişi adı.

Zühre Ar. zuhre astr. Çulpan, Çoban yıldızı, Venüs; Kişi adı.

Zümrüdüanka Ar. simurg-i ankā Masallarda geçen ve gerçekte var olmayan büyük bir kuş, Anka.

3.5. Arapça Yoluyla Gelen Alıntı Sözcükler

Toplum hayatı, değişik yer ve zamanlara ait insanların birbirlerine kendi bilgilerini ve ürünlerini sunmalarından ibarettir. Dolayısıyla, her kişi ve topluluk, kendisinden farklı tarihî ve coğrafi ortamlarda yaşayan, farklı bilgilenme yollarından geçmiş bir başka kişi ve topluluktan, akraba veya komşu kavimlerden bir şeyler öğrenir ve dolayısıyla bu öğrendiklerinin adlarını kendi diline taşır, onların dillerinden alıntılar yapar (Karaağaç, 1997, s. 499-511). Türkçe de ilişki içinde olduğu kültürlerden sözcükler ve kavramlar almış, onlara sözcükler ve kavramlar vermiştir. Yine aynı şekilde Arapça da başka dillerden sözcük alıp onlara sözcük vermiştir. Türkçe, çeşitli dillere ait bazı sözcükleri Arapça yoluyla almıştır.

Suriye halkının Rumlarla, Iraklıların İranlılarla kaynaşması ve onlara tabi olmaları sebebiyle, Arap diline bazı Rumca ve Farsça sözcükler girmiştir. Bu durum, tıpkı daha önce Süryanice, Habeşçe ve Sanskritçe sözcüklerin Arapçaya girmesine benzemektedir (Kızıklı, 2009, s. 172).

Arapça yoluyla gelen sözcüklerin maden adı, ay adı, bitki adı, çeşitli dini kavramlara ait adlar vb. gibi bazı alanları kapsadığı görülmektedir. Bu bölümde 30

sözcük mevcuttur. Bunlardan 16 tanesi Yunanca, 6 tanesi Farsça, 3 tanesi Süryanice, ikisi Sanskritçe, ikisi İbranice ve biri Latince'dir.

amin Ar. āmin < İbr. "Allah kabul etsin" anlamında, duaların arasında ve sonunda kullanılır.

cevher Ar. cevher (< Far. gevher) 1. Bir şeyin özü, maya, gevher. 2. Değerli süs taşı, mücevher. 3. mec. İyi yetenek.

coğrafya Ar. cuğrāfiya (< Yun. geo yer graphein yazmak) 1. Yeryüzünü fizikî, ekonomik, beşeri, siyasî, yönlerden inceleyen bilim. 2. Bir yeryüzü parçasını, bir bölgeyi, bir ülkeyi belirleyen, niteleyen. fizikî, ekonomik, beşeri, siyasî gerçekliklerin tümü.

çorap Ar. curāb (< Far. gorāb) Çeşitli ipliklerden örülen, ayağa giyilen giyecek.

nisan Ar. nīsān (Süryaniceden) Yılın 30 gün süren dördüncü ayı.

felsefe Ar. felsefe (< Yun.) 1. Varlığın ve bilginin bilimsel olarak araştırılması. Bir bilimin veya bilgi alanının temelini oluşturan ilkeler bütünü. 3. Bir filozofun, bir felsefe okulunun, bir çağın öğretisi Sokrates felsefesi. 4. Dünya görüşü.

fıstık Ar. fustuk (< Far. piste) 1. Antep fıstığı, çam fıstığı veya yer fıstığı denilen yemişlerin genel adı 2. *mec.* Tombul, kısa boylu, tıknaz (kimse). **fıstık gibi** *tkz.* 1) dolgun, besili ve canlı: 2) *mec.* çok güzel.

fincan Ar. fincān (< Far. pingān - bingān "tas, kâse") 1. Çay, kahve gibi genellikle sıcak şeyler içmekte kullanılan küçük kap.

firuze Ar. firuze (< Far. firuze) Küpe ve yüzük taşı gibi bezek işlerde kullanılan, mavi renkli, saydam olmayan hidratlı doğal alüminyum ve fosfattan oluşan değerli bir mineral.

harita Ar. ḥarīta (< Yun.) Coğrafya, tarih, dil. nüfus vb. olgularla ilgili yeryüzünün veya bir parçasının, belli bir orana göre küçültülerek düzlem üzerine çizilen taslağı (bir şey).

haziran Ar. haziran (Süryanice) Yılın 30 gün süren altıncı ayı.

hindiba Ar. hindibā' (< Yun.) Bileşikgillerden, yaprakları haşlanarak salata gibi yenebilen birkaç yıllık otsu bir bitki, güneşlik.

iklim Ar. iklim (< Yun.) Yeryüzünün herhangi bir yerinde, hava yuvan olaylarının ortaklaşa gerçekleştirdikleri etkilerin uzun yılların ortalamasına dayanan durumu. 2. esk. Ülke, diyar.

İncil Ar. incil (< Yun.) Hz. İsa'ya indirildiğine inanılan kutsal kitap.

hülya Ar. māliḥōliyā (< Yun. melankholia'dan) 1. esk. Kuruntu. 2. Tatlı düş, hayal.

kandil Ar. kindīl (< Lat.) Candela “mum” Arapçada “Kandil, lamba” anlamındaki sözcük Türkçede “İçinde sıvı bir yağ ve fitil bulunan kaptan oluşmuş aydınlatma aracı, 2. Kandil gecesi, 3. Çok sarhoş” anlamlarını taşımaktadır.

kırat Ar. kīrāt (< Yun. keration) 1. Elmas, zümrüt gibi değerli taşların tartısında kullanılan iki desigramlık ölçü birimi 2. mec. Nitelik, değer, düzey, seviye.

kimya Ar. kīmīyā' (< Yun. khimeia) 1. Maddelerin temel yapılarını, birleşimlerini, dönüşümlerini; çözümleme, birleşim ve üretim yöntemlerini inceleyen bilim. 2. mec. Üstün özellikler taşıyan çok değerli şey. **kimya olmak** bulunmaz olmak.

Bu sözcük TDK'nın Türkçe sözlüğünde Arapça kökenli olarak verilmektedir. Aynı kurumun 1997 basımlı sözlüğünde aynı sözcük yukarıdaki gibi Arapçaya Yunancadan geçtiği bilgisiyle verilmiştir. Bu konuda Kubbealtı Sözlüğü Ar. kimiyā' < Yun. Khēmia bilgisini vermektedir (Kubbealtı Lügatı, 2018). Sözcüğün kökeniyle ilgili başka bir görüş şöyledir: “Dilbilginleri arasında *kimya* sözcüğünün kökeni konusunda görüş birliği bulunmamakla birlikte çoğu, bu sözcüğün Eski Mısır dilinden geldiği görüşünü savunmuştur. *Kimya* sözcüğünün Yunanca olduğu görüşü de ileri sürülmektedir” (Koçak, 1999, s. 46).

kimyon Ar. kemmūn (< Yun.) 1. Maydanozgillerden, 50 cm kadar yükseklikte, beyaz veya pembe çiçekli, bir yıllık, ıtırılı ve otsu bir bitki (*Cuminum cyminum*). 2. Bu bitkinin tohumundan elde edilen ve bahar olarak kullanılan toz.

mancınık Ar. mancanik (< Yun.) Top yapımının bilinmediği çağlarda, kale kuşatmalarında, ağır taş gülle fırlatmakta kullanılan basit bir savaş aracı. 2. İpekçi çıkırığı.

maymun Ar. meymūn (< Yun.) 1. İnsandan başka bütün primatlara verilen genel ad 2. *sf. mec.* Çirkin ve gülünç. 3. *sf.* Taklitçi, **maymun gibi** 1) tuhaf, gülünç hareketler yapanlar için söylenir: 2) taklitçi **maymun gözünü açtı** geçen bir olaydan ders alındığını anlatır (bir şeyi) **maymuna benzetmek (çevirmek veya döndürmek)** gülünç ve çirkin duruma sokmak **maymuna dönmek** 1) çirkin ve gülünç duruma girmek. 2) uslanmak.

mendirek (<Yun.) mandraki Dalgakıranla yapılmış liman.

mıknatıs Ar. miḡnāṭīs (< Yun.) 1. Demiri ve daha başka bazı metalleri çeken demir oksit. 2. Demiri çekme özelliği taşıyan veya sonradan bu özelliği kazanan her türlü madde 3. *mec.* Çekiciliği, albenisi olan kimse.

mihaniki Ar. miḡnānikī (< Yun.) Düşünmeden, ölçülerek değil de yalnızca alışkanlığın verdiği kolaylıkla veya yalnız kasların hareketiyle yapılan (iş, hareket vb.), mekanik.

misk Ar. misk (< Far. muşğ < Sans. muşka) Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde.

namus Ar nāmūs (< Yun.) nómos “töre, yasa” 1. Bir toplum içinde ahlâk kurallarına karşı beslenen bağlılık. 2. Dürüstlük, doğruluk. 3. Sililik, iffet.

pathcan Ar. bādincān (< Far.) bādingān bot. 1. Patlıcangillerden, kalın saplı, uzunca yapraklı otsu bitki (*Solanum melongena*). 2. Bu bitkinin mor renkli, uzunca veya toparlak ürünü.

safsata Ar. safsata (< Yun) sophisteia sözcüğünden Arapçaya geçmiş, oradan da Türkçe tarafından alıntılanmıştır.

sıfır TDK *Türkçe Sözlük*'te bu sözcüğün kaynağı Arapça şeklinde verilmiştir. Fakat sözcüğün Arapçaya Sanskritçeden geçtiği söylenmektedir. “Sıfır sözcüğünün

Sanskrit dilindeki ifadesinden Arapçaya çevrildiği sanılmaktadır. Zira Arapçadaki sayılar Hint kökenlidir. *es-Sıfr*, boş şey anlamındadır. Sayı ifade etmek için kullanılan *sıfr* sözcüğü el-Harezmi tarafından türetilmiştir” (Koçak, 1999, s. 46). Nişanyan, sözcüğün Sanskritçe kökenli olduğunu, Arapçadaki sayı anlamının Sanskritçeden çeviri olduğunu bildirmiştir (Nişanyan, 2018).

şeytan a. Ar. şeytān (< İbr. şaṭān) 1. Din kitaplarına göre isyancı meleklerin, kötü ruhların başı olarak nitelenen varlık 2. *mec.* Kötü düşünce, kötü niyet. 3. *sf.* ve *a.* *mec.* Çok kurnaz, uyanık (kimse).

tabla Ar. ṭabl “davul, trampet, darbuka” (< Yun. tabla < Lat. tabula) “tablet, levha, yazı tahtası, oyun tahtası” Sözcük Türkçede “1. Satıcı vb.nin kullandığı tahtadan tepsi. 2. Soba, mangal gibi şeylerin altına konulan metalden veya tahtadan yapılan tepsiye benzer altlık. 3. Bir şeyin düz ve geniş bölümü. 4. Sigara külü silkelenen, sigara söndürülen cam, metal vb. kap. 5. Ağaçtan veya ağaç ürünlerinden hazırlanmış büyük yüzeyli düzgün parça” anlamlarına gelmektedir.

temmuz Ar. temmūz (< Süryanice) Yılın 31 gün süren yedinci ayı.

3.6. Türkçedeki Arapça Sözcüklerde Görülen Ses Değişimleri

İnsanın çevresiyle ve çevresinde bulunan varlıklarla ilişkisi değişkendir. Bu değişkenlik insanın diline de yansımakta, dilin hem ses hem de anlam yapısında kendini göstermektedir. Ses değişimi dilin kendi öz sözcüklerinde olduğu gibi, dile başka dillerden giren sözcüklerde de görülmektedir. Türkçede de benzer durum diğer yabancı dillerle birlikte Arapçadan giren sözcüklerde de söz konusu olmuştur. Ses değişimi yabancı bir unsuru dilin kendi sistemine uydurma, dili konuşanların gırtlak yapısına uygun hale getirme ve Türkçeleştirme çabasıdır. Ergin (2003)’e göre sesler kendilerinden büyük dil birliklerini meydana getirmek üzere yan yana gelirken tek tek arka arkaya dizilmezler, birbirlerine belirli bir düzen içinde bağlanır ve birlikteliklerini devam ettirirler. Bu bağlanma sırasında bazı sesler bazı seslerle birleşmez, bazıları birbiriyle yer değiştirir. İşte bu yüzden gramer birliklerinde seslerin belirli şartlarla birbirine bağlanmalarının sonucu olarak birtakım ses olayları meydana gelir (Ergin, 2003, s. 50). Alıntı sözcükler de içerisindeki seslerin düşme, türeme, değişme gibi

birtakım ses olaylarına uğrayara Türkçenin söyleyişine uygun hale gelmişlerdir. Karaağaç (2012)'a göre kişilere ve topluluklara ait dal seslerin (allophone) ortak sesler (phoneme) haline gelişine, dilcilikte, ses değişimleri denir. Dillerdeki ses değişimleri, düzenli ses değişimleri ve düzensiz ses değişimleri olarak ikiye ayrılır. Araştırmacıya göre ses değişimlerinin çeşitli nedenleri vardır. Bunlar; ırkın etkisi, coğrafyanın etkisi, en az çaba ve en çok çaba etkisi, çocuklara verilen ana dili eğitimi, sosyal ve siyasal etkenler, alt katman etkisi, üst katman etkisi, örneksemelerin etkisi ve yazım kurallarının etkisidir (Karaağaç, 2012, s. 53-61). Ses değişimlerini ortaya çıkaran bu etmenlerin yanında Türkçenin de içinde bulunduğu dil ailesinin en önemli özelliği olan ünlü uyumları ve Türkçenin hece kurma sisteminde yan yana gelebilen ve gelemeyen seslerin de etkili olduğunu belirtmek gerekir. Seslerin biraraya gelmesi sırasında kaçınılmaz olarak oluşan ses olaylarının başlıcaları şunlardır: Ses türemesi, ünsüz düşmesi, orta gece ünlüsünün düşmesi, orta gece ünlüsünün değişmesi, ünlü birleşmesi, yer değiştirme, hece düşmesi, iki ünlünün yan yana gelmesi, ünsüz ikizleşmesi, benzeşme, aykırılışma.

Türkçeye girmiş olan alıntı sözcüklerde Türkçenin ses kurallarının geçerli olduğu ve bu nedenle bazı ses değişikliklerinin olduğu bilinmektedir. Bu ses değişiklikleri büyük oranda kalınlık incelik uyumu ve düzlük yuvarlaklık uyumu kuralları (Erdem, 2013, s. 97), Türkçede ikiz ünsüz kullanılmaması, ötümlü-süreksiz ünsüzlerin sözcük sonunda bulunmaması, sözcüklerin bazı ünsüz çiftleriyle bitmemesi ve bazı ünsüzlerle sözcüklerin başlamamasıdır. Türkçeye özgü bu özelliklerin alıntı sözcüklerde de etkili oldukları ve bazı fonetik değişimleri tetiklediklerini görmek mümkündür (Tosun, 2017, s. 442).

Türkçede yabancı dillerden sözcük alıntısı yapılırken kendisinden alıntı yapılan dilin bazı ses özelliklerinin bu alıntılar ile Türkçeye girdiği bazılarının ise değişime uğradığı görülmektedir. Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerde görülen ses olaylarının ele alındığı bu bölümde Türkçede olmayan ayın, hemze, ha, hı, se, zal, dat, tı ve zı seslerin bulunduğu sözcüklerin Türkçedeki durumu; ünsüz düşmesi, ünsüz değişmesi, ünlü değişmesi, ünlü türemesi, ünlü kısalması, ünlü uzaması, ünlü düşmesi olayları başlıkları yer almaktadır.

3.6.1. Ünsüzler

Toplumlar farklı kültürlerle karşılaşp bir arada yaşadıkça aralarında kaçınılmaz olarak etkileşim de olmuştur. Bu etkileşim sonucu toplumların kültüründe de değışimler olmuştur. Dil de bu değışimden payına düşeni alarak hem ses olarak hem de sözcük ve ifade düzeyinde karşı kültür/lerden hem almış hem de onlara alıcı kültürün ihtiyacı düzeyinde vermiştir. Erdem (2013)'e göre Türkçe yabancı dillerden alıntı yaparken Türkçede olmayan sesler varsa bu sesleri olduğu gibi almış /j/ ve /z/ gibi; fakat seslerin karşılıkları varsa Türkçedeki şekilleri tercih etmiştir (Erdem, 2013, s. 98).

Arapça ve Türkçe hem dil ailesi olarak hem de yapı ve işleyiş açısından birbirinden oldukça farklı dillerdir. Doğayısıyla bu iki dil ünsüzler açısından da birbirinden farklıdır. Ünlü ve ünsüzlerin sayısı ve çıkış yerleri iki dilde birbirinden farklıdır. Örneğin Türkçede ünlü ve ünsüzlerin oluşum yeri ağızdır. Türkçede 1 tane gırtlak ünsüzü vardır (Coşkun, 2010, s. 76), o da /h/ ünsüzüdür ve en geride oluşan sestir. Buna karşılık Arapça /h/, /ayın/ gibi boğaz ünsüzlerine sahip bir dildir. Bu sesler standart Türkçede sesletimi bulunmayan seslerdir. Hırıltılı /h/ ünsüzü (ه=ح) ağızlarda kullanılmasına karşın standart Türkçede kullanılmaz. Bu yüzden Arapça asıllı sözcüklerdeki bu sesler Türkçe söyleyişe göre sesletilirler (Erdem, 2013, s. 98).

Arap alfabesinde 27 ünsüz bulunmakta (Türker, 1996, s. 60); buna karşın standart Türkçede 21 ünsüz bulunmaktadır. Aşağıda da görüleceği gibi Arapçadaki ha (ح), hı (خ) ve he (ه) için Türkçede tek bi /h/ kullanılmakta; kaf (ق) ve kef (ك) için Türkçede /k/; sin (س), peltek se (ث) ve sad (ص) için Türkçede /s/; ze (ز), zel (ذ), zı (ظ) ve bazı sözcüklerde dad³⁰ için Türkçede /z/; Arapça te (ت) ve tı (ط) için Türkçede /t/ kullanılmıştır. Kısacası Arapçada geniş bir skalaya sahip olan ünsüzler Türkçede benzeri en yakın ünsüz ile karşılanmıştır. Arapçadan alıntı sözcüklerde gördüğümüz kadarıyla iki dilin ünsüzlerindeki bu değışim Türkçede bazı ses değışimlerine de neden olmuştur. Örneğin Arapçada /k/ sesi için 2 farklı harf bulunmaktadır: kaf (ق) ve kef (ك). Kaf art damak ünsüzüdür, kef ise ön damak ünsüzüdür. Bu ünsüzlerin bulunduğu sözcükler Türkçede tek bir harf ile karşılanmıştır. Bunun sonucunda da bu sözcüklerin Türkçeleşmesi sırasında bu ünsüzler çeşitli ses olaylarına sebep olmuşlardır. *Kaf* ile

³⁰ Dad harfi Türkçede bazı sözcüklerde /z/ ile bazı sözcüklerde de /d/ ile yazılmıştır. “Türk Dil Kurumu”.

yazılan Arapça bazı sözcüklerdeki art damak ünsüzü /k/ Türkçede ünlü aykırılışmasına sebep olmuşlardır: Ar. kindil > Tü. kandil gibi. /k/ sesinin bazı sözcüklerde, diğer seslerin etkisiyle öz damaksıllaştığı da görülmektedir. Ar. iktidār > Tü. iktidar (Altun, 2012, s. 64). Bunun gibi *hemze* ve *ayın* ünsüzünün bulunduğu sözcükler Türkçeye geçerken ses değişmesine ve ses düşmesine uğramaktadır. Bu ünsüzlerin Türkçe karşılığı olmadığından Osmanlı Türkçesi ve Arapçaya aşina olanların dışında bu seslerle ilgili değişmeler ve düşmeler pek fark edilmemektedir. Türkiye'ye göç etmiş bulunan Suriyeli Türkçe öğrencileri de bu seslerle ilgili değişmeleri ve düşmeleri fark etmeyenler arasındadır. Türkçe öğretimi sırasında Arapça olduğu bilinen, dolayısıyla öğrencilerin bildiği düşünülen Arapça sözcükler sanıldığı gibi öğrenciler tarafından tanınmamaktadır. Dolayısıyla Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükleri Arapça bilen öğrencilere öğretirken onları Arapça değil Türkçe kabul ederek öğretmek yerinde olacaktır. Örneğin içinde hemze ya da ayın sesi bulunan Arapça bir sözcük Türkçede Arapçadakinden çok farklı sesletildiği için Türk öğretmenin sesletiminden çıkan sözcük öğrenciye Arapçaymış gibi gelmemekte, sözcüğün Arapça olduğu anlaşılmamaktadır. Bu nedenle Türkçe öğretimi sırasında Arapçadan giren sözcüklerin Türkçede ne gibi ses değişimleri geçirdiğini bilmek önem kazanmaktadır.

Bu nedenle bu bölümde Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerdeki ünsüzlerin durumu ele alınmıştır.

3.6.1.1. Ayın ve Hemze Ünsüzlerinin Durumu

Aydın ve hemze, Arapçanın ünsüz sisteminde yer alan iki harftir. Aydın, Arap alfabesindeki on sekizinci harfin (ع) adıdır. Hemze, harf mi karakter mi olduğu konusunda tartışmalar³¹ olsa da elif, vav ve ye harfleriyle yazılan ve ayrı da yazılabilen, (ء) şeklinde bir harftir. Türkçe Sözlük'e göre hemze gırtlakta, ses tellerinin birbirine yapışması sonucu havanın akışını birdenbire engellemesiyle oluşan ve bir kesinti izlenimi veren ünsüzdür: neşe (neş'e), mesele (mes'ele) gibi.

Süreksiz boğaz ünsüzleri olan ayın ve hemze Türkçede bulunmayan ünsüzlerdir fakat Arapçadan geçmiş bazı sözcüklerde bu ünsüz harflerin etkileri bulunmaktadır. Ergin (2000)'e göre bu ünsüzler söz başında söylenişten düşmüş, söz ortasında özelliklerini kaybederek yanlarındaki ünlüyü uzatmış, söz sonunda düşmüşlerdir (Ergin, 2000, s. 14)³². (Türker, 1996, s. 62)'e göre ayın ve hemze ünsüzleri söz başında ünsüz olma özelliklerini kaybetmiş hareketin işlevini üstlenmişler; söz ortasında bazen ünsüz olma özelliklerini zayıf da olsa korumuş bazen de yanlarındaki ünlüyü uzatmışlardır. (Tekin, 2013, s. 69-74) "Aynlı ve Hemzeli Kelimeler" adlı makalesinde Türkçedeki aynlı ve hemzeli sözcüklerin yazımı ve sesletimi konusunu ayrıntılı bir biçimde değerlendirmiştir. Bu seslerin olduğu sözcüklerin yazımı ve sesletiminde yaşanan tereddüt ve kararsızlığı ayın ve hemze seslerinin Türk fonetiğinde bulunmamasına, bunların Türk halkı tarafından çıkarılamamasına bağlamıştır.

Türkçe alfabede bulunmayan ayın ve hemze seslerinin Arapçadan alınan sözcüklerdeki durumu aşağıdaki gibidir.

³¹ Arap gramercileri adı, harf olup olmadığı, harf ise sahih mi illet harfi mi olduğu, mahreç ve sıfatları, elifle ilgili tarafları, telaffuzu, şekli, imlası vb. konularda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. "İslam Ansiklopedisi" (Erişim tarihi 17.02.2023), <https://islamansiklopedisi.org.tr/hemze>.

³² Ergin bu bilgilerle birlikte söz ortası ve sonunda ayın ve hemzeli sözcüklerin bazen kesme şeklinde söylendiğini fakat son zamanlarda artık bu kesmeli söyleyişlerin de Türkçeden kalktığını belirtmiştir: te'sir, san'at; şey', cāmi' vb. Muharrem Ergin, *Osmanlıca Dersleri*, (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2000), 14; Kesme işareti, iki ünlü arasındaki durumda iken yazıda gösterilmez fakat telaffuzda korunur: müdafaa, teessüf gibi. Öte yandan modern pratiklerde yazı ve konuşmada kesme kalkmış durumdadır: sanat, memur gibi. Geoffrey Lewis, *Turkish Grammar*, (New York: Oxford University Press, 2000), 8.

3.6.1.1.1. Ayın Sesinin Durumu

Ayın harfi Türkçede bulunayan bir harf olmasına karşılık, bugünkü alfabede birkaç harfin sesini verdiği için Osmanlı Türkçesinde gerek okurken gerek yazarken en çok yanlış, içinde ayın hafi bulunan sözcüklerde yapılmaktadır (Kurt, 2000, s. 24). Ayın harfi günümüz Türkçesinde sözcük ve hece içinde bulunduğu yere göre a, ı, i, o, u, ü ünlülerinin yerini alabilmekte ya da tamamen düşebilmektedir. İçinde ayın bulunan Arapça sözcüklerin Türkçedeki son durumları ayın sesinin sözcük içerisinde sözcüğün başında ve sonunda oluşuna göre, bulunduğu hecenin başında ve sonunda oluşuna göre, sözcüğün sonunda kendinden önce ünlü bulunuşuna göre ve tek heceli sözcüklerde kendinden sonra ünsüz bulunuşuna göre farklı özellikler sunduğundan bu kriterler dikkate alınarak bir sınıflama yapılmıştır.

3.6.1.1.1.1. Sözcük Başında Bulunan Ayın Harfi

Söz başında bulunan ayın harfinin / sesinin Türkçede hiçbir ses bilimsel değeri kalmamıştır. Böyle sözcükler ayından sonraki ünlü nasılsa onunla başlatılır. Ayından sonraki ünlü kısaysa yine kısa, uzunsa yine uzun sesletilir.

acaba Ar. ‘acebā

acele Ar. ‘acele

Acem Ar. ‘acem

acemi Ar. ‘acemī

acil Ar. ‘ācil

âciz Ar. ‘acz

adalet Ar. ‘adālet

adliye Ar. ‘adliyye

af Ar. ‘afv

akıbet Ar. ‘ākıbet

akıl Ar. ‘aql

aksi Ar. ‘aks + T. -i

alaka Ar. ‘alāka

alamet Ar. ‘alāmet

alelacele Ar. ‘ala'l- ‘acele

alelade Ar. ‘ala'l- ‘āde

âlem Ar. ‘ālem

Ali Ar. ‘ālī

âlim Ar. ‘ālim

ameliyat Ar. ‘ameliyyāt

amme Ar. ‘ämme

ar Ar. ‘ār

Arafat Ar. ‘arafāt

Arap Ar. ‘arab

Arasat Ar. ‘araşāt

ardiyeye Ar. ‘ardıyye

arıza Ar. ‘ārıza

arif Ar. ‘arif

arife Ar. ‘arefe

arsa Ar. ‘arşa

arş Ar. ‘arş

aruz Ar. ‘arūz

arz Ar. ‘arż

asabi Ar. ‘aşabī

asır Ar. ‘aşr

asi Ar. ‘āşī

asker Ar. ‘asker

asla Ar. ‘aşlā

âşık Ar. ‘āşık

aşk Ar. ‘aşk
aşure Ar. ‘āšūrā
atıl Ar. ‘atıl
ayıp Ar. ‘ayb
ayan Ar. ‘iyān
ayar Ar. ‘iyār
aynı Ar. ‘ayn + T. -ı
ayyaş Ar. ‘ayyāş
azap Ar. ‘azāb
azil Ar. ‘azl
azim Ar. ‘azm
aziz Ar. ‘azīz
Azrail Ar. ‘azrā’ıl
ırk Ar. ‘ırk
ırz Ar. ‘ırz
ibadet Ar. ‘ibādet
ibare Ar. ‘ibāre

ibret Ar. ‘ibret
iffet Ar. ‘iffet
illet Ar. ‘illet
ilmî Ar. ‘ilmî
inat Ar. ‘inād
izzet Ar. ‘izzet
ömür Ar. ‘umr
ucube Ar. ‘ucūbe
udi Ar. ‘ūdī
ukala Ar. ‘uḳalā
ukde Ar. ‘uḳde
ulvi Ar. ‘ulvī
umre Ar. ‘umre
umum Ar. ‘umūm
unvan Ar. ‘unvān
ut Ar. ‘ūd

Aşağıdaki örnekte ayın sesinden önce bir elif bulunmaktadır. Ayının düşmesi bu örnekte hiçbir ses olayına neden olmamıştır.

azami Ar. a‘zāmī

3.6.1.1.1.2. İkinci ve Üçüncü Hecelerin Başındaki Ayın Harfi

İkinci ve üçüncü hecelerin başındaki ayın harfi önceleri bir süre bulunduğu sözcüğü bu hecelerin başından hafif kesmeli okuttuysa da bu sözcükler günümüzde artık kesmesiz söylenmektedir. Örneğin **sanat** a. Ar. şan‘at sözcüğü Türkiye’de 80’li yıllara kadar kesmeli söylenmiştir³³.

³³ Zeki Müren’in sahne dilini bilenler bu ve aynı durumdaki benzer sözcüklerin nasıl kesmeli söylendiğini hatırlar.

biat Ar. bey‘at

cuma Ar. cum‘a

defa Ar. def‘a

ebat Ar. eb‘ād

alelade Ar. ‘ala'l-‘āde

anane Ar. ‘an‘ane

beraat Ar. berā‘at

bilfiil Ar. bi'l-fi‘l

bilumum Ar. bi'l- ‘umūm

camia Ar. cāmi‘a

cemaat Ar. cemā‘at

cemiyet Ar. cem‘iyyet

facia Ar. fāci‘a

fail Ar. fā‘il

iade Ar. i‘āde

iaşe Ar. i‘āşe

iddia Ar. iddi‘ā

irticai Ar. irticā‘ī

kale Ar. ḳal‘a

kura Ar. ḳur‘a

mebus Ar. meb‘ūş

mezra Ar. mezra‘a

muaf Ar. mu‘āf

muallak Ar. mu‘allak

muallim Ar. mu‘allim

muamele Ar. mu‘āmele

muamma Ar. mu‘ammā

muavin Ar. mu‘āvin

muayene Ar. mu‘āyene

muayyen Ar. mu‘ayyen

muazzam Ar. mu‘azzam

muazzez Ar. mu‘azzez

rekât Ar. rek‘at

saadet Ar. sa‘ādet

saat Ar. sâ‘at

sanat Ar. şan‘at

sara Ar. şar‘a

sunî Ar. şun‘î

sûrat Ar. sur‘at

şair Ar. şā‘ir

şamdan Ar. şem‘ + Far. -dān

şefaaf Ar. şefa‘at

şeriat Ar. şer‘iat

şuur Ar. şu‘ūr

taahhüt Ar. ta‘ahhud

taammüden Ar. ta‘ammuden

taarruz Ar. ta‘arruz

taassup Ar. ta‘aşşub

tabiat Ar. tabi‘at

tabii Ar. tabi‘î

tuluat Ar. tulū‘āt

vaiz a. (va:iz) Ar. vā‘iz

vakia Ar. vāḳi‘a

vukuat Ar. vuḳū‘āt

zanaaf Ar. şinā‘at

zayıf Ar. za‘îf

zayiat Ar. zāyi‘āt

ziraaf Ar. zirā‘at

3.6.1.1.1.3. Hece Sonunda Bulunan Ayın Harfi

Hece sonunda bulunan ayın sesi kendinden önceki kısa ünlüyü uzatır. Bu bölümde bulunan örnek sözcüklerin çoğunda ayın sesi ilk hecenin sonundadır. Örnek sözcüklerden birinde ikili bir fonetik gelişme olmuştur. salep, -bi a. (sa:lep) Ar. saḥleb < ṣa'leb sözcüğü Kubbealtı Sözlüğünde peltek se ile yazılmışken Türkçe Sözlük'ün çevriyazısından anlaşıldığına göre sin ile yazıldığı düşünülerek pelteklik ya da kalınlık işaretleri kullanılmamıştır. Öte yandan Türkçe Sözlük'te sözcüğün hem salep hem de saḥlep şekli yer almaktadır. Sözcükteki ses değişimlerine bakacak olursak şöyle bir tablo ile karşılaşmaktayız: Arapçada ayın sesi barındıran sözcük, Türkçede ayın sesini düşürünce bunun yerine söz ortasında bir /-h-/ ortaya çıkmıştır. Zamanla söz ortasındaki bu /-h-/ de düşünce ilk hecedeki /-a-/ uzamış ve Türkçede şu anda da kullanılan ikili kullanım oluşmuştur.

âlâ Ar. a'lā

âmâ Ar. a'mā

Araf Ar. a'rāf

asap Ar. a'sāb

aza Ar. a'zā,

bazen Ar. ba'zen

bazı Ar. ba'z

dava Ar. da'vā

davet Ar. da'vet

idam Ar. i'dām

ilan Ar. i'lān

imal Ar. i'māl

imalat Ar. i'mālāt

imar Ar. i'mār

istifa Ar. isti'fā

itibar Ar. i'tibār

itikat Ar. i'tikād

itiraf Ar. i'tirāf

itiraz Ar. i'tirāz

lanet Ar. lā'net

macun Ar. ma'cūn

maden Ar. ma'den

makul Ar. ma'kūl

malum Ar. ma'lūm

mamul Ar. ma'mūl

mamur Ar. ma'mūr

mana Ar. ma'nā

marifet Ar. ma'rifet

maruz Ar. ma'rūz

masum Ar. ma'sūm

mazeret Ar. ma'zeret

mazur Ar. ma'zūr

mide Ar. mi'de

mimar Ar. mi'mār

mucize Ar. mu'cize

nimet Ar. ni'met

salep Ar. saḥleb < ṣa'leb

şaban Ar. şa‘bān

şaşaa Ar. şa‘şa‘a

şehriye Ar. şa‘riyye

tabir Ar. ta‘bīr

taciz Ar. ta‘cīz

tadil Ar. ta‘dīl

tadilat Ar. ta‘dīlāt

takibat Ar. ta‘kībāt

talim Ar. ta‘līm

talimat Ar. ta‘līmāt

tamim Ar. ta‘mīm

tamir Ar. ta‘mīr

tarif Ar. ta‘rīf

tatil Ar. ta‘tīl

taviz Ar. ta‘vīz

tayin Ar. ta‘yīn

taziye Ar. ta‘ziye

tebaa Ar. teba‘a

vade Ar. va‘de

vaka Ar. vaḳ‘a

zafiyet Ar. za‘fiyyet

zaiyat Ar. zāyi‘āt

zirai Ar. zirā‘ī

Bu bölümde bulunan bazı sözcükleri diğerlerinden ayırmakta yarar vardır. Bu grupta olsalar bile diğerlerinden farklı olarak aşağıya alacağımız sözcüklerde biraz daha farklı bir durum vardır. Bu sözcüklerde ayının önünde bulunan ünlüler uzun, ardındaki ünlüler de kısadır. Türkçede ayın sesi düşünce bu sözcüklerde bulunan iki ünlü yan yana durumda kalmıştır ve bu sözcükler okunurken yan yana kalan bu ünlüler tek sesmiş gibi çıkarılırlar. Günümüz Türkçesinde mecmua ve mevduat sözcüklerindeki uzun /u/ ünlüleri uzunluklarını kaybetmiştir.

mecmua Ar. mecmū‘a

mesai Ar. mesā‘ī

meşruiyet Ar. meşrū‘iyyet

mevduat Ar. mevdū‘āt

Aşağıdaki örneklerde yine bir uzunluk söz konusudur, fakat bu sözcüklerdeki uzunluk ayın sesinin düşmesi etkisiyle ortaya çıkmış olabileceği gibi ayın sesinin düşmesinden sonra sondaki kısa ünlü ile ayının önündeki kısa ünlünün kaynaşması ile de ortaya çıkmış olabilir.

matbaa Ar. matba‘a

menfaat Ar. menfa‘at

3.6.1.1.1.4. Söz Sonunda Bulunan Ayın Harfi

Son hece veya sözcük sonundaki ayın sesi kendinden sonraki kısa ünlüyü uzatır.

bayi Ar. bāyī‘

camî Ar. cāmī‘

mâni Ar. mānī‘

mevki Ar. mevķī‘

mevzi Ar. mevzī‘

tabi Ar. tābī‘

Aşağıdaki iki örnekte günümüz Türkçesinde uzunluk görülmemektedir.

muşamba Ar. muşamma‘

mütevazı Ar. mutevāzī‘

İki sözcükte son seste bulunan ayın sesi yerini /-h/’ye bırakmıştır.

talih Ar. tālī‘

tamah Ar. tama‘

3.6.1.1.1.5. Söz Sonunda Kendinden Önce Uzun Ünlü Bulunan Ayın Harfi

Söz sonunda bulunan ayın sesinden önce bir uzun ünlü bulunuyorsa, ayın sesi bu durumda herhangi ses bilimsel bir etki yapmaz. Ayından önceki uzun ünlü Türkçede de uzun olarak sesletilir.

eda Ar. edā‘

elveda Ar. el-vidā‘

ikna Ar. iķnā‘

irtica Ar. irticā‘

mâni Ar. mānī‘

mevzu Ar. mevzū‘

rükû Ar. rukū‘

sema Ar. semā‘ // **semah**³⁴ a. Ar. semā‘

terfi Ar. terfī‘

³⁴ Bu sözcükteki ayın sesi Türkçede yerini /h/ ünsüzüne bırakmıştır.

veda Ar. vedā‘

vuku Ar. vuḳū‘

zayi Ar. zāyi‘

3.6.1.1.1.6. Tek Heceli Sözcüklerde Kendinden Sonra Ünsüz Bulunan Ayın Harfi

Sözcüğün sonunda bir ünsüz ve bu ünsüzün hemen önünde ayın sesi yer alıyorsa, bir başka deyişle sözcük çift ünsüzle bitiyor ve bu ünsüzlerden önceki ayınsa, bu tür sözcüklerde ayın sesi kendinden önceki ünlü türünden bir ünlüye dönüşür, bir diğer ifadeyle bu tür sözcüklerde iki ünlü yan yana gelir. Bu tür sözcüklerin fazla örneği yoktur. Türk Dil Kurumu’nun genel ağ üzerinden erişime açılmış olan Güncel Türkçe Sözlük’te aşağıdaki örneklerden üçü ünlüler kaynaşmış olarak ve ayını hissettirmeyecek biçimde okunmuş, ikisi (vaat ve vaaz sözcükleri) sözcüklerin aslında bulunan ayın sesini hissettirecek biçimde hafif kesmeli biçimde sesletilmiştir.

fiil Ar. fi‘l

naaş Ar. na‘ş

şiiir Ar. şii‘r

vaat Ar. va‘d

vaaz Ar. va‘z

zaaf Ar. za‘f

Biçim olarak bu grupta yer alan bir sözcükte ayın sesi hiçbir etki bırakmadan yok olmuştur.

nal Ar. na‘l

Aşağıdaki sözcüklerde ortada çift ayın bulunmaktadır. Bu sözcüklerde ayının düşmesiyle iki /a/ ünlüsü yan yana duruma gelmiştir. Düşen ayınlar bir süre kendisini kesmeli okutmak şeklinde hissettirmiş olsa da sözcükleri şuanda kesmesiz bir şekilde okunmaktadır.

faal Ar. fa‘‘āl

faaliyet Ar. fa‘‘āliyyet

3.6.1.1.2. Hemze Sesinin Durumu

Türkçe Sözlük'e göre hemze gırtlakta, ses tellerinin birbirine yapışması sonucu havanın akışını birdenbire engellemesiyle oluşan ve bir kesinti izlenimi veren ünsüzdür: neşe (neş'e), mesele (mes'ele) gibi (Türk Dil Kurumu, 2021). Hemze, Arapçaya özgü bir ünsüzdür. Gırtlığın sonunda gevşek kapalı ses tellerinin hava akımı ile birden açılması sonucunda oluşur. Ayın'ın hafifi durumumdadır. Türkler bu ünsüzü ayın gibi yerine göre ya kesme şeklinde söyler veya atarlar (Ergin, 2000, s. 14).

Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerde hemzenin durumu, hemzenin hece başında oluşuna, ilk hecenin sonunda oluşuna ve sözüğün sonunda oluşuna göre sınıflandırılmıştır.

3.6.1.1.2.1. Hece Başında Bulunan Hemze

Hece başındaki hemze sesi bazı sözcükleri ortadan hafif kesmeli okuturken bazı sözcüklerde hiçbir iz bırakmadan yok olmuştur. 2 örnekte hemze yerini /y/ sesine bırakmıştır. Yani bu iki sözcükte bir iç ses türediği görülmüştür. Bu bölümde yer alan 22 sözcükten 9'u Güncel Türkçe Sözlükte hafif kesmeli sesletilmiş, 13'ü kesmesiz sesletilmiştir.

caiz Ar. cā'iz

cüret Ar. cur'et

daim Ar. dā'im

daima Ar. dā'imā

dair Ar. dā'ir

daire) Ar. dā'ire

faiz Ar. fā'iz

fayda Ar. fā'ide

fiyat Ar. fī'āt

hain Ar. ḥā'in

heyet Ar. hey'et

itfaiye Ar. itfā'iyye

kaide Ar. kā'ide

kâinat Ar. kā'ināt

Kuran Ar. Qur'ān

mealen Ar. me'ālen

mesele Ar. mes'ele

neşe Ar. neş'e

şaibe Ar. şā'ibe

tayfa Ar. ṭā'ife

teessüf Ar. te'essuf

teessür Ar. te'sşur

3.6.1.1.2.2. İlk Hece Sonunda Bulunan Hemze

İlk hece sonundaki hemze sesi kendinden önceki kısa ünlüyü uzatmaktadır.

memur Ar. me'mūr

mezun Ar. me'zūn

mümin Ar. mu'min

tecil Ar. te'cīl

tehir a. Ar. te'hīr

telif Ar. te'līf

temin Ar. te'mīn

teminat Ar. te'mīnāt

tesir Ar. te'şīr

teyit Ar. te'yīd

Bu bölüme giren bir sözcükte eskiden durum yukarıdakilerle aynıyken günümüzde aynı değildir. Hemzeden önceki ünlü Güncel Türkçe Sözlük'te artık uzun değil kısa sesletilmektedir.

rüya Ar. ru'yā

3.6.1.1.2.3. Söz Sonunda Bulunan Hemze

Söz sonundaki hemze sesinin hiçbir ses bilimsel değeri kalmamıştır.

ceza Ar. cezā'

cila Ar. cilā'

cüzdan Ar. cuz' + Far. -dān

ecza Ar. ecza'

esna Ar. eşnā'

eşya Ar. eşyā'

hata Ar. ḥaṭā'

heba Ar. hebā'

hece Ar. hicā'

hindiba Ar. hindibā'

hiza Ar. ḥizā'

icra Ar. icrā'

icraat Ar. icrā'āt

iftira Ar. iftirā'

imha Ar. imḥā'

imla Ar. imlā'

imtina Ar. imtinā'

imza Ar. imzā'

inşa Ar. inşā'

inşallah Ar. inşā' Allāh

inşaat Ar. inşā'āt

inziva Ar. inzivā'

istila Ar. istilā'

istisna Ar. istiṣnā'

iştah Ar. iştihā'

kaza Ar. kaẓā'

safa Ar. ṣafā'

sahra Ar. ṣaḥrā'

sala Ar. ṣalā'

sema Ar. semā'

şey Ar. şey'

şifa Ar. şifā'

veba Ar. vebā'

vefa Ar. vefā'

zekâ Ar. zekā'

ziya Ar. ziyā'

zina Ar. zinā'

İçinde hemze sesi bulunan tek bir sözcükte hiçbir değişiklik olmamıştır. Bu sözcük yukarıdaki sınıflamalara girmediği için onu ayrıca bölümün sonunda vermek uygun görülmüştür.

fal Ar. fā'l

3.6.1.1.3. Ayın ve Hemze Seslerinin Birlikte Bulunduğu Sözcükler

Bu bölümde yer alan 7 sözcüğün Arapça aslında hem ayın hem de hemze ünsüzleri yer almaktadır. Burada bu sözcüklerin Türkçede günümüzde nasıl sesletildikleri üzerinde durulmuştur.

acayip Ar. 'acā'ib

Bu sözcükte başta bulunan ayın sesi hiçbir iz bırakmadan yok olmuş, ortada bulunan hemze sesi ise Türkçede /y/ sesine dönüşmüştür.

aidat Ar. 'a'idāt

aidiyet Ar. 'a'idiiyyet

Yukarıdaki 2 sözcükte de başta bulunan ayın sesi hiçbir iz bırakmadan yok olmuş, ortada bulunan hemze sesi ise Güncel Türkçe Sözlük'teki sesletiminde de görüleceği gibi hafif kesmeli okunmaktadır.

aile Ar. 'a'ile

Bu sözcükte de başta bulunan ayın sesi hiçbir iz bırakmadan yok olmuş, hece başındaki hemze sesi Türkçede bir süre kesmeli okuma şeklinde kendini hissettirdiyse de günümüzde yan yana durumdaki /a/ ve /i/ ünlüleri kayan ünlüler şeklinde okunmaktadır.

ait Ar. 'ā'id

/ait/ sözcüğü de yukarıdaki /aile/ ile aynı durumdadır. Fakat buradaki /a/ ve /i/ ünlüleri kayan ünlüler şeklinde değil de sanki ikisinin arasında çok zayıf bir /y/ varmış gibi sesletilmektedir.

dua Ar. du‘ā’

Bu sözcükte yer alan Arapçaya özgü ayın ve hemze sesleri düşerken hiçbir iz bırakmamıştır. /u/ ve /a/ ünlüler yan yana kalmış ve kayan ünlüler şeklinde kesmesiz okunur olmuştur.

itina Ar. i‘tinā’

Bu sözcükte, hece sonunda yer alan ayın sesi düşerken kendinden önceki kısa ünlü olan /i/yi/ uzatmış, sonda yer alan hemze sesi düşerken hiçbir fonetik iz bırakmamıştır.

3.6.1.2. Ha Hı Zel Zı Dat Tı Sad ve Peltek Se Ünsüzlerinin Durumu

Arap alfabesi ile Latin alfabesi arasında bilindiği gibi dillerin ses yapısından kaynaklanan farklılıklar vardır. Arapça ünsüzler açısından; Türkçe ise ünlüler açısından zengin bir dildir. Arapçadaki bu ünsüz çeşitliliği ayrı ayrı harfler ile belli edilmiştir. Söz gelişi h sesinin ha, hı ve he ile karşılanan 3 türü; k’nın ön ve arka damaktan çıkışına göre, kaf ve kef olmak üzere 2 türü; s’nin ince, kalın ve peltek olmak üzere sin, sat ve se diye adlandırılan 3 türü; z’nin ze, zel, zı ve dat olarak isimlendirilen 4 türü vardır (Korkmaz, 1995, s. 861- 867).

3.6.1.2.1. Ha ve Hı Ünsüzlerinin Durumu

Türkçedeki h sesi için Arapçada ha, hı ve he ile karşılanan 3 farklı h sesi bulunmaktadır. Osmanlı Türkçesinde de kullanılan bu harfler harf devriminden sonra tek bir harf ve tek bir sese indirilmiştir. Aşağıdaki örneklerde farklı transkripsiyon harfleri ile de gösterilen ha ve hı ünsüzleri günümüzde Türkçede sadece h ile gösterilmektedir. Bu harfin tek bir sesletimi vardır. Ergin (2000)’e göre bu harfler Arapçaya özgüdür ve sadece Arapça sözcüklerde bulunur. Ha (ح) boğazın arkasında, gırtlığın sonunda sesletilen kalın bir h, oluşum noktası en arkada olan bir ünsüzdür. Hı (خ) ise hırıltılı bir h’dır. Arapça, Farsça ve Türkçenin bazı ağızlarında da bulunur. İstanbul Türkçesinde h gibi sesletilir (Ergin, 2000, s. 9).

ahbap Ar. aḥbāb

ahize Ar. aḥize

ahkām Ar. aḥkām

ahlak Ar. aḥlāk

ahmak Ar. aḥmak

ahşap Ar. aḥşāb

ahval Ar. aḥvāl

bahis Ar. baḥş

buhar Ar. buḥār

cerrah Ar. cerraḥ

fahiş Ar. fāḥiş

fahri Ar. faḥrī

fatih Ar. fātīḥ

fatihā Ar. fātīḥā

ferah feraḥ

fesih Ar. fesh

fetih Ar. feth

fuhuş Ar. fuḥş

haber Ar. ḥaber

hakem Ar. ḥakem

hakaret Ar. ḥakāret

Hak Ar. ḥakḥ

hak Ar. ḥakḥ

hain Ar. ḥā'in

halis Ar. ḥālīş

haslet Ar. ḥaşlet

hala Ar. ḥāle

haliç Ar. ḥalīc

halk Ar. ḥalk

halka Ar. ḥalkā

halt Ar. ḥalt

havadis Ar. ḥavādiş

havza Ar. ḥavza

hazır Ar. ḥāzır

hazret Ar. ḥazret

hırs Ar. ḥırş

hiza Ar. ḥizā'

hortum Ar. ḥorṭūm

hukuk Ar. ḥuḥūk

hüzün Ar. ḥuzn

mahsus Ar. maḥşūş

mahzur maḥzūr

mizah Ar. mizāḥ

muhabbet Ar. maḥabbet

muhabir Ar. muḥābir

muhakkak Ar. muḥakḥak

muhafaza Ar. muḥāfaza

muhtıra Ar. muḥṭıra

ruh Ar. rūḥ

ruhsat Ar. ruhsat

sahil Ar. şāḥil

sahip Ar. şāḥib

sohbet Ar. şuḥbet

şahsen Ar. şaḥşen

şeyh Ar. şeyh

tahkim Ar. taḥkīm

tahkir Ar. taḥkīr

tahliye Ar. tahliye

tahrir Ar. taḥrīr

tarih Ar. tāriḥ

tahammül Ar. taḥammul

tahin Ar. ṭaḥīn

tahkik Ar. ṭaḥkīk

tahkikat Ar. ṭaḥkīkāt

tehir Ar. te'ḥīr

telmih Ar. telmīḥ

teravi Ar. terāviḥ

tercih Ar. terciḥ

3.6.1.2.2. Zel Ze Zı ve Dat Ünsüzlerinin Durumu

Türkçedeki ze sesine karşılık Arapçada 4 ayrı ze sesi ve bunları karşılayacak 4 ayrı harf bulunmaktadır. Bu 4 ayrı ses ve harf günümüz Türkçesinde tek bir harf ve sesle karşılanmaktadır. Ergin (2000)'e göre dat (ض) d ile z arasında d'ye yakın sesletilen bir z'dir. Zı (ظ), z'den daha arkada sesletilen kalın ve sert bir z'dir. Zel (ذ) harfi de esas olarak yalnızca Arapça sözcüklerde bulunur. Dilin ucunun dişlere teması ile çıkarılan peltek z'dir. d, z ve y seslerini içinde toplayan bu sesin yer aldığı sözcükler şu anda Türkçede z gibi sesletilmektedir (Ergin, 2000, s. 9). Aşağıda yer alan listede Arapçada yukarıda adı geçen harfleri barındıran sözcükler yer almaktadır. Bu sözcüklerin hepsi Türkçede ze ile karşılanmaktadır. Dat harfinin Türk fonetiğinde 2 şekilde yer bulması ilgi çekicidir. Türklerce çoğunlukla ze gibi duyulan dat sesi (ض) 3 örnekte (darp, darbe ve adale) d gibi algılanmıştır. Bu Arapçada dat harfi ile yazılan ramazan sözcüğünün Türkçede /z/ ile *ramazan*, batı dillerinde /d/ ile *ramadan* şeklinde sesletilmesi gibi bir durumdur³⁵.

³⁵ Bu fark sözlüklerde de yer almaktadır. Dad (ض) sesi Türkçede /z/ olarak yer alan sözcüklerin çevriyazı alfabesinde ž, /d/ olarak yer alan sözcükler de ê olarak geçmektedir. Bu çalışmada da bu fark gözetilmiştir. “Türk Dil Kurumu”.

adale Ar. ‘aḍale

arazi Ar. arāzī

arıza Ar. ‘āriza

aruz Ar. ‘arūz

arz Ar. ‘arż

aza Ar. a‘zā

azami Ar. a‘zamī

azap Ar. ‘azāb

bazen Ar. ba‘zen

bazı Ar. ba‘z

beyaz Ar. beyāz

bizzat Ar. bi‘z-zāt

cazip Ar. cāzib

darbe Ar. ḍarbe

darp Ar. ḍarb

enkaz Ar. enḳāz

ezan Ar. ezān

eziyet Ar. eziyyet

faiz Ar. fā‘iz

farz Ar. farż

fazla Ar. faẓla

garaz Ar. ġaraż

gazap Ar. ġaẓab

havza Ar. ḥavza

hazır Ar. ḥāẓır

hazret Ar. ḥaẓret

hiza Ar. ḥizā’

ırz Ar. ‘irż

ikaz Ar. iḳāz

itiraz Ar. i‘tirāz

kabız Ar. ḳabż

kaza Ar. ḳazā’

lezzet a. Ar. lezzet

mahzur Ar. maḥzūr

mazeret Ar. ma‘zeret

mazi Ar. māzī

mevzi Ar. mevzi’

mezhep Ar. mezheb

mezkûr Ar. meẓkūr

muazzam Ar. mu‘azzam

muhafaza Ar. muḥāfaẓa

nebze Ar. nebze

nezaret Ar. neẓāret

ramazan Ar. ramaẓān

razı Ar. rāzī

rezalet Ar. rezālet

rezil Ar. rezīl

rıza Ar. riẓā

taarruz Ar. ta‘arruż

tazmin Ar. taẓmīn

tazminat Ar. taẓmīnāt

tekzip Ar. tekẓīb

telaffuz Ar. telaffuẓ

zaaf Ar. za‘f

zabit Ar. zaḅt

zabıta Ar. zābiṭa

zabit Ar. zābiṭ

zafer Ar. zafer

zafiyet Ar. za‘fiyyet

zahir Ar. zāhir

zahmet Ar. zaḥmet

zalim Ar. zālīm

zam Ar. zamm

zamir Ar. zamīr

zan Ar. zann

zapt Ar. zabṭ

zarafet Ar. zarāfet

zarar Ar. zarar

zarf Ar. zarf

zarif Ar. zarīf

zaruret Ar. zarūret

zat Ar. zāt

zaten Ar. zāten

zati Ar. zāti

zatürre Ar. zātu’r-ri’e

zayıf Ar. za‘īf

zayiat Ar. zāyi‘āt

zekâ Ar. zekā’

zeki Ar. zekī

zelil Ar. zelīl

zerre Ar. zerre

zevk Ar. zevk

zılgıt Ar. zalgūṭa

zımnenn Ar. zimnen

zıt Ar. zidd

ziya Ar. ziyā’

zihin Ar. zihn

zihniyet Ar. zihniyyet

zikir Ar. zikr

zimme Ar. zimmet

ziraat Ar. zirā‘at

zirve Ar. zirve

ziyafet Ar. ziyāfet

zuhur Ar. zuhūr

zulüm Ar. zulm

Zühal Ar. zuḥal

zül Ar. zull

zürriyet Ar. zurriyyet

3.6.1.2.3. Tı Ünsüzünün Durumu

Türkçede tek bir harf ve sesi bulunan t'nin Arapçada kalın ve ince türleri vardır. Kalın sıradan kelimeler tı ile, ince sıradan kelimeler te ile yazılmıştır (Korkmaz, 1995, s. 861-867). Aşağıdaki listede çok yer kaplayacağı için te'li örnekler tercih edilmeyip sadece tı'lı örnekler tercih edilmiştir.

battal Ar. baṭṭāl	tarīh Ar. tāṛīḥ
battaniye Ar. baṭṭāniyye	tarikāt Ar. ṭarīḳāt
fakat Ar. faḳaṭ	tarz Ar. ṭarz
fitrat Ar. fiṭrat	tas Ar. ṭās
fitre. Ar. fiṭra	tasarruf Ar. tasarruf
hortum Ar. ḥorṭūm	tasavvuf Ar. tasavvuf
muhtıra Ar. muḥṭıra	tasavvur Ar. tasavvur
tabak Ar. ṭabāk	tasnif Ar. taṣnīf
tabaka Ar. ṭabāḳa	tasvip Ar. taṣvīb
talebe Ar. ṭalebe	tasvir Ar. taṣvīr
talep Ar. ṭaleb	tatbik Ar. taṭbīḳ
talip Ar. ṭalīb	tatbikat Ar. taṭbīḳāt
taltif Ar. taṭṭīf	tavaf Ar. ṭavāf
tambur Ar. ṭanbūr	tavir Ar. ṭavr
tantana Ar. ṭanṭana	taviz Ar. ta' vīz
tanzim Ar. tanzim	tavsiye Ar. tavsiye
taraf Ar. ṭaraf	tavus Ar. ṭāvus
	tayfa Ar. ṭā'ife

3.6.1.2.4. Peltek S, Sad ve Sin Ünsüzlerinin Durumu

Arap alfabesinde 3 çeşit se harfi ve sesi bulunmaktadır. Buna karşılık Türkçede 1 harf ve ses bulunmaktadır. İçine se, sin ve sad bulunan sözcükler Arapçadan Türkçeye geçerken tek bir ses gibi algılanır ve Türkçede bulunan se harfi ile yazılır ve Türkçenin fonetiğine uygun şekilde sesletilir. Ergin (2000)'in verdiği bilgilere göre ث peltek s harfi olup bu ses dil ucunun üst dişlere değmesi ile çıkarılan bir s'dir. ص ise kalın bir s

olup bugünkü s’den farsksız sesletilmektedir. Osmanlı Türkçesi döneminde kalın ünlülü sözcüklerde sözcük başındaki veya kökündeki s’ler genellikle bu s (ص) ile yazılırdı (Ergin, 2000, s. 9). Aşağıdaki listeye sin örnekleri alınmadı, bunun sebebi peltek se ve sadlı sözcüklerin hepsi tek bir işaretle gösterildiğinden ve Türkçe sözcüklerin çoğu sin ile yazıldığından buraya bütün örnekleri almak boş yere yer kaplamak olacaktı.

Aşağıdaki listede yer alan örneklerden biri ses bölümü için ilginçtir. **zanaat** a. (zana:at) Ar. şinā‘at sözcüğü Arapça orijinalinde sad ile yazılırken Türkçede z ile yazılmaktadır.

abes Ar. ‘abeş
Arasat Ar. ‘araşāt
arsa Ar ‘arşa
asabi Ar. ‘aşabī
asalet Ar. aşālet
asap Ar. a‘şāb
asgari Ar. aşgari
asıl Ar. aşı
asi Ar. ‘āşī
asil Ar. aşīl
asla Ar. ‘ašlā
bahis Ar. baḥş
basiret Ar. baṣīret
basit Ar. basīt
deyyus Ar. deyyūs
emsal Ar. emşāl
eser Ar. eşer
esna Ar. eşnā’
fırsat Ar. furşat
gasp Ar. ḡaṣb
halis Ar. ḥālīş
haslet Ar. ḥaṣlet
hırs Ar. ḥırş
ısrar Ar. işrār
irsî Ar. irşī
istisna Ar. istiṣnā’

Kevser Ar. kevşer
mahsus Ar. maḥşūş
masal Ar. mesel
mebus Ar. meb’ūş
mesela Ar. meşelā
mısır a. Ar. mişr
miras Ar. mīrāş
misal Ar. mişāl
misil Ar. mişl
ruhsat Ar. ruhsat
sabit Ar. şābit
sanat Ar. şan‘at
sandal Ar. şandal
sebat Ar. şebāt
seda Ar. şadā
sedef Ar. şadef
sedir Ar. şadr
sefa Ar. şafā
servet Ar. şervet
tahsil Ar. taḥşīl
teessür Ar. te’şşur
temsil Ar. temşīl
tesadüf Ar. teşāduf
tesir Ar. te’şīr
tespit Ar. teşbīt
zanaat Ar. şinā‘at

3.6.1.3. Ünsüzü Düşen Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerde çeşitli nedenlerle sözcüklerin farklı yerlerinde ünsüz düşmesi olayı olmuştur. Seslerin birbiriyle ilişkisi sırasında gramer birliğinin bünyesindeki bir ünsüzün bazan düştüğü görülür. Bu ses olayına ünsüz düşmesi denir (Ergin, 2003, s. 51). Tosun (2017)’ye göre genellikle hafif boğumlanmalı /v, y, h, r, n/ ünsüzlerinin düşmeye uğradığı görülmektedir (Tosun, 2017, s. 453). Arapçadan Türkçeye geçerken bazı sözcüklerde ilk ünsüzün, bazı sözcüklerde sözcüğün ortasındaki bir ünsüzün, bazı sözcüklerde de son sesin düştüğü görülmüştür.

3.6.1.3.1 Söz Başındaki Ünsüzü Düşen Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan 2 sözcükte, söz başındaki ünsüzün düştüğü görülmüştür.

afakan³⁶ Ar. ḥafaḳān

lokum Ar. rāḥatu'l-ḥulḳūm > lātilokum

3.6.1.3.2. Orta Ünsüzü Düşen Sözcükler

Alfabe de bulunan bazı ünsüzler söz ortasında kaldıklarında çevrelerindeki daha güçlü ünsüzlerin de etkisiyle düşme eğilimi göstermekte ve düşebilmektedirler. Türkçede söz ortasında /h/ ve /y/ ünsüzleri, son seste de /r/ ünsüzü düşme eğilimi gösteren ünsüzlerdir. Söz ortasındaki düşmeler hece içinde ve hece sonunda olabilmektedir. Volkan Coşkun, hece sonundaki ünsüz düşmelerinin dilde akıcılığı sağlama düşüncesiyle oluştuğunu belirtmiştir (Coşkun, 2010, s. 101). “İçseste karşımıza çıkan ve zayıf bir ses olarak tanımladığımız /h/ sesi söyleyişte çoğu zaman yitirilmekte, hatta bu söyleyişlerin bir bölümü yazıma da geçmektedir. Sözcüğün içsesinde bulunan /y/ ünsüzü de çoğu kez sesletilmemektedir” (Ergenç, 2002, s. 38-39). Ergenç’in araştırması Türkçe’nin söyleyişine dönük olduğu için çalışmasına aldığı örnekler konuşma dili örnekleridir. Bizim burada ele aldığımız örnekler ise yazı diline aittir. Bu bölümde yer alan örneklerde /y/ ve /h/ seslerinin düştüğü görülüyor.

Aşağıda yer alan ilk örnekte söz ortasındaki /-y-/nin düştüğünü görüyoruz.

cep Ar. ceyb

³⁶ Türkçede sözcüğün hafakan şekli de kullanılmaktadır. “Türk Dil Kurumu”.

salep, -bi a. (sa:lep) Ar. saħleb < şa‘leb sözcüğü Kubbealtı Sözlüğünde peltek se ile yazılmışken Türkçe Sözlük’ün çevriyazısından anlaşıldığına göre *sin* ile yazıldığı düşünüldükten pelteklik ya da kalınlık işaretleri kullanılmamıştır. Öte yandan Türkçe Sözlük’te sözcüğün hem salep hem de saħlep şekli yer almaktadır. Sözcükteki ses değişimlerine bakılacak olursa şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır: Arapçada ayın sesi barındıran sözcüğün, Türkçede ayın sesi düşünce bunun yerine söz ortasında bir /-h-/ ortaya çıkmıştır. Zamanla söz ortasındaki bu /-h-/ de düşünce ilk hecedeki /-a-/ uzamış ve Türkçede şu anda da kullanılan ikili kullanım oluşmuştur: **saħlep, -bi** a. Ar. saħleb

Aşağıdaki örnekte yine yukarıda bulunan *cep* < *ceyb* örneğinde olduğu gibi söz ortasındaki /-y-/nin düştüğünü görüyoruz: **sel** a. Ar. seyl

temiz³⁷ Ar. temyız Bu sözcük Türkçede iki biçimde yaşamaktadır. Orijinali olan temyiz biçimi Hukuk dilinde ad olarak kullanılırken, temiz sözcüğü sözcük türü olarak sıfat kategorisine geçmiştir ve temyize göre daha sık kullanım alanına sahiptir. Fonetik olarak bakılacak olursa, sözcükte orta hecedeki /-y-/nin düştüğü ve son hecedeki uzun /-i-/nin kısaldığı görülmektedir.

Aşağıdaki 3 örnekte de sözcük ortasında ünsüz düşmesi olayı bulunmaktadır.

biat Ar. bey‘at

nöbet Ar. nevbet

siftah Ar. İstiftāh

3.6.1.3.3. Son Ünsüzü Düşen Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçen bazı sözcüklerde sonda bulunan ünsüzün düştüğü görülmektedir. Örneğin Arapça *misk* sözcüğü Türkçeye iki biçimde geçmiştir. İlkinde muhtemelen sık kullanıma bağlı olarak *mis* şeklinde, sondaki /k/ sesi düşmüş olarak, ikincisinde de orijinal şekliyle, sondaki /k/ sesi korunmuş olarak geçmiştir. Dilde sık kullanımdan kaynaklanan ses değişmelerinin örnekleri çoktur. Bu nedenle *misk* sözcüğünün sonundaki /k/nin düşmesi de normaldir. *misk* sözcüğünün son iki sesi de Türkçenin fonetiğine aykırı olmadığından olduğu gibi korunmuştur. Bugün 2 sözcük de Türkçede kullanılmaktadır. *mis* Türkçede artık sıfat olmuştur ve çoğunlukla *mis koku*,

³⁷ Sözcüğün Arapçası olan *temyız* Türkçeye hem *temyiz* şeklinde hem de *temiz* şeklinde geçmiş olup iki biçim de Türkçede kullanılmaktadır. “Türk Dil Kurumu”.

mis gibi ifadelerinde kullanılmakta; *misk* ise orijinalindeki gibi ad olarak tanımda geçen kokunun kendisini karşılamaktadır: **mis** a. Ar. *misk*

teravi³⁸ Ar. *terāvīḥ* Bu sözcük de *misk* örneğindeki gibi Türkçede iki biçimde kullanılmaktadır. Anlam farkı olmaksızın bu sözcük hem orijinalindeki gibi sondaki /-h/yi koruyarak hem de sonraki /-h/ düşmüş olarak kullanılmaktadır.

sahih sözcüğünün Arapça orijinalinde sonda yer alan /h/ Türkçede düştüğünden ilk hecedeki /a/ ünlüsü uzun söylenmektedir: **sahi** zf. (sa:hi) Ar. *ṣaḥīḥ*

Aşağıdaki 3 sözcükte son seste bulunan ayın sesi yerini /-h/'ye bırakmıştır. Başlıkta buradaki ses olayını bir çeşit düşme olarak değerlendiresek de esasında burada düşme değil de dönüşme olayı vardır. Ayın ve hemze başlığında ayrıca değerlendirilmiş olan bu örneklerde söz sonunda yer alan ayın sesi Türk fonetiğine uymadığından dönüşerek /h/ şeklini almıştır. Diğer iki örnekteki son ünsüzler Türkçede tamamen düşmüştür.

talih Ar. *ṭālī*^c

tamah Ar. *ṭama*^c

matah Ar. *meṭā*^c

af Ar. *ʾafv*

zehmeri Ar. *Zemherīr*

3.6.1.3.4. Çift Ünsüzlerden Biri Düşen Örnekler

Bazı kelimelerde aynı olan iki ünsüzden biri düşebilir. Dilde akıcılığı sağlamak için gerçekleştirilen bu ses olayına tekleşme denir. Tekleşme hadisesinde, aynı olan iki ünsüzden önde olanı düşer (Coşkun, 2010, s. 101). Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerdeki bu ses değişiminin sebebi Türkçede kelime kökünde ikiz ünsüz bulunmamasıyla ilgili olmalıdır. Sonradan bazı ses olaylarının etkisiyle ortaya çıkmış anne, elli gibi istisnalar dışında Türkçede iki tane ünsüz sözcük kökünde yer almaz

³⁸ Sözcüğün Türkçede hem teravi hem de teravih biçimi kullanılmaktadır. “Türk Dil Kurumu”.

(Ergin, 2003, s. 52). Türkçede kök biçimindeki sözcüklerde *ünsüzler ikizleşmesi* (gémination) yoktur. *Anne* sözcüğünde görülen ünsüzler ikizleşmesinin de *ana* sözcüğünün İstanbul ağzında önce *ane*'ye sonra da *anne*'ye dönüşmesiyle olduğu bilinmektedir (Ediskun, 2004, s. 75-76). Bakkal, millet gibi birkaç örnekte çift ünsüzler korunmuşken aşağıdaki listede yer alan sözcüklerde çift ünsüzlerden biri düşürülmüştür. Örnekler arasında *af*, *-ffı a*. Ar 'afv sözcüğünde diğerlerinden farklı bir durum olduğu görülmüştür. /f/ ve /v/ sesleri bilindiği gibi diş dudak sesleridir. Sözcüğü sonundaki ünsüz çifti Türkçede yan yana gelebilen bir ünsüz çifti olmadığından Arapça sözcükteki /-v/ Türkçede düşmüştür. Fakat sözcük Türkçede ünlü ile başlayan bir ek aldığına ya da ünlü ile başlayan bir yardımcı eylem ile kullanıldığında son sesteki /-f/ bu grupta bulunan diğer örneklerde olduğu gibi çift olmaktadır.

Aşağıdaki örneklerin ünlü ile başlayan ek aldığına aslına dönenler ve dönmeyenler şeklinde sınıflanması uygun bulunmuştur.

3.6.1.3.4.1. Ünlü İle Başlayan Ek Aldığında Aslına Dönen Sözcükler

Arapça aslında ikiz ünsüz bulunduran bazı sözcükler Türkçede yalın haldeyken bu ikiz ünsüzlerden birini düşürürler. Sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığına ya da ünlü ile başlayan bir yardımcı eylem ile birlikte kullanıldığında Arapça orijinalinde yer alan ikinci ünsüz ortaya çıkmaktadır. Karaağaç (2012)'a göre Türkçede son sesleri tekleşmiş olan *his*, *zan*, *red*, *hak* gibi Arapça sözcüklerde ekleme veya birleşme sırasında kendini gösteren ikizleşme, bunların asıllarında zaten var olan seslerin yeniden ortaya çıkmasından ibarettir: *hissetmek*, *reddetmek*, *hissi*, *hakka* vb. (Karaağaç, 2012, s. 98).

af Ar 'afv

hac Ar. hacc

had Ar. hadd

hak Ar. haqq

Hak Ar. haqq

hal Ar. hall

hat Ar. hatt

haz Ar. hazz

his Ar. hiss

mahal Ar. mahall

Rab Ar. rabb

ret Ar. redd

set Ar. sedd

sır Ar. sirr

üs. Ar. uss

üs Ar. uss

zam Ar. zamm

zan Ar. zann

zıt Ar. zidd

3.6.1.3.4.2. Ünlü İle Başlayan Ek Aldığında Aslına Dönmeyen Sözcükler

Bu listede yer alan örneklerin çoğunluğunu Arapça ca'li (yapma) mastar eki /-iyye(t)/ ile türetilen sözcükler oluşturmaktadır. Bu ekteki çift /y/den biri Türkçede düşmektedir.

adliye Ar. 'adliyye

aidiyet Ar. 'a'idiyyet

ama Ar. ammā

ameliyat Ar. 'ameliyyāt

ardiye Ar 'ardiyye

bakiye Ar baqiyye

bakkaliye Ar. baqqāliyye

bakliyat Ar. baqliyyāt

battaniye Ar. baṭṭāniyye

belediye Ar. belediyye

cahiliye Ar. cāhiliyye

cemiyet Ar. cem'iiyyet

cildiye Ar. cildiyye

cin Ar. cinn

cinsiyet Ar. cinsiyyet

cumhuriyet Ar. cumhūriyyet

edebiyat Ar. edebiyyāt

ehemmiyet Ar. ehemmiyyet

ehliyet Ar. ehliyyet

emniyet Ar. emniyyet

eziyet Ar eziyyet

faaliyet Ar. fa'āliyyet

fiskiye Ar. fiskiyye

galibiyet Ar. gālbiyyet

gam Ar. gamm

hamal Ar. hāmmāl

hamam Ar. hāmmām

hap Ar. ḥabb

has Ar. ḥāṣṣ

hediye Ar. hediyye

humus Ar. ḥummuṣ

hür Ar. hurr

ikramiye Ar. ikrāmiyye

kabiliyet Ar. qābiliyyet

kere Ar. kerre

kule Ar. kulle

maddiyat Ar. māddiyyāt;

maddiyet Ar. māddiyyet

mağduriyet Ar. maḡdūriyyet

mahcubiyet Ar. maḥcūbiyyet

mahremiyet Ar. maḥremiyyet

mahrumiyet Ar. maḥrūmiyyet

maliye Ar. māliyye

maliyet Ar. māliyyet

medeniyet Ar. medeniyyet

memnuniyet Ar. memnūniyyet

mevcudiyet Ar. mevcūdiyyet

meziyet Ar. meziyyet

mezuniyet Ar. me'zūniyyet

milliyet Ar. milliyyet

müdüriyet Ar. mudīriyyet

mühim Ar. muhimm

nakliyat Ar. naqliyyāt

nakliye Ar. naqliyye

narenciye Ar. nārenciyye

niyet Ar. niyyet

raf Ar. reff

resmiyet Ar. resmiyyet

saf Ar. şaff

sahaf Ar. şahḥāf

samimiyet Ar. şamīmiyyet

samur Ar. sammūr

sandalye Ar. şandāliyye

saraç Ar. serrāc

seviye Ar. seviyye

şahsiyet Ar. şahşiyyet

şap Ar. şabb

şemsiye Ar. şemsiyye

takas Ar. taḳāşş

tam Ar. tāmm

temas Ar. temāss

tezat Ar. teẓādd

tıbbiye Ar. ṭibbiyye

vasiyet Ar. vaşiyyet

yevmiye Ar. yevmiyye

zafiyet Ar. za‘fiyyet

zihniyet Ar. zihniyyet

zül Ar. zull

zümrüt Ar. zumurrud

zürriyet Ar. zurriyyet

3.6.1.4. Ünsüz Türemesi Olan Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerdeki ünsüz türemesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan biri Türkçede karşılığı olmayan bir ünsüz olan hemzenin Türkçede kaybolurken bıraktığı etkidir. Dolayısıyla bu ses olayını tamamen bir yok olma değil de değişim olarak değerlendirmek gerekmektedir. Aşağıdaki sözcüklerde hemzenin genel olarak /y/ ünsüzüne dönüştüğü, 1 örnekte üse /v/ ünsüzüne dönüştüğü görülmektedir.

acayip Ar. ‘acā’ib

kadayıf Ar. kaṭā’if

mavi Ar. mā’ī

fiyat Ar. fi’āt

fayda Ar. fā’ide

şakayık Ar. şaḳā’iḳ

Arapçadan alıntı sözcüklerdeki ünsüz türemesinin bir diğer sebebi ayın sesidir. Aşağıdaki sözcüklerde ayın sesinin Türkçede 2 örnekte /y/ ünsüzüne, 2 örnekte /h/ ünsüzüne dönüştüğü görülmektedir.

soytarı Ar sa‘terī

talih Ar. ṭālīḥ

tamah Ar. tama‘

zayıf Ar. za‘ıf

Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklerden birinin sonunda bir /n/ ünsüzünün türediği görülmektedir.

papağan Ar. babagā, babbagā

3.6.1.5. Son Ünlüsü İnce Olduğundan İnse Sıradan Ek Alan Sözcükler

Bu bölümde yer alan örneklerin son ünsüzleri /-l/, /-t/ dir. Bu ünsüzler Arapçanın fonetik özellikleri gereği kendilerinden önceki ünlü ince olduğundan ilgili sözcük ek aldığı anda ekin ünlüsü de ince olmaktadır. Bu konuda Tahsin Banguoğlu şöyle söylemektedir: Son hecelerinde bir ince á bulunan bazı Arapça kelimelere getirdiğimiz ekler ince sıraya düşer (Banguoğlu, 2000, s. 92). Arapça orijinal yazımda elif bulunan sözcükler ile elif bulunmadan yazılan sonu /-at/ ile biten sözcüklerin Türkçede aldıkları ekler birbirinden farklı olmaktadır. Orijinal yazımda elif bulunan sözcüklere gelen ekler ünlü uyumuna uyup kalın ünlülü ekler alırken (edebiyat > edebiyatı gibi), elif bulunmayan ve /-at/ ile biten sözcükler Türkçede ince ünlülü ekler almaktadır (hakikat > hakikati gibi). Bu son grup da kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Birincisi bir önceki cümlede hakikat örneğinde olduğu gibi elif bulunmayan ve /-at/ ile biten sözcükler, ikincisi de son hecesinde ayın ve te bulunan sözcüklerdir (saat > saati) gibi.

Bu bölümde yukarıda bahsedilen örnekler dışında örnek sayısı az olmakla birlikte yine ince ünlülü ek alıp ünlü uyumuna uymayan harp, had, harf, rab, kalp, emlak, idrak ve iştirak sözcükleri de ele alınmıştır. Bu sözcükler son ünsüzü /-l/, /-t/ olan örneklerle karışmaması için o listeden sonra verilmiştir.

ahval Ar. aḥvāl

beraat Ar. berā‘at

celal Ar. celāl

cemaat Ar. cemā‘at

cemal Ar. cemāl

cerahat Ar. cerahat

cevval Ar. cevval

dikkat Ar. diḳḳat

hakikat Ar. ḥaḳīḳat

hâl Ar. ḥāl

hayal Ar. hayal

helal Ar. ḥalāl

hilal Ar. hilal

ihlal Ar. iḥlāl

ihmal Ar. ihmal

ihtilal Ar. iḥtilāl

ihimal Ar. ihtimāl

iptal Ar. ibtāl

istirahat Ar.istirāḥat

işgal Ar. işğāl

itaat Ar. iṭā‘at

ithal Ar. idhāl

kabahat Ar. ḳabāḥat

kabul Ar. ḳabūl

kanaat Ar. ḳanā‘at

kemal Ar. kemal

liyakat Ar. liyāḳat

mahsul Ar. maḥşūl

makbul Ar. maḳbūl

maktul Ar. maḳtūl

makul Ar. ma‘ḳūl

malul Ar. ma‘lūl

mamul Ar. ma‘mūl

meçhul Ar. meçhul

menfaat Ar. menfa‘at

menkul Ar. menkul

meral

Minval Ar. minvāl

nasihat Ar. naşīḥat

refakat Ar. refakat

resul Ar. resul

sadakat Ar. şadāḳat

sefahat Ar. sefāhet

takat Ar. ṭāḳat

tarikat Ar. ṭarīḳat

usul Ar. uşūl

Aşağıdaki sözcüklerin ince ünlülü ek almalarının sebebi de tahminen bünyelerinde bulunan ince /a/ ünlüsü olmalıdır.

had Ar. ḥadd

harf Ar. ḥarf

harp Ar. ḥarb

idrak Ar. idrak

rab Ar. rab

Aşağıdaki sözcüğün ince ünlülü ek almasının sebebi ise sözcükte yer alan /l/ ünsüzüdür. Yukarıda /l/ ile biten örneklerin aksine bu sözcükte /l/ ünsüzü sonda değil ortadadır. Sözcük bu nedenle ayrıca ele alınmıştır.

kalp Ar. ḳalb

emlak, idrak ve iştirak sözcükleri Türkçe yazımda /-ak/ ile bitiyor olsa da Arapça orijinalinde kef ile yazıldıklarından bu sözcüklerin sesletimleri Güncel Türkçe Sözlük’te de ince /a/ iledir. Sözlükte bu üç sözcüğün de ince ünlülü ek aldığı belirtilmiştir. Fakat emlak sözcüğü ince /a/ ile sesletilse de aynı sözcükten türetilen emlakçı sözcüğünde /a/ sesi ince değil kalın şekilde sesletilmiştir.

emlak Ar. emlak

idrak Ar. idrak

iştirak Ar. İştirāk

3.6.1.6. Ünsüzü Değişen Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerde görülen ünsüz değişimleri söz başında, ortasında ve sonunda görülebilmektedir. Bu bölümde tespit edilmiş olan sözcüklerde karşılaşılan ünsüz değişmesi olayları sözcüğün çeşitli yerlerinde ötümlüleşme, ötümsüzleşme, benzeşme, ünsüz düşmesi, ünsüz türemesi, süreksizleşme ve aykırılışma gibi ses olaylarıdır. Türkçe bir sözcüğün sonunda, süreksiz-ötümlü ünsüzler (b c d g) bulunmaz. Bunların yerine süreksiz-ötümsüz ünsüzler (p ç t k) bulunur. Yabancı dillerden Türkçeye girmiş bulunan sözcükler de bu kurala göre söylenir ve yazılır (Ediskun, 2004, s. 75). Dolayısıyla Arapçadan Türkçeye geçmiş olan alıntı sözcüklerin sonunda bulunan süreksiz-ötümlü ünsüzler Türkçede Türkçenin ses kurallarına uyum sağlayarak değişmişlerdir. Bunun dışında *muşamma* > *muşamba* örneğindeki gibi söz ortasında gerçekleşen aykırılışma örnekleri ve galebelik > kalabalık gibi söz başında ötümsüzleşme örneği de vardır.

3.6.1.6.1. Söz Başındaki Ünsüzü Değişen Örnekler

Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerden ötümlü ünsüzle başlayan bazılarında ilk ünsüzün ötümsüzleştiği görülmektedir. Tosun (2017)'a göre bu durumun en önemli nedeni /c/, /ğ/, /z/ gibi ötümlü ünsüzlerin Türkçede sözcük başında ya hiç bulunmaması ya da çok seyrek bulunuyor olmasıdır (Tosun, 2017, s. 451). Ötümsüzleşme, ötümlü ünsüzlerin ses yolunu darlaştırarak çıkarılan eşleri olan ötümsüz ünsüzlere dönüşmeleridir (Karaağaç, 2012, s. 91). Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerden bir kısmında ön seste ğ- > k- değişimi görülmüştür. Türkçede bu durumun tersi yani /k/ sesinin /ğ/ olduğu Anadolu ağızları örneği çoktur: kardeş > ğardaş gibi. Aşağıdaki örneklerde görülen bu ses değişiminin Türkçede ön seste /ğ/ ünsüzünün bulunamayışı kuralıyla ilgisi olmalıdır³⁹. 2 sözcükte bunun /d/ > /t/ gelişimi gözlenmiştir. /d/ ünsüzü Tosun (2017)'a göre ilk hece ünlüsünün kısılması sonucunda /t/den dönüşüm yoluyla

³⁹ Türkçenin hem ön seste hem de art damağa ait, yarı ünlü değerinde iki ğ'si vardır ve bu yarı ünlüler ön seste bulunamazlar. Günay Karaağaç, *Türkçenin Ses Bilgisi*, (İstanbul: Kesit yayınları, 2012), 124.

ortaya çıkmış ve bugün Türkçede sözcük başında kullanılmaktadır (Tosun, 2017, s. 451). 2 örnekte de /c/ sesinin Türkçede /ç/ olduğu görülmüştür.

çeyiz Ar. cihaz

kılıf Ar. ğilāf

tellal Ar. dellāl

tellak Ar. dellāk

kalabalık Ar. galebe + T. -lık

kalbur Ar. ğirbāl

kayıp Ar. ğā'ib

papağan Ar. babaġā, babbaġā

sokak Ar. zuḳāk

safran Ar. za' ferān

çul Ar. cūl

Sözcüklerden bazılarında da bu ses olayının tersi ötümlüleşme görülmüştür. Ötümsüz ünsüzlerin ses yolunu genişleterek çıkarılan eşleri olan ötümlü ünsüzlere dönüşmeleri, ötümlüleşme olarak bilinir (Karaağaç, 2012, s. 90). Dillerde ötümlüleşme en az çaba yasasıyla ilgili bir ses olayı olarak ortaya çıkmaktadır. Ünlüler birer ötümlü ses olduklarından kuşattıkları ötümsüz ünsüzleri kendilerine benzeterek ötümlüleştirip sözcüklerin daha kolay bir söyleyişe kavuşmasını sağlarlar (Tosun, 2017, s. 455). İki ünlü arasında kalan /p, ç, t, k/ ünsüzlerinin ötümlüleşerek /b, c, d, g, ğ/ye dönüşmesi Türkçenin en yaygın ses kurallarından biridir: çiçek > çiçeğe gibi. Türkçenin kendi sözcükleri için geçerli olan bu ses yasasının alıntı sözcüklerde de uygulandığı görülmektedir. Türkçeye Arapçadan girmiş olan sözcüklerdeki ötümlüleşme söz başında t̤ > d, s > z seslerinde olmuştur.

davul Ar. ṭabl

zanaat Ar. şinā' at

Aşağıdaki 2 sözcükte ise süreksizleşme olayının gerçekleştiği görülmektedir. 2 örnekte de söz başında /h/ > /k/ ses değişimi olmuştur.

kına Ar. ḥinnā

kalfa Ar. ḥalīfe

3.6.1.6.2. Söz Ortasındaki Ünsüzü Değişen Örnekler

Arapçadan Türkçeye girmiş olan sözcüklerdeki söz ortası konumundaki ünsüz değişimlerinin çeşitli sebepleri vardır.

Bazı sözcüklerde *aykırılma* örneği gözlenmektedir. Türkçede bazı durumlarda benzeşen seslerin uygun şartlar oluşunca aykırılaştıkları görülmektedir. *Attar* ve *muşamma* örneklerinde *ikiz ünsüz aykırılması* söz konusu olmuştur. Karaağaç (2012)'a göre Türkçede aykırılma genellikle yabancı dillerden alınmış ve söyleyiş güçlüğü çekilen sözlerde görülür. Bu değişme, bir sözde yan yana veya birbirine yakın duran ve çıkış yeri ve çıkış niteliği bakımından birinin tıpkısı veya benzeri olan iki sesteki birinin, bu aynılık ve benzerlikten uzaklaşması olayıdır. Araştırmacıya göre bu olay daha çok /r, l, m, n, z, s/ gibi akıcı ve sızıcı seslerin tekrarını önleme çabasıdır (Karaağaç, 2012, s. 63-64). Şu sözcüklerde aykırılma olduğu saptanmıştır:

aktar Ar. ‘aṭṭār

tandır Ar. tennūr

mutfak Ar. maṭṭabāḥ

kimyon Ar. kemmūn

muşamba Ar. muşamma^c

3 örneğe ötümlüleşme tespit edilmiştir. Türkçeye Arapçadan girmiş olan sözcüklerdeki sözcük içi ötümlüleşme –k- > -ğ-/-g-, ses değişimi biçiminde olmuştur.

ağda Ar. ‘aḡḡide

mangal Ar. manḡal

kadife Ar. kaṭṭife

Aşağıda listelenmiş olan sözcüklerde ise sözcük içi ötümsüzleşme görülmüştür. Tosun (2017)'a göre sözcük içi ötümsüzleşme, yan yana bulunan iki ötümlü ünsüzün ötümsüzleşmesi veya biri ötümlü biri ötümsüz iki ünsüzden ötümlü olanın ilerleyici ya da gerileyici benzeşme yoluyla ötümsüzleşmesi biçiminde gerçekleşmektedir (Tosun, 2017, s. 452). Örneğin Ar. *ibṭāl* sözcüğünde yer alan /bt/ ses birlikteliği ton bakımından Türkçenin yapısına uymamaktadır. Bu nedenle bu sözcük Türkçede *iptal* şeklinde

girmiş ve sözcüğün yapısındaki tonsuz ünsüz tonlu ünsüze baskın gelmiştir. Bazı sözcüklerde gerileyici benzeşme bazı sözcüklerde ilerleyici benzeşme örneği görülmektedir. Bunun nedeni tonsuz ünsüzün nerede olduğu önemli olmaksızın tonlu ünsüze baskın gelmesi sonucu onu kendine benzetmiş olmasıdır. Arapça sözcüklerde yan yana bulunan /bt/ /bs/ /hb/ /sd/ /hc/ /dh/ /kd/ /sb/ /bh/ tonlu-tonsuz ya da tonsuz-tonlu ses birlikleri akustik ve fizyolojik nedenlerle Türkçede, burada kastedilen standart Türkçedir, sesletilemezler. Bu sebeple bu ses birlikleri Türkçede tonsuz ünsüzlerin benzeşmesi ile /pt/ /ps/ /hp/ /st/ /hç/ /th/ /kt/ /sp/ /ph/ biçimine dönüşmüş durumdadır⁴⁰.

abdāl Ar. abdal

cetvel Ar. cedvel

ispat Ar. işbāt

mahpus Ar. maḥbūs

miktār Ar. miqdār

papağan Ar. babagā, babbagā

tespih Ar. teşbīḥ

şüphe Ar. şubhe

ğıpta Ar. ğibtā

ithāl Ar. idḥāl

iptal Ar. ibṭāl

kahpe Ar. қаһбе

lehçe Ar. lehçe

mutfak Ar. maṭbah

meçhul Ar. meçhul

müthiş Ar. mudhiş

nispet Ar. nisbet

davul Ar. ṭabl

hapis Ar. habs

kasten Ar. kaşden

mastar Ar. maşdar

maşrapa Ar. maşraba

meth Ar. medḥ

teçhiz Ar. techīz

tespit Ar. teşbīt

zencefil Ar. zencebīl

⁴⁰ Buradaki örneklerin hepsindeki tonsuzlaşma yazı ve konuşma dilinde gerçekleşmiş durumdadır. Bazı örneklerde yazı dilinde tonsuzlaşma olmamışken konuşma dilinde bu örneklerin yukarıdaki örneklerde olduğu gibi tonsuz şekilde telaffuz edildiği bilinmektedir: *mescit*, *tasdik*, *takdim* vb. Volkan Coşkun, *Türkçenin Ses Bilgisi*, (İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık), 188.

Arapçadan Türkçeye girmiş olan sözcüklerde görülen bir başka ses olayı da *benzeşmedir*. Aşağıdaki sözcüklerde saklanbaç > saklambaç, sünbül > sümbül, penbe > pembe gelişmelerindeki gibi *fizyolojik benzeşme* söz konusudur. Bu ses olayında, dudakta oluşan /b/ sesi, dış eti-burun sesi olan /n/ yerine, yine kendisi gibi dudakta oluşan /m/ sesini tercih etmektedir: /nb/ > /mb/.⁴¹

imbik Ar. inbīk

zambak Ar. zanbak

tambur Ar. tanbūr

amber Ar. ‘anber

membra Ar. menba‘

tembih Ar. tenbīh

Tekye sözcüğünde bu gruptaki diğer sözcüklerde görülen benzeşmeden farklı olarak bir tam benzeşme örneği görülmektedir. **tekke** a. Ar. tekye

Bazı sözcüklerde sürekli ünsüzlerin süreksizleştiği görülmüştür. /h/ ötümsüz arka damak sürtünücü ünsüzü ile /k/ ötümsüz arka damak patlayıcı ünsüzünün yer değiştirdiği örnekler Türkçenin kendi söz dağarcığı içinde tarihi dönemlerden beri görülen bir durumdur: aḳsa- > aḥsa- “aksamak” gibi. Arapçadan Türkçeye geçen aşağıdaki sözcüklerde de bu ses değişiminin olduğu görülmektedir. Aşağıdaki 2 sözcükte /ḥ/ > /k/ değişimi; 1 sözcükte /ṣ/ > /t/ değişimi olmuştur.

maskara Ar. maṣḥara

muska Ar. nuṣḥa

matkap Ar. miṣḥab

Aşağıdaki sözcüklerde ise süreksizleşmenin tam tersi yönde süreksiz ünsüzün sürekli olduğu bir ses değişimi görülmektedir. Arap harflerinden gayın (ġ), Türkçede latin harfleri ile yazılırken söz ortası konumda iken bazen yumuşak ge (ğ) ile karşılanmıştır. Dolayısıyla aşağıdaki Arapça örneklerde görülen /ġ/ sesleri Türkçede söz

⁴¹ Coşkun, *Türkçenin Ses Bilgisi*, 188.

içi konumunda /ğ/ olmuşlardır⁴². Bir örnekte ise Arapça /d/ Türkçede /z/ sesine dönüşmüştür.

mağdur Ar. mağdur

mağlup Ar. mağlûb

mağrur Ar. mağrur

hizmet Ar. hizmet

3.6.1.6.3. Söz Sonundaki Ünsüzü Değişen Örnekler

Türkçe bir sözcüğün sonunda, süreksiz-ötümlü ünsüzler /b c d g/ bulunmaz. Yabancı dillerden Türkçeye girmiş bulunan sözcükler de bu kurala göre söylenir ve yazılır (Ediskun, 2004, s. 75), (Coşkun, 2010, s. 94). Aşağıdaki örneklerde söz sonunda bulunan süreksiz-ötümlü ünsüzler olan /b c d g/ ünsüzleri Türkçede düzenli olarak süreksiz-sert karşılıkları olan /p ç t k/ ünsüzlerine dönüşmüşlerdir. Erdem (2013)'e göre alındığı dilde sözcük sonunda süreksiz-ötümlü ünsüzler bulunup da Türkçede süreksiz-ötümsüz ünsüzlere dönüşmüş olan sözcüklerden sonra bir ünlü geldiğinde bunlar asıllarına dönerek yumuşarlar. Bu tür sözcüklerde aynı şartlar altında ötümlüleşmenin olmadığı örnek yoktur (Erdem, 2013, s. 95).

⁴² asgari (asgari:) Ar. aşğari, balgam a. Ar. balgam ve feragat, -ti a. (fera:gat) Ar. ferağat teblîğât örneklerinde bu ses olayının gerçekleşmediğini görülmektedir. Aynı sesbilgisel koşullarda söz ortasındaki /â/ sesinin Türkçede /ğ/ olmadığı fakat /g/ olduğu görülmektedir.

ahbap Ar. aḥbāb
ahşap Ar. aḥşāb
Arap Ar. ‘arab
ayıp Ar. ‘ayb
azap Ar. ‘azāb
burç Ar. burç
cellat Ar. cellād
ceset Ar. cesed
cevap Ar. cevāb
cihat Ar. cihād
cilt Ar. cild
çorap Ar. curāb
çul Ar. cūl
ebat Ar. eb‘ād
edep Ar. edeb
evlat Ar. evlād
felç Ar. felc
fert Ar. ferd
fesat Ar. fesād
galip Ar. ġālīb
gasp Ar. ġaşb
gazap Ar. ġažab
haliç Ar. ḥalīc
haraç Ar. ḥarāc
harap Ar. ḥarāb
harç Ar. ḥarc
hariç Ar. ḥāric
harnup Ar. ḥarnūb
harp Ar. ḥarb
hasat Ar. ḥaşād
hatip Ar. ḥaṭīb
hesap Ar. ḥisāb

hitap Ar. ḥitāb
icap Ar. icāb
icat Ar. ĩcād
ihraç Ar. iḥrāc
ihtiyaç Ar. iḥtiyāc
iktisat Ar. iḳtişād
ilaç Ar. ilāc
imdat Ar. imdād
inat Ar. ‘inād
itikat Ar. i‘tiḳād
kalp Ar. ḳalb
kasıt Ar. ḳaşd
lakap Ar. laḳab
lakayt Ar. lā-ḳayd
maksat Ar. maḳşad
medet Ar. meded
mektep Ar. mekteb
mektup Ar. mektūb
mensup Ar. mensūb
mescit Ar. mescid
meşrep Ar. meşreb
mevcut Ar. mevcūd
mevlit Ar. mevlid
mezhep Ar. mezḫeb
mihrap Ar. miḥrāb
milat Ar. mīlād
mucit Ar. mūcid
muhatap Ar. muḥāṭab
muhtaç Ar. muḥtāc
murat Ar. murād

mürüt Ar. murīd

müteahhit Ar. mute‘ahhid

müteakip Ar. mute‘ākīb

nasip Ar. naşīb

nemrut Ar. nemrūd

rayiç Ar. rayiç

recep Ar. receb

ret Ar. redd

revaç Ar. revac

rüş Ar. ruşd

sahip Ar. şāhib

sahlep Ar. saḥleb

senet Ar. sened

set Ar. sedd

sevap Ar. şevāb

simit Ar. semid

şahit Ar. şāhid

şap Ar. şabb

şehit Ar. şehīd

şurup Ar. şurūb

taahhüt Ar. ta‘ahhud

taassup Ar. ta‘aşsub

tabip Ar. tabīb

taç Ar. tāc

tahrip Ar. taḥrīb

takip Ar. ta‘ķīb

taklit Ar. taķlīd

talep Ar. ṭaleb

talip Ar. ṭālib

tasvip Ar. taşvīb

tecrit Ar. tecrīd

tecvit Ar. tecvīd

tehdit Ar. tehdīd

tekzip Ar. tekzīb

temcit Ar. temcīd

tenkit Ar. tenķīd

tertip Ar. tertīb

teyit Ar. te‘yīd

tezat Ar. teżādd

ut Ar. ‘ūd

üslup Ar. uslūb

vaat . Ar. va‘d

vacip Ar. vācib

vect Ar. vecd

velet Ar. veled

vücut Ar. vucūd

zümrüt Ar. zumurrud

Aşağıdaki örneklerden ikisinde sözcük sonunda bulunan gayın (غ) sesinin Türkçede sızıcılaşarak yumuşak g /ğ/ olduğu, 2 örnekte de söz sonunda bulunan /s/ sesinin sebebi bilinmeksizin Türkçede /z/ olduğu gözlenmiştir.

tebliğ Ar. teblīğ⁴³

tebellüğ Ar. tebelluğ

melez Ar. meles

⁴³ tebligat (tebli:ga:t) Ar. teblīgāt, teblīğ’in çokluk biçimi, örneğinde /ğ/ sesi /ğ/ olmamıştır.

bornoz Ar. burnūs

Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerden birinde söz sonundaki ünsüzün süreksizleştiği gözlenmiştir. /h/ > /k/

mutfak Ar. maṭbah

3.6.2. Ünlüler

3.6.2.1. Ünlüsü Değişen Sözcükler

Türkçe ve Arapça hem yer aldıkları dil ailesi hem de yapı ve işleyiş açısından iki farklı dildir. Bunun sonucu olarak iki dilin ünlü ve ünsüz sistemleri de birbirinden farklıdır. Konuyla ilgili olarak söylenebilecek ilk fark Arapçanın ünsüz ağırlıklı, Türkçenin ünlü ağırlıklı bir ses sisteminin oluşudur. Özkan (2013)’a göre Arap alfabesi uzun zaman ve geniş ölçüde kullanılmış olmakla birlikte, Türkçe için pek de elverişli bir yazım sistemi değildir. Arap alfabesi ünsüz esasına dayanan bir alfabedir. Halbuki Türkçe, ünlüleri bol ve çeşitli olan bir dildir. Bu bakımdan Arap alfabesiyle Türkçenin ünlülerini doğru yazabilmek pek de kolay olmamıştır (Özkan, 2013, s. 63). Türkçedeki Arapça alıntılarda görüldüğü gibi ünlüsü değişen sözcükler konusunda Türkçenin her döneminde geçerli olan ses yasaları etkili olmaktadır. Bu ses yasaları o kadar güçlüdür ki Türkçeye yabancı dillerden girmiş olan sözcüklerde bile kendini göstermektedir (Ediskun, 2004, s. 79; Ergenç, 2002, s. 18). Bu yasalar kalınlık incelik uyumu ve düzlük yuvarlaklık uyumudur. Ediskun (2004)’a göre kalınlık incelik uyumu, başlangıçtan çağımıza kadar Türkçenin her döneminde görülen genel bir özelliğidir; onun güçlü ve canlı bir ses yasasıdır, geleneğidir (Ediskun, 2004, s. 79). Sözcüğün ilk seslemindeki (öncüldeki) ünlünün, çıkış yeri ve çıkış biçimi açısından taşıdığı özellikleri sonraki (ardıldaki) seslemde bulunan ünlüye ulaştırarak kendisine benzetmesi olarak tanımlayabileceğimiz ünlü uyumu kuralları, Türkçeye giren yabancı sözcüklerin söyleyişlerini de etkileyerek en az çabayla sesletilmelerini sağlamaktadır (Ergenç, 2002, s. 18). Kalınlık incelik uyumu uyarınca Türkçeye Arapçadan girmiş olan sözcüklerin büyük bir çoğunluğunda Türkçeleşme olduğu, onların da bu uyuma girdiği gözlenmiştir. Örneğin Ar. zābiṭa sözcüğü Türkçede zabıta a. (za:bita) biçimine girmiştir. Arapça sözcüğün orta hecesinde bulunan /i/ ünlüsü Türkçenin kalın ünlüden sonra kalın ünlü gelmesi yönündeki ünlü uyumu uyarınca /i/ ünlüsüne dönüşmüştür. Altun (2012)’a göre

Arapçadan alıntı sözcüklerde ünsüzlerin ön damaksı ya da art damaksı oluşları da Türkçeye geçen sözcüklerdeki ünlülerin durumunu etkilemiştir. Türkçede /k/, /g/, /l/, /r/, /y/ ünsüzleri kalınlık incelik uyumunu ön damaksı (palatal) veya art damaksı (velar) oluşlarıyla etkilemektedir. Örneğin /k/ ön damak ünsüzü, önünde /a/ kalın ünsüzü bulursa bile kendisi ön damak ünsüzü olduğundan Türkçede ünlü aykırılışmasına sebep olmaktadır: *helak+i* gibi (Altun, 2012, s. 63).

Bu bölümde dar ünlünün geniş ünlüye dönüşmesi, düzleşme, darlaşma, incelme, kalınlaşma ve yuvarlaklaşma gibi ses olaylarının olduğu örnekler yer almaktadır.

3.6.2.1.1. Dar Ünlünün Geniş Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler

Dar ünlülü sözcüklerdeki dar ünlüler bazı durumlarda geniş ünlüye dönüşmektedir. Karaağaç (2012) ünlü genişlemesini, ünlülerin çıkışında ağız boşluğunun çok açılması olayı olarak açıklamaktadır. Ona göre bu olayda, ı, i, u, ü dar ünlüleri, çeşitli nedenlerle boğumlanma özellikleri bakımından geniş sıradan a, e, o, ö ünlülerine dönüşür (Karaağaç, 2012, s. 98).

Aşağıdaki sözcüklerden 6 tanesinde /u/ ünlüsü düzenli olarak /o/ ünlüsüne, 2 tanesinde de /ö/ ünlüsüne dönüşmüştür. /ö/ ünlüsüne dönüştüğü görülen 2 örnekte incelmenin sebebi sözcüklerin ikinci hecesindeki /e/ ünlüsü, dolayısıyla kalınlık incelik uyumudur. Fakat aynı ses bilgisel koşulların bulunduğu *sofra a. Ar. sufre* ve *sohbet a. Ar. şuhbet* örneklerinde aynı değişimler olmayıp ince ünlü yerine kalın ünlünün tercih edilmiş olması ilgi çekicidir.

coğrafya Ar. cuğrāfiya

sohbet Ar. şuhbet

çorap Ar. curāb

şöhret Ar. şuhret

fodul Ar. fudūl

töhmət Ar. tuhmet

nokta Ar. nuḳṭa

sofra Ar. sufre

Aşağıdaki örneklerde ise /i/ dar ünlüsünün /e/ geniş ünlüsüne dönüştüğü görülmektedir. Değişim 4 örnekte ilk hecede, 1 örnekte ikinci hecede gerçekleşmiştir.

çeyiz Ar. cihāz

seyahat Ar. siyāḥat

fedā Ar. fidā'

tezkere Ar. tezkire

hesap Ar. ḥisāb

Aşağıdaki tek örnekte ise ilk hecedeki /ı/ ünlüsünün Türkçede /a/ ünlüsüne dönüştüğü görülmüştür.

hamarat Ar. hımāre

3.6.2.1.2. Geniş Ünlünün Dar Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler

Bazı sözcüklerde bulunan geniş ünlüler darlaşabilmektedir. Karaağaç (2012) bunun sebebi olarak sözcükte geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin varlığından bahsetmektedir. Yanlarında geniş ünlüleri daraltma etkisi yapan bazı ünsüzlerin etkisi altında, a, e, o, ö geniş ünlülerinin a > ı, o > u, e > i, ö > ü biçimindeki daralma olayı, ünlü daralması olarak bilinir (Karaağaç, 2012, s. 97).

Aşağıdaki örneklerden 6'sında ilk hecede /e/ ünlüsünün /i/ ünlüsüne dönüştüğü, sadece 1 örnekte ikinci hecede aynı değişimin olduğu görülmüştür.

arife Ar. 'arefe

rica Ar. recā

biat Ar bey'at

simit Ar. semid

fitil Ar. fetīl

tiftik Ar. tefīk

minare Ar. menāre

Aşağıdaki 2 örnekte ise /a/ ünlüsünün Türkçede daralarak /ı/ ünlüsüne dönüştüğü görülmüştür.

fitik Ar. fatk

menkıbe Ar. Menkabe

3.6.2.1.3. Yuvarlak Ünlünün Düz Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler

Arapçadan alıntı bazı sözcüklerde de yukarıdaki ses olayının tersine yuvarlak ünlülerin düz ünlüye dönüştüğü görülmektedir. Dilbilgisi kitaplarında bu ses olayı düzleşme olarak da adlandırılmaktadır. Karaağaç (2012)'a göre bu, yuvarlak olan dudak ünlülerinde görülen bir değişmedir ve düzlük yuvarlaklık uyumu denilen dudak benzeşmesinin, ters yönde gerçekleşmesidir. Bir dudak ünlüsünün dudak ünlüsü özelliğini yitirerek düz ünlü haline gelmesidir. Başka bir deyişle /o ve u/ > /a, ı/ olması; /ö ve ü/ > /e, i/ olması durumudur (Karaağaç, 2012, s. 128).

camız Ar. cāmūs

falan Ar. fulān

fındık Ar. funduk

fırsat Ar. furşat

fıstık Ar. fustuk

filan Ar. fulān

hece Ar. hicā'

ibne Ar. ubne

kitle Ar. kutle

misafir Ar. musāfir

sandık Ar. şandūk

tedarik Ar. tedāruk

tehlike Ar. tehluke

zeytin Ar. zeytūn

zıkkım Ar. zaqqūm

3.6.2.1.4. Düz Ünlünün Yuvarlak Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler arasında bazı örneklerdeki düz ünlülerin yuvarlak ünlüye dönüştüğü görülmüştür. Bu dönüşüme dudaksıllaşma (Karaağaç, 2012, s. 103) ya da yuvarlaklaşma (Ergin, 2003, s. 54) denmektedir. Bir sözde ön, iç ve son ses durumundaki düz ünlülerin çeşitli nedenlerle yuvarlak sıraya geçmeleri olayıdır (Karaağaç, 2012, s. 103). Yuvarlaklaşma, bazı sözcüklerdeki bazı seslerin etkisiyle düz ünlülerin yuvarlaklaşması olayıdır (Ergin, 2003, s. 54). Yuvarlaklaşmaya dudak ünlüleri olan /o, ö, u, ü/ neden olabileceği gibi dudak ünsüzlerinden çift dudak ünsüzleri /b, m, p/ ile diş-dudak ünsüzleri /f, v/ ünsüzleri de neden olmuş olabilir. Aşağıdaki örneklerde bu ünsüzlerden en az birinin bulunduğu, bazı örneklerde ünsüz ile ünlülerin birlikte bulunduğu görülmektedir.

hamur Ar. ḥamīr

kayyum Ar. kayyim

musluk Ar. maslūk

tecrübe Ar. tecrībe

tercüman Ar. tercemān

tercüme Ar. terceme

tövbe Ar. tevbe

3.6.2.1.5. Kalın Ünlünün İnce Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler

İncelme olarak da bilinen bu ses olayı kalın sıradan olan bir sesin çıkış yerinin çeşitli nedenlerle değişmesiyle ince sıraya geçmesidir. Hem ünlülerde hem de ünsüzlerde görülebilen bir durumdur. Bu başlıkta söz konusu ünlülerdir, bu nedenle burada ünlülerin incelmesinden bahsedilecektir. Karaağaç (2012) ünlü incelmesini şöyle açıklamaktadır: Bazı ünlü ve ünsüzlerin etkisiyle sözün türlü hecelerindeki kalın ünlülerin veya ünlülerden birinin ince sıraya geçmesi biçiminde görülen ses olayıdır (Karaağaç, 2012, s. 98).

Arapçadan alıntı sözcüklerde kalın ünlünün ince ünlüye dönüştüğü örnekleri iki gruba ayırarak değerlendirmek mümkündür. İlk grupta yer alan sözcüklerde düz ünlülerin incelendiği, ikinci gruptaki sözcüklerde ise yuvarlak ünlülerin incelendiği görülmüştür. Arapça yazım kurallarına göre kalın ünlülerle yazılabilen kaf, tı, ha, sad harflerinin bile bu incelmeyi önleyemediği görülmektedir.

Aşağıdaki örneklerde düz ünlü olan /a/ ünlüsünün /e/ olduğu ya da tam tersi yönde /e/ ünlüsünün /a/ ünlüsüne dönüştüğü görülmektedir.

aşure Ar. ‘āšūrā

ille Ar. illā

fitre Ar. fiṭra

kalleş Ar. ḳallāṣ

hece Ar. hiḳā’

seḳa Ar. ṣadā

hekim Ar. ḥakīm

sedef Ar. ṣadef

helal Ar. ḥalāl

sefa Ar. ṣafā

herif Ar. ḥarīf

Arapçadan alıntı aşağıdaki sözcüklerde ise düzenli biçimde kalın yuvarlak ünlüler ince sıradan yuvarlak ünlülere dönüşmüştür. Ünlüsü değişen sözcükler bölümünde en çok örneği de bu grupta yer alan sözcükler oluşturmaktadır. Listedeki sözcükler incelendiğinde buradaki incelmenin farklı sebepleri görülmektedir. Bazı sözcüklerde ilk hecede ya da ikinci hecede bulunan ince ünlüler incelmeye neden olurken bazı sözcüklerde inceltici ünsüzlerin buna neden olduğu düşünülmektedir. Ergin (2003)’e göre Türkçede /ç, ş, y/ ünsüzleri içinde bulundukları kalın ünlülü sözcükleri zamanla inceltebilirler (Ergin, 2003, s. 68). Sözcüklerde kalın ünlüler ince olabilir. Bunun sebebi /y, s, f, ş, ç, l/ gibi inceltici ünsüzlerin baskınlığıdır (Coşkun, 2010, s. 58). Türkçede /k/, /g/, /l/, /r/, /y/ ünsüzleri kalınlık incelik uyumunu ön damaksı (palatal) veya art damaksı (velar) oluşlarıyla etkilemektedir (Altun, 2012, s. 63). Bazı sözcüklerde ise seslik herhangi bir sebebin olmadığı görülmektedir. Bunun, benzer değişimin olduğu başka sözcüklere benzetme kaygısı ile olmuş olabileceği şeklinde yorumlanması mümkündür.

Aşağıda bulunan Arapçadan alınmış sözcüklerde incelmenin nedeni sözcüğün içinde bulunan ince sıradan ünlüler ve inceltici etkisi bulunan yukarıdaki ünsüzlerden en az birinin sözcükte bulunuyor olmasıdır.

bünye Ar. bunye

cübbe Ar. cubbe

cümle Ar. cumle

cüret Ar. cur'et

dükkân Ar. dukkân

hücre Ar. hücre

hücum Ar. hucûm

hüküm Ar. hükûm

hükûmet Ar. hükûmet

hür Ar. hurr

hürmet Ar. hürmet

hürriyet Ar. hurriyyet

hüsran Ar. husrân

küfür Ar. kufr

külfet Ar. kulfet

künye Ar. kunye

küre Ar. küre

küsür Ar. kusûr

kütle Ar. kutle

lütfen Ar. luţfen

mübarek Ar. mûbârek

mücadele Ar. mucâdele

mücevher Ar. muccevher

müdahale Ar. mudâhale

müddet Ar. muddet

müdür Ar. mudîr

müdürîyet Ar. mudîriyyet

müessese Ar. mu'essese

müfettiş Ar. mufettiş

müfredat Ar. mufredât

mühendis Ar. muhendis

mükâfat Ar. mukâfât

mükellef Ar. mukellef

mülakat Ar. mulâkat

mülayim Ar. mulâyim

mülk Ar. mulk

mümin Ar. mu'min

mümkün Ar. mumkin

münasebet Ar. munâsebet

münazara Ar. munâzara

mürettebat Ar. murettebât

mürîd Ar. murîd

Müslüman Ar. Far. Muslimân

Müstakil Ar. mustakîl

müstehcen Ar. mustehcen

müstesna Ar. musteşnâ

müsteşar Ar. musteşâr

müşavir Ar. muşâvir

müşteri Ar. muşteri

müteahhit Ar. mute'ahhid

müteakip Ar. mute'âkib

mütevazı Ar. mutevâzi'

mütemadiyen Ar. mutemâdiyen

mütercim Ar. mutercim

mütevelli Ar. mutevelli

müttefik Ar. muttefik

müvekkil Ar. muvekkil

müzakere Ar. muzakere

müsrif Ar. müsrif

nükte Ar. nukte

rükû Ar. rukû'

rüşvet Ar. rişvet

rütbe Ar. rûtbe

sülale Ar. sulâle

sûrahi Ar. şurâhî

sûrat Ar. sur'at

Süryani Ar. suryânî

şüheda Ar. şuheda'

şüphe Ar. şubhe
taammüden Ar. ta‘ammuden
tebessüm Ar. tebessum
tecavüz Ar. tecavuz
tedavül Ar. tedavul
teessüf Ar. te’essuf
teessür Ar. te’sşur
tekabül Ar. tekābul
teneffüs Ar. teneffus
tereddüt Ar. tereddud
terennüm Ar. terennum
tesadüf Ar. teşāduf
tesettür Ar. tesettur
teşebbüs Ar. teşebbuş
teşekkür Ar. teşekkur
teveccüh Ar. teveccuh
tevekkül Ar. tevekkul

teyemmüm Ar. teyemmum
tezahür Ar. tezāhur
tezahürat Ar. tezāhurāt
türbe Ar. turbe
ücret Ar. ucret
ümme Ar. ummet
üslup Ar. uslūb
vücut Ar. vucūd
Zühal Ar. zuḥal
Zühre Ar. zuhre
zül Ar. zull
zümre Ar. zümre
zümrüt Ar. zumurrud
zürafa Ar. zerāfe, zerrāfe
zürriyet Ar. zurriyyet

Aşağıdaki sözcüklerde görülen kalın ünlülerin ince ünlülere dönüşmesi olayının sebebi olarak Ergin (2003)’te sözü edilen inceltici sesler olan /ç, ş, y/ ünsüzleri gösterilebilir.

dünya Ar. dunyā
rüş Ar. ruşd
rüya Ar. ru’yā

şükran Ar. şukrān
şükür Ar. şukr

Bu bölümde geriye kalan aşağıdaki sözcüklerde görülen ses olayında incelemeye neyin neden olmuş olabileceğini doğrudan açıklamak mümkün olmamıştır.

cünüp Ar. cunub
cüzdan Ar. cuz’ + Far. -dān
hücum Ar. hucūm
müdafaa Ar. mudāfa’a
taahhüt Ar. ta‘ahhud
tahammül Ar. taḥammul

tüccar Ar. tuccār
üs Ar. uss
üs Ar. uss
vücut Ar. vucūd
zümrüt Ar. zumurrud

3.6.2.1.6. İnce Ünlünün Kalın Ünlüye Dönüştüğü Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklerin bir bölümünde sözcüğün bünyesinde bulunan ince ünlülerden birinin ya da tamamının kalınlaştığı görülmüştür. Ünlü kalınlaşması denen bu ses olayı Karaağaç (2012)'a göre bazı ünlü veya ünsüzlerin etkisiyle sözün türlü hecelerindeki ince ünlülerin veya ünlülerden birinin kalın sıraya geçmesi biçiminde görülür (Karaağaç, 2012, s. 99). İki ve üç heceli sözcüklerin büyük bir çoğunda kalınlaşmanın sebebinin Türkçenin kalınlık incelik uyumu olduğu görülmüştür. Tek heceli sözcüklerdeki kalınlaşmanın belirgin bir seslik nedeni bulunmamaktadır.

Aşağıdaki Arapçadan alıntı sözcüklerdeki ünlü kalınlaşmasının sebebi Türkçenin ünlü uyumlarından biri olan kalınlık incelik uyumudur. Kalınlaşma örneklerinin büyük çoğunluğunun sebebi de yine aynı uyumdur.

arıza Ar. ‘āriza

âşık Ar. ‘āşik

atıl Ar. ‘atıl

avrat Ar. ‘avret

ayan Ar. ‘iyān

ayar Ar. ‘iyār

batıl Ar. bātıl

fıkra Ar. fiḵra

fitrat Ar. fiṭrat

gına Ar. ġinā

ğıpta Ar. ġibṭa

ğıybet Ar. ġiybet

hafız Ar. ḥāfiẓ

hafıza ḥāfiẓa

hala Ar. ḥāle

hamarat Ar. ḥimāre

hasır Ar. ḥaşır

hatır Ar. ḥatır

hatıra Ar. ḥātira

hava Ar. hevā

hazır Ar. ḥāzır

hınzır Ar. ḥinzīr

hırka Ar. ḥırka

hırs Ar. ḥırş

hiyanet Ar. ḥiyānet

ısrar Ar. işrār

kible Ar. ḵible

kıdem Ar. ḵidem

kırmızı Ar. ḵirmizī

kısmet Ar. ḵismet

kıyafet Ar. ki-yāfet

kıyamet Ar. ḵiyāmet

kıyas Ar. ḵiyās

kıymet Ar. kiymet

layık Ar. lāyik

lazım Ar. lāzim

mantık Ar. mantıḳ

masal Ar. mesel

mıknatıs Ar. miḳnāṭis

mısır Ar. mişr

muhtıra Ar. muḥṭıra

sabıka Ar. sābiḳa

sadık Ar. şādıḳ

sefahat Ar. sefāhet

sıfat Ar. şıfat

sihhat Ar. şihḥat

sihhi Ar. şihḥī

sınıf Ar. şinf

sırat Ar. şirāṭ

sırf Ar. şırf

şafak Ar. şefāḳ

şamata Ar. şemāte

tafra Ar. ṭafre

talkın Ar. telḳīn

tıpkı Ar. tibḳ + Tr. -ı

vakıa Ar. vāḳi‘a

vâkıf Ar. vāḳif

vasıl Ar. vāşil

vasıta Ar. vāşita

Yahudi Ar. yehūdī

zabıta Ar. zābiṭa

zavallı Ar. zevāl + Tr. -lı

zındık Ar. zindıḳ

Aşağıda bulunan 2 sözcükte önceki bölümde yer alan kalınlık incelik uyumu sayesinde Türkçeleşme durumunun tam tersi yönde aykırılışma görülmüştür. Bu sözcüklerde Arapça sözcüklerin kendilerinde doğal olarak bulunan uyumun Türkçede bozulduğu görülmektedir.

fıskiye Ar. fişḳiyye

tıbbiye Ar. ṭibbiyye

Aşağıda yer alan Arapça alıntı sözcüklerde ise Arapçada tek heceli olan sözcüklerden bir kısmının Türkçede ünlü türemesi ile 2 heceye dönüştüğü, sözcükte bulunan ünlünün kalın sıraya geçtiği, onun da kalınlık incelik uyumu ile diğer hecedeki ünlüyü de kalınlaştırdığı görülmüştür. Bazı sözcüklerin ise Arapçadan Türkçeye tek heceli olarak geçtiği, yapısındaki ünlünün kalınlaştığı tespit edilmiştir. Bu sözcüklerde kalınlaşmanın sebebi büyük bir olasılıkla sözcükleri Arapça orijinalinde kalın ünsüzler olan kaf, ve dad ünsüzlerinin bulunuyor olmasıdır. Ancak yine de aynı durumda olan raf ve sır sözcüklerindeki ünlü kalınlaşmasının nedeni belirsizdir.

fıkıh Ar. fiḳḥ

ırk Ar. ‘ırḳ

ırz Ar. ‘ırz
raf Ar. reff
sıfır Ar. şifr
sır Ar. sirr

şık Ar. şikk
tıfıl Ar. tifl
zıt Ar. zidd

3.6.2.2. Ünlü Türemesi Görülen Sözcükler

Arapçadan Türkçeye giren bazı alıntı sözcüklerde çeşitli şekillerde ünlü türemesi olduğu görülmüştür. Bu ünlü yazıda da söyleyişte de belirtilmekte, bazı şartlarda sözcüklerin büyük çoğunluğunda düşmekte bir kısmında da düşmemektedir. Ünlü türemesinin hangi koşullarda olacağıyla ilgili fikirler şöyledir: Ediskun (2004)’a göre Türkçede sözcük ya da hece sonunda ancak şu ünsüz çiftleri bulunabilir: -lç, -lk, -lp, -lt; -nç, -nk, -nt; -rç, -rk, -rp, -rs, -rt; -st; -şt. Türkçede, sonlarında bu ünsüz çiftlerinden başka çift ünsüzler bulunan yabancı sözcüklerin ünsüzleri -çoğu kez- bir ünlü ile ayrılmıştır (Ediskun, 2004, s. 76). Türkçenin hece yapısına aykırı olan yabancı sözlerde söyleyişi kolaylaştırmak için ünsüz demetleri arasına ünlü getirilir. Buna ünlü türemesi denir (Karaağaç, 2012, s. 95). Sözcüğün aslında olmayan bir ünlünün türemesi hadisesidir. Bunun asıl sebebi sözcük sonunda yan yana bulunan iki ünsüzün söylenememesidir (Coşkun, 2010, s. 58).

Arapça alıntı sözcüklerden Türkçeye geçince ünlü türemesi ses olayı görülen sözcüklerin büyük birçoğunda son iki ünsüzün yukarıda belirtilen, Türkçenin ses sisteminde kabul edilen ünsüz çiftinden farklı olduğu ve bu nedenle bu ünsüzler arasına bir ünlünün girdiği görülmüştür. Bu sözcükler Türkçede yalın durumda bir ünlü türemesi almış ve çift heceli sesletilen sözcüklerdir. Fakat bu sözcükler ünlüyle başlayan bir ek veya *etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek* gibi ünlüyle başlayan yardımcı eylemleri aldıkları zaman türemiş olan ünlü, söylenişte de yazılışta da düşmekte, sözcük Arapça orijinal hâline geri dönmektedir: *bahse, emri, fikre, hükmün, nutku, ömrün, şahsı, şehre; keşfolunmak, nakletmek, şükretmek, seyredilmek, zehretmek, zikreylemek* gibi.

akıl Ar. ‘aql
asıl Ar. aşl
asır Ar. ‘aşr

atf Ar. ‘atf
ayıp Ar. ‘ayb
azil Ar. ‘azl

azim Ar. ‘azm
bahis Ar. bahş
cisim Ar. cism
defin Ar. defn
devir Ar. devr
ehil Ar. ehl
emir Ar. emr
fikir Ar. fikr
fuhuş Ar. fuşş
gusûl Ar. ğusl
hacim Ar. hacm
haciz Ar. hacz
hapis Ar. habs
hasım Ar. haşm
hayır Ar. hayr
hayır Ar. hayr
hazım Ar. hażm
hüküm Ar. hukm
hüzün Ar. huzn
ilim Ar. ‘ilm
isim Ar. ism
izin Ar. izn
kabız Ar. kabż
kabir Ar. kabr
kadir Ar. qadr
kahr Ar. qahr
kasıt Ar. qaşđ
kavim Ar. qavm
kavis Ar. qavs
kayıp Ar. ğayb
kayıt Ar. qayd
keşif Ar. keşf
keyif Ar. keyf

kısım Ar. kısm
kibir Ar. kibr
kutup Ar. kuţb
küfür Ar. kufr
lütuf Ar. luţf
metin Ar. metn
meyl Ar. meyl
mısır Ar. mişr
nabız Ar. nabż
nakil Ar. nakl
nakış Ar. naķş
nakil Ar. naķl
nakit Ar. naķd
nefis Ar. nefş
nehir Ar. nehr
nesil Ar. nesl
nutuk Ar. nuţķ
ömür Ar. ‘umr
özür Ar. ‘uzr
rahim Ar. raħm
rehin Ar. rehn
resim Ar. resm
sabır Ar. şabr
sedir Ar. şadr
seyir Ar. seyr
sihir Ar. siħr
şahıs Ar. şahş
şekil Ar. şekl
şükür Ar. şukr
tavır Ar. tavr
vakit Ar. vaķt
zihin Ar. zihn

Aşağıdaki sözcüklerdeki ünlü türemesi durumu yukarıdaki örneklerden farklıdır. Önceki örneklerde son iki ünsüzün arasında uygun bir ünlünün gelmesi şeklinde olan ünlü türemesi bu örneklerde Arapça sözcüğün ardına bir ünlünün gelmesi şeklinde olmuştur. Bu sözcükler ünlü ile başlayan bir ek veya *etmek*, *edilmek*, *olmak*, *olunmak*, *eylemek* gibi ünlüyle başlayan yardımcı eylemleri alınca eski haline dönmemektedir.

bazı⁴⁴ (ba:zı) Ar ba‘z + ı

hacı Ar. ḥācc + ı

Aşağıdaki sözcükler de yine ünlü türemesine uğramış fakat ünlü ile başlayan bir ek veya *etmek*, *edilmek*, *olmak*, *olunmak*, *eylemek* gibi ünlüyle başlayan yardımcı eylemleri alınca eski haline dönmeyen sözcüklerdir.

ceviz Ar. cevz

havuz Ar. ḥavz

satır Ar. saṭr

sıfır Ar. şifr

sınıf Ar. şinf

3.6.2.3. Ünlüsü Kısalan Sözcükler

Arapça ve Türkçenin ünlü sistemleri ve sayıları birbirinden farklıdır. Arapçada yazıda gösterilen yalnızca 3 ünlü vardır ve üçü de süre açısından uzun ünlüdür. Buna karşılık Türkçede 8 ünlü vardır ve bu ünlüler süre olarak kısa ünlülerdir⁴⁵. Türker (1996)’e göre klasik Arapça yazı dilinde 3 tane uzun ünlü vardır. Fakat Türkçede 8 kısa ünlü bulunur. Arapçanın ünlüleri Türkçede, Türkçenin ünlü sisteminin etkisinde kalınarak kullanılmıştır. Türkçedeki Arapça asıllı sözcükler de ait olduğu dilin 3 ünlüsü ile değil Türkçenin 8 ünlüsü ile seslendirilmiştir (Türker, 1996, s. 55). Ses bilgisel açıdan bir ünlünün kısalması, o ünlünün süre açısından daha kısa sürede üretiliyor olması ile ilgilidir. Coşkun (2010)’a göre alıntı sözcüklerdeki uzun ünlülerin kısalması kısalma yoluyla benzeşmedir ve sözcükteki kısa bir ünlünün, uzun ünlüyü kendisine

⁴⁴ bazı < Arapça ba‘z + ve Farsça izafet eki -i ile oluşmuştur. Zamanla Farsça izafet eki Türkçe 3. Tekil kişi iyelik eki ile karıştırılmıştır.”Kubbealtı Lugatı”.

⁴⁵ Türkçede uzun ünlülerin varlığıyla ilgili bkz. Talat Tekin, *Makaleler 1: Altayistik*, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2003), 57-72.

benzetmesi şeklinde gerçekleşir (Coşkun, 2010, s. 54). Ünlü kısalması, bir ünlünün çıkış süresinin kısalması biçiminde gerçekleşir (Karaağaç, 2012, s. 99).

Arapçadan alıntı bazı sözcüklerde bulunan uzun ünlülerin Türkçede kısaldığı örnekler aşağıda sıralanmıştır. Bazı sözcüklerde 2, bazı sözcüklerde tek uzun ünlünün kısaldığı göze çarpmıştır.

abdāl Ar. abdāl

acemī Ar. ‘acemī

adam Ar. ādem

Allah Ar. Allāh

aptāl Ar. abdāl

baharat Ar. bahārāt

basit Ar. basīt

beyaz Ar. beyāz

camız Ar. cāmūs

casus Ar. cāsūs

cenin Ar. cenīn

çorap Ar. curāb

çul Ar. cūl

dakik Ar. daḳīk

Deccal Ar. deccāl

deyyus Ar. deyyūs

elvan Ar. elvān

elyaf Ar. elyāf

esnaf Ar. eşnāf

ezan Ar. ezān

fal Ar. fā’l

falan Ar. fulān

fil Ar. fīl

fettan Ar. fettān

gaddar Ar. ğaddār

garip Ar. ğarīb

hadım Ar. ḥādim

hadis Ar. ḥādīs

hafif Ar. ḥafīf

haliç Ar. ḥalīc

hamarat Ar. ḥımāre

hamur Ar. ḥamīr

haraç Ar. ḥarāc

haram Ar. ḥarām

hardal Ar. Ḥardāl

harita Ar. ḥarīta

harnup Ar. ḥarnūb

hassas Ar. ḥassās

hatır Ar. ḥātīr

hatıra Ar. ḥātira

hatip Ar. ḥaṭīb

hava Ar. hevā

haydari Ar. ḥaydarī

haydut Ar. ḥaydūd

hayvan Ar. ḥayvān

hazır Ar. ḥāzīr

hazin Ar. ḥazīn

hece Ar. hicā’

hekim Ar. ḥakīm

helva Ar. ḥelvā

herif Ar. ḥarīf

hindi Ar. hindī

hisar Ar. ḥiṣār

hortum Ar. ḥorṭūm

hülya Ar. māliḥūliyā

huri Ar. ḥūrī

iblis Ar. iblis

ibrik Ar. ibriḳ

idman Ar. idman

iftar Ar. ifṭār

ihtiyar Ar. iḥtiyār

iklim Ar. iklīm

iksir Ar. iksīr

ilaç Ar. ilāç

ille Ar. illā

imam Ar. imām

imbik Ar. inbīḳ

İncil Ar. incīl

insan Ar. insān

irşat Ar. irşād

itikat Ar. i‘tiḳād

kabahat Ar. ḳabāḥat

kadim Ar. ḳadīm

kafa Ar. ḳafā

kanaat Ar. ḳanā‘at

kanun Ar. ḳānūn

kefil Ar. kefil

kerim Ar. kerīm

ketum Ar. ketūm

kibar Ar. kibār

kibrit Ar. kibrīt

kumaş Ar. ḳumāş

kurban Ar. ḳurbān

kürsü Ar. kursī

latif Ar. laṭīf

leylak Ar. leylāk

lif Ar. līf

lisan Ar. lisān

madde Ar. mādde

mağara Ar. mağāre

mahrum Ar. maḥrūm

mahsur Ar. maḥşūr

mahsus Ar. maḥşūş

makbul Ar. maḳbūl

maktul Ar. maḳtūl

mal Ar. māl

mandal Ar. mandāl

memnun Ar. memnūn

mendil Ar. mendīl

mermi Ar. mermī

meşhur Ar. meşhūr

meşrubat Ar. meşrūbat

mevzu Ar. mevzū‘

mevzuat Ar. mevzū‘āt

meydan Ar. meydān

mezar Ar. mezār

minval Ar. minvāl

miskin Ar. miskīn

muaf Ar. mu‘āf

muamele Ar. mu‘āmele

muavin Ar. mu‘āvin

muayene Ar. mu‘āyene

muhacir Ar. muḥācir

muhafaza Ar. muḥāfāza

muhafız Ar. muḥāfız
muhakeme Ar. muḥākeme
muhalefet Ar. muḥālefet
muhalif Ar. muḥālif
muhasebe Ar. muḥāsebe
musluk Ar. maslūk
muz Ar. mūz
mübarek Ar. mübārek
nakarat Ar. naḳarāt
nakliyat Ar. naḳliyyāt
namus Ar. nāmūs
nemrut Ar. nemrūd
nisan Ar. nīsān
radde Ar. rādde
rahat Ar. rāḥat
razi Ar. rāzī
ressam Ar. ressām
reşit Ar. reşīd
reyhan Ar. reyḥān
Rum Ar. rūm
Saat Ar. sâ‘at
sabah Ar. şabāḥ
sabun Ar. şābūn
saf Ar. şāf
sahaf Ar. şaḥḥāf
sakatat Ar. saḳaṭāt
samur Ar. sammūr
sandalye Ar. şandāliyye
sandık Ar. şandūk

saraç Ar. serrāc
sarraf Ar. şarrāf
seyahat Ar. siyāḥat
seyyar Ar. seyyār
sırat Ar. şirāt
şamata Ar. şemāte
şeffaf Ar. şeffāf
şehit Ar. şehīd
şerit Ar. şerīṭ
şeytan Ar. şeytān
şurup Ar. şurūb
tabip Ar. tabīb
tabir Ar. ta‘bīr
tabut Ar. tābūt
tahin Ar. ṭaḥīn
tahlil Ar. taḥlīl
tahvil Ar. taḥvīl
takas Ar. ṭaḳāşş
takvim Ar. takvīm
talim Ar. ta‘līm
tam Ar. tāmm
tanzim Ar. tanzīm
Tanzimat Ar. tanẓīmāt
tarif Ar. ta‘rīf
tarih Ar. tārīḥ
tas Ar. ṭās
tasnif aAr. tasnīf
tasvip Ar. taşvīb
tasvir Ar. taşvīr
tatbik Ar. taṭbīḳ

tatıl Ar. ta‘ṭīl
tatmîn Ar. taṭmīn
tavus Ar. ṭāvus
tayfa Ar. ṭā‘ife
tebrik Ar. tebrīk
tecil Ar. te‘cīl
teçhiz Ar. teçhīz
tedbir Ar. tedbīr
tefsir Ar. tefsīr
teftiş Ar. teftīş
tehdit Ar. tehdīd
telafi Ar. telāfī
tellak Ar. dellāk
tellal Ar. dellāl
temin Ar. te‘mīn
temiz Ar. temyīz
temsîl Ar. temşīl
tenkit Ar. tenķīd
tenzih Ar. tenzīh
teravi Ar. terāvīh
tercih Ar. tercīh
tercüman Ar. tercemān
terhis Ar. terhīş

Arapça sözcüklerde bulunan uzun ünlülerin bir kısmı kısılırken kalınlık incelik uyumu ve düzlük yuvarlaklık uyumuna uyarak başka seslere dönüşmüştür.

camız Ar. cāmūs
hamarat Ar. ḥımāre
hamur Ar. ḥamīr
hazır Ar. ḥāzīr
hece Ar. hicā’

tertip Ar. tertīb
tescil Ar. tescīl
tesis Ar. te’sīs
teskin Ar. teskīn
teslim Ar. teslīm
tespih Ar. teşbīh
tespit Ar. teşbīt
teyit Ar. te’yīd
tezat Ar. teẓādd
tiftik Ar. teftīk
timsah Ar. timsāh
vahim Ar. vaḥīm
vakur Ar. vaķūr
vali Ar. vālī
Yahudi Ar. yehūdī
yakut Ar. ya’ķūt
yemin Ar. yemīn
zamir Ar. zamīr
zarif Ar. ẓarīf
zeytin Ar. zeytūn
zıkkım Ar. zaķķūm
zındık Ar. zindīķ

herif Ar. ḥarīf
kürsü Ar. kursī
ibrik Ar. ibriķ
ille Ar. illā
mağara Ar. mağāre
musluk Ar. maslūk

sandık Ar. şandūk

tayfa Ar. t̤ā'ife

sırat Ar. şirāt

zeytin Ar. zeytūn

şamata Ar. şemāte

3.6.2.4. Ünlüsü Uzayan Sözcükler⁴⁶

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan bazı sözcüklerde ünlü kısalması ses olayının gerçekleştiği bilinmektedir. Bu sözcüklerden ve bu sözcüklerde görülen ses olayından bir önceki başlıkta söz edilmişti. Burada ele alınan ve bir hayli örneği bulunan ses olayı o başlıkta ele alınan ses olayının bir devamı gibidir. Ünlüsü kısalan bu sözcüklerden büyük bir bölümünde, ünlü ile başlayan bir ek veya *etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek* gibi ünlüyle başlayan yardımcı eylemleri aldığı daha önce kısalmış olan ünlünün söyleyişte tekrar uzadığı görülmektedir. Bu sözcüklerin burada söz konusu olan ünlüleri, sözcük yalın durumdayken uzun değildir. Örneğin sözcük yalın durumda *azap* şeklinde iken ünlü ile başlayan bir ek aldığı *aza:bı* olmaktadır. Örnekte de görüldüğü gibi bu değişim çekim ve birleşme ile ortaya çıkan geçici bir değişimdir, kalıcı değildir.

Arapçadan alıntılanan sözcüklerde görülen bu çekimlik ünlü uzaması görülen sözcükler aşağıdaki gibidir:

⁴⁶ Bu başlığın diğerleriyle uyumlu ve aynı uzunlukta olması için bu şekilde olması tercih edilmiştir. Daha uygun olabilecek başlık şu şekilde olabilirdi: Ünlü İle Başlayan Ek Aldığında Son Hecedeki Ünlüsü Uzayan Sözcükler

ahbap Ar. aḥbāb
ahkām Ar. aḥkām
an Ar. ān
azap Ar. ‘azāb
bahar a Ar. bahār Ar. bahār
beyan Ar. beyān
celal Ar. celāl
cellat Ar. cellād
cemal Ar. cemāl
cereyan Ar. cereyān
cerrah Ar. cerrāḥ
cevap Ar. cevāb
cihat Ar. cihād
civar Ar. civār
cumhur Ar. cumhūr
delil Ar. delīl Ar. delīl
devam Ar. devām
devran Ar. devrān
din Ar. dīn
diyar Ar. diyār
ebat Ar. eb‘ād
emin Ar. emīn Ar. emīn
emsal Ar. emṣāl
enkaz Ar. enḳāz
erkân Ar. erkān
esas Ar. esās
eşraf Ar. eṣrāf
etraf Ar. eṭrāf
evham Ar. evhām
evlat Ar. evlād
firar Ar. firār
galeyan Ar. ġaleyān
gurur Ar. ġurūr
hasat Ar. ḥaṣād

hayal Ar. hayāl
hayran Ar. ḥayrān
heyecan Ar. heyecān
heyelan Ar. heyelān
hilal Ar. hilāl
huzur Ar. ḥuzūr
hücum Ar. hucūm
hüsran Ar. ḥusrān
idam Ar. i‘dām
iftihar Ar. iftiḥār
ihbar Ar. iḥbār
ihlal Ar. iḥlāl
ihmal Ar. ihmāl
ihraç Ar. iḥrāc
ihtilal Ar. iḥtilāl
ihtimal Ar. iḥtimāl
ihtiyaç Ar. iḥtiyāç
ikram Ar. ikrām
iktidar Ar. iḳtidār
iktisat Ar. iḳtiṣād
ilah Ar. ilāh
ilham Ar. ilhām
iltihap Ar. iltihāb
iltimas Ar. iltimās
imal Ar. i‘māl
imtiyaz Ar. imtiyāz
infaz Ar. infāz
inkılap Ar. inḳilāb
insaf Ar. inṣāf
intihar Ar. intihār
intikam Ar. intikām
intizar Ar. intizār

irfan Ar. ‘irfān
iskân Ar. iskān
İslam Ar. islām
istikrar Ar. istiqrār
istismar Ar. istiṣmār
isyan Ar. ‘iṣyān
ithal Ar. idhāl
itham Ar. ithām
itiraz Ar. i’tirāz
ittifak Ar. ittifāq
izdiham Ar. izdiḥām
kabul Ar. qabūl
karar Ar. qarār
kıvam Ar. qivām
mağlup Ar. maḡlūb
mağrur Ar. maḡrūr
mahcup Ar. maḥcūb
mahsul Ar. maḥṣūl
makam Ar. maḳām
mazlum Ar. maẓlūm
mecal Ar. mecāl
mecbur Ar. mecbūr
memur Ar. me’mūr
menkul Ar. menkūl
mensup Ar. mensūb
meram Ar. merām
mihrap Ar. miḥrāb
miktar Ar. miḳdār
mizaç Ar. mizāc
muhtaç Ar. muḥtāc
murat Ar. murād
rahman Ar. raḥmān
refah Ar. refāh
resul Ar. resūl

ruh Ar. rūḥ
sabah Ar. ṣabāḥ
selam Ar. selām
şan Ar. şān
şükran Ar. şukrān
taç Ar. tāc
tahsil Ar. taḥṣīl
tamam Ar. tamām
tavaf Ar. ṭavāf
tebdil Ar. tebdīl
tecvit Ar. tecvīd
tefsir Ar. tefsīr
tehcir Ar. tehcīr
tekmil Ar. tekmīl
tekrar Ar. tekrār
tekzip Ar. tekẓīb
temas Ar. temāss
temcit Ar. temcīd
temkin Ar. temkīn
temyiz Ar. temyīz
tenzih Ar. tenzīh
teşhir Ar. teşhīr
teşhis Ar. teşḥīş
teşkil Ar. teşkīl
teşrif Ar. teşrīf
tevkif Ar. tevḳīf
vakar Ar. vaḳār
vekil Ar. vekīl
vicdan Ar. vicdān
zaman Ar. zamān
zuhur Ar. zuhūr

Arapçadan Türkçeye girmiş olan sözcüklerden ünlüsü uzayan birkaç sözcükte artık aynı seslik koşullar olsa da ünlünün söyleyişte uzamadığı da olmaktadır. Aşağıdaki 4 örnekte bu durum söz konusudur.

Allah Ar. Allāh

Bu sözcük /Allah'ını seversen!/ şeklinde kısa ünlülü bir biçimde sesletilebildiği gibi /Alla:h'ını seversen!/ biçiminde uzun ünlülü de sesletilebilmektedir.

ameliyat Ar. 'ameliyyāt

Aynı şekilde /Ameliyat oldu./ cümlesinde /a/ ünlüsü kısa olarak sesletilirken /Ameliya:tı iyi geçti./ cümlesinde /a/ bazen kısa bazen de uzun okunmaktadır.

muhatap Ar. muḥāṭab

Bu sözcüğün ünlüsü /Onunla muha:tap olma./ cümlesinde olduğu gibi uzun okunabilse de günümüzde çoğunlukla ünlüsü /Sen benim muhatabım değilsin./cümlesinde olduğu gibi kısa sesletilmektedir. Ayrıca bu sözcüğün Türkçede /muhattap/ şeklinde yaygın bir yanlış kullanımı da mevcuttur.

zekât Ar. zekāt

Bu sözcüğün de ünlü ile başlayan ek aldığı halde ünlüsünün uzamadığı sesletim örnekleri vardır: /Zekâtını vermiş./ ve /Zakâ:tını vermiş./.

Aşağıdaki sözcükler ile ilgili Türkçe Sözlük'te ünlü ile başlayan ek ve yardımcı eylemler aldıklarında ikinci ünlülerinin uzayacağı yönünde bilgi olsa da bu sözcüklerin ikinci ünlülerinde günümüzde ünlü uzunluğu görülmemektedir.

sabah Ar. şabāḥ

edat Ar. edāt

idrar Ar. idrār

mektup Ar. mektüb

Arapça alıntı aşağıdaki sözcüklerde, bu sözcükler ünlü ile başlayan ek aldıklarında ve ünlü ile başlayan yardımcı eylemler ile bir araya geldiklerinde söyleyişte ünlü uzaması olayı görülmekte fakat sözcük sonunda ünsüz ötümlüleşmesi olmamaktadır. Türkçenin ses kurallarına göre sözcük sonunda yer alan ötümsüz ünsüzler olan /p, ç, t, k/ ünsüzleri, sözcük ünlü ile başlayan ekler aldığı

ötümlüleşerek /b, c, d, g, ğ/ ünsüzlerine dönüşmektedir. Erdem (2013)'e göre ünsüz ötümlüleşmesinin Arapçadan girmiş bazı sözcüklerde bozulduğu görülmektedir. Özellikle /k/ ile biten sözcüklerden öncesinde *med* varsa bu sözcükler ötümlüleşemez. Örnek: emlaka, ahlaka, hukukun, evrakı vb (Erdem, 2013, s. 94). Aşağıdaki sözcüklerde uygun seslik koşullar bulunduğu halde ötümlüleşmenin gerçekleşmediği görülmektedir.

ahlak Ar. ahlāk

bakliyat Ar. bakliyyāt

beyanat Ar. beyānāt

cerahat Ar. cerāḥat

edebiyat Ar. edebiyyāt

erzak Ar. erzāk

emlak Ar. emlāk

evrak Ar. evrāk

hak Ar. ḥaqq

hasılat Ar. ḥāşilāt

hayat Ar. ḥayāt

hukuk Ar. ḥuḳūḳ,

ilahiyat Ar. ilāhīyyāt

iltifat Ar. iltifāt

irtibat Ar. irtibaṭ

ispat Ar. işbāt

infilak infilāk

ittifak Ar. ittifāk

merak Ar. merāk

tadilat Ar. ta‘dīlāt

Tanzimat Ar. tanzīmāt

tebligat teblīgāt

teminat Ar. te‘mīnāt

tertibat Ar. tertibāt

teşkilat Ar. teşkīlāt

teşvik Ar. teşvīḳ

3.6.2.5. Ünlüsü Düşen Sözcükler

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan çok az sayıda sözcükte ünlü düşmesi olayı görülmüştür. Bir sözün ön ve son sesleri dışında kalan ve sözün içinde bulunan seslerden birinin düşmesi iç ses düşmesi olarak bilinir (Karaağaç, 2012, s. 73). Türkçede hem ünlü düşmesi hem de ünsüz düşmesi ses olayları bulunmaktadır. Bu bölümde ünlü düşmesinden bahsedilmektedir. Arapçadan alıntılanan sözcüklerden ikisinde sözcüğün Arapça orijinalinde yer alan orta hece ünlüsü, ikisinde de sözcüğün sonunda bulunan ünlü Türkçede düşmüştür.

bakla Ar. bākīlā

tavla Ar. ṭavīle

telaş Ar. telāşī

zılgıt Ar. Zālgūṭa

3.7. Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Öğretimi

Türkçeye geçmiş olan Arapça alıntı sözcükler olduğu gibi kalmayıp ses, anlam, yapı gibi çeşitli değişikliklere uğramış, ayrıca Türkçe ve Türkçenin etkileşim içinde olduğu diğer dillerle birlikte yeni anlamlar üstlenerek farklı biçim ve anlamlarda kullanılmaya başlanmıştır. Arapçadan alıntı sözcüklerin bir kısmı anlam ve ses açısından çeşitli değişimlere uğrarken bir kısmı da değişime uğramadan olduğu gibi geçmiştir. Bu sözcüklerin Arapça konuşan bir öğrenciye öğretimi sırasında sözcüğün anlam ve ses açısından ne gibi değişimler geçirdiğini öğretmek tek başına yeterli değildir. Bunların yanı sıra sözcüklerin birlikte kullanıldığı diğer sözcükleri de öğretmek öğretimde hız ve kolaylık sağlayacaktır. Sözcüklerin birlikte kullanıldığı sözcükler anlamsal ve kullanımsal olabilir. Anlamsal boyut, anlam türlerinden biri olan çağrıştırmaya anlam ile ilgilidir. Çağrıştırmaya anlam, bir sözcüğün birlikte kullanılabileceği sözcüklerle kazanabileceği anlamdır (Eker, 2011, s. 468). Kullanımsal boyut ise eşdizimlilik ile ilgilidir. Eşdizimlilik iki muhtemel sözcüğün bir araya gelme olasılığıdır. Örneğin *kafam ağrıyor* değil de *başım ağrıyor* sözcüklerinin tercih edilmesi bir eşdizimlilik örneğidir.

Her dilde çeşitli ölçülerde başka dillerden alıntı sözcükler bulunur. Çünkü toplumlar birbirleriyle etkileşim ve iletişim halindedir. Bu etkileşim ve iletişimin ölçüsü zamanın koşullarına göre belirlenir. Tarihin farklı zamanlarında farklı toplumlar çeşitli sebeplerle ya karşı karşıya gelmiş ya da birlikte hareket etmiştir. Toplumların dillerinin başka dillerden etkilenmemiş olması hiçbir zaman için mümkün değildir. Etkileşimsizlik tarihin hiçbir döneminde olmamıştır, bundan sonra da olması, böylesi hızlı bir iletişim çağında, zaten mümkün değildir.

Alıntı sözcüklerin dildeki oranı ve geçirdiği değişimler hem dil incelemeleri hem tarih incelemeleri hem de uluslar arası ilişkiler araştırmaları açısından önemli bilgiler vermektedir. Aksan (2009), ünlü Fransız dil düşünürü Albert Dauzat'ın “La philosophie du langage” adlı yapıtında alıntı sözcüklere önemli bir yer verdiğini aktarır. Dauzat'ya göre, alıntı sözcükler çözümlenebilirse bir dilin tarihi çözümlenebilir. Bilgin, yabancı ögelere dayanarak uluslararası ilişkilerde ışık tutmakta Haçlı Seferleri'nin birçok Arapça sözcüğün Avrupa dillerine girmesine neden olduğunu, 100 Yıl Savaşları'yla

Fransızcaya İngilizce sözcüklerin, 30 Yıl Savaşları'yla İtalyan ve İspanyol terimlerinin girdiğini belirtmektedir (Aksan, 2009, s. 25).

Dile yerleşen alıntı sözcükler çok değişik birleşimler, yapılar içinde yer alabilir. Örneğin Farsçadan Türkçeye girip yerleşen *çöp* (çub) sözcüğü, *çöpçü*, *çöpçülük*, *çöplük* gibi türetmelere temel olduğu gibi *çöpsüz üzüm*, *çöpçatan* gibi yepyeni kuruluşlar içinde, bambaşka anlamlarla kullanılabilmektedir (Aksan, 1994, s. 119). Farsçadan alıntı bu sözcükteki duruma benzer durumlar Arapçadan alıntı sözcüklerde de görülmektedir. Bunun farklı örnekleri bulunmaktadır: Arapça *habib* sözcüğünün çoğulu *ahbab*dır. Bu sözcüğün hem tekil hem çoğul biçimi Türkçeye geçmiş bulunmaktadır. Fakat tekil biçimi olan *habip* Türkçede sadece özel ad olarak (kişi adı, erkek adı) kullanılmakta iken çoğul biçimi olan *ahbap* sevilen kişiler için kullanılan bir seslenme kalıbıdır. Sözcüklerin sonundaki ünsüz değişimi de ayrıca dikkat çekicidir. Arapçadan alıntı sözcükler yukarıdaki Farsça alıntı *çöp* sözcüğünde olduğu gibi Türkçe eklerle Arapça köklerden yeni sözcükler türetilirken de kullanılmışlardır. Bu durumun birçok örneği vardır. Örneğin: *adalet* sözcüğünden Türkçe eklerle *adaletli*, *adaletsiz* sözcükleri türetildiği gibi aynı sözcük başka sözcüklerle tamlama oluşturmada da kullanılmıştır: *adalet sarayı*, *adalet kapısı*, *adalet örgütü*, *adalet mahkemesi* gibi.

Alıntı sözcükler, alıntılandığı dilde kullanıldığı bağlamlara ve birlikte kullanıldıkları sözcüklere göre yeni anlamlar kazanabilmektedir. Örneğin Arapçadan alınmış olan *kalem* sözcüğünün temel anlamı “yazma aracı”dır. Bu sözcükten çeşitli yan anlamlar türetilmiştir: 1. Yazı işlerinin yapıldığı yer, 2. Oymaya yarayan araç (taş, ağaç vb.), 3. Çeşit (üç kalem erzak), 4. Yazı (kalemiyle geçinmek), 5. Yazar (edebiyatın usta kalemi) (Eker, 2011, s. 460). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde Arapça sözcükleri Arap öğrencilere tekrar öğretirken özellikle orta ve ileri düzeylerde sözcüğün temel anlamı yeterli olmamakta, diğer anlamlarına da ihtiyaç duyulmaktadır. Dolayısıyla bu sözcüklerin Türkçede kazandığı anlamların ve birlikte kullanıldıkları eş dizimlerin de öğretilmesi gerekmektedir. Alıntı sözcükler ile dilde ayrıca alıntı yapılan dilin kurallarına göre yeni birleştirmeler de yapılabilmekte ve bu yeni yapılar dilin kendinde belki de böyle bir yapı oluşturmamakta ya da varsa bile bu anlamıyla kullanılmamaktadır. Buna örnek olarak Arapça kökenli *saha* sözcüğü ile yapılan birleştirmeler verilebilir. *Saha* sözcüğüne Türkçede, Türkçeleştirme ile *alan* karşılığı bulunmuştur. Bu sözcük yine Arapça olan *hava* sözcüğü ile *hava sahası* ve Türkçesi

olan *alan* sözcüğü ile de *hava alanı* biçiminde yeni yapılar oluşturmakta ve birbirinden farklı iki havacılık terimi olarak kullanılmaktadır (Eker, 2011, s. 464).

Arapçadan Türkçeye girmiş olan sözcükler, Türkçedeki türetmeler ve birleştirmeler yoluyla kazandıkları anlamların dışında hiçbir birleştirme olmadan anlam kaymalarına uğrayarak öğrenciler tarafından anlaşılmayacak duruma gelmişlerdir. Bu sözcüklerin de öğrencilere Türkçe bir sözcüğü ilk kez öğretir gibi öğretilmeleri gerekmektedir. Sözcüğün ses olarak hiçbir değişime uğramadığı anlam olarak değiştiği bu tür sözcükler günlük yaşamda da öğrencileri güç ve bazen de gülünç duruma düşürebilmektedir. Bu noktada Suriyeli iki öğrencimin başından geçen şu örneklerin konuya açıklık getireceği düşünülmektedir:

1. Öğrenci: sözcük: cinsiyet: Türkçeyi yeni öğrenmeye başlayan öğrencinin bir kızı olmuştur. Komşusu onu, bebeğinin dünyaya gelişinden ötürü tebrik etmiş ve ardından bebeğin cinsiyetini sormuştur. Öğrenci de gülümseyerek “Türkiye’de yaşıyoruz ama cinsiyetimiz hâlâ Suriyeli.” demiştir. Arapçada cinsiyet sözcüğü “uyruk” anlamına gelirken sözcük Türkçede “erkeklikle dişiye ayırt ettiren yaradılış özelliği, cinslik” olarak değişerek geçmiştir ve öğrenci bu farkı bilmemektedir.
2. Öğrenci: sözcük müsait: Türkçe öğrenmekte olan öğrenciye komşusu misafirlğe gelmek istemekte ve uygun olup olmadığını öğrenmek için ona “Müsait misiniz?” diye sormaktadır. Öğrenci “Hayır, teşekkür ederim.” Cevabını verince komşusu bir daha kapısını hiç çalmamıştır. Bunu merak eden öğrenci bir gün karşılaştıklarında neden kendilerine gelmediğini sorunca aradaki yanlış anlaşılmayı öğrenmiştir. Sözcük Arapçada “yardım etmek” anlamına geldiği için öğrenci komşusunun kendisine yardım etmek istediğini sanarak yardıma gerek olmadığını söyleyerek komşusuna teşekkür etmiştir. Komşusu da sözcük Türkçede “uygun, elverişli” anlamlarına geldiği için Suriyeli komşusunun kendisine uygun olmadığını söylediğini sanarak bir daha onu rahatsız etmek istememesine sebep olmuştur.

Örneklerde yaşanan durumlar dilbilimdeki eş seslilik ve çok anlamlılık konularıyla ilgili durumlardır. Bir dilde yer alan anlam ve fonksiyonu farklı; fakat aynı ses değerine sahip şekillere eş sesli denmektedir. Çok anlamlılık ise bir sözcüğün

kullanıldığı her farklı alanda farklı anlam kazanmasıyla meydana gelmektedir (Tokatlı, 2004, s. 142). Yukarıdaki örneklerdeki sözcükler Arapçadan Türkçeye girmiş söylenişleri aynı ama farklı anlamları karşılayan eş sesli sözcüklerdir. Eş sesli sözcüklerin Türkçe öğrenen Arapça konuşan öğrencilere öğretilmesi, yukarıdaki örneklere benzer durumlar yaşanmaması açısından önemlidir.

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler Türkiye’de Türkçe öğrenen Arap öğrencilere tekrar öğretilirken iki yöntemden yararlanmak mümkündür: 1. Türkçede anlam ve ses değişimlerine uğramış sözcükler için bilinçli sözcük öğretimi yöntemi; 2. Türkçede herhangi bir değişime uğramamış, Arapçadaki kullanımı ile aynı olan sözcükler için örtük sözcük öğretimi yöntemi kullanılabilir. Bu çalışmada bu şekilde bir yol izlenerek etkinlikler oluşturulacaktır. Türkçede anlam ve ses değişimlerine uğramış sözcüklerin Arapça olduğunu, Arapça bilen öğrencilerin fark etmesi kolay olmaktadır. Bu nedenle bu sözcüklerin Türkçede ne gibi değişimler geçirdiğinin bilinçli sözcük öğretimi yöntemine uygun hazırlanacak etkinliklerle öğretilmesinin yararlı olacağı düşünülmektedir. Öte yandan, Türkçede herhangi bir değişime uğramamış, Arapçadaki kullanımı ile aynı olan sözcükler için örtük sözcük öğretimi yöntemi ile etkinlikler hazırlanarak bu sözcüklerin öğrencilere sezgisel yolla öğretilmesi yoluna gidilecektir. Ayrıca kalıp ifadeler ve sözcük gruplarının Türkçedeki kullanımları için dil öğrenen öğrenci topluluklarının durumuna göre (bilinç düzeyi, hazır bulunuşluk, ihtiyaç vb.) örtük ya da bilinçli sözcük öğretimi yöntemlerinden hangisinin uygun olacağı öğretmen tarafından belirlenerek ona göre bir öğretim modelinin geliştirilmesi uygun olacaktır. Bu çalışmada Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler bilinçli ve örtük öğretim yöntemleri ile Türkçe öğretimi süreci içinde bu sözcüklerle karşılaşan Arap öğrencilere tekrar sunulacaktır. Hemen belirtmek gerekir ki bu sözcükler Türkçenin sesleri ile Türkçe söyleyiş içinde adeta Türkçeleşmişlerdir. Bu nedenle öğrenciler bu sözcükleri ilk kez duyduklarında bu sözcüklerin Arapça olabileceğini hiç düşünmemektedirler. Ancak ilgili sözcükler birkaç kez tekrarlandığında ve Arapça olduğu söylendiğinde sözcüğün Türkçedeki söylenişini daha dikkatli bir şekilde tekrar dinledikten sonra Arapça sesletimini kendisi söylemektedir.

Arapça ve Türkçede ortak olan sözcüklerin bulunması bu iki dili karşılıklı öğrenen öğrencilere çeşitli kolaylıklar sağlamaktadır. Bununla ilgili Yüksek Lisans tezi hazırlayan İltar (2014) çalışmasında Türkçe öğrenen Arap öğrencilerin özellikle dil

bilgisi öğreniminde zorluk yaşamalarından yola çıkarak buna çözüm olması açısından Arapça ve Türkçedeki ortak sözcüklerden yararlanarak dil bilgisi etkinlikleri hazırlamıştır. Araştırmacı, çalışmasında Arapça-Türkçe ortak sözcüklerin A1 düzeyinde öğrencilere verilmesinin öğrenciler tarafından memnuniyetle karşılandığını belirtmiştir. Ortak sözcüklerin kullanılmasının A1 düzeyinde ikinci dil olarak Türkçe öğrenenler üzerindeki etkisini ve başarısını incelediği çalışmasında araştırmacı, ortak sözcüklerin öğrencilerin motivasyonunu arttırdığı, derslerin daha eğlenceli hale geldiği, dikkat dağınıklığının önüne geçildiği, dil öğretiminin kolaylaştığı sonuçlarına ulaşmıştır (İltar, 2014, s. 5). Bununla birlikte Arapça ve Türkçede yer alan ortak sözcükler nasıl olsa iki dilde var olduğu önyargısıyla bu sözcüklerin geçirdiği anlam ve ses değişimleri göz önünde bulundurulmaksızın geçirtiliyor olabileceği riski de her zaman mevcuttur. Dolayısıyla bu çalışma öğretmenlere de yol gösterecek bir kılavuz niteliği de taşımaktadır.

Arapçadan alıntılanan sözcükler *Arapçadan Türkçeye Geçmiş Sözcüklerin Arap Öğrencilere Öğretimi* adlı bu bölümde Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde öğretici ve öğrencilere kolaylık sağlaması açısından hem tematik olarak hem de düzey olarak sınıflanmıştır. Dolayısıyla bu bölümde ilgili başlığın altında *Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Tematik Olarak Sınıflanması*, *Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Düzeylere Göre Sınıflanması* ve *Etkinliklerle Sözcük Öğretimi* alt başlıkları yer almaktadır.

3.7.1. Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Tematik Olarak Sınıflanması

Tematik sınıflamanın Yabancı Dil Olarak Türkçe öğrenen Arap öğrencilere öğrenim sırasında yararlı olacağı düşünülmüştür. Arapçadan alıntılanan sözcükler tematik olarak sınıflandığında sözcüklerin şu alanlara dağıldığı gözlenmiştir: Askerlik, Bankacılık, Bitki Bilimi, Coğrafya, Denizcilik, Dil Bilgisi, Edebiyat, Eğitim Bilimleri, Ekonomi, Ev Eşyaları, Felsefe, Fen Bilimleri, Hukuk, Hayvan Bilimi, İlahiyat, Kamu, Sanat, Siyaset, Sosyoloji, Spor, Tarih, Ticaret, Tıp, Ulaşım ve Haberleşme, Yiyecek ve İçecek Zaman İfadeleri

ASKERLİK TERİMLERİ

Türkçede kullanılan askerlik terimlerinin bir kısmının Arapça olduğu görülmektedir. Derleme sonucu elde ettiğimiz sözcüklerden 104 tanesi askerlik alanındadır. Bu sözcüklerin listesi aşağıda yer almaktadır.

bedel	rütbeli	talimli
bedelli	rütbesiz	tamim
bedelsiz	sevk	tam siper
cephe	sevkiyat	tanzim
galibiyet	sevk pusulası	tarafsız bölge
galip	seyyar hastane	tatbikat
ganimet	silah	tatbikatçı
gazi	silahaltı	tatbikî
gazilik	silahhane	tecil
harekât	silahlandırmak	teçhiz
harp	silahlanma	teçhizat
havacı	silahlanmak	tedarik
havacılık	silahlı kuvvetler	terfi
hücum	silahsızlandırmak	terhis
istikamet	silahsızlanmak	tertibat
künye	şeref kıtası	tertip
künyesi gelmek	taarruz	teslim
mevzi	taciz ateşi	tezkere
mevzilenmek	tahkim	üs
millî savunma	tahkimat	vatan borcu
muhafız	tahkimli	vatani görev
muhafız alayı	takviye	zabit
muhafızlık	talim	zabitlik
müdafaa	talimat	zafer
müdahale	talimatname	zapt
rehine	talimgah	zayiat
rütbe	talimhane	

BANKACILIK TERİMLERİ

Türkçe Sözlük'ten derleme yoluyla elde ettiğimiz Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 67 tanesi Bankacılık alanına aittir.

faiz	mevduat	vade
faizci	mevduat defteri	vade bitimi
faizcilik	nakden	vadeli
faizlendirme	nakdî	vadeli hesap
faizli	nakdî kıymet	vadeli mevduat
faizsiz	nakit	vadesiz
fiyat	nakit para	vadesiz hesap
fiyatlandırmak	tahsil	vadesiz mevduat
fiyatlanmak	tahvil	vade sonu
harç	taksit	vaka
hesap	talimat	vezne
hesapçı	tedavül	vezneci
hesaplamak	teminat	veznecilik
hesaplatmak	teminatlî	veznedar
ibraz	teminat senedi	veznedarlîk
iptal	teminatsız	zarar

BİTKİ BİLİMİ TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 82 tanesi Bitki bilimi terimidir.

Bunların çoğunluğunu çiçek adı ve baharat adları oluşturmaktadır.

arapsacı	leylak	şeytan otu
bakla	mavi küf	şeytansacı
ceviz	mısır	şeytan şalgamı
hardal	Mısır baklası	şeytantesi
harnup	muz	şeytantırnağı
haşhaş	muzgiller	şifa otu
hindiba	nane	şerbetçi otu
kadehçik	narenciye	taçsızlar
kahve	pelesenk	taç yaprağı
kakule	reyhan	taç yapraklı
karanfil	saat çiçeği	tespih ağacı
karanfilgiller	sabahyıldızı	tespih ağacıgiller
keten	salep	türbe eriği
ketencik	salepgiller	Yahudi baklası
ketengiller	sedef otu	Yahudi ebegümeci
kimya doğrulumu	susam	zakkum
kimyon	şeytan elması	zakkumgiller

zambak
zambakgiller
zencefil

zencefilgiller
zeytin
zeytingiller

zeytinsi meyve

COĞRAFYA TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 75 adetinin Coğrafya terimi olduğu belirlenmiştir. Bu bölümde Coğrafya, Jeoloji disiplinlerinin terimleri dışında bazı doğa olaylarının adlarına da yer verilmiştir.

coğrafi
coğrafya
coğrafyacı
coğrafyacılık
harita
haritacı
haritacılık
hava
havza
heyelan
iklim
kâinat
kamer
kara
kıta
kutup
mağara
rakım

sahil kordonu
sahil şeridi
sahra
siyasi coğrafya
siyasi harita
ticaret coğrafyası
tarihî coğrafya
vadi
vaha

DOĞA OLAYLARI
sel
tabii afetler
zelzele
JEOLJİ
maden
maden cevheri
madenci

madencilik
maden damarı
maden bilimi
madenî
maden kömürü
maden kuyusu
maden ocağı
madensel
madensi
maden yatağı
mağara
mağara bilimi
mermer
mermer kireci
yakut
zümrüt

DENİZCİLİK TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 8 tanesinin Denizcilik terimi olduğu saptanmıştır.

bakla
cankurtaran simidi
ceviz

dümen dolabı
falaka
havuzluk

lokma
ticaret filosu

DİL BİLGİSİ TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 88 tanesinin Dil bilgisi terimi olduğu belirlenmiştir.

cümle	noktalama işareti	tercüman
cümlecik	noktalama işaretleri	tercüme
edat fiil	noktalı virgöl	vasıta hâli
harf	rivayet birleşik zamanı	ve
hece	sıfat	velev
heceleme	sıfatlandırmak	velhasıl
imla	şahıs	velhasılıkelam
isim	şart kipi	veyahut
kelime	şartlı birleşik cümle	ya
lehçe	şartlı birleşik zaman	yahu
lehçeci	şekil bilgisi	Yahudice
lisan	taklidi kelime	yallah
madde başı	tamlama	yarabbi
mana	tamlanan	zaman zarfı
manalandırmak	tamlayan	zarf
manalı	tamlayan durumu	zarffiil
manasız	tasvirî dil bilgisi	zarffiil grubu
manasızlık	telaffuz	zıt
mekân zarfı	telaffuz cihazı	
nokta	telaffuz organı	

EDEBİYAT TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 105 tanesinin Edebiyat biliminin terimi olduğu saptanmıştır. Bu terimlerden bir bölümü Arapçadan doğrudan geçmiş basit sözcüklerken bir bölümü de bu sözcüklerden Türkçe eklerle türetilmiş ya da başka sözcüklerle bir araya gelerek söz grubu oluşturmuş birleşik sözcüklerden oluşmaktadır.

cinas	fıkra	hikâyelemek
edebî	fıkracı	hikâyeleştirmek
edebiyat	fıkracılık	hitabet
edebiyatçı	hatıra	ithaf
edebiyatçılık	hikâye	kinaye
edebiyatsever	hikâyeci	kinayeli
eser	hikâyecilik	macera

makale	muamma	tam kafiye
mana	muammalı	tarihî eser
manalandırmak	mübalağa	tarihî roman
manalı	mülakat	tarihsel roman
manasız	münazara	tavsiye mektubu
manasızlık	nehir roman	telmih
mâni	nutuk	tenkit
masal	nükte	tenkitli
masalcı	resimli roman	teşhis
masallaştırmak	resim yazı	tezat
mecmua	şaheser	tıpkıbasım
mekân	şair	üslup, -bu
mektup	şekil	üslupçuluk
menkıbe	şiir	vezin
metin	şiir kitabı	vezinli
mısra	şiiresel	vezinsiz
mizah	tabir	zümre edebiyatı
mizahçı	taç beyit	
mizahçılık	tahlil	

EĞİTİM BİLİMLERİ TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 35 tanesinin Eğitim alanına ait olduğu belirlenmiştir.

muafiyet	tabiat bilgisi	tıbbiye
muafiyet sınavı.	tabiat bilimleri	zekâ
muallim	tahsil	zekâ bölümü
muallime	talebe	zekâ geriliği
muallimlik	talebelik	zekâ testi
müfredat	talim	zekâ yaşı
müfredat programı	teneffüs	zekâ yeteneği
sınıf	terbiye	zeki

EKONOMİ TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden Ekonomi alanına ait 71 sözcük belirlenmiştir.

iktisadî	iktisat	iktisatçı

iktisatçılık	müşteri hizmeti	sanayi yatırımı
iktisatlı	nakit	senet
mali	nakit para	senetli
mali analist	nema	senetsiz
maliyet	rehin	siftah
mali yıl	sanayi	siftahlamak
maliyet	sanayi bölgesi	taksit
millî gelir	sanayici	tasarruf
millî iktisat	sanayicilik	tasarruf bonusu
muhasabe	sanayi kuruluşu	vakıf geliri
muhasibeci	sanayileşmek	vakıf senedi
muhasibecilik	sanayi odası	zam
mükellef	sanayi sitesi	zamlanmak
müşteri	sanayi ülkesi	zam paketi

EV EŞYALARI ADLARI

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden bazıları ev eşyası adı olarak kullanılmaktadır. Türkçede Arapçadan geçmiş ve ev eşyası adı olarak kullanılan 65 sözcük belirlenmiştir.

battaniye	makara	rakı bardağı
bez	makas	resimlik
cezve	mangal	sabun
cihaz	mangal kömürü	sabunluk
cüzdan	mangal yağı	sandalye
çul	mavi boncuk	sandık
evrak	maymuncuk	sandık eşyası
fitil	mendil	satır
kadeh	mermer	sebil
kalbur	mıknatıs	seccade
kalıp	musluk	sefer taşı
kıvamaştırıcı	muşamba	sofra
kibrit	mutfak dolabı	sofra bezi
kibritlik	mutfak havlusu	sofra örtüsü
kitaplık	mücevher kutusu	sofra tahtası
kürsü	nazar boncuğu	sofra takımı
levha	nevresim	sokak süpürgesi
lif	raf	

sürahi	şemsiye	takvim
şamdan	şemsiyelik	tas
şarap bardağı	tabak	
şarap çanağı	tabaklık	
şarap fıçısı		

FELSEFE TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 84 adetinin Felsefe alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

felsefe	ruh çöküntüsü	tamahkârlık
felsefeci	ruh doktoru	tamim
felsefî	ruh göçü	tarihî maddeci
haz	ruh hastası	tarihî maddecilik
hazcılık	ruh karmaşası	tarihsel özdekçi
kadercilik	ruh ölçümü	tarihsel özdekçilik
maddeci	ruh ötesi	tasavvuf
maddecilik	ruhsal	tecrit
malumat	ruh sağlığı	telkin
mantık	şartlı refleks	teşhirci
mantıkçılık	şartsız refleks	teşhircilik
ruh	şuur	vasat
ruh bilgini	şuuraltı	zihin karışıklığı
ruh bilimci	şüphecilik	zihin yorgunluğu
ruh bilimcilik	tabiat	zihniyet
ruh bilimi	tabiatüstücülük	
ruh bilimsel	tahlil	

FEN BİLİMLERİ TERİMLERİ

Fen Bilimleri Terimleri içinde Fizik, Kimya, Biyoloji, Matematik ve Astronomi bilimlerine ait terimler yer almıştır. Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 100 adetinin bu alaların terimi olduğu belirlenmiştir.

FİZİK	dereceli	kuvvet çifti
cisim	derecesiz	kuvvetölçer
cisimcik	hacim	kütle
derece	hacimli	madde
derecelemek	hacimsiz	mekân
derecelendirmek	kuvvet	merkezkaç

merkezkaç kuvvet	lif	nokta
safha	melez	rakam
tecrit, -di	melezlemek	sıfır
KİMYA	melezleşmek	sıfırlamak
kimya	melezleştirmek	şekil
kimyacı	melezlik	taksim
kimyacılık	noktalı delik	tam aç
kimyager	temiz kan	tam bölen
kimyagerlik	temsil	tam sayı
kimyasal	MATEMATİK	üs
kimyevi	daire	ASTRONOMİ
maden	daireesel	burç
madensi	daire kesmesi	felek
şap	daire parçası	hava durumu
BİYOLOJİ	küre	kâinat
haşerat	küsur	kamer
haşere	küsurat	şerit
hücre	merkez	Zühal
insanımsılar	merkez aç	Zühre

HUKUK TERİMLERİ

Bu bölümde Hukuk terimleri yanında Adalet terimleri ve bu alanlarda kullanılan diğer sözcükler yer almıştır. Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 329 adetinin bu alanların terimi olduğu belirlenmiştir. Hukuk, bu yönüyle Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerden en çok terim bulunan ikinci disiplindir.

adliye	cezalı	hakikat
adliyecisi	cinayet	hakikatli
adliye teşkilatı	cübbe	hakikatsiz
akraba	dava	hakiki
amme	davacı	hâkim
amme davası	davalaşma	hâkimlik
amme efkârı	davalaşmak	haklı
amme hukuku	davalı	haklılık
amme idaresi	delil	haksız
celse	haciz	haksızlık
ceza	hacizli	hapis
cezalandırmak	haczetmek	hapisane
cezalanmak	hak	hapislik

hapsetmek	kasıt	meşru müdafaa
hukuk	kasıtlı	meşrut
hukukçu	kasıtsız	meşruta
hukukçuluk	kasten	meşruten
hukuken	kasti	meşruten tahliye
hukuki	katil	mevzuat
hukuklu	katil	mezkûr
hukuksal	katillik	millî irade
hukuksuzluk	kayyum	millî kimlik
hücre	kayyumluk	miras
hükmen	kefalet	mirasçı
hüküm	kefil	mirasyedi
hükümlü	kefillik	mirasyedilik
hükümlülük	maden kirası	muhakeme
hükümsüz	mağdur	muhakeme usulü
hükümsüzlük	mağduriyet	mükellef
hür	mağdurluk	mülk
hürlük	mahkeme	müteveli
ibraz	mahkeme kapısı	müteveli heyeti
icra	mahkeme kararı	nafaka
icracı	mahkeme masrafı	nakdî ceza
iddianame	mahkûm	nakdî vergi
infaz	mahkûmiyet	nakdî teminat
kabahat	mahpushane	nefis müdafaası
kabahatli	mahpusluk	nefsi müdafaa
kabahatlilik	maktul	nezaret
kabahatsiz	mal beyanı	nezarethane
kabahatsizlik	mal bildirimi	rehin
kanun	mal birliği	reşit
kanun dışı	mali senet	rüş
kanunen	meşrut	sabıka
kanun hükmünde	meşruta	sabıka kaydı
kararname	meşruten	sabıkalı
kanuniyet	meşruten tahliye	sabıkasız
kanunlaşmak	mezkûr	senet
kanun maddesi	mal sahibi	senetli
kanunsuz	mal varlığı	senetsiz
kanunsuzluk	Medeni Kanun	şahıs
karar	medeni nikâh	şahit

şarh	tazminat	vekâletname
şartname	tebellüğ	vekâlet ücreti
şerh	tebligat	veraset
taahhüt	tebliğ	veraset ilanı
taahhütname	tekzip	veraset ve intikal vergisi
taammüden	teminat senedi	verese
tabii hukuk	temsil	zabıt
tahkik	temyiz	ADALET
tahkikat	temyiz mahkemesi	emniyet
tahliye etmektahsilat	tescil	şikâyet
tahsildar	tescilli	şikâyetçi
tahsildarlık	tescilsiz	tecrit
takdir hakkı	teşhir	tevkif
takdir yetkisi	ticaret borsası	umumi af
takibat	Ticaret Hukuku	vaka
takip	Ticaret Kanunu	vuku
takipçi	ticaret mahkemesi	vukuat
takipçilik	ticari dava	zabıta
takipsiz	vâris	zabıtname
takipsizlik	vasıtalı vergi	zan
takipsizlik kararı	vasıtasız vergi	zanlı
taksir	vasi	zapt
taksirli suç	vasiyetname	zimmet

İLAHİYAT TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 523 tanesinin İlahiyat alanının terimi olduğu belirlenmiştir. Bu Tematik sınıflama bölümündeki en yüksek orandır. Buna göre Arapçadan Türkçeye en çok İlahiyat alanında terimin geçtiği gözlenmiştir.

Ahiret	ahlaken	Allah
ahiret kardeşi	ahlak dışı	allahlık
ahiretlik	ahlaki	allahsız
ahir vakit	ahlaki vazife	allahsızlık
ahir zaman	ahlaklı	allahütealâ
ahlak	ahlaksız	Allah vergisi
ahlak bilimi	ahlaksızca	Allah yapısı
ahlakça	ahlaksızlık	Araf
ahlakçı	ahlak yasası	Arafat
ahlakçılık	ahlak zabıtası	arife

arife günü	ehlibeyt	hayır sahibi
arş	elhamdülillah	hayırsever
Azrail	ezan	hayırseverlik
beddua	ezel	hazret
besmele	ezelî	helak
billahi	fâni	helal
bismillah	fatiha	helalleşmek
caiz	fetva	helallik
camî	fetvacı	hikmet
camia	fıkıh	hikmetli
cehennem	fitne	hile
cemaat	fitne fesat çıkarmak	hilebaz
cemaatleşme	fitne sokmak	hileci
cemaatli	fitneci	hilecilik
cemaatsiz	fitnecilik	hileli
Cenabıhak	fitne fücür	hurafe
cenaze	fitnelemek	huri
cennet	fitnelik	ibadet
cennetlik	fitre	iblis
cennetmekân	Gayya	ibret
cihat	gazap	ibretiâlem
cin	gazaplandırmak	ibretlik
cinci	gazaplanmak	iffet
cuma	gazi	iffetli
cübbe	gazilik	iffetsiz
cübbeli	gusül	iffetsizlik
cünüp	hac	iftar
Deccal	hacı	iftarlık
defin	hadis	ilah
defnetmek	hafız	ilahe
diyanet	hafızlık	İlahi
dua	Hak	ilahiyat
duacı	haram	ilahiyatçı
ebedî	hatip	ilahlaşmak
ebedîleşmek	hatiplik	imam
ebediyen	hatmetmek	iman
ebediyet	hayır	iman sahibi
ebeveyn	hayırlaşmak	imsak
ecel	hayırlı	imsakiye

İncil	lanet	mukaddes
irade	lanetlemek	Musevi
iradeli	lanetli	Musevilik
iradesiz	mabet	muska
iradesizlik	mahluk	muskacı
irşat	mahlukat	muskacılık
İslam	mahrem	mübarek
İslami	mahremiyet	mübarek ay
İslamiyet	mahremlik	mübarek gün
israf	mahşer	mümin
itikat	mahşer günü	müminlik
itikath	mana	Müslüman
itikatsız	manen	Müslümanlık
itikatsızlık	manevi	müsrif
kabir	maneviyat	müsriflik
kader	manevi zarar	naaş
kaderci	matem	nafile
kâfir	matem ayı	nafile namazı
kefen	mazlum	namahrem
kefenlemek	melek	namus
kefenlik	merhum	nasihat
kefenlik para	merhume	nefis
keramet	mescit	nefis muhasebesi
kerametli	metanet	nefis mücadelesi
kerim	metanetli	niyet
Kevser	metanetsiz	niyetlenmek
kible	metanetsizlik	niyetli
kibir	Mevla	niyetsiz
kibirlenmek	mevlit	nur
kibirli	mevlit alayı	nurlandırmak
kibirsiz	Mevlit Kandili	nurlanmak
Kuran	mezar	nurlu
Kuranıkerim	mezarlık	Nusayri
kurban	mezar taşı	Rab
Kurban Bayramı	mezhep	rahibe
kurban eti	miraç	rahip
kurbanlık	Miraç Gecesi	rahle
küfür	Miraç Kandili	rahman
lanet	mukabele	rahmet

rahmetli	şefaât	tövbe
rahmetlik	şehadet	tövbe ayları
ramazan	şehit, -di	tövbekâr
Ramazan Bayramı	şehitlik	tövbeli
recep	şeriat	Tuba
regaip	şeyh	türbe
Regaip Gecesi	şeytan	türbedar
Regaip Kandili	şirk	uhrevi
rekât	şüheda	umre
resul	şükretme	ümme
rükû	şükretmek	vaaz
saadet asrı	şükreyleme	vacip
saadet zinciri	şükreylemek	vade
sabah namazı	şükür	vahdet
sabır	tabir	vahiy
sadaka	tabut	vaiz
sahur	tabutluk	vaizlik
sala	takdiriilahi	vallahi
salavat sebat	taksirat	vallahi billahi
sebatlı	takva	vallahi tallahi
sebatsız	tamah	vebal
sebatsızlık	tamahkâr	vicdan
seccade	tamahkârlık	Yahudi
secde	tarikât	Yezidî
selam	tavaf	Yezidilik
selamet	tecvit	zahit
selamünaleyküm	tecvitli	zahitlik
sema	tefsir	zebani
semah	teravi	zekât
semahane	teravîh	Zekeriya sofrası
semazen	teravîh namazı	zemzem
semazen başı	tesettür	zemzem suyu
sevap	teslimiyet	zındık
sırat	teslimiyet göstermek	zındıklık
sırat köprüsü	tespih	zikir
sofra duası	tevekkül	zikretmek
şaban	tevekkül etmek	ziyaretgâh
şarh	teyemmüm	

KAMU TERİMLERİ

Bu bölümde Kamu genel başlığı altında Siyaset, Yönetim ve Kentleşme disiplinlerinin terimleri ve bu alanlarda kullanılan diğer sözcükler yer almıştır. Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 227 adetinin bu alanların terimi olduğu belirlenmiştir. Kamu alanı bu sayı ile Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerin en fazla bulunduğu üçüncü disiplindir.

SİYASET	halk	merkezî idare
cumhuriyet	halkçı	millet
cumhuriyetçi	halkçılık	milletler arası
cumhuriyetçilik	hükûmet	millet meclisi
hâkimiyet	hükûmet erkânı	milletvekili
halkoyu	hükûmet kapısı	müdür
hükûmet darbesi	hükûmet konağı	müdüriyet
hürriyet	hükûmet konağı	müdürlük
hürriyetçi	hükûmet merkezi	müdür muavini
hürriyetçilik	idare	müdür yardımcısı
hürriyetsiz	idareci	mülk
hürriyetsizlik	idarecilik	mülki
meclis	idari	mülki idare amiri
meclis araştırması	kitle	mülkiye
merkezîleştirmek	mahalle bekçisi	mülkiyeli
merkezî ülke	mahalle muhtarı	mülkiye mektebi
merkeziyet	mahallî	mülki idare
merkeziyetçi	mahallî idare	mülki idare amiri
merkeziyetçilik	mahallîleşmek	mülkiye
merkezî yönetim	mahallî seçim	mülkiyeli
millî ekonomi	maliye	mülkiye mektebi
YÖNETİM	maliyeci	müsteşar
belde	maliyecilik	müsteşarlık
belediye	mali yıl	nüfus
belediyeci	maliyet	nüfus bilimci
belediyecilik	mal müdürlüğü	nüfus bilimi
belediyelik	mal müdürü	nüfus bilimsel
devlet	mal mülk	nüfus coğrafyası
devletçilik	mebus	nüfus cüzdanı.
devletleştirmek	mebusluk	nüfus kâğıdı
		nüfus kaydı

nüfus kütüğü	teftiş	inşaatçı
nüfus memurluğu	teftiş heyeti	inşaatçılık
resmî	teftiş kurulu	imar
resmî dil	teftiş raporu	iskân
resmî elbise	temsîl	kaide
resmigeçit	temsilci	kaza
resmî giysi	temsilcilik	kubbe
resmî nikâh	terfi	kule
ruhsat	teşrifatçı	mahalle
ruhsatlı	ticaret ataşesi	sokak
ruhsatsız	ticari ataşe	tahsisli yol
semt	vali	tesis
sicil	vatandaş	tesisat
şûra	vatandaşlık	tesisler bütünü
tahrirat	vefat ilmühaberi	vakıf
tahrirat kâtibi	vekil	vakıf arazisi
tatbik imzası	vekillik	vakıf malı
tatbik mührü	Zafer Bayramı	vakıf toprağı
tayin	KENTLEŞME	
tebaa	inşaat	

SANAT TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 64 adetinin Sanat alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

a	nakarat	sanat filmi
cem	nefesli çalgı	sanatkâr
arıza	noktacılık	sanatkârlık
burç	resim	sanat okulu
heykel	resimci	sanatsal
heykelci	resimlemek	sanatsever
heykelci kalemi	sanat	şaheser
heykelcilik	sanat adamı	şarkı
heykeltıraşlık	sanatçı	şarkıcı
mimar	sanatçılık	taksim
mimari	sanat dünyası	tambur
mimarlık	sanat enstitüsü	tambura
minare	sanat eri	tamburacı
nağme	sanat evi	tamburi

tarihî tiyatro
temsîl
tezhip

tuluat
udi
usul

uşşak
ut

SİYASET BİLİMİ TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 117 adetinin Siyaset bilimi alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

darbe	istikrarlılık	mücadele
darbeci	istikrarsız	mücadeleci
darbecik	istila	müdahale
darbecilik	istikrarsızlık	mülteci
ihtilal	istilacı	Müslümanlaştırmak
ihtilalci	istilacılık	müşavir
ihtilalcilik	istişare	müşavirlik
iktidar	katliam	müzakere
inkılap	millî güvenlik	müzakereci
inkılapçı	millî gelir	sandık
inkılapçılık	millî iktisat	sandık başkanı
irtica	milliyet	sandık kurulu
irticai	milliyetçi	siyasa
İslamcı	milliyetçilik	siyasal
İslamcılık	milliyetsever	siyasal parti
İslamlaşmak	milliyetseverlik	siyaset
İslamlaştırmak	milliyetsiz	siyaset bilimi
istiklal	muhacir	siyasetçi
istikrar	muhacirlik	siyaseten
istikrarlı	muhafazakâr	siyasi
istikrarlılık	muhafazakârlık	siyasi ambargo
istikrarsız	muhalefet	siyasi parti
istikrarsızlık	muhalefet partisi	tarafı
istila	muhalefet şerhi	tarafılık
istiklal	muhallif	tarafsız
istikrar	muhtıra	tarafsızlaştırmak
istikrarlı	muktedir	tarafsızlık
		tehcir

SOSYOLOJİ TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 47 adetinin Sosyoloji alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

istismar	nikâhlamak	Rumlaşmak
istismarcı	nikâhlanmak	Rumlaştırmak
istismarcılık	nikâhlı	sınıflaşmak
kitle	nikâh memuru	sokak çocuğu
muhacir	nikâhsız	sokak kadını
muhacirlik	nikâh şekeri	sokak kızı
muhit	nüfus patlaması	Süryani
muhtaç	nüfus planlaması	tabaka
muhtaçlık	nüfus sayımı	tabakalı
mülteci	nüfus yoğunluğu	tabakasız
nikâh	resmî nikâh	tehcir

SPOR TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden Spor terimlerinin 37 adet olduğu tespit edilmiştir.

bedenci	hareketlilik	kalecilik
beden eğitimi	hareketsiz	kale çizgisi
hakem	hareketsizlik	mağlubiyet
hakemlik	idman	mağlup
hamle	idmancı	rakip
hamleci	idmanlı	rakipsiz
hareket	idmansız	rekabet
hareketlenmek	kaleci	tarafar
hareketli	kaleci eldiveni	tarafarlık

TARİH TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 111 tanesinin Tarih terimi olduğu belirlenmiştir.

cahiliye	hükümdarlık	kafatasçılık
ehlibeyt	ırk	kale
fetih	ırkçı	kale bedeni
firavun	ırkçılık	keşfetmek
haraç	ırktaş	keşif
haraççı	isyan	maden devri
haraççılık	isyancı	mağara resmi
haraçlı	isyancılık	mektupçu
hükümdar	kafatasçı	mektupçuluk

meydan savaşı	saadet asrı	tarihçe
miladi	Sami	tarihçi
miladi takvim	sefer	tarihçilik
miladi tarih	seferber	tarihî
milat	seferberlik	tarihlendirmek
milattan önce	siyaset meydanı	tehcir
milattan sonra	sultan	tekke
millî marş	Süryani	teşkilat
millî mücadele	şecere	teşkilatçı
millî müdafaa	taç	teşkilatlanmak
Müslümanlaştırmak	taç giyme töreni	vaka
rehine	taçlanmak	vezir
Rum	taçlı	vezirlik
Rum ateşi	taçsız	Yahudi
Rumca	Tanzimat	Yezidî
Rumelili	Tanzimatçı	Yezidilik
Rumi	tarih	zapt

TİCARET TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 65 adetinin Ticaret terimi olduğu belirlenmiştir.

iflas	mali belge	ticaret limanı
ihale	mali senet	ticaret merkezi
ihracat	rayıç	ticaret odası
ihracatçı	rayıç fiyat	ticari
ihracatçılık	şirket	ticari unvan
ihraç	şirketleşme	ticari tüketim
imal	şirketleşmek	ticarileşmek
imalat	tacir	tüccar
imalatçı	takas	ücret
imalatçılık	temsilci	ücretlendirme
ithal	teşhir	ücretlendirmek
ithalat	ticaret	vadeli satış
ithalatçı	ticaret filosu	yevmiye defteri
ithalatçılık	ticarethane	zarar
mal	ticaret işletmesi	zararına

TIP TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 143 adetinin Tıp alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

cenin	illet	rahim
cerahat	iltihap	ruh hekimi
cerahatlenmek	iltihaplanmak	ruh sağlığı
cerahatli	iltihaplı	safra kesesi
cerahatsiz	irsî	sara
cerrah	ishal	sedef hastalığı
cerrahi	istirahat	sekte
cerrahlık	kabız	surat
cildiye	kabızlık	şifa
cildiyece	kafa	şifahane
cildiyecilik	kafatası	şifalı
cilt	kalp	şurup
cins	kalpçi	tabip
cinsel	kalpli	tabiplik
cinsellik	kalp sektesi	tahlil
cinsî	makat	takat
cinsiyet	merhem	takatsizlik
cinslik	mesane	takma
cinsliksiz	mide	tam bakım
dâhiliyeci	mide ağzı	tarife
dâhiliye mütehassısı	mide fesadı	tedavi
eczacı	mide kapısı	teneffüs
eczacılık	muayene	teşhis
eczane	muayeneci	teşhis etmek (veya koymak)
fitik	muayenehane	uzuv
hap	nabız	veba
hazım	nakil	vebalı
hazımsızlık	nasır	verem
hekim	nefes	vücut
hekimlik	nefes borusu	vücut ısısı
idrar	nefes darlığı	zatürree
ilaç	nezle	zürriyet

ULAŞIM VE HABERLEŞME TERİMLERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 21 adetinin Ulaşım ve Haberleşme alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

haber	mütercimlik	teslim
haberci	taahhütlü mektup	teslimat
habercilik	tehir	teslimatçı
muhabir	tehirli	vasıta
muhabirlik	tehirsiz	
mütercim	tercüman	

YİYECEK VE İÇECEK ADLARI

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 57 adetinin Yiyecek ve İçecek alanının terimi olduğu belirlenmiştir.

aşure	lahmacun	şerbet
bakliyat	lokum	tahin tahinli ekmek
ceviz	lokma tatlısı	terbiyeli çorba
cezerye	meşrubat	terbiyeli köfte
fıstık	mevrit şeker	vezirparmağı
hamur	mısır ekmeği	zeytinyağı
haydari	mısır unu	zeytinyağlı
helva	muhallebi	zeytinyağlı dolma
humus	nikâh şeker	zeytinyağlı fasulye
kadayıf	simit	zeytinyağlı sarma
kahve	şarap	zeytinyağlı yemek
kalburabastı	şehriye	
kebap	şehriye çorbası	

ZAMAN İFADELERİ

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerden 36 adetinin zaman ifade eden terimler olduğu belirlenmiştir.

dakika	saat	sene
haziran	saat başı	sevval
kasım	sabah	tam gün
mesai saati	sabaha doğru	tam mesai
mevsim	sabah akşam	temmuz
milat	sabahleyin	vakit
milattan önce	saniye	zaman
milattan sonra	seher	zamane

3.7.2. Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Düzeylere Göre Sınıflanması

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde kullanılmak üzere düzeylere uygun olarak sınıflandırıldığında ortaya aşağıdaki gibi bir tablo çıkmıştır:

Tablo 3.1: Arapçadan Türkçeye Geçen Sözcüklerin Düzeylere Göre Sınıflanması

A1	A2	B1	B2	C1
acaba	acele etmek	acayip	aba	acar
acele	acemi	acele etmek	adi	aceleci
acil	acil servis	aceleci	adamcağız	aciz
adam	âdeta	acelecilik	adet a	adaletli
adet	affetmek	adalet	affedilmek	adaletsiz
af	ailece	adi	afiyet	affetme
affetmek	akıllıca	adil	ahlaki	affettirme
afiyet	aksilik	adliye	aidiyet	affettirmek
aidat	alet	afet	akrabalık	ahlaki
aile	âlim	aidat	akran	ahşap
ait	ameliyat	ait olmak	alakadar etmek	ailecek
akıl	asıl	akik	alelacele	ailevi
akıllı	askeri	akrep	aniden	akılcı
akılsız	asla	aksi	aptal	akıllanmak
akraba	âşık olmak	âlem	aptallık	aksi
alet	aşiret	aman	arazi	alem
Allah	bahar	ani	arıza	aleyh
ama	bahsetmek	arızalanmak	arızalanmak	aleykümselam
aman	bakkal	arife	asil	selamünaleyküm
ameliyat	battaniye	arz	asilzade	amir
ameliyatha	bedava	arz etmek	askerlik	aptallık
ne	bedel	asır	aşık	bakir
amir	beden	asi	ayar	bakire
an	bedensel	asilzade	bedensel	bakla
anıt mezar	bedevi	asker	bekârlık	bariz
arıza	buhar	askerlik	bela	beddua
asabi	cazip	aşık olmak	belde	beddua etmek
asla	cehennem	aşk	belediye	cahil
âşık	cennet	atfetmek	bez	cezalandırılmak
aşk	cerrah	atlas	cahillik	cisim
ayarlamak	ceset	aynen	cenaze	cüret
ayarlı	cevap	azim	cephe	daim
aynı	cevaplamak	başhekim	cesaretli	darbe
baharat	ceviz	batıl	ceset	dikkatsizlik
bazen	ceza	battaniye	cesur	dikkatsizlik etmek
bazı	cezalandırma	beden eğitimi	cevaben	dinsel
beden	cezalandırmak	bela	ceza	dua
bekâr	ciddi	belediye	ciddiyet	dünyacı
beyaz	cihaz	bembeyaz	ciltlik	emlak

bina	cilt	bereket	cinayet	erzak
buhar	cinayet	bilumum	coğrafi	ezan
burç	civar	bizzat	cumhuriyet	ezel
cadde	dahil	buharlaşmak	daima	facia
camî	dair	burç	dava	fakirlik
cep telefonu	dakikalık	camia	deha	fal
cihaz	davet	cani	dehşet	falân
cinsiyet	davet etmek	casusluk	devamlı	farklılaşmak
coğrafya	davetli	cefa	ebat	fazlalaşmak
cuma	dehşetli	cazip	ebeveyn	fedakâr
cumartesi	dershane	cellat	eda	felsefeci
cümle	devir	cenaze	edebî	ferahlatmak
cüzdan	devlet	cep	edep	fethetmek
dâhiliye	dikkat etmek	cereyan	elem	fetih
daima	din	cerrahi	enkaz	fitik
daire	dua etmek	cesaret	esaret	fevkalade
dakika	ebeveyn	cesaret etmek	eyalet	galip
dakikalık	ecza	cesur	faaliyet	garipsemek
davet etmek	eczacı	cevaplama	farklılaşmak	gaye
defa	edebiyat	cevaplandırmak	farklılık	gazap
defalarca	ehliyet	cezalandırılma	farz	haberdar
defter	ehliyetsiz	ciddi	feda	hakaret
devam	emin	ciddiyet	fenalık	hakikat
devlet	emniyet	cilt	feragat etmek	haksızlık
dikkat	esas	cins	fert	hamilelik
dikkat etmek	eser	cisim	fil	hamle
dikkatli	evvel	coğrafi	fiil	hapis
dükân	eyalet	cumhurbaşkanı	filan	har
dünya	faal	cumhurbaşkanlığı	fiyatlandırma	has
eczane	fal	cumhuriyet	gayet	hasat
edebiyat	falcı	cümle	gurbet	haset
elbette	fark etmek	çorap	haberci	hasis
elbise	faida	dahil etmek	hacı	hattatlık
emin	felsefe	dair	hacim	havalandırmak
emir	findık	darbe	haciz	havale
emniyet	fırsat	davetiye	hadise	hayret
emlak	fiil	davulcu	hafıza	hazım
emlakçı	galiba	deha	hakaret	hazırcevap
enfes	galibiyet	delil	haklamak	hazırlanma
esmer	garip	derhâl	haklı	hazret
eşya	gayret	devamlı	haksızlık	hazretleri
etraf	gurur	devamlılık	halka	hecelelemek
evlat	gurur duymak	devir	hapsetmek	hedef
fakat	haberleşme	devre	hasat	helva
fare	haberleşmek	devretmek	hatıra	herif
fark	haberli	dikkatsiz	havai fışek	hesaplamak
farklı	habersiz	dikkatsizlik	havalandırmak	heves
faydalı	hafif	din	havasız	heybetli
fazla	hak	dinî	hayal meyal	hırka
felaket	hâkim	diyar	hayalci	hicret
fena	haklı	dua	hayırsız	hikâyeci

fıkra	hâlâ	dua etmek	hece	hile
findık	hâlbuki	emir	hemfikir	hissettirmek
fikir	halk	esnaf	hesap	hitap etmek
fincan	hamur	evhamlı	makinesi	hortum
fiyat	harç	evvel	hesaplamak	huzursuz
galiba	hareketsiz	faaliyet	hissedilmek	hüküm
haber	hareketsizlik	fahiş	hiza	hülya
hâkim	hat	faiz	hücre	ibadet
hak	hatta	fakir	hükmetmek	ibadet etmek
hakkında	havacılık	falanca	hüzün	ibret
hâl	hava limanı	fâni	ısrarlı	iddialı
hâlâ	hava durumu	fark	iade etmek	idrak etmek
halk	hava yolu	fark etmek	icra	iftar
hamile	havuz	farklılaştırmak	idame etmek	iftira
hardal	hayal	farklılık	ihtiyar	ihlal etmek
hareket	hayal etmek	farksız	ilah	ihracat
hareketli	hayal gücü	fasıl	ilham	ihtişamlı
harf	hayal kırıklığı	faydalanmak	ima etmek	ihtiyar
harika	hayran	fayda	iman	iksir
harita	hayvan	faydalanmak	irade	iktisadî
hasar	hayvancılık	faydasız	ispat etmek	imalat
hata	hazırlık	fazlalık	istifa	iman
hatalı	hazırlıklı	fedâ etmek	istisna	imar
hatırlamak	hazine	felaket	isyan	inşa
hatırlatmak	heves	fen	itiraf etmek	intihar etmek
hava	heyecan	fıkra	kaderci	inat
hava alanı	heyecanlanmak	fil	kafalı	intikam
hava durumu	heyecanlı	filan	kahr	ispatlamak
hava yastığı	hırslı	galibiyet	kahkaha	ithaf
hayat	hikâye	gam	kaide	itiraf
hayır	hissetme	gamsız	kanaat	kabiliyet
hayvan	hissetmek	garip	kaydetmek	kısmen
hayvanat	hitap	gariplik	kayıtsız	kıyaslamak
bahçesi	hizmet	gayet	keyifsiz	kiracı
hayvansal	huzur	gayrimenkul	kıyaslamak	kuvvetlenmek
hazır	icat	gazi	kibirlenmek	maden
hazırlamak	icat etmek	gurbet	kimya	makam
hazırlanmak	idrar	gururlanmak	kimyon	masraflı
haziran	ifade etmek	haberci	kumar	masrafsız
hediye	iftihar	haberdar etmek	kumarhane	masumiyet
hediyeelik	ihanet	hafiflemek	kuvvet	mecbur
hesap	ihbar	hain	küfretme	menfaat
hesaplı	ihmal etmek	hakem	küfür	mermer
heyecan	ihtimal	hakikaten	küre	mesele
heykel	ikametgâh	hâkim	kütle	mizahçı
hikâye	ikna etmek	haksız	layık	muazzam
hitabet	ikramiye	hâlbuki	layıkıyla	muhasebe
hitap	iktisat	halka	lehçe	mukabil
hizmetçi	ilan	halletmek	maceralı	nakarat
ısrar etmek	ilan etmek	hamam	maddiyat	sabırsız
ibadet	imkân	hamal	mademki	samimiyet

idare	imkânsız	hamur	mağrur	sanayi
ifade	imza günü	hapis	mahalleli	sihir
ihmal	imzalamak	hapishane	mahmurluk	surat
ihtiyaç	imzalı	hapsetmek	mahrum	tamircilik
ikamet	inatçı	hareketlilik	mahzen	tasvir
iklim	insanca	hariç	makale	tekrarlamak
ikram	insanlık	hasar	makbul	tereddüt etmek
ilaç	inşaat	hasılat	maliyet	ukala
imkân	inşallah	hasret	manevi	vect
insan	intihar	hassas	mantık	zarafet
insanoğlu	iptal etmek	hata	mantıksız	zayıflama
iptal	isimli	hatır	maruz	zayıflık
iptal etmek	ispat etmek	hatırlama	maşallah	ziyade
isim	işaret etmek	hatırlı	mazi	zulüm
işaret	işaretlemek	hava yolu	meçhul	
işgal	itibaren	havalandırma	memnuniyet	
itfaiye	kabile	hayalet	meram	
izin	kabul	hayalî	mermi	
kabul	kabul etmek	hayalperest	mevki	
kabul etmek	kafa	hayat ağacı	meyilli	
kadar	kahkaha	hayranlıkla	meyletmek	
kadeh	kalemlik	hayret	mısra	
kafes	kalp	hayret etmek	millet	
kahvaltı	kalp krizi	hayvansal	muayenehane	
kahvaltı	kara	hazırlama	muhafız	
etmek	karar	hazırlanma	muhtemel	
yapmak	kaybolmak	hazırlatmak	müessese	
kahve	kaza	hazmetmek	müteşekkiri	
kalabalık	kere	hedef	nane	
kale	keşfetmek	hedeflemek	nasip	
kalem	keşif	hekim	nefret	
kalp	keyif	heveslenmek	niyetlenmek	
karar	keyifli	heyelan	nutuk	
kasaba	kısım	heyet	rağbet	
kasım	kıymetli	heykelci	rahatlamak	
kaybetmek	kitap evi	heykelcilik	rezil	
kayıt	kitaplık	heykeltıraş	sakinleştirici	
kaza	kurban	hırka	sandık	
kebab	Kurban	hırs	sekte	
keşfetmek	Bayramı	hırslanmak	sel	
kıta	kurban etmek	hiddet	selamlamak	
kıyafet	maaş	his	sevap	
kiralamak	macera	hisse senedi	sevdalanmak	
kitap	madde	hissettirmek	seviye	
kitaplık	manzara	hortum	sevk etmek	
kule	masraf	hoşsohbet	sınıflandırma	
kütüphane	matbaa	hukuk	sınıflandırmak	
lazım	medeniyet	hukukçu	şahıs	
lezzet	melek	hurafe	şahsiyet	
lezzetli	metin	huri	şebeke	
lütfe	meydan	huzur	şükretmek	

maalesef	miladi	huzurlu	tabir
maddi	mimari	huzursuzluk	takdir
maden suyu	misafirperver	hüküm	taklit
mahalle	mucize	hükümlü	takdirde
malzeme	muhabir	hüzünlü	talep
mangal	muhteşem	iade	talih
masal	müdahale etmek	icat etmek	tasarruf etmek
mavi	müddet	idare	tatminsizlik
medeni	müfettiş	idare etmek	tayfa
mektup	müthiş	idareci	tehlikesiz
memnun	naklen	idareli	temsil etmek
memnun	nefes	iddia	terbiyesiz
olmak	nezle	iddialı	teslimiyet
mendil	nihayet	ifade etmek	teşvik
merak	niyet	iklim	tıpkı
merak etmek	rahat	ikna etmek	ticari
merhaba	rahatlamak	ikram etmek	umumi
merkez	rahatlatmak	ila	ücretli
mesela	rahatlıkla	ilan etmek	vaha
meslek	rahatsız	ilim	vakıf
meşgul	rahatsız etmek	iltifat etmek	verem
meşhur	rahatsızlık	imalat	zalim
meşrubat	reddetmek	imdat	zarfında
mevsim	resmî	imza	zarif
mezun	ret	insanlık	zat
mezun olmak	rivayet	insanoğlu	zimmet
mide	ruh	inşa etmek	
miktar	ruhsal	inşaat	
milliyet	rüya	intihar	
mimar	saatlerce	inziva	
misafir	saatlik	iradeli	
muayene	sabırsızlanmak	irtibat	
muayene	sabun	istifa etmek	
etmek	sahip olmak	istihdam	
mutfak	sahiplik	istiklal	
mutlaka	sakince	istismar	
muz	sakinleşmek	işaret	
müdür	sakinlik	iştah	
müdürlük	saniye	itibar	
mühendis	sırf	itibaren	
mükemmel	tabaka	izinli	
mülakat	tahlil	izinsiz	
mümkün	takip etmek	kâbus	
müşteri	taksitli	kader	
nakit	takvim	kahvaltı etmek	
nakliye	tarihçi	kahverengi	
nasıl	tarz	kalemlik	
nefret etmek	tebrik	kalp krizi	
nehir	tebrik etmek	kanun	
neşeli	tecrübeli	kararlaştırılmak	
nisan	tedavi	kararlaştırmak	

nokta	tedavi etmek	kararlı		
nüfus	tekrarlamak	kararsız		
resim	telaş	kasıt		
ressam	temizlemek	kastetmek		
rica	terfi etmek	kasvetli		
ricada bulun-	tesisat	lakap		
mak	teşhis	lokma		
saat	umur	macun		
saatinde	vesaire	madde		
sabah	zam	madem		
sabahki	zamanında	mağara		
sabahları	zamanla	mahkeme		
sahne	zannetmek	mahsur		
sakin	zaten	makara		
sanat	zayıflamak	makas		
sanatçı.	zekâ	maliye		
sandalye	zevk	mamur		
sayfa	zihin	mantıklı		
selam	ziyaretçi	marifet		
selamlaşma		mebus		
selamlaşmak		mecburiyet		
seyahat		mekân		
seyahat		mekân tutmak		
etmek		mektuplaşmak		
seyirci		memleket		
seyretme		memur		
seyretmek		merhametli		
sıfat		mesafe		
sıfatlaştırma		mesai		
sıfır		mesire		
sınıf		mesleki		
sicil		mevcut		
sihirli		mezar		
simit		mezarlık		
sofra		mezuniyet		
sohbet		mıknatıs		
sohbet etmek		mısır		
sokak		milat		
tabak		millî		
tabi		mimarlık		
tabii		miras		
tahmin		mizah		
tahmin etmek		muamma		
taksim		mucit		
takviye		muhabbet		
etmek		muhalif		
talimat		muhtaç		
tamam		muhtemelen		
tamamlamak		mücadele		
tamir		mücadele etmek		
tamir etmek		müdahale		

tamirci taraf tarif tarif etmek tarih tarihî tatil tatil yapmak tavsiye tavsiye etmek tehlikeli teklif tekrar temiz temizlik temmuz teneffüs tercih tercih etmek terk etmek tesis teslim teşekkür ticaret unvan usul ücret vade ve vesaire vesikalık veya vücut ya yani zaman zaman zaman zararlı zarf zatürree zayıf zevkli zeytin zeytinli zeytinsiz zeytinyağı zıt zirve ziyaret ziyaret etmek		mühendislik mükemmeliyet mürit müsait müvekkil nafile nasılsa nesil neşe neşelenmek nikâh niyetli rağmen rahatlık rahmetli rakam rakip razı reddedilmek reis ruhsuz sabırlı sabitlemek sabretmek saha sahi sahnelemek sahnelenmek sahnelenme sakatlanmak sakatlık sakinleştirmek samimi sanatsever servet sevda sevdalı seyir seyran seyyar satıcı silah silahlık sûrat sûratli şahit şamata şekillendirmek şekillenmek şeref şeritli şeytan şiddet		

		şiddetli şiiir şöhret şüphe şüphesiz tabiat tadilat. tahammül etmek tahribat takip etmek talep tamamıyla tarafatar tarafatarlık tarihî tarihsel tas tasarruf tavır taviz tayin tecrübe a tedbir tehdit tehdit etmek teklif etmek telaffuz etmek temizleme temizlenme temsîl temsîlci terbiye terbiyeli terfi etmek terk etmek tesadüf tesadüfen teselli etmek teslim etmek tespit etmek teşvik etmek tezahürat ufuk umursamaz üs üslup vadetmek vahşi vasat vasıfsız veda		

		vedalaşmak vefa zafer zahmetsiz zaman aşımı zamansızlık zarar zavallı zekâ zeki zekice zevksiz zihinsel ziyafet		

3.7.3. Etkinliklerle Sözcük Öğretimi

Arapçadan Türkçeye girmiş olan sözcüklerin bulunduğu etkinliklerin yer aldığı bu bölümde öğretmenlerin Türkçe öğretimi sırasında kullanabileceği çeşitli etkinlikler ve materyaller hazırlanmış ve önerilmiştir. Etkinlik ve materyaller öğrencilerin dil yapılarına ve düzeylerine uygun olanın seçilip kullanılabilmesi için dil düzeylerine göre sınıflandırılmıştır. Hazırlanan etkinliklerde Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerdeki ses, yapı ve anlam değişiklikleri dikkate alınmıştır. Bu değişikliklerin dil öğretimini bazen kolaylaştırdığı bazen de zorlaştırdığı bu alanda yapılmış olan farklı çalışmalarda dile getirilmiştir. İnan ve Öztürk (2015) çalışmalarında Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerdeki anlam değişimlerinin bir sorun olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Fakat yine de zorluklarına rağmen Arap öğrencilerin Türkçe öğrenirken en çok rahatladıkları durumun ortak sözcükler olduğunu belirtmişlerdir. Çünkü araştırmacılara göre Arapçadan Türkçeye geçen çok sayıdaki sözcüğün Türkçede aktif olarak kullanılıyor olması, Arap öğrencilerin motivasyonunu arttıran en önemli faktörlerdendir (Öztürk & İnan, 2015). İltar (2014) Arapça-Türkçe ortak sözcüklerle hazırladığı etkinliklerle öğrencilerin daha kolay ve eğlenerek Türkçe öğrendiklerini, ortak sözcüklerin ilk günden başlayarak öğrencilere daha hızlı bir öğrenme fırsatı sunduğunu tespit etmiştir (İltar, 2014). Özçakmak (2019)'ın aktardığına göre Kirik (2018) tarafından yapılan araştırmada Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerdeki anlam kaymalarının öğrencilerin bu tarz sözcükleri sık sık karıştırmalarına sebep olduğu belirtilmiştir (Özçakmak, 2019). Tüfekçioğlu (2020) ise B2 düzeyinde katılımcılar ile yaptığı sözcük öğretimi ile ilgili bir incelemede “zaman” kavramları başlığı altında yer

alan çoğunluğu Arapça kökenli sözcükleri ana dili Arapça olan öğrencilerin daha yüksek bilinme yüzdesine ulaşması sonucundan, ortak sözcüklerin öğrenmeyi olumlu etkilediği sonucuna ulaşılabileceğini belirtmektedir (Tüfekçioğlu, 2020).

Buradan hareketle ortak sözcüklerin anlam kaymasına ve çeşitli ses değişimlerine uğrayanları içerecek şekilde hazırlanacak etkinliklerin öğretmenlere yol göstereceği, öğrencilere öğrenmede farkındalık kazandıracağı ve yardımcı olacağı düşünülmektedir.

Bu bölümde Arapçadan Türkçeye girmiş olan sözcüklerin yer aldığı etkinlikler yer almaktadır. Etkinliklerin içeriğini Türkiye'ye gelmiş olan Arapça konuşan öğrencilere daha kolay ve etkili bir biçimde Türkçe öğretmek için yardımcı olabileceği düşünülen yönergeler ve sözcük öğretimi etkinlikleri oluşturmaktadır. Bu bölümde toplam 100 etkinlik yer almaktadır. Her etkinlik, etkinlik adı, kazanımı, etkinlikte yer alan sözcük/ler, etkinliğin süresi, etkinlikle ilgili yönerge/ler ve alıştırmalardan oluşmaktadır.

Etkinliğin adı, etkinliği diğer etkinliklerden ayırmakta ve etkinliğin içeriği hakkında genel bir fikir vermektedir.

Kazanımlar bölümü ikiye ayrılmış durumda olup ilk bölümünü genel kazanımlar, ikinci bölümünü özel kazanımlar oluşturmaktadır. Genel kazanımlar, Diller İçin Ortak Başvuru Metninde belirtilen kazanımlardır ve etkinliğin Diller İçin Ortak Başvuru Metnine uygun olduğunu göstermektedir. Özel kazanımlar, etkinliklerde ne öğretileceğinin amaçlandığını belirten bölümdür.

Etkinliğin süresi, her etkinliğin ve ilgili alıştırmanın uygulanması için gerekli zamanı belirtmektedir.

Beceri, etkinliklerin dil öğretimindeki hangi beceri ile ilgili olduğunu göstermektedir. Beceriler dört beceri olan okuma, dinleme, yazma, konuşma ve üç ögeden (dil bilgisel yapı, sözcük bilgisi, ses bilgisi/yazı bilimi) oluşmaktadır.

Yönergeler ise ilgili etkinliğin nasıl uygulanacağı konusunda yol gösterici niteliktedir.

Bu çalışmada yer alan etkinlikler yabancı dil olarak Türkçe öğreten öğretmenlere yardımcı olabilecek nitelikte ders materyalleridir. Öğretmenlerin bu

etkinlikleri kullanmakta oldukları ders araç gereçlerine destek olarak kullanmaları önerilmektedir.

Etkinlikler hazırlanırken iki sözcük öğretimi yönteminin teknikleri kullanılmıştır: 1. Türkçede anlam ve ses değişimlerine uğramış sözcükler için bilinçli sözcük öğretimi yöntemi; 2. Türkçede herhangi bir değişime uğramamış, Arapçadaki kullanımı ile aynı olan sözcükler için örtük sözcük öğretimi yöntemi. Bu çalışmada bu şekilde bir yol izlenerek etkinlikler oluşturulmuştur.

3.7.3.1. Bilinçli Sözcük Öğretimi Yöntemi Etkinlikleri

A1

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Çoğul Eki

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin çoğul biçimini yapmayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen Türkçede çoğul yapma yolunu anlatır. Ardından örnekler gösterir. Sonra da etkinliği dağıtarak aynısını öğrencilerin yapmasını ister.

Tablo 3.2: Çoğul Ekinin Öğretimi Etkinlik Örneği

Çoğul	Ek: -lar/-ler	Örnekler
araba sözlük	-lar -ler	arabalar sözlükler
kitap kalem defter sınıf saat harf		

2. Etkinlik

Etkinlik adı: Sınıfta neler var?

Süre: 5 dakika

Beceri: Okuma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişisel iletişim bilgilerini sorgulayan temel kavramları anlar.

Özel kazanımlar: Etrafında gördüğü nesnelerin adlarını ve onları sınıflandırmayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen yakın çevredeki nesnelerin adlarını öğretir. Ardından tüm nesnelerin adlarının karışık olarak yazılı olduğu etkinliği öğrencilere dağıtır. Öğrencilerden bunları sınıflandırmalarını ister.

Sözcükler: kitap kalem ağaç defter masa çay meyve harita saat harf kuş limon

VAR

YOK

3. Etkinlik: Yerleştirelim

Etkinlik adı: Karşıtını Bul

Süre: 5 dakika

Beceri: Okuma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişiler ile ilgili bilgileri anlar.

Özel kazanımlar: Basit sözcükleri ve onların karşıt anlamlılarını öğrenir ve pekiştirir.

Yönergeler: Öğrencilere alıştırmaya göz gezdirmesi için süre verilir. Ardından öğrenciler gönüllülük esasına göre ya da sırayla birer alıştırma yaparlar.

Sözcükler: • zayıf • lezzetli • sakın • esmer • mavi gözlü • mühendis

• müdür • mimar • meşgul • memnun • hazır • emlakçı

1. Bence sen sarışın değilsin, esmersin.
2. Ali _____ mı, _____ mi?
3. Kardeşim _____ ve _____ dür.
4. Sorular _____ mı?
5. Bu yemek çok _____.
6. Tanıştığımıza _____ oldum.
7. Çok iş var. Biz çok _____.
8. Ahmet öğretmen değil, o _____.
9. Sen _____, iyi idare ediyorsun.
10. Hiç heyecanlı değil, çok _____ bir insan.

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Meslekler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişiler ile ilgili bilgileri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci meslekleri öğrenir.

Yönergeler: Öğrencilere alıştırmaya göz gezdirmesi için süre verilir. Ardından öğrenciler gönüllülük esasına göre ya da sırayla birer alıştırma yaparlar.

Sözcükler: mühendis tamirci hâkim başhekim eczacı emlakçı
itfaiyeci memur

Örnek: Ben avukat olmak istiyorum.

1. Ben _____ olmak istiyorum.
2. Ben _____ olmak istiyorum.
3. Ben _____ olmak istiyorum.
4. Ben _____ olmak istiyorum.
5. Ben _____ olmak istiyorum.
6. Ben _____ olmak istiyorum.
7. Ben _____ olmak istiyorum.
8. Ben _____ olmak istiyorum.

5. Etkinlik: Cümle Kurunuz

Etkinlik adı: Serbest Sözcük Çalışması

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Sosyal ve fiziki çevre ile ilgili temel kavramları ve niteleyicileri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci daha önce öğrendiği sözcükleri cümle içinde kullanmayı deneyimler.

Yönergeler: Öğrencilere önce düşünceleri için süre verilir. Ardından isteyen öğrenci kurduğu cümleyi arkadaşlarıyla paylaşır.

1. memnun:
2. merak:
3. daima:
4. aile:
5. akraba:.....
6. ressam:
7. saat:
8. sandalye:

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Çantada Ne Var?

Süre: 5 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Sosyal ve fiziki çevre ile ilgili temel kavramları anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci daha önce öğrendiği sözcükleri tekrar kullanmayı deneyimler.

Yönergeler: Öğrenci daha önce öğrendiği sözcükleri kullanarak çantada olup olmadığını kontrol eder.

Sözcükler: defter ayna mendil tarak ilaç yüzük anahtar cüzdan makyaj çantası
cep telefonu ajanda kitap

7. Etkinlik: Sözcükleri eşleştiriniz.

Etkinlik adı: Eşdizim çalışması

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel soru kalıplarını ve sözcüklerini anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin birlikte kullanılabildiği fiilleri öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen tahtaya “etmek”, “yapmak” ve “olmak” yardımcı fiillerini yazar. Öğrencilere bu fiillerle kullanılabilen sözcük bilip bilmediklerini sorar. Bilenlerden örnekler söylemelerini ister. Ardından bu etkinliği tahtaya yansıtır ve birlikte yaparlar.

ders	dilemek
Tv	etmek
nefret	yapmak
his	çalışmak
af	etmek
özür	etmek
tercih	seyretmek
kahvaltı	etmek

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Zaman İfadeleri

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Zaman belirten temel kavramları anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci zaman sözcüklerini ve onları doğru yerde kullanmayı öğrenir.

Yönergeler: Etkinlik iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada verilen sözcükleri cümle içinde kullanma alıştırmaları yapılır. Ardından zaman zarflarıyla zaman belirten sözcükler eşleştirilerek sınıflanmış olur.

a) Aşağıdaki sözcükler ile cümle yapınız.

sabah zaman tatil sene haziran

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

b) Aşağıdaki sözcükleri uygun satıra yerleştiriniz.

Sözcükler: geçen hafta her yıl biraz önce
genellikle çoğu zaman dün gelecek sene önümüzdeki
hafta iki saat sonra

önce: _____

sonra: _____

her zaman: _____

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Kalıp İfadeler

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kalıplaşmış ifadelerle kendisinden söz eder.

Özel kazanımlar: Öğrenci günlük dilde sık kullanılan kalıp ifadeleri kullanmayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen öğrencilere daha önce öğrendikleri “Sabah kalkıyoruz, o zaman ne söyleriz?”, “Gece yatıyoruz, o zaman ne söyleriz?” gibi kalıp ifadeleri hatırlatır. Sonra aşağıdaki kalıp ifadelerin yazılı olduğu kâğıtları dağıtır. Önce bu sözlerin nerede kullanıldığını konuşurlar, sonra da etkinliği / alıştırmayı yaparak tamamlarlar.

Aşağıdaki kalıp ifadeleri cümlelere yerleştiriniz.

Kalıp ifadeler: Allah Allah teşekkürler affedersin rica ederim özür
dilerimlütfen tebrik ederim eyvah inşallah vallahi
hayırlı sabahlar maşallah

1. Güzel günler göreceğiz _____ .
2. Sınavdan yüksek not almışsın. _____ .
3. _____ cüzdanım kayboldu!
4. _____ ben bir şey yapmadım. İnanın bana!
5. Günaydın! Ne güzel bir gün, değil mi? _____ .
6. Benim hatam. Bir daha yapmayacağım. _____ .
7. Bir kahve verir misiniz _____ ?
8. A: Çok yardım ettiniz. Teşekkür ederim.
B: _____ rica ederim
9. _____ . Ayağına bastım. Özür dilerim.
10. _____ cüzdanım nerede acaba?
11. A Ne kadar güzelsin _____ !
B: _____ .

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Harfleri Kullan ve Sözcük Oluştur

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Sosyal ve fiziki çevre ile ilgili temel kavramları anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci daha önce öğrendiği sözcükleri hatırlar.

Yönergeler: Öğretmen öğrencilerden daha önce öğrenmiş oldukları, harfleri dağınık biçimde verilmiş olan sözcükleri düzenleyerek sözcüğe ulaşmalarını ister.

Aşağıdaki harflerden anlamlı sözcükler bulunuz.

1. a-s-n-l-e-y-a-d: _____
2. k-a-i-k-d-a: _____
3. c-t-e-a-d: _____
4. r-a-b-k-a-a: _____
5. z-a-n-c-e-e: _____

A2

1. Etkinlik:

Etkinlik adı: Nerede Yaşıyorsun? Köyde mi Şehirde mi?

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: İletişimle ilgili temel terim ve ifadeleri kullanır.

Özel kazanımlar: Yaşadığı yeri ve olumlu olumsuz taraflarını anlatabilir.

Yönergeler: Sözcük ve ifadelerin yerleştirilmesi istenir. Bu yapıldıktan sonra köyde ve şehirde yaşamakla ilgili konuşma etkinliği yapılır.

Köy

tenha

Şehir

kalabalık

(kalabalık, temiz hava, kasaba, belediye, nüfusu az, nüfusu çok, kirli hava, doğal yiyecekler, marketten alışveriş, hayvanlar, sosyal hayat canlı, ilişkiler kuvvetli)

2. Etkinlik

Etkinlik adı: Paragraf Oluşturma

Süre: 15 dakika

Beceri: Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Olayların kronolojik sırasını gösteren “ilk önce”, “sonra”, “daha sonra”, “sonradan” gibi sözcükleri kullanarak kısa olay metinleri yazar.

Özel kazanımlar: Verilen sözcükleri kullanarak bir olay örgüsü yazabilir.

Yönergeler:

aşk aşık olmak haziran tatil

Bir gün...

3. Etkinlik

Şekil 3.1: “Sevdiğim Renk” Etkinliği

Etkinlik adı: Sevdiğim Renk

Süre: 10 dakika

Beceri: Yazma, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel duygularını anlatan metinler yazar.

Özel kazanımlar: Öğrenci renkleri öğrenir. Sevdiği rengi nasıl ifade edeceğini öğrenir.

Yönergeler: Renklerin adı tekrar edilir. “Ben en çok sarı rengi seviyorum.” cümlesi öğretilir. Herkes kendi sevdiği rengi söyledikten sonra “En sevdiğim renk sarı.” cümlesinin bir önceki cümle ile aynı anlama geldiği belirtilir. Fakat A2 düzeyi için bu dil bilgisi yapısı zor olacağından fazla üzerinde durulmaz.

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Eş Anlamlılar

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Günlük konuşmalarda geçen temel sözcükleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin eş anlamlılarını ve başka sözcüklerin anlamını öğrenir.

Yönergeler: Öğrencilere etkinlik dağıtılır. Önce kendi kendilerine yapmaları için zaman verilir. Ardından etkinlik birlikte yapılır. Bilinmeyen sözcükler varsa anlamları öğretilir.

1) alaka

- a) ilgi
- b) benzerlik
- c) ilişki
- d) nitelik

2) mana

- a) misal
- b) örnek
- c) anlam
- d) düş

3) ihtiyaç

- a) yeterlilik
- b) gereksinim
- c) tatmin
- d) tahmin

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcükler ve Birlikte Kullanıldıkları Eylemler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel soru kalıplarını ve sözcüklerini anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin birlikte kullanılabildiği fiilleri öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen tahtaya “etmek”, “yapmak” ve “olmak” yardımcı fiillerini yazar. Öğrencilere bu fiillerle kullanılabilen sözcük bilip bilmediklerini sorar. Bilenlerden örnekler söylemelerini ister. Ardından bu etkinliği tahtaya yansıtır ve birlikte yaparlar.

kitap: okumak, yazmak, satmak, almak

araba:

makyaj:

ağaç:

banyo:

defter:

sürahi:

Eylemler: *okumak *yazmak *yapmak *kesmek *dikmek *almak *satmak *vermek
*kullanmak *sulanmak * kırmak *tamir etmek * yazı yazmak * satın almak * su
koymak

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Açıklamalara Uygun Sıfatı Bulma

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Günlük konuşmalarda geçen temel sözcükleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sıfatların anlamını ve onları doğru yere yerleştirmeyi öğrenir.

Yönergeler: Öğrencilerden bildikleri 3 sıfatı söylemeleri istenir. Ardından etkinlik yansıtılır. Verilen açıklamalara uygun sıfatları cümlelerin karşlarına yazmaları gerektiği belirtilir.

1. Her zaman bir şeyleri kırar ya da döker: _____
2. Kimseye hediye almaz, bir şey ısmarlamaz: _____
3. Çevresindekileri her zaman güldürür: _____
4. Her zaman kötü şeyler düşünür: _____
5. Her zaman iyi şeyler düşünür: _____
6. Kimseyi kandırmaz, kimseye yalan söylemez: _____
7. Teni ve saçları siyah gibi: _____
8. Gebe, karnında bebek var: _____

(Cevaplar: sakar, cimri, komik, kötümser, iyimser, dürüst, esmer, hamile)

7. Etkinlik

Etkinlik adı: İnce /a/ Ünlüsü

Süre: 15 dakika

Beceri: Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerdeki kurala uymayan durumu algılar.

Yönergeler: Arapçadan giren bazı sözcüklerde bulunan ince /a/ ünlüsü nedeniyle bazı sözcükler ince ünlülü ekler alır. Bu bilgi öğrencilerin anlayacağı şekilde öğrencilere verilir. Aşağıdaki örnekler üzerinden bu bilgi sürekli tekrarlanır.

dikkat	> dikkatli
şefkat	> şefkatli
hakikat	> hakikati
saat	> saatiniz
kabahat	> kabahatli
sadakat	> sadakatli
nasihat	> nasihatın

8. Etkinlik

Etkinlik adı: İnce /I/ Ünsüzü

Süre: 5 dakika

Beceri: Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerdeki istisnai durumları öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan giren bazı sözcüklerde bulunan ince /I/ ünsüzü nedeniyle bazı sözcükler ince ünlülü ekler alır. Bu bilgi öğrencilerin anlayacağı şekilde öğrencilere verilir. Aşağıdaki örnekler üzerinden bu bilgi sürekli tekrarlanır. (Not: Aynı durum bazı Batı kökenli sözcüklerde de vardır: rol, gol, sembol, normal vb.)

istikbal	> istikbali
istiklal	> istiklali
hâl	> hâli
meşgul	> meşgulüm
iptal	> iptali
kabul	> kabulünüz
usul	> usulü

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Türkçede Olmayan Sesler: Ayın

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Günlük konuşmalarda geçen temel sözcükleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin kendi dilindeki orijinal hâli ile öğrenmek istediği dildeki sesletimini karşılaştırır.

Yönergeler: Ayın harfi günümüz Türkçesinde sözcük ve hece içinde bulunduğu yere göre a, ı, i, o, u, ü ünlülerinin yerini alabilmekte ya da tamamen düşebilmektedir. Aşağıdaki örneklerde ayın harfinin söz başı, ortası, sonu ve hece sonu ve tek heceli sözcükler gibi çeşitli durumları gösterilmiştir. Bu sözcüklerin özellikle sesletimleri öğrencilere çok iyi öğretilmeli, benzer durumdaki örnekler de verilmelidir.

Ar. ‘alāḳa	>	Tr. alaka
Ar. ‘ırḳ	>	Tr. ırk
Ar. ‘ibādet	>	Tr. ibadet
Ar. ‘uḳde	>	Tr. ukde
Ar. cum‘a	>	Tr. cuma
Ar. şā‘ir	>	Tr. şair

Ar. i‘lān	>	Tr. ilan
Ar. ta ‘yīn	>	Tr. tayin
Ar. bāyi‘	>	Tr. bayi
Ar. ṭālī‘	>	Tr. talih
Ar. iḵnā‘	>	Tr. ikna

Not: Ayın sesinin düşmesi Türkçede, sözcüklerin Arapça hâlinde olmayan uzunlukların ortaya çıkmasına neden olmuştur. İlgili sözcükler: cuma:, i:lan, ta:yin. /talih/ sözcüğünde ayın sesi yerini bir son ses türemesine bırakmıştır. Bu tür değişimler bu etkinlik aracılığıyla vurgulanarak öğretilir. Etkinlikte öğrencilere yazıdaki (:) işaretinin arkasına geldiği ünlüyü ünlünün kendi uzunluğu kadar uzattığı da öğretilmelidir.

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Dat Ünsüzlerinin Durumu

Süre: 10 dakika

Beceri: Dinleme, Konuşma, Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin kendi dilindeki orijinal hâli ile öğrenmek istediği dildeki sesletimini karşılaştırır.

Yönergeler: Arapçadaki dat sesi Türkçede 2 farklı şekilde algılanmıştır. Dat sesinin olduğu örnekler Türkçede çoğunlukla /z/ olmakla birlikte birkaç örnekte /d/ olarak yer bulmuştur. Bu etkinlikte dat sesinin Türkçede /z/ olarak yer aldığı yaygın sözcüklerle /d/ olarak yer aldığı birkaç örnek bulunmaktadır. Öncelikle öğrencilere tablodaki sözcüklerin fotoğrafları gösterilir⁴⁷. Ardından sözcükler sesletilir. En sonunda da öğrencilerden bu sözcükleri yazmaları istenir.

⁴⁷ “bazen” sözcüğünün fotoğrafını göstermek zor olacağı için böyle sözcüklerin açıklaması yapılabilir. “darbe, darp, zam” sözcükleri de A1 düzeyine uygun değildir. Bu sözcükler konu ile ilgili olduğu için

Resim 3.1: Dat Ünsüzü Ekinlik Örneği

adale

kaza

beyaz

dat = /d/

- **adale**
- **darbe**
- **darp**

dat = /z/

- **bazen**
- **beyaz**
- **fazla**
- **hazır**
- **kaza**
- * **ramazan**
- * **zam**
- * **zamir**
- * **zarar**
- * **zayıf**

B1

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Aile

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Okuma

Kazanımlar

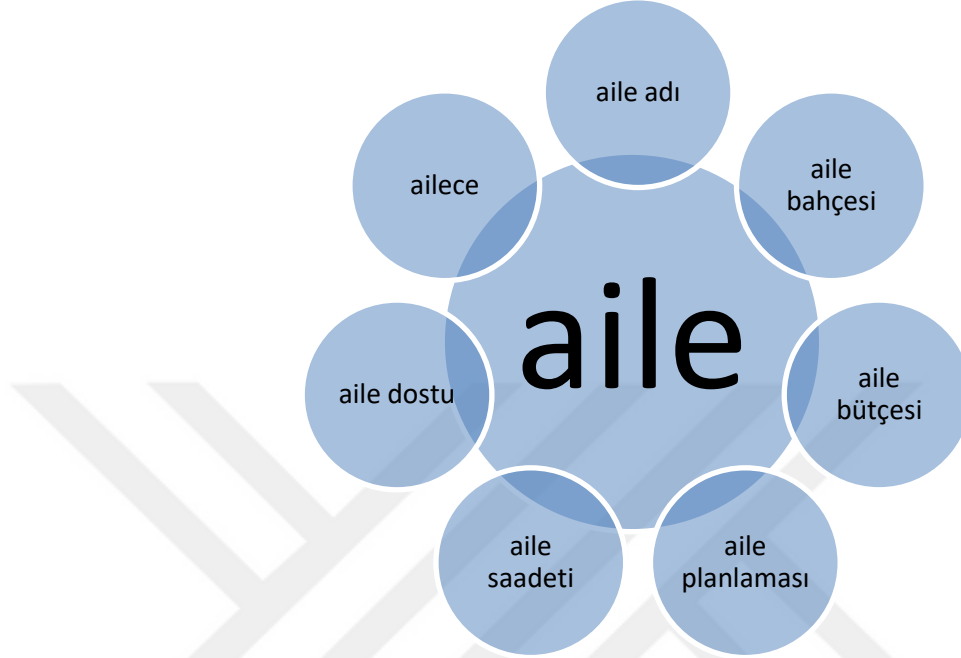
Genel kazanımlar: Genel konular ile ilgili metinlerde anlamını bilmediği sözcük veya ifadeleri bağlamdan hareketle anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, aile sözcüğünün kullanımlarını öğrenir.

listede yer almaktadır. Ama etkinlik sırasında bu sözcüklerin daha sonra öğretileceği belirtilmeli, bu sözcükleri açıklamak için zaman ayrılmamalıdır.

Yönergeler: Aile ile ilgili bütün kavramlar ve kullanımlar öğretilir. Ardından bu kavramlar açıklamaları ile eşleştirilir.

Şekil 3.2: “aile” Sözcüğünün Kullanımları

Tablo 3.3: “Aile” Sözcüğünün Kullanımları Etkinliği

aile adı	Bir işçinin hayat seviyesinde meydana gelen değişimleri belirlemek amacıyla yapılan istatistik çalışması.
aile bahçesi	Ailece tanışılan ve evlerine gidilip gelinen ahabap, yakın
aile bütçesi	Ailelerin rahatlıkla gidebileceği, genellikle içkisiz yer
Ailece	Ailede çocuk edinmeyi sınırlama, doğum kontrolü
aile dostu	Soyadı
aile planlaması	Genellikle karı, koca bazen de büyükler ve çocuklar arasındaki uyum, anlaşma, sevgi ve hoşgörü
aile saadeti	Bütün aile birlikte

2. Etkinlik:

Etkinlik adı: Ünsüzü Düşen Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin çoğul biçimini yapmayı öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan Türkçeye geçen alıntı sözcüklerin bir kısmında ünsüz düşmesi olayı yaşanmıştır. Bu sözcüklerin hangisi olduğu ve ünsüz düşmesinin sözcüğün neresinde olduğunun bilinmesi dil öğretimini kolaylaştıracağı için bir etkinlikle bu örneklerin ele alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir. (Örneklerin Arapça hali öğretmenlere kolaylık sağlaması amacıyla verilmiştir.)

Tablo 3.4: Ünsüzü Düşen Sözcükler Listesi

Sözcük içi		
• Ar. ceyb	>	Tr. cep
• Ar. saheb	>	Tr. salep
• Ar. temyîz	>	Tr. temiz
• Ar bey'at	>	Tr. biat
• Ar. nevbet	>	Tr. nöbet
• Ar. istiftâh	>	Tr. siftah
Sözcük sonu		
• Ar. terāvîh	>	Tr. teravi
• Ar. sahîh	>	Tr. sahi
• Ar. tâlî ^c	>	Tr. talih
• Ar. tama ^c	>	Tr. tamah
• Ar. metâ ^c	>	Tr. matah
• Ar. ^c afv	>	Tr. afv

3. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Alıştırması

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kültürle ilgili temel sözcükleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin anlamlarını ve açıklamalarını öğrenir.

Yönergeler: Sözcüklerin açıklamalarının yapılacağı alıştırmadan önce sözcüklerin anlamları üzerine düşünülür ve konuşulur. Ardından sözcükler ile açıklamaları eşleştirilir.

Sözcükler: medeni medeniyet medeni hal tarih eser tarihî eser

merkez merkezî sağlık merkezi

- a. Kentlileşmiş, uygar _____
- b. Merkezde olan, merkezi oluşturan _____
- c. Ürün, yapıt; iz, işaret _____
- d. Evli mi değil mi bu durum _____
- e. Tarihi değeri var _____
- f. Bir yerin ortası _____
- g. Gün, ay ve yılı anlatır _____
- h. Uygarlık _____
- i. Hastalar oraya gider _____

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Ayın ve Hemze Seslerinin Birlikte Bulunduğu Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Ses bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, kendi dilinde çok farklı sesletilen sözcüklerin Türkçede nasıl söylendiğini öğrenir.

Yönergeler: Ayın ve hemze seslerinin birlikte bulunduğu sözcükler Türkçede bulunmayan bu seslerin düşmesi ile bazı sesletim farklılıklarına uğramışlardır. Aşağıdaki sözcüklerde bulunan ayın sesi düşerken biri hariç bütün sözcüklerde herhangi bir iz bırakmamıştır. Sadece /itina/ sözcüğünde ayın sesi düşerken kendinden önceki

kısa ünlü olan /i/yi/ uzatmıştır. /aile/, /ait/ ve /dua/ sözcüklerinde hemzenin düşmesiyle yan yana kalan iki ünlü kayan ünlüler şeklinde okunur hale gelmiştir. /acayip/ sözcüğünde ortada bulunan hemze sesi Türkçede /y/ sesine dönüşmüştür. /aidat/ ve /aidiyet/ sözcüklerinde düşen hemze sesi sesletimde hafif bir kesme şeklinde kendini hissettirmektedir.

Tablo 3.5: “ayın” ve “hemze”nin Durumu

Ayın	Hemze	
Ayın X	hemze > X > -y-	Ar. ‘acā’ib > Tr. acayip
X > Ġ-	hemze > X	Ar. i‘tinā’ > Tr. itina
X	hemze > X > ai	Ar. ‘a’ile > Tr. aile
X	hemze > X > ai	Ar. ‘ā’id > Tr. ait
X > ua	hemze > X	Ar. du‘ā’ > Tr. dua

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Ailesi Oluşturma

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Konuşma

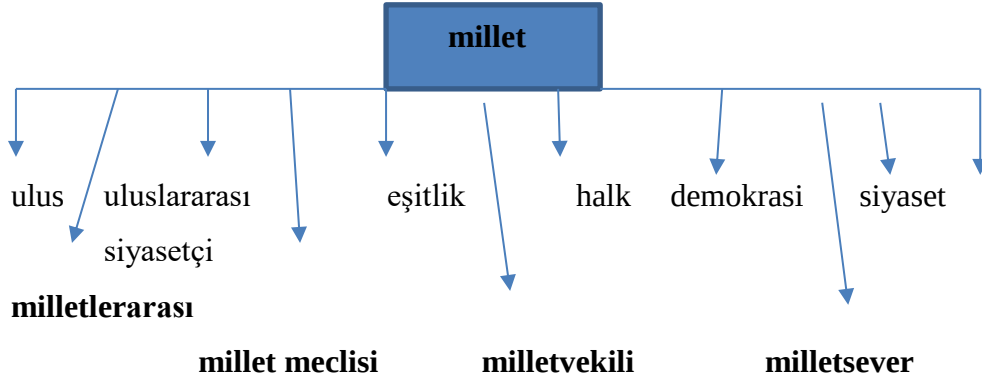
Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişisel yorum bildiren ifade ve kalıpları kullanır.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin çağrışım alanlarıyla ilgili düşünmeyi öğrenir.

Yönergeler: Sözcüğün kavram ve anlam alanıyla ilgili olan bu etkinlikte öğrenci kendisine verilen “millet” sözcüğünün çağrıştırdığı bütün sözcükleri yazmalıdır. Ardından bu sözcüklerden birkaçının da içinde geçeceği bir dakikalık konuşma metni hazırlar ve arkadaşlarına hazırladığı konuşmayı sunar.

Şekil 3.3: “millet” Sözcüğünün Kullanımları

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Eşdizimlilik

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Yazma

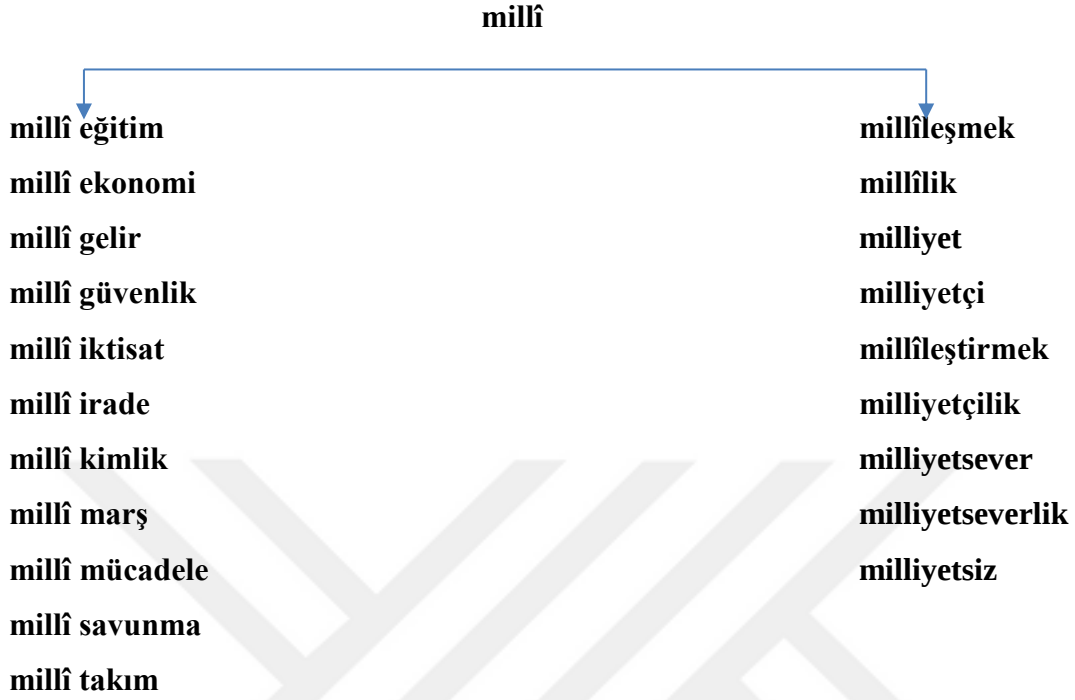
Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kendisine verilen sözcüklerle kişisel görüş ve bakış açısını yansıtan metinler yazar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin başka hangi sözcüklerle birlikte anlamlı bütünlük oluşturabildiği üzerine bilgi edinir.

Yönergeler: Öğrencilerden verilen sözcüğün birlikte kullanılabildiği bütün sözcükleri yazmaları istenir. Ardından aşağıdaki liste yansıtılır. Kendi oluşturdukları liste ile örtüşüp örtüşmediği üzerine konuşulur. Verilen liste sözcüğün birlikte kullanıldığı başka sözcükleri ve sözcükten bazı eklerle türetilmiş yeni biçimleri içerecektir.

Şekil 3.4: “millî” Sözcüğünün Kullanımları

7. Etkinlik:

Etkinlik adı: Ünsüzü Düşen Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin bazı dil bilgisel durumlarını öğrenir.

Yönergeler: Arapça aslında ikiz ünsüz bulunduran bazı sözcüklerdeki ünsüzlerden biri Türkçede sözcük yalın haldeyken düşmektedir. Sözcük ünlü ile başlayan bir ek aldığı ya da ünlü ile başlayan bir yardımcı eylem ile birlikte kullanıldığında Arapça orijinalinde yer alan ikinci ünsüz ortaya çıkmaktadır. Bazı örneklerde ise düşmüş olan ikinci ünsüz hiçbir şekilde ortaya çıkmamakta Türkçede tamamen yok olmaktadır. Öğretmen bu bilgileri düzeye uygun bir biçimde öğrencilere

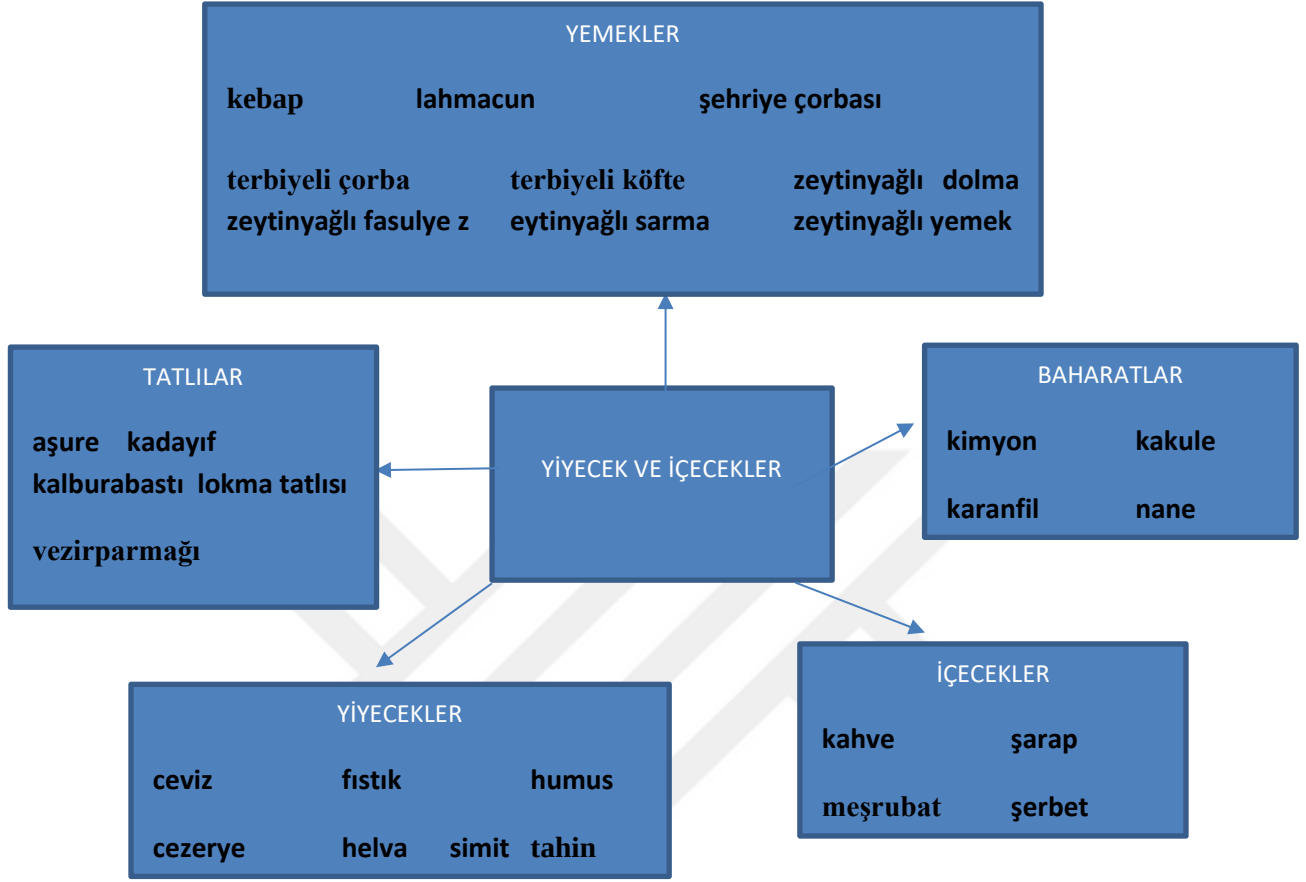
açıklar. Sonra aşağıdaki liste yansıtılır. Ek aldığında aslına dönen sözcükler örneklerle açıklanır.

Tablo 3.6: Yiyecek İçecek Adları Kavram Haritası

Ek Aldığında Aslına Dönerler		
• Ar. ‘afv	>	Tr. af, -ffı
• Ar. hacc	>	Tr. hac, -ccı
• Ar. hadd	>	Tr. had, -ddi
• Ar. hiss	>	Tr. his, -ssi
• Ar. redd	>	Tr. ret, -ddi
• Ar. hall	>	Tr. hal, -lli
• Ar. sirr	>	Tr. sır, -rı
• Ar. zamm	>	Tr. zam, -mmı
• Ar. zann	>	Tr. zan, -nnı
• Ar. zidd	>	Tr. zıt, -ddi
Ek Aldığında Aslına Dönmeyenler		
• Ar. ‘adliyye	>	Tr. adliye
• Ar. ‘ameliyyāt	>	Tr. ameliyat
• Ar. edebiyāt	>	Tr. edebiyat
• Ar. belediyye	>	Tr. belediye
• Ar. ammā	>	Tr. ama
• Ar. hammāl	>	Tr. hamal
• Ar. hammām	>	Tr. hamam
• Ar. niyyet	>	Tr. niyet
• Ar. reff	>	Tr. raf
• Ar. tāmm	>	Tr. tam

8. Etkinlik

Şekil 3.5: Yiyecek İçecek Adları Kavram Haritası

Etkinlik adı: Kavram Haritası

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişisel yorum bildiren ifade ve kalıpları kullanır.

Özel kazanımlar: Öğrenci belli bir alanda verilen sözcüklerin kavram alanına giren bütün sözcükleri sınıflamayı deneyimler.

Yönergeler: Yukarıdaki yiyecek ve içecek adlarının sesletimleri öğretilir. Öğretmenden sonra öğrenciler tekrar eder ve sözcükleri cümlede kullanırlar.

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Yanlış Sesletilen Sözcükler

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin doğru sesletimini öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan alıntı sözcüklerin bazılarının sesletiminde karışıklıklar yaşanmaktadır. Bunun olmaması için aşağıdaki etkinliğin zaman zaman tekrarlatılmasında yarar vardır.

Sözcük	Doğru Sesletim	Yanlış Sesletim
tarik	tari:kat	ta:ri:kat
muhatap	muha:tap	muhattap
zafer	zafer	za:fer
zarif	zarif	za:rif
kelime	kelime	keli:me
istifa	istifa:	isti:fa
istişare	istişare	isti:şare

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Çoğul Kalıptaki Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, kendisine verilen sözcüklerle cümle yapar.

Yönergeler: Arapçadan Türkçeye giren sözcüklerin bazıları Arapçanın kurallarına göre çoğul kalıpta olmasına rağmen Türkçede çoğul oldukları unutulurak Türkçenin çoğul yapma eki olan (+lAr) ekini alabilmektedir. Bu sözcüklerden bazıları aşağıdadır. Öğrencilere bu sözcüklerle ilgili bilgi verilir. Sonra bu sözcüklerden diledikleri ikisini cümlede kullanmaları istenir.

Sözcükler: *aidat *akraba *budala *edebiyat *eşkıya *hademe *kibar
*meşrubat *nakarat *tazminat *tüccar

Yukarıdaki sözcükleri cümle içinde kullanınız.

- **akraba:** -----
- **tüccar:** -----

B2

Arapçadan Türkçeye sözcük düzeyinde alıntılarının dışında sözcüğün başka anlamlara gelebilecek kullanımları ve deyimler de geçmiştir. Bunların da Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde öğretilmesinde fayda vardır. Deyimlerin öğretimi için B1 ve özellikle mecaz anlamlı deyimler için B2 düzeyi uygun görülmektedir. Aşağıdaki etkinlikler B2 düzeyi için planlanmıştır.

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Akıl Sözcüğü İle Deyimler

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Meslek veya ilgi alanına giren metinlerdeki terimlerin ne anlama geldiğini bilir.

Özel kazanımlar: Öğrenci deyimlerin anlamını ve onları kullanmayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen akıl ile ilgili deyimler hakkında genel bilgiler verir. Deyimlerin hangi ad durumu ekleriyle birlikte kullanılması gerektiğini öğretir. Ardından eşleştirme etkinliği yaptırılır.

Tablo 3.7: “akıl” Sözcüğü İle İlgili Deyimler

akıl almak		aklın benimseyebileceği, aklın kabul edebileceği
akıl danışmak		1) hatırlamak. 2) kafasında bir düşünce doğmak
akla yakın		danışmak, görüş almak
aklına düşmek		Unutmak
aklına takmak		bir şey yapmayı düşünmek, tasarlamak
aklından çıkmak		sürekli olarak bir şeyi düşünmek, bir düşünceye saplanıp kalmak
aklından geçirmek		düşünmek
aklından geçmek		bir konuda birinin görüşünü sormak

2. Etkinlik:

Etkinlik adı: Hatır Sözcüğü İle Deyimler ve Birleşik Eylemler

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

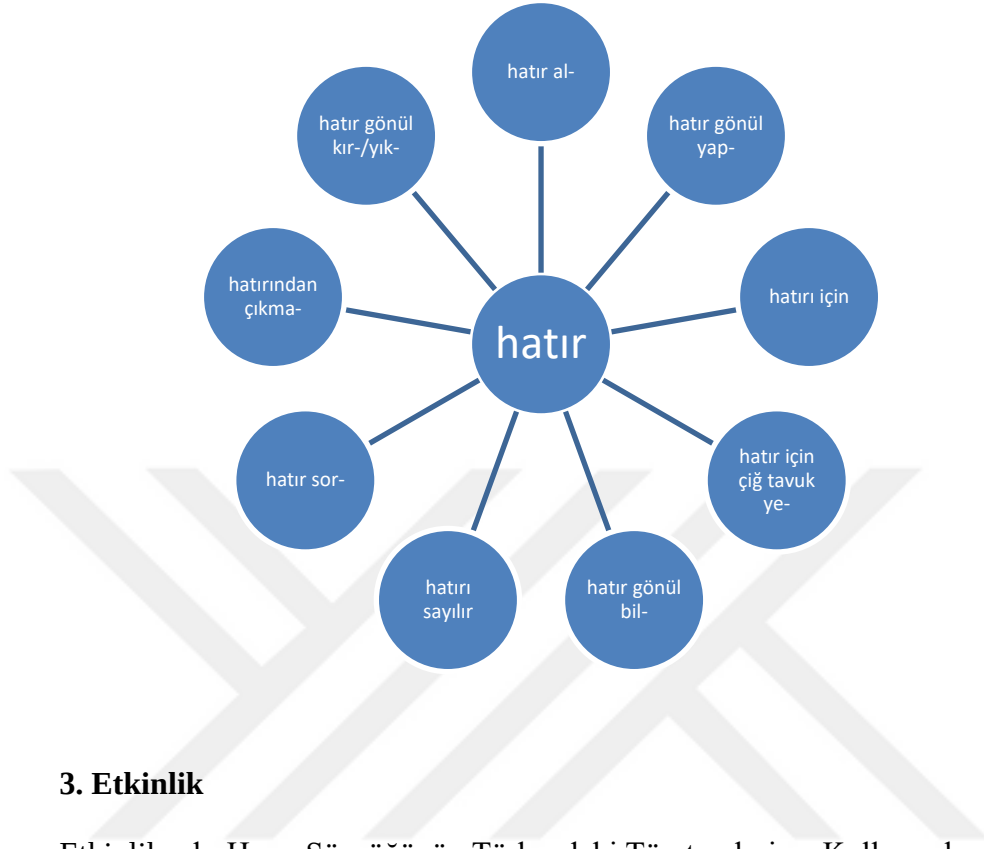
Kazanımlar

Genel kazanımlar: Meslek veya ilgi alanına giren metinlerdeki terimlerin ne anlama geldiğini bilir.

Özel kazanımlar: Öğrenci deyimlerin anlamını, onları kullanmayı ve deyimlerin dil bilgisel durumlarını öğrenir.

Yönergeler: *hatır* sözcüğü ile oluşmuş deyim ve birleşik eylemler bu etkinlik ile öğrencilere öğretilir. Benzer bir etkinlik Arapçadan Türkçeye geçmiş olan başka sözcüklerle de örneğin *ruh*, *sabah*, *sokak*, *zihin* vb. sözcüklerle de yapılabilir.

Şekil 3.6: “hatır” Sözcüğü İle Deyimler ve Birleşik Eylemler

3. Etkinlik

Etkinlik adı: Hazır Sözcüğünün Türkçedeki Türetmeleri ve Kullanımları

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Meslek veya ilgi alanına giren metinlerdeki terimlerin ne anlama geldiğini bilir.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin türetim biçimi hakkında bilgi edinir.

Yönergeler: Arapçadan alınan *hazır* sözcük kökünden Türkçede çeşitli eklerle yeni sözcükler türetilmiştir. Ayrıca sözcük başka sözcüklerle deyimler ve birleşik yapılar da oluşturmuştur. Sözcük öğretiminde *hazır* sözcüğünün en yaygın kullanımlarının bu etkinlikte öğretilmesi amaçlanmıştır.

Şekil 3.7: “hazır” Sözcüğünün Türkçedeki Türetmeleri ve Kullanımları

hazır

☐ hazırlık

☐ hazırlıklı

☐ hazırlıksız

hazır

☐ hazırla-

☐ hazırlan-

☐ hazırlat-

Sözcüğün atasözü, deyim ve birleşik eylem kullanımları:

hazır hazıra dağlar dayanmaz
 hazırda olmak

hazıra konmak
hazır ol!

hazırdan yemek
(bir şeyi) hazır etmek

Hazır ile kurulmuş birleşik sözcükler:

Şekil 3.8: “hazır” Sözcüğü İle Kurulmuş Birleşik Sözcükler

hazır		
hazır beton hazır çorba hazır mama	hazır yemek hazır giyim	hâlihazır hazırcevap

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Türkçede Olmayan Sesler: Hemze

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Ayrıntılı bir bilgiyi doğru biçimde aktarır.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin doğru sesletimini öğrenir.

Yönergeler: İlk hece sonundaki hemze sesi kendinden önceki kısa ünlüyü uzatmaktadır. /teyit/ ve /rüya/ sözcüklerinde uzunluk yoktur. Öğretmen sözcüğün Arapçadaki biçimini öğrencilere okutur. Türkçedeki biçimini kendisi sesletir. Aynı sözcüğün iki dildeki sesletimlerini duyma ve karşılaştırma fırsatı doğar.

Ar. me'mūr	>	Tr. memur	Sesletim: me:mur
Ar. me'zūn	>	Tr. mezun	Sesletim: me:zun
Ar. mu'min	>	Tr. mümin	Sesletim: mü'min
Ar. te'cīl	>	Tr. tecil	Sesletim: te:cil
Ar. te'hīr	>	Tr. tehir	Sesletim: te:hir
Ar. te'līf	>	Tr. telif	Sesletim: te:lif
Ar. te'mīn	>	Tr. temin	Sesletim: te:min
Ar. te'mīnāt	>	Tr. teminat	Sesletim: te:minat ⁴⁸
Ar. te'şīr	>	Tr. tesir	Sesletim: te:sir
Ar. te'yīd	>	Tr. teyit	Sesletim: teyit ⁴⁹
Ar. ru'yā	>	Tr. rüya	Sesletim: rüya:

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Hayır Sözcüğünün Kullanımları

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı, Okuma

Kazanımlar

⁴⁸ Sözcük ünlüyle başlayan bir ek aldığında son hecedeki ünlü de uzamaktadır. Etkinlikte ayrıca buna da değinilebilir.

⁴⁹ Sözcük ünlüyle başlayan bir ek aldığında son hecedeki ünlü uzamakta ve sözcüğün sonundaki ünsüz tonlulaşmaktadır. Etkinlikte ayrıca bu durumlara da değinilebilir.

Genel kazanımlar: Metinde geçen öznel ve nesnel yargıları belirler.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin diğer sözcüklerle birlikte kullanılmasını ve anlamlarını eşleştirmeyi öğrenir.

Yönergeler: “hayır” sözcüğünün hangi sözcüklerle birlikte kullanılabildiği ve bu kullanımların önündeki sözcüğe hangi durum ekleri ile bağlanabildiği bu etkinlik aracılığıyla öğretilebilir. Etkinlik yaptırıldıktan bir süre sonra tekrarlanırsa öğrenmenin pekiştirilmesi açısından yararlı olacaktır. Etkinliğin ardından “hayır” sözcüğünün kullanımları ile açıklamaların eşleştirileceği alıştırmanın yaptırılması kullanım ile anlam durumlarının örtüşmesini sağlayacaktır.

“hayır” sözcüğü, Arapçada *ḥayr* şeklindeyken Türkçede değişime uğramış ve ikinci hecede bir ünlü türemiştir. Bu nedenle sözcük ünlü ile başlayan ekler aldığı anda ikinci hecedeki vurgusuz ünlü düşmektedir. *Hayra alamet değil* ve *hayrı dokunmak* söz gruplarında ikinci hecedeki /ı/ ünlüsünün düştüğünü görmekteyiz. Bu tür örnekler Arapçadan geçmiş olan *akıl*, *nehir* ve *ömür* gibi başka sözcüklerde de görülmektedir. Bu bilgiler düzeye uygun açıklamalarla öğrencilere aktarılır.

Şekil 3.9: “hayır” Sözcüğünün Kullanımları

hayır				
(bir şey) hayra alamet değil hayırdır inşallah (bir şeyi) hayra yormak	(-DAn) hayır beklememek hayır görmemek hayır gelmemek hayır yok	(-A) hayır etmemek hayır işlemek	(-nIn) hayrı dokunmak hayrını gör hayrı olmamak	(-DA) hayır kalmamak (-I) hayırla anmak

Alıştırma: Aşağıdaki tabloda yer alan açıklamaların karşısına ilgili söz grubunu yazınız.

Tablo 3.8: Ünsüz Türemesi Görülen Sözcükler

uğursuz sayılacak bir olay için kullanılan bir söz	
iyilik ummamak, yararlı olacağını sanmamak	
yararlı olmak	
dine ve insanlığa uygun, iyi bir davranışta bulunmak	
rüya veya olayı iyi bir durumun belirtisi saymak	
işe yarar durumu kalmamak, artık işe yaramaz olmak	
ölmüş bir kimsenin ardından iyi konuşmak	
(o şey) yararlı değil	
(o şey) kendisine yararlı olmamak	
şaşma ve merak veren olgular karşısında söylenir	
yararlı olmak	
yararı olmamak, iyileşmemek, düzelememek	
yeni alınan bir şey için "güle güle kullan" anlamında söylenir	
iyiliği dokunmamak, yarar sağlamamak	

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Ünsüz Türemesi Olan Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Ses bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin geçirdiği ses değişimlerini öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerdeki ünsüz türemesinin çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bunlardan biri Türkçede karşılığı olmayan bir ünsüz

olan hemzenin Türkçede kaybolurken bıraktığı etkidir. Bir diğeri de ayın sesi kaybolurken onun bıraktığı etkidir. Aslında bu iki sesin, Türkçede karşılıkları olmadığı için, Türkçede dönüştükleri yeni biçimdir.

Tablo 3.9. "hayır" Sözcüğü İle İlgili Etkinlik Örneği

Hemze kaynaklı değişim	Ayın kaynaklı değişim	Bunlar dışında
acayip Ar. ‘acā’ib kadayıf Ar. kaṭā’if mavi Ar. mā’ī fiyat Ar. fī’āt fayda Ar. fā’ide şakayık Ar. şaḳā’iḳ	soytarı Ar. sa‘terī talih Ar. ṭālī ^c tamah Ar. ṭama ^c zayıf Ar. za‘if	papağan Ar. babağā, babbagā

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Ünlüsü Değişen Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Ses bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Ayrıntılı bir bilgiyi doğru biçimde aktarır.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin doğru sesletimini öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan Türkçeye girmiş olan bazı alıntılarda çeşitli ünlü değişimlerinin olduğu görülmüştür. Öğrenciler bu değişimler konusunda oluşturulan aşağıdaki etkinlik aracılığıyla bilinçlendirilebilir.

Ar. şuhbet	>	sohbet	Ar. fırsat	>	fırsat
Ar. nukṭa	>	nokta	Ar. tevbe	>	tövbe
Ar. hisāb	>	hesap	Ar. maslūk	>	musluk
Ar. siyāḥat	>	seyahat	Ar. ḥalāl	>	helal
Ar. recā	>	rica	Ar. ‘āşūrā	>	aşure
Ar. fetīl	>	fitil	Ar. hevā	>	hava
Ar. fatḳ	>	fitik	Ar. ḥāzır	>	hazır
Ar. funduḳ	>	findık	Ar. şinf	>	sınıf

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Tekil ve Çoğul Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcükleri tekil ve çoğul biçimde ayırmayı öğrenir.

Yönergeler: Kutuda karışık olarak verilmiş sözcükleri aşağıya yeniden yazınız. Ardından sözcüklerin tekil çoğul biçimlerinin anlamları üzerinde tartışınız.

Sözcükler: ahali efkar hazır rızık esnaf etraf mevzu taraf havadis sınıf hadis tesis hayal huzur icraat malumat asıl malum erzak maruzat fikir maruz mevzuat hayalet tarikat ehil hukuk tarik teminat icra temin tesisat habip umur ahbab emir usul hak

Tekil

Çoğul

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olmayanlar

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin anlamları arasında fark olup olmadığını öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan Türkçeye bazı sözcüklerin hem tekil biçimi hem de çoğul biçimi geçmiştir. Bu sözcüklerden bir kısmının tekil ve çoğulu arasında anlam farkı oluşurken bazılarında oluşmamıştır. Bu etkinlikte öğrenciler tekil ve çoğul sözcüklerde anlam farkı olmadığını deneyimleyeceklerdir.

Resim 3.2: Tekil ve Çoğul Sözcükler

Tablo 3.10: Tekil ve Çoğul Biçim Arasında Anlam Farkı Olmayanlar

Çoğul	Tekil
elbise giysi	libas giysi
fukara 1. Yoksul, fakir 2. Zavallı 3. Derviş	fakir 1. Geçimini güçlükle sağlayan, yoksul, fukara 2. Zavallı 3. (nesneler için) Olması gerekenden az
hissiyat Duygular, sezisler	his 1. Duygu, 2. Duyu, 3. Sezgi, sezme
ithalat 1. Başka bir ülkeden mal getirme veya satın alma, dış alım	ithal 1. İçine alma 2. Bir ülkeye başka ülkelerden mal getirme veya satın alma 3. Başka ülkelerden alınan mal
küsurat Artan, geriye kalan parçalar, kesirler	küsur 1. Artan bölüm, geriye kalan bölüm, kesir 2. Tam sayıdan sonra gelen kesirli sayı
nakliyat Taşıma işleri, taşımacılık	nakliye Taşıma işi.
tahkikat Soruşturma	tahkik Soruşturma
tahribat Yıkıp bozma, harap etme	tahrip Yıkma, kırıp dökme, harap etme, bozma
tamirat Onarım	tamir 1. Onarma, onarım 2. Yapılan bir yanlış, kusuru düzeltmeye çalışma
zayıat Yitikler, kayıplar	zayi 1. Kaybolma, yitme 2. Kayıp 3. Yok olmuş, elden çıkmış, mahvolmuş 4. İşe yaramayan, yararsız, boş

10. Etkinlik:

Etkinlik adı: Dikkat Sözcüğünün Türkçedeki Kullanımları

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

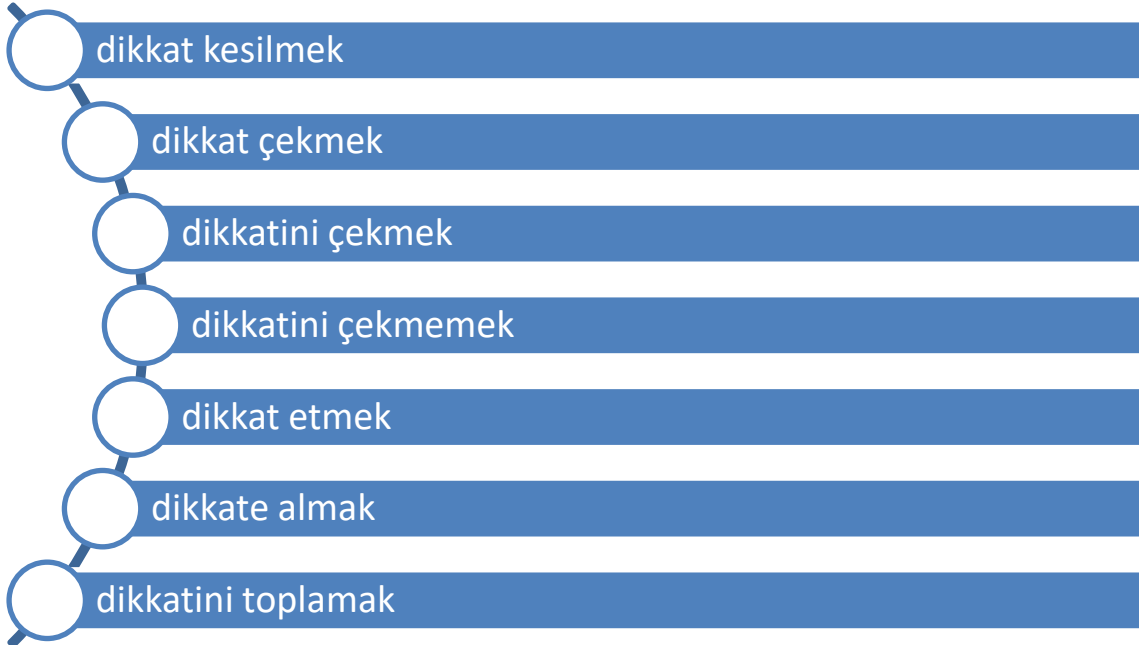
Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin çoğul biçimini yapmayı öğrenir.

Yönergeler: /dikkat/ sözcüğünün sesletimi üzerinde durulur. Sözcükteki ince /a/ ünlüsünden dolayı arkasına gelen eklerin ince ünlülü olması gerektiği bilgileri öğrencilerle paylaşılır. Benzer durumda olan diğer örnekler sıralanır ve bu konu öğrencilere anımsatılır. Ardından sözcüğün atasözü, deyim ve birleşik fiil kullanım durumları öğretilerek öğrencilerden ilgili kullanımları cümlelerdeki boşluklara yazmaları istenir.

Şekil 3.10: “dikkat” Sözcüğünün Kullanımları

Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerlere ilgili söz grubunu yazınız.

1. Muhteşem aklıyla _____ bir insandır. Herkesi kendine hayran bırakır.
2. _____ asıl önemli konuya _____ istiyorum.
3. Fikirleri bana hiç ilginç gelmedi. Yani _____.
4. Bunca yıllık çalışmalarımı hiç _____. Demek ki hiç değerim yokmuş.
5. Çocuklar, şimdi tüm _____ ve şu soruları cevaplayın!
6. _____! Kırılabilir.
7. Konuştuklarımız onun ilgisini çekti sanırım. _____ bizi dinliyor.

C1

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Hemze (Hece başında)

Süre: 10 dakika

Beceri: Ses bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Ayrıntılı bir bilgiyi doğru biçimde aktarır.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin doğru sesletimini öğrenir.

Yönergeler: Hece başında bulunan hemze sesi, 2 örnekte yerini /y/ sesine bırakmıştır. Türkçede bazı örneklerde hemze sesi düştüğü halde sesletimde hafif bir şekilde de olsa kendini hissettirmektedir. Bazı örneklerde ise sesletimde bir etki bırakmadan tamamen yok olmuştur. Bu etkinlikte öğretmen sözcüklerin doğru sesletimini okur, öğrenciler öğretmeni dinler. En son öğrenciler sesletim alıştırması yapar.

Ar. fā'ide > Tr. fayda

Ar. fī'āt > Tr. fiyat

Düştüğü halde hafif kesmeli sesletilenler

Ar. cā'iz	>	caiz
Ar. dā'im	>	daim
Ar. hā'in	>	hain
Ar. itfā'iyye	>	itfaiye
Ar. Qur'ān	>	Kuran
Ar. şā'ibe	>	şaibe
Ar. te'essuf	>	teessüf
Ar. te'sşur	>	teessür

Kesmesiz sesletilenler

Ar. cur'et	>	cüret
Ar. dā'imā	>	daima
Ar. dā'ir	>	dair
Ar. dā'ire	>	daire
Ar. fā'iz	>	faiz
Ar. hey'et	>	heyet
Ar. kā'ide	>	kaide
Ar. kā'ināt	>	kâinat
Ar. me'ālen	>	mealen
Ar. mes'ele	>	mesele
Ar. neş'e	>	neşe
Ar. tã'ife	>	tayfa

Not: /daim/ ve /daima/ sözcüklerinin farklı sesletilmiş olması ilginçtir.

2. Etkinlik

Etkinlik adı: Ünsüzü Değişen Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerdeki ses değişimlerini izler.

Yönergeler: Türkçe bir sözcüğün sonunda, süresiz-ötümlü ünsüzler /b/ /c/ /d/ /g/ bulunmaz. Bu nedenle Arapça alıntılarının sonunda bu ünsüzlerden biri varsa bunlar Türkçede düzenli olarak bu seslerin sert karşılığı olan /p/ /ç/ /t/ /k/ ünsüzlerine dönüşür.

Fakat bu sözcükler ünlü ile başlayan ek aldıklarında bu ünsüzler çoğunlukla aslına döner. Öğrencilere bu bilgi etkinlikteki örnekler yoluyla aktarılacaktır.

Tablo 3.11: Ünsüzü Değişen Sözcükler

Sözcük Sonunda	Sözcük Ortasında
Ar. cevāb > cevap, -bı Ar. ḳalb > kalp, -bi Ar. ṣurūb > şurup, -bu Ar. ṭaleb > talep, -bi Ar. uslūb > üslup, -bu Ar. iḳtiṣād > iktisat, -dı Ar. iḥtiyāc > ihtiyaç, -cı Ar. ilāc > ilaç, -cı	Ar. işbāt > ispat Ar. teṣbīt > tespit Ar. miḳdār > miktar Ar. ṣubhe > şüphe Ar. mudhiṣ > müthiş

3. Etkinlik

Etkinlik adı: Ünlü Türemesi Görülen Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerdeki ünlü düşmesinin örneklerini tanırlar.

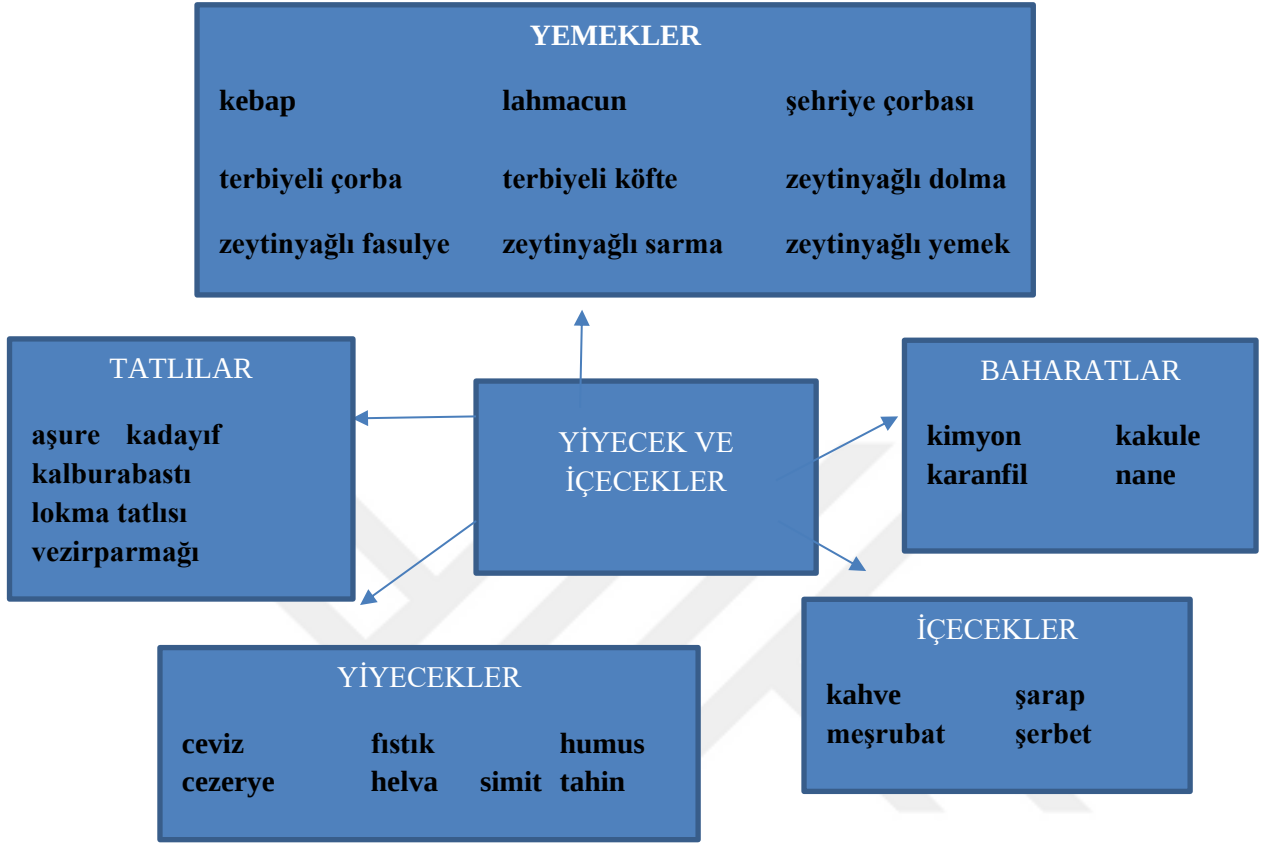
Yönergeler: Arapçadan Türkçeye geçmiş bulunan sözcüklerden bir kısmında son iki ünsüz Türkçenin ses kurallarına göre yan yana gelemediği için bu seslerin arasına bir ünlü girmiştir. Bu sözcüklerden bir bölümünde Türkçede çekim sırasında ünlü ile başlayan bir ek aldığında sözcükteki bu ünlü düşerken bir bölümünde düşmemektedir.

Tablo 3.12: Ünlü Türemesi Görülen Sözcükler

Çekim Sırasında Ünlüsü Düşenler	Çekim Sırasında Ünlüsü Düşmeyenler
Ar. ‘aḳl > akıl, -klı Ar. ızın > izin, -zni Ar. resm > resim, -smi Ar. ṣabr > sabır, -brı Ar. naḳd > nakit, -kdi Ar. ḳısm > kısım, -smı	Ar. cevz > ceviz Ar. ḥavz > havuz Ar. saṭr > satır Ar. ṣıfr > sıfır Ar. ṣınf > sınıf

4. Etkinlik

Şekil 3.11: Kavram Haritası

Etkinlik adı: Kavram Haritası

Süre: 15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: İlgi alanına giren konularda rahat bir şekilde bilgi verir.

Özel kazanımlar: Öğrenci, yiyecek içecek ile ilgili sözcüklerini tanıır.

Yönergeler: Öğrenci, kavram haritası tekniği ile Türkçeye geçmiş olan Arapça yiyecek ve içecek adlarının Türkçede nasıl sesletildiklerini öğrenme fırsatı bulur.

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Öğretimi

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, ses olarak Arapça olan ama kendi dillerinde hiç kullanılmayan, Türkçede türetilmiş sözcükleri öğrenir.

Yönergeler: Dünyada ortaya çıkan yeni kavramları karşılamak için Türkçede, Arapçanın dil kuralları kullanılarak yeni sözcükler türetilmiştir. Bunların da farkında olunarak ders yapılmasında yarar vardır. Aşağıdaki etkinlik ve buradaki sözcükler kullanılarak yapılacak başka etkinliklerle bu sözcükler Türkçenin kendi sözcükleriymiş gibi öğretilmelidir. Çünkü bunlar Arapçada kullanılmamaktadır. (Türkçede türetilmiş olan diğer sözcükler şunlardır: aciliyet, bakir, bakire, cerahat, davetiye, devran, edebiyat, emniyet, fedai, feragat, fiyat, hürriyet, idman, ihracat, imalat, imla, istimlak, mağduriyet, muaf, muhallebi, müessese, nezaket, nezaret, refah, sefalet, sükûnet, şahsiyet, tahkim, tatmin, teessür, tenkit, tiryaki, tuhafiye, vaziyet, vade).

Aşağıdaki sözcükleri anlamları ile eşleştiriniz.

1. keresteler, ağaçtan, tahtadan yapılmış	ahşap
2. büyük zarar, üzüntü ve sıkıntılara yol açan olay veya durum	felaket
3. Ortadan kaldırma, yok etme	imha
4. Uygarlık	medeniyet
5. düzen ve güveni korumakla görevli kolluk gücü	zabıta
6. İl, ilçe, bucak gibi yerlerde temizlik, aydınlatma, su ve esnafın denetimi gibi kamu hizmetlerine bakan, teşkilat	belediye
7. Ait olma durumu, ilişkinlik	aidiyet
8. Haksızlığa uğramış	mağdur

9. Böbreklerde kandan süzülerek idrar yollarıyla dışarıya atılan sıvı,
sidik. idrar
10. Milletin, egemenliği kendi elinde devlet biçimi cumhuriyet

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Kültürel Yolculuk

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, Arapça aracılığıyla başka kültürlerden Türkçeye girmiş sözcükleri öğrenir.

Yönergeler: Kültürel etkileşimden söz edilerek konuya giriş yapılır. Toplumların hangi yollarla birbirleriyle ilişki kurduğu sorularak konu genişletilir ve öğrencilerin bu konuda düşünceleri ve fikirlerini söylemeleri istenir. Alıntı sözcükler yoluyla toplumların uluslararası ilişkileri hakkında bilgi edinmenin mümkün olup olmadığı sorularak tartışmaya devam edilir.

Bu konuşma etkinliğinde üzerinde durulacak sözcükler şunlardır:

amin Ar. āmin < İbr.

cevher Ar. cevher < Far. gevher

coğrafya Ar. cuğrāfiya < Yun.

çorap Ar. curāb < Far. gorāb

nisan Ar. nīsān (Süryaniceden)

felsefe Ar. felsefe < Yun.

fıstık Ar. fustuk < Far. piste

fincan Ar. fincān < Far. pingān - bingān

firuze Ar. firuze < Far.

harita Ar. ḥarīta < Yun

haziran Ar. haziran (Süryanîceden)

hindiba Ar. hindibā' < Yun. bot.

iklim Ar. iklim < Yun. coğr.

İncil Ar. incil < Yun

hülya Ar. māliḥōliyā < Yun.

kandil Ar. ḳindīl < Lat. candela “mum”

kırat Ar. ḳirāt < Yun. keration

kimya Ar. kīmīyā' < Yun. khimeia

kimyon Ar. kemmūn < Yun. bot

mancınık Ar. mancanik < Yun.

maymun Ar. meymūn < Yun.

mıknatıs Ar. miḳnāṭīs < Yun

misk Ar. misk < Far. muşg < Sans. muşka

namus Ar nāmūs < Yun. nómos

pathcan Ar. bādincān < Far. bādingān

safsata Ar. safsata < Yun sophisteia

tabla Arapça tabl “davul, trampet, darbuka” < Yun. tabla < Lat. tabula

temmuz a. Ar. temmūz < Süryanîce

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Anlamı Değişen Sözcükler

Süre:15 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin kendi dilindeki ve Türkçedeki anlam değişimlerini gözlemler.

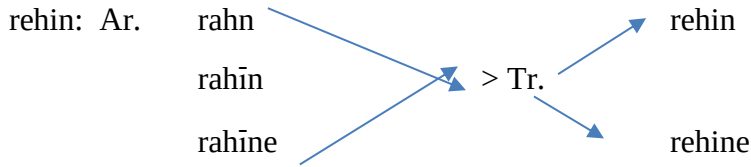
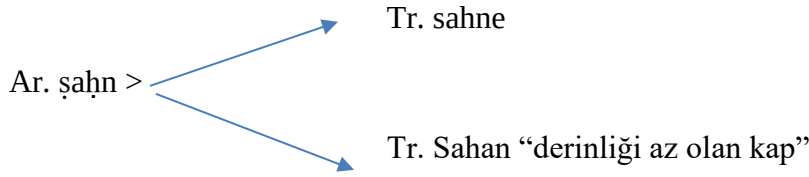
Yönergeler: Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerde çeşitli anlam değişimleri olmuştur. Bu sözcüklerin üzerinde özellikle ve tekrar tekrar durulmalıdır. Çünkü öğretmenin sözcüğün Arapça olduğunu düşünerek öğrencilerin bu sözcüğün anlamını bildiğini varsaydığı durumlar olabilmektedir. Hâlbuki sözcük Arapça kökenli olsa bile Türkçede anlam değişikliğine uğradığı için öğrenciler için tamamen yeni bir sözcük olmaktan öte bir şey değildir.

Ar. tuhaf “hediyeler”	>	Tr. 1. Alışılmamış 2. Şaşılacak, garip 3. Güldürücü 4. Gülmünç
Ar. unvan “adres”	>	Tr. “meslek adı, san”
Ar. ziyafet “misafir olmak”	>	Tr. “şölen, toy”
Ar. ukala “akıllılar”	>	Tr. 1. kendini akıllı ve bilgili sanan 2. bilgiçlik taslayan kimse
Ar. şurup “içiş, içki”	>	Tr. 1. Çok kaynatılarak koyulaştırılmış şerbet 2. sıvı kıvamda olan ilaç 3. Bazı maddelerin suda eritilmiş
Ar. şafak “Güneşin batışından sonraki alaca karanlık, günbatımı kızılığı”	>	Tr. “Güneşin doğuşundan önceki alaca karanlık”

Ar. sahne “1. düz yer, geniş saha, boşluk.

2. ne küçük ne de büyük bardak, metal kap” > Tr. < Fransızca *scène* karşılığı olarak

1. gösteri yapmaya uygun yer.
2. Görünüm, görüntü.
3. Mec. Tanık olan.
4. tiyatro.

Ar. rahn/rehn, isim “rehin; depozit; güvence”

Ar. rahîn/rehin sıfat “kefil, mesul”

Ar. rahîne “kadın kefil”

Ar. rahn ve rahîn > Türkçe rehin “değerli şey, tutu, ipotek”

Ar. rahîne > Türkçede rehine “teminat olarak ele geçirilen kimse, tutak” anlamına gelmektedir. Yani Türkçede rehin “teminat olarak verilen/alınan nesne” rehine “teminat olarak verilen/alınan kimse” anlamlarında kullanılmaktadır

Ar. ramak “Ölümden önceki son bakış” > Tr. “Bir şeyin olmasına çok az kalmak”

Ar. radde “Dönüş, kâr, getiri” > Tr. “derece, kerte”

Ar. nasır “Ülser, iyileşmeyen yara” > Tr. “kalınlaşmış ve sertleşmiş deri”

Ar. mütemadiyen “haddini aşmak” > Tr. “ara vermeden, sürekli olarak”

Ar. müsaade “Yardım, el verme, kolay kılma” > Tr. “İzin, icazet, ruhsat”

Ar. misafir “Yolcu, yola çıkan, seyahat eden, yolculuk yapan” > Tr. “Konuk, bir yere veya birinin evine kısa bir süre kalmak için gelen kimse”

Ar. kibar “büyükler, ulular” > Tr. 1. Davranış, düşünce, duygu bakımından ince, nazik olan

2. Şık, seçkin değerli

Ar. kibar isim > Tr. kibar sıfat

Ar. itibar “nasihat, ibret almak; bir yerden geçmek” > Tr. “saygınlık, prestij”

Ar. istifa “Af dileme” anlamına gelen sözcük Türkçede “1. Kendi isteğiyle görevden ayrılma. 2. İşten ayrılma isteğini bildiren dilekçe” anlamlarını kazanmıştır.

Ar. istismar “Malını çoğaltmak” > Tr. 1. Birinin iyi niyetini kötüye kullanma
2. Sömürme

Ar. iltifat 1. Dönmek, yüzünü çevirmek > Tr. 1. Birine güler yüz gösterme,
2. Dikkat etmek 2. İlgi gösterme, rağbet etme
3. Yüz çevirmek”

Ar. idman < demn “bir şeye devam etmek”ten Fransızcadaki exercice karşılığı olarak türetilmiş olup “Vücudun gücünü artırmak için yapılan alıştırma, spor, jimnastik” anlamlarını taşımaktadır.

Ar. hala “annenin kız kardeşi” > Tr. “babanın kız kardeşi”
Ar. galiba “çoğu kez, çoğu zaman, genellikle, büyük olasılıkla, çoğunlukla” >
Tr. “Görünüşe göre, sanılır ki, anlaşılan, belki”
Ar. fakat “sadece, yalnız”dır. > Tr. “ancak, ama, lakin”
Ar. fen “sanat, hüner, teknik” > Tr. “Fizik, kimya, biyoloji ve matematik
bilimlerinin genel adı”
Ar. cidden “Çok” > Tr. “Şakasız olarak, gerçekten”
Ar. cinsiyet “uyruk, vatandaşlık, tabiiyet” > Tr. “eşey, cinslik, seks”

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Tekil ve Çoğul Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel yaşam alanlarındaki temel uyarı ve yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci sözcüklerin çoğul biçimi ve tekil biçimi arasındaki anlam farkını öğrenir.

Yönergeler: Arapçada çoğul kategorideki bazı sözcükler Türkçeye geçerken çoğul anlamını yitirip tekil olarak geçmiştir. Bazı sözcüklerin sadece çoğul biçimi geçtiği halde tekil biçimlerinin geçmediği bazı sözcüklerin ise hem çoğul hem tekil biçimlerinin birlikte geçtiği fakat onların da kendi içinde bazı küçük anlam nüanslarının olduğu görülmüştür.

Sözcüklerin tekil ve çoğul biçimleri arasındaki anlam farklarını öğretmek yararlı olacaktır. Bu sözcüklerden çoğul olanlardan bazıları Türkçede çokluk ekini (+lar) de olarak kullanılabilmektedir. Türkçede çoğul ekini alan sözcükler: sınıf, etraf, usul

Tablo 3.13: Tekil ve Çoğul Sözcükler

Çoğul	Tekil
efkâr tasa, kaygı, sıkıntı, üzüntü	fikir düşünce
esnaf küçük sermaye ve zanaat sahibi	sınıf 1. aynı şartlarda yaşayan insan gurubu, klas. 2. Takımlardan oluşan birlik, dalların alt bölümü. 3. Belli ortak olan nesneler 4. Öğrencilerin yıllık öğrenimine göre ayrıldıkları bölümlerden her biri. 5. Ders okutulan yer, derslik
etraf “1. Yanlar, taraflar 2. Çevre 3. Bir kimsenin sürekli ilişkide bulunduğu kimseler, yakınlar, muhit	taraf 1. Yön, yan, doğrultu 2. Yöre, yer 3. İstekleri, düşünceleri karşıt olan iki kişiden veya iki topluluktan her biri 4. Bir kişinin soyundan gelenlerin hepsi
hukuk 1. yasaların bütünü, tüze 2. Bu yasaları konu alan bilim 3. Yasaların ceza ile ilgili olmayıp alacak verecek gibi davaları ilgilendiren bölümü.	hak 1. Adalet. 2. Adaletin, hukukun gerektirdiği veya birine ayırdığı şey, kazanç 3. Dava veya iddiada gerçeğe uygunluk doğruluk.
malumat Bilgi	malum: 1. Bilinen, belli 2. Herkesçe bilinen ancak dile getirilmeyen 3. Bilindiği üzere, bilindiği gibi, kuşkusuz 4. Bilinen
sakatat Kesilmiş hayvanın yürek, karaciğer, böbrek, işkembe, beyin vb. iç organlarıyla baş ve ayakları	sakta: düşmek
tesisat Belli bir işin sağlanmasına yardım eden araçların uygun yerlere döşenmesi veya döşenen bu araçların tümü, döşem, donanım (sıhhi tesisat, pis su tesisatı)	tesis: 1. Yapma, kurma, temelini atma 2. Kuruluş (tesis etmek)
usul 1. Bir amaca erişmek için izlenen, tutulan yol, yöntem, tarz 2. Bilimde belli bir sonuca erişmek için, belli bir plana göre izlenen yol, metot 3. mec. Yol, yöntem.	asıl: 1. Bir şeyin kendisi, örnek, kopya karşıtı 2. Kök, köken, kaynak 3. Gerçeklik 4. Soy, nesep 5. Bir şeyin temelini oluşturan, ana

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Ne Olduğunu Tahmin Et

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Bir olay veya durumla ilgili çıkarımlarda bulunur.

Özel kazanımlar: Öğrenci bir kısmı Arapça bir kısmı Türkçe olan sözcüklerin oluşturduğu yeni söz birliklerinin anlamını öğrenir.

Yönergeler: Aşağıda Arapça ve Türkçe sözcüklerden oluşmuş söz grupları yer almaktadır. Üzerinde konuşulacak söz birlikleri tahtaya yansıtılır. Anlamalarını tahmin etmeleri istenir. Tahminlerden sonra ilgili söz gruplarının resimleri yansıtılır. En sonunda söz grupları ile anlamları birlikte yansıtılır ve öğrencilerden bunlardan birini seçip o konuda bilgi edinmesi ve ertesi derste o konuda arkadaşlarına bilgi vermesi istenir.

Resim 3.3: Resimdekileri Tahmin Etme Etkinliği

şifa otu

şeytantırnağı

şeytan otu

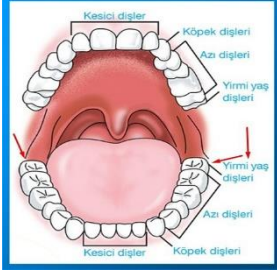
misafir odası

mirasyedi

ahiret kardeşi

akıl dişi

kadirbilmez

künyesi bozuk

mangal yürekli

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Diplomat Sözcükler

Süre: 5 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Bir olay veya durumla ilgili çıkarımlarda bulunur.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin biçiminde anlamını tahmin etmeyi öğrenir.

Yönergeler: Arapçadan alınmış olan sözcüklerden bazıları Türkçe yapılarla ve Türkçedeki başka dillerden alıntılarla yeni söz grupları oluşturmuştur. Bu etkinlikte bu yapıların anlamları tahmin edilecektir.

saatli bomba	>	Arapça + Türkçe + İtalyanca
ticaret borsası	>	Arapça + İtalyanca + Türkçe
şartlı refleks	>	Arapça + Türkçe + Fransızca
terbiyeli köfte	>	Arapça + Türkçe + Farsça
akıl hastası	>	Arapça + Farsça + Türkçe

şerit makarna	>	Arapça + İtalyanca
hücumbot	>	Arapça + İngilizce
biyokimya	>	Fransızca + Arapça
siyasî parti	>	Arapça + Fransızca
hoşsohbet	>	Farsça + Arapça
minnettar	>	Arapça + Farsça

3.7.3.2. Örtük Sözcük Öğretimi Yöntemi Etkinlikleri

A1

1. Etkinlik:

Etkinlik adı: Üç Boyutlu Dilbilgisi Şeması

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Dil bilgisel yapı

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kısa ve basit yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, sözcüklerin biçimini sesletimini ve kullanımını öğrenir.

Yönergeler: Düşünme, anlama ve kavrama gücü ile ilgili etkinlik hazırlanabilir. Bu şemanın adı Dilbilgisi şeması olsa da aynı şemadan sözcük öğretiminde de yararlanmak mümkündür. Bu şema bütün düzeylerde sözcük öğretiminde kullanılabilir. Bir sözcüğün öğretilmesine karar verildiğini düşünelim. Bu durumda şu aşamalardan geçilmesi gerekmektedir:

- + İlk olarak biçimi öğretilir.
- + Sözcük seslendirilir.
- + Ardından anlamı öğretilir.
- + En son sözcüğün cümlede ve iletişimde nasıl kullanılacağı öğretilir.

Örneğin “akıl” sözcüğünü ele alalım. Biçimsel olarak sözcük Türkçede değişime uğramış ve ikinci hecede bir ünlü türemiştir. Türkçede bu biçimde olan diğer örnekler anımsatılır.

Arapça: akl > Türkçe: akıl

nehr > nehir

umr > ömür

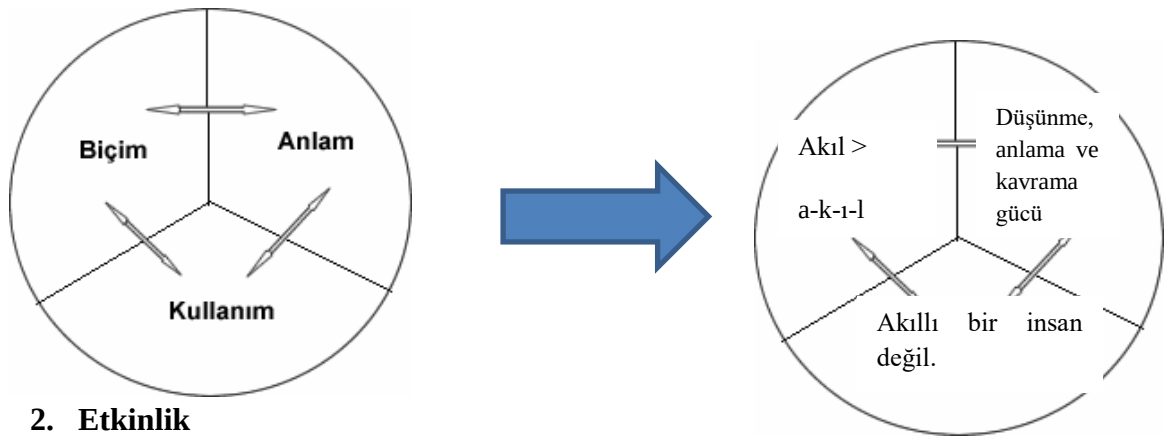
gibi. Sözcük Düzeylere Göre Sıralamada A1 düzeyinde olduğundan bu kadar örnek yeterli olacaktır.

Tablo 3.14: “akıl” Sözcüğünün Düzeyini Gösteren Tablo

A1	A2	B1	B2	C1
acaba acele acil adam adet af affetmek afiyet aidat aile ait akıl akıllı akılsız	acele etmek acemi acil servis âdeta affetmek ailece akıllıca aksilik alet âlim ameliyat asıl askeri asla	acayip acele etmek aceleci acelecilik adalet adi adil adliye afet aidat ait olmak akik akrep aksi	aba adi adamcağız adet a affedilmek afiyet ahlaki aidiyet akrabalık akran alakadar etmek alelacele aniden aptal	acar aceleci aciz adaletli adaletsiz affetme affettirme affettirmek ahlaki ahşap ailecek ailevi akılcı akıllanmak

Sözcüğün sesletimi öğretilir ve birkaç kez tekrarlanır. Öğrencilerin hep birlikte söylemesi sağlanır. Ardından sözcüğün anlamı öğretilir. Böylece biçim-anlam-kullanım şeması tamamlanmış olur.

Şekil 3.12: Üç Boyutlu Dil Bilgisi Şeması

2. Etkinlik

Etkinlik adı: Var mı Yok mu?

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma, Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel soru kalıplarını ve sözcüklerini anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, basit sözcükleri ve onları kullanarak soru sorup cevap vermeyi öğrenir.

Yönergeler: Metni ilk olarak öğretmen okur. Ardından öğrencilere roller vererek onların okumasını ister. En son da farklı sözcüklerle benzer bir diyalog yazmalarını ister.

a. Oku, tekrar et!

Tamer: Sibel. Masada kalem var mı acaba?

Sibel: Evet var. Lazım mı?

Tamer: Evet. Lütfen bana bir kalem ver.

Sibel: Tabii. Al. Peki sende kitap var mı?

Tamer: Var. Bak şurada.

b. Bu sözcükler ile tekrar diyalog yap!

Sözcükler: defter saat cüzdan fincan

harita hikâye ilaç nakit

3. Etkinlik:

Etkinlik adı: Baharatlar Sebzeler Meyveler

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Günlük hayatta sık kullanılan nesneler ve bunların kullanımlarına ilişkin basit soru ve cevap cümleleri üretir.

Özel kazanımlar: Öğrenci, günlük hayatta ihtiyaç duyabileceği nesne tüketim ürünlerini öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen öncelikle resimleri yansıtır. Öğrencilere yansıttığı görüntünün ne olduğunu bilip bilmediklerini sorar. Ardından resimlerin adlarını da yansıtır.

Resim 3.4: Baharatlar Sebzeler Meyveler

a.

b.

c.

ç.

d.

e.

f.

g.

h.

ı.

i.

Fotoğraflar ile sözcükleri eşleştiriniz

1. muz	()	5. karanfil	()	9. kimyon	()
2. bakla	()	6. susam	()	10. leylak	()
3. nane	()	7. zeytin	()	11. mısır	()
4. kahve	()	8. reyhan	()		

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Evimiz

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

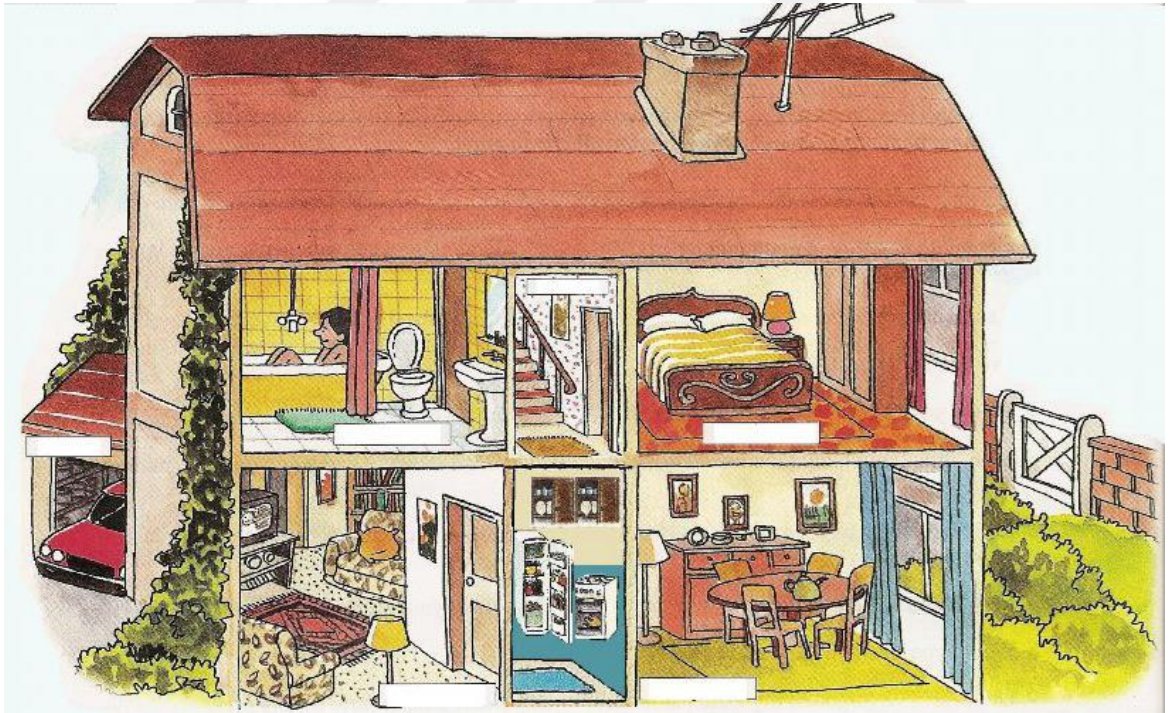
Genel kazanımlar: Basit cümlelerle yaşadığı mekânı (evi, sokağı, odayı vb.) betimler.

Özel kazanımlar: Öğrenci, günlük hayatta kullanacağı nesneleri, yerleri öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen öncelikle resmi yansıtır. Öğrencilere ne gördüklerini sorar. Gördüklerinden tanıdıklarını anlatmalarını ister. Ardından sözcükleri yansıtarak sözcüklerle nesneleri ve yerleri eşleştirmelerini ister.

a) Evin bölümlerini söyleyiniz.

Şekil 3.13: Evimiz Etkinliği

b) Aşağıdaki eşyalar evin hangi bölümünde yer alır? Söyleyiniz.

buzdolabı	fırın	perde
kitaplık	çamaşır makinesi	televizyon
musluk	bulaşık makinesi	koltuk
kanepe	yatak	elbise dolabı
saat	kilim	halı

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Ekle, Daha Uzun Cümle Oluştur

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Basit sözcüklerle kısa metinler oluşturur.

Özel kazanımlar: Öğrenci, daha önce öğrendiği sözcükleri kullanarak cümleler yapar. Her cümlede yeni bir sözcük ekleyerek daha uzun cümleler kurmayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen yapılacak etkinliği örnekler. Ardından etkinlikte öğretmek istediği sözcükleri öğrencilere dağıtarak benzer bir etkinliği kendilerinden yapmalarını beklediğini bildirir.

Örnekteki gibi cümleler yapınız.

Ben kırtasiyeden defter alıyorum.

Ben kırtasiyeden defter ve kalem alıyorum.

Ben kırtasiyeden defter, kalem ve cetvel alıyorum.

Ben kırtasiyeden defter, kalem, cetvel ve kitap alıyorum.

(manav, baharatçı, pazar vb. kullanınız.)

6. Etkinlik:

Etkinlik adı: Kulaktan Kulağa

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Dinleme

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kısa ve basit yönlendirmeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, daha önce öğrendiği sözcükleri doğru kullanmayı ve sesletmeyi öğrenir, öğrendiğini pekiştirir.

Yönergeler: Öğretmen sıradaki öğrencinin kulağına bir sözcük fısıldar. Bu sözcüğü duyan öğrenci hızlı bir şekilde yanındaki diğer öğrencinin kulağına hedef sözcüğü söyler. Öğretmen, sıra en son öğrenciye geldiğinde kulaktan kulağa söylenen sözcüğün doğruluğunu kontrol eder. Bu etkinlikle öğrencilerin dinleme ve sesletim becerileri geliştirilir.

Hedef sözcükler: mühendis, müdür, lezzetli, akraba, itfaiyeci

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Zıddını Söyle

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Gündelik hayattaki işaret ve simgeleri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, daha önce öğrendiği sözcüklerin karşıt anlamlılarını öğrenerek sözcük bilgisini artırır.

Yönergeler: Sınıftaki öğrencilerden 2 grup oluşturulur: A ve B grubu. A grubuna önceden seçilmiş sıfatlar yazılarak dağıtılır. B grubuna ise A grubuna verilen sıfatların tam zıddı yazılarak dağıtılır. Öğretmen A grubundaki bir öğrenciye söz vererek sıfatlardan birini söylemesini ister. A grubundaki öğrencinin söylediği sözcüğün tam zıddı olan B grubundaki öğrenci elini kaldırarak kendini belli eder. Böylece yeni sıfatı söyleme hakkı B grubuna geçmiş olur. Bu etkinlik yoluyla öğrencilerin sesletimleri geliştiği gibi onların dildeki yapıları da tanımları sağlanmış olur.

A Grubu

acele

cahil

esmer

kalabalık

B Grubu

yavaş

akıllı

sarıışın

tenha

temiz

kirli

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcüğe Sözcük Ekleme Oyunu

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Dinleme, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Temel kavramları anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, daha önce öğrendiği sözcükleri kullanarak duruma uygun yeni sözcükler türetir.

Yönergeler: Öğretmen bir sözcük söyleyerek öğrencilerden bu sözcüğün son harfiyle başlayan sözcükler bulmalarını ister. Oyun tüm sınıfın katılımıyla oynanabileceği gibi öğrencilerin gruplara ayrılmasıyla da oynanabilir. Sözcükler Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklerden seçilecektir:

Örnek: Öğretmen “kalem” sözcüğünü verir. Öğrenciler buradan masa > aşk > kamer > ramazan > nimet vb. sözcükler bulurlar.

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Dinleyelim Yazalım

Süre: 15 dakika

Beceri: Dinleme, Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Sosyal ve fiziki çevre ile ilgili temel kavram ve niteleyicileri anlar.

Özel kazanımlar: Günlük hayatta karşılaşılabileceği durumları anlatabileceği cümleler kurmayı öğrenir.

Yönergeler: Aşağıdaki metni öğretmen ilk olarak öğrencilere okur, öğrenciler sadece dinler. Ardından öğretmen metni daha yavaş okur, öğrenciler dinledikleri metni yazarlar. Öğretmen son kez daha hızlı okur ve öğrenciler yazdıklarını kontrol ederler.

Ardından metindeki hedef sözcüklerin doğru olup olmadığı kontrol edilir. Sözcüklerdeki türetmelere dikkat çekilir.

Bazen evimde bir **arıza** oluyor. **Tamir** için cep telefonu ile **tamirciyi** arıyorum. Tamirci evimize geliyor. **Arızalı** yeri **tamir ediyor**. Ona arıza ile ilgili soru soruyorum. O da bana **cevap** veriyor. Sonra **ücreti** soruyorum ve ödüyorum. O çok iyi bir tamirci.

arıza	>	arızalı yer	
tamir	>	tamirci	> tamir et-
soru sor-	X	cevap ver-	
ücret	X	ücreti öde-	

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Okuyalım Konuşalım

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişilerle ilgili bilgileri anlar. Ailesiyle ilgili bilgiler verir.

Özel kazanımlar: Kendisi ve ailesiyle ilgili karşı tarafa bilgi vermeyi öğrenir.

Yönergeler: Aşağıdaki metni öğrenciler okur ve metinle ilgili birbirlerine sorular sorarak metni anlamaya çalışırlar. Kendileri için yeni sözcükler varsa onların anlamlarını birbirlerinden öğrenirler.

Benim babam **tüccar**. Yabancı ülkelere **mal** alıyor ve satıyor. **Bazen tıbbi** malzemeler bazen de **zirai malzemeler** alıyor. Onun işi kolay değil, **zahmetli**. Bazen ürünler doğru zamanda gelmiyor. O

zaman **müşteriler şikâyet ediyor.**

Örnek sorular:

Tüccar ne iş yapıyor?

O ne tür malzemeler alıyor?

Onun işi kolay mı?

Müşteriler ne zaman şikâyet ediyor?

Tüccar nereden mal alıyor ve satıyor?

A2

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Teklif mi Rica mı / Kabul mü Ret mi?

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Dilek ve temenni ile ilgili temel kalıpları anlar.

Özel kazanımlar: Kendisi ve ailesiyle ilgili karşı tarafa bilgi vermeyi öğrenir.

Yönergeler: Cümleleri okuyunuz ve nedir karar veriniz.

1. A: Akşam sinemaya gidelim mi?	()
B: Akşam mı? Hımmm... Biraz işim var.	()
2. A: Bana yardım eder misin?	()
B: Tabii.	()
3. A: Benimle evlenir misin?	()
B: Ayyy inanmıyorum... Gerçekten mi!	()
4. A: Anne, sizinle gelebilir miyim? Lütfecen!	()
B: Hayır dedim kızım, hayır!	()
5. A: Size yardım edeyim mi?	()
B: Hiç gerek yok!	()
6. A: Kaleminizi 1 saniye alabilir miyim?	()

B: Hay hay!

()

2. Etkinlik

Etkinlik adı: İş Yaşamı

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kısa biyografiler gibi uzmanlık bilgisi gerektirmeyen kısa metinleri anlar.

Özel kazanımlar: Kısa metinleri ve metnin duygusunu sezmeyi öğrenir.

Yönergeler: Bu etkinlik (maaş maaş al- terfi et- / ol- zam zam iste-/ yap- / gel- (zamlan-) mesai saatleri / mesaiye kal-) sözcüklerini öğretmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Öğrencilere öncelikle bu sözcükler dağıtılır. İçinden bildikleri sözcükler olup olmadığı sorulur. Ardından metni okuyup ilgili sorulara cevap vermeleri istenir.

a) Metni okuyunuz.

Adım Murat. İyi bir işim ve kariyerim var. Ama maaşım yetmiyor. Mesai saatleri çok uzun ama az maaş alıyorum. Bu nedenle müdürümle konuşmak istiyorum. Onunla konuşacağım ve maaşıma zam isteyeceğim. Çok uzun zamandan beri aynı şirkette çalışıyorum. Bence daha iyi bir maaş benim hakkım. Odasına gideceğim ve “Ben sizin en eski elemanınızım. Bana zam yapın ya da terfi olmak istiyorum.” diyeceğim. Çünkü marketlerde ve pazarlarda her şeye zam geldi. Bu yüzden maaşım hiçbir şeye yeterli değil. Bazı günler mesaiye kalıyorum. Fakat bu kez de sabahları geç kalkıyorum ve işe geç kalıyorum. Belki de yeni bir iş arayacağım. Offf...

b) Aşağıdaki sözcükleri uygun cümlelere yerleştiriniz.

1. Sen ne kadar _____ alıyorsun?
2. Müdür elemanlara “Lütfen _____ uyun!” dedi.
3. Maaşınız yeterli değil mi? O zaman müdürünüzden zam _____ .
4. Maaş az bu nedenle bazı hafta sonları mesai _____ .
5. Elektrik ve suya yine zam _____ .

3. Etkinlik

Etkinlik adı: Sağlık

Süre: 10 dakika

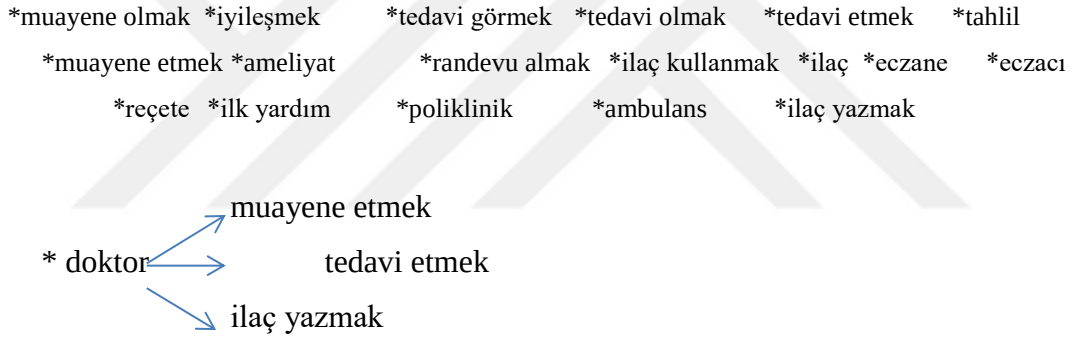
Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Günlük konuşmalarda sıklıkla geçen sözcükleri anlar.

Özel kazanımlar: Bir sözcüğün hangi sözcükle yan yana gelebileceği hakkında yorum yapmayı öğrenir.

Yönergeler: a. Bu iki etkinlik birbirine bağlantılı olarak yaptırılacaktır. Bu etkinlikte ilgili sözcükler öğretilecek, diğerinde bunları kullanmaları istenecektir. Birbiri ile ilişkili olan sözcükleri örnekteki gibi işaretleyiniz.

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Muayene Oluyoruz

Süre: 10 dakika

Beceri: Karşılıklı Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kendisine yapılan önerileri cevaplar, karşısındakine konuyla ilgili sorular sorar.

Özel kazanımlar: Daha önce öğrendikleri sözcükleri kullanarak konuşma hazırlama ve canlandırma yapmayı öğrenir.

Yönergeler: b. Sınıf doktor odası olarak düzenlenir. Öğrencilerden birinin doktoru diğerinin hastayı canlandırması istenir. Verilen sözcüklerin de içinde olacağı bir diyalog oluşturmaları ve onu sergilemeleri istenir.

Aşağıdaki ifadeleri kullanın ve konuşun.

1. Kişi: hasta

2. Kişi: doktor

* muayene olmak

* tedavi etmek / olmak

* şikâyet

* reçete yazmak vs.

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Tabu Oyunu

Süre: 10 dakika

Beceri: Karşılıklı Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Özel bir alanla ilgili temel terim ve ifadeleri kullanır.

Özel kazanımlar: Öğrenciler, din ve ilahiyatla ilgili temel sözcükleri öğrenir.

Yönergeler: Öğrenciler 2 gruba ayrılır. Verilen konulara uygun olarak aşağıdaki gibi oyun kartları hazırlanır. Oyunun kuralları açıklanır (Yasak/tabu olan sözcüklerin kullanılmayacağı, Sözcüğü bu sözcükleri kullanmadan karşı takıma açıklamaları gerektiği vb.). Öğrenciler din ve ilahiyatla ilgili temel sözcükleri bu oyun aracılığıyla öğrenmiş olurlar.

Konular: Cami: yasak sözcükler: namaz, abdest, ezan, minare

Ramazan: yasak sözcükler: iftar, oruç, sahur, davulcu

Abdest: yasak sözcükler: temizlik, namaz, çeşme, su

Şekil 3.14: Tabu Oyunu

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Resim Yorumlama

Süre: 10 dakika

Beceri: Bireysel Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Katıldığı etkinlikleri anlatır.

Özel kazanımlar: Özel günler, bayramlar hakkında deneyimlerini paylaşır.

Yönergeler: Öğretmen kısa süreliğine (örneğin 20 sn.) bu resimleri öğrencilere gösterir. Ardından bu resimde ne gördüklerini anlatmalarını ister. Soru cevap tekniği de kullanılabilir. Resim hakkında konuşulduktan sonra resmi destekleyecek okuma ya da dinleme etkinliğine geçilebilir.

Resim 3.5: Resimler Hakkında Konuş

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Ağları

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi, Konuşma

Kazanımlar

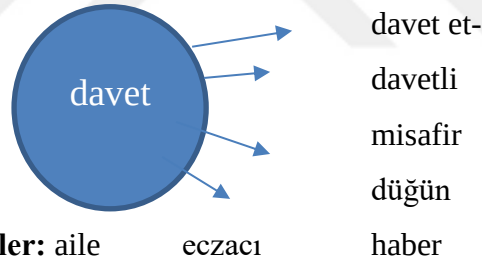
Genel kazanımlar: Belli durumlara uygun sorular sorar.

Özel kazanımlar: Verilen duruma uygun sözcük bulmayı ve karşısındakine bunu sormayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen tahtaya bazı sözcükler yazar. Öğrenciler bu sözcükleri not eder ve her sözcüğün yanına bu sözcüklerin onların zihninde uyandırdığı en az üç sözcük yazarlar. Sonrasında her öğrenci yazdığı üç sözcüğü okur, diğer öğrenciler de okunan sözcüklerin hangi sözcüğün çağrışımları olduğunu bulmaya çalışır.

Şekil 3.15: “davet” Sözcüğünün Çağrışımları

Örnek sözcük ve çağrışımları:

Tahtaya yazılabilecek diğer sözcükler: aile

eczacı

haber

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Mimik ve Hareketlerle Anlatma

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kendini ve başkasını tanıtan cümleler yazar. Kendi ve ailesi hakkında bilgi verir.

Özel kazanımlar: Öğrenci, duruma uygun konuşma yapar, duyduklarını yazar, bir durumu canlandırır.

Yönergeler: Daha önce öğretilen sözcüklerin tekrar yoluyla pekiştirilmesi amacıyla öğretmen seçtiği sözcükleri cümle içinde kullanır. Kurulan cümleler bir yere yazılarak öğrencilere dağıtılır. Öğrencilerin bir cümleyi seçerek mimik ve hareketlerle o cümleyi anlatmaları ya da canlandırmaları istenir. Diğer öğrencilerden de anlatılan / canlandırılan cümlelerin hangisi olduğunu bulmaları istenir. (Not: Koyu yazılmış sözcüklerin hedef sözcükler olduğunu varsayalım.)

Örnek cümleler: Ahmet **kitaplığına** **kitap**larını koydu.
Zeynep bayramda **akrabalarını** **ziyaret etti**.
Ali arkadaşlarıyla **bayramlaştı**.
Çocuklar **ebeveyn**lerinin ellerini öptüler.

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Tanımlama Oyunu

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Yaşadığı ya da şahit olduğu olayları ana hatlarıyla anlatır.

Özel kazanımlar: Öğrenci, kendisine verilen bir nesne/durum/kişiyi betimler.

Yönergeler: Öğretmen, bir sözcük seçerek o sözcüğün temsil ettiği nesneyi/olayı/kişiyi tanımlar. Sınıftan tanımladığı nesne/olay/kişinin ne/kim olduğunu bulmasını ister. Daha sonra gönüllü bir öğrenci aynısını yapar. Öğretmenin hazırladığı sözcüklerden rastgele birini seçer ve o sözcüğü tanımlar. Diğer öğrenciler tanımlananın ne olduğunu bulmaya çalışır.

Örnek: manzara: Ona / oraya bakıyoruz.
Güzel bir yer, mesela deniz, dağ, göl.
Orada dinleniyoruz, piknik yapıyoruz, oynuyoruz.

Kullanılabilecek örnek sözcükler: manzara meydan ziyaretçi kahkaha hayvan havuz

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Tombala

Süre: 15 dakika

Beceri: Yazma, Dinleme

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Sosyal ve fiziki çevre ile ilgili temel kavramları ve niteleyicileri anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, duyduğunu anlar ve oyunu kurallarına göre oynamayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen, öğretmek ya da daha önce öğrettiği sözcükleri hatırlatmak istediği yirmi beş sözcüğü tahtaya ya da kendisinin görebileceği bir kâğıda yazar. Öğrencilerden o zamana kadar öğrenmiş oldukları 15 sözcüğü bir kâğıda yazmalarını ister. Hazırladıkları tombala kartına her kutuya bir sözcük gelecek şekilde sözcükler yazmalarını ister. Kendi seçtiği sözcükleri rastgele seçerek okur. Öğrenciler öğretmen tarafından söylenen sözcük kendi tombala kartında varsa o sözcüğün üzerini çizer. Bu şekilde seçtiği tüm sözcükler söylenen ilk kişi oyunu kazanır ve tombala yapar.

Öğretmenin seçebileceği örnek sözcükler: acemi ailece asla bedava bedel beden cerrah ceviz ciddi dair devlet ecza falcı fırsat gayret gurur hâkim haklı hava yolu icat etmek ilan inşaat kalp karar

B1

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Hava Sözcüğünün Kullanımları

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Genel konular ile ilgili metinlerde anlamını bilmediği sözcük veya ifadeleri bağlamdan hareketle anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, metin içinde vurgulanan sözcüğün anlamını sezmeye çalışır.

Yönergeler: Öğrenciler metni okurlar ve hava sözcüğünün kullanımlarından anlamlarını tahmin etmeye çalışırlar.

Hepimiz ailece evde sıkıldık. **Hava almak (1)** için pikniğe gitmeye karar verdik. Sabah uyandık, **hava açtı (2)**, çok güzel bir hava vardı. Hazırlandık ve dışarı çıktık. Güneşte top oynadık, yürüdük, koştuk. Az sonra benim ateşim yükseldi. Çünkü temiz ve güneşli **hava çarptı (3)**. Biraz bekledikten sonra ben kendimi iyi hissettim. Sonra birden **hava bozdu (4)**. Gökyüzünü kara bulutlar sardı. Ardından yağmur başladı. Biraz daha bekledik. Sonunda kara bulutlar dağıldı ve tekrar güneş açtı. Biz kardeşimle oynadık ve **havadan sudan konuştuk (5)**. Sonra babam bize dondurma getirdi ve biz sevinçten **havalara uçtuk (6)**.

1. hava almak

- A) parayla hava almak
- B) temiz hava almak
- C) mutlu olmak
- D) havayı temizlemek

2. hava çarpmak

- A) havadan olumsuz etkilenmek
- B) havadan olumlu etkilenmek
- C) havayı çok sevmek
- D) güneş çıkmak

5. havadan sudan konuşmak

- A) önemli konular hakkında konuşmak
- B) hava olayları hakkında konuşmak
- C) su hakkında konuşmak
- D) oradan buradan konuşmak

2. hava açmak

- A) bulutlar dağılmak
- B) yağmur yağmak
- C) bulutlar çıkmak
- D) kar yağmak

4. hava bozmak

- A) üzülmek
- B) güneş çıkmak
- C) yağmur başlamak
- D) olumsuz düşünmek

6. havalara uçmak

- A) bomba patlatmak
- B) çok sevinmek
- C) uçağa binmek
- D) kuş uçmak

2. Etkinlik

Etkinlik adı: Havaalanı / Hava sahası

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Genel konular ile ilgili metinlerde anlamını bilmediği sözcük veya ifadeleri bağlamdan hareketle anlar.

Özel kazanımlar: Öğrenci, metin içinde vurgulanan sözcüğün anlamını sezmeye çalışır.

Yönergeler: Arapça kökenli *saha* sözcüğüne Türkçede, Türkçeleştirme ile *alan* karşılığı bulunmuştur. Bu sözcük yine Arapça olan *hava* sözcüğü ile *hava sahası* ve Türkçesi olan *alan* sözcüğü ile de *havaalanı* biçiminde yeni yapılar oluşturmaktadır. Günümüz Türkçesinde bu iki birleşik sözcük farklı iki havacılık terimi olarak kullanılmaktadır. Bir tanesi birleşik yazılırken diğeri ayrı yazılmaktadır. Aşağıdaki açıklamalar ile resimleri eşleştiriniz.

1. Uçakların kalkıp inmesi için yapılmış düz, açık ve asfaltlanmış geniş yer, uçak alanı. ()
2. Bir devletin yalnız kendisinin kullanma hakkı olduğu gökyüzü parçası ()

Resim 3.6: Hava Alanı ve Hava Sahası

3. Etkinlik

Etkinlik adı: “gibi” ile Kullanılan Sözcükler

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişisel yorum bildiren ifade ve kalıpları kullanır.

Özel kazanımlar: Öğrenci, bir sözcüğün farklı kullanımlarını öğrenir.

Yönergeler: Öğrencilere aşağıdaki sözcüklerin “gibi” ile birlikte kullanıldığını duyup duymadıkları sorulur. Duydularsa örnek vermeleri istenir. Etkinliğin amacı “gibi” sözcüğünün eşdizimlerini öğretmek ve sözcüğün kültürel derinliğini göstermektir.

Şekil 3.16: “gibi” ile Kullanılan Sözcükler

4: Etkinlik:

Etkinlik adı: Hayır Dualar / Beddualar

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Duygu ve düşüncelerini ifade eden kalıpları kullanır.

Özel kazanımlar: Öğrenci, kültürel zenginlik belirtisi olan kalıp sözlerin anlam ve kullanımlarını öğrenir.

Yönergeler: Öğrenciler hayır dua ve bedduanın farkını kavrar. Bunların kullanıldığı yerleri sezemeye çalışırlar.

	Hayır Dualar	Beddualar
Allah kaza bela vermesin!	_____	_____
Allah birini bin etsin!	_____	_____
Allah belanı versin!	_____	_____
Allah kahretsin!	_____	_____
Allah’a emanet olun!	_____	_____

Allah bereket versin!

Allah cezanı versin!

Allah bağışlasın!

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Sonu Nedir?

Süre: 10 dakika

Beceri: Yazma

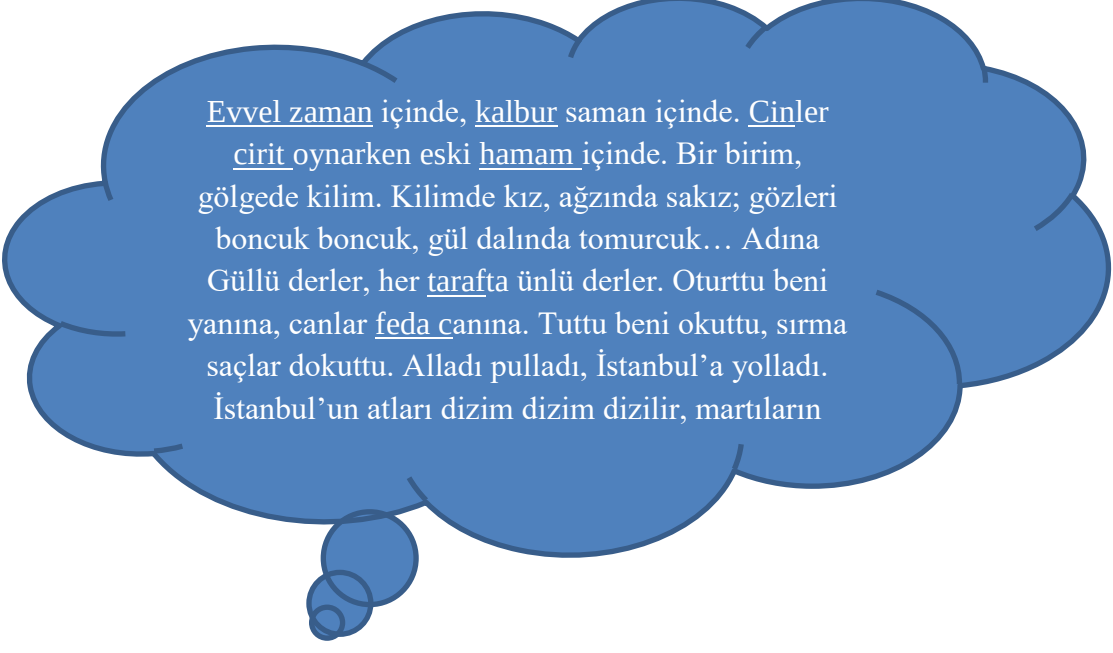
Kazanımlar

Genel kazanımlar: İlgi alanına giren konularda, kişisel görüş ve bakış açısını yansıtan metinler yazar.

Özel kazanımlar: Başlamış bir hikâyedeki olay örgüsünü anlar ve olayın devamını yazmayı öğrenir.

Yönergeler: Öğretmen metni bir kez okur, öğrencilerden dikkatli bir şekilde kendisini dinlemelerini ister. Ardından metni öğrencilere dağıtır. Metni okuduktan sonra eksik bırakılan son bölümü tamamlamalarını ister.

Şekil 3.17: “Sonu Nedir?” Etkinliği

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde. Cinler cirit oynarken eski hamam içinde. Bir birim, gölgede kilim. Kilimde kız, ağzında sakız; gözleri boncuk boncuk, gül dalında tomurcuk... Adına Güllü derler, her tarafa ünlü derler. Oturttu beni yanına, canlar feda canına. Tuttu beni okuttu, sırma saçlar dokuttu. Alladı pulladı, İstanbul'a yolladı. İstanbul'un atları dizim dizim dizilir, martıların

6. Etkinlik

Etkinlik adı: Neden ve Sonuçlar Üzerine Konuşma

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Davranışlarını sebepleriyle açıklar.

Özel kazanımlar: Olaylar arasındaki neden sonuç ilişkisini açıklamayı ve ifade etmeyi öğrenir.

Yönergeler: Ortaya çıkan bir olay ya da gerçekleşen bir durumun öncesi ve sonrasıyla ilgili çeşitli bağlamlar sunan neden ve sonuçlar da sözcük öğretiminde kullanılan tekniklerden biridir. Aşağıdaki nedenler ve sonuçları öğrencilere verilir. Onlardan bu duruma uygun bir hikâye çıkarmaları ve sınıfa anlatmaları istenir.

Tablo 3.15: Neden ve Sonuç Tablosu

Dikkatsizlik kötü hava koşulları alkol	kaza	yaralanma sakatlık vefat/ölüm
İştah Fazla yemek	Uyku uyumak	kâbus

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Çağrışımları Oyunu

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Beklenti ve umut ettikleri hakkında bilgi verir.

Özel kazanımlar: Söz hazinesini geliştirmeyi ve birlikte öğrenmeyi deneyimler.

Yönergeler: Öğrencilerden biri bir sözcük söyler. Başka bir öğrenci söylenen sözcüğün kendisinde yarattığı çağrışımı söyler. Diğer öğrencilere söz hakkı verilmesiyle

oyuna devam edilir. Örneğin ilk öğrenci “kader” sözcüğünü söylediğinde diğer öğrenci o sözcüğün çağrışımı olarak “kadere boyun eğmek / hayat / cesaret” vb. sözcükleri söyleyebilir.

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcükleri Doğru Gruba Yerleştirme

Süre: 10 dakika

Beceri: Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Standart dildeki konuşmaları genel hatlarıyla anlar.

Özel kazanımlar: Daha önce öğrendikleri sözcükleri hatırlar ve pekiştirirler.

Yönergeler: En az dört başlık altında toplanabilecek sözcükler karışık olarak listelenir ve öğrencilerden bunları doğru başlıklar altına yazmalarını ister. Bu etkinlik sözcüklerin hatırlanmasını ve neyle ilgili olduklarının anımsanmasını sağlar.

Sözcükler: rütbe harita dairesel maliyet iklim mevzi nema merkez aç
iktisatçı silah kıta gazi senetli rakam zam sıfır hava gazi
heyelan cephe

Başlıklar:

askerlik

coğrafya

ekonomi

matematik

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcüklerle Öykü Oluşturma

Süre: 10 dakika

Beceri: Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: İlgi alanına giren konularda, kişisel görüş ve bakış açısını yansıtan metinler yazar.

Özel kazanımlar: Daha önce öğrendiği sözcükleri kullanarak diğer öğrencilerle bir öykü ortaya konmasına yardımcı olur.

Yönergeler: Sınıf iki gruba ayrılır. Her iki gruba aynı sözcüler verilir. Verilen sözcükler üzerine öğrencilerin birlikte düşünmeleri en sonunda bir öykü hazırlamaları ve birbirlerine hazırladıkları metni sunmaları istenir.

Öğrencilere verilecek sözcükler: cennet, cenaze, cemaat, dua, dünya, hayat, cehennem, defnetmek

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcükler ile Öykü Oluşturma / Yazma

Süre: 10 dakika

Beceri: Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kişisel görüş ve bakış açısını yansıtan metinler yazar.

Özel kazanımlar: Daha önce öğrendiği sözcükleri kullanarak bir öykü yazar

Yönergeler: Kutularda yer alan sözcüklerle resimlerin eşleştirilmesi istenir. Ardından her sözcük ve resme uygun bir öykü anlatmaları ya da yazmaları beklenir.

1. hasret/özlem 2. firar et-/kaç- 3. fakirlik/yoksulluk 4. medet/yardım

Resim 3.7: Sözcükler İle Öykü Yapma

B2

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Bankada

Süre: 15 dakika

Beceri: Karşılıklı Konuşma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kendi uzmanlık alanıyla ilgili metinlerde kullanılan temel terim/cümle/ifadelerin vb. ne anlama geldiğini belirler.

Özel kazanımlar: Bir alana ait metinler üzerine çalışır. Yeni sözcükler öğrenir ve diğer öğrencilerin önünde metin canlandırmayı deneyimler.

Yönergeler: Diyaloğu okumaları ve ardından canlandırmaları istenir. Hazırlık için gerekli süre verilir. Ardından yeni sözcüklerin anlamını bağlamdan çıkarmaya çalışmaları beklenir.

Bankacı: Buyurun, işleminiz nedir?

Müşteri: Döviz hesabımı **iptal edip vadeli hesap** açtırmak istiyorum.

Bankacı: Tabii, hemen! Kimlik verebilir misiniz lütfen?

Müşteri: Buyurun!

Bankacı: Vadeli hesap günlük mü aylık mı olsun efendim?

Müşteri: Aylık ve **günlük vadeler** için **faiz oranlarınızı** öğrenebilir miyim?

Bankacı: Tabii, siz **devamlı müşterimiz** olduğunuz için sistem size en uygun faiz oranını tanımlayacaktır.

Müşteri: Yine de oranları öğrenebilir miyim?

Bankacı: Günlük faiz oranımız sizin için % 10; aylık faiz oranımız ise % 13. Aylık olanı tercih etmenizi tavsiye ederim. Her an ihtiyacınız olduğunda almak isterseniz de günlük vadeliyi tercih edebilirsiniz.

Müşteri: Haklısınız, aylık olsun. Vade sonunda **nakit paraya** ihtiyacım olursa çekebilir miyim?

Bankacı: Tabii, **vade sonunda** kârınızı ve anaparanızdan dilediğiniz miktarı **tahsil edebilirsiniz?** ... İşleminiz tamam efendim. Başka bir isteğiniz var mıdır?

Müşteri: Hayır! Çok teşekkür ederim! Hoşça kalın!

Bankacı: Güle güle!

2. Etkinlik

Etkinlik adı: “kafa” ile ilgili kullanımlar

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Kendi uzmanlık alanıyla ilgili metinlerde kullanılan temel terim/cümle/ifadelerin vb. ne anlama geldiğini belirler.

Özel kazanımlar: Bir alana ait metinler üzerine çalışır. Yeni sözcükler öğrenir ve diğer öğrencilerin önünde metin canlandırmayı deneyimler.

Yönergeler: Öğrencilerden metni okumaları ve koyu yazılmış deyimlerin anlamını metinden çıkarmaya çalışmaları istenir.

(Kafa ile ilgili konuşulabilecek diğer kullanımlar: kafasını kullan-, kafasının dikine git-, kafasını kurcala-, (bir şeyi) kafasına tak-, (biriyle) kafa bul-)

Başlangıçta **kafa göz yara yara** dil öğrenen öğrenciler uzun uğraşlar sonucu o dili öğrendikten sonra okuduklarını anlamaya ve anladıklarını özümlemeye **kafa yor**arlar. Önceleri **kafalarına girmeyen** konuları öğrenme gerçekleştikten sonra azıcık **kafaları karışsa** da anlamayı **kafalarına koyduklarında** sonuca kolayca ulaştıklarını görürler.

3. Etkinlik

Etkinlik adı: Şarkılardan Yararlanma

Süre: 10 dakika

Beceri: Dinleme, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Standart Türkçenin kullanıldığı metinleri anlar.

Özel kazanımlar: Şarkılarda geçen sözcükleri anlar.

Yönergeler: Şarkılar yetişkin ve küçük yaş gruplarına dil öğretirken dağılan ilgiyi yeniden derse çekmek ve yorgun zihinleri dinlendirmek için kullanılabilecek etkin bir yoldur. Müziğin sınıfta kullanılması dinleme becerisini de geliştirir.

Aşağıdaki şarkı öğrencilere 2 kez dinletilir ve koyu harflerle yazılmış sözcükler üzerine konuşulur.

Yakar Geçerim

Yine yüzünden düşen bin parça.
Dalıp dalıp uzaklara iç çekiyorsun?
Eğer bıçak kemiğe dayandıysa,
Niye bu **amansız acı**ya göz yumuyorsun?

Akıl kârı değil ızdırabın böylesi.
Bu **aşk** değil **esaretin** ta kendisi.

Ben senin yerinde olsam,
Ufak ufak uzarım durmam
Pılımı pırtımı toplar giderim.

Bakmam gözyaşına bakmam
Bir dakika bile katlanmam
Sevene **zulmedeni**, ezer geçerim.

O hâlden anlamıyor, **umursamıyorsa**,
Sen niye üzülüp **kahroluyorsun**?
Bu sonucun **vebali onun boynuna**,
Bırak inceldiği yerden kopsun.

Çalışılacak sözcükler: amansız acı / akıl kârı olmama- / aşk esaret / A
zulmet- > zulüm / umur > I umursa- / kahrol- > kahr / nIn vebali boynuna ol-/

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Çağrışımsal basamaklar Dizisi

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma, Yazma

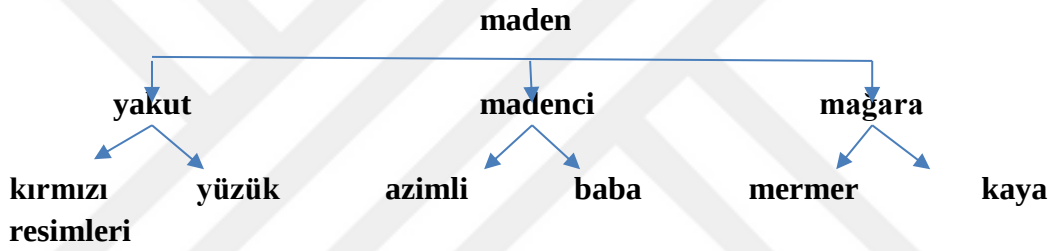
Kazanımlar

Genel kazanımlar: Uzmanlık alanıyla ilgili metinleri biçimsel özelliklerine uygun olarak yazar.

Özel kazanımlar: Belli bir alanın sözcük varlığına giren sözcükleri anlar ve onları kullanarak metin hazırlar.

Yönergeler: Aşağıdaki tablodaki çağrışımsal sözcükleri kullanarak öğrencilerden bir konuşma ya da yazma metni yazmaları istenir.

Şekil 3.18: Çağrışımsal Basamaklar Dizisi

4. Etkinlik: Verilen Sözcüklerle Hikâye Oluşturma

Daha önce öğretilmiş olan ve pekiştirilmek istenen sözcüklerden bazıları tahtaya yazılır. Sınıf ikiye ayrılır. Öğrencilerden bu sözcükleri kullanarak birer paragraflık hikâye yazmaları istenir. Etkinliğe bir cümle verilerek de başlanabilir.

Verilecek Sözcükler: heykel, sanatçı, şiir, sanat evi, şarkı, mimar

6. Etkinlik

Etkinlik adı: İyi Dilekler

Süre: 10 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Hedef kültüre ait kalıp ifadeleri doğru yerde kullanır.

Özel kazanımlar: Öğrendiği kültürel kalıpları pratik eder.

Yönergeler: Aşağıdaki iyi dilek kalıplarıyla açıklamaları eşleştirmeleri istenir.

Tablo 3.16: Kalıp İfadeler ve Açıklamaları

1. Şerefe!	a. Bir kişiyi yaptığı iyi işler veya başarıları dolayısıyla kutlamak için söylenen söz.
2. Tebrik ederim!	b. İçki masasında kadeh tokuştururken söylenen, o masada konuşulanların orada kalacağına dair söz verme anlamına gelen söz.
3. Allah kabul etsin!	c. Yeni çocuk sahibi olmuş ebeveyni çocuğun doğumundan ötürü tebrik etme cümlesi.
4. Hayırlısı olsun!	d. En iyisi olsun, seni onaylıyorum, olur, tamam anlamlarına kullanılan bir iyi dilek sözü.
5. Allah analı babalı büyütsün!	e. Namaz, oruç, hac görevi gibi ibadetleri yerine getirenler ile zekat verenler için kullanılan söz.

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Dinle ve Boşlukları Yaz

Süre: 15 dakika

Beceri: Dinleme

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Radyo yayını esnasında yapılan konuşmaları anlar.

Özel kazanımlar: Televizyon, radyo, gazete dilindeki ifadeleri takip eder.

Yönergeler: Etkinlik öğrencilere koyu yazılmış olan kısımlar boşluk bırakılacak şekilde verilecektir. Metin 2 kez dinletilecek ve öğrencilerden duydukları sözcükleri boşluklara yazmaları istenecektir. Ardından öğretilmesi hedeflenen sözcükler ve anlamları üzerine konuşulacaktır.

1. Dinleme: Adana Mersin otoyolunda gerçekleşen kazada yaralıları hastaneye kaldırılırken olay yeri incelemesine gelen polis ekipleri kazada sağ salım kurtulan şoförlerden biri ve şahitlerin **ifadelerini** aldı. Şoför kazaya kendisinin **sebepe** olduğunu, en kısa zamanda hem kendi aracını hem de karşı tarafın aracını **tamir ettireceğini** ve kimseden **DAn şikâyetçi olmayacağını** söyledi.

2. Dinleme: İlamsız bir **icra takibi** başlattım. Söz konusu olan işe **iade davası** sonucunda başlatılmış bir takiptir. **Malumunuz tespit davası** özelliğinden ötürü ilamlı

icraya konu edilemiyor. Başlatmış olduğum ilamsız takibin **itiraz süresi** doldu. Acaba söz konusu takibe itiraz edilip edilmediğini nasıl anlayabilirim?

Hedef Sözcükler: 1. Dinleme:

nIn ifadesini al-
(birisi) A sebep ol-
I tamir ettir-
DAn şikâyetçi ol-

2. Dinleme:

ilamsız icra takibi
işe iade davası
Malumunuz
tespit davası
itiraz süresi

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Kurum ve Kuruluşlar

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Teknik konulara ilişkin yönergeleri anlar.

Özel kazanımlar: Sorun ve o sorun için nereye başvurulması gerektiğini öğrenir.

Yönergeler: Aşağıdaki soruların yanıtı olabilecek kurum ve kuruluş adlarını sorular ile eşleştirilir.

Tablo 3.17: Kurum ve Kuruluşlar

1. Evden eve taşıma ücretiniz ne kadar?2. Araç plakasına yazılan ceza sorgulamalarını nereden yapabilirim?3. Kesintileri hangi kuruma bildirebilirim?4. Karanlıkta kaldık? Sorun ne zaman çözülür acaba?5. İdari Teşkilat kadroları nasıl belirlenir?6. Meclis başkentte mi bulunuyor?7. İmza için hangi birime gitmeliyim?8. Hukuki anlaşmazlığa hangi birim bakar?9. Gözaltına alınan kişiler nerede tutulur?   a. Meclisb. Sular İdaresic. Nakliye şirketi

- d. Nezarethane
- e. Müdüriyet
- f. Emniyet Müdürlüğü
- g. Hükûmet merkezi
- h. Elektrik İdaresi
- ı. Mahkeme

9. Etkinlik:

Etkinlik adı: Kurum ve Kuruluşlar

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma, Sözcük bilgisi

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirler.

Özel kazanımlar: Bir alanla ilgili deyim ve birleşik sözcükleri doğru yerlerde kullanmayı öğrenir.

Yönergeler: Kutunun içindeki deyim ve birleşik sözcükler tahtaya yansıtılır / öğrencilere dağıtılır. Öğrenciler bunların anlamı üzerine tartışır. Anlamlarını tahmin etmeye çalışır. Ardından paragraflar verilir. İlgili yerlere doğru deyim ya da birleşik sözcüğün yazılması istenir.

Sözcük ve İfadeler: • rağbet görmek • nasibini almak • Hatasıyla sevabıyla • taklidini yapmak • takdirini kazanmak • Zimmetine geçirmek •

1. Ağustos 2022’de yapılan kazı çalışmaları sonucu ortaya çıkan eserler sayesinde Moğolistan tekrar bilim insanları tarafından _____ başladı. Herkes oradaki buluntuların üzerindeki yazıların çözülmesini dört gözle bekliyor.

2. Hukuk kurallarını ve insan haklarını tanımayan insanların yol açtığı sorunlardan sadece buna sebep olan kişiler değil toplumun tamamı _____ .

3. Onu ne kadar çok sevdiğimi başka nasıl anlatabilirim ki! Her şeyiyle seviyorum onu, olduğu gibi. _____ .

4. Bazen aile toplantılarında büyüklerin _____ ölesiye gülerdik. Onlar gibi konuşur, onların çok sevdiğimiz hareketlerini yapmaya çalışırdır. Ne güzel günlerdi!

5. Son eseriyle herkesin _____. Özellikle önemli eleştirmenlerin yazdığı beğeni yazıları onu her şeyden daha çok mutlu etti.

6. _____ şirket paralarıyla gündeme gelen iş insanı hakkında söylenenlerin tamamını yalanladı.

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Yusuf Amca

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Metnin ana düşüncesini ve yardımcı düşüncelerini belirler.

Özel kazanımlar: Metin üzerine tartışmayı, metindeki ilişkiler biçimini fark etmeyi öğrenir.

Yönergeler: Aşağıdaki metni okuyunuz ve metinle ilgili soruları cevaplayınız. Her öğrencinin sorulara vereceği cevabı tek tek dinlemeye dikkat ederek etkinliği konuşma etkinliğine de çevirebilirsiniz. Üzerinde durulacak sözcükler koyu yazılmıştır.

Eskiden **sıhhiye memurları** vardı, yeni dilde sağlık memuru diyorlar. Babamın en küçük amcası, Yusuf Amcam sıhhiye memuruydu, tansiyon ölçer, evlere iğneye gider, **sünnet** yapardı, bir bakıma bütün erkek çocuklarının **korkulu rüyası**ydı. Necati Cumalı'nın Ay Büyürken Uyuyamam adlı hikâye kitabını okuyup sonra da o hikâyelerden birinden uyarlanan Adı Vasfiye filmini seyredince Yusuf Amcamı **hatırladım**. Karısı hep çapkınlığından dem vururdu onun. Biz çocuktuk ve bize bile amcamla ilgili doğru-yanlış hikâyeler anlatırdı, öyle ya iğneciye ve evlere girip çıkıyordu. Amcamsa hep gülerdi karısının bu kıskançlık krizleri karşısında. Yusuf Amcam çok yakışıklı biri değildi, ama bir

Fransız filminde **rahatlıkla** oynayabileceğini düşünmüştüm yıllar sonra. Önce karısı öldü, 45 yaşında filan, amcam da öldüğünde 50 yaşından fazla değildi. Evlerinin bahçesinde bir tulumba vardı, suyu oradan alırlardı. Her hikâyenin sonunda, duvara asılı tüfek patlamıyor işte. Tulumbanın bu hikâyede ne işi var, bilmiyorum...

Metin Altı Sorular: 1. Yusuf Amcanın karısı çocuklara sizce neden kocasıyla ilgili doğru-yanlış hikâyeler anlatırdı?

2. Eski dildeki sıhhiye memurunun yeni dilde sağlık memuru olması size ne anlatıyor?
3. Metindeki bütün erkek çocuklarının korkulu rüyasıydı ile ne kastediliyor?

C1

1. Etkinlik

Etkinlik adı: Dinler, İnançlar

Süre: 15 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

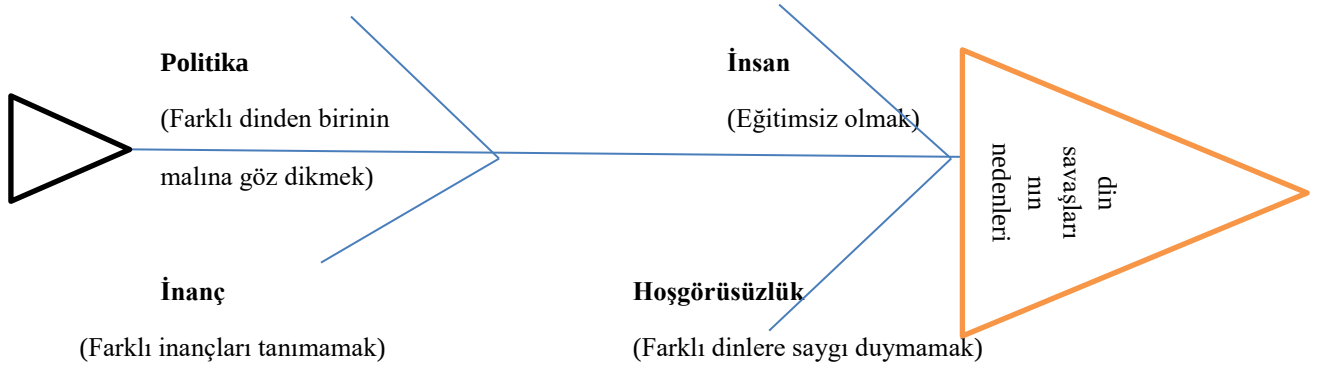
Genel kazanımlar: Karmaşık konularda düşüncelerini açık ve ayrıntılı bir şekilde ifade eder.

Özel kazanımlar: Farklı konularda tartışma ve sözcük bilgisini genişletme fırsatı bulur.

Yönergeler: Balık kılçığının baş tarafına sorun ifadesi/temel konu yazılır. Temel nedenler ana kılçıklar üzerine önem sırasına göre yazılır. Yazılan nedenlerin altına olası alt etmenler belirtilir.

Genel olarak dini savaşların konuşulacağı ve ilgili düzeye uygun olarak üst düzey bir söz varlığının öğretileceği bu etkinlik diğer düzeyler için de farklı sözcük kadrosuyla hazırlanabilir.

Şekil 3.19: Dinler ve İnançlar İle İlgili Konuşma

2. Etkinlik

Etkinlik adı: Münazara (Hukuk, Tıp, Askerlik, Din)

Süre: 15 dakika

Beceri: Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Toplumsal, mesleki ve akademik alanlarda dili amaca uygun, akıcı, doğru ve etkili bir biçimde kullanır.

Özel kazanımlar: İnsanlar karşısında, farklı konularda tartışma ve sözcük bilgisini genişletme fırsatı bulur.

Yönergeler: İki grup belirlenir. Jüri seçilir. Seçilen öğrenciler dışındakiler dinleyicin olur. Aşağıdaki konulardan biri seçilerek öğrencilere hazırlanmaları için süre verilir. Ardından öğrenciler kendilerine verilen süre içerisinde görüşlerini savunurlar.

Konular:

1. İntihar bir özgürlük değildir.
2. Kadınlar askere alınmalıdır.
3. Ötenazi hakkı yasallaşmalıdır.

Bu etkinlik çerçevesinde 1 konu seçilecektir. Bir grup verilen cümleyi savunurken diğer grup tam tersini savunacaktır. Diğer konular etkinlik için konu çeşitliliği sağlaması açısından yazılmıştır. Etkinlik konusu olarak verilen seçeneklerde altı çizili sözcükler bağlamında şu sözcüklerin öğretilmesi hedeflenmektedir:

1. İntihar, din konusu çerçevesinde ele alınacak olup günah, sevap, intihar etmek, cennet, cehennem, helal, haram, yaşama hakkı ve ahlak sözcükleri öğretilecektir.
2. Konu askerlik bağlamında değerlendirilecek olup rütbe, harp, bedel, vatan borcu, teslim, terfi, tezkere, silah, silahlı kuvvetler sözcükleri öğretilecektir.
3. Konu, içeriği açısından Tıp ve Hukuk alanlarını ilgilendirdiğinden bu çerçevede öğretilecek sözcükler şunlardır: Tıp: vücut, bitkisel hayat, hekim, ruh hekimi, kalp, cerrah; Hukuk: yaşama hakkı, ölme hakkı, hukuk devleti, kanun, hür (=özgür), mahkeme, taahhüt.

3. Etkinlik

Etkinlik adı: Hukuk İle İlgili Sözcükler

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Karmaşık konulardaki metinlerin ana konusunu anlar.

Özel kazanımlar: Bir alana özgü metinlerin dili üzerine çalışır.

Yönergeler: Protokolde geçen altı çizili sözcük ve ifadelerin anlamları protokol metninden çıkarılmaya çalışılır. Sınıfça sözcüklerin anlamları tartışılır, gerekirse sözlükten yardım alınır.

Tablo 3.18: Protokol Örneği

ANLAŞMALI BOŞANMAYA DAİR PROTOKOL	
..... ile	
..... ile aralarında karşılıklı olarak anlaşarak BOŞANMAYA karar vermiş olup iş bu protokol tanzim edilmiştir.	
Bu protokol gereğince ;	
1-	 ile karşılıklı olarak boşanmayı kabul ederler,
2-	'ta 'ta bulunan her türlü şahsi eşyası ile çeyiz olarak getirmiş bulunduğu eşyalarının tümünü almış olup, eşya olarak başka alacağı olmadığını kabul eder. Aynı şekilde'ın da,.....'tan her hangi bir eşya alacağı yoktur.
3-	Boşanma sebebiyle her iki taraf birbirlerinden tedbir , yoksulluk nafakası veya her hangi bir şekilde maddi ve manevi tazminat talebinde bulunmamaktadırlar.
4-	Taraflar yukarıda yazılı şartlarda anlaşmış olup, iş bu protokol tarafından açılacak boşanma davasında anlaşmalı boşanmanın esası olarak Mahkemede delil olarak kullanılacaktır.
İş bu protokolü okuduk, irademize uygun bulduk ve karşılıklı olarak imza altına aldık.	

4. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcük Tahmin Etme

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma, Sözcük bilgisi, Konuşma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Uzmanlık alanıyla ilgili terimleri anlar.

Özel kazanımlar: Bir alana özgü metinlerdeki sözcüklerin yapısı üzerine tartışır.

Yönergeler: Sınıf iki gruba ayrılır. Karışık olarak kendilerine verilen sözcüklerin tekil biçimlerini tahmin etmeleri istenir.

Verilecek sözcükler: elbise tahkikat ithalat taksimat hissiyat küsurat beyanat tamirat nakliyat tafsilat salavat tatbikat tazminat teçhizat zayıat tahkimat elyaf evham fukara haşerat tahribat

Tekil biçimler bulunduktan sonra bir grup diğerine bir sözcük söyleyerek karşı gruptan kendilerine o sözcükle ilgili bir hikâye veya olay anlatmalarını ister. İstenen yerine getirilirse bu kez aynı şeyi diğer grup yapar. Etkinlik bu şekilde devam eder.

5. Etkinlik

Etkinlik adı: Deyimler ve Anlamları

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Uzmanlık alanıyla ilgili terimleri anlar.

Özel kazanımlar: Deyimlerin ne anlama geldiği üzerine kafa yorar, yeni deyimler öğrenir.

Yönergeler: Aşağıdaki açıklamalar okunur ve hangi deyimle eşleşebileceği düşünülür.

Tablo 3.19: Deyimler ve Anlamları

Açıklamalar	Deyimler
İki sevdalının istediği şey nedir? Birbirlerine kavuşmak değil mi? İşte nihayet onların dileği gerçekleşiyor!	Aklına yatmak
Babam o kadar inatçı ki! Ne söylesem ayak direyip bu inadından vazgeçmiyor. Tam bir keçisin baba!	Deveye hendek atlatmak
Arkadaşım benden bir şey saklıyordu. Sonunda dayanamadı ve konuşmaya karar verdi. Yani açıkça söylemekten kaçındığı bir sorunu sonunda açıklamaya karar verdi.	Muradına ermek
İnsanlara bir durumu anlatmak çoğu zaman çok zordur. Hatta o kadar zordur ki bazen bir çocuğa anlatmak bile onlara anlatmaktan daha kolaydır. Çünkü insanlar kolaya kaçmayı severler.	Nuh deyip peygamber dememek
Eli ayağı düzgün, iyi bir kadın bulup evlenebilir, geç de olsa çoluk çocuğa karışabilirdim. Bunlar bana mantıklı gelmişti.	baklayı ağzından çıkarmak

6. Etkinlik

Etkinlik adı: İkilemeler

Süre: 10 dakika

Beceri: Okuma, Konuşma

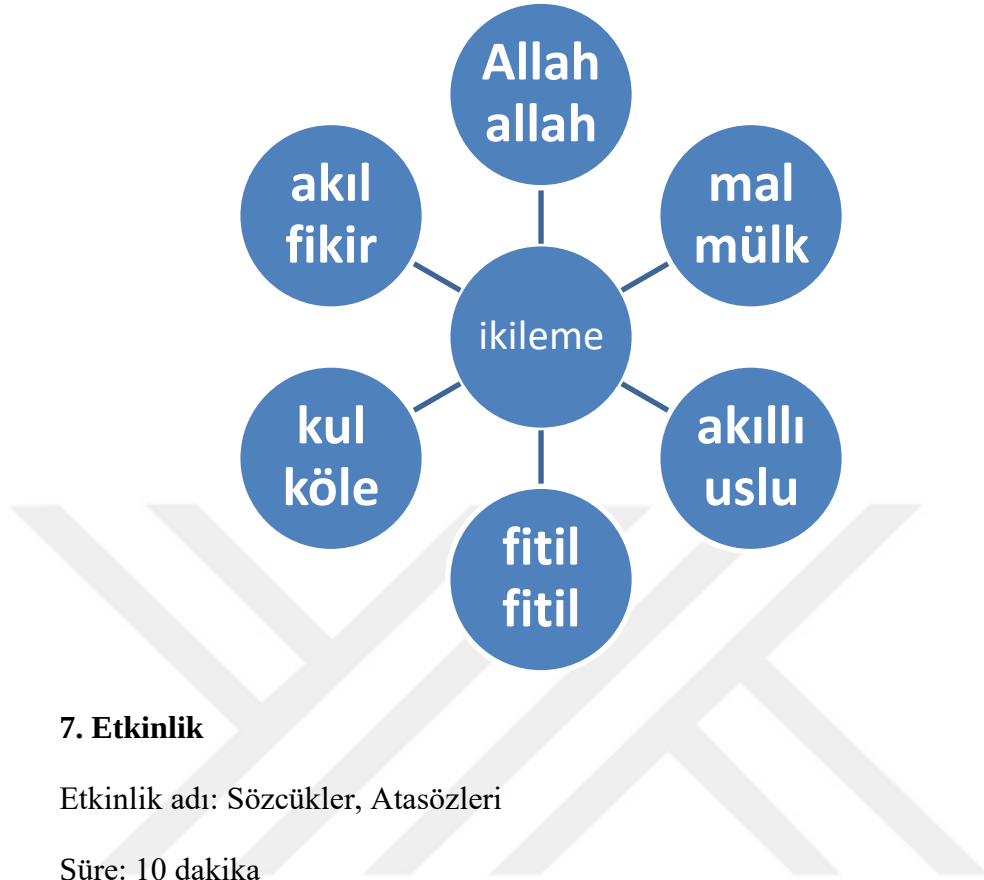
Kazanımlar

Genel kazanımlar: Metinlerdeki örtülü anlamları, göndermeleri anlar.

Özel kazanımlar: Yeni söz birliklerinin anlamlarını ve kullanımlarını öğrenir.

Yönergeler: İkilemeler dilde kullanılan kalıp sözlerden bir grubudur. Öğrencilere bu söz grupları verilir ve ne anlama geliyor olabilecekleri sorulur. Öğrenciler bu sözler üzerine tartışır ve anlamını birlikte öğrenirler.

Şekil 3.20: İkilemeler

7. Etkinlik

Etkinlik adı: Sözcükler, Atasözleri

Süre: 10 dakika

Beceri: Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Metinlerdeki örtülü anlamları, göndermeleri anlar.

Özel kazanımlar: Yeni söz birliklerinin anlamlarını, kullanımlarını ve yeni atasözlerini öğrenir.

Yönergeler: “zarar” sözcüğünün birlikte kullanıldığı sözcükler aşağıdaki şemada gösterilmiştir. Bu sözcükleri de kullanarak aşağıdaki atasözleri üzerine konuşulur. Konuşmanın ardından öğrencilerden seçtikleri atasözü ile ilgili bir paragraf yazmaları istenir.

Şekil 3.21: “zarar” Sözcüğünün Kullanımları

“Öfkeyle kalkan **zarar**la oturur.”

“**Zarar**ın neresinden dönülürse kardır.”

8. Etkinlik

Etkinlik adı: Hedef Dilden Anadiline Çeviri

Süre: 15 dakika

Beceri: Yazma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Metinlerdeki örtülü anlamları, göndermeleri anlar.

Özel kazanımlar: Yeni söz birliklerinin anlamlarını, kullanımlarını ve yeni atasözlerini öğrenir.

Yönergeler: Çeviri etkinliğinde çeşitli düzeylerde cümle, diyalog ve edebi metin çevirisi yaptırılabilir. Öğrencilerden hedef dildeki bir metni kendi dillerine çevirmeleri istenir. Okuma metinleri sonraki dersleri için de hazırlık yapmak anlamına gelir. Örneğin metindeki yeni sözcükler ve dilbilgisi yapıları bir sonraki derste metni anlamak için kolaylık sağlayacaktır. Çeviri yazılı ya da sözlü olarak yapılabilir.

Öğrencilerden aşağıdaki metni kendi dillerine çevirmeleri istenir. Öğrenciler çeviri yaparken koyu yazılmış yerlerde zorlanmadıklarını hissedeceklerdir.

“5 ay önce arkadaşına yaptığı ofansif bir espriden **siyasal İslamcı mağduriyeti** devşirip **hayatından**, **kıyafetinden**, yaşam biçiminden ödün vermediği için kin güttükleri bir kadını **esir alan** saray yargısının bu gibi **hukuka aykırı kararları alenen** suçtur.”

9. Etkinlik

Etkinlik adı: Otantik Metinler

Süre: 15 dakika

Beceri: Okuma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Metnin atıfta bulunduğu tarihî ve sosyal öğeleri, verilen bilgilerden hareketle belirler.

Özel kazanımlar: Yeni söz birliklerinin anlamlarını, kullanımlarını ve yeni atasözlerini öğrenir.

Yönergeler: Öğrenciler sınıfta öğrendiklerini dışarıdaki gerçek dünyaya aktaramadıkları için öğrencilerin doğal dilin kullanıldığı çeşitli durumlara maruz bırakılması yararlı olacaktır. Bunun için öğretmen sınıfa gazete köşe yazıları getirebilir. Bu tür etkinlikler ileri düzeydeki öğrenciler için uygundur.

Resim 3.8: Otantik Metin Oluşturma

Türkiye Barolar Birliği (TBB), arkadaşıyla şakalaşırken imam hatiplilerle ilgili bir ifade kullanan şarkıcı Gülşen'in tutuklanmasına tepki gösterdi: “Tutuklama müessesesi, daha evvel defalarca görüldüğü üzere, söz konusu olayda da Sulh Ceza Hakimliği tarafından bir cezalandırma aracı olarak kullanılmaktadır.”

Dolar/TL üst üste üçüncü gününde de yükselişini sürdürürken 18,17'yle 2022 zirvesini de yeniledi. Kurda yükseliş ivmesi devam ederken, risk primi düştü.

Fotoğraf: Reuters

Geçen hafta Merkez Bankası, yüzde 80'e varan resmi enflasyona rağmen uzun bir aradan sonra politika faizini 100 baz puan indirerek yüzde 13'e çekti. Banka bu kararının ardından kredilere de düzenleme getirildi. Faiz indirme kararının ardından dolar/TL'nin ilk tepkisi 18 seviyesini geçmek olmuştur. Kur bu hafta da 18 üzerindeki seyrini sürdürüyor.

Öğrenciler üzerinde hiçbir değişiklik yapılmamış olan bu metinler sayesinde gazete dilinde Arapçadan geçmiş sözcüklerin nasıl kullanıldığını görme fırsatı bulacaklardır. Örneğin yukarıdaki ilk gazete kupüründe imam hatipliler / ifade / müessese (tutuklama müessesesi) / daha evvel / defalarca / Sulh Ceza Hakimliği / tarafından / cezalandırma gibi sözcüklerin kullanımına doğal bir örnek vardır. Öğrenciler ikinci metinde de zirve / devam et- / Merkez bankası / resmî / rağmen / faiz / karar / faiz indirimi / seyir > seyrini sözcüklerinin kullanımını görecektir.

10. Etkinlik

Etkinlik adı: Rol Yapma Oyunu

Süre: 15 dakika

Beceri: Dinleme, İzleme, Canlandırma

Kazanımlar

Genel kazanımlar: Konuşmayı seçici dinleme yoluyla anlar.

Özel kazanımlar: Eğlenceli bir video aracılığıyla yeni deneyimler kazanır, canlandırma sayesinde yaparak öğrenir.

Yönergeler: Öğrencilerden geçici olarak başkası olması ve hedef dili kullanarak onu canlandırması istenir. Onlardan duruma uygun hikâyeler üretmeleri ve onu oynamaları beklenir. Bu sayede deneyerek ve yaşayarak öğrenme imkânı yakalamış olurlar.

Fikir vermesi açısından aşağıdaki linkteki video öğrencilere izletilir. Ardından benzerini öğrencilerin yapması istenir. Hazırlanmaları için öğrencilere gerekli süre verilir. Etkinlikte kullanılacak sözcükler de öğrencilere verilir: mübaşir hâkim/hâkime haciz miras davası gasp cinayet dava tahsis et- müvekkil vb.

Boşanma Davası - Güldür Güldür 15.Bölüm.mp4

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışma kapsamında Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler tespit edilerek bunların Türkçede anlamsal, yapısal ve sesbilimsel açıdan ne gibi değişimler geçirdiği belirlenerek sözcükler düzeylere ve temalarına göre sınıflandırılmış ve etkinlikler oluşturularak yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrenci ve öğretmenlerin kullanımına sunulmuştur. Çalışmanın sonunda elde edilen değerlendirmeler şöyledir:

4.1. Anlam Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerin bir kısmı Arapçadaki anlamını korumuş olsa da bazı sözcüklerde çeşitli anlambilimsel değişimler görülmüştür. Bazı sözcükler Arapçada taşıdığı anlamların sadece biri ya da ikisi ile geçmiş, bazı sözcüklerin anlamı Arapçada olduğundan daha geniş bir anlamsal boyuta taşınmış, anlamı genişlemiş, bazı sözcüklerde ise sözcük anlamsal açıdan Arapçada taşıdığı anlamlardan uzaklaşarak Türkçede tamamen başka bir kavramı anlatır hâle gelmiştir. Anlam bölümünde üç alt başlık yer almaktadır. Bu başlıklar: Anlamı Daralan Sözcükler, Anlamı Genişleyen Sözcükler, Anlamı Kayan Sözcüklerdir. Anlamı Daralan Sözcükler bölümünde 43, Anlamı Genişleyen Sözcükler bölümünde 138, Anlamı Kayan Sözcükler bölümünde 222 sözcük olmak üzere bu bölümde toplam 403 sözcük yer almaktadır. Bu sayı çalışmada değerlendirilen 2512 sözcüğün % 16'sını oluşturmaktadır. Arapçadan geçen sözcükler içinde % 16'lık bir bölümünün anlam bilimsel açıdan farklılaştığı belirlenmiştir. Bu da Türkçeyi yabancı dil olarak öğrenen Arap öğrencilere yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde sözcük öğretirken bu farklılıkları göz önünde bulundurmaya zorunlu kılmaktadır.

Anlam bölümü kendi alt başlıkları içinde değerlendirildiğinde en çok sözcüğün Anlamı Kayan Sözcükler içinde yer aldığı görülmektedir. 222 sözcüğün alındığı dildeki

anlamıyla bir bağının kalmadığı, geldiği dilde bambaşka bir anlam değeri kazandığı görülmüştür. Bu sözcüklere literatürde yalancı eşdeğerlikler de denmektedir. Yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde en çok bu sözcüklere dikkat etmek gerekmektedir. Çünkü sözcük öğretiminde en çok bu sözcüklerde yanlışla düşüldüğü görülmektedir. Öğrenciler kendi dillerinden anlam aktarımı yaparak sözcükleri doğru bildiklerini sanmakta, öğrendikleri yeni dilde aynı sesletime sahip bu sözcükleri kendi dillerinden bildikleri anlamda kullanarak yanlış yapabilmektedirler. Anlam bölümünün anlamı genişleyen sözcükler alt başlığında toplam 138 sözcük tespit edilmiştir. Bu sözcüklerin Arapçada sahip oldukları anlam alanına göre yeni kullanılmakta oldukları dilde farklı anlamlar edinerek anlam yelpazesinin genişlemiş olduğu görülmektedir. Başka bir deyişle Arapçada dar bir anlam alanına sahipken Türkçede daha geniş bir anlam ağına sahip olmuşlardır. Anlamı daralan sözcükler alt başlığında ise 43 sözcük yer almıştır. Dolayısıyla anlam bölümünde yer alan sözcükler içinde en az sayıya sahip sözcük bu bölümde yer almıştır. Bu bölümde yer alan sözcükler Arapçada daha geniş bir anlam alanına sahipken bunların Türkçedeki anlamlarının daraldığı görülmüştür.

4.2. Yapı Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler

Alıntı Arapça sözcüklerin yapısının incelendiği bu bölümde hiçbir ek almamış ve başka bir sözcükle birleşmemiş basit sözcükler, doğrudan alınan sözcükler olarak değerlendirilmiş; Arapçadan Türkçeye giren sözcükler, Türkçe ya da Türkçedeki başka dillerden alıntı diğer sözcükler ya da eklerle birlikte yeni bir sözcük oluşturmuşsa bu yapılar ilgili dillerin adı ile ayrı bir başlık altında sınıflandırılarak incelenmiştir. Buna göre bu bölümdeki alt başlıklar Arapçadan Doğrudan Alınan Sözcükler, Türkçe ve Arapçadan Oluşan Sözcükler, Arapça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler, Arapça ve Farsçadan Oluşan Sözcükler, Farsça ve Arapçadan Oluşan Sözcükler, Arapça ve Fransızcadan Oluşan Sözcükler, Fransızca ve Arapçadan Oluşan Sözcükler, Arapça ve İngilizceden Oluşan Sözcükler, Arapça ve Rumcadan Oluşan Sözcükler, Arapça ve İtalyancadan Oluşan Sözcükler, Arapça Farsça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler, Arapça Türkçe ve Farsçadan Oluşan Sözcükler, Farsça Arapça ve Türkçeden Oluşan Sözcükler, Arapça Türkçe ve Fransızcadan Oluşan Sözcükler, Arapça İtalyanca ve Türkçeden Oluşan Sözcükler, Arapça Türkçe ve İtalyancadan Oluşan Sözcükler, Arapça Rumca Türkçeden Oluşan Sözcükler, Arapça Türkçe ve Rumcadan Oluşan Sözcükler, Arapça

Türkçe ve Sırpçadan Oluşan Sözcükler, Arapça Fransızca ve Türkçeden Oluşan Sözcükler olarak adlandırılmıştır.

Arapçadan doğrudan alınan sözcükler alt başlığında hiçbir ek almamış ve başka bir sözcükle birleşmemiş basit sözcükler yer almıştır. Bu bölümdeki sözcük sayısı 663'tür. Türkçe ve Arapçadan oluşan sözcükler alt başlığında *nasıl Tr. ne + Ar. aşı* örneğindeki gibi ilk parçası Türkçe ikinci parçası Arapça olan 4 sözcük tespit edilmiştir.

Arapça ve Türkçeden oluşan sözcükler alt başlığı kendi içinde Arapça bir sözcük ve Türkçe eklerden oluşan yapılar, bir Arapça ve bir Türkçe sözcükten oluşan yapılar, bir Arapça bir Türkçe ve bir Arapça sözcükten oluşan yapılar, Arapça iki sözcük ve Türkçe eklerden oluşan yapılar biçiminde alt başlıklara ayrılmıştır. Bu bölümlerde iki dilin sözcük ve ekleriyle değişik sözcük ve söz birliklerinden yapılmış sözcükler ve söz öbekleri yer almıştır. Örneğin *adliyecisi* gibi bir Arapça sözcük ile Türkçe +CI ekinden oluşmuş örnekler; *akıllı uslu* örneğinde olduğu gibi Arapça ve Türkçe sözcükler ile Türkçe +II eki ile oluşmuş yapılar; *mide fesadı* Arapça iki sözcüğün Türkçe dilbilgisi kurallarına göre bir araya geldiği ve kullanıldığı sözcükler bu bölümlerde yer almıştır. Buna göre:

Arapça bir sözcük ve Türkçe eklerden oluşan yapılar alt başlığında *adliye + ci*, *ahiret + lik* gibi toplam 2908 türemiş sözcük yer almıştır.

Bir Arapça ve bir Türkçe sözcükten oluşan yapılar alt başlığında *akıl dışıcılık ve addedilme* örneklerinde olduğu gibi toplam 485 sözcük ve söz grubu yer almıştır.

Bir Arapça bir Türkçe ve bir Arapça sözcükten oluşan yapılar alt başlığında şartlı birleşik cümle ve şartlı birleşik zaman örnekleri (2 örnek) yer almıştır.

Arapça iki sözcük ve Türkçe eklerden oluşan yapılar alt başlığında *aile hayatı* gibi tamlamalar; *sabahçı kahvesi* gibi ilk Arapça sözcükten sonra +çI, +II, +III ekleri ve sonra ikinci Arapça sözcükten oluşan yapılar ile +II...+sIz, +sIz...+sIz, +(s)I...+(s)InA ekleri ile oluşmuş çeşitli tekrar grupları da yer almıştır. Bu bölümde bu şekilde oluşmuş toplam 172 tespit edilmiştir.

Arapça ve Farsçadan oluşan sözcükler alt başlığında Arapça bir sözcük ve Farsça ek ile ya da bir Arapça bir Farsça sözcüğün birleşmesiyle oluşmuş birleşik sözcükler ve türemiş sözcükler yer almaktadır. Bunlar Arapça sözcüğün ardına Farsça -

dar, -gâh, -kâr, -hane, -name, -baz, -ger, -perest, -çe, -ber, -keş, -ane, -zede eklerinin eklenmesiyle oluşmuş yapılardır. Bu eklerden en çok kullanılanlar -kâr (11) ve -dar (8)'dir. Ekler dışında Arapça ile oluşturulan birleşik sözcüklerde en fazla hane (15) ve name (11) sözcüklerinden yararlanılmıştır. küfürbaz Ar. kufr + Far. -bâz gibi örneklerin yer aldığı bu bölümde toplam 73 sözcük vardır.

Farsça ve Arapçadan oluşan sözcükler alt başlığında Farsça ve Arapçadan oluşmuş birleşik sözcükler yer almıştır. Bu bölümde *der-*, *nâ-*, ve *ez-* ön eki ile ve doğrudan iki dile ait sözcüklerin birleşmesiyle oluşan namahrem Far. nâ- + Ar. mahrem gibi 12 birleşik yapı vardır.

Arapça ve Fransızcadan oluşan sözcükler alt başlığında Arapça ve Fransızcadan oluşan *tarihî roman* örneği gibi 17 yapı vardır.

Fransızca ve Arapçadan oluşan sözcükler alt başlığında Fransızca ve Arapçadan oluşan *biyokimya* örneğindeki gibi *bio-*, *biyo-*, *elektro-* ön ekleri ile oluşmuş sadece 3 yapı vardır. Bunlar, Arapça sözcüğe Fransızca bir ön ek getirilmesiyle oluşmuş yapılardır.

Arapça ve İngilizceden oluşan sözcükler alt başlığında Arapça İngilizceden oluşan sadece 1 yapı vardır. O da Arapça hucûm “üstüne yürüme, saldırma, saldırı” sözcüğüne İngilizce boat “bot” sözcüğünün ses bakımından Türkçeleşmiş halinin eklenmesi ile oluşmuştur.

Arapça ve Rumcadan oluşan sözcükler alt başlığında Arapça Rumcadan oluşan sadece 1 yapı vardır. Arapça lokma sözcüğüne Rumca anahtar sözcüğünün eklenmesi ile oluşmuş bir sıfat tamlamasıdır: *lokma anahtar*.

Arapça ve İtalyancadan oluşan sözcükler alt başlığında Arapça İtalyancadan oluşan 3 yapı vardır ve üçü de sıfat tamlamasıdır. Örnekler: şerit makarna, taklit mobilya, tarihî tiyatro.

Arapça Farsça ve Türkçeden oluşan sözcükler alt başlığında yer alan örnekler, Arapça bir sözcüğün ardına Farsça ve Türkçe ekler eklenerek (kumar+baz+lık) ya da Arapça sözcüğün ardına Farsça bir sözcük, onun ardına da Türkçe bir ek eklenmesiyle

oluşturmuştur (akıl+hastane+si). Bu bölümdeki yapıların bir bölümü (31 tanesi) isim tamlaması biçiminde, bir bölümü sıfat tamlaması biçiminde, bir bölümü isim (20 adet), bir bölümü de zarf biçimindedir. Bu şekilde oluşmuş toplam 71 örnek bulunduğu tespit edilmiştir.

Arapça Türkçe ve Farsçadan oluşan sözcükler alt başlığında ilk sözcüğü Arapça, üçüncü sözcüğü Farsça, ikisini birbirine bağlayan ve ikisi arasında ilişki kuran ekin Türkçe olduğu örnekler yer almıştır. Bu işlevde, bu bölümde +IIk, +sIz, +II ekleri ile belirtisiz isim tamlaması ve sıfat tamlaması biçimindeki *terbiyeli köfte* gibi 16 adet yapı yer almıştır.

Farsça Arapça ve Türkçeden oluşan sözcükler alt başlığında sadece 3 yapı yer almıştır. Bu sözcükler çardak (Farsça çehâr “dört” + Arapça tāk “kemer, kubbe” > çār-tāk’tan) sözcüğünün +II ve +sIz ekiyle oluşturulmuş iki biçimiyle Farsça na- ön eki, Arapça mahrem sözcüğü ve Türkçe +IIk ekinin birleşmesiyle oluşmuş namahremlilik sözcükleridir: *çardaklı, çardaksız, namahremlilik*.

Arapça Türkçe ve Fransızcadan oluşan sözcükler alt başlığında yer alan 8 söz grubunun yapısı şöyledir: Birinci sözcük Arapça, ikinci sözcük Fransızcadır: *noktalı virgül* gibi. Birinci sözcüğün ardına gelen çeşitli Türkçe ekler, farklı kökenli bu iki sözcüğü sıfat grubu biçimine getirmiştir. Burada kullanılan ve sıfat yapan bu ekler şöyledir: +II, +mIş, +sAl, +IIk.

Arapça İtalyanca ve Türkçeden oluşan sözcükler alt başlığında yer alan 9 yapı, belirtisiz isim tamlaması biçiminde oluşturulmuş yapılardır: *kahve makinesi* gibi. Birinci sözcük Arapça, ikinci sözcük İtalyancadır. Türkçe biçim ise belirtisiz isim tamlamasındaki +sI ekidir.

Arapça Türkçe ve İtalyancadan oluşan sözcükler alt başlığında yer alan iki yapı, birinci tarafı Arapça, ikinci tarafı Türkçe olan iki adın Türkçe +IIk ve +II ekleriyle sıfat yapılmasıyla oluşmuştur. Bu bölümün örnekleri: *kiralık kasa, saatli bomba*.

Arapça Rumca Türkçeden oluşan sözcükler alt başlığında yer alan birinci kısmı Arapça, ikinci kısmı Rumca olan adlardan oluşmuş *şarap fıçısı* gibi 7 belirtisiz isim tamlamasının sadece tamlamanın sonunda yer alan +I / +sI ekleri Türkçedir.

Arapça Türkçe ve Rumcadan oluşan sözcükler alt başlığındaki 3 yapı Türkçe sıfat yapma eki +II'nın Arapça ve Rumca sözcükleri birleştirilerek *zeytinyağlı fasulye* gibi sıfat tamlaması yaptığı örneklerden oluşmaktadır.

Arapça Türkçe ve Sırpçadan oluşan sözcükler alt başlığındaki tek örnek Arapça *taç* sözcüğü ile Sırpça *kral* sözcüğünün Türkçe olumsuz sıfat yapma eki +sIz ekiyle birleştirilerek elde edilmiş bir sıfat tamlamasıdır: *taçsız kral*.

Arapça Fransızca ve Türkçeden oluşan sözcükler alt başlığında yer alan 31 yapı belirtisiz isim tamlaması biçiminde, Arapça ve Fransızca sözcükler ile Türkçe eklerden oluşmuş *zaman tüneli* gibi yapılarıdır.

4.3. Ses Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler

Çalışmanın ses ile ilgili bölümü ünsüzler ile ilgili olanlar ve ünlülerle ilgili olanlar şeklinde ayrılmıştır. Ünsüzlerle ilgili ses olayları Arapçada olan ünsüzlerden bir kısmının Türkçede olmamasından, olanların da az çok Türkçe ile Arapçanın ses bilgisi özelliklerinin farklı olmasından kaynaklı olarak değişmesi ile ilgilidir. Ünsüzler başlığında yer alan alt başlıklar şunlardır: Ayın ve Hemze Ünsüzlerinin Durumu, Ha Hı Se Zal Dat Tı Zı Ünsüzlerinin Durumu, Ünsüzü Düşen Sözcükler, Ünsüz Türemesi Olan Sözcükler, Son Ünlüsü İnce Olduğundan İnce Sıradan Ek Alan Sözcükler, Ünsüzü Değişen Sözcükler.

Aydın ve hemze ünsüzlerinin durumu başlığı kendi içinde ayın sesinin durumu ve hemze sesinin durumu alt başlıklarına; onlar da bu ünsüzlerin sözcük içindeki konumuna göre alt başlıklara ayrılmıştır. Aydın sesinin alt başlıkları sözcük başında bulunan ayın harfi, kinci ve üçüncü hecelerin başındaki ayın harfi, hece sonunda ulunan ayın harfi, söz sonunda bulunan ayın harfi, söz sonunda kendinden önce uzun ünlü bulunan ayın harfi, tek heceli sözcüklerde kendinden sonra ünsüz bulunan ayın harfi şeklindedir. Hemze sesinin alt başlıkları ise hece başında bulunan hemze, ilk hece sonunda bulunan hemze, söz onunda bulunan hemze şeklindedir.

Sözcük başında bulunan ayın harfi başlığında, söz başında bulunan ayın harfinin / sesinin 72 örnek sözcükte Türkçede hiçbir ses bilimsel iz bırakmadan ortadan kalktığı sonucuna ulaşılmıştır.

İkinci ve üçüncü hecelerin başındaki ayın harfi alt başlığında bu hecelerin başındaki ayın sesinin 59 örnek sözcükte hiçbir ses bilimsel iz bırakmadan ortadan kalktığı görülmüştür.

Hece sonunda bulunan ayın harfi başlığında ayın sesinin 60 örnekte hece sonunda bulunan ayın sesi kendinden önceki kısa ünlüyü uzattığı tespit edilmiştir.

Söz sonunda bulunan ayın harfi başlığında ayın sesinin 6 sözcükte kendinden sonraki kısa ünlüyü uzattığı; 2 örnekte günümüz Türkçesinde uzunluk görülmediği; 2 sözcükte de son seste bulunan ayın sesinin yerini /-h/'ye bıraktığı görülmüştür.

Söz sonunda kendinden önce uzun ünlü bulunan ayın harfi başlığında ayın sesinin herhangi ses bilimsel bir etki bırakmadığı, ayından önceki uzun ünlünün Türkçede de uzun olarak sesletilmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda olan sözcük sayısı ise 12'dir.

Tek heceli sözcüklerde kendinden sonra ünsüz bulunan ayın harfi başlığında ayın sesinin kendinden önceki ünlü türünden bir ünlüye dönüştüğü, yani bu tür sözcüklerde iki ünlünün yan yana geldiği belirlenmiştir. Bu tür 6 sözcük örneği vardır. Türk Dil Kurumu'nun genel ağ üzerinden erişime açılmış olan Güncel Türkçe Sözlük'te aşağıdaki örneklerden üçü ünlüler kaynaşmış olarak ve ayını hissettirmeyecek biçimde okunmuş, ikisi (*vaat* ve *vaaz* sözcükleri) sözcüklerin aslında bulunan ayın sesini hissettirecek biçimde hafif kesmeli biçimde sesletilmiştir. Ayrıca *nal* Ar. *na'l* sözcüğünde ayın sesi hiçbir etki bırakmadan yok olmuş; *faal* Ar. *fa''āl* ve *faaliyet* Ar. *fa''āliyyet* sözcüklerinde Arapça orijinalinde ortada bulunan çift ayının düşmesiyle iki /a/ ünlüsü yan yana duruma gelmiştir.

Hemze sesinin alt başlıklarından hece başında bulunan hemze başlığında hemze sesinin bazı sözcükleri ortadan hafif kesmeli okuturken bazı sözcüklerde hiçbir iz bırakmadan yok olduğu belirlenmiştir. 2 örnekte hemze yerini /y/ sesine bırakmıştır. Yani bu iki sözcükte bir iç ses türediği görülmüştür. Bu bölümde yer alan 22 sözcükten 9'u Güncel Türkçe Sözlükte hafif kesmeli sesletilmiş, 13'ü kesmesiz sesletilmiştir.

İlk hece sonunda bulunan hemze başlığında hemze sesinin kendinden önceki kısa ünlüyü uzattığı görülmüştür. Bu durumda 9 sözcük bulunmuştur. 1 örnekte

hemzedden önceki ünlü Güncel Türkçe Sözlük'te artık uzun değil kısa sesletilmektedir:
rüya Ar. ru'yā

Söz onunda bulunan hemze başlığında yer alan 37 örnekte hemze sesinin hiçbir ses bilimsel değerinin kalmadığı tespit edilmiştir.

Ha Hı Se Zal Dat Tı Zı ünsüzlerinin durumu başlığı kendi içinde şu alt başlıklara ayrılmıştır: Ha ve Hı ünsüzlerinin durumu, Zel Ze Zı ve Dat ünsüzlerinin durumu, Tı ünsüzünün durumu, Peltek S, Sad ve Sin ünsüzlerinin durumu.

Bunlardan Ha ve Hı ünsüzlerinin durumu alt başlığında Arapçada ha, hı ve he ile karşılanan 3 farklı h sesinin Türkçede tek bir h sesi ile karşılandığı belirtilerek Arapçadaki ha ve hı seslerini içere 68 örneğin hepsinin günümüz Türkçesinde h sesi ile karşılandığı belirlenmiştir.

Zel Ze Zı ve Dat ünsüzlerinin durumu alt başlığında Arapçanın fonetiğinde ses farkı olan bu seslerin hepsinin Türkçede tek bir sesle karşılandığı, bunlardan birisi ve dünya dillerinden sadece Arapçaya özgü olan dat ünsüzünün bulunduğu örneklerin Türkçeye iki farklı şekilde geçtiği belirlenmiştir. Dat harfinin Türk fonetiğinde 2 şekilde yer bulması ilgi çekicidir. Türklerce çoğunlukla ze gibi duyulan dat sesi (ض) 3 örnekte (*darp*, *darbe* ve *adale*) /d/ gibi; içinde *bazen*, *ramazan*, *beyaz*, *zam*, *fazla*, *zamir* gibi sözcüklerin de yer aldığı 41 sözcükte /z/ gibi algılanmıştır. Bu bölümdeki toplam sözcük sayısı ise 98'dir.

Tı ünsüzünün Dudrumu alt başlığında Arapçada kalın ve ince türü bulunan t'nin Türkçede tek bir harf olduğu belirtilerek listede çok yer kaplamaması açısından sadece tı'lı örnekler verilmiştir. Bu bölümde yer alan tı sesi içerek ve Türkçede /t/ ile karşılanan örneklerin sayısı 35'tir.

Peltek S, Sad ve Sin ünsüzlerinin durumu alt başlığında içinde se, sin ve sad bulunan sözcükler Arapçadan Türkçeye geçerken tek bir ses gibi algılandığı ve Türkçede bulunan se harfi ile yazılıp Türkçenin fonetiğine uygun şekilde sesletildiği belirtilmiştir. Bu bölümde yer alan 52 sözcükte Arapçadaki bu 3 harfin Türkçede tek bir ünlüyle karşılandığı tespit edilmiştir.

Ünsüzü düşen sözcükler başlığı kendi içinde söz aşındakiünsüzü düşen özcükler, rta ünsüzü düşen sözcükler, son ünsüzü düşen sözcükler, çift ünsüzlerden biri düşen sözcükler biçiminde alt başlıklara bölünmüştür.

Söz başındaki ünsüzü düşen özcükler başlığında *afakan* Ar. *ḥafaḵān* ve *lokum* Ar. *rāḥātu'l-ḥulḵūm* >latilokum sözcüklerinde (2 sözcükte) söz başındaki ünsüzün düştüğü görülmüştür.

Orta ünsüzü düşen sözcükler başlığında 7 sözcükte Arapça aslında çeşitli ünsüzler bulunan sözcüklerin Türkçede bu ünsüzleri yitirdiği belirlenmiştir.

Son ünsüzü düşen sözcükler başlığında yer alan 8 örnek sözcükte Arapça aslında son seste bulunan ünsüzün Türkçede düştüğü gözlenmiştir.

Çift ünsüzlerden biri düşen sözcükler başlığı ünlü ile başlayan ek aldığına aslına dönen sözcükler ve ünlü ile başlayan ek aldığına aslına dönmeyen sözcükler olarak iki alt başlığa ayrılmıştır.

Ünlü ile başlayan ek aldığına aslına dönen sözcükler başlığında Arapça aslında son seste ikiz ünsüz ya da birbirine yakın iki farklı ünsüz bulunan sözcüklerin Türkçede tek ünsüzle karşılandığı fakat bunların da ünlü ile başlayan ek ya da yardımcı fiil aldığına aslına döndüğü duruma uygun 18 sözcük olduğu tespit edilmiştir.

Ünlü ile başlayan ek aldığına aslına dönmeyen sözcükler başlığında ise çoğunluğunu Arapça *ca'li* (yapma) mastar eki */-iyye(t)/* eki ile yapılan sözcükler ile bir kısmı da *raf* Ar. *reff* ve *tam* Ar. *tāmm* gibi sözcüklerin yer aldığı 80 sözcük tespit edilmiştir.

Ünsüz türemesi olan sözcükler başlığında 11 örnekten 7'sinde */y/* ünsüzünün, 2 örnekte */h/* ünsüzünün, 1 örnekte */v/* ünsüzünün, 1 sözcükte de */n/* ünsüzünün türediği görülmüştür.

Son ünlüsü ince olduğundan ince sıradan ek alan sözcükler başlığında Arapçadan geçen toplam 55 sözcükte, bazı sözcüklerin sonunda bulunan */-l/*, */-t/* ünsüzlerinin Arapçanın fonetik özellikleri gereği kendilerinden önceki ünlü ince olduğundan ilgili sözcük ek aldığına ekin ünlüsünün de ince olduğu; bazı sözcüklerin bünyelerinde bulunan ince */a/* ünlüsü sebebiyle aldığı ekin de ince sıradan olduğu;

emlak, idrak ve *iştirak* sözcükleri Türkçe yazımda /-ak/ ile bitiyor olsa da Arapça orijinalinde *kef* ile yazıldıklarından bu sözcüklerin sesletimlerinin Güncel Türkçe Sözlük'te de ince /a/ ile olduğu tespit edilmiştir.

Ünsüzü değişen sözcükler başlığı ünsüzün sözcük içinde bulunduğu yere göre 3 alt başlığa ayrılmıştır: Söz başındaki ünsüzü değişen sözcükler, söz ortasındaki ünsüzü değişen sözcükler, söz sonundaki ünsüzü değişen sözcükler.

Söz başındaki ünsüzü değişen sözcükler başlığında bulunan 15 sözcükte değişim Arapçadan Türkçeye olmak üzere $h > k$, $t > d$, $s > z$, $c > ç$, $z > s$, $ğ > k$, $d > t$ gibi ses değişimleri olmuştur.

Söz ortasındaki ünsüzü değişen sözcükler başlığında bulunan toplam 48 sözcükte aykırılışma, benzeşme ve ötümlüleşme gibi ses olaylarına bağlı ünsüz değişmesi olduğu tespit edilmiştir. Bunlardan büyük çoğunluğu oluşturan 27 sözcükte tonlu tonsuz benzeşmesi olduğu görülmüştür.

Söz sonundaki ünsüzü değişen sözcükler başlığında Türkçe bir sözcüğün sonunda, süreksiz-öümlü ünsüzler /b c d g/ bulunmaması ses kuralından kaynaklı 109 Arapça sözcüğün sonunda bulunan bu seslerin düzenli olarak süreksiz-sert karşılıkları olan /p ç t k/ ünsüzlerine dönüştükleri görülmüştür. Ayrıca 2 sözcük sonunda bulunan gayın (ğ) sesinin Türkçede sızıcılaşarak yumuşak g /ğ/ olduğu, 2 örnekte de söz sonunda bulunan /s/ sesinin sebebi bilinmeksizin Türkçede /z/ olduğu gözlenmiştir. Bunlar dışında Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerden birinde söz sonundaki ünsüzün süreksizleştiği gözlenmiştir /h/ > /k/: *mutfak* Ar. *maṭbah*

Ünlüler başlığında yer alan alt başlıklar şunlardır: Ünlüsü değişen sözcükler, ünlü türemesi görülen sözcükler, ünlüsü kısalan sözcükler, ünlüsü uzayan sözcükler, ünlüsü düşen sözcükler.

Ünlüsü değişen sözcükler kendi içinde dar ünlünün geniş ünlüye dönüştüğü sözcükler, geniş ünlünün dar ünlüye dönüştüğü sözcükler, yuvarlak ünlünün düz ünlüye dönüştüğü sözcükler, düz ünlünün yuvarlak ünlüye dönüştüğü sözcükler, kalın ünlünün ince ünlüye dönüştüğü sözcükler, ince ünlünün kalın ünlüye dönüştüğü sözcükler biçiminde alt başlıklara bölünmüştür.

Dar ünlünün geniş ünlüye dönüştüğü sözcükler başlığında *sofra* Ar. *sufre* örneğinde olduğu gibi 14 sözcükte bulunan /u/ ünlüsü /ö/ ünlüsüne; /u/ ünlüsü /o/ ünlüsüne; /i/ ünlüsünün /e/ ünlüsüne; /ı/ ünlüsünün /a/ ünlüsüne dönüştüğü tespit edilmiştir.

Geniş ünlünün dar ünlüye dönüştüğü sözcükler başlığında a, e, o, ö geniş ünlülerinin a > ı, o > u, e > i, ö > ü biçiminde daraldığı görülmüştür. Sözcüklerden 6'sında ilk hecede /e/ ünlüsünün /i/ ünlüsüne dönüştüğü, sadece 1 örnekte ikinci hecede aynı değişimin olduğu görülmüştür. 2 örnekte ise /a/ ünlüsünün Türkçede daralarak /ı/ ünlüsüne dönüştüğü görülmüştür

Yuvarlak ünlünün düz ünlüye dönüştüğü sözcükler başlığında 15 sözcükte /o ve u/ > /a, ı/ olması; /ö ve ü/ > /e, i/ ünlü değişimleri olmuştur.

Düz ünlünün yuvarlak ünlüye dönüştüğü sözcükler başlığında 11 sözcükte düz ünlü olan /a/ ünlüsünün /e/ olduğu ya da tam tersi yönde /e/ ünlüsünün /a/ ünlüsüne dönüştüğü görülmüştür. 100 örnekte ise düzenli biçimde kalın yuvarlak ünlünün ince sıradan yuvarlak ünlülere dönüştüğü görülmüştür. 5 sözcükte kalın ünlülerin ince ünlülere dönüşmesi olayının sebebinin inceltici sesler olan /ç, ş, y/ ünsüzleri olduğu görülmüştür. 11 farklı örnekte de yine ünlülerin Türkçede ince sıraya dönüştüğü tespit edilmiştir.

Kalın ünlünün ince ünlüye dönüştüğü sözcükler başlığında 63 sözcükte ünlü kalınlaşmasının sebebinin Türkçenin ünlü uyumlarından biri olan kalınlık incelik uyumu olduğu belirlenmiştir. Aynı şekilde 11 sözcükte de kalınlaşma örneklerinin büyük çoğunluğunun sebebinin de yine aynı uyum olduğu görülmüştür.

Ünlü türemesi görülen sözcükler başlığında bulunan 71 sözcükte Arapçadan Türkçeye geçince ünlü türemesi ses olayı görülen sözcükler incelenmiştir. Bu sözcüklerin Arapça orijinalinde bulunan son iki ünsüzün Türkçenin ses sisteminde kabul edilen ünsüz çiftinden farklı olduğu ve bu nedenle araya bir ünlünün girdiği belirlenmiştir. Bu sözcükler ünlüyle başlayan bir ek veya *etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek* gibi ünlüyle başlayan yardımcı eylemleri aldıkları zaman türemiş olan ünlünün, söylenişte de yazılışta da düştüğü, sözcüğün Arapça orijinal hâline geri döndüğü belirlenmiştir. 7 sözcüğün ise ünlü türemesine uğradığı hâlde ünlü ile başlayan

bir ek veya *etmek, edilmek, olmak, olunmak, eylemek* gibi ünlüyle başlayan yardımcı eylemleri alınca eski haline dönmediği tespit edilmiştir.

Ünlüsü kısalan sözcükler başlığında yer alan 217 sözcükte Arapçadan alıntı bazı sözcüklerde bulunan uzun ünlülerin Türkçede kısaldığı bazı sözcüklerde 2, bazı sözcüklerde tek uzun ünlünün kısaldığı gözlenmiştir. 19 sözcükte ise Arapça sözcüklerde bulunan uzun ünlülerin bir kısmı kısılırken kalınlık incelik uyumu ve düzlük yuvarlaklık uyumuna uyarak başka seslere dönüştüğü görülmüştür.

Ünlüsü uzayan sözcükler başlığında bulunan 133 örnekte çekime bağlı ünlü uzaması görülmüştür. Bu örneklerde sözcük sonunda /p, ç, t, k/ ünsüzleri varsa çekim ve birleşme sırasında bu ünsüzlerin *azap > aza.bı* örneğindeki gibi yumuşayarak /b, c, d, g, ğ/ ünsüzlerine dönüştüğü görülmüştür. Arapça alıntı 27 sözcüğün, bu sözcükler ünlü ile başlayan ek aldıklarında ve ünlü ile başlayan yardımcı eylemler ile bir araya geldiklerinde söyleyişte ünlü uzaması olayının görüldüğü fakat sözcük sonunda ünsüz ötümlüleşmesi olmadığı belirlenmiştir: *hukuk > hukukun* gibi.

Ünlüsü düşen sözcükler başlığında yer alan 7 sözcükten ikisinde sözcüğün Arapça orijinalinde yer alan orta hece ünlüsünün, ikisinde de sözcüğün sonunda bulunan ünlünün Türkçede düştüğü belirlenmiştir.

4.4. Tematik Sınıflama Bölümüyle İlgili Değerlendirmeler

Arapçadan alıntılanan sözcükler tematik olarak sınıflandığında sözcüklerin şu alanlara dağıldığı gözlenmiştir: Askerlik, Bankacılık, Bitki Bilimi, Coğrafya, Denizcilik, Dil Bilgisi, Edebiyat, Eğitim Bilimleri, Ekonomi, Ev Eşyaları, Felsefe, Fen Bilimleri, Hukuk, İlahiyat, Kamu, Sanat, Siyaset, Sosyoloji, Spor, Tarih, Ticaret, Tıp, Ulaşım ve Haberleşme, Yiyecek ve İçecek Zaman İfadeleri. Buna göre Askerlik alanında 104 sözcüğün, Bankacılık alanında 67 sözcüğün, Bitki Bilimi alanında 82 sözcüğün, Coğrafya alanında 75 sözcüğün, Denizcilik alanında 8 sözcüğün, Dil Bilgisi alanında 88 sözcüğün, Edebiyat alanında 105 sözcüğün, Eğitim Bilimleri alanında 35 sözcüğün, Ekonomi alanında 71 sözcüğün, Ev Eşyaları alanında 65 sözcüğün, Felsefe alanında 84 sözcüğün, Fen Bilimleri alanında 100 sözcüğün, Hukuk alanında 329 sözcüğün, İlahiyat alanında 523 sözcüğün, Kamu alanında 227 sözcüğün, Sanat alanında 64 sözcüğün, Siyaset alanında 117 sözcüğün, Sosyoloji alanında 47 sözcüğün, Spor alanında 37 sözcüğün, Tarih alanında 111 sözcüğün, Ticaret alanında 65 sözcüğün,

Tıp alanında 143 sözcüğün, Ulaşım ve Haberleşme alanında 21 sözcüğün, Yiyecek ve İçecek alanında 57 sözcüğün, Zaman İfadeleri alanında 36 sözcüğün bulunduğu tespit edilmiştir.

Bu sonuçlara göre en çok Arapça sözcük bulunan 3 alanın İlahiyat, Hukuk ve Kamu disiplinleri olduğu görülmüştür.

4.5. Sözcüklerin Düzeyleri İle İlgili Değerlendirmeler

Arapçadan Türkçeye giren toplam 2512 sözcük düzeylere göre sınıflandırıldığında şöyle bir dağılım olduğu görülmüştür: A1 düzeyinde 630 sözcük; A2 düzeyinde 557; B1 düzeyinde 709; B2 düzeyinde 511; C1 düzeyinde 450 sözcük bulunmuştur. Bu sonuca göre en fazla sözcük B1 düzeyinde, en az sözcük C1 düzeyinde yer almaktadır.

Sonuç olarak Türkçedeki Arapça sözcükler anlam açısından incelendiğinde ilk olarak bu sözcüklerden büyük bir çoğunluğunun anlam açısından değişime uğradığı görülmüştür. Anlam açısından değişmemiş sözcükler Türkçe öğretimi sırasında kolaylık sağlıyor olsa da anlamı değişmiş olan sözcüklerin öğrencilerin yanlış anlam aktarması yapmasına sebep olduğu bilinmektedir.

Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklerin herhangi bir değişime uğramamış (ses, anlam ve yapı açısından) olan bölümü hem yabancı dil olarak Arapça öğrenen Türk öğrencilere hem de yabancı dil olarak Türkçe öğrenen Arap öğrencilere öğrendikleri dili daha kolay kavramaları ve anlamaları için yardımcı olacak bir unsurdur. Ayrıca yabancı dil olarak Türkçe öğretiminde öğrenci ve öğreticilerin yararlanabilmesi için düzeylere göre Arapça sözcükler listesi hazırlanmıştır. Düzeylere uygun bu sözcük listelerinin özellikle eğiticiler için bir başvuru kaynağı olması amaçlanmıştır.

Öğretim elemanları düzeylere uygun olarak hazırlanmış olan sözcük listelerinden faydalanmalıdır. Ders işlerken temel düzeyden itibaren tespit edilmiş ve düzeylere ayrılmış sözcükler kullanılmalıdır. Çünkü günlük hayatta kullanılan bu sözcükler öğrencilerin hem dil öğrenme isteğini hem de öz güvenlerini arttıracaktır.

Son olarak Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerin tematik olarak bir listesi hazırlanmıştır. Bu liste yabancı dil olarak Türkçe öğrenimi tamamlandıktan sonra Akademik Türkçe öğrenimi sırasında başvurulacak bir kaynak olarak değerlendirilebilir.

Etkinlilerin doğru ve etkili bir şekilde kullanılabilmesi için ders işlenen sınıflarda akıllı tahta (bulunmuyorsa projeksiyon cihazı), ses aletleri, duvar resimleri, tablolar, posterler, afişler gibi görsel işitsel araç ve materyaller bulunmalıdır.

Çalışma, Arapça ve Türkçe dil ilişkileri ile ortak sözcükler üzerine çalışma yapan akademisyen ve araştırmacılara yardımcı olacaktır.

Bu çalışmanın verilerinden yararlanarak Arapçadan Türkçeye geçen sözcüklerin geçirdiği anlam değişimleri, ses değişimleri ve yapısal durumlarını gösterecek sözlükler hazırlanabilir. Türkçede anlam değişimlerini gösteren çalışmalar olsa da yapı ve ses değişimlerini gösteren çalışmalar bulunmamaktadır.

Arapçadan Türkçeye geçmiş sözcüklerdeki anlam değişimi dışında sesletim farklılığı da görülmüştür. Sesletim farklılığı çalışmanın ses bölümünde ayrıntılı olarak incelenmiştir. Doğru sesletim için hem çalışmanın ses bölümü hem de sesle ilgili hazırlanmış etkinliklerden yararlanılmalıdır.

Araştırma kapsamında hazırlanmış olan okuma, yazma, dinleme, konuşma, sözcük bilgisi ve dilbilgisi yapıları ile ilgili etkinlikler öğrenci ve öğreticilere yardımcı materyal olarak değerlendirilebilir.

Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcükler kullanılarak hazırlanacak düzeylere uygun otantik metinlerden oluşan kitaplar ya da hazır metinlerden sadeleştirilmiş kitaplar, alanda ihtiyaç duyulan ders materyalleridir. Temel, orta ve yüksek düzey için hazırlanacak bu kitaplar önemli bir eksikliği gidermiş olacaktır.

Literatür araştırması yapıldığında, Arapçadan Türkçeye geçmiş olan sözcüklerle ilgili çalışmaların daha çok İslam Bilimleri, İlahiyat ile ilgili alanlarda yapılmış olduğu görülmüştür. Bu çalışmaların daha çok dil alanında, özellikle de yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanında yapılması önerilebilir.

Etkinliklerde yer alan sözcüklerin Arapçasının öğretici tarafından daha önceden biliyor olması, etkinliğin daha başarılı uygulanması açısından önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Açık Önkaş, N. (2010). Ana Dili Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Adıgüzel, M. S. (2001). Yabancılar Türkçe Öğretimi ve Herbert Jansky'nin "Lehrbuch Der Türkischen Sprache" Adlı Eserinde Türkçe Kelime Kadrosu. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, ss.8-24.
- Akçadağ, E. (2021, Mayıs 28). *Kamu Diplomasisi Enstitüsü*. <https://www.kamudiplomasisi.org/makaleler/makaleler/87-abdnin-kamu-diplomasisi-stratejisi--akll-guec- adresinden alındı>
- Akpınar, M., & Açık, F. (2010). Avrupa Dil Gelişim Dosyası Bağlamında Yabancılar Türkçe Öğretiminde Deyim ve Atasözlerinin Öğrenme-Öğretme Sürecine Aktarımı. *III. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Aksan, D. (1975, Haziran 1). Anadili. *Türk Dili*, s. 423-434.
- Aksan, D. (1994). Anlambilim, İlgili Alanlar ve Türkçe. *TÖMER Dil Dergisi* (16), ss. 118-124.
- Aksan, D. (2009). *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK.
- Aksan, D. (2015). *Türkçenin Sözcük Varlığı*. Bilgi Yayınevi.
- Alqantani, M. (2015). The Importance of Vocabulary in Language Learning and How to be Taught. *International Journal of Teaching and Education*, ss. 81-98.
- Altun, H. O. (2012). Türkiye Türkçesindeki Arapça Alıntı Kelimelerde Ünlü Uyumsuzlukları. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, ss. 55-71.
- Apaydın, D. (2007). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Sözcük Öğretimi Üzerine Bir Yöntem Denemesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Arı, G. (2010). Kelime Öğretimi. E. C. Yıldız içinde, *Türkçe Öğretimi* (ss. 311-334). Ankara: Pegem Akademi.
- Arıkan, R. (2013). *Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Arıkan, Z. (1994). Batı Dillerinden Türkçeye Geçen İlk Siyasal ve Diplomatik Kavramlar. *XII. Türk Tarih Kongresi* (ss. 1407-1416). Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Asgari, A., & Mustapha, B. G. (2011, June). The Type of Vocabulary Learning Strategies Used by ESL Students in University Putra Malaysia. *English Language Teaching*, 4 (2), ss. 84-90.
- Atabay, Neşe.; Özel, Sevgi.; Kutluk İbrahim. (2003). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Papatya.
- Avcı, Y. (2006). *Arapça Kökenli Osmanlıca Sözcükler* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ayrancı, B. B. (2013). *İlköğretim Öğrencilerinin Yazma Becerisinin Geliştirilmesinde Çağrışım Tekniğinin Kullanımı* (Yayımlanmamış doktora Tezi). Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Bağcı Ayrancı, B., & Karahan, L. (2017). Çağrışım Tekniğinin Yazma Becerisinin Geliştirilmesine Katkısı: Ölçek Geliştirme ve Etkinlik Oluşturma Çalışması. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, ss. 1148-1177.
- Banguoğlu, T. (2000). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Barın, E. (2004). Yabancılar Türkçe Öğretiminde İlkeler. *Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, ss. 19-30.
- Barın, E. (2007). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretiminde Kısa Filmlerin Yeri. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi Bildiriler Kitabı*, (ss. 191-195). Ankara.
- Başutku, S. (2018). *Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde B1 Düzeyinde Kelime Öğretimi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Başkent Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Bekleyen, N. (2015). Dil Öğretiminin Tarihsel Gelişimi. *Dil Öğretimi* (s. 14). içinde Ankara: Pegem Akademi.
- Bozkurt, B. Ü. (2012). *İlköğretim 4. ve 7. Sınıf Öğrencilerinin Kavramlaştırma Özellikleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Brydon, M. M. (2010). Rich Instruction. *The Effect of Rich Instruction on the Vocabulary Acquisition of Preschool Dual Language Learners*. Pennsylvania, USA.
- Calp, M. (2014). Kişi Adları Üzerine Dilbilimsel Bir Çalışma (Ağrı İli Örneği). *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* 52, ss. 27-49.
- Celce-Murcia, M. (2001). *Teaching English As a Second or Foreign Language*. USA: Heinle&Heinle.
- Coşkun, V. (2010). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat ve Yayıncılık.
- Çeçen, M. A. (2007). Yabancılar Türk Atasözlerinin Öğretiminde Sıralamaya İlişkin Bir Deneme. *Türkiye’de Yabancı Dil Eğitimi Ulusal Kongresi*.
- Çeliköz, N. (2021, Ağustos 24). *Eğitim ve Bilim*. [egitimvebilim.ted.org.tr: http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/5217/1382](http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/viewFile/5217/1382) adresinden alındı
- Çetinkaya, Z. (2002). *İköğretim İkinci Kademe Altıncı Sınıfta Ana Diline Ait Sözcüklerin Öğrenilmesi ve Kavranılmasına İlişkin Bir Araştırma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çetinkaya, Z. (2005). Basit Tekrarlar ve Alıştırmalar Yoluyla Sözcük Öğretimi. *Ankara Üniversitesi Dil Dergisi*, ss. 68-85. https://doi.org/10.1501/Dilder_00000000042
- Dağarcık Yayın Eğitim Reklam ve Matbaacılık. (2012). *Arapça Türkçe Sözlük*. Dağarcık Yayın, İstanbul.
- DeCarrico, E. S. (2001). Vocabulary learning and Teaching. M. Celce-Murcia içinde, *Teaching English as a Second or Foreign Language* (ss. 285-299). Boston: Heinle & Heinle.
- Demir, C. (2006). Türkçe ve Edebiyat Eğitimi ve Kişisel Kelime Serveti. *Milli Eğitim*.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (2010). *Türk Dili El Kitabı*. Grafiker Yayınları.
- Demircan, Ö. (2005). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri*. İstanbul: Der Yayınevi.

- Demirezen, M. (1983). Yabancı Dil Öğretiminde Yabancı Sözcüklerin Ruhbilimsel Sorunları. *Türk Dili*, ss. 160-166.
- Deneme, S. (2015). Bilişsel-Kod Öğrenme Yaklaşımı. N. Bekleyen içinde, *Dil Öğretimi* (s. 87). Ankara: Pegem Akademi.
- Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni, Ö.-Ö.-D. M. (2021, Haziran 7). *Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni (DİAOBM)*. www.dilbilimi.net: http://www.dilbilimi.net/ab_diller_icin_ortak_avrupa_basvuru_metni_meb_tarafindan.pdf adresinden alındı
- Dinç, N. (2000). *Kullanıcı Merkezli Çoklu Ortam Tasarım Esaslarına Dayanarak Bir Eğitim CD'sinin Hazırlanması*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Doğan, M. (2020, Ocak 23). *Afrika Araştırmaları Derneği*. <https://afam.org.tr: https://afam.org.tr/50-yilini-kutlayan-uluslararası-frankofoni-orgütünün-yapısı/> adresinden alındı
- Doğan, Y. (2014). Yabancılar Türkçe Kelime Öğretiminde Market Broşürlerinden Yararlanma. *Journal of Language and Linguistic Studies*, ss. 89-98.
- Durmuş, M. (2013). *Yabancılar Türkçe Öğretimi*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Durmuş, M. (2020, Nisan 24). Yabancı/İkinci Dil Öğretiminin Temel Kavramları 1. (İ. Koyuncu, Röportaj Yapan)
- Durmuş, M., & Okur, A. (2013). Temel Kavramlar, Yaklaşımlar, Yöntemler, İlkeler. E. M. Durmuş, & A. Okur içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 37-143). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ediskun, H. (2004). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eker, S. (2011). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Ellidokuzoğlu, H. (2017). Towards a Receptive Paradigm in Foreign Language Teaching. *Turkish Online Journal of English Language Teaching*, ss. 20-39.
- Ellis, R. (2009). Implicit and Explicit Learning, Knowledge and Instruction. S. L. Rod Ellis içinde, *Implicit and Explicit Knowledge in Second Language Learning, Testing and Teaching* (ss. 1-25). Multilingual Matters.
- Erdem, İ. (2013). Konuşma Dili Açısından Arapça ve Farsça Alıntı Kelimelerin Bugünkü Durumu. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, ss. 92-100.
- Erdem, M., Gün, M., Şengül, M., & Şimşek, R. (2015). Yabancılar Türkçe Öğretiminde Kullanılan Okuma Metinlerinin Öğretim Elemanlarınca Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni ve İşlevsel Metin özellikleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, ss. 455-476.
- Ergenç, İ. (2002). *Konuşma Dili ve Türkçenin Söyleyiş Sözlüğü*. İstanbul: Multilingual.
- Ergin, M. (2000). *Osmanlıca Dersleri*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Ergin, M. (2003). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Ergin, M. (2005). *Üniversiteler İçin Türk Dili*. İstanbul: Bayrak.
- Erkman Akerson, F. (2007). *Dile Genel Bir Bakış*. İstanbul: Multilingual.
- Ermış, H. (2007). Türkçede Kullanılan Arapça Çoğul Kalıpları. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, ss. 123-152.
- Fişekçi, A. (2020, Ekim 14). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Halk Bilimi ve Kültürel Diplomasi. (T. v. Araştır, Röportaj Yapan)

- Göç İdaresi. (2017, Nisan). *İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü*. https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf adresinden alındı
- Göçen, G. (2016). *Yabancılar İçin Hazırlanan Türkçe Ders Kitaplarındaki Söz Varlığı İle Türkçeyi Yabancı Dil Olarak Öğrenenlerin Anlatımlarındaki Söz Varlığı* (Yayımlanmamış doktora tezi). Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Göçen, G. (2019). Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretimi Yaklaşımları ve Yöntemleri. G. G. Alparslan Okur içinde, *Türkçenin Sözcük Öğretimi* (ss. 249-272). Ankara: Nobel.
- Göçer, A. (2009). *Türkçe Eğitiminde Öğrencilerin Söz Varlığını Geliştirme Etkinlikleri ve Sözlük Kullanımı*. Turkish Studies.
- Göçer, A. (2015). Türkçe Dersi Metin İşleme Sürecinde Bağlam Temelli Sözcük Öğretimi ve Etkin Sözcük Dağılımı Oluşturmadaki İşlevi. *AnaDili Eğitimi Dergisi*, ss. 48-63.
- Gökdayı, H. (2016, 12). Yabancılar Türkçe Öğretiminde Sözcük Öğretimi ve Kalıp Sözler. *Turkish Studies*, ss. 379-394.
- Graves, M. F. (1986). Vocabulary Learning and Instruction. *American Educational Research Association*, ss. 49-89.
- Graves, M. F., & Prenn, M. C. (1986, Nisan). Cost and Benefits of Various Methods of Teaching Vocabulary. *Journal of Reading*, ss. 596-602.
- Gu, P. Y. (2003, 9). Vocabulary Learning in a Second Language: Person, Task, Context and Strategies. *Teaching English as a Second or Foreign language*, 7 (2), ss. 1-31.
- Gün, M. (2013). İletişimsel Yöntem. A. O. Mustafa Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 111-114). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Günay, D. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual.
- Güneş, F. (2011). Dil Öğretimi Yaklaşımları ve Türkçe Öğretimindeki Uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 123-148.
- Güneş, F. (2013). Dil Öğretimi ve Temel Dil Yaklaşımları. A. O. Mustafa Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 37-48). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Güneş, F. (2013). Kelimelerin Gücü ve Zihinsel Sözlük.
- Güneş, F. (2014). *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Gür, T. (2014). Bağlam Temelli Öğretimin İlkokul Üçüncü Sınıf Öğrencilerine Kelime Öğretiminde Kullanılması. *Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, ss. 242-253.
- Güzel, A., & Barın, E. (2013). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi*. Ankara: Akçağ.
- Hasekioğlu, I. (2009). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Bilgisi Öğretimi - Yeni Hitit Yabancılar İçin Türkçe 1 Serisinde Sözcük Öğretiminin Değerlendirilmesi ve Sözcük Öğretimi İçin Uygulama Örnekleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hengirmen, M. (Tarihsiz). *Yabancı Dil Öğretim Yöntemleri ve TÖMER Yöntemi*. Ankara: Engin Yayın Evi.
- Herman, P. A., & Dole, J. (1988, 9). Theory and Practice in Vocabulary Learning and Instruction. *The Elementary School Journal*, ss. 42-54.

- <http://www.lugatim.com/s/istimlak>. (2018, Nisan 04.04.2018). Mayıs 04.04.2018, 2018 tarihinde alındı
- <http://www.lugatim.com/s/kimya>. (2018). Mayıs 21.05.2018, 2018 tarihinde alındı
- Hulstijn, J. H. (1997). Mnemonic Methods in Foreign Language Vocabulary Learning. T. H. J. Coady içinde, *Second language Vocabulary Acquisition* (s. 203-224). Cambridge: Cambridge University Press.
- Hulstijn, J. H. (2005). Theoretical and Empirical Issues in the Study of Implicit and Explicit Second-Language Learning. (27), ss. 129-140.
- Hunt, A., & Beglar, D. (1998). Current research and Practice in Teaching Vocabulary. *The language Teacher*(22 (1)).
- Hürriyet, G. (2021, Mayıs 8). *Hürriyet*. <https://www.hurriyet.com.tr:https://www.hurriyet.com.tr/egitim/uluslararası-ogrenci-sayisi-200-bini-asti-41806787> adresinden alındı
- İltar, L. (2014). *Yabancılar Türkçe Öğretiminde Arapça-Türkçe Ortak Kelimeler Yardımıyla Etkinlik Geliştirme ve Uygulama: Mısır Örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi) Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- İnal, S. (2013). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Şarkıların Önemi ve Seçimi. A. O. Mustafa Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 421-432). Grafiker yayınları.
- İnce, B. (2013). Yabancı Dil Öğretiminin Temel ve Genel İlkeleri. E. M. Durmuş, & A. Okur içinde, *yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 143-156). Ankara: Grafiker Yayınları.
- İnce, H. G. (2006). *Türkçede Kelime Öğretimi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- İşık, C. (2014). Kelime ve Cümle Yapıları Bakımından Arapça ile Türkçenin Karşılaştırılması. Erzurum.
- İşler, E. (1997). *Türkçede Anlam Kaymasına Uğrayan Arapça Kelime ve Kelime Grupları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- İşler, E. (2014). *Arapçadan Türkçeleşmiş Kelimeler Sözlüğü*. İstanbul: Ensar Neşriyat Tic. A.Ş.
- Karaağaç, G. (1997). Alıntı Kelimeler Üzerine Düşünceler. *Türk Dili*, ss. 499-511.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara: Akçağ.
- Karaağaç, G. (2012). *Türkçenin Ses Bilgisi*. İstanbul: Kesit.
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Karatay, H. (2007). Kelime Öğretimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Kıran, Z., & Kıran, A. E. (2013). *Dilbilime Giriş*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Kızılkı, Z. (2009). Arap Dili. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, s. 172.
- Koçak, İ. (1999). Arapça Bazı Bilimsel Sözcükler Ve Terimler. *Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 46.
- Kolukısa, A. A., & Kulamshaeva, B. (2015). Yabancı Dil Eğitiminde Örtük Öğretim Yönteminin Okuma Parçalarına Uyarlanması. *Uluslararası beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, ss. 168-181.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*. Ankara: TDK.

- Korkmaz, Z. (2003). Türkiye Türkçesinde Yazı Diline Girmiş Günlük Yaşamla İlgili Alıntı Sözler ve Ekler. *Türk Dili*, 620.
- Krashen. (1982). *Principles and Practices in Second Language Acquisition*. Pergamon Press Inc.
- Krashen, & Terrel. (1988). *The Natural Approach: Language Acquisition in the Classroom*. Prentice Hall Europe.
- Krashen, S. (1987). *Principles and Practices in Second Language Acquisition*. University of Southern California.
- Kristina, S. (2015). Implicit Knowledge, Explicit Knowledge and Their Relation to General Language Proficiency . Debreceni.
- Kurt, Y. (2000). *Osmanlıca Dersleri*. Ankara: Akçağ Basım Yayım Pazarlama A.Ş.
- Larsen-Freeman, D. &. (2011). *Techniques and Principles in Language Teaching*. Oxford University Press.
- Maeda, S. (2022, 03 18). *A Study of Implicit Teaching and Explicit Teaching of the Usage of "Please" to High School Students* . www.paaljapan.org:chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/viewer.html?pdfurl=http%3A%2F%2Fwww.paaljapan.org%2Fconference2011%2FProcNewest2011%2Fpdf%2Fgraduate%2FG3-3.pdf adresinden alındı
- Memiş, M. R. (2018). Kelime Hazinesi ve Yabancı Dilde Kelime Öğretimi Üzerine. *Turkish Studies*, ss. 1273-1289.
- Memiş, M. R., & Erdem, M. D. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler. *Turkish Studies*, ss. 297-318.
- Memiş, M. R., & Erdem, M. D. (2013). Yabancı Dil Öğretiminde Kullanılan Yöntemler, Kullanım Özellikleri ve Eleştiriler. *Turkish Studies*, ss. 297-318.
- Mert, E. L. (2010). *Etkinliklerle Sözcük Öğretimi*. Ankara: Anı.
- Mohammad, Q. (2020). *Türkçe ve Hintçe-Urduca Ortak Kelimeler Yardımıyla Hindistanlı Öğrencilere Türkçe Öğretimi* (Yayımlanmamış doktora tezi) Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Nation, I. (2013). *Learning Vocabulary in Another Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- National Institute of Child Health and Human Development. (2000). *Report of the National Reading Panel: Teaching Children to Read: AN evidence-based assessment of the scientific research literature on reading and its implications for reading instruction*. Washington DC: U.S. Government Printing Office.
- Nişanyan, S. (2018). <http://www.nisanyansozluk.com>. Mayıs 21.05.2018 tarihinde alındı
- Okur, A., & Göçen, G. (2019). Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğretimi Teknikleri. G. G. Alparslan Okur içinde, *Türkçenin Sözcük Öğretimi* (ss. 273-307). Nobel.
- Onan, B. (2013, 11 9). Dil Eğitiminin Dil Bilimsel Temelleri: Ferdinand De Saussure'ün Genel Dil Bilim Kuramında Dil Eğitimiyle İlgili Bulgular. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, ss. 219-243.
- Oruç, Ş. (2016). Türkçede Ana Dil ve Ana Dili. *Journal of Turkish Language and Literature*, ss. 311-322.
- Önal, B. (2020, Temmuz). Çin'in Kültürel Diplomasisi: Konfüçyüs Enstitüleri'nin Rolü ve Eleştiriler. *International Journal of Politics and Security*, ss. 217-245.

- Ördem, E. (2015). Sözcüksel Yaklaşım. N. Bekleyen içinde, *Dil Öğretimi* (ss. 245-261). Pegem Akademi.
- Özbay, M., & Melanlıoğlu, D. (2008). Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*.
- Özçakmak, H. (2019, 09). Arapça Kökenli Sözcüklerin Türkçe Öğrenmeye Etkisine Dair Öğrenci Görüşleri. *Turkish Studies*, ss. 1479-1495.
- Özçakmak, H. (2019). Arapça Kökenli Sözcüklerin Türkçe Öğrenmeye Etkisine Dair Öğrenci Görüşleri. *Turkish Studies*, ss. 1479-1495.
- Özdemir, B. (2017). Sözcük Öğretimi ve Kalıp Sözlerin Öğretimi. C. Y. Hayati Develi içinde, *Uygulamalı Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretimi El Kitabı* (ss. 55-110). İstanbul: Kesit.
- Özdemir, E. (1983). Anadili Öğretimi. *Türk Dili*.
- Özkan, M. (2013). *Türkiye Türkçesi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özkan, N. (2011). Türkçedeki Yabancı Unsurları Tasnif Denemesi. 38. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi* (s. 1350). Ankara: Türk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.
- Özkan, N. (2012). Tat Sözü Üzerine. *VII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*. Ankara.
- Öztürk, M., & İnan, R. (2015). Değişkenler Açısından Araplara Türkçe Öğretimi (Ürdün-Mısır Örneği). *Asos Journal The Journal of Academic Social Science* (18), ss. 377-392.
- Öztürk, Ş. (2004). Eğitimde yaratıcı Düşünme. *Ondokuz mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, ss. 77-84.
- Paker, T. (2015). İletişimsel Dil Öğretim Yöntemi. N. Bekleyen içinde, *Dil Öğretimi* (ss. 188-210). Ankara: Pegem Akademi.
- Pehlivan, A. (2003). *Türkçe Kitaplarında Sözcük Dağarcığını Geliştirme Sorunu ve Çözüm Yolları*. Dil Dergisi.
- Richards, J. C., & Rodgers, T. S. (1986). *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press.
- Richards, J. C., & Schmidt, R. (2010). *Longman Dictionary of language Teaching & Applied linguistics*. Edinburg: Pearson Education Limited.
- Salı, P. (2015). Doğal Yaklaşım (The Natural Approach). N. Bekleyen içinde, *Dil Öğretimi* (ss. 170-185). Ankara: Pegem Akademi.
- Saran, M., & Seferoğlu, G. (2010). Yabancı Dil Sözcük Öğreniminin Çoklu Ortam Cep Telefonu İletileri İle Desteklenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, ss. 252-266.
- Sarıgül, E. (2017, Mart 25). Yabancı Dil Öğretiminde Sözcük Öğrenimi ve Öğretimi Sürecine genel Bir Bakış. *International Journal of Social Science*, ss. 91-104.
- Schmitt, N. (2000). *Vocabulary in Language Teaching*. New York: Cambridge University Press.
- Schmitt, N. (2021, Temmuz 23). *Toaz*. toaz info: <https://toaz.info/doc-viewer> adresinden alındı
- Senemoğlu, N. (2011). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem Akademi.

- Sökmen, A. J. (2006). Current trends in teaching second language vocabulary. N. Schmitt, & M. McCarthy içinde, *Reading in Methodology* (ss. 152-161). Cambridge: Cambridge University Press.
- Şenel, M. (2015). Dilbilgisi Çeviri Yöntemi. N. Bekleyen içinde, *Dil Öğretimi* (ss. 23-39). Ankara: Pegem Akademi.
- TDK. (2011). *Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK.
- Tekin, T. (2013). *Çağdaş Türk Dilleri*. Ankara: TDK.
- Terry, B. (2021, Eylül 3). *Bonnie Terry Learning*. bonnieterrylearning.com: <https://bonnieterrylearning.com/blog/improve-vocabulary/> adresinden alındı
- Tokatlı, S. S. (2004). Türkiye Türkçesi ile Azerbaycan Türkçesindeki Eş Sesli kelimeler üzerine. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (16), ss. 141-156.
- Toparlı, R. (1996). Türkçemizdeki Galat Sözcükler. *Türk Dili*, ss. 607-618.
- Tosun, İ. (2017). Arapçadan Türkiye Türkçesine Geçmiş Sözcüklerde Görülen Ünsüzlerle İlgili Ses Olayları. *Turkish Studies*, ss. 441-461.
- Tüfekçioğlu, B. (2016). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretiminde Sözcük Öğretimi. E. F. Yıldırım, & B. Tüfekçioğlu içinde, *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Kuramlar-Yöntemler-Beceriler-Uygulamalar* (ss. 267-288). Ankara: Pegem Akademi.
- Tüfekçioğlu, B. (2020). Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğrencilerinin Sözcük Dağılımları Üzerine Bir İnceleme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, ss. 1-19.
- Tülü, T. (2014). *Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimi Sınıflarında Sözcük Öğretiminde Tanım Türlerinden Yararlanma* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Türk Dil Kurumu*. (2021, Nisan 12). Güncel Türkçe Sözlük: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Türk, M. S. (2018, Nisan). *Academia*. https://www.academia.edu/36595847/T%C3%9CRK%C4%B0YE_YABANCI_UYRUKLU_%C3%96%C4%9ERENC%C4%B0LER%C4%B0_YUMU%C5%9EAK_G%C3%9C%C3%87_OLARAK_KULLANAB%C4%B0L%C4%B0YOR_MU adresinden alındı
- Türker, F. (1996). *Lexical Transfer From Arabic into Turkish* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ülper, H., & Karagül, S. (2012). *Sözcük Öğretimi Yaklaşımları Açısından Türkçe Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Vardar. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*.
- WeAreSocial. (2022, Şubat 28). *We Are Social Turkey 2022*. Recro Digital: <https://recrodigital.com/dunyada-ve-turkiyede-internet-sosyal-medya-kullanimi-2022/> adresinden alındı
- www.lugatim.com. (2018, Aralık 22.12.2018). Aralık 22.12.2018, 2018 tarihinde <http://www.lugatim.com/s/%C5%9Faheser> adresinden alındı
- Yağmur, K. (2013). Dil Öğretiminde Anadili, İkinci Dil ve Yabancı Dil Kavramları. A. O. Mustafa Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 181-200). Ankara: Grafiker Yayınları.

- Yaylı, D., & Yaylı, D. (2011). Yabancı Dil Öğretiminde Yaklaşımlar ve Yöntemler. Y. B. Derya Yaylı içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi* (ss. 7-28). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Yelbay, Y. (2015). Sözcük Bilgisi Öğretimi. N. Bekleyen içinde, *Dil Öğretimi* (ss. 351-368). Ankara: Pegem Akademi.
- Yıldız, F. U. (2013). Sözcük ve Sözcük Öğretimi. A. O. Mustafa Durmuş içinde, *Yabancılar Türkçe Öğretimi El Kitabı* (ss. 357-389). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Zengin, D. (2005). Yabancı Dil Öğretimi Kuramları ve Sözcük Öğretimi. *Türk Dili*, ss. 360-368.
- Zimmerman, C. B. (2014). Teaching and Learning Vocabulary for Second Language Learners. D. M. Marianne Celce-Murcia içinde, *Teaching English as a Second or Foreign Language*. Heinle Cengage Learning.
- Zülfikar, H. (2015, Mayıs 22.05.2018). <http://www.ayk.gov.tr/wp-content/uploads.> Mayıs 22.05.2018, 2018 tarihinde <http://www.ayk.gov.tr> adresinden alındı
- Zülfikar, H. (2018). *Söz Varlığı, Yazım ve Anlatım Açısından Türkçedeki Gelişmeler*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.